T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

DOKTORA TEZİ

EDİRNE İL SINIRLARI İÇİNDEKİ KALELERİN TESPİT VE DEĞERLENDİRİLMESİ

İSMAİL HAKKI KURTULUŞ

2502960013

DANIŞMANLAR

DOÇ. DR. SİMGE ÖZER PINARBAŞI

PROF. DR. ENGİN BEKSAÇ

İSTANBUL - 2020

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

DOKTORA
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı	:	İsmail Hakkı KURTULUŞ	**Numarası**	:	2502960013
Anabilim Dalı / Anasanat Dalı / Programı	:	Sanat Tarihi	**Danışmanı**	:	Doç. Dr. Simge ÖZER PINARBAŞI
Tez Savunma Tarihi	:	28.02.2020	**Saati**	:	11:30
Tez Başlığı	:	"Edirne İl Sınırları İçindeki Kalelerin Tespit ve Değerlendirilmesi"			

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin **36. Maddesi** uyarınca yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜ'NE** OYBİRLİĞİ / ~~OYÇOKLUĞUYLA~~ karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Prof. Dr. Tayfun AKKAYA		Kabul
2- Prof. Dr. Ahmet Kamil GÖREN		Kabul
3- Doç. Dr. Simge Özer PINARBAŞI		Kabul
4- Doç. Dr. Sevgi PARLAK		Kabul
5- Dr. Öğr. Üyesi Özkan ERTUĞRUL		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- Doç. Dr. Selman CAN		
2- Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU		

ÖZ.

EDİRNE İL SINIRLARI İÇİNDEKİ KALELERİN TESPİT VE DEĞERLENDİRİLMESİ

İSMAİL HAKKI KURTULUŞ

Türkiye Trakya'sı, Avrupa-Asya geçiş güzergâhında yer almasıyla, buradan geçen önemli ana karayolları, Ege, Marmara ve Karadeniz'e kıyısı bulunması sebepleriyle deniz ulaşımı imkânları, verimli topraklarından özellikle elde edilen tahıl ürünleri avantajıyla, tarihi çağlar süresince önemli olmuştur. Tüm bu stratejik nedenlerle, Doğu Trakya yarımadası, üretilen malların ticaretinin yapılabilmesi için, yönetimi altında kalmış oldukları devletlerin, çoğunlukla imparatorlukların yönetim, otorite ve mallarının korunduğu ticari merkezler olarak kurulan birçok kaleye ev sahipliği yapmıştır. Ayrıca bu kaleler, belli bir plan dâhilinde araziye yerleştirilerek, askeri bir stratejinin de parçası olmuşlardır. Kaleler ayrıca yapıldıkları çağ, toplumun ihtiyaçları, kültürün bilgi ve maddi imkânları, kuruldukları topografik alanlara göre şekillenerek, çok farklı ihtiyaçlara cevap verecek plan tipleri ve içeriklere sahiptirler.

Türkiye Trakya'sının en batısında yer alan Edirne, özellikle bugünkü Yunanistan-Türkiye sınırını oluşturan, tarihsel süreç içinde Edirne Kale-Kentinin, Enez Kalesi yanından Ege denizine ulaşımını sağlayan önemli bir suyolunu sınırları içinde barındırmaktadır. Meriç Nehri'nin bu stratejik durumu, kalelerin yerleşmesinde etkileyici bir unsurdur. Ayrıca, Yunanistan tarafında bir kısmı ayakta kalan kalelerin bazı örnekleri tezin değerlendirme bölümünde tanıtılmıştır. Edirne Kalesi'nin merkezi bir rol üstlendiği, etrafında oluşturulduğu anlaşılan kaleler ağının tespiti ile belirlenmiştir.

Edirne il sınırları, kuzey-güney ekseninde uzanan bir yapıya sahiptir ve kapsadığı alan içinde, çok sayıda kale kalıntısı bulunmaktadır. Bu alan içinde en kuzey sınırından, en

güneydeki Saros Körfezi kıyılarına kadar bulunan geniş alanda, Traklar'ın Geç Demir çağ, Roma, Bizans dönemlerine ait birçok kale ve bir kule bulunmuştur. Ayrıca, Saroz körfezi içindeki Üç Adalardan bir olan Büyükada üzerinde, ilk defa ismi 1731 yılına ait belgede geçen, Osmanlı İmparatorluğu dönemine ait bir kaleye ait kalıntılar bulunmaktadır. Duvar izleri takip edilebilen 16 kale, savunma duvar izi bulunmayan yedi muhtemel kale alanı, üzerinde arazi çalışması yapılmayan, önceden üzerinde çalışılan ve hakkında bilgi bulunan bir kale (Osmanlı dönemi) alanı olmak üzere toplam 24 alan tezde işlenmiştir.

Çalışma sırasında Enez yakınında, Geç Demir çağ dönemine ait, Hisarlıdağ üzerinde bulunan tahkimatlı alan, türünün ilk örneği olarak önemlidir ve çok geniş bir alana kurulmuş yapısıyla dikkat çekicidir. Geniş kapsamlı olarak incelenmiş, planı çıkarılmış ve yaklaşık olarak tarihlendirilerek işlevi belirlenmiştir. Ayrıca, bu tahkimatlı alanın yakınında, Yazır (Çandır) Köyünün arazisi içinde bulunan dairesel tahkimatlı yapı kalıntısı da, bölge kabilesinin şefinin kullanımı için yapılmış tahkimatlı malikânedir. Bu kalıntının da planı çıkarılıp, uzak ve yakın coğrafyada ki benzer örnekleriyle karşılaştırılarak geniş bir şekilde incelenmiştir.

Edirne il sınırları içinde bulunan kalelerin tespit ve değerlendirilmesi sonucunda, bulunan kalelerin ve tahkimatlı yerleşmelerin sayısının hiç de azımsanmayacak sayıda olduğu, çoğunluğunun Bizans dönemine ait olduğu, hepsinin taş malzemeyle yapıldığı, Geç Demir çağ kalelerinin kuru taş duvar tekniğiyle yapıldığı ve harç kullanılmadığı, Roma ve Bizans kalelerinin hepsinde harç kullanıldığı anlaşılmıştır. Bizans dönemi kalelerinin moloz taş duvar tekniğiyle yapıldığı, bazılarında tuğla malzeme de kullanıldığı görülmüştür. Bulunan kaleler, değerlendirme bölümünde, yoğunlaştığı bölgeler, bulunduğu alanlar, plan özellikleri, mimari özellikleri, yapım malzemelerine göre sınıflandırılmıştır.

Yapılan tez çalışması, karşılaşılan zengin kale buluntularıyla, bölgede geçmişleri bilinmez bir durumda bekleyen bu yapılara kimlik vermiş, planları yapılmış, geniş kapsamlı olarak incelenmiş, daha sonra yapılacak arkeolojik kazı çalışmaları için öncü olmayı amaçlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Edirne, kale, horia, oppida (oppidum), tahkimatlı yerleşme, kule, Geç Demir çağ, Trak, Roma, Bizans, Osmanlı.

ABSTRACT

DETERMİNATİON AND EVALUATİON OF CASTLES WİTHİN THE BORDERS OF EDİRNE PROVİNCE

İSMAİL HAKKI KURTULUŞ

Thrace of Turkey has been important during the historical ages, with its location on the European-Asian transit route, with its important main highways passing through it, with its coast to the Aegean, Marmara and Black Sea, with its sea transportation opportunities, especially with the advantage of grain products obtained from its fertile lands. For all these strategic reasons, the Eastern Thrace peninsula was home to many castles established as commercial centers where the administration, authority and goods of the empires under which they mostly remained were protected in order to trade manufactured goods. In addition, these castles were placed on the land within a certain plan and became part of a military strategy. Castles are also shaped according to the age in which they were built, the needs of the society, the information and material opportunities of the culture, the topographic areas in which they were established, and have plan types and contents that will respond to very different needs.

Edirne, the westernmost part of the Thrace of Turkey, has an important waterway that provides access to the Aegean Sea from the Castle-City of Edirne, near the castle of Enez, especially in the historical process, which forms the present-day Greece-Turkey border. This strategic situation of the Meriç River is an impressive element in the settlement of the castles. Also, some examples of castles, some of which remain standing on the Greek side, are introduced in the evaluation section of the thesis. It was determined by the determination of the network of castles around which Edirne Castle assumed a central role.

The borders of Edirne have a structure extending on a north-south axis and there are many castle ruins within the area covered. In this area, many castles and a tower belonging to the Late Iron Age of Thrace, Roman and Byzantine periods were found in the wide area from the northernmost border to the southernmost shores of the Gulf of Saros. In addition, 1 on Büyükada, one of the three islands in the Gulf of Saroz, there are the remains of a fortress belonging to the Ottoman Empire period whose name was first mentioned in the document of the year 1731. A total of 24 areas were covered in the thesis, including 16 castles that can be traced, 7 possible castle areas with no defensive wall traces, 1 castle (Ottoman period) area with no land study, previously worked on and information about.

The fortification area on Hisarlıdağ, belonging to The Late Iron Age period, near Enez during the study, is important as the first of its kind and is notable for its structure built on a very large area. It has been extensively studied, its plan has been drawn up and its function has been determined by approximately dating. In addition, the remains of a circular fortification building located within the land of Yazır (Çandır) village near this fortification area is the fortification mansion built for the use of the chief of the regional tribe. The plan of this remnant was also drawn up and compared to similar specimens in the distant and nearby geography and examined extensively.

As a result of the determination and evaluation of the castles in Edirne province, it was understood that the number of castles and settlements with fortifications was not to be underestimated, that the majority belonged to the Byzantine period, that all of them were made with stone material, that late Demirçağ castles were made with dry stone masonry technique and that no mortar was used. The Byzantine period castles were constructed with rubble stone masonry technique and some used brick material. In the evaluation section, the castles are classified according to the areas in which they are

concentrated, the areas in which they are located, the plan characteristics, the architectural features and the construction materials.

The thesis study gave identification to these structures, whose histories are unknown in the region, with the rich Castle finds encountered, made plans, examined extensively, and aimed to be a pioneer for later archaeological excavations.

Keywords: Edirne, castle, horia, oppida, settlement with fortifications, tower, Late Iron Age, Thrak, Roman, Byzantine, Ottoman.

ÖNSÖZ

Edirne, Türkiye Trakya'sının en batı ucunda yer almaktadır. Roma Döneminde bir kale-kent olarak kuruluşundan itibaren üzerinde taşıdığı izlerin bir kısmını günümüze kadar taşıyabilmiştir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde büyük bir yapılaşmaya sahne olan kent, İstanbul ile Balkanlar arasında bulunduğu stratejik konum sebebiyle her zaman önemli olmuştur.

Edirne kent merkezi ve il sınırları içinde, bölgenin tarihsel geçmişine dönük birçok çalışma yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. İl sınırları içinde bulunan camiler, kiliseler, kervansaraylar, hanlar, köprüler, prehistorik alanlar, Demirçağ kült alanları, konutlar ve birçok alanda çalışmalar yapılmaktadır. Ancak Edirne il sınırları içinde yer alan kaleler çok az çalışılmış ve çalışılmaktadır. Edirne (Hadrianopolis) Kalesi, Enez (Ainos) Kalesi, Sinanköy (Probaton) Kalesi ve Altınyazı (Garella) Kalesi haricinde hiçbir kale detaylı incelenmemiştir. "Edirne İl Sınırları İçindeki Kalelerin Tespit ve Değerlendirmesi" başlığıyla yapılan tez bu boşluğu doldurmayı amaçlamıştır.

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün 21.11.2017 tarih ve 94949537-161.05-E.242665 sayılı izni ile 2018 yılı yaz aylarında arazi çalışmalarına başlanmıştır. Çalışma izninin sınırları içinde, ilk önce Edirne'nin kuzey bölgelerinden başlayarak güneye doğru incelemeler sürdürülmüştür. Doğaları gereği bir kısmı zor ulaşılabilen alanlarda olmalarına rağmen, hedeflenen arazi çalışma işi çoğunlukla zamanında yapılabilmiştir. 2018 yılı yaz ve sonbahar döneminde tüm arazi çalışması bitirilmiş, birkaç kaleye eksik gidermek için kış aylarında da tekrar gidilmiştir. 2018 yılının araziye çıkmadan önceki kış ayları kaynak toplayıp tercümelerinin yapılmasıyla değerlendirilmiştir.

Bir tez çalışması olduğu ve belirli bir zaman diliminde tamamlanması gerektiğinden, çok programlı ve ara vermeden yoğun çalışma temposu gerektirmiştir.

Giriş bölümünde çalışmanın amacı ve diğer alt başlıklarla yöntemi hakkında bilgi verilmiştir. Edirne'nin tarihi geçmişi birinci ana başlık altında toplanmıştır. İkinci ana başlık ise kale mimarisi ve çeşitlerini açıklayan bölümdür. Üçüncü ana başlık ise katalog olup, tespit edilen kaleler ve kale alanları alt başlıklarla incelenmiş, tanıtılmış ve değerlendirilmiştir. Dördüncü ana başlık altında genel değerlendirme yapılmıştır. Beşinci ana başlık ulaşılan genel sonuçtur.

Oluşturduğum plan çerçevesinde, Edirne il sınırları içinde bulunan kaleler, kendi içinde alt başlıklar altında, ulaşılan veriler tanıtıldıktan sonra, yapının değerlendirmesinde, karşılaştırmalarda yapılarak çok geniş olarak incelenmiştir. Değerlendirme bölümünde ise katalog bölümünde ulaşılan veriler genel olarak değerlendirilmiş, ortaya çıkan istatistik bilgileri verilmiş ve değerlendirilmiştir.

Edirne il sınırları içindeki kaleler, durumlarına göre üç ana başlık altında incelenmiştir. İlki "savunma duvar izleri takip edilebilen kaleler" dir. İkincisi "savunma duvar izi bulunmayan muhtemel kale alanları" ve son olarak "önceden üzerinde çalışılan ve hakkında bilgi bulunan kale alanı" dır. Duvar izi bulunan kaleler içinde, savunma duvarları belirli bir hat izleyenlerin planları çıkarılmıştır. Tüm kalelerin yazımı sırasında duvar yapısı, arazideki konumu ve plan detaylarını açıklayabilmek için çok sayıda fotoğraf kullanılmıştır.

Bölgede tespit edilen kaleler, geçmişte sahip oldukları isimlere ulaşıldığında, bunlar parantez içinde belirtilmiştir. Bunun haricinde kaleler, bu günkü bulundukları kasaba veya köy ya da bulundukları mevki isimleriyle kayıt altına alınmışlardır.

Tez çalışması sırasında, birçok değerli bilim insanı yanı sıra benimle aynı keşfetme heyecanını duyarak, başta eşim olmak üzere, yaptıkları çeşitli katkılarıyla destekleyen dostların yakın ilgisi olmuştur.

Öncelikle tez çalışmasını bilimsel rehberliğinde yaptığım Doç. Dr. Simge Özer Pınarbaşı'na, yazım sırasında sıkça görüşme imkânı sağladığı, çalışmanın her aşamasını takip ettiği, değerli yönlendirici ve farklı bakış açılarıyla yardımcı olduğu, uzun yazım süreci içinde güvenini belirterek, destekleyici tutumuyla moral verdiği için kendisine sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışmasında ikinci danışman olarak bulunan Prof. Dr. Engin Beksaç, daha önce Edirne il sınırları içinde "kültistik kaya anıtları ve kült alanları" hakkında yaptığı yüzey araştırmaları sırasında kalelerin de bulunduğu yerlerin tespitini yapmıştır. Bu kalelerin yerlerinin bir listesinin çıkarılabilir olması, arazide yapılacak sorgulama işleminin alacağı zaman açısından çok büyük kolaylık sağlamıştır. Bu listeyi sağlamasının yanı sıra, arazi çalışmalarının birçoğuna bizzat eşlik etmiştir. Önceden ziyaret etmiş olduğu bazı kalelerdeki değişimi görmek açısından fayda sağlayan fotoğrafları paylaşmıştır. Yapmış olduğu katkılar ve yardımlarından ötürü kendisine sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Tez izleme komitesinde yer alan, kaleler konusunda çalışan ve konusunda uzman olan Doç. Dr. Sevgi Parlak, izleme toplantıları sırasında tezin içeriğini planlarken, tez planının oluşumunu olumlu yönde etkileyen değerli fikirleriyle yardımcı olmuştur. Ayrıca kale mimarisi hakkında yaptığı tez ve yayınlar, yararlandığım bilgilerle tez çalışmamı desteklemiştir. Verdiği katkılardan ötürü çok teşekkür ediyorum.

Tez izleme komitesinde bulunan, Bizans Sanatı uzmanı olarak, Trakya bölgesinde çok yoğun arazi çalışmaları yapmış olan Dr. Öğr. Üyesi Özkan Ertuğrul, Edirne'nin

kuzeyindeki kaleleri ziyaretimiz sırasında eşlik ederek destek vermiştir. Edirne Kalesi'nin, evlerin arasında kalan surlarının araştırılması sırasında, daha önceden tespit etmiş olduğu sur kalıntılarını birlikte gezerek, göstermiştir. Ayrıca düzenlediği bilimsel araştırma gezisi ile Yunanistan'daki Dimetoka Kalesi ve Ferecik Kalesini görmemi sağlamıştır. Vermiş olduğu bu değerli yardım ve katkılarından dolayı kendisine çok teşekkür ediyorum.

Tezin arazi çalışmaları sırasında beni yalnız bırakmayan, ölçü alımlarında, kroki çizimlerinde yardımcı olan, deniz kenarındaki kalelerde yaptığımız yüzey araştırmalarının zor koşullarını bir tatil kolaylığına dönüştüren, tez içeriğinde yer alan tabloları çizen sevgili eşim sanat tarihi uzmanı A. Neslihan Kurtuluş (M.A)' a çok teşekkür ediyorum.

Arazide ve müze çalışmaları sırasında sağladığı kolaylıklar ve yardımları için Edirne eski Müze Müdürü Hasan Karakaya'ya çok teşekkür ederim. Şu anda Edirne müzesi müdürlüğünü vekâleten yürüten Şahan Kırçın'a, vermiş olduğu destek ve yardımları için teşekkür ederim. Arazi çalışmalarının bir kısmında eşlik ederek, arazide krokisini çıkarmış olduğum kalelerin planlarını çizerek, tezin önemli bir aşamasına verdiği önemli katkı için, sevgili kardeşim inşaat mühendisi Ümit Ölmezses' e çok teşekkür ederim. Yunanca kaynağın çevirisini yapmasının yanı sıra, yaptığı çevirilerden çalışma konumu ilgilendirecek bir kaynağa ulaştığında paylaşarak yardım eden Doç. Dr. Sema Sandalcı' ya teşekkür ederim. Yoğun çalışma temposu içinde olmasına rağmen, bir kısım metinlerin çevirisinde ve tashihinde yardımcı olan Banu Kurtuluş'a çok teşekkür ederim. Arazi gezilerimiz sırasında, dört çeker aracıyla, özellikle yüksek tepelerdeki ulaşması çok güç alanlara, düz arazi konforuyla bizi ulaştıran, ölçü almamda yardım eden, öğrenme şevki, bitmez enerjisi ve daima olumlu duruşuyla candan dost, Sanat Tarihçi Ahmet Topçu' ya çok teşekkür ederim. Çamlıca Kalesinin bulunduğu sık orman içinde

rehberlik eden, yaşadığı yörenin değerlerine sahip çıkma bilinciyle ve büyük bir özveriyle çalışan Tahir Demirel'e teşekkür ederim. Keşan kalesine gitmemizde yardımcı olan Eski Keşan halk kütüphanesi müdürü Bülent Dizdaoğlu'na, Keşan halk kütüphanesinde görevli uzman Temel Akıncı'ya teşekkür ederim.

Edirne iline bağlı tüm ilçelerin belediye başkanlarına ve çalışan personeline yardımlarından dolayı teşekkür ederim. Hamzabeyli'de kale olduğu söylenen Bulgaristan sınırı yanındaki alana ulaşımımız için gerekli izin ve yardımları için Hudut Jandarma Karakol Komutanlığının komutan ve askerlerine teşekkür ederim. Çalışma bölgesinde ziyaret ettiğim tüm köy muhtarlarına ve yöre halkına gösterdikleri misafirperverlik ve yardımları için teşekkür ederim.

İsmail Hakkı KURTULUŞ

Edirne - 2020

İÇİNDEKİLER

ÖZ…..iii

ABSTRACT……vi

ÖNSÖZ……...ix

İÇİNDEKİLER…….xiv

RESİMLER LİSTESİ……xxiii

ÇİZİMLER LİSTESİ…….lv

TABLOLAR LİSTESİ……...lviii

KISALTMALAR LİSTESİ……..lix

GİRİŞ…….....1-23

BİRİNCİ BÖLÜM

EDİRNE

1. Edirne…….**24-59**

1.1.Edirne'nin İl Sınırları ve Coğrafyası…….**24**

1.2.Edirne'nin Kısa Tarihçesi……..**27**

1.2.1.Tarih Öncesi ve İlk Çağ Dönemi……**27**

1.2.2.Roma İmparatorluğu Dönemi ……**32**

1.2.3.Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu Dönemi……**41**

1.2.4.Osmanlı İmparatorluğu Dönemi…….**53**

İKİNCİ BÖLÜM

KALE MİMARİSİ

2. Kale Mimarisi…….**60-98**

2.1. Kalenin Tanımı…… **60**

2.2. Kalelerin Yapımında Kullanılan Malzeme……...**64**

2.3. Kalenin İşlevleri……...**80**

2.3.1. Konut İşlevi……...**80**

2.3.2. Kamu İşlevi……**81**

2.3.3. Askeri İşlev……**81**

2.4. Kale Çeşitleri……**83**

2.4.1. Tahkim Edilmiş Yerleşmeler……**84**

2.4.2. Merkezi Yönetim Kaleleri……**87**

2.4.3. Feodal Derebeyine Ait Kaleler……..**89**

2.4.4. Kuleler……...**90**

2.5. Kalenin İnşa Edildiği Yerler……**93**

2.5.1. Doğal Bir Tepe Üzerinde Yer Alan Kaleler……..**93**

2.5.2. Bir Nehir, Göl veya Deniz Kıyısında Yer alan Kaleler…….**95**

2.5.3. Ovada Yer Alan Kaleler……**97**

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EDİRNE İL SINIRLARI İÇİNDEKİ KALELERİN TESPİT VE DEĞERLENDİRİLMESİ

3. Edirne İl Sınırları İçindeki Kalelerin Tespit ve Değerlendirilmesi……..**99-736**

3.1. Savunma Duvar İzleri Bulunan Kaleler……**99**

3.1.1. Edirne (Hadrianopolis)Kalesi……**100**

3.1.1.1. Kalenin Planı……**101**

3.1.1.2. Edirne Kalesi Surlarının Yapı Malzemesi ve Taş İşçiliği……**107**

3.1.1.3. Edirne Kalesinin Günümüze Ulaşan Sur Parçaları……...**110**

3.1.1.4. Makedonya Kulesi ve Ona Bitişik Kuzey ve Doğu Sur Kalıntıları……..**111**

3.1.1.5. Edirne Kalesinin Günümüze Ulaşan Surlarının Tespiti ve Değerlendirilmesi.**114**

3.1.2. Vaysal Köyü Kalıntısı…….**152**

3.1.2.1. Tarihsel Veriler…….**152**

3.1.2.2. Mimari Kalıntının Bulunduğu Arazinin Durumu…….**153**

3.1.2.3. Mimari Kalıntının Durumu……...**156**

3.1.2.4. Mimari Kalıntının Planı……**158**

3.1.2.5. Mimari Kalıntının Değerlendirilmesi……...**163**

3.1.3. Ömeroba Kalesi……...**166**

3.1.3.1. Tarihsel Veriler…….**166**

3.1.3.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu…….**166**

3.1.3.3. Kale Kalıntısının Durumu……**171**

3.1.3.4. Kale Kalıntısının Planı……..**173**

3.1.3.5. Kale Kalıntısının Değerlendirilmesi…….**192**

3.1.4. Dombay Kalesi……**200**

3.1.4.1. Tarihsel Veriler…….**200**

3.1.4.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu…….**200**

3.1.4.3. Kalenin Durumu……...**204**

3.1.4.4. Kalenin Planı……**207**

3.1.4.5. Kalenin Değerlendirilmesi……**215**

3.1.5. Sinanköy (Probaton – Provaton) Kalesi……..**224**

3.1.5.1. Tarihsel Veriler…….**225**

3.1.5.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu…….**233**

3.1.5.3. Kale Kalıntısının Durumu……**238**

3.1.5.4. Kalenin Planı……**240**

3.1.5.5. Kale Kalıntısının Değerlendirilmesi…….**278**

3.1.6. Garella (Altınyazı) Kalesi……**286**

3.1.6.1. Tarihsel Veriler…….**287**

3.1.6.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu…….**290**

3.1.6.3. Kale Kalıntısının Durumu……**294**

3.1.6.4. Kale Kalıntısının Planı……..**295**

3.1.6.5. Kale Kalıntısının Değerlendirilmesi…….**304**

3.1.7. Keşan (Rousion) Kalesi……...**310**

3.1.7.1. Tarihsel Veriler…….**311**

3.1.7.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu…….**316**

3.1.7.3. Kale Kalıntısının Durumu……**318**

3.1.7.4. Kale Kalıntısının Planı…….....**319**

3.1.7.5. Kale Kalıntısının Değerlendirilmesi……**326**

3.1.8. Çamlıca Kalesi……**328**

3.1.8.1. Tarihsel Veriler…….**329**

3.1.8.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu…….**330**

3.1.8.3. Kale Kalıntısının Durumu……**332**

3.1.8.4. Kale Kalıntısının Planı……..**359**

3.1.8.5. Kale Kalıntısının Değerlendirilmesi…….**359**

3.1.9. Karahisar Kalesi……..**361**

3.1.9.1. Tarihsel Veriler…….**361**

3.1.9.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu…….**362**

3.1.9.3. Kale Kalıntısının Durumu……**363**

3.1.9.4. Kale Kalıntısının Planı……..**367**

3.1.9.5. Kale Kalıntısının Değerlendirilmesi…….**371**

3.1.10. Gökçetepe Kalesi……...**378**

3.1.10.1. Tarihsel Veriler……...**378**

3.1.10.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu……...**381**

3.1.10.3. Kale Kalıntısının Durumu……..**385**

3.1.10.4. Kale Kalıntısının Planı……**388**

3.1.10.5. Kale Kalıntısının Değerlendirilmesi……...**418**

3.1.11. Mecidiye (Magarisi) Kalesi……...**424**

3.1.11.1. Tarihsel Veriler……...**425**

3.1.11.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu……...**429**

3.1.11.3. Kale Kalıntısının Durumu……..**432**

3.1.11.4. Kale Kalıntısının Planı……**435**

3.1.11.5. Kale Kalıntısının Değerlendirilmesi……...**468**

3.1.12. Yaylaköy Kalesi……**477**

3.1.12.1. Tarihsel Veriler……...**479**

3.1.12.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu……...**480**

3.1.12.3. Kale Kalıntısının Durumu……..**482**

3.1.12.4. Kale Kalıntısının Planı……**486**

3.1.12.5. Kale Kalıntısının Değerlendirilmesi……...**505**

3.1.13. Karaincirli Köyü Kule……...**509**

3.1.13.1. Tarihsel Veriler……...**509**

3.1.13.2. Kulenin Bulunduğu Arazinin Durumu……...**510**

3.1.13.3. Kule Kalıntısının Durumu……..**511**

3.1.13.4. Kule Kalıntısının Planı……...**516**

3.1.13.5. Kule Kalıntısının Değerlendirilmesi……...**525**

3.1.14. Enez Kalesi……**534**

3.1.14.1. Tarihsel Veriler……...**538**

3.1.14.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu……...**558**

3.1.14.3. Kalenin Durumu……**561**

3.1.14.4. Kalenin Planı……..**562**

3.1.14.5. Kalenin Değerlendirilmesi……..**582**

3.1.15. Hisarlıdağ Tahkimatlı Alanı……..**584**

3.1.15.1. Tarihsel Veriler……...**585**

3.1.15.2. Tahkimatlı Alanın Bulunduğu Arazinin Durumu……...**588**

3.1.15.3. Tahkimatlı Alanın Durumu……**593**

3.1.15.4. Tahkimatlı Alanın Planı……..**595**

3.1.15.5. Tahkimatlı Alanın Değerlendirilmesi……**632**

3.1.16. Yazır Köyü (Çandır) Dairesel Tahkimatlı Yapı……**669**

3.1.16.1. Tarihsel Veriler……...**670**

3.1.16.2. Dairesel Tahkimatlı Yapının Bulunduğu Arazinin Durumu……..**671**

3.1.16.3. Dairesel Tahkimatlı Yapının Durumu……**673**

3.1.16.4. Dairesel Tahkimatlı Yapının Planı…….**675**

3.1.16.5. Dairesel Tahkimatlı Yapının Değerlendirilmesi……..**694**

3.2. Savunma Duvar İzi Bulunmayan Muhtemel Kale Alanları……**712**

3.2.1. Hamzabeyli Köyü , Savunma Duvar İzi Bulunmayan Kale Alanı……..**712**

3.2.2. Dereköy, Savunma Duvar İzi Bulunmayan Kale Alanı……..**714**

3.2.3. Beğendik Köyü Savunma Duvar İzi Bulunmayan Kale Alanı……**716**

3.2.4. Mercan Köyü, Savunma Duvar İzi Bulunmayan Kale Alanı……..**718**

3.2.5. Hızır İlyas Tepe'de, Savunma Duvar İzi Bulunmayan Kale Alanı…….**720**

3.2.6. Teslim Tepe'de, Savunma Duvar İzi Bulunmayan Kale Alanı……...**723**

3.2.7. Akhoca Köyünde, Savunma Duvar İzi Bulunmayan Kale Alanı……**728**

3.3. Üzerinde Arazi Çalışması Yapılmayan, Önceden Üzerinde Çalışılan ve Hakkında Bilgi Bulunan Kale Alanı……..**731**

3.3.1. Saros Körfezindeki Büyük Ada……...**732**

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

4. Değerlendirme……**737-794**

4.1.Kalelerin Yapıldığı Dönemlerin Değerlendirilmesi……**743**

4.1.1.Traklar Dönemi Kalelerinin Değerlendirilmesi……**744**

4.1.2. Roma İmparatorluğu Dönemi Kalelerinin Değerlendirilmesi…….**747**

4.1.3. Bizans İmparatorluğu Dönemi Kalelerinin Değerlendirilmesi……**750**

4.2. Kalelerin Yapılma Amaçlarının (İşlevleri) Değerlendirilmesi……...**753**

4.2.1. Askeri Kaleler……..**753**

4.2.2. Yöneticinin İkametgâhı Olan Kaleler……..**754**

4.2.3. Ticari Kaleler……...**754**

4.2.4. Çok İşlevli Kaleler……...**754**

4.3. Kalelerin Yapı Malzemelerinin Değerlendirilmesi……**756**

4.3.1. Traklar Dönemi Kalelerinin Yapı Malzemelerinin Değerlendirilmesi……**759**

4.3.2. Roma Dönemi Kalelerinin Yapı Malzemelerinin Değerlendirilmesi……..**759**

4.3.3. Bizans Dönemi Kalelerinin Yapı Malzemelerinin Değerlendirilmesi……**760**

4.4. Kalelerin Bulunduğu Arazilerin Değerlendirilmesi……...**761**

4.4.1.Yüksek Tepe Üzerindeki Kaleler……**761**

4.4.2. Alçak Tepe Üzerindeki Kaleler……...**762**

4.4.3 Deniz Kenarındaki Kaleler……...**763**

4.4.4. Düz Alandaki Kaleler……..**763**

4.5. Kalelerin Plan Özelliklerinin Değerlendirilmesi……**764**

4.5.1. Simetrik Plana Sahip Kaleler……..**765**

4.5.2. Asimetrik Plana Sahip Kaleler……**767**

4.6. Edirne İle Enez Yakınında ve Meriç Nehri Boyunca Yer Alan Türkiye Dışındaki Kalelerin Değerlendirmesi……**770**

4.6.1. Mezek Kalesi (Bulgaristan)……**770**

4.6.2. Dimetoka (Didimoticho) Kalesi (Yunanistan)……**773**

4.6.3. Pythion (Kuleliburgaz) Kalesi (Yunanistan)……...**778**

4.6.4. Gümülcine (Komotini) Kalesi (Yunanistan)……...**781**

4.6.5. Feres (Ferecik) Kalesi (Yunanistan)……**782**

4.6.6. Maronia Kalesi……**787**

4.6.7. İki Avantas Kalesi (Yunanistan)……..**789**

SONUÇ…….795

KAYNAKÇA……801

İNTERNET KAYNAKLARI……..836

ÖZGEÇMİŞ…….838

RESİMLER LİSTESİ

Res.1. Narin Kale, yapımında, yüksek kaliteli kerpiç kullanılmıştır (Bafghi, Zad, Khalilabab, 2016: 14)……..**70**

Res.2. Saryazd Kalesi, yapım malzemesi kerpiç. Samaniler dönemine ait (Bafghi, Zad, Khalilabab, 2016: 18)……..**70**

Res.3. Polonya, Malborg kalesinin genel görünümü, sadece tuğladan yapılmıştır (http://fotogeograf.blogspot.com/2015/01/malbork-worlds-largest-brick-castle.html) ……**72**

Res.4. Polonya Malborg kalesi, tuğla duvar örgüsü (http://fotogeograf.blogspot.com/2015/01/malbork-worlds-largest-brick-castle.html) **73**

Res.5. Kırklareli, Evciler köyü, Karakoçan Tepe Kalesi giriş ve kurutaş taekniğiyle yapılmış savunma duvarları…….**75**

Res.6. Sislioba köyü kalesi. Harçlı moloz taş duvar yapısı ve üzerinin daha özenli kesilmiş taşlarla kaplanarak görsel etkinin iyileştirildiği görülmektedir……**79**

Res.7. Edirne kalesi, güneydoğu surlarda, bosajlı yüzeye sahip sur taşları……..**109**

Res.8. Edirne kalesi, taş bağlantı keneti……**110**

Res.9. Edirne kalesinin uydu görüntüsü. Tespit edilen sur kalıntıları (Google Earth)..**111**

Res.10. Makedonya kulesi ve üzerinde saat kulesinin zemin kat kalıntısı. Sol: Roma dönemi kuzey sur kalıntısı, Sağ: Roma dönemi doğu sur kalıntısı…….....**112**

Res.11. Makedonya kulesine bitişik Roma dönemi doğu sur kalıntısı…….....**113**

Res.12. Makedonya kulesi ve kuzey sur kalıntısı genel görünümü. Sağda, Roma dönemi surun üst kısmında sonraki dönem duvar dokusu……..**114**

Res.13. Edirne Kalesinin kuzey surundan kalan kısımlar (Google Earth)……**115**

Res.14. Edirne kalesinin bina tarafından kesilen 1 numaralı sur kalıntısı. Sur Makedonya kulesinden başlayıp, binaya kadar devam eden kuzey surunun parçasıdır**116**

Res.15. Kuzey surlarında yer alan Makedonya kulesinden sonraki köşeli burç……...**116**

Res.16. Binanın batı tarafında bulunan sur kalıntısı…….....**117**

Res.17. İki numaralı sur kalıntısı ve İstanbul caddesine açılan sokak tarafından son bulan sınırı…….**118**

Res.18. Mumcular sokaktan görülebilen 2 numaralı kuzey sur kalıntısının batıda kalan parçası. Sur kalıntısının kuzey cephesi…….....**119**

Res.19. Mumcular sokaktaki 3 numaralı sur kalıntısının doğu tarafı……**120**

Res.20. Kuzey sur duvarında bulunan köşeli burç (Metropolit kilisesinin giriş kapısı). Sol tarafta, geri planda 3 numaralı sur kalıntısının görünümü……..**121**

Res.21. Edirne kalesinin kuzey surunda bulunan Roma dönemi köşeli burcu. Daha sonra Metropolit kilisesinin giriş kapısı olarak düzenlenmiştir……..**122**

Res.22. Orijinal sur üzerinde, konut sahibi tarafından yapılan çağdaş duvar……...**122**

Res.23. Mumcular kokaktaki evin üstünden, surun güneybatı kısmının görünümü. Altta Roma dönemi, üstte Bizans dönemi duvar işçiliği gösteren sur kalıntısı……..**123**

Res.24. Kalenin kuzey surunun güney cephesi. Roma ve Bizans dönemi sur dokusu izlenmektedir……**124**

Res.25. Surun doğu kısmının güneyden görünümü. Surun yer yer, çağdaş yapılarla kesintiye uğratıldığı anlaşılmaktadır……**124**

Res.26. Mumcular sokağındaki evin arka kısmında, 4 numaralı surun batı kısmının Roma döneminden kalan sur parçasının üst bölümü……**125**

Res.27. Mumcular sokağındaki evin arka kısmında, 4 numaralı surun batı kısmının Roma döneminden kalan sur parçasının alt bölümü……..**126**

Res.28. Evin arkasındaki surun kuzey cephesinin batı tarafındaki Bizans dönemi duvar kalıntısı……..**127**

Res.29. Evin arkasındaki surun kuzey cephesinin batı tarafındaki Bizans dönemi duvar kalıntısının tabana doğru genişlediği izlenmektedir……..**128**

Res.30. Bina ile bahçe duvarı arasında kalmış olan sur parçası……**129**

Res.31. Macuncular sokağının kalenin kuzeybatı köşesi yönüne (batı) bakış. Bu noktadan sokağın sonuna kadar başka sur izine ulaşılamamıştır……..**130**

Res.32. Macuncular sokağının, Makedonya kulesi yönünde (doğu) görünümü. Sur kalıntıları sağdaki evlerin arka kısımlarında yer almaktadır……**130**

Res.33. Mumcular Sokak bitimi ve Ağaç Pazarı caddesinin köşesi……..**131**

Res.34. Ağaç Pazarı caddesinden D 100 karayolunun görünümü…….....**132**

Res.35. Keçeciler sokağın güneye doğru görünümü……**132**

Res.36. Çukur sokağın görünümü……**133**

Res.37. Çukur sokaktan 5 numaralı sur kalıntısının görünümü…….....**133**

Res.38. Bizans dönemine ait 5 numaralı sur kalıntısının yakın görünümü……...**134**

Res.39. Bizans dönemine ait 5 numaralı sur kalıntısının taş işçiliğinin detayı……**135**

Res.40. Bizans dönemine ait 5 numaralı sur kalıntısında tuğla ile çerçevelenmiş taş-tuğla dokusu……...**135**

Res.41. Bizans dönemi 5 numaralı sur kalıntısının güneybatı cephesi…….....**136**

Res.42. Bizans dönemi 5 numaralı sur kalıntısının güneydoğu cephesi…….....**136**

Res.43. Arda Nehri seddesinin 5 numaralı sur tarafından görünüşü……**137**

Res.44. Arda Nehri seddesinden 5 numaralı sur kalıntısının genel görünümü…….**137**

Res.45. Arda Nehri seddesinden 5 numaralı sur kalıntısının görünümü…….....**138**

Res.46. Tabakhane Caddesi ile soldaki ilk giriş olan Manyas caddesi…….....**138**

Res.47. Manyas caddesinin doğu yönünde görünümü…….....**139**

Res.48. Solda: Sinagog, karşıda: Maarif Caddesi, solda: Manyas Caddesinin sonu….**139**

Res. 49. Edirne kalesinin Saraçlar Caddesinde muhtemelen güney surunun bittiği doğu surlarının başlangıç noktası olabilecek bölgesi…….**140**

Res.50. Doğu suruna ait 6 numaralı sur kalıntısının bulunduğu yerin genel görünüm.**140**

Res.51. Edirne kalesinin 6 numaralı Roma Dönemi Doğu Sur kalıntısının genel görünümü……...**142**

Res.52. Edirne kalesinin 6 numaralı Roma Dönemi Doğu Sur kalıntısında bosajlı taş işçiliği……**142**

Res.53. Surun tabanında küfeki taşı, üstte kireç taşı kullanılmış……..**143**

Res.54. Edirne Kalesinin 6 numaralı Doğu sur kalıntısının kuzeyindeki burç kalıntısının kuzeyden görünümü……..**144**

Res.55. Edirne Kalesinin 6 numaralı Doğu sur kalıntısının kuzeyindeki burç kalıntısının genel görünümü…….**144**

Res.56. Gazi Mihal Aile Sağlığı Merkezinin girişi……...**145**

Res.57. Edirne Kalesinin Bizans dönemine ait 7 numaralı sur kalıntısının cepheden görünümü……...**146**

Res.58. Edirne kalesinin Bizans dönemine ait 7 numaralı sur kalıntısında duvar işçiliği…….....**147**

Res.59. Edirne kalesinin Bizans dönemine ait 7 numaralı sur kalıntısının sıva altında bulunan ayrıca güney yönünde devam eden bölümü……**147**

Res.60. Talat Paşa Caddesi ile Maarif Caddesi köşesinde bulunan 8 numaralı sur kalıntısı……..**149**

Res.61. Talat Paşa Caddesi üzerinde, 8 numaralı sur kalıntısının birim noktası. Reklam panosu arkasındadır……...**149**

Res.62. Ziraat Bankası binasının sağındaki sokak içinde 9 numaralı sur kalıntısı ve Makedonya kulesi yer almaktadır……..**150**

Res.63. Roma dönemi surlarının bir parçası olan ve Makedonya kulesine bitişik bulunan 9 numaralı sur kalıntısı……..**150**

Res.64. Vaysal Kalıntısı kuzey duvar izi dış kısmındaki dik arazi yapısı…….....**154**

Res.65. Kalenin bulunduğu tepenin mimari kalıntı dışındaki batı kısmı……..**154**

Res.66. Vaysal Kalesi içinde ağaçsız alan. Kalıntının bulunduğu tepe derin yarıntılar ile dış araziden ayrılmaktadır……**155**

Res.67. Vaysal Kalesinin doğusundaki su kaynağı……..**155**

Res.68. Yüzeyde kabartı halinde izlenebilen duvarlar ve yüzeyde görülen taşlar…...**156**

Res.69. Yapıya ait kuzey duvarından yıkılarak dağılmış taşlar……....**157**

Res.70. Kuzey duvarında bulunan harçlı duvar parçası……....**157**

Res.71. Kalıntının kuzey-güney yönünde uzanan batı duvarının bir bölümünün yapı içinden görünümü……..**158**

Res.72. Kalıntının batı duvarının yapı dışından (batıdan) görünümü……...**159**

Res.73. Yapının batı duvarı dışında bulunan yıkıntının doğudan (ana yapıdan) görünümü……...**161**

Res.74. Ana yapının batısındaki kalıntının güneyindeki dağılmış yapı taşları…….**161**

Res.75. Kalıntının iç kısmında, yüksek zeminli bölge…….**163**

Res.76. (solda) Vaysal kalıntısında bulunan, yıpranmış tuğla parçası……..**164**

Res.77. (sağda) iki küçük seramik parçası……....**164**

Res.78. Ömeroba Kalesinin bulunduğu tepenin batıdan genel görünümü……....**167**

Res.79. Ömeroba Kalesinin doğu köşesinden kuzeydeki arazinin görünümü…….**167**

Res.80. Ömeroba Kalesinin doğu köşesinden, kuzeydoğudaki arazinin görünümü….**168**

Res.81. Ömeroba Kalesinin doğu köşesinden doğudaki dış arazinin görünümü……..**168**

Res.82. Ömeroba Kalesinin kuzey köşesinden, batıdaki arazinin görünümü…….**169**

Res.83. Tepenin merkezinde bulunan doğal kayaçlar……...**169**

Res.84. Tepenin merkezinde bulunan doğal kayaçların yakın görünümü……**170**

Res.85. Tepenin merkezinde bulunan doğal kayaçlar ve yapı taşları……....**170**

Res.86. Ömeroba Kalesinin batı duvarının güney kısmının görünümü……**172**

Res.87. Ömeroba Kalesinin batı duvarının, kuzey kısmının üstten görünümü…….**172**

Res.88. Ömeroba Kalesinin batı duvarından aşağı akmış taşlar……**173**

Res.89. Kale kalıntısına ait büyük boyutlu taşlar……..**173**

Res.90. Kale kalıntısına ait büyük boyutlu taşlar……..**173**

Res.91. Ömeroba Kalesinin toprak altında kalan doğu duvarından görünüm……...**175**

Res.92. Ömeroba Kalesinin doğu duvarının kaya kütlesiyle birleştiği yer……...**175**

Res.93. Ömeroba Kalesinin doğu duvarının bitiştiği kaya kütlesi……**176**

Res.94. Ömeroba Kalesinin güney ve doğu duvarının köşesi……...**176**

Res.95. Ömeroba Kalesinin kuzeydoğu duvarının genel görünümü……**177**

Res.96. Ömeroba Kalesinin kuzeydoğu duvarında, dış tarafa doğru akarak birikmiş taşlar……...**178**

Res.97. Kuzeydoğu duvarının, iki yana doğru yıkılmış kısmının görünümü……....**178**

Res.98. Ömeroba Kalesinin kuzeydoğu duvarının toprak altında kalmış izi……**179**

Res.99. Ömeroba Kalesinin kuzeydoğu duvarının, yapının kuzey köşesine yakın yerde bulunan, dışa doğru akma yapmış taşları……..**179**

Res.100. Ömeroba Kalesinin kuzeydoğu duvarının bitimi, kuzey köşesi ve kuzeybatı duvarının başlangıcı……...**180**

Res.101. Kalenin kuzey köşesinin ve dış arazinin, yapı içinden genel görünümü……**180**

Res.102. Ömeroba Kalesinin kuzey köşesinde, duvara ait yoğun yapı taşı kalıntıları..**181**

Res.103. Ömeroba Kalesinin kuzeybatı duvarında izlenebilen toprak altında kalmış bir bölüm……**182**

Res.104. Kuzeybatı duvarda, yüzeyde görülebilen taşlar……..**182**

Res.105. Kuzeybatı duvarının bir bölümünde dış araziye yıkılan taş kümesi……...**183**

Res.106. Ömeroba Kalesinin kuzeybatı duvarına ait yoğun taş kalıntıları……...**183**

Res.107 Kalenin kuzeybatı duvarından yıkılarak birikmiş taş kalıntıları…….**184**

Res.108. Kuzeybatı duvarından yıkılarak dökülmüş taşlar……...**184**

Res.109. Ömeroba Kalesinin batı köşesinin iç kısımdan görünümü……**185**

Res.110. Ömeroba Kalesinin batı köşesinin dıştan (batı) görünümü. Duvarlardan dıştaki araziye dökülmüş taşlar görülmektedir……..**185**

Res.111. Ömeroba Kalesinin güneybatı duvarının dıştan genel görünümü……..**186**

Res.112. Batı köşeden güneybatı duvarının akstan görünümü. Arkadaki yüksek kısım dairesel kulenin bulunduğu bölümdür……...**187**

Res.113. Ömeroba Kalesinin güneybatı duvarında, dıştaki düşük kodlu alana akmış taşlar……...**187**

Res.114. Kulenin üstünden genel görünümü……....**188**

Res.115. Kulenin, güneybatı duvarının görünümü……**188**

Res.116. Güneybatı cephede kulenin kalıntısı. Cephede, olması gereken girişe ait bir iz mevcut durumda görülememektedir……....**190**

Res.117. Ömeroba Kalesinin güneybatı duvarının kuleden güney köşeye doğru üstten görünümü……...**191**

Res.118. Ömeroba Kalesinin güneybatı duvarının güney köşesinin dıştan genel görünümü……...**191**

Res.119. Kırklareli, Erikler köyündeki Demirçağ dönemi Hasar kale……..**193**

Res.120. Kırklareli, Erikler köyündeki Demirçağ dönemi Hasar kale nin duvar yapısı……..**193**

Res.121. Ömeroba kalesinde bulunan Roma dönemi seramikler……..**197**

Res.122. Dombay köyü ve kalesinin konumu (Google Earth)……..**201**

Res.123. Dombay Köyü kale kalıntısının güneybatı sınırındaki, yoğun seramik buluntuları veren tarla……**201**

Res.124. Kalenin bulunduğu tepenin güneybatı sınırındaki tarladan çıkan taşlar…….**202**

Res.125. Dombay Kalesinin bulunduğu tepenin kuzeyden görünümü……..**202**

Res.126. Dombay Kalesinin bulunduğu tepenin kuzeydoğusu……**203**

Res.127. Kalenin bulunduğu tepeden kuzeydeki arazinin görünümü……...**203**

Res.128. Dombay Kale kalıntısının tepe üzerindeki konumu (Google Earth)……..**204**

Res.129. Dombay Kalesine ait duvar kalıntılarının güney cephesinin genel görünümü……...**204**

Res.130. Duvar kalıntıları moloz taş tekniğiyle yapılmıştır……..**205**

Res.131. Taşlar arasında bağlayıcı malzeme olarak tuğla kırıklı güçlü harç kullanılmıştır……..**206**

Res.132. Kaçak kazı sonucu temel seviyesinde ortaya çıkan, farklı işçiliğe sahip duvar……..**206**

Res.133. Dombay Kalesinin güneydoğu cephesindeki kare burç kalıntısı……**208**

Res.134. Burcun üstten görünümü……....**208**

Res.135. Burcun güneyinde bulunan temel seviyesindeki duvarın, burcun yanında bitişen kısmı……...**209**

Res.136. Burcun güneyinde bulunan temel seviyesindeki duvarın, burca doğru görünümü……...**209**

Res.137.Burcun kuzeybatı yönünde devam eden duvar kalıntısı……..**210**

Res.138. Köşeli U şeklindeki duvarın, burçla bağlantılı olan cephesi……..**211**

Res.139. Köşeli U şeklindeki duvarın, burçla bağlantılı olan cephesinin üstten görünümü…….....**211**

Res.140. Köşeli U şeklindeki duvarın, burçla bağlantılı olan cephesindeki çatlak…...**212**

Res.141. Köşeli U şeklindeki kalıntının sol kanat duvarının üstten görünümü……**213**

Res.142. Köşeli U şeklindeki kalıntının sağ kanat duvarının görünümü……..**214**

Res.143. Edirne, Sinanköy, Dombay ve Bukelon kalelerinin arazideki konumları. (Gogle Earth)…….**217**

Res.144. Bukelon kalesinin üstten genel görünümü (www.gettyimages.com. 2019)...**219**

Res.145. Bukelon kalesinin yan cephe görünümü (www.gettyimages.com).**219**

Res.146. Bukelon kalesinin duvar dokusu (www.hristosvinaroff.blogspot.com).....**220**

Res.147.Bukelon kalesi, giriş tarafında bulunan haç şeklindeki arma (gettyimages.com)…….**220**

Res.147a. Dombay kalesinde bulunan günlük kullanım eşyalarına ait sırsız seramik parçaları…….**223**

Res.148. Dombay kalesinde bulunan sigrafitto tekniğiyle yapılmış sırlı seramik parçaları…….**223**

Res.149. Sinanköy, Sinanköy Deresi, Probaton kalesi ve üzerinde bulunduğu yüksek alan içindeki konumu (Google Earth)……...**234**

Res.150. Sinanköy Deresi ve arka kısımda Sinanköy (Probaton) Kalesinin bulunduğu yüksek alan…….**235**

Res.151. Probaton (Sinanköy) Kalesinin eteklerinde bulunan Traklar Dönemine ait kült mağara ve oyukların bulunduğu alan…….**236**

Res.152. Sinanköy (Probaton) kalesinin batı alt kısmındaki kayaya oyulmuş kilise kalıntısının genel görünümü……..**237**

Res.153. Kaya kilisesinin iç ve duvarlarında çok tahrip olmuş fresk kalıntıları……...**237**

Res.154. Sinanköy (Probaton) Kalesinin iç alanının genel görünümü……..**239**

Res.155. Sinanköy (Probaton) Kalesinin batı surları ve Sinanköy' ün görünümü……**239**

Res.156. Sinanköy (Probaton) kalesinin havadan görünümü. Kalenin köy tarafına bakan kuzey cephesinin, batı taraftaki eğimli araziye uzanan, bugün toprak altında bulunan duvar izi (Google Earth)…….**240**

Res.157. Sinanköy (Probaton) Kalesinin güneybatı burcu ve (sağda) güney cephe duvarı…….**243**

Res.158. Kalenin güneybatı burcunun genel görünümü……**243**

Res.159. Kalenin güneybatı burcunda, aşağıdaki blok taş sırasının üzerindeki moloztaş duvarda görülen tahribat izleri…….....**244**

Res.160. Sinanköy Kalesinin güney sur kalıntısının genel görünümü……..**245**

Res.161. Güney sur kalıntısında alternatif duvar örgüsü…….....**245**

Res.162. Güney sur kalıntısında alternatif duvar örgüsü detayı……**246**

Res.163. Güney sur kalıntısının, moloz taş - tuğla alternatif dizimli iç cephesi…....**246**

Res.164. Güney sur kalıntısının, tuğla örgülü dış cephesi…….**247**

Res.165. Sinanköy Kalesinin güney duvarında kullanılan taşlar ve harç……..**248**

Res.166. Güney sur kalıntısının doğu yönünde temel seviyesinde izlenebilen kısmı...**249**

Res.167. Güney sur kalıntısının doğu yönünde, toprak altında devam eden kısmı…...**249**

Res.168. Güneydoğu burcun üstten görünümü…….....**250**

Res.169. Güneydoğu burcun güney (dış) cephesi…….....**250**

Res.170. Kalenin güney suru üzerinden, (sağda) güneydoğu burcu ve (solda) doğu sur kalıntısının konumu……...**251**

Res.171. Ön planda kalenin güneydoğu burcu, arkada doğu ve güney surunun köşesinde bulunan duvar kalıntısı…….....**252**

Res.172. Sinanköy Kalesinin güneydoğu köşesindeki sur kalıntısının genel görünümü…….....**253**

Res.173. Güneydoğu köşedeki sur kalıntısının moloz taş duvar örgüsü ve beyaz harç kullanımı……**253**

Res.174. Güneydoğu köşedeki sur kalıntısının tuğla örgülü dış cephesi……..**254**

Res.175. Güneydoğu köşedeki sur kalıntısının moloz taş duvar örgülü iç cephesi…..**254**

Res.176. Güneydoğu köşede bulunan sur kalıntısının doğuya yönelik devam ettiğini gösteren izler……..**255**

Res.177. Araziye yuvarlanmış, doğu suruna ait parça……..**256**

Res.178. Arazideki doğu suruna ait parçanın yakın görünümü…….....**256**

Res.179. Doğu surunun güney cepheye yakın kısımdaki izleri…….**257**

Res.180. Doğu suru izlerinin kalenin orta kısımlardaki durumu……...**257**

Res.181. Doğu surunda dörtgen burç olma ihtimali bulunan yerlerden biri……**258**

Res.182. Kalenin doğu ve kuzey surlarının birleştiği alan…….....**259**

Res.183. Kalenin kuzey cephesinden Sinanköy ve Derenin görünümü……**260**

Res.184. Kuzeydoğu köşeden 20 m. uzaktaki sur kalıntısı……...**261**

Res.185. Kuzeydoğu köşeye yakın olan kuzey suru parçası……**261**

Res.186. Kuzeydoğu köşeye yakın olan kuzey sur parçasının cephesi…….**262**

Res.187. Kalıntının batı yönünde devam eden toprak altı iz……**262**

Res.188. Altında muhtemelen kule veya burç bulunan tepe alan……..**263**

Res.189. Kuzey-güney aksında uzanan batı duvar kalıntısı……..**263**

Res.190. Kuzey surunun kuzeydoğu bölümünün, uçurum kenarından kuzey cephesinin görünümü……...**264**

Res.191. Kuzey sur hattında işlenmiş doğal kayaç bloğu……**265**

Res.192. Kuzeybatı köşeye yakın bulunan sur kalıntısı……**265**

Res.193. Kuzeybatı köşeye yakın sur kalıntısının genel görünümü…….....**266**

Res.194. Kuzeybatı köşeye yakın bulunan duvar moloz taş duvar örgüsüne sahiptir ve çok güçlü bir beyaz harç kullanılmıştır……**266**

Res.195. Kuzeybatı köşeye yakın bulunan duvarın, yer yer doğal kayaca kaynaştırıldığı bölüm……**267**

Res.196. Kuzeybatı duvarın, batı yönünde devam ettiğini gösteren eden zayıf izler…**267**

Res.197. Kuzey sur ile batı surun birleştiği köşe……..**268**

Res.198. Kuzey surunun batıya doğru devam etmesi gereken muhtemel hat……...**268**

Res.199. Kuzey batı köşeden muhtemel batı burcu aksının görünümü. Toprak üstünde görülebilen sur kalıntısı yoktur…….....**269**

Res.200. Dışı düzeltilmiş, içi oyulmuş bir kayaç……..**270**

Res.201. Cephesine niş oyulmuş bir kayaç (sağda)……...**270**

Res.202. Batı surunun, kalenin orta noktasına yakın kısımdaki kırılma noktasından, güney suruna kadar olan hattın görünümü……**271**

Res.203. Batı surunun ilk duvar kalıntısının batı cephesi…….**273**

Res.204. Batı surunun ikinci duvar kalıntısının batı cephesinin görünümü……**273**

Res.205. Batı surunun ikinci duvar kalıntısının güney ucunun üstten görünümü…….**274**

Res.206. Batı surunun üçüncü duvar kalıntısı……...**274**

Res.207. Batı surunun dördüncü duvar kalıntısının batı cephesi…….....**275**

Res.208. (solda) Batı surunun beşinci sur kalıntısı……...**275**

Res.209. Batı surunun altıncı duvar kalıntısının tuğla örgülü batı cephesi……...**276**

Res.210. Altıncı duvar kalıntısının tuğla örgülü batı cephesi, arka planda güneybatı burcu görünmektedir……..**276**

Res.211. Güneybatı burcu ve arka planda altı numaralı batı sur kalıntısı…….**277**

Res.212. Güneybatı burcu ve sağda arka planda güney sur kalıntısı……**277**

Res.213. Sinanköy kalesi içinde 2018 yılı kazı sezonunda bulunan kilisenin apsis kısmının görünümü……**279**

Res.213a. Sinanköy Kalesinde bulunan Bizans dönemi, kırmızı hamurlu, açık sarı renkli sigrafitto seramik parçaları……**282**

Res.213b. Sinanköy Kalesinde bulunan Bizans dönemi, kırmızı hamurlu, koyu sarı renkli sigrafitto seramik parçaları……..**282**

Res.213c. Sinanköy Kalesinde bulunan Bizans dönemi, kırmızı hamurlu, zeytin yeşili renkli sigrafitto seramik parçaları……..**283**

Res.213d. Sinanköy Kalesinde bulunan farklı dönemlere ait sırsız seramik parçaları..**283**

Res.213e. Sinanköy Kalesinde bulunan geç dönem (18-19. yüzyıl) sırlı seramik parçaları…….**284**

Res.213f. Geç dönem (18-19. yüzyıl) sırlı seramik parçalarının arka kısımları. Üstte, bir kâseye ait kapak parçası, altta dip parçasının iç kısmı görülmektedir……..**284**

Res.214. Altınyazı (Garella) Kalesinin bulunduğu tepe (Google Earth, 2018)…….**291**

Res.215. Altınyazı (Garella) Kalesinin bulunduğu tepenin genel görünümü……**292**

Res.216. Tepenin batı yönünde toprak ve taş çıkarılan alan……..**292**

Res.217. Tepenin batı yönünde toprak ve taş çıkarılan alan. Arkada Altınyazı Köyü görünmektedir……**293**

Res.218. Tepenin doğu yönünde taş çıkarılan alan……...**293**

Res.219. Altınyazı Kalesinin bulunduğu tepeden ovanın görünümü……....**294**

Res.220. Kalenin batı yönünde, düşük kodda uzanan sur kalıntısı……...**296**

Res.221. Güneydoğu sur kalıntısının iç cephesi……....**298**

Res.222. Altınyazı Kalesinin güneydoğu sur kalıntısının dış cephesi……...**298**

Res.223. Altınyazı Kalesinin güneydoğu, ikinci sur kalıntısı……...**299**

Res.224. Kalenin güneydoğu köşesindeki burç ve dış alanın genel görünümü……**300**

Res.225. Güneydoğu burcun batı ve güney cephesi……..**301**

Res.226. Güneydoğu burcun güney cephesi……..**301**

Res.227. Güneydoğu burcun iç kısmı……....**302**

Res.228. Kuzey burç kalıntısı……....**303**

Res.229. Kuzey burcun kuzeybatı cephesi……**303**

Res.230. Altınyazı (Garella) kalesi surlarında kullanılan tuğlalar……**306**

Res.231. Altınyazı (Garella) Kalesinde bulunan, Bizans dönemine ait sigrafitto tekniğiyle yapılmış seramik parçaları……**308**

Res.232. Garella Kalesinde bulunan sırsız seramik parçaları……...**308**

Res.233. Keşan Kalesinin bulunduğu tepe ve çevresini kuşatan arazi (Google Earth).**316**

Res.234. Keşan Kalesinden batıdaki arazinin görünümü……..**317**

Res.235. Kaleden, Keşan ve kuzeydeki arazinin görünümü……**317**

Res.236. Kaleden kuzeydoğudaki arazinin görünümü……..**318**

Res.237. Keşan Kalesinin bulunduğu tepenin uydu görüntüsü (Google Earth, 2018)..**318**

Res.238. Keşan Kalesinin batı sur kalıntısının üstten görünümü……..**320**

Res.239. Keşan Kalesinin batı sur kalıntısının batı cephesi……..**321**

Res.240. Sur kalıntısının duvar dokusu……**321**

Res.241. Batı duvarı ve dökülen taşlar……..**322**

Res.242. Doğu ve kuzey sur arasındaki boş alanda bulunan küçük duvar parçası…....**323**

Res.243. Kuzey sur kalıntısının günümüzdeki durumu……**323**

Res.244. Kuzey sur kalıntısı……..**324**

Res.245. Ağaçlık alanda devam eden kuzey sur kalıntılarına ait izler……..**324**

Res.246. Ağaçlık alanda devam eden kuzey sur kalıntılarına ait farklı izler……**325**

Res.247. Batı surundan koparak düşmüş duvar parçası……**325**

Res.248. Keşan Kalesinde bulunan Bizans dönemi sigrafitto seramik parçaları……..**327**

Res.249. Keşan Kalesinde bulunan günlük kullanım eşyalarına ait seramik parçaları.**328**

Res.250. Keşan Kalesi ve Çamlıca Kalesi arasında bulunan verimli ve düz alan, iki kale tarafından kontrol altına alınmıştır (Google Earth, 2018)……**330**

Res.251. Çamlıca köyü ve kalenin konumu (Google Earth, 2018)……...**331**

Res.252. Çamlıca Kalesinin bulunduğu tepenin güney cephesi……**331**

Res.253. Çamlıca Kalesinin bulunduğu tepenin arazi içindeki durumu……**332**

Res.254. Çamlıca kalesinde bulunan duvar izi……..**333**

Res.255. Çamlıca kalesinde bulunan dağılmış duvar izi……...**333**

Res.256. Çamlıca kalesinde bir duvardan dökülmüş taşlar……...**334**

Res.257. Çamlıca Kalesinde, kaçak kazılarla, tonozu yıkılarak içine girilen galerinin doğu kısmı…….**335**

Res.258. Galerinin doğu ucunda yıkılan tonozdan dökülen taşlar……....**335**

Res.259. Galerinin moloz taş duvar örgüsünden detay görünüm……..**336**

Res.260. Galerinin yapımında kuvvetli, beyaz renkli harç kullanımı……...**336**

Res.261. Beşik tonozlu galerinin doğudan görünümü……..**337**

Res.262. Galerinin iç kısmının görünümü……**338**

Res.263. Galeri içinde biriken moloz atık…….....**339**

Res.264. Galerinin orta kısmında tonoz delinerek açılan bölüm…….....**339**

Res.265. Galerinin batısında, yan bitişiğinde kazılan toprak…….....**340**

Res.266. Galerinin dış kısmında açılan çukur ve galeri duvarı……..**340**

Res.267. Galerinin batı kısmına yakın tonozda açılan delikten girildiğinde batı tarafın görünüşü (İlerdeki ışık batı çıkış noktası)……**341**

Res.268. Galeri içinde sağ ve sol duvarlarda kaçak kazı yapan defineciler tarafından yıkılan kısımlar…….....**341**

Res.269. Galerini batı bitiminde bulunan dörtgen kapalı mekân……..**342**

Res.270. Dörtgen mekânın alt kısımlarında blok taşlar kullanılmıştır……..**343**

Res.271. Dörtgen mekânın kemer ve tonoz üst örtü sisteminde tuğla kullanılmıştır…**343**

Res.272. Dörtgen mekân ile galerinin birbirine bağlandığı geçiş noktası…….....**344**

Res.273. Güney duvarında tuğla malzeme ile yapılan tonoz……....**345**

Res.274. Dikdörtgen mekân ile dairesel mekânın geçiş kısmı……..**347**

Res.275. Yapının dairesel kısmında görülen duvar işçiliği……...**348**

Res.276. Yapının dairesel kısmında sıvalı duvar parçası……..**348**

Res.277. Dikdörtgen mekânın tahrip olmamış duvarı……...**349**

Res.278. Dikdörtgen mekânın sağlam duvarının dairesel mekânla birleştiği köşe…...**350**

Res.279. Dikdörtgen mekânın tahrip edilen yan duvarı……**350**

Res.280. Kalıntının dikdörtgen bölümünde sıva kalıntıları bulunan duvardan detay görünüm……**351**

Res.281. 3 no'lu duvar kalıntısının görülebilen cephesi……...**352**

Res.282. 3 no'lu duvarın cephe dokus……...**353**

Res.283. 3 no'lu duvarın üstten görünümü……**353**

Res.284. 3 no'lu duvarın önünde tahribata uğramış yapı kalıntıları…….....**354**

Res.285. 3 no'lu yapı yakınında henüz tahrip edilmemiş bir kalıntının toprak üstünde bulunan kısmı……**354**

Res.286. Çamlıca Kalesinde burç kalıntısı ve arkada geniş ovanın görünümü…….....**355**

Res.287. Burçtan kopan sağdaki duvar kütlesi……..**356**

Res.288. Burçtan kopan soldaki duvar kütlesi……..**356**

Res.289. Moloz taş duvar örgüsüne sahip burç kalıntısının üstten görünümü……..**357**

Res.290. Burcun yıkılmış kemerli parçası…….....**357**

Res.291. Önde, burç kalıntısı. Arkada Karahisar Kalesinin bulunduğu tepe……**358**

Res.292. Burçtan Karahisar Kalesinin bulunduğu tepenin görünümü……..**358**

Res.293. Çamlıca Kalesinde bulunan sigrafitto tekniğiyle yapılmış, Bizans dönemine ait sırlı, sarı ve kahverengi seramik parçaları…….**360**

Res.294. Çamlıca kalesinde bulunan sırsız seramik parçaları……...**360**

Res.295. Karahisar kalesinin bulunduğu tepeden doğudaki ovanın görünümü. En arkada uzun dağ sırası içinde Keşan Kalesinin bulunduğu tepe görülmektedir (Beksaç, 2012)…….....**362**

Res.296. Hızır İlyas Tepeden, Fener Tepe'nin (Karahisar Kalesi) görünümü……..**363**

Res.297. Karahisar Kalesine ait, iş makinasıyla süpürülmüş taşlar……..**364**

Res.298. Kaleye ait, orijinal yerlerinde olmayan taş kümesi……**364**

Res.299. Karahisar kale alanının 2012 öncesindeki durumu (Beksaç, 2010)……...**365**

Res.300. Kale alanında 2012 yılında yapılan tahribat sonrası durum……...**365**

Res.301. Kale alanında 2012 yılında iş makinasıyla yapılan tahribat (Beksaç, 2012)……..**366**

Res.302. Kalenin güney tarafında iş makinasıyla yapılan kazı……**366**

Res.303. Kalenin güneydoğusunda bulunan kuleden kalan duvarın doğu cephesi.....**368**

Res.304. Kalenin güneydoğusunda bulunan kuleden kalan duvarın batı cephesi…….**368**

Res.305. Duvarın ve doğu kısmındaki açmanın üstten görünümü……**369**

Res.306. Kulenin kuzeye bakan kısmının üstten görünümü……**370**

Res.307. Kulenin güneye bakan kısmının üstten görünümü…….**370**

Res.308. Kulenin kuzeyinde kalan, kaleiçi olması muhtemel alan…….....**371**

Res.309. Kalenin güneybatısındaki kule kalıntısının kuzeyden genel görünümü…….**372**

Res.310. Kule üzerinden kuzeydoğudaki arazinin görünümü……...**372**

Res.311. Karahisar kalesinde bulunan Roma dönemi seramik parçası…….**374**

Res.312. Gündelik kullanım eşyalarına ait sırsız seramik parçaları…….....**375**

Res.313. Bizans dönemi sarı renkli, sırlı kâse dip parçasının iç kısmı…….....**375**

Res.314. Bizans dönemi sarı renkli, sırlı kâse dip parçasının alt kısmı……**376**

Res.315. Gökçetepe köyü ve kalesinin arazideki konumu (Google Earth, 2019)…….**378**

Res.316. (Önde), Gökçetepe kalesinden günümüze ulaşan kulenin güney cephesi, (arkada), kalenin taşlarıyla inşa edilmiş konut…….....**380**

Res.317. Gökçetepe kalesinin bulunduğu alan (Google Earth, 2019)……...**382**

Res.318. Gökçetepe Kalesinin yer aldığı arazi ve kulenin doğu cephesinin görünümü (www.kesanpostasi.com).....**382**

Res.319. Gökçetepe Kalesinin kuzeyden görünümü (www.kesanpostasi.com).....**383**

Res.320. Kalenin kuzeyindeki tarladan çıkan yapı taşları…….**383**

Res.321. Gökçetepe Kalesinin bulunduğu tepenin batı sahilinde su altındaki kayaç alan…….**384**

Res.322. Kalenin bulunduğu tepenin doğu sahilinde su altındaki kayaç alan……...**384**

Res.323. Gökçetepe Kalesinde kullanılan kumtaşı ve biyokimyasal kökenli taşlar.....**386**

Res.324. Gökçetepe kalesi burcunda duvar yapısı……**387**

Res.325. Kaleden sahile dökülmüş surlarında kullanılan çeşitli renklerde taşlar ve içinde minik renkli taşlar olan harçlı bir duvar parçası……**388**

Res.326. Burcun kuzey cephesinin genel görünümü…….**390**

Res.327. Burcun güney cephesinin genel görünümü……**390**

Res.328. Burcun güney cephesi ve batı kesitinde duvar kalınlığı…….**391**

Res.329. Burcun güney bitişiğindeki temel kalıntısının üstünden görünüm…….**391**

Res.330. Burcun güney bitişiğindeki temel kalıntısının batı cephesinin görünümü….**392**

Res.331. Burcun güneybatı köşesi ve oturduğu kayaç alanın görünümü……..**393**

Res.332. Güney uçtan burcun ve kale içinin görünümü…….....**394**

Res.333. Burçtan kale içinin güney ucuna doğru genel görünümü. Arkada Ege Denizi ve Gelibolu yarımadası görünmektedir……..**394**

Res.334. Gökçetepe Kalesinin doğu sur kalıntısı ve burcun görünümü…….....**395**

Res.335. Doğu sur kalıntısının doğu cephesi……**396**

Res.336. Doğu sur kalıntısının üstten görünümü……..**397**

Res.337. Doğu surundan dökülen ve dik arazide biriken taşlar……**398**

Fot.338. Doğu surundan dökülerek sahil şeridinde biriken taşlar…….**398**

Fot.339. Gökçetepe Kalesinin batı cephesine ait sur izlerinin üstten görünümü……..**399**

Res.340. Gökçetepe Kalesinin batı cephesine ait sur kalıntıları…….....**400**

Res.341. Gökçetepe Kalesinin batı cephesine ait sur kalıntıları, yoğun bitki örtüsü içindedir…….**401**

Res.342. Kalenin güneybatı cephesinin batıdan genel görünümü…….**402**

Res.343. Kalenin güneybatı cephesinin doğudan genel görünümü…….....**402**

Res.344. Kalenin güneybatı cephesindeki sur kalıntısının genel görünümü…….**403**

Res.345. Kalenin güneybatı sur kalıntısının yakın görünümü…….....**403**

Res.346. Kalenin güneybatı surunun, bugün çıplak kayaç olan uca doğru devam eden bölümü……...**404**

Res.347. Kalenin güneybatı ucunun dıştan görünümü ve kayaç arazi üzerinde kalan sur izleri……...**404**

Res.348. Güneybatı cephede kayaç içine yapılmış sur kalıntısı…….....**405**

Res.349. Güneydoğu cephede kayaç içine yapışarak kalmış surdan bir parça……..**405**

Res.350. Gökçetepe Kalesinin batısındaki koy……**406**

Res.351. Kalenin güney ucundaki burnun güneydoğu cephesinin genel görünümü….**407**

Res.352. Gökçetepe Kalesinin güneydoğu cephesinin uç kısmı……...**407**

Res.353. Gökçetepe Kalesinin güneydoğu cephesinde kayacın ön cephesini kaplayan sur izi…….**408**

Res.354. Gökçetepe Kalesinin güneydoğu cephesinde, kayacın cephesine örülmüş surdan kalan iz ve kuzey yönünde sahilin görünümü……**408**

Res.355. Doğu sahil şeridinde, yukardaki kale suruna ait dökülmüş yapı taşları…….**409**

Res.356. Doğu sahil şeridinde, yukarıdaki kale suruna ait dökülmüş harçlı duvar parçası……**410**

Res.357. Kalenin üst kısmında doğu cephesi surunun toprak altında kalan kısımlarına işaret eden yüksek toprak tabakası……**410**

Res.358. Doğu cephenin orta kesiminde ağaçlar ve surdan dökülmüş taş parçaları….**411**

Res.359. Kalenin doğu cephesinin kuzey kısmından burcun görünümü……...**412**

Res.360. Kalenin doğu yönündeki koy…….....**412**

Res.361. Doğu ve Kuzey cephenin köşesinden, kalenin kuzey bitişiğindeki yol…….**413**

Res.362. Kalenin kuzeybatı köşesi ve sağda batı cephe boyunca sahile kadar uzanan yol…….....**414**

Res.363. Kalenin kuzeybatı köşesinde bulunan duvar kalıntısı……**414**

Res.364. Kalenin kuzeybatı köşesinde bulunan duvar kalıntısından detay görünüm...**415**

Res.365. Kalenin kuzey cephesini kaplayan ağaçların arasında bulunan yapıya ait taşlar……...**415**

Res.366. Kalenin batısındaki toprak yolun güneyden görünümü……..**416**

Res.367. (Altta) dış batı sur kalıntısı, (üstte) iç surdan dökülmüş yapı taşları……..**417**

Res.368. Kalenin dış batı cephesinde bulunan duvar kalıntısı……..**417**

Res.369. Kalenin dış batı cephesinde bulunan harçlı duvar kalıntısı……**418**

Res.370. Gökçetepe Kalesinde bulunan, kaliteli işçiliğe sahip günlük kullanım eşyalarına ait sırsız seramik parçaları……**420**

Res.371. Gökçetepe Kalesinde bulunan 12 ve 13. yüzyıllara ait Bizans dönemi sırlı seramik parçaları……....**421**

Res.372. Gökçetepe kalesinde bulunan ve tanımlanamayan metal parça……**421**

Res.373. Gökçetepe Kalesinde bulunan, üzerinde kazıma işlemi yapılmış taş……**422**

Res.374. Gökçetepe Kalesinde bulunan, üzerinde kazıma işlemi yapılmış taşın arka yüzü……...**422**

Res.375. Mecidiye köyü ve sahilde yer alan kale (Google Earth, 2019)……..**425**

Res.376. Mecidiye Kalesi, Eski İbrikbaba Köyü ve İbriçe Limanı (Google Earth, 2019)……..**426**

Res. 377. Mecidiye Kalesi, kumsalın doğusundaki tepenin üzerindedir (Google Earth, 2019)……..**429**

Res.378. Kalenin bulunduğu tepeden sahil ve batıdaki tepe……**430**

Res.379. Mecidiye Kalesi içinden Saros Körfezine (güney) bakış……...**430**

Res.380. Kale içinin kuzey-güney aksında eğimli yapısı…….....**431**

Res.381. Mecidiye Kalesinin bulunduğu tepenin kuzeyindeki yükselerek devam eden arazi……...**431**

Res.382. Doğal yüksek alan ve kalenin bulunduğu tepenin kuzeybatıdaki vadiyi sahile kadar kontrol eder durumu……**432**

Res.383. Surlarda, moloz taş duvar örgüsü ve beyaz harç kullanımı……**434**

Res.384. Surların temel kısmında büyük blok taşlar kullanımı……**434**

Res.385. Güneybatı burcun bulunduğu kayaç alanın batıdan görünümü……..**436**

Res.386. Güneybatı burcun bulunduğu kayaç alanın kuzeyden görünümü……..**437**

Res.387. Kalenin güneybatı ucunda bulunan, batıya doğru çıkma yapan kayaç kütlesi üzerinde doğu-batı aksında uzanan surun doğudan görünümü……**437**

Res.388. Kalenin güneybatı ucunda bulunan, batıya doğru çıkma yapan kayaç kütlesi üzerinde doğu-batı aksında uzanan surun doğu üstten görünümü……**438**

Res.389. Mecidiye Kalesinin güneydoğu ucunda çıkma yapan alanın batı surunun üstten görünümü……...**438**

Res.390. Mecidiye Kalesinin güneydoğu ucunda çıkma yapan alanın batı surunun batı cephesinin görünümü……**439**

Res.391. Mecidiye Kalesinin güneydoğu ucunda çıkma yapan alanın batı surunun doğu cephesinin görünümü……**439**

Res.392. Mecidiye Kalesinin güneybatı burcunun kuzeyden görünümü……..**440**

Res.393. Mecidiye Kalesinin güneybatı burcun batı ve güney cephesi……**441**

Res.394. Mecidiye Kalesinin güneybatı burcunun iç kısmının genel görünümü…....**441**

Res.395. Mecidiye Kalesi güney surunun batı kısmı, genel görünüm…….....**442**

Res.396. Mecidiye Kalesinin güney surunda görülen temel izleri……**443**

Res.397. Mecidiye Kalesi güney suru doğu kısmının genel görünümü……**443**

Res.398. Mecidiye Kalesinin güney sahilinde bulunan küçük burç (kule)…….....**444**

Res.399. Mecidiye Kalesinin güney sahilindeki burcun (kule) batıdan görünümü …..**444**

Res.400. (Sağda) güneydoğu burç, (ileride) taşlık arazi ve karşıda Uzunkum Plajının genel görünümü……**445**

Res.401. Kalenin güneydoğu burcunun üstten genel görünümü……...**446**

Res.402. Burcun kuzey ve batı duvarının iç kısmının görünümü……**446**

Res.403. Güneydoğu burcun doğu iç cephesi……**447**

Res.404. Doğu burcunun kuzey yönünde genel görünümü……...**448**

Res.405. Doğu surunun doğu cephesinin genel görünümü……...**449**

Res.406. Doğu surunun duvar yapısından detay görünüm……**449**

Res.407. Doğu surunun güney kısmı…….**450**

Res.408. Doğu surunun izlenebilen orta kısmı……..**451**

Res.409. Doğu surunun daha fazla tahrip olan kuzey kısmı…….**451**

Res.410. Doğu surunun dışına doğru, hendeğe akmış olan kaleye ait yapı taşları…....**452**

Res.411. Kuzeydoğu burcun iç kısmının genel görünümü……....**453**

Res.412. (Önde) yarım daire formlu burç, (arkada) kalenin kuzeydoğusundaki arazi..**453**

Res.413. Burcun güney duvarının iç kısmında, düzgün taşlarla kaplanmış duvar cephesi……...**454**

Res.414. Kuzey suruna ait temel izleri……..**455**

Res.415. Kuzey suruna ait dağılmış durumda yapı taşları……**455**

Res.416. Bitki örtüsü içinde bulunan kuzey sura ait yapı taşları……...**456**

Res.417. Mecidiye Kalesinin kuzeybatı köşesinde, kaya bloğunun üzerinde dağılmış durumdaki yapı taşları……...**457**

Res.418. Mecidiye Kalesinin kuzeybatı köşesinde bulunan kaya kütlesi…….**457**

Res.419. Kuzey surunun kaya bloğuyla birleştiği kısım……...**458**

Res.420. Kaya bloğuyla birleşen kuzey surunun kuzey cephesinin batıdan görünümü**458**

Res.421. Küçük mağaranın güneye bakan giriş kısmı……...**459**

Res.422. Küçük mağaraya inmeyi sağlayan taşa oyulmuş 3 basamak……..**459**

Res.423. Kalenin batı surunun bulunduğu cephenin genel görünümü. (Soldaki) kuzey ve (sağdaki) güney kaya kütleleri arasında uzanmaktadır…….**461**

Res.424. Kaya bloğunun güney cephesi ve ona bağlanan batı surunun izlerinin bulunduğu alan……..**461**

Res.425. Batı surunun kuzey uçtaki ilk burç kalıntısının kuzeyden görünümü……**462**

Res.426. Batı surunun kuzey uçtaki ilk burç kalıntısının batıdan görünümü……**462**

Res.427. Batı surunun kuzey uçtaki ilk burç kalıntısının güneyden görünümü……**463**

Res.428. Batı surunun temel seviyesinde izlenebilen bölümü……..**463**

Res.429. Güneydeki burçtan batı surunun temel seviyesinde izlenebilen kısmı……..**464**

Res.430. Batı surunun güney kısmına yakın yer alan burç kalıntısının üstten görünümü……...**464**

Res.431. Batı sur üzerinde bulunan burç (sol) ve güneyindeki sur kalıntısının (sağ) batı cephesinin görünümü……....**465**

Res.432. Burcun güneyinde bir kısmı ayakta olan batı sur kalıntısı…….**466**

Res.433. Burç ve güneyinde bulunan batı suruna ait duvar parçasının üstten görünümü……...**466**

Res.434. Batı surunun güney bitim noktasına kadar ayakta kalmış duvar yoktur, surdan kopan bazı parçalar bulunmaktadır……**467**

Res.435. Batı surunun kayaç alanla birleştiği yerde bulunan duvar izi…….**467**

Res.436. Kalede bulunan Demirçağ dönemine ait seramik parçaları……....**471**

Res.437. Kalede bulunan Roma dönemi, pembe hamurlu, siyah astarlı seramik parçaları…….**472**

Res.438. Kalede bulunan Roma dönemi sırsız seramik parçaları…….**473**

Res.439. Kalede bulunan, Bizans dönemine ait sarı renkli, sırlı sigrafitto seramik parçaları…….**473**

Res.440. Kalede bulunan farklı hamur rengine ve cinsine sahip seramik parçaları…..**474**

Res.441. Kalede bulunan altı düz derin kâselerin içinin görünümü……..**474**

Res.441a. Kalede bulunan altı düz derin kâselerin dip kısımlarının görünümü……....**475**

Res.442. Kalede bulunan ince yapılmış, bir objenin ağız kısmına ait cam parçası…...**475**

Res.443. Mecidiye Kalesinin kuzeydoğu burcunda yapılan kaçak kazı sonrası çıkan toprak ve taşların, batıdaki araziye atılan kısmı……**476**

Res.444. Mecidiye Kalesinin batı surunun iç kısmında yapılan kaçak kazı izleri…....**477**

Res.445. Yaylaköy ve güney sahilinde Yaylaköy Kalesi (Google Earth, 2019)……...**478**

Res.446. Gökçetepe, Mecidiye ve Yaylaköy Kalelerinin Arazideki Konumu (Google Earth, 2019……**479**

Res.447. Yaylaköy Kale alanının iç kısmındaki yoğun bitki örtüsü……**481**

Res.448. Yaylaköy kalesinin yapılaşma içindeki konumu (Google Earth, 2019)…….**482**

Res.449. Yaylaköy Kalesinin moloz taş duvarların cepheleri daha düzgün kesilmiş taşlarla kaplanmıştır……...**483**

Res.450. Yaylaköy Kalesinin güney duvarının tuğla hatıllı duvar işçiliğiyle yapılmış kalıntısı…….....**483**

Res.451. Tuğla hatıl kullanılmayan güney duvarı……**484**

Res.452. Kaleiçi zeminini dolduran toprak ve moloz yığıntısı……**485**

Res.453. Kaleiçi'ndeki dolguda bulunan yoğun seramik kalıntıları……**485**

Res.454. Kaleiçi'ndeki dolguda bulunan zahire küpü kalıntıları…….....**486**

Res.455. Yaylaköy Kalesinin güneydoğu köşesi…….....**488**

Res.456. Yaylaköy Kalesinin güney surunun doğu kısmında yıkılmış bölümü……**488**

Res.457. Batıya doğru uzanan 20 m. uzunluğundaki sur kalıntısı……**489**

Res.458. Batıya doğru uzanan 20 m. uzunluğundaki sur kalıntısının cepheden görünümü…….....**489**

Res.459. Güney surun 15 m. uzunluğunda, tahrip olmuş ve ayakta duvar izi kalmamış olan başka bir bölümü……**490**

Res.460. Güney suruna ait, bazı parçaları görülebilen 60 m. uzunluğundaki duvarın genel görünümü……**491**

Res.461. Güney cephede burç kalıntısı ve doğusundaki beden duvarı…….....**491**

Res.462. Burcun doğu bitişiğinde bulunan beden duvarı…….....**492**

Res.463. Burç kalıntısının batıdan görünümü……...**492**

Res.464. Burç kalıntısının batısındaki duvarı yıkılmış boş alan……...**493**

Res.465. Güney duvarına ait batı bölümde kalan son duvar parçası…….....**494**

Res.466. Kalenin güneybatı köşesine kadar uzanan duvar kalıntısı bulunmayan bölümün genel görünümü ……**494**

Res.467.Kalenin güney duvarının batı kısmında bulunan kırılmış zahire küpü……**495**

Res.468. Güney ve batı surların birleştiği güneybatı köşenin güneyden görünümü….**496**

Res.469. Güney ve batı surların birleştiği güneybatı köşenin genel görünümü…….....**496**

Res.470. Batı surunun güney suruyla birleştiği kısımda kalan duvar parçası……...**497**

Res.471. Batı surunun güney kısmından kalan duvar parçası……...**497**

Res.472. Batı suruna ait duvar kalıntısı……**498**

Res.473. Kalenin ortasından geçen yola yakın batı suruna ait duvar kalıntısı…….....**498**

Res.474. Batı suruna ait moloz taş içyapısı kalmış duvar parçası……**499**

Res.475. Kalenin batı surunu kesen yol. Karşıda kalenin kuzeybatı kısmı görülmektedir……**500**

Res.476. Kalenin sur izi kalmamış batı sur hattının kuzey kısmı…….....**500**

Res.477. Kalenin batı surunun kuzey köşe kısmına yakın yerde bulunan taşlar……...**501**

Res.478. Kuzey suruna ait duvar izi……..**502**

Res.479. Kuzey suruna ait harçlı, moloz taş duvar parçası……...**502**

Res.480. Kalenin ortasından geçen yolun batıdan genel görünümü……..**503**

Res.481. Kalenin doğu surunun güney parçasının genel görünümü…….**504**

Res.482. Kalenin doğu surunun kuzey parçasının genel görünümü……..**504**

Res.483. Kalenin batı surunun doğu batı aksındaki yolla kesiştiği köşede bulunan çay ocağı……...**505**

Res.484. Yaylaköy Kalesi kumsalında bulunan Roma Dönemi seramik parçası……**508**

Res.485. Karaincirli Köyü ile kulenin konumu (Google Earth, 2019)……..**511**

Res.486. Karaincirli deki kulenin sahile yakın yüksek konumu (Google Earth, 2019)**512**

Res.487. Karaincirli Kuleden güney yönünde Ege Denizinin görünümü. Karşıda Gelibolu Yarımadası görülmektedir……..**513**

Res.488. Kuleden doğu kıyı şeridinin görünümü. Ön planda Yayla Kalesinin bulunduğu alan yer almaktadır……....**513**

Res.489. Karaincirli Kuleden batı kıyı şeridinin görünümü……..**514**

Res.490. Karaincirli Kuleden kuzeydeki alanın görünümü……...**514**

Res.491. Karaincirli Kulenin moloz taş duvar içyapısı…….**515**

Res.492. Karaincirli Kulenin duvarlarının dış kaplaması……..**515**

Res.493. Kule cephesinde çok sayıda hatıl delikleri bulunmaktadır…….**516**

Res.494. Karaincirli kulenin kuzey cephesi……..**518**

Res.495. Karaincirli kulenin batı cephesi……..**519**

Res.496. Karaincirli kulenin batı cephesinin güney köşesinde çıkma yapan temel kısmı……..**519**

Res.497. Karaincirli kulenin batı cephesinin güney köşesinde çıkma yapan temel yapısının güneyden görünümü……...**520**

Res.498. Karaincirli kulenin güney cephesi……..**521**

Res.499. Güney duvarının içten üst görünümü…….**521**

Res.500. Karaincirli Kulenin yıkılmış güneydoğu köşesinin durumu……...**522**

Res.501. Karaincirli Kulenin çok fazla tahrip olmuş doğu duvarı……....**523**

Res.502. Karaincirli Kulenin doğu cephesi……...**523**

Res.503. Karaincirli Kulenin doğu ve kuzey duvarının birleştiği köşedeki yıkılmış bölüm……**524**

Res.504. Kulenin batı tarafında bulunan harçlı duvar parçası……..**524**

Res.505. Karaincirli Kulenin batı tarafında bulunan harçlı duvar parçası ve arkada kulenin batı cephesinin görünümü……**525**

Res.506. Roma gözetleme kulesi. Ehrenbach, Hesse, Almanya. Taş kuleye eklenmiş ahşap yürüme bantları yapılmış ve üzeri ahşap çatı ile örtülmüştür (wikiloc com)…**527**

Res.507. Almanya, Orlen yakınlarında Hühnerstraße'de yeniden inşa edilmiş Roma gözetleme kulesi (http:/www.buergerstiftung-rheingautaunus.de/projekte)…….....**528**

Res.508. Almanya, Bayern Bölgesinde, Arzbach kasabasında, Limes üzerindeki Roma gözlem kulesi. Taş temel üzerinde yapılan ahşap bölümle kule yukarı yönde uzatılmış. En üstte dört yönünü çevreleyen ahşap yürüme bantı ve çatı eklenmiş. (https://www.pixabay.com/de/photos/römer-römerturm.limes-arzbach-3834987/).....**528**

Res.509. Karaincirli kulede bulunan kırmızı hamurlu, sırsız seramik parçaları……...**532**

Res.510. Karaincirli kulede bulunan Bizans dönemi sarı ve yeşil sırlı seramik parçaları (12. yüzyıl)…….**533**

Res.511. Enez'in coğrafi konumu (Google Earth, 2019)……..**560**

Res.512. Eski antik yerleşim alanının üzerinde yer alan, Ortaçağ Kalesi (Google Earth, 2019)……..**561**

Res.513. Kalenin kuzeydoğu surunda, farklı duvar işçiliği gösteren duvar dokusu….**562**

Res.514. Enez kalesi surlarının deniz tarafından görünümü…….**565**

Res.515. Enez Kalesinin iç limana açılan kapısı……...**565**

Res.516. Enez Kalesinin ana kapısı……...**566**

Res.517. Enez Kalesi giriş kapısı üzerinde Osmanlı dönemi sivri kemer uygulaması.**567**

Res.518. Enez kalesi ana girişin iç ten görünümü…….**568**

Res.519. Enez kalesi girişinin doğusunda bulunan kulenin kale içinden görünümü…**568**

Res.520. Kale içinde seğirdimliye çıkan taş merdivenler…….**569**

Res.521. Kale tarafından limanı güney yönden koruyan duvar üzerinde bulunan dairesel ve dörtgen kulelerin görünümü……..**570**

Res.522. Kale tarafından limanı güney taraftan koruyan duvar üzerinde bulunan diğer dörtgen kulelerin görünümü. Öndeki kulenin cephesinde 1413 tarihli Gattelusio ailesine ait arma bulunmaktadır……..**570**

Res.523. Liman güney duvarının ve kulelerin kale yönünde genel görünümü…….**571**

Res.524. Dörtgen kule üzerinde yer alan 1413 tarihli Gattelusio ailesinin arması…...**571**

Res.525. Kemeri yıkılmış durumda olan liman geçiş kapısı…….**572**

Res.526. Enez kalesinin, şehir yönüne bakan surunun genel görünümü……...**573**

Res.527. Enez Kalesi batı surunun genel görünümü…….**574**

Res.528. Batı surunda duvar örgü detayı……...**574**

Res.529. Enez Kalesinin batı surunda farklı taş malzemelerle yapılan onarım izi…...**575**

Res.530. Surun alt kısmında görülen dolgu toprak……...**576**

Res.531. Surun alt kısmındaki dolgu toprak içinde bulunan yoğun çömlek parçaları..**576**

Res.532. Enez Kalesinin güneydoğu köşesi……..**577**

Res.533. Enez Kalesinin doğu cephesinin dıştan görünümü…….**577**

Res.534. Enez Kalesinin güney surunun doğu tarafındaki şevli duvar…….**578**

Res.535. Güneybatı burçta, üzerinde atlı figürü bulunan şpoli kullanılmış antik mermer parça……...**579**

Res.536. Güneybatı burçta şpoli kullanılmış, üzerinde monogramlar bulunan erken ortaçağ dönemi mermer parça……...**579**

Res.537. Kalenin güneyinde, limanın güneyini sınırlayan sur üzerinde bulunan mermer yazıt……...**580**

Res.538. Kalenin güneyinde, limanın güneyini sınırlayan sur üzerinde, muhtemelen erken ortaçağ döneminden, şpoli olarak kullanılmış, işlenmiş mermer parçalar……..**580**

Res.539. Kale içinin doğudaki kuleden batı kısmının görünümü……..**581**

Res.540. Kale içinin doğudaki kuleden güneybatı kısmının görünümü. Arkada solda lagün, sağda Meriç Nehri……...**581**

Res.541. Kale içindeki dolgu yer yer neredeyse ayakta kalmış olan duvarların üst kısmına kadar ulaşmaktadır……...**582**

Res.542. Enez ve Hisarlıdağ'ın uydudan genel görünümü (Google Earth, 2019**)**…....**585**

Res. 543. Hisarlıdağ ve doğusunda kalan alanın görünümü (Google Earth, 2019**)**…..**588**

Res.544. (Önde) Hisarlıdağ üzerinde bulunan tahkimatlı alan, (sağ arkada) Meriç kenarında Enez ve Saros Körfezi (Google Earth, 2019**)**……...**589**

Res.545. Hisarlıdağ tahkimatlı alanından Enez'in görünümü……..**590**

Res.546. Hisarlıdağ tahkimatlı alanının bulunduğu arazi (Google Earth, 2019)……..**591**

Res.547. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının güneyinde uçurumla son bulan küçük teras.**591**

Res.548. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının güneyinde uçurumla son bulan eğimli yapısıyla doğal bir teras. Arka planda Enez görünmektedir…….**592**

Res.548a. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının kuzey batı tarafında bulunan teras alanlarından birinin görünümü…….....**592**

Res.549. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının güneyinde yoğun miktarda görülen dağılmış yapı taşları. Arkada yangın kulesi, en arka planda güney ova ve Saros Körfezi……..**594**

Res.550. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının güneybatı köşesindeki kayalık alanda başlayan 1 no'lu duvarın başlangıç noktasının içerden görünümü…….**597**

Res.551. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının güneybatı köşesindeki kayalık alanda başlayan 1 no'lu duvarının başlangıç noktasının dışardan görünümü…….....**598**

Res.552. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının güneybatı köşesindeki (sol) doğal kaya bloklarına bitişik olarak başlayan 1 no' lu duvar……..**598**

Res.553. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının güneybatı köşesindeki (sol) doğal kaya bloklarına bitişik olarak başlayan 1 no' lu duvarda kullanılan büyük boyutlu taşlar…**599**

Res.554. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarının dış cephesinden bir görünüm……**600**

Res.555. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanı 1 no'lu duvarının güneye yakın bir kısımda üstten görünümü……...**600**

Res.556. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarına ait bir bölüm……..**601**

Res.557. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarının temel seviyesinde ayakta kalmış olan bir bölümü…….....**601**

Res.558. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarında yıkılmış duvara ait taşların iki yana akarak biriktiği bir bölüm……**602**

Res.559. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarında yıkılmış duvara ait taşların iki yana akarak biriktiği bir bölümde altyapısını korumuş kısım……..**602**

Res.560. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarının orta bölümüne yakın bir yerde iş makinasıyla yıkılan kısım……**603**

Res.561. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarının kuzeye doğru devam eden bir bölümünde yıkılan duvara ve içyapısına ait taşlar görülmektedir, solda büyük taşlarla sınırlanmış cephe korunmuştur…….....**604**

Res.562. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarından görünüm……**604**

Res.563. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarında, duvar bütünlüğünün yıkılarak bozulmuş bir bölümü……..**605**

Res.564. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarının büyük bölümünde temel seviyesinde izlenebilen kısmından bir görünüm……...**605**

Res.565. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarının kuzey uca yakın bir bölümde duvar temel yapısının cepheden görünümü……..**606**

Res.566. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarının kuzey uca yakın giderek izlerinin kaybolduğu bölüm……...**606**

Res.567. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarının kuzey uca yakın giderek izlerinin kaybolduğu bölümün genel görünümü……....**607**

Res.568. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarının 60 m. uzağında bulunan, muhtemelen bir kuleye ait yıkıntı bölgesi……**607**

Res.569. Muhtemelen yıkılmış bir kuleye ait alanın genel görünümü……**608**

Res.570. İkinci duvardan, yıkılmış kulenin görünümü……**609**

Res.571. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının ikinci duvarına ait, yıkılmış kuleye yakın kalıntıları……....**610**

Res.572. İkinci duvardan koparak çevreye dağılmış olan taşlar……...**610**

Res.573. İkinci duvara ait kalıntı……...**611**

Res.574. İkinci duvara ait kalınlık ölçüsü alınan bölüm……...**611**

Res.575. İkinci duvara ait, blok taşların korunup küçük taşların dağıldığı bir bölüm..**612**

Res.576. İkinci duvar yapısından bir detay……...**612**

Res.577. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının ikinci duvarına ait yıkılmış ve taşları dağılmış şekilde bulunan bir bölümü……...**613**

Res.578. İkinci duvara ait cepheden izlenebilen bir bölümü……**613**

Res.579. İkinci duvara ait sınırları belirli olarak kalmış bulunan bir bölüm……**614**

Res.580. İkinci duvarın son bulduğu nokta. Geri planda, arazinin kuzeydoğusunda dik yamaçla sınırlandığı alan görülmektedir……...**614**

Res.581. Birinci duvar başlangıcından üçüncü duvarın bulunduğu alana bakış. İki duvar arasındaki duvar izleri yok olmuştur……**615**

Res.582. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının üçüncü duvarının başladığı noktadaki doğal kaya blokları…….....**616**

Res.583. Doğal kaya bloklarına bitişik olarak başlayan üçüncü duvar……**616**

Res.584. Kaya bloklarından üçüncü duvarın başlangıç bölümünün görünümü……**617**

Res.585. Üçüncü duvarın başlangıç kısmına yakın bir başka bölümü……..**617**

Res.586. Üçüncü duvar da uygulanan kuru taş tekniği…….....**618**

Res.587. Büyük blok taşlarla yapılan üçüncü duvarın ayakta kalmış bir bölümünün cepheden görünümü……...**619**

Res.588. Üçüncü duvarın sınırları belli olan bir bölümü……..**619**

Res.589. Üçüncü duvarın çok hasar görmüş bir bölümü……..**620**

Res.590. Üçüncü duvarın bir bölümünün cepheden görünümü……**620**

Res.591. Üçüncü duvarın köşesinde bulunan mekânın (arka planda) duvar üzerinden genel görünümü……**621**

Res.592. Üçüncü duvarda köşe yapan mekânın görünümü. Önde sağa doğru devam eden 4,50 m. lik duvar, arkada 22,40 m. devam eden dış duvar görülmektedir……**622**

Res.593. Üçüncü duvar üzerindeki mekânın içinin görünümü……**622**

Res.594. Üçüncü duvarın köşe mekânının 22, 40 m. devam ederek son bulan dış duvarının görünümü……..**623**

Res.595. Üçüncü duvarın dörtgen mekândan sonra devam eden çok tahrip olmuş bir kalıntısı……..**624**

Res.596. Üçüncü duvara ait izlerden bir bölüm……....**624**

Res.597. Üçüncü duvara ait bir kısmı toprak altında kalmış, bir kısmı yüzeyde dağılmış bulunan duvar izi……..**625**

Res.598. Üçüncü duvarın güney yönüne dönme yaptığı köşenin görünümü……....**625**

Res.599. Üçüncü duvarın güney yönünde devam eden ve dağılmış taşlarla izlenebilen bölümü……...**626**

Res.600. Üçüncü duvarın 43 m. uzunluğundaki güney yönünde devam eden bölümünde izlenebilen duvar izi……...**626**

Res.601. Üçüncü duvarın batıya doğru dönüş yaptığı köşenin görünümü……**627**

Res.602. Üçüncü duvarın batıya uzanan kalıntısından bir görünüm…….....**627**

Res.603. Üçüncü duvarın batıya uzanan duvar kalıntısının yer yer kesintiye uğramasına rağmen görülebilen izlerinden bir bölüm……..**628**

Res.604. Üçüncü duvarın batıya uzanan kalıntısının batı tarafına yakın kısımda kalan izi……...**628**

Res.605. Üçüncü duvarın batıya uzanan kalıntısının batı uçtaki bitim noktasının görünümü……..**629**

Res.606. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının içinde, yıkılan duvarlardan dökülen taşların yoğun olduğu bir alan……**631**

Res.607. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının içinde devamlılığı tespit edilemeyen, iki farklı koddaki alanların arasında bulunan zayıf duvar izi……..**631**

Res.608. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının içinde geniş ve farklı kodda bulunan arazi yapısından bir görünüm……**632**

Res.609. Hisarlıdağ'ın güney cephesinden, zirvedeki düz arazide bulunan tahkimatlı alanın bulunduğu bölgenin dıştan genel görünümü…….....**634**

Res.610. Hisarlıdağ güney duvarı sınırında bulunan ve kutsal alanı işaret eden üzeri delikli blok taşın genel görünümü……**646**

Res.611. Hisarlıdağ güney duvarı sınırında bulunan ve kutsal alanı işaret eden üzeri delikli blok taşın detay görünümü……**647**

Res.611a. (Üstte) kapaklı bir mutfak kâsesinin üst kısmına ait parçalar. (Altta) Roma dönemi küçük bir kabın dip parçası……...**654**

Res.611b. Üstte, pişmiş toprak taban döşeme parçaları, altta sırsız kullanım eşyalarına ait kenar ve gövde parçaları……...**655**

Res.611c. Orman gözetleme kulesinin kuzey bitişiğinde bulunan, etrafında yoğun etütlük seramik parçaları bulunan yıkılmış mekânın görünümü……...**655**

Res.611d. Alanda bulunan testi sapı ve kırmızı hamurlu, sırsız seramik parçalar……**656**

Res.612. (Ova' dan uzakta tepe kalesi). Kırklareli, Yıldız Dağları, Evciler Köyü, Karakoçan Tepe Kalesi'nin duvar yapısı. Kurutaş tekniğiyle yapılan harçsız duvarlar, birbirine yakın boyutlarda kesilmiş, çok büyük olmayan taşlarla oluşturulmuştur…..**658**

Res.613. (Ova' ya yakın tepe kalesi). Kırklareli, Düzorman köyü kalesinde, Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesindeki duvar örgüsü ile daha yakın benzer işçilik görülmektedir. Duvarın iki cephesinde büyük boyutlu taş kullanımı, iç kısımda küçük taşlarla dolgu görülmektedir……**658**

Res.614. Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesinde, kuru taş tekniğiyle yapılmış duvarların iç ve dış cephelerinde çok büyük boyutlu taşlar kullanılmıştır. Duvarın iç kısmı küçük boyutlu taşlarla dolgulanmıştır…….....**659**

Res.615. Yazır (Çandır) köyü ve dairesel tahkimatlı yapının arazideki konumu…....**670**

Res.616. Dairesel tahkimatlı yapının bulunduğu tepenin güneyden genel görünümü (ön planda). Tepenin etrafı daha yüksek tepelerle çevrilmiştir (Beksaç arşivi, 2017)……**672**

Res.617. Dairesel tahkimatlı yapının bulunduğu tepenin yakın görünümü (Beksaç arşivi, 2017)……..**672**

Res.618. Yazır Köyü (Çandır) Dairesel Tahkimatlı yapının uydudan görünümü (Google Earth, 2019)……...**673**

Res.619. Dairesel tahkimatlı yapıyı oluşturan duvar bazı yerlerde temel seviyesinde en fazla 2 m. yüksekliğiyle korunabilmiş bir bölümden görünüm. Çok büyük boyutlu kesilmiş taş blokları kullanılmıştır……**674**

Res.620. Dairesel tahkimatın dışındaki eğimli araziye akmış olan yapı duvarına ait taşlardan bir görünüm……**674**

Res.621. Dairesel tahkimatlı yapının iç kısmına dökülen duvara ait taşlardan bir görünüm……**675**

Res.622. Dairesel tahkimatlı yapının içinde bulunan duvarın doğu başlangıç kısmının görünümü……...**676**

Res.623. Dairesel tahkimatlı yapının içinde bulunan duvarın doğu başlangıç kısmına yakın bir bölümünün görünümü……**677**

Res.624. Dairesel tahkimatlı yapının içinde bulunan duvarında orta büyüklükte kesilmiş taşlardan yapılmış bir bölüm…….**677**

Res.625. Dairesel tahkimatlı yapının içinde bulunan duvarda, büyük taşlarla yapılmış kısımdan kalan parça…….**678**

Res.626. Dairesel tahkimatlı yapının içinde bulunan duvardan kalan yıkılmış bir bölüm…….**678**

Res.627. Dairesel tahkimatlı yapının içinde bulunan duvarın batı başlangıç kısmının görünümü…….....**679**

Res.628. Dairesel tahkimatlı yapının, muhtemel girişinin olduğu güney cephesindeki açıklık……**679**

Res.629. Dairesel tahkimatlı yapının giriş cephesinin dışında bulunan taş malzemeyle yapılmış duvar veya yapı kalıntı izleri…….....**680**

Res.630. Dairesel tahkimatlı yapının doğu cephesinde (solda) duvara ait cepheden izlenebilen bölüm, (arkada) yıkılmış ve eğimli araziye akmış olan duvar taşları…….**681**

Res.631. Dairesel tahkimatlı yapının doğu duvarına ait, cephesi izlenebilen kısmı.....**682**

Res.632. Duvarın dış cephesinde kullanılan çok büyük boyutlu taşlardan bir görünüm…….**682**

Res.633. Kuzeydoğu duvarının yoğun yıkılmış taş yığınlarıyla üstten izlenebilen kısmının görünümü……**683**

Res.634. Kuzeydoğu cephesinde yıkılmış büyük blok taş ve daha küçük yapı taşlarından görünüm…….**683**

Res.635. Kuzey duvarının batı dönüş bölümü yönünde üstten genel görünümü……..**684**

Res.636. Kuzeybatı ve batı dönüşünün üstten genel görünümü. (sağda) duvarın dış cephesini oluşturan büyük blok taşlar görülmektedir……**684**

Res.637. Dairesel tahkimatlı yapının kuzeybatı bölümünde, ana kayayla birleştirilmiş bölümünün dıştan cephe görünümü…….....**685**

Res.638. Dairesel tahkimatlı yapının kuzeybatı bölümünün duvar örgüsünün, dış cepheden detay görünümü…….**685**

Res.639. Dairesel tahkimatlı yapı duvarının kuzeybatı-batı dönüş kısmının cepheden bir görünümü…….....**686**

Res.640. Dairesel tahkimatlı yapıyı oluşturan duvarın batı kısmının cepheden detay görünümü…….....**686**

Res.641. Güney duvarının batı bölümünün üstten görünümü……...**687**

Res.642. Güney duvarının batı bölümünde, kuru taş örgüsünün cepheden görünümü.**687**

Res.643. Güney duvarının batı bölümünden başka bir kısım……**688**

Res.644. Güney duvarının batı bölümünden genel görünüm……**688**

Res.645. Güney duvarının batı bölümünden başka bir parçanın cepheden görünümü.**689**

Res.646. Güney duvarının üstten genel görünümü……**690**

Res.647. Güney duvarının giriş kısmına yakın bölümü……**690**

Res.648. Güneydoğu duvarının giriş kısmına yakın bölümü ve doğuya doğru devam eden kısmının genel görünümü……**691**

Res.649. Doğu duvarının kuzeye doğru döndüğü kısım……...**691**

Res.650. Dairesel tahkimatlı yapının kuzeydoğu bölümünde, duvar çevresini tanıtırken başlanılan noktadan güneydoğu kısma doğru görünüm……**692**

Res.650a. Dairesel tahkimatlı yapının dışında bulunan, ikinci bir dış tahkimat olabilecek duvara ait kalıntı (Beksaç arşivi, 2017)……**693**

Res. 650b. Dairesel tahkimatlı yapının dışında bulunan, ikinci bir dış tahkimat olabilecek duvar izleri (Beksaç arşivi, 2017)……**693**

Res.651. Cheimarrou Kulesi, Naxos, güneyden. (Morris, Papadopoulos, 2005:156)...**696**

Res.652. Güneybatıdan Agios Petros, Andros Kulesi (Morris, Papadopoulos, 2005: 158)……**697**

Res.653. Batıdan Agios Petros, Andros'taki kuleye bakış (Morris, Papadopoulos, 2005: 157)……**697**

Res.654. Dereköy Dairesel planlı Tepe Kalesinin kuru taş duvar işçiliği……**702**

Res.655. Kırklareli, Sivriler Köyü, Bezirgân Tepe mevkiinde bulunan Dairesel planlı Trak kalesini oluşturan duvarın taş işçiliği……**704**

Res.656. Kırklareli, Vize ilçesine bağlı Kızılağaç köyünde bulunan dairesel planlı Çingene Kalenin kuru taş tekniğiyle yapılmış duvarından görünüm……**705**

Res.657. Kırklareli, Vize ilçesine bağlı Kızılağaç köyünde bulunan Çingene Kalenin kuru taş tekniğiyle yapılmış duvarında kullanılan büyük boyutlu taşlar……...**706**

Res.658. Yazır (Çandır) Köyü Dairesel tahkimatlı yapının doğusundaki arazi yapısı (Google Earth, 2019)……**710**

Res.659. (Önde) yüksek tepelerin arasında Dairesel Tahkimatlı Yapı Kalıntısı, (Arkada) en yüksek tepe Hisarlıdağ, (En Arkada) Enez ve ovası…….....**711**

Res.660. Hamzabeyli köyünde kale olduğu söylenen araziden görünüm. Bölgede hiçbir duvar izi bulunmamaktadır……**713**

Res.661. Hamzabeyli köyünde kale olduğu söylenen arazide, taş ocağı işletmesinin çalışmaları sonrası değişen doğal yapı…….....**713**

Res.662. Hamzabeyli köyünde, kale arazisi olarak gösterilen alanın aşağısında bulunan su kaynağı ve su haznesi……**714**

Res.663. Dereköy kalesinin bulunduğu söylenen tepenin görünümü……...**715**

Res.664. Dereköy kalesinin bulunduğu tepenin üzerindeki arazinin bir bölümünün görünümü (Beksaç arşivi, 2015)……**715**

Res.665. Beğendik köyü kalesinin bulunduğu alanın (tepenin) günümüzdeki durumu**716**

Res.666. Beğendik köyü kalesinin bulunduğu alandan (tepeden) çevredeki arazinin görünümü……...**717**

Res.667. Beğendik köyü kalesinin yer aldığı alanda bulunan, ortaçağa ait sırsız tuğla ve seramik parçaları……**717**

Res.668. Mercan köyü yakınında bulunan çok gözlü köprü……**718**

Res.669. Mercan köyü yakınında bulunan tek gözlü köprü……..**719**

Res.670. Mercan köyünde kale olduğu söylenen tepenin üstündeki alan (Beksaç arşivi, 2015)……..**719**

Res.671. Hızır İlyas tepenin uydudan görünümü (Google Earth, 2019)……...**720**

Res.672. Hızır İlyas Tepenin, Karahisar Tepeden görünümü……...**721**

Res.673. Hızır İlyas Tepede, dağılmış durumda bulunan yapı taşlarından bir görünüm…….....**721**

Res.674. Hızır İlyas Tepenin üzerindeki alanın, orman gözetleme kulesinin üstünden, doğu bölümünün görünümü……...**722**

Res.675. Hızır İlyas Tepenin güneydoğu bölgesinde bulunan, bir yapıya ait dağılmış taşlar……...**722**

Res.676. Teslimtepe'nin uydudan görünümü (Google Earth, 2019)……**723**

Res.677. Teslimtepe üzerinden kuzeydoğu arazinin görünümü……....**724**

Res.678. Teslimtepe'nin üzerindeki düz alanın kuzeyindeki eğimli arazi içinde tespit edilen yapı taşları……...**724**

Res.679. Teslimtepe üzerinde yapılan tesviye çalışmaları sırasında, etrafındaki eğimli araziye sürülen yapı taşı kalıntıları……**725**

Res.680. Teslimtepe üstünde bulunan yangın gözetleme kulesi ve etrafında hiç taş kalıntısı yoktur. Doğu yönünde temizlenen alanın görünümü……..**726**

Res.681. Teslimtepe'nin kuzeyindeki eğimli araziye atılmış taşların bir bölümünün görünümü……...**726**

Res.682. Teslimtepe'nin kuzeydoğusundaki eğimli araziye atılmış taşların bir bölümünün görünümü ……...**727**

Res.683. Teslimtepe' den, Keşan kalesinin bulunduğu tepenin görünümü……...**727**

Res.684. Akhoca köyü, Kale Tepe mevkiinde kale olduğu söylenen alanın iç kısmının genel görünümü…….....**729**

Res.685. Akhoca köyü, Kale Tepe mevkiinde kale olduğu söylenen alanın kuzeydoğu bölümü ve arkasında yer alan ova…….....**729**

Res.686. Akhoca köyü, Kale Tepe, ovadan yüksek bir konumdadır…….....**730**

Res.687. Akhoca köyü, Kale Tepe'de, arazi içinde görülen küçük taşlar…….....**730**

Res.688. Akhoca köyü, Kale Tepe'den, Kuğu burnu mevkiinin görünümü…….....**731**

Res.689. Gökçetepe Kalesinin güneydoğusundaki, Saros Körfezi Üç Adalar (Google Earth, 2019)……...**732**

Res.690. Saros Körfezindeki Büyükada (Google Earth, 2019)…….**734**

Res.691. Saros Körfezindeki Büyükada'nın kuzey cephesinin görünümü. (http//www.sadillikoyu.yetkin-forum.com/t289-saros-adalar-geziyoruz)……**734**

Res.692. Mezek Kalesinin genel görünümü (https://bnr.bg/tr/post/100518531).....**772**

Res.693. Mezek Kalesinde burç ve kule (https://bnr.bg/tr/post/100518531).....**772**

Res.694. Dimetoka (Didimoticho) Kalesinin genel görünümü…….....**777**

Res.695. Dimetoka (Didimoticho) Kalesinin surları…….....**777**

Res.696. Dimetoka (Didimoticho) Kalesinin duvar dokusu…….....**778**

Res.697. Sığırcılı köyünde, kale mevkii denilen, günümüzde tarla olarak kullanılan alan…….**780**

Res.698. Pythion Kalesi, (https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=pythio).....**780**

Res.699. Gümülcine (Komotini) Kalesinin sur ve burçlarından bir görünüm (https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=komotini).....**782**

Res.700. Feres (Ferecik) Panaya Kosmosoterie Manastırı……**783**

Res.701. Feres (Ferecik) Kalesinden kalan güneybatı burcu…….....**785**

Res.702. Feres (Ferecik) Kalesinden kalan güneybatı burcun iç kısmı ve burca çıkan taş merdivenler……**786**

Res.703. Feres (Ferecik) Kalesinden kalan güneydoğu burcu……..**786**

Res.704. Feres (Ferecik) Kalesinden kalan güneydoğu burcun iç kısmı……..**787**

Res.705. Maronia Kalesinden Kalan Moloz Taş Duvar Örgülü Sur Parçası (https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=maronia).....**788**

Res.706. Maronia Kalesinden Kalan Sur Parçasının cepheden görünümü (https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=maronia).....**789**

Res.707. Avantas (Potamos) kalesinden kalan burç ve duvarların genel görünümü (https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=potamo).....**790**

Res.708. Avas Köyünün çok yakınında bulunan Avantas veya Kereopyrgos ya da Boz Tepe Kalesinin genel görünümü (https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=avas)...**791**

Res.709. Avantas Kalesinin tahribat uğramış girişlerinden birinin kale içinden görünümü (https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=avas).....**792**

Res.710. Edirne İl Sınırları İçindeki Tüm Kaleler ve Meriç Nehri Kıyısında, Edirne ve Enez'e Yakın Türkiye Dışındaki Kaleler (Google Earth, 2019)……...**793**

ÇİZİMLER LİSTESİ

Çiz. 1. Edirne ili ve ilçelerinin harita üzerinde yerleşimi (www.turkiyerehberi.gen.tr)..**24**

Çiz. 2. Trakya bölgesi ve Edirne'nin Trakya Bölgesindeki coğrafi konumu, dağ sıraları ve ovalar (http://getyourimage.club/reize-january-21.html).....**25**

Çiz. 3. Türkiye Trakya'sında bulunan Trak kabileleri ve hâkim oldukları bölgeler. (https://twitter.com/trakyabalkan/status).....**30**

Çiz. 4. Odrys krallığı ve egemenlikleri altına aldıkları alan (www.trakyanet.com).....**32**

Çiz. 5. Karadeniz kıyı yolu, Via Militaris ve Via Egnatia yollarının güzergâhı (https://en.wikipedia.org/wiki/Via_Militaris).....**38**

Çiz. 6. Provincia Thracia ve sınırları. Europa, Haemimontus, Rhodope ve Thracia. (https://en.wikipedia.org/wiki/Diocese_of_Thrace/).....**39**

Çiz. 7. Avrupa ve Bizans İmparatorluğu. M.Ö. 6. yüzyıl (https://www.google.com/search?q=Byzantine+Empire+maps&tbm=isch&source).....**44**

Çiz. 8. IX-X. yüzyılda Bulgar Devletinin sınırları ve Edirne (https://en.wikipedia.org/wiki/First_Bulgarian_Empire).....**46**

Çiz.9. Bizans İmparatorluğu döneminde thema'lar, merkezleri ve Edirne. M.S. 1045. (https://en.wikipedia.org/wiki/Byzantine_Empire/).....**48**

Çiz. 10. Bizans İmparatorluğunun M.Ö. 1025 de sınırları (https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Map_Byzantine_Empire_1025_en.sug).....**49**

Çiz. 11. Osmanlı Devletinin Trakya ve Balkanlarda ilk genişlemesi. Edirne'nin merkezde kaldığı görülmektedir (Patullo, 2016: Mappa 2)…….**56**

Çiz. 12. XVI. ve XVII. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğunun hâkimiyetinde bulunan topraklar (Patullo, 2016: Mappa 3)……..**57**

Çiz. 13. "Motte ve Bailey" tipi kaleler (Pandzhanova, 2014: 18)…….....**66**

Çiz. 14. Abaújvár kalesi (11. yüzyıl). Toprak yığma set üzeri ahşap kale duvarı uygulaması (https://hvg.hu/kultura/20180511_Video_Virtualis_turan_latogathatunk_el_egy_XI_szazadi_magyar_eroditmenybe).....**68**

Çiz. 15. Düzensiz rektogonal duvar (https://auzefalmsstorage.blob.core.windows.net/auzefcontent/ders/yunan_roma_mimarisi_ve_sanati/2/index.html).....**76**

Çiz. 16. İsodomik ve pseudo isodomik duvar (https://auzefalmsstorage.blob.core.windows.net/auzefcontent/ders/yunan_roma_mimarisi_ve_sanati/2/index.html).....**77**

Çiz. 17. Polygonal (Çokgen duvar) https://auzefalmsstorage.blob.core.windows.net/auzefcontent/ders/yunan_roma_mimarisi_ve_sanati/2/index.html).....**77**

Çiz.18. Kale-kulenin şematik bölümleri. Farklı fonksiyonlar ayrı seviyelerde yer alır ve dikey iletişim ahşap merdivenle sağlanmaktadır (Pandzhanova, 2014: 25)……**93**

Çiz. 19. Şehir planı içinde Edirne kalesinin konumu (Akansel, 2004: 201)…….**102**

Çiz. 20. Edirne Kalesinin genel hatlarıyla planı (www.edirnetarihi.com).....**103**

Çiz. 21. Roma Castrum'da yollar ve kapılar…….**104**
(www.wikiwand.com/it/Castra_Praetoria).

Çiz. 22. Lalapaşa ilçe sınırları içinde bulunan Vaysal köyünün konumu (www.edirnekultur.gov.tr).....**152**

Çiz. 23. Vaysal köyü, Baş Kaynak Mevkiindeki kalıntının planı. (İ.H. Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)……**160**

Çiz. 24. Ömeroba köyündeki kalenin planı (İ.H. Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)……..**174**

Çiz. 25. Kırklareli, Erikler köyü, Hasar kale krokisi (İ.H. Kurtuluş 2014: 136)….....**193**

Çiz. 26. Bir Roma Castrum' unun rekonstrüksiyonu. (prezi.com)……**195**

Çiz. 27. Roma castra (kamp) planı……**195**

Çiz. 28. Geçici Roma Kampının (castra) temsili çizimi (www.llanellich.org.uk).....**196**

Çiz. 29. Dombay Kalesi kalıntılarının planı (İ.H.Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)……..**207**

Çiz. 30. Bukelon kalesinin planı (http://www.bulgariancastles.combgnode1037).....**221**

Çiz. 31. 8. Yüzyılda Probaton Kalesi (Provinou Kastron) ve çevresindeki yeni kaleler, piskoposluklar (Kauntoura-Galaki, E, 1997: 287)…….**228**

Çiz. 32. Probaton (Sinanköy) Kalesinin 2018 yılındaki durumunun planı (İ.H.Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)……...**241**

Çiz. 33. Edirne'nin Uzunköprü ilçesi ve bağlı köylerin haritası……...**287**

Çiz. 34. Altınyazı (Garella) Kalesinden kalan sur izlerinin krokisi (İ.H. Kurtuluş, 2014)……..**295**

Çiz. 35. Keşan, yollar ve köyleri haritası…….....**311**

Çiz. 36. Keşan Kalesinden kalan duvarların planı (İ.H. Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)……..**319**

Çiz. 37. Çamlıca kalesindeki II. no'lu kalıntının planı (İ.H. Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)……..**347**

Çiz. 38. Karahisar Kalesindeki kulenin planı (İ.H. Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)…...**367**

Çiz. 39. Gökçetepe Kalesinin Planı (İ.H. Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)……..**389**

Çiz. 40. Piri Reis'in Kitab-ı Bahriyesinde Saros körfezi (Gacek, A., Landau, A., Smith, S., 2013: fol.44b)……...**427**

Çiz. 41. Mecidiye Kalesinin planı (İ.H. Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)…….....**435**

Çiz. 42. Yaylaköy Kalesinin Planı (İ.H. Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)……...**487**

Çiz. 43. Karaincirli Kulenin Planı (İ.H. Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)…….....**517**

Çiz. 44. Enez ve köyleri (Trakyanet.com, 2019)……...**538**

Çiz. 45. Piri Reis'in Kitab-ı Bahriye'sinde Enez'in haritası (www.google.com).....**557**

Çiz. 46. Enez Şehir planı. (Mamaloukos, Perrakis, 2011: 537)……**559**

Çiz. 47. Enez Kalesi Planı (Başaran, 2008: 204)……..**563**

Çiz. 48. Trakyalı Apsinthii kabilesinin Enez'in doğusunda yerleşik olduğu alan (https://tr.pinterest.com/pin).....**587**

Çiz. 49. Hisarlıdağ tahkimatlı alanının planı (İ.H. Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)……**597**

Çiz. 50. Yazır Köyü (Çandır) Dairesel Tahkimatlı Yapının Planı (İ.H. Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)……**676**

Çiz. 51. Borgring. Kazılan açmalar sonrası çıkarılan planı. (Goodchild, Holm, Sindbaek, 2017: 1034) Grafik: N. Holm, Güney Doğu Danimarka. ……**699**

Çiz. 52. Dereköy Tepe Kalesi'nin krokisi (Kurtuluş, 2014: 127)……**702**

Çiz. 53. Kırklareli, Sivriler Köyü, Bezirgân Tepe Mevkiinde bulunan Trak kalesinin krokisi (Kurtuluş, 2014: 175)……**703**

Çiz. 54. Kırklareli, Vize ilçesine bağlı Kızılağaç köyünde bulunan Çingene Kale'nin planı (Kurtuluş, 2014: 154)……...**705**

Çiz. 55. Edirne İl Sınırları İçindeki Savunma Duvar İzi Bulunan Kalelerin Arazideki Dağılımları (A. Neslihan Kurtuluş, 2019)……**739**

Çiz. 56. Edirne İl Sınırları İçinde Tespit Edilen Tüm Kale ve Kale Alanları (A. Neslihan Kurtuluş, 2019). ……**741**

Çiz. 57. Doğu Trakya Yol Sistemi (Kuezler, 2011: 193)……..**752**

TABLOLAR LİSTESİ

Tab. 1. Kalelerin Bulundukları İlçelere Göre Sayısal Dağılımı (A. Neslihan Kurtuluş, 2019)……..**740**

Tab. 2. Savunma Duvar İzleri Bulunan Kaleler ve Savunma Duvar İzi Bulunmayan Kale Alanlarının Yüzdelik Dağılımı (A. Neslihan Kurtuluş, 2019)……..**740**

Tab. 3. Kalelerin Tarihi Dönemlere Göre Sayısal Dağılımı (A. Neslihan Kurtuluş, 2019)……..**743**

Tab. 4. Kalelerin İşlevlerine Göre Sayısal Dağılımı (A. Neslihan Kurtuluş, 2019)…..**755**

Tab. 5. Edirne İl Sınırları İçinde Bulunan Kaleler ve İşlevleri (A. Neslihan Kurtuluş, 2019)……..**755**

Tab. 6. Kalelerin Duvar Yapılarına Göre Sayısal Dağılımı (A. Neslihan Kurtuluş, 2019……...**758**

Tab. 7. Duvarlarda Kullanılan Yapı Malzemelerinin Kalelere Göre Dağılımı (A. Neslihan Kurtuluş, 2019)……...**758**

Tab. 8. Kalelerin Bulunduğu Arazilere Göre Sayısal Dağılımı (A. Neslihan Kurtuluş, 2019)……..**762**

Tab. 9. Kalelerin Plan Tiplerine Göre Dağılımı (A. Neslihan Kurtuluş, 2019)……**764**

KISALTMALAR LİSTESİ

A.M.Y.	**:**	Ayasofya Müzesi Yıllığı
A.S.T.	**:**	Araştırma Sonuçları Toplantısı
Bkz.	**:**	Bakınız
C.	**:**	Cilt
cm.	**:**	Santimetre
tr. (Çev.)	**:**	Çeviren
Çiz.	**:**	Çizim
E.Ü.E.F.B.	**:**	Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi
E.Ü.E.F.Y.	**:**	Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınevi
Res.	**:**	Resim
G.A.A.D.	**:**	Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi
H.Ü.Y.	**:**	Hacettepe Üniversitesi Yayınları
İng.	**:**	İngilizce
İ.T.Ü.M.F.Y.	**:**	İstanbul Tenik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Yayınları
İ.Ü.	**:**	İstanbul Üniversitesi
İ.Ü.E.F.B.	**:**	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi
İ.Ü.E.F.Y.	**:**	İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları
JASSS	**:**	International Journal of Social Science

KAAM	**:**	Kilikia Arkeolojisini Araştırma Merkezi (Mersin Üniversitesi)
K.B.Y.	**:**	Kültür Bakanlığı Yayınları
km.	**:**	Kilometre
km².	**:**	Kilometrekare
M.E.B.Y.	**:**	Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları
m.	**:**	Metre
m².	**:**	Metrekare
m³.	**:**	Metreküp
M.Ö.	**:**	Milattan önce
M.S.	**:**	Milattan sonra
no.	**:**	Numara
ODTÜ	**:**	Ortadoğu Teknik Üniversitesi
nu. (S.)	**:**	Sayı
p.p. (s.)	**:**	Sayfa
SBE	**:**	Sosyal Bilimler Enstitüsü
S.T.A.D.	**:**	Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi
Tab.	**:**	Tablo
T.D.V.	**:**	Türkiye Diyanet Vakfı
T.D.K.Y.	**:**	Türk Dil Kurumu Yayınları

T.T.K.	**:**	Türk Tarih Kurumu
T.T.K.B.	**:**	Türk Tarih Kurumu Basımevi
T.T.K.K.	**:**	Türk Tarih Kurumu Kongresi
T.T.K.Y.	**:**	Türk Tarih Kurumu Yayınları
T.T.O.K.B.	**:**	Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Belleteni
T.V.Y.Y.	**:**	Tarih Vakfı Yurt Yayınları
v.b.	**:**	ve birçoğu
v.d.	**:**	ve diğerleri
Vol.	**:**	Cilt

GİRİŞ

Çalışmanın Konusu ve Amacı

Tezin konusu belirlenirken, araştırma yapılacak alanın sınırlarını tespit etmek ve bu sınırlar içinde araştırmaya ihtiyaç var mı sorusunu cevaplayarak işe başlanmıştır. Çalışmanın konusu "Edirne İl Sınırları İçinde Bulunan Kalelerin Tespit ve Değerlendirilmesi" olarak belirlenmiştir. Çalışma bölgesinde kalelerin dönemleri ile ilgili bir sınır konmamıştır. Çünkü bölgede Demirçağ (Traklar), Roma, Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu dönemlerine ait kale kalıntıları bulunmaktadır. Edirne'nin bugünkü il sınırları, Osmanlı imparatorluğu döneminde güvenli bir iç bölge olduğundan yeni kale yapma faaliyeti çok az olmuştur. Ancak Edirne ve Enez gibi önemli kaleler kullanılarak yaşamaya devam etmiştir. Öncelikle, konu Edirne il sınırları dâhili olarak sınırlanmıştır. Çünkü komşu kentler Tekirdağ, Çanakkale illerinde de henüz çalışılmamış kaleler olmasına rağmen, özellikle zaman faktörü göz önünde bulundurularak, bunlar tezin kapsamı dışında tutulmuştur. Ayrıca Kırklareli ilinde daha önce yapmış olduğum kale çalışması kitap olarak yayınlanmış olduğundan, bu bölgede kapsam dışında tutulmuştur (Kurtuluş, 2014).

Edirne bölgesinde henüz teze konu olan kalelerin planları çizilmemiş, ayrıntılı tanımları yapılmamış, bağlı oldukları kültür geçmişleri ortaya çıkarılmamış durumdadır. Çalışmanın ilk önce bu gibi sorulara yanıt araması, ulaşılabilen veri ve bilgilerle cevap verebilmesi amaçlanmıştır. Bölgede sadece Edirne, Enez ve Sinanköy kalesinde bilimsel kazı çalışmaları yapılmıştır. Sinanköy kalesinde son üç yıldır kazı ve araştırma çalışmaları yapılmaktadır. Bu durum, tezin daha sonra yapılacak kazı çalışmalarına katkı sağlayacağı, daha detaylı çalışmalara öncü olacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu kalelerin detaylı bir envanteri çıkarılarak, dâhil oldukları kültür çevresi belirlenmiş olacaktır.

Trakya bölgesinde çeşitli konularda uzman bilim insanları (özellikle prehistorya, protohistorya, klasik arkeoloji, sanat tarihi, epigrafya, nümizmatik, tarih disiplinleri tezin içeriğine yakın olmakla birlikte) tarafından birçok bilimsel çalışmalar yapılmış ve yapılmaya devam etmektedir. Tüm bu çalışmalar bölgenin değişik alanlarda tanınmasına ve geçmişi hakkında bilgiler edinmemize yardımcı olmaktadır. Mutlaka bu yayınlar, üzerinde çalıştığım kalelerin geçmişlerini araştırırken dolaylı katkılar sağlama açısından önemlidir.

Henüz Edirne sınırlarında bulunan kaleler üzerinde kapsamlı bir çalışma yapılmamış olması, konunun çalışılmasının bir ihtiyaç olduğunu göstermektedir. Tezin, bir kısmı göz önünde, bir kısmı zor ulaşılır tepelerde ve gözden uzak yerlerde bulunan, önemli bir tarihi mirasımız olan kalelerin geçmişine ışık tutması amaçlanmıştır. Kalelerin mevcut durumlarının tespiti ve uygun durumda olanların plan çizimleri yapılıp, detaylı fotoğrafları çekilerek belgelenmişlerdir. Fotoğraflar, hem anlatım sırasında detayları belirtmek hemde sürekli tahribata uğrayan kalelerin belgelenmesi için çok sayıda kullanılmıştır. Daha sonra kaleler tek tek ele alınarak hem mevcut durumları incelenmiş, hem de geçmiş dönemleriyle ilgili direkt ya da dolaylı kaynaklar vasıtasıyla, yapılma amaçları, ne zaman ve kimler tarafından yapıldıkları, ne kadar süre hizmette kaldıkları, plan tipi durumu ve daha birçok sorunun cevabı aranmıştır.

Araştırma Yöntemleri

Tez konusu belirlendikten sonra ilk olarak kaynak araştırmalarına başlanmıştır. Konu ile ilgili Türkiye'de ve yurt dışında yazılan kitap ve makaleler taranmış ve doğrudan ilintili kaynaklar ayıklanmıştır. Yaz ayları geldiğinde, Temmuz ve Ağustos ayında araziye çıkılmış, Edirne il sınırları içindeki kalelerin tespitleri yapılarak, fotoğrafları çekilmiş, plan krokileri çıkarılmış, yüzey taramaları yapılmıştır. Elde edilen yazılı kaynak

verileri ve arazi gözlemleri sonucu alınmış notlar değerlendirilerek tezin yazımına başlanmıştır.

Yazılı Kaynak Araştırması

Tez konusu belirlendikten sonra, öncelikli olarak kaynak araştırmalarına başlanmıştır. Yapılan çalışma sırasında bölgede bulunan Edirne kalesi, Enez kalesi gibi önemli yapılar hakkında geniş bir yayın hacmine ulaşılırken, ikincil derecede olan diğer bazı kaleler hakkında Eski Çağ ve Orta Çağ yazarları vasıtasıyla sadece geçmiş varlıklarını teyit edebilecek bilgilere ulaşılabilmiştir. Diğerleri hakkında ise hiç kaynak bulunmamaktadır. Eski kaynaklar Edirne bölgesindeki ikinci derecede önemli kaleler için mimari durumları hakkında hiç bilgi aktarmazlar. Sadece gelişen siyasi, askeri harekât gibi olaylar (savaşlar, metropolit atamaları, imparatorun veya önemli bir yöneticinin ziyaret v.b.) anlatılırken isimleri verilmiştir. Bu tür bilgilere ulaşmak bile yoğun bir dip kaynak taraması gerektirmektedir. Ayrıca bu kaynaklarda geçen birçok savunma duvarlı yerleşim yeri ve kalenin lokalizasyonu henüz yapılmamış olduğundan, bulundukları alanlar belli değildir. Bunların yerleri de detaylı tanımlanmadığından eldeki verilerle lokalizasyon tanımlaması yapmak ta mümkün olmamaktadır.

İlk kaynaklar Eski Çağ ve Orta Çağ yazarlarıdır. Bir başka bilgi aktaran kanal, 16.ve 18. yüzyıllar arasında bölgede çeşitli sebeplerle gezen seyyahlar, elçiler, rahipler ve onların yazıya döktükleri gözlemleridir. Daha sonra 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyıl başlarından sonra bölge ile ilgili yazılmış yabancı ve Türk bilim insanlarının araştırma ve kazı sonuçlarını içeren bilimsel makaleler, kitaplar, yüksek lisans ve doktora tezleridir. Bu kaynklara araştırma ilerledikçe değinilecektir.

Ayrıca, Trakya bölgesinde mimari varlıklarının olduğu bilinen ama yapı kalıntı izleri olmayan *Oppida* gibi farklı yerleşim türüne ait, yüzeyde bir kısım duvar izleri halen

takip edilebilen bir yerin olması, konuyla ilgili geniş bir kaynak taramasını gerektirmiştir. Avrupa'nın hemen her bölgesine yayılmış, farklı özelliklere sahip bu yerleşim türü hakkında yapılan geniş yayın yelpazesinin önemli birkaç tanesi incelenmiştir.

Bölgesel kaleler ve tahkimatlı yerleşimler hakkında yapılan araştırmalar yanı sıra genel olarak kale mimarisi ve tahkimatlı yerleşimlerin yapılma sebeplerini, kuruluş sistemlerini, kullanılan malzemesini, farklı uygarlıkların farklı ihtiyaçları doğrultusunda izledikleri yolları ve daha birçok etkileyen sebepleri inceleyen geniş bir kaynakça değerlendirilmiştir.

Yazılı kaynaklar, tahkim edilmiş yapıların mimarisi, inşa edilmeleri, duvarların işlevi, ya da belli bir zamanda belirli yerlerde var olduğu bilinen ama şimdi kaybolmuş duvarlar için, özellikle surların incelenmesi için önemli kanıtlar sağlar. Eski Yunan ve Roma düzyazı ve şiirleri belirli konularda büyük miktarda bilgi içerir. Metinlerin her zaman belirli amaçlar için yazıldığını ve bu nedenle her zaman öznel bir görünümü temsil ettiği göz önüne alınmalıdır. Bu temel gerçek, belirli bir metinde bir tahkimat ile ilgili bilgileri etkilemiş veya etkilememiş olabilir. Doğru bilgiyi test edebilmek zordur. Edebi kaynakların dikkatsiz uygulanması, fantastik sonuçlara veya düz hatalara yol açar (Frederiksen, Laufer, Müth, 2016: 174).

Tahkimatlar, tarihi dönemin başlangıcından itibaren yazılarda görülürken, Yunan kaynaklarının Hesiodos (Doğumu, M.Ö. 750) ve Homeros (M.Ö. 9. yüzyıl) gibi yazarlarla M.Ö. 9. yüzyıla kadar uzandığı görülmektedir. Klasik dönemde tahkimat için ana kaynaklar Herodot (M.Ö.484-425), Thucydides (M.Ö.460-400) ve Ksenophon (M.Ö.431-354)' dur. Bu yazarlar M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllar için amaçlarımız açısından en bilgilendirici değil, aynı zamanda en güvenilir olanlardır. Çünkü çoğu zaman bildikleri yerleri tanımlıyorlar ve anlattıkları olaylara çağdaş ya da yakınlardı. Diodorus Sicilus

(M.Ö.90-30), Strabon (M.Ö.63-M.S.23), Pausanias (doğumu bilinmiyor-ölümü M.Ö. 180), ve Plutarch (M.S.46-120) diğer kaynaklardır. Ancak bunlar tarif ettikleri olaylardan zaman olarak uzaktılar (Frederiksen, Laufer, Müth, 2016: 175).

Roma döneminde, özellikle uzun savaşlar ile bağlantılı olarak surlara yapılan referanslar, tarih yazımı geleneğinde büyük rol oynamaktadır. Yunan yazarlar Josephus (M.S. 37 100), Appianus (M.S.95-165), Flavius Arrianus (M.S.92-175) ve Cassius Dio (M.S.155-235), Latin yazarlar Titus Livius (M.Ö.56-17), Gallus Sallustius Crispus (M.Ö.86-35), Tacitus (M.S.56-120) ve Ammianus Marcellinus (M.S.330-400) önemlidir. Julius Caesar' ın (M.Ö.100-44) Bellum Gallicum ve Bellum Civile' de kendi seferlerinin açıklamaları, askeri tarih, etkinlik tarihi ve bir dereceye kadar tahkimat için bir kaynak olarak öne çıkan, *commentarii* olarak adlandırılan ayrı bir kategori oluşturmaktadır. Plutarch, biyografik geleneğin bir temsilcisi olarak görülmektedir. Strabon' un Coğrafyası, tüm Roma imparatorluğu boyunca birçok sitenin tahkimat durumuna tanıklık ediyor (Frederiksen, Laufer, Müth, 2016: 176-177).

Öte yandan, çok sayıda raporda, duvarlar nadiren tarif edilir ve yalnızca savaşta olayların gidişatı hakkında önemli bilgiler verir, duvarlar hakkında yeterli ayrıntıya sahip değildir. Yazarlar, taktiklere ve savaş olaylarına daha seyrek değindiler, ayrık eylemlerin dramatik açıklamalarıyla ve bireylerin kaderleriyle ilgilendiler ve etkilenen nüfusa odaklandılar. Josephus, söz konusu sitelerin ve duvarların topografyası, bazı kulelerin içyapıları, yerleşim alanlarının kullanımı ile ilgili değerli detayların yanı sıra, kuşatma ve karşı kuşatma araçları, savunma duvarının yapısı, gerçekçi savaş sahnesi, çeşitli silahların etkisi, geniş bir alana yayılmış kuşatmanın betimi gibi örnek niteliğindeki açıklamaları ek olarak sunmaktadır. (Frederiksen, Laufer, Müth, 2016:177).

Askeri incelemeler, edebiyat kategorisi olan *sui generis'* i oluşturmaktadır. Bunlar savaş alanındaki taktiklerin gelişimini, kuşatmalarla bağıntılı olarak, bazen saldırgana, bazen savunucuya odaklanarak tanımlıyorlar. Eski Yunan ve Latin edebiyatının bu türünde yazan ve zamanımıza aktaran diğer yazarlar, Örneğin, Onasander (M.S. 1. yüzyıl), Arrianus, Polyaenus (M.S. 2. yüzyıl) ve Vegetius (ölümü, M.S. 450) konuyla ilgili bilgiler verir, ancak genellikle sadece yetersiz detaylara değinirler. Bizanslı Aeneas Tacticus (M.Ö. 4. yüzyıl) ve Byzantium'lu Philon (M.Ö. 280-220) özellikle önemli kaynaklar olarak öne çıkıyor. Aeneas Tacticus, Peloponnes' den bir generaldi ve savaş hakkında bilinçli yazıyordu. Kuşatmada nasıl hayatta kalınacağı, muhafızların, askerlerin aralarındaki iletişimi, onların yönetimi hakkında paha biçilmez bilgiler verir. Ancak tahkimatın inşası ve mimarisinden nadiren bahseder. Bizanslı Philo, Poliorketika' yı muhtemelen M.Ö. 240'larda yazmıştır. Hem bir şehri kuşatmak ve saldırmak hem de tersine bir şehri nasıl savunacağınız ve dayanacağınız hakkında bilgiler vermiştir. Metin, bu konularda çağdaş teoriler durumu üzerine bir kaynak olarak son derece ilginçtir. Vitruvius, tahkimat için temelin oluşturulması ve yönlendirilmesi, kullanılacak malzemeler, duvar yapım teknikleri, toprak duvarlarda ek güçlendirme, bir set olarak tahkimat duvarının oluşturulması için öneriler sunar (Frederiksen, Laufer, Müth, 2016: 178-179).

Ancak bu referanslar incelenirken, bazen belli belirsiz ifadelerle bir yerden bahsedildiği olabiliyor. Yani anlatılan bu yerin bahsedilen zamanda mı yoksa daha önceki bir zamanda mı yapıldığı net değildir. Bazen de *fort* (kale) terimi şehir surları veya bir kale için aynı anlamda kullanılmış olabiliyor. Ayrıca "bir sur duvarı inşa etmek" veya "güçlendirmek" anlamında kullanılan Yunanca sözcük aynıdır. Hangi amaçla kullanıldığını anlamak da zorluklardan biri olarak görülmektedir. Duvar önceden var olup tamir ediliyor olabileceği gibi yeni yapılıyor olabilir. Bu durum kalıntının

tarihlendirilmesinde konuyu çalışan bilim insanı için yanıltıcı olabilme riski taşır. Yazarlar aynı zamanda, metinleri içindeki surların inşalarını yüceltmeyi de düşünebilirler - Procopius' un, Justinianus' un tahkim faaliyetleri ile ilgili raporunda olduğu gibi - müstahkem şehirlerin sayısını veya ilgili alanın boyutunu abartabilirler (Frederiksen, Laufer, Müth, 2016:180).

Bu kaynaklardan, birçok genel bilgi elde edilebiliyor. M.Ö. 5. yüzyılda bazı şehirlerin duvarlarının temel olarak kerpiçten yapıldığı, duvarların önünde bir hendeğin yaygın olarak bulunduğu anlaşılıyor. Bu yazarlar duvarların çeşitli unsurları hakkında bilgi sağlar. Bununla birlikte kuleler ile ilgili ayrıntılar nadiren görülür. Kapılara yapılan referanslar da aynı şekilde bol değildir ve detaylar neredeyse hiç sağlanmamıştır. Duvarların estetik özellikleri de nadiren belirtilmiştir (Frederiksen, Laufer, Müth, 2016:181).

Bilgi sunan bir başka kaynak ise Bizans kısa kronikleridir. Erken Osmanlı döneminin birincil kaynakları çok sınırlı olduğundan dönemin Osmanlı kaynakları dışında kalan diğer çağdaş kaynaklar büyük önem kazanır. Özellikle Osmanlılarla aynı coğrafyada yaşamış olan Bizans tarihçilerinin yazdıkları en çok başvurulması gereken kaynak grubunu oluşturur. Kısa Kronikler, Bizans elyazmalarının sayfa kenarlarına veya yazmaların boş bir sayfasına, olayların kronolojisini gün, ay, yıl, indiksiyon ve hatta bazen saat ayrıntılarıyla kaydedilmiş notlar olarak tanımlanabilir. Çoğunluğu halk dilinin egemen olduğu sade Ortaçağ Yunancası ile yazılmış olan bu notlar genellikle sözdizimi, gramer ve imla bakımından düzensizdirler. Kroniklerin sağladığı kısa ve kronoloji ağırlıklı tarihsel bilgiler tarihçilere çok değerli bir veri ağı sunar. Tür olarak ortaçağ popüler edebiyatına ait olan kroniklerin çoğu Athos, Patmos, Selanik ve İstanbul gibi büyük monastik merkezlerde ve imparatorluğun merkezinden uzak bölgelerde yazılmıştır. Dolayısıyla, bu kronikler sadece kilise ve manastır hiyerarşisinin, politik ve

entelektüel elitlerin bakış açısını değil, Bizans sonrası Grek toplumunun geniş sosyal tabakalarının görüşünü de yansıtır. Bir anlamda Bizans'tan Osmanlı'ya geçiş sürecinde Hristiyanların "kamuoyu görüşünü" ortaya koyduğunu veya bunların Bizans'ın "gayri resmi tarih yazımı" örnekleri olduğunu söylemek de mümkündür. Konu çeşitliliği bakımından da zengindir. Felaketler ve doğa olayları, düşman saldırıları, önemli şehirlerin fethi, savaşlar ve hanedan kavgaları, imparatorluk sarayını ilgilendiren taç giyme, evlenme, doğum, ölüm gibi önemli olaylar konu başlıkları olarak sayılabilir. Ayrıca, kiliseyle ilgili olaylar, Patrik, metropolit, önemli keşiş ve din adamları hakkında (ölüm, atanma, görevden alınma vs.) bilgi verirler. Kısa Kronikler, yukarıda bahsettiğimiz konuların dışında Bizans'ın komşuları, müttefikleri ve düşmanları hakkında da pek çok bilgi sağlar (Kılıç, 2012: 34-35).

Yukarda bahsedilen tüm antik yazarlar, kale mimarisi ve bulundukları yerler hakkında birincil kaynaklardır. Biz bu kaynakların ancak Batı dillerine veya Türkçe' ye çevrilmiş olanlarına ulaşabiliyoruz. Bunun ötesinde konumuzu dolaylı ya da yakından ilgilendiren çalışmalar yapan çağdaş araştırmacılar, yararlanılan asıl kaynaklardır. Bunlar tez içinde yapılacak atıflarla verileceğinden, tekrar olmaması için burada verilmemiştir.

Arazi Çalışmaları

Araştırmanın en önemli aşamalarından biri arazi çalışmasıdır. Edirne il sınırları içinde değişik coğrafya ve alanlarda bulunan kalelerin öncelikli olarak yerlerinin belirlenerek onlara ulaşılması gerekmiştir. Bu sebeple 2018 yaz aylarında kalelere gidilerek üzerlerinde çalışma yapmak için ayrılmıştır. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğünün Sayı: 94949537-161.05-E.242665 izni ile yüzey araştırması çalışmaları yapılmıştır. Başta bir çalışma takvimi oluşturulmuş, ancak yaz aylarının yağışlı geçmesi, arazi çalışmalarını belirlenen takvime uygun olarak

bitirmeyi mümkün kılmamıştır. Kalelerin çoğu arazi içinde ve yüksek alanlarda bulunduğundan yağmur buralara ulaşmayı imkânsız kılmakta, ayrıca arazide yapılacak yüzey araştırması, plan krokisinin çizilmesini gibi eylemleri engellemektedir. Böylece uygun hava koşulları oluştuğunda, farklı zamanlarda hedeflenen bölgelere gidilerek, iş tamamlanana kadar buralarda kalınmıştır. Ayrıca tez çalışmasının gerektirdiği zaman kısıtlaması da göz önüne alınarak arazi çalışmalarının bir yaz sezonunda tamamlanması hedeflenmiş ve bu hedefe ulaşılmıştır.

Öncelikli olarak kale olduğu söylenen yerlerin bir listesi oluşturulmuş ve buraların hepsine gidilmiştir. Gidilen bu yerlerin bir kısmının ya kale olmadığı, ya da kaleye ait her hangi bir ize sahip olmadığı görülmüştür. Diğer kısmında ise bir kale veya kaleye ait izler bulunmuştur. Çalışma sırasında gidilen alanlar aşağıda verilmiştir.

Edirne Kalesi

Edirne kalesinin bugün izleri kalmış olan duvar parçalarının resimleri çekilmiştir. Kataloğa alınmıştır.

Edirne Merkez

Edirne merkeze bağlı Küçükdöllük köyünde kale olduğu söylenen alana gidildi. Alanda kale olmadığı görüldü. Kataloğa alınmamıştır.

Lalapaşa ilçesi

Hamazabeyli köyüne gidilerek kale olduğu söylenen alan incelenmiştir. Alan bir taş ocağının çalışma bölgesidir. Gösterilen yerde herhangi bir kale izine rastlanmamıştır. Kataloğa alınmıştır.

Doğanköy'e (Çöke) gidilerek, kale olabileceği söylenen tepe incelenmiştir. Tepenin zirvesinde erken dönem bir kült alanı bulunmakta fakat kale olabileceği ile ilgili bir iz bulunmamaktadır. Zaten alanın kale olabilecek bir topografik özelliğe sahip olmadığı görülmüştür Kataloğa alınmamıştır.

Dombay köyüne gidilerek, köyün dışında bulunan alanda bir karakol kalesinin kule kalıntıları bulunmaktadır. Kalıntıların çizimleri yapılarak gerekli çalışmalar yapılmıştır. Kataloğa alınmıştır.

Vaysal köyünün, Baş kaynaklar mevkiinde bulunan kale kalıntısına gidilmiştir. Buranın çizimleri yapılarak araştırılması tamamlanmıştır. Kataloğa alınmıştır.

Ömeroba köyü, Karaburun mevkiine gidilmiştir. Burada taş duvarlarla çevrili bir alan bulunmaktadır. Küçük boyutlarda bir kaledir. Kataloğa alınmıştır.

Sinanköy'de bulunan kaleye gidilmiştir. Kalede gerekli çalışmalar yapılıp, ölçüleri alınarak plan çizimi yapılmıştır. Kataloğa alınmıştır.

Uzunköprü ilçesi

Sığırcılı köyüne gidilmiş, kale olduğu söylenen alan incelenmiştir. Kale izine rastlanmamıştır. Ekilip biçilen bir tarladır. Kataloğa alınmamıştır.

Dereköy'e gidilmiş, kalenin olduğu söylenen tepeye çıkılmıştır. 1980'lerde ormanlaştırılan alanda kaleye ait izlere ulaşılamamıştır. Yörede yaşayanlar eskiden izleri olduğunu şimdi hiçbir iz kalmadığını teyit etmişlerdir. Kataloğa alınmıştır.

Altınyazı köyü kalesine gidilmiştir. Daha önce tarafımdan yayınlanmış olduğundan (Kurtuluş, 2015: 181-194), başka bir çalışma yapılmamış, son durumu hakkında bilgi edinmek için tekrar incelenmiştir. Kataloğa alınmıştır.

Karabürçek köyü merasında kale olduğu söylenen alan incelenmiş, kale izine rastlanmamıştır. Alan ekili bir tarladır. Ancak burada yapılmış küçük beton bir anıtın çevresinde Roma dönemi seramik parçaları bulunmuştur. Kataloğa alınmamıştır.

Keşan ilçesi

Keşan merkeze yakın, TV vericilerinin bulunduğu tepede kaleye ait duvar izleri bulunmaktadır. Tepeye gidilip duvarlar incelenmiş, çizimleri yapılmış, resimleri çekilmiştir. Kataloğa alınmıştır.

Karahisar köyünün yakınındaki bir tepe üzerinde bulunan kale kalıntılarına çıkılmış, büyük hasar görmüş yapıdan kalan duvar izleri incelenerek çizimleri yapılmıştır. Kataloğa alınmıştır.

Yeşilköy merasında bulunan Hızır İlyas Tepe üzerinde bulunduğu söylenen alanda kaleye ait bir iz kalmamıştır. Tepede bulunan yangın gözetleme kulesi etrafında dağılmış büyük miktardaki taşlar önceden bir yapı bulunduğunu gösterse de, yapıyla ilgili fikir verecek bir iz kalmamıştır. Kataloğa alınmıştır.

Yenimuhacir köyünde bulunan Teslim Tepe' ye gidilerek alan incelendi. Tepenin üzerinde bulunan alan iş makinalarıyla düzleştirilmiş ve işlenmiş taş parçaları orman içine yuvarlanmıştır. Kaleye ait herhangi bir yapısal iz kalmamıştır. Kataloğa alınmıştır.

Saros körfezi sahilinde bulunan Yayla köyüne gidildi. Burada bulunan yerleşim yerine ait duvar izlerinin çizimleri yapıldı. Resimleri çekilerek alanda çalışıldı. Kataloğa alınmıştır.

Gökçetepe köyünde, Saroz körfezi sahilinde bulunan kaleye gidilerek plan çizimleri yapılıp, resimleri çekildi. Kataloğa alınmıştır.

Beğendik köyüne gidilerek kale olduğu söylenen alan incelendi. Alan bir taş ocağına ait olup, kaleye ait hiçbir iz bulunamadı. Ancak alanda birkaç parça Bizans dönemi seramik ve tuğla parçası bulundu. Kataloğa alınmıştır.

Çamlıca köyündeki kale mevkiine gidildi. Ormanlık alan içinde yer alan tepe üzerinde kaçak kazılarla çıkarılmış duvar izleri ve mimari dokular incelenerek resimleri çekildi. Kataloğa alınmıştır.

Mercan köyüne gidilerek kale olduğu söylenen tepe incelendi. Kaleye ait olabilecek bir iz bulunamadı. Kataloğa alınmıştır.

Akhoca köyünde kale olduğu söylenen alan incelendi. Alan etrafında kale olabilecek bir ize rastlanmadı. Zayıf ve çok ufalanmış tuğla parçaları bulundu. Kataloğa alınmıştır.

Enez ilçesi

Enez kalesine gidilerek detaylı resimleri çekildi. Kataloğa alınmıştır.

Karaincirli köyü, Göztepe mevkiinde, kale olduğu söylenen alan incelendi. Yoğun Bizans dönemi seramik bulunan alanda kaleye ait hiçbir iz bulunamadı. Kataloğa alınmamıştır.

Karaincirli köyü kale bayırı mevkiinde bulunan kule kalıntısına gidilerek, çizimleri yapıldı ve resimleri çekildi. Kule bütünlüğünü korur durumdadır. Kataloğa alınmıştır.

Yazır köyünde (Çandır) yuvarlak planlı kale kalıntısı bulunmaktadır. Plan çizimleri yapılıp resimleri çekildi. Detaylı yüzey araştırması yapıldı. Kataloğa alınmıştır.

Hisarlı köyünde, Hisarlı tepesinin üzerinde, geniş alana yayılmış olan duvar kalıntıları bulunmaktadır. Plan için çizimleri yapılarak resimleri çekildi. Yüzey araştırması yapıldı. Kataloğa alınmıştır.

Kalelerde ve müstahkem mevkilerde çalışılırken önceden belirlediğim bir sistem izlenmiştir.

Edirne il sınırlarında çalışması yapılan kaleler, katalog bölümünde tanıtılırken, ilk önce Edirne Kalesi ile başlanmıştır. Sonra Edirne Kalesinin kuzeyindeki ilçelerin sınırları içinde bulunan kaleler, daha sonra güneyinde kalan ilçelerin sınırları içinde kalan kaleler yazılmıştır.

Arazi çalışmaları sırasında, yapının günümüzdeki genel durumu incelenmiş, bulunduğu mevki, yapıyı oluşturan malzeme, yıpranma durumu gibi görsel veriler not edilmiştir. Surlar üzerinde tek çeşit duvar örgüsü olup olmadığı, zaman içinde ekleme olup olmadığı, kullanılan taş tekniği, kullanılan taş cinsi (yöresel veya bölge dışından), bağlayıcı malzemenin niteliği ve çeşidi (harçlı ise bağlayıcı kuvvet niteliği, kuru taş tekniği v.b.) tespit edilerek incelenmiştir.

Kalelerde çalışırken, en önemli verilerden bir tanesi yüzey araştırmasıdır. Kalenin çevresi ve içinde gözle tarama yapılarak yüzeyde bulunan etütlük seramikler incelenmiş, dâhil oldukları dönemler tespit edilmiştir. Seramikler, kalede yaşanılan dönemle ilgili bilgileri günümüze ulaştıran en önemli ipuçlarından biridir. Bunlar içinde karakterini ve yapısını en iyi koruyabilmiş olanlardan birkaç tanesinin resimleri çekilmiştir. Ancak bazı kale ve tahkimatlı yerleşim yerlerinde hiç seramik bulunmamaktadır ve bu kuvvetli ipucundan mahrumdurlar. Bunun en önemli nedeni terk edildikten sonra çok uzun bir süreç içinde kullanılmamış olmaları ve bu tür verilerin toprak altında kalmış olmasıdır.

Daha sonra kalenin veya tahkimatlı alanın fotoğrafları çekilmiştir. Fotoğraflar yapının bulunduğu mevki başta olmak üzere surların her bir bölgesini ve detay görüntüleri içermektedir. Bu çekimler, çeşitli sebeplerle sürekli tahribat altında bulunan (doğal nedenler: ormanlaşma, deprem, yangın; insanlara bağlı nedenler: savaş, yıkılıp yeniden yapılması, daha sonraki yerleşimciler tarafından taşlarının alınıp başka amaçla kullanılması, define kazıları v.b.) bu yapıların güncel durumunu belgelemek için önemlidir.

Bir başka çalışma, kalenin planının yapılması için kroki üzerinde ölçülerinin alınmasıdır. Ancak bu tüm kalıntılarda mümkün olmamaktadır. Ancak bir kısmı veya tamamı birbiriyle bağlantı verebilen duvarlara sahip kalelerde yapılmıştır. Örneğin; bazı kaleler orman arazisi altında olup kaçak kazılarla ortaya çıkmış, birbirinden uzak küçük duvar parçalarına sahiptir. Ancak bunlar arasında yürünecek alan dahi olmadığından, anlamlı bir plan çıkarmak mümkün değildir. Yoğun orman ve karaçalı dokusu içinde bir kalıntı parçasından diğerine bulunabilen açıklıklardan dolaylı uzun bir yürüyüşle ulaşılabilmektedir. Az sayıdaki kalıntılar arasında bağlantı duvarları olmaması yanı sıra görsel ve ulaşılabilirlik engelleri plan çıkarmayı imkânsız kılmaktadır.

En son bölgede yaşayan insanlardan, yapıyla ilgili geçmişten hatırlayabildikleri hatıraları doğrultusunda, yakın zamanda bir değişime uğrayıp uğramadığı hakkında bilgi edinilmiştir.

Kaleler üzerinde yapılan çalışmalar sırasında bazı sınırlamalar vardır. Edirne il sınırları içinde ve Türkiye Trakya'sında İlk Çağ ve Orta Çağ kaleleri üzerinde kazı çalışmaları henüz yapılmadığından karşılaştırma verileri şu an için çok kısıtlıdır. Ancak, yakın zamanda başlamış olan Sinanköy kalesinde yapılan kazı çalışmaları, Türkiye

Trakya'sındaki Orta Çağ kaleleri hakkında aydınlatıcı bilgiler elde edilebilme potansiyeli açısından önemlidir.

Arazi çalışmasıyla ulaşılması gereken bazı amaçlar hedeflenmiştir. Tespit edilen kaleleri bireysel olarak çalışırken ve nihayetinde değerlendirme ve sonuç bölümünde birbirleriyle ve bulundukları konumlarıyla anlamlandırırken bu hedefler yön gösterici olacaklardır. Kaleler hakkında yapılmış farklı çalışmalar sonunda, kale çalışmaları sırasında izlenmesi gerekli yollar hakkında yöntemler verilmiştir. Bu yöntemlerin hepsi çok doğru ve gerekli saptamalardır. Ana tema olarak kullanılabilirler. Ancak farklı kaynakların benzer yöntemler içeren çalışma sistemi önerileri, çalışılan konunun çerçevesi sebebiyle farklı yollar izleme sonucunu getirebilir. En azından bire bir uygulama olanağı tanımayabilir. Örneğin, tek bir kale üzerinde çalışmak ile birçok kale üzerinde çalışmak aynı yöntemleri bire bir uygulamaya izin vermeyebilir. Üzerinde arkeolojik çalışma yapılmış bir kale ile hiç çalışılmamış kale hakkında araştırma yapılırken, elde bulunan veri farklılıkları değişik araştırma ihtiyaçları gerektirebilir. Geniş bir süreci araştırmak yine farklı araştırma metotları geliştirmeye sebep olabilir. Hazırlanan bu tez de, konu içeriği ve kapsamı doğrultusunda bir çalışma planı oluşturularak yazılmıştır.

Terminoloji

Erken zamanlardan beri insanlar, kendilerini, mallarını, mülklerini ve hayvanlarını yağmacılardan, kaçak avcılardan ve vahşi hayvanlardan korumak için yaşadıkları yerin etrafını duvarlarla çevrelediler. Düşmanların ve rakiplerinin canlarına kastetmelerinden ve hırsızlıklarından güvende olmak için yaptıkları duvarların arkasına sığınıyorlardı (Stokstad, 2005: 18). Zaman içinde toplumlar büyümüş, gelişmiş buna paralel olarak saldırı ve savunma araçları da gelişmiş ve çeşitlenmiştir.

Kale, işlevi normalde askeri olan bir tahkimattır. Kaleler tipik olarak kuleler veya burçlar tarafından korunan büyük ve masif bir yapıdan oluşur. Bazen bir garnizonu barındırmak için iç binalar ve kışlalar içerirler. Genellikle geniş bir manzaraya hâkim ya da stratejik pozisyonlarda dik ve kayalık alanlara inşa edilirler. Bir kale geçici olarak sivil bir nüfusu barındırabilir, ancak bu birincil işlevi değildir. Bu nedenle konut ve ekonomik faaliyetlerin tipik ifadesinden yoksundur. Kaleler iyi savunulan, küçük açıklıklar yoluyla sınırlı giriş noktalarına sahip olma eğilimindedirler. Müstahkem yerleşimlerin aksine, bir kalenin düzeni, sivil bir topluluğun pratik ihtiyaçlarını karşılamak için ancak küçük bir uzlaşıya tahammül edecektir. Bazen kalelerin çevresinde sivil bir yerleşim yeri bulunur. Bu yerleşim yeri yakınının seçiminde her şeyden önce yiyecek, malzeme ve belki de sınırlı sosyal imkânlar sağlama durumu rol oynamıştır. Yakınlarda yaşayan sakinler geçici olarak duvarların içine sığınabilirler, ancak öncelikle bir garnizona ev sahipliği yapmak ve askeri bir amaca hizmet etmek için inşa edilmiştir. Bu kıstaslar, kale ile tahkimatlı yerleşim yeri arasında ki farkı belirlemede önemlidir. Asker ve sivilleri barındıracak şekilde yapılmaları, ayrıca avlular, özel atölyeler, zeytin ve şarap presleri, kamu ve cenaze anıtları ile büyük konutların varlığı, herhangi bir sitenin kale olmadığını gösterir (Fachard, 2016 a: 217 - 218).

"Kale" fenomeninden bahsederken, onunla ilgili temel kavramları ve terimleri açıklığa kavuşturmak ve iyileştirmeye çalışmak özellikle önemlidir. Sıklıkla birkaç terim eş anlamlı olarak kullanılırlar, ancak bu her zaman doğru olmayabilir. Bu sadece Türkçe' de değil diğer Batı dillerinde de görülmektedir. Teze konu olan yapılar içinde daha çok askeri amaçlarla yapılmış olanlar yoğunluktayken, etrafı duvarla çevrilmiş, farklı amaçla yapılmış olan müstahkem yapılar da bulunmaktadır. Örneğin Saroz körfezinde Yayla köy sahilinde bulunan duvar kalıntıları, bir yerleşim yeri ile ilgilidir. Ayrıca Hisarlık Dağı üzerinde bulunan uzun duvar kalıntıları yine bir yerleşim yeri ile ilgilidir ancak

savunmaya dönük işlevi de barındırmaktadır. Savunmaya dönük tüm bu farklı kategorilerdeki yapıları belirli isimler altında sınıflama ihtiyacı bulunmaktadır.

Trakya bölgesinde Geç Bronz çağından itibaren kale olarak adlandırılabilecek, taş duvarlarla çevrilmiş savunma alanları bulunmuştur. Bunlar literatürde *"hillfort" (tepe kalesi)* olarak adlandırılmışlardır. Dünyanın hemen her bölgesinde bulunmaktadırlar. Bu tür kaleler henüz az nüfusa sahip küçük kabilelerin kendilerini diğer kabilelerin saldırısından korunmak, sadece tehlike anında içine sığındıkları kalelerdir. Bir veya birkaç yönden ulaşılamaz tepeler üzerindedirler ve tepenin doğal yapısına göre şekillenmişlerdir. Bazıları yuvarlak planlıdır. Kurutaş tekniğiyle yapılmış duvarlara sahiptirler. Mutlaka bir tatlı su kaynağına yakınında bulunurlar. Bir ya da iki adet, dar tutulmuş kapıya sahiptirler. Tüm Avrupa kıtasında, Balkanlarda ve Türkiye Trakya'sında, özellikle Kırklareli kentimizin sınırları içerisinde, Yıldız dağlarının yüksek eteklerinde ve platolarında çok sayıda bulunmaktadırlar. (Kurtuluş, 2014: 90-92).

Klasik dünyanın antik yazarları, kale için *castra* terimini kullanmışlardır. (Greklerde *stratopedon*). Roma ordusunda istihkâmlar sürekli olarak *castellum* olarak adlandırılmışlardır. Erken dönemde Roma hakkında çalışan İngiliz bilginleri, bildikleri Roma askeri sitelerini bir sisteme bağlayarak, büyük lejyon ordugâhları olan *castra'*yı, "*fortress"* olarak çevirip kullanmayı benimsediler. Küçük *castellum'* ları "*fort"* olarak ifade etmişlerdi ve Roma ordusunun yardımcı üniteleri olarak görmüşlerdi. Bununla beraber, eski yazarlar alternatif terim olarak *praesidium'*u da kullandılar. Bu terim koruma karakolları ve garnizonların bazı türlerini ifade ediyordu. Arkeolojik çalışmalar, Roma kalelerinin değişik şekil ve boyutlarda olduğunu göstermektedir. Aynı gurupta toplanan kaleler her zaman aynı yardımcı ünitelere sahip olmayabilirler (Campbell, 2009: 4).

Askeri mimari için en sık kullanılan terimlerden biri kale kelimesidir. Bu kelime Arapça' daki *"kal'a"* kelimesinden gelmektedir. Bu kelime dağ ve tepe üstüne inşa edilmiş, müstahkem yapı anlamındadır. Bu kelimenin Farsçası *"kalat"* tır. İran ve Afganistan' da bu kelimeye *"kelat"* veya *"kilat"* biçiminde rastlanır. Bunlarda dağ üstünde bulunan kale ya da köy manasındadır. *"Hısn"* kelimesi de kale kelimesiyle aynı anlamı vermektedir. Aynı anlama gelen kelimeye Fransızca' da *"fortresse, château fort"*; Almanca' da *"burg, festung, fort"*; İngilizce' de *"fortress, castle"* şeklinde görülmektedir (Parlak, 2010: 14). İspanyolca' da *"castillo",* İtalyanca' da *"castello"* olarak ifade edilmektedir (Stokstad, 2005: 17).

Semavi Eyice, " hisar" kelimesini, bir mesken olarak düşünülmüş, tahkim edilmiş tek bir kitle halindeki yapıdır şeklinde tanımlamıştır. Hisar kelimesinin Batı dillerindeki karşılığı olarak "şato" kelimesini kullanmıştır. Fransızca' da *"chateau fort"*, Almanca' da *"burg"* ve İngilizce' de *"castle"* bu kelimeye karşılık gelmektedir (Parlak, 2010: 14-15). Hisar ya da şato kelimesinin karşılığı Polonya' da *"zamek"* tir. Ortaçağ' da bir saray ve bir feodal efendinin veya asil birinin kişisel, müstahkem konutudur (Pandzhanova, 2014: 10).

Bir başka tahkimat biçimi olan *"palanka"* İtalyanca *"palanca"* teriminin Türkçeleştirilmiş halidir. Palanka bir askeri birliği barındırabilecek büyüklükte, çevresi ağaç kütükleri ile meydana getirilmiş bir istihkâmdır. Bu istihkâm biçimi Roma ve Osmanlı dönemlerinde tercih edilmiş ve kullanılmıştır (Parlak, 2010: 15).

"Huruç" kelimesinin anlamı çıkıştır. Gerektiğinde düşmanı arkadan çevirerek darbe indirmek veya dışarıya haberci gönderebilmek için kullanılan ufak boyutlu *"huruç* (çıkış) *kapılarına* ve *"uğrun kapılarına"* Orta Çağ kalelerinde sıklıkla rastlanmaktadır. Bu tip kapılar Şehrin ana yollarına değil genellikle bir vadiye veya patikaya, gözden uzak

bir noktaya çıkışı sağlamaktadır. Bu tip kapılara Fransızca' da *"poterne de secours"*, Almanca' da *"schlüpftüre"* ve İngilizce' de *"sally port"* ismi verilmiştir. Kalelerde anıtsal kapıların dışında, gizli geçit şeklinde, kayadan oyma veya kâgir malzemeden inşa edilen metrelerce uzunlukta koridorlar bulunmaktadır. Bunlara *"potern"* denilmektedir. Fransızca *"poterne"* ve İngilizce *"postern"* olarak adlandırılmıştır (Parlak, 2010: 15).

Kalelerin sınırlarını belirleyen kalın duvarları tanımlarken *"sur, baru ve beden"* kelimeleri kullanılmaktadır. Kale duvarlarına Fransızca *"enceinte"* ve Almanca *"festungsmauer"* denilmektedir. Bazı örneklerde asıl sur önüne (dışına) ikinci ve alçak bir duvar daha örülmektedir. Bu duvarlara *"dış sur"* ve *"ön sur"* gibi isimler verilmiştir. Fransızca *"enciente, rampart, muraille"*, Almanca *"mauer"* ve İngilizce *"walls"* aynı zamanda beden anlamına gelmektedir. Sur ise bir şehir, kasaba, hatta eyaleti (*limes*) korumak üzere onların etrafını çevirir, genellikle kuleli tahkimat duvarı adıyla tanımlanır. Fransızca *"murailles"*, Almanca *"land"* veya *"stadtmauern remparts"*, İngilizce *"fortification"* ya da *"city walls"* kelimeleriyle tanımlanır (Parlak, 2010: 15).

Kale düşman eline geçtiğinde, son hat savunma yapabilmek için sığınılan yüksek ve kapalı kısmın önceleri *"ahmedek"* veya *"ehmedek"* daha sonraları ise *"iç kale"* olarak isimlendirilmiştir. Fransızca *"citadelle"*, Almanca *"zitadelle"* ve İngilizce *"citadel"* olarak isimlendirilirler (Parlak, 2010: 15).

Sur veya kale duvarlarını güçlendirmek ve savunmasını kolaylaştırmak için belirli aralıklarla kullanılan kulelere *"burç"* adı verilmektedir. Bu kelime yerine Fransızca *"tour"*, Almanca *"turm"*, İngilizce *"tower"* kelimeleri kullanılmaktadır. Ayrıca Rumca'dan alınma *"purgos"* terimi de aynı anlama gelecek şekilde Türkçe' de kullanılmıştır. Kalenin kulelerinden biri diğerlerinden daha yüksek ve kuvvetli olabilir. Bu kuleye *"baş kule, erk ve balahisar"* gibi isimler verilmektedir. Bunun karşılığı

Fransızca' da *"don jon"* ve *"dongeon"* dur. Kalenin ilerisinde, uzak bir mesafeye görüş imkânı veren *"tarassut (gözetleme) kuleleri"* de, kalelerde karşılaşılan başka bir kule tipidir. Bu tip kulelere Fransızca *"tour de guet"*, Almanca *"wacht-turm"*, İngilizce *"watch tower"* denilmektedir (Parlak, 2010: 16).

Duvarların iç kısımlarında *"kazamat"* adı verilen kemerli gözler ve nişler bulunabilir. Bu gözlere Fransızca *"casemate"*, İtalyanca *"casamatta"* denilmektedir. Kale duvarlarının üstü, savunanların her yere yetişebilmelerini sağlama amacıyla, düz ve dar bir yol yapılırdı. Bu yola *"seğirdim yeri/yolu"* veya *"devriye yolu"* adı verilir. Bu yola Fransızca *"chemin de ronde"*, Almanca *"wehrgang, rondedgaang"* ve İngilizce *"walk-walk"* ve *"allure"* kelimeleri kullanılmaktadır (Parlak, 2010: 16). Bu yol, üstteki manevra alanını iki veya üç kat artırırdı. Ahşap yanı sıra taş malzeme ile de yapılırlardı (Pandzhanova, 2014: 29). Duvar üstlerinde *"barbata"* veya *"baru kalkanı"* denilen mazgallı bir korkuluk yer almaktadır (Parlak, 2010: 16).

Kale duvarının dışında kazılan, kale çevresini dolanan, içi su dolu veya kuru çukura *"hendek"* adı verilmektedir. Ortaçağa ait kalelerin dağlık noktalarında yer alan örneklerinin dışında kalan kalelerde hendeğe sıklıkla başvurulmuştur. Hendeğe Fransızca *"douve fosse"*, Almanca *"graben"*, İngilizce *"ditch"* denilmektedir (Parlak, 2010: 16-17). 12. ve 14. yüzyıllar arasında popüler hale gelmiştir. Bizans'ın etkisi altındaki topraklarda inşa edilen kalelerde nadiren kullanılan bir unsur olması dikkat çekicidir (Pandzhanova, 2014: 31).

Orta Çağa ait kalelerin duvarlarının üst bölgesinde ve özellikle kale kapılarının üstünde, *"serkendaz"* veya *"küluhendaz"* adı verilen hem işlevsel hem de dekoratif görünüme sahip, cepheden çıkma yapan mimari öge sıklıkla görülmektedir. Farsça bir kelime olan serkendaz, taş anlamına gelen "senk" ve atan, atıcı anlamına gelen "endaz"

kelimelerinden meydana gelmektedir. Bu kelime Fransızca *"mâchicoulis"*, Almanca *"maschikulis"* ve İngilizce *"machicolation"* dur. Kaledeki bu mimari ögenin işlevi, alt bölümlerdeki deliklerden taş, kızgın yağ, kaynar su v.b. malzeme atarak, duvar diplerine yaklaşan saldırganları uzak tutmak veya etkisiz hale getirmektir. Ateşli silahların bilinmediği Orta Çağ dönemi askeri mimarisinde, şekilleri değişen farklı tipte serkendaz örneklerine kalelerde sıklıkla rastlanmaktadır (Parlak, 2010: 17). Batı Avrupa kalelerinin mimarisinde, ilk haçlı seferlerinin ardından yayılmıştır (Pandzhanova, 2014: 30).

Kalenin en savunmasız kısmı giriş kapılarıdır. Bu nedenle, kapı en büyük değişime uğrayan bölümdür. Amaç dayanıklılığı ve savunma gücünü artırmaktır (Pandzhanova, 2014: 30). İndirilip kaldırılabilen köprüler, açılan kapı kanatlarının önüne inen ikinci bir kapı yani *"hisarpençe"* denilen ve özellikle kapıyı koruyan kule, güvenliği artırmak amacıyla başvurulmuş bir uygulamadır. Bu kuleye Fransızca *"barbacane"*, Almanca *"barbigan"* ve İngilizce *"barbican"* adı verilmiştir. Bazı kalelerde dış kısımda, alçak, koruyucu bir duvar daha vardır. Bu duvara *"hisarpeçe"* denilmektedir. Bu terim için Fransızca *"avant-mur, barriére, enceinte extérieure"*, Almanca *"zwingemauer"* ve İngilizce *"outer, curtain, outher wall* terimleri kullanılmaktadır (Parlak, 2010: 17).

Orta Çağ kale kapılarında sabit köprülerden ziyade genelde hareketli köprüler tercih edilmiştir. Osmanlıca metinlerde bu tip köprüler *"cisr-i müteharrik"* şeklinde geçmektedir. Ahşap olan bu köprü, zincirlere bağlı olarak hendeğin karşı tarafına iner ve gerektiğinde yukarı kaldırılarak, kaleye dışarıdan giriş ve çıkış imkânını ortadan kaldırırdı. Bu tip köprüler Fransızca *"pont-levis"*, Almanca *"zugbrücke, fallbrücke, aufziehbrücke"* ve İngilizce *"drawbridge"* terimleriyle belirtilir. Ortaçağ dönemi kalelerinin kapılarında aniden beliren bir tehlike karşısında, kapı kanatlarını kapatmaya veya köprüyü kaldırmaya vakit bulunamadığında, acil bir şekilde geçit imkânını yok etmek için, yukarıdan giyotin şeklinde inen ağır, kafesli kapılar da yapılmıştır. *"dikenli*

parmaklık" veya *"asma kapı"* denilen bu manivelalar, iki yan duvardaki yivler içinde işler ve özel bir mekanizma ile kaldırılırdı. Fransızca' da bu tip kapı örtü biçimlerine *"herse"*, Almanca' da *"fallgatter"*, İngilizce' de ise *"porticullis"* ve *"herse"* adı verilmiştir (Parlak, 2010: 17-18).

Kalelerin bazılarında arazi durumu gerektirdiğinde, bedenlerin etekleri ve dipleri yaklaşmayı önlemek için meyilli olarak şekillendirilmiştir. Buna Türkçe *"Şev"* veya *"Şiv"*, Fransızca' da *"talus"*, Almanca' da *"mauerböschung"* ve İngilice' de *"batter"* denilmektedir (Parlak, 2010: 18). Bu eğimli yamaç fikri, batılılar tarafından, kutsal topraklarda inşa edilen kalelerin mimarisinden ödünç alınmıştır (Pandzhanova, 2014: 29).

Duvarların en üst kesimini teşkil eden, araları açıklıklı, dişler halindeki ve ortalama bir insan boyu yükseklikteki kısım *"siper, mazgal siperi"* ve *"barbata "* adıyla bilinmektedir. Fransızca ve İngilizce' de *"parapet"* ve Almanca' da *"brustwehr"* aynı anlama gelmektedir. Açıklıklar *"mazgal"* olarak adlandırılmakta, bunların aralarında dişler halinde kapalı kısımlar sıralanmaktadır. Mazgal kısımlarına Fransızca *"crénelage"*, Almanca *"zinnenkranz"* ve İngilizce *"battlement"* denilmektedir. Siper teşkil eden, kapalı diş halindeki kısımların biçimleri döneme ve coğrafyaya göre değişmektedir. Bu kısımlara Fransızca ve İngilizce' de *"merlon créneau"*, Almanca' da ise *"zinnenzahn"* denilmektedir (Parlak, 2010: 18). Olası bir saldırı durumunda, kalenin savunucuları buradaki dişlerin arkasına saklanır ve boşluklardan saldırabilirlerdi. Çoğunlukla mazgal aralıkları, rahatlıkla yay çekilebilecek genişliğe sahipti (Pandzhanova, 2014: 29).

Kalenin çeşitli yerlerinde, özellikle burç ve kulelerde, iç taraftan geniş dış taraftan dar tutulmuş açıklıklar yapılmıştır. Bunların iç kısmından rahatlıkla ok atılabilirken, dışardan ince bir açıklık hedef olmayı önlemektedir. Bunlar iç kısımda genellikle bir

kemerle desteklenmiş niş şeklindedir ve *"mazgal açıklığı"* olarak adlandırılırlar (Kurtuluş, 2014: 203). Bunlara ayrıca *"ok mazgalı"* denilmektedir. Fransızca *"meurtriére"*, Almanca "schiesscharte" ve İngilizce *"arrow slite"* olarak isimlendirilmişlerdir (Parlak,2010: 18).

Kale yapısında bulunan mimari elemanlar için kullanılan terimlerin Türkçe ve batı dillerindeki karşılıklarının yanı sıra, diğer farklı ülkelerde farklı terimler kullanılmaktadır. Ayrıca daha sonra kaleler hakkında verilecek bilgiler sırasında farklı çağlarda ve farklı sebeplerle hizmet gören çeşitli tahkimatlı yapıların, değişik amaçlarla yapılmış bölümleri anlatılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

EDİRNE

1.1. Edirne'nin İl Sınırları ve Coğrafyası

Edirne ili, kuzeyde Bulgaristan, doğuda Tekirdağ ili güneyde Ege Denizi (Saros Körfezi) ile sınırlanır. Yüzölçümü 6 266 km² dir. Edirne ilinin, Edirne il merkezi, Enez, Havsa, İpsala, Keşan, Lalapaşa, Süleoğlu, Meriç ve Uzunköprü ile dokuz ilçesi vardır. Muhtarlık teşkilatına sahip 267 köyü bulunmaktadır. Edirne, Karakasım, Sırpsındığı ve Süloğlu bucakları içinde 47 köye sahiptir (Çiz. 1)



Çiz. 1. Edirne ili ve ilçelerinin harita üzerinde yerleşimi (www.turkiyerehberi.gen.tr)

Şehir, Tunca suyunun Meriç ırmağına karışmadan önce meydana getirdiği yarım daire biçimli bir yayın içine yerleştirilmiştir. Tunca nehrinin Meriç nehriyle birleştiği

yerde 40 metre altında olan yükselti, yerleşme alanında 55 metreyi geçer, Selimiye Camii'nin bulunduğu tepede 75 metreye ulaşır. Edirne, eskiden beri önemli olan bir yolun, Yıldız Dağları (Istranca) ve Rodop dağ kütleleri arasına sıkıştığı kesimde yer alır. Şehrin yerleştiği noktayı kuşatan geniş ve derin akarsular, az çok bataklık ovaları dik yamaçlarla çevreleyen yaylalar, Edirne'yi kolay savunulabilir bir kale haline getirmiştir (Darkot, 1971: 67; 1993: 6) (Çiz. 2).



Çiz. 2. Trakya bölgesi ve Edirne'nin Trakya Bölgesindeki coğrafi konumu, dağ sıraları ve ovalar (http://getyourimage.club/reize-january-21.html)

Edirne ili toprakları Meriç vadisi boyunca kuzeyde dar, güneye doğru genişleyen ve Ergene boyunca içeriye sokulan alüvyonlu bir taban ovasıyla bu ovaya az çok dik yamaçlarla inen dalgalı yaylalardan oluşmuştur. Genellikle üçüncü zaman göl tortullarından meydana gelen Trakya yaylası üzerinde, yer yer bazalt lav ve tüflerden

oluşmuş tepeler (güneyde Enez, onun doğusunda Hisarlı Dağı yüksekliği 385 metre) bulunur. Yayla sırtı Ergene ve Meriç arasında, Uzunköprü batısında 110 metreye kadar yükselir. İlin kuzey ucu, Lalapaşa kesiminde, Bulgaristan sınırı ötelerine kadar, Yıldız Dağlarının uzantısı olarak billuru şistlerden oluşmuş yerey üzerinde 600 metreyi aşacak kadar yükselir (Hacıdanışment, Bakacak kule ve Büyük yayla tepeleri). Bu kesim başka çevrelere benzemeyen engebeli bir alandır. Edirne ili toprakları fazla engebeli olmadığı ve denizden ayrılmamış bulunduğu halde, Balkan yarımadasının son kara kütlesinin etkisi altında, oldukça şiddetli kara iklimine sahiptir. Bu etki ilin güney kıyılarına kadar kendini belli eder (Darkot, 1971: 72)

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde kalan Doğu Trakya bölgesinin fiziki ortam olarak çevresindeki coğrafyalardan çok farklı özelliklere sahip olduğu göz ardı edilmemelidir. Kuzeyinde kalan Balkanlar ya da Güneydoğu Avrupa yağışlı karasal iklimi, zengin bitki örtüsü ile kendi içinde tanımlı bir bölgedir. Buna karşılık Karadeniz bölgesi ya da Circum Pontic çok daha soğuk ve sert karasal iklimi ile Step kuşağıyla bağlıdır. Güneyinde kalan Ege coğrafyası ise Akdeniz ikliminin görüldüğü, adalarla denize bağımlı bir coğrafyayı, doğudaki Anadolu yarımadası ise engebeli coğrafyası, yarı kuraktan Alpin ortama kadar her türlü doğal ortam çeşitlemesini içeren ve aynı zamanda Yakın Doğu ile bağlantılı farklı bir birim oluşturmaktadır. Bu nedenle Trakya, burayı köprü olarak kullanacak kültürler için geldikleri bölgeden farklı özelliklere sahiptir. Bu bölge üzerinden geçişlerde Trakya'nın basit bir köprü olmadığı, gelenler hangi yönden gelirse gelsin, diğer bölgeye geçmeden burada farklı bir uyum süreci geçirdiği anlaşılmaktadır (Özdoğan, M., Özdoğan, E. 2007: 12,14)

Bugünkü idari teşkilatımıza göre, Türkiye Trakya'sı Edirne, Kırklareli ve Tekirdağ illerinin tamamı ile İstanbul İlinin 12 (Bakırköy, Beşiktaş, Beyoğlu, Eminönü, Eyüp, Fatih, Gaziosmanpaşa, Sarıyer, Şişli, Zeytinburnu, Çatalca, Silivri), Çanakkale

ilinin ise 2 ilçesini (Eceabat, Gelibolu) içine alır. Bu alan 23.485 km². ve bütün Türkiye yüzölçümünün % 3'ünü teşkil eder (Dönmez, 1990: 15). Edirne bölgenin en batısında yer alıp, Balkanlar üzerinden Avrupa ile karayolu bağlantısının en önemli karayolu çıkış noktasıdır.

1.2. Edirne'nin Kısa Tarihçesi

Edirne, tarih öncesinden itibaren çok uzun bir süreci kapsayan geniş bir tarihi geçmişe sahiptir. Özellikle tarihi çağlar boyunca birçok kültürün parçası olmuş, tüm bu birikimlerini sentezleyerek yaşamını devam ettirmiştir. Başlangıcı olan Traklar dönemiyle ilgili bir iz günümüze ulaşamamıştır. Ancak Roma döneminde kurulan ve şehrin çekirdeğini oluşturan kale-kent alanı, günümüze kadar aynı yerde varlığını sürdürmüştür. Edirne'de Roma ve Bizans dönemine ait mimari ve küçük buluntular halinde izler vardır. Osmanlı dönemine ait ise birçok anıtsal yapı ayaktadır ve kent kimliğinin en önemli parçaları olarak varlıklarını sürdürmektedirler. Ayrıca kentin Roma, Bizans ve Osmanlı zamanlarındaki geçmişini aktaran çok geniş bir tarihi literatüre sahiptir.

1.2.1. Tarih Öncesi ve İlk Çağ Dönemi

Edirne'nin çevresinde, bölgenin ilk yerleşimcilerine ait izler tespit edilmiş ve yeni yapılan yüzey araştırmalarıyla bu veriler artmaya devam etmektedir.

Avarız ve Çardak altı gibi Kalkolitik ve Bronz çağı yerleşim yeri izlerine bakıldığında, Edirne'nin 7000 yıllık kesintisiz bir uygarlık izine sahip olduğu görülmektedir (Yıldırım, 2007: 53; Erdoğu, 1997: 275). M.Ö. 4-3. bin yıllara ait çeşitli buluntular veren bu Geç Kalkolitik – Erken Tunç Çağı yerleşimleri, gelişmiş bir köy toplumunun izlerini sunmaktadır (Yıldırım, 2016: 182). Lalapaşa, Süloğlu ve Vaysal kırsalında bulunan Son Tunç Çağı ve Erken Demir Çağına ait dolmenler ve tümülüsler,

bölgenin uzak geçmişiyle ilgili kanıtlar olarak günümüze ulaşmışlardır (Beksaç, 2007: 71-83; Yıldırım, 2016: 182).

Edirne, Arda (Arpessos?) ile Tunca'nın (Tonzos) Meriç (Hebros, Marissa) nehri ile birleştikleri yerde, verimli bir ovayı sınırlandıran dalgalı arazinin yamaçlarında kurulmuştur. Edirne şehri ilk çağda yolculuğa elverişli olan aşağı Meriç vadisi ile Ege Denizine bağlanıyor, diğer taraftan Orta Avrupa'dan İstanbul Boğazına inen ana yolun üzerinde yer alıyordu. Çok önemli bu kilit noktada, Traklar'ın Romalılardan önce bir iskân yeri kurmuş oldukları kesinse de, bu yerin adı hakkında tarihi kaynaklar çeşitli ve bazen birbirine zıt bilgiler vermektedirler. Tarihçi Ammianus Marcellinus (M.S. 330-400) ve Eutropios (M.S. 4. yüzyıl) (VI, 8) bu Trak kasabasının eski adını "Uskudama", Bizanslı Stephanos (.S. 6. yüzyıl) "Goneis", Historia Augusta külliyatında Heliogabalus biyografisinin yazarı ve bazı Bizans tarihçileri (örneğin Ioannis Zonaras (M.S. 1074-1130), Choniates Niketas (M.S. 1155-1217), Gregoras Nikephoros (M.S. 1295-1360), Laonikos Khalkokondyles (M.S. 1423-1490) "Orestia" ya da "Orestias" olarak göstermektedirler. Tarihçiler arasındaki bu farklılık, belki bu bölgede birbirine çok yakın, fakat ayrı ayrı adlar taşımış bir takım kasabalar ve köyler bulunmuş olmasından kaynaklanmıştır. Örneğin; "Uscudama'nın Edirne'nin kuzeyinde, halen Bulgaristan sınırları içinde yer alan "Üsküdar" köyüne ait olması muhtemeldir. Kaynakların büyük bir kısmı tercihen "Orestia" ya da "Orestias" adını kullandıklarından, Edirne'nin bulunduğu yerdeki Trak köyünün hakikaten bu adı taşımış, ya da Yunanlılar tarafından asıl Trak adının değiştirilerek bu şekilde kullanıldığını kabul etmek en doğrusudur. Bu kasaba Trak aşiretlerinden Bettegerri'ler ve daha sonraları Trakya'nın büyük bir kısmına yayılmış olan Odrys'ler in oturdukları sahanın içinde bulunduğundan, bunlar tarafından kurulmuş ve iskân edilmiş olmalıdır. Bu kasaba Traklar zamanında bir şehir olamamış dolayısıyla Trakya tarihinde önemli bir rol oynamamıştır ve Doğu Trakya'nın tarihi

kaderini paylaşmıştır (Mansel, 1993: 21-22; Darkot, 1993: 4; Yıldırım, 2016: 182; Umar, 2003: 149). Ancak kentin Traklar'ın Odrys kabilesi tarafından kurulduğu göz önünde bulundurulduğunda, adının "Odrisa" ya da "Odrysia" olmasının akla daha yatkın geleceği ifade edilmektedir (Yıldırım, 2016: 182). Traklar tarafından kurulan bu kasabanın, sonradan Makedonyalılar ve Romalılar tarafından genişletilerek kullanıldığı, bugün genel olarak kabul edilen görüştür (Kansu, 1993: 14).

Yüzyıllar boyunca Adrianople (Adrianoupolis), Konstantinopolis ve Selanik'ten sonra Avrupa Bizans topraklarında üçüncü büyük kentti. M.S. 127 yılında Aelius Poplius Adrian (117-138) eski adı *Orestias, Oresteia, Ouskoudama, Ouskoudamosor, Odrysos* olan kente kendi adını verdi. Osmanlı döneminde *Edrene* günümüzde *Edirne*'dir (Liakopoulos 2002: 73).

Bir görüşe göre Karaağaç[1], eski Antik Orestiada kentinin kalıntıları üzerine kurulmuş ve Yunan Mitolojisinde adı geçen Troya savaşı kahramanlarından Agamemnon'un oğlu Orestes (Orestis) adına isimlendirilmiştir[2]. Ancak bunu kanıtlayacak arkeolojik veriler bulunmamaktadır. 1920-1922 yıllarında, Karaağaç'ın Yunan işgali sırasında adı değiştirilerek Orestiada[3] adı verilmiştir (Erdoğu Emekligil, 2013: 13-14).

Tüm kaynaklar Edirne şehrinin ilk kuruluşunun Traklar döneminde olduğu hakkında fikir birliğindedir. Ancak kurulan bu ilk kasaba için, antik kaynakların

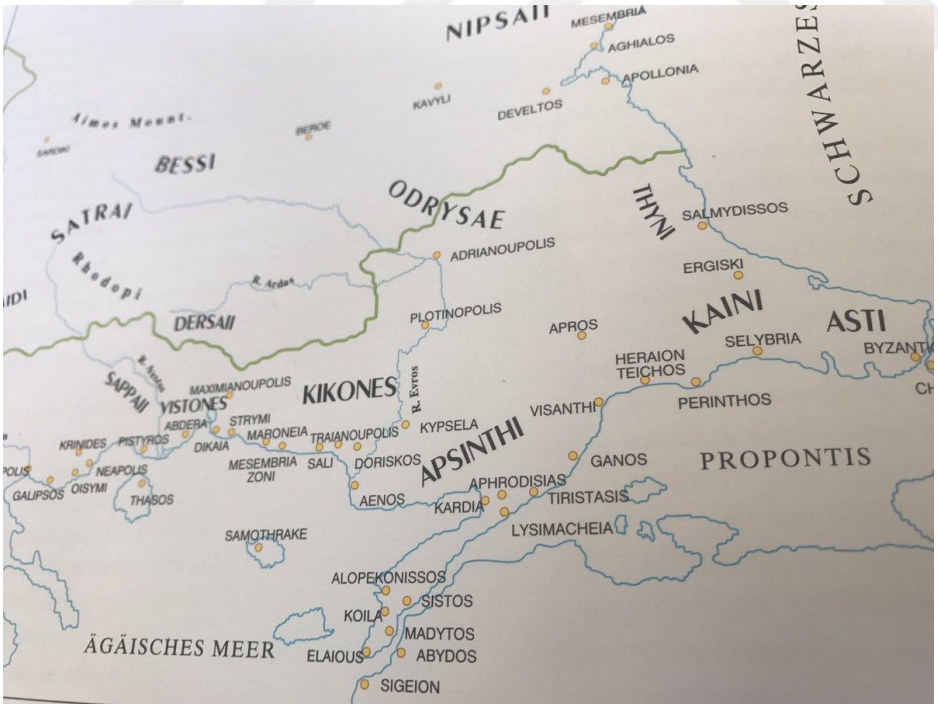
[1] Karaağaç, Edirne'nin ve Meriç nehrinin 2 kilometre, Yunanistan sınırına (Pazar kule sınır kapısı) 4 kilometre uzaklıkta, bugün küçük bir yerleşim birimi olarak, merkeze bağlı bir mahalledir.

[2] Agamemnon'un oğlu Orestis annesi Klitemnestra'yı öldürdükten sonra günahlarından arınması için üç büyük nehrin kesiştiği yerde yıkanması gerektiğini söyleyen kâhinlerin tavsiyesine uyarak, bu günkü Edirne Kenti'nin olduğu yere gelir. Günahlarından Arınan Orestis'in anısına kente Orestiada ya da Orestian adını verir. Kimi tarihçilerse kente adını verenin, Troya Savaşlarından sonra Arkadia'dan babasının ölümü üzerine Trakya'ya gelen Penthilo'nun oğlu Orestis olduğunu savunur (Sarıoğlu, 2012: 33).

[3] Bugün, Türkiye ile Yunanistan arasında doğal sınır oluşturan Meriç nehrinin 6 kilometre batısında, Yunanistan'da, aynı isimli bir kasaba bulunmaktadır.

açıklayıcı bilgiler vermemesi ve arkeolojik veri yokluğu sebebiyle detaylı yer ve durum (tahimatlı-tahkimatsız) tanımı yapılamamaktadır.

Edirne ve tüm Trakya topraklarında, değişik bölgelere dağılmış birçok Trak kabilesi, kendi şefleri yönetimi altında yaşamaktaydı. Bazen daha fazla güçlenen kabile diğer bir kaçını kendi yönetimine alıyor, ancak tam bir birlik içinde yaşamıyorlardı. Bu günkü Edirne il sınırları içinde iki güçlü Trak kabilesi olduğu görülmektedir. Edirne il merkezi bölgesinde Odrys'ler, Enez bölgesinde Apsinthi'ler bulunmaktadır. Trak kabileleri daha çok karasal siyasi ve ticari faaliyetlerde bulunmuşlar, kıyı bölgelerdeki deniz ulaşımı ve ticaretini Yunan koloni devletleri yürütmüşlerdir. Bu komşuluk ilişkileri, bazen zorunluluk bazen ticari ve siyasi çıkar ilişkileri içinde, çoğunlukla barış, zaman zaman savaş ederek devam etmiştir (Çiz. 3). Ayrıca bu iki topluluk arasında kültürel etkileşimler de olmuştur (Mansel, 1988, 166).



Çiz. 3. Türkiye Trakya'sında bulunan Trak kabileleri ve hâkim oldukları bölgeler. (https://twitter.com/trakyabalkan/status)

Pers kralı Dareios I in İskit seferinden sonra (M.Ö. 513) Trakya Pers hâkimiyetine girdi (Mansel, 1993: 22; Sayar, 2006: 40-43). Pers hâkimiyetinin sona ermesinde sonra, M.Ö. 5. yüzyıl ortalarında, bir Trak kabilesi olan Odrys'ler tarafından kurulan ve zaman zaman sınırlarını Meriç'in denize döküldüğü yerden, Odesos - Varna' ya kadar genişleyen büyük bir devletin içinde kaldı (Mansel, 1993: 22) (Çiz. 4). Edirne'nin Odrys'ler tarafından kurulduğu düşünüldüğünde, Meriç'in denize döküldüğü yer (Enez) arasında nehir yoluyla, küçük teknelerle iletişim olduğu bilinmektedir ve Edirne'nin Ege kıyıları ile iç bölgeler arasında, ticaret açısından kilit bir noktada olduğu görülmektedir. Bu dönemlerde Hebros (Meriç nehri), Ainos'dan (Enez) Hadrianopolis'e (Edirne) ve Philippopolis'e (Bulgaristan'da modern Plovdiv) e kadar daha küçük gemiler için gezilebilir yapıdadır (Seeliger, Pint, Frenzel, Erkul, Wilken, Rabbel ve diğerleri, 2018: 4)

Odrys devleti feodal bir karakter taşıyor, devlet içinde birleştirici unsuru ordunun başında bulunan kralın şahsiyeti teşkil ediyordu. Bu devletin merkezi olarak, Yunan tarihçiler tarafından başlı başına bir şehir gösterilmemekle beraber M.Ö. 4. yüzyılda Kypsela'nın (İpsala) bu rolü oynamış olması muhtemeldir. Fakat Odrys devleti, uzun bir süre varlık gösteremedi. M.Ö. 3. yüzyılda parçalanmaya başladı ve sonunda büyük bir Balkan devleti kurmak isteyen Makedonya kralı Filip II (M.Ö. 382-336) tarafından Makedonya'ya ilhak edildi (Mansel, 1993: 22).



Çiz. 4. Odrys krallığı ve egemenlikleri altına aldıkları alan. Ege ve Marmara Denizi kıyılarına hâkim olan Atina-Delos birliğine ait kısımların haricindeki tüm iç bölgelerin Odrys krallığı hâkimiyetinde olduğu görülmektedir (www.trakyanet.com).

Helenizm döneminde kurulan çeşitli krallıkların bazen nüfuzuna girmişler, bazen bağımsızlık için bir takım ayaklanmalar yapmışlardır. M.Ö. 280 – 279 yıllarında Galat'lar ya da Kelt'lerin büyük fakat geçici istilasına maruz kalan Trakya, Makedonya krallığının Romalılar tarafından ortadan kaldırılması üzerine (M.Ö.168) Roma'nın nüfuzu altına girmiştir. Roma orduları birçok kez Trakya'yı işgal ettiler. Romalılar Trakya üzerindeki nüfuzlarını orada bir takım prenslikler kurarak veya eskilerinden bazılarını himaye edip, kuvvetlendirerek devam ettirdiler. Ancak özellikle merkezi Bizye (Vize) de olan Doğu Trakya krallığını sürekli desteklediler. (Mansel, 1938: 34; 1993: 22-23). Edirne bu dönemde bir Trak kasabası olarak varlığını devam ettiriyor olmalıdır, ancak siyasi bir merkez olarak rol oynamadığından kaynaklarda adından söz edilmemektedir. Traklar döneminde Odrys kabilesinin merkezi ise muhtemelen Kypsala (İpsala)' dır.

1.2.2. Roma İmparatorluğu Dönemi

Romalılar, Trakya'da kendilerinden önce Makedonyalılar tarafından kurulmuş olan mülki taksimatı olduğu gibi bıraktılar. Trakya, "strategia" adını taşıyan bir takım

bölgelere ayrılmış bulunuyordu. En küçük idari birliği "kome" ya da "vicus" olarak adlandırılan köyler oluşturuyordu. Birbirine yakın bazı köylerin birleşmesinden "kômarkhia" meydana geliyordu (Mansel, 1993: 23).

M.Ö. 2. yüzyılda İskender'in halefi devletlerden biri olan Makedonya ve diğer haleflerden Selevkos'lar arasındaki Trakya hâkimiyeti çekişmesinde, Makedonyalılar Romalıları' da mücadeleye dâhil ettiler. Bu esnada, M.Ö. 188 yılında Meriç'in denize döküldüğü bölgede Roma ordusuna baskın yapan dört Trak kabilesi arasında Bizye' den gelen Ast'ların da adı geçmektedir. Makedonyalılar İç Trakya'yı ele geçirmeye çabalarken, Odrys'ler tekrar idareci bir kabile olarak ortaya çıktılar. M.Ö. 2. yüzyıl içinde Makedonya ve Roma arasındaki savaşlarda Trak kabilelerinin bir kısmı Makedonyalıların safında yer aldı. İç karışıklıkların yoğunlaştığı bu dönemde Trakya üzerinde değişik kabileler etkin olurken, M.Ö. 2. yüzyıl sonunda Roma, Makedonyalılara karşı üstünlük kurdu. M.Ö. 1 yüzyılda Roma ve Traklar arasındaki ilişkiler büyük bir mücadele içinde geçti. Değişik Trak kabilelerinin içinde Roma' ya dost olanlar da vardı. Fakat bu yüzyıl içinde Romalıların kesin bir başarı elde etmesi mümkün olmadı. Trak toprakları kuşatılarak otonom bir şekilde bırakıldı. M.Ö. 1 yüzyılın sonlarında Odrys'ler Roma'nın dostu olarak görünürken ve kardeşi Rhaskuporis, Romanın vasılları olarak M.S. 7 yılında ön plana çıktılar. İsyanların yoğun olduğu bu dönemde, Roma adına bu isyanları bastırmakla görevlilerdi. Odrys ve Ast krallarının mirasına sahip olan bu Sapeian kralları kendi aralarında da anlaşamıyorlardı. Rhaimetalkes' in ölümü üzerine oğlu Kotys' e Trakya'nın güney kısmının verilmesi Rhaskuparis' i rahatsız etti. Kendisine kızan, Kuzey Trakya ile yetinmeyen Rhaskuporis yeğenini ortadan kaldırttı. O da Romalılar tarafından M.S. 19 yılında İskenderiye'de öldürtüldü. M.S. 21 yılında bölgede Bessiler'in başlattığı isyanla sarsıldı. Romalılara ve onlara bağımlı Trak yöneticilere duyulan nefret büyüktü. M.S. 26 yılında yayılan isyan bastırıldı. İsyanların bastırılmasından sonra Sapeian'lar dan

Kotys' in büyük oğlu Rhaimetalkes M.S. 38'de Roma tarafından desteklenen bir kral olarak seçildi. Dacia haricinde ayakta kalan son Trak kralı Rheimetalkes'in devletinin başkenti Vize idi. Rhaimetalkes M.S. 45 yılında öldürülünce, Trakya'nın son kalan kısmı da, Claudius (M.S. 41-54) devrinde M.S. 46 yılında tamamen Roma'ya bağlanarak bir eyalet oldu. Son Trak izleri Ortaçağ içlerine kadar uzak dağlık bölgelerde yaşadıktan sonra, Hıristiyanlığın da etkisiyle ortadan kalktı (Beksaç, 1998: 76-77). Bu durum dil bilim çalışmalarından da bilinmektedir. Trakya dilinde analiz edilen veriler ışığında, muhtemelen bazı guruplar hariç olmak üzere, Trakya dil alanında yerli nüfusun, Helenleştirme ve Romalılaştırma döneminde dilsel asimilasyonunun gerçekleşmediği söylenebilir. Traklar'ın dilinin, Roma döneminde ve Geç Antik Çağın sonuna kadar Traklar'ın etnik kimliğinin korunması için bir faktör olduğu anlamına gelmektedir (Yanakieva, 2018: 131-139). Trakya Romalıların nüfuzuna 1. yüzyıldan itibaren girmeye başlamış, muhtemelen 117 senelerinde tamamı ile Roma'ya tabi olmuştu (Dirimtekin, 1974: s.7).

Trakya' da ilk yol yapım çalışmaları, İmparator Neron zamanına rastlamaktadır. M.S. 61 yılında askeri yollarda hanlar ve lokantalar inşa edilmeye başlanmıştır. Bu tarihte henüz bu kuruluşların bitmemiş oluşu, inşa çalışmalarının biraz daha önce başlamış olduğunu göstermektedir (İreçek, 1990: 5). Trakya ve Aşağı Mizia eyaletlerinin, imparatorluğun sınırlarından uzakta, büyük savaşlar sırasında rahatsız edilmemiş şekilde, sakin bir yaşam sürmeleri önemli bir faktördü. Antonin'ler ve Sever'ler sülalesinin hükümdarlık dönemlerinde ve sonraki 130 yılda, Trakya topraklarına gelişen bir kalkınma dönemi geldi. Birçok yerleşmeler kasabalara dönüşmüş ve yenileri inşa edilmişti. Geniş ölçekte bir yol inşaatı tamamlanmıştı. Eski yollar sağlam taş bloklarla döşenmişti. Bu eyaletlere ayrıca yeni yollar inşa edilerek, taşıma sistemi tamamlanmıştı. Yol istasyonları, yolcuların dinlenmesi ve atların değiştirilmesi için güzergâhlar boyunca

yapılmışlardı. Yoldaki yapıların amacı, askerlerin daha kolay taşınması ve ayrıca imparatorluğun eyaletleri arasında iletişimi ve kültürel değişimi kolaylaştırmaktı. Bu durum, Roma İmparatorluğundaki standartların Trakya bölgesi ile eşitlenmesinde etkili oldu (İreçek, 1990: 4-5).

Roma döneminde, birçok nehrin üzerine köprüler inşa edilmiş, yol güvenliğini sağlamak için farklı dönemlerde kale ve kuleler yapılmıştır. Bu kalelerin bazıları daha sonraki devirlerde Bizans, Bulgar ve Sırp derebeylerinin şatoları haline getirilmiş, diğerlerini ise Türkler karakol binaları olarak kullanmışlardır. Geçitler, mânia duvarları ve birçok tahkimat sistemiyle donatılmıştır (İreçek, 1990: 7).

M.S. 123/24 senesinde, uzun seyahatleri esnasında, Trakya'yı da ziyaret eden Hadrianus[4], çok isabetli bir görüşle, stratejik olarak önemli bir bölgede bulunan Orestia ya da Orestias kasabasına şehir hukuku bahşederek kendi ismini verdi: Hadrianopolis (Edirne). Bundan sonra, İlkçağ tarihinde şehir sürekli bu isimle anılagelmiştir (Mansel, 1993: 23).

İlkçağda bir "castrum", Roma ordugâhı olarak kurulan Hadrianopolis, Edirne'nin özünü teşkil etmiştir. Bütün benzeri castrum'lar gibi kare meydana getiren bir duvarla sınırlanan bu saha içindeki şehir, daha sonra bütün Bizans çağı boyunca, bu sınırın dışında fazla bir gelişme göstermemiştir (Eyice, 1980: 1).

Hadrianopolis kenti, bir taraftan ilkçağdan beri suyolu ulaşımı için elverişli olan Aşağı Meriç vadisi ile Ege denizine bağlı bulunuyor, diğer taraftan M.S. 98-117 yılları arasında hüküm sürmüş olan İmparator Traianus tarafından yaptırılan 670 Roma mili

[4] Hadrianus, Roma imparatorları içinde en çok geziye çıkarak, imparatorluğu dolaşanlardandır. İlki M.S. 121'den 125'e kadar, ikincisi M.S. 128'den 133'e kadar devam etmiştir. Hadrianus imparatorluk dâhilinde hemen her yerde iz bırakmış ender imparatorlardan biridir. Antinoupolis, Hadrianopolis (Edirne) gibi şehirler kurmuş, köprüler, tapınaklar, su kemerleri, yollar yaptırmıştır (Akşit, 1985: 199, 207).

uzunluğundaki, Orta Avrupa'daki Singinidum'dan (Belgrad) Konstantinopolis'e (İstanbul) kadar inen Roma ordu yolunun üzerinde yer alıyordu (Yıldırım, 2016: 183; İreçek, 1990: 15). Romalıların Via Militaris[5] adını verdikleri bu yol, Hadrianopolis'ten (Edirne) Philippopolis'e kadar (Filibe, Plovdiv) kadar Meriç vadisi boyunca uzanıyordu. Hadrianopolis ve Philippopolis kentleri, Helenistik dönemden Bizans dönemine kadar Balkanlarda idari ve politik merkezler olarak öne çıkmışlardır. Meriç vadisinin ekonomik ve stratejik öneminin farkında oldukları için, bu önemli vadiyi çok uzun yıllar boyunca kontrolleri altında tutmuşlardır (Yıldırım, 2016: 183).

Aslında bu askeri yolun (Via Militaris) haricinde, Konstantinopolis'ten başlayıp, Balkanlar ve Avrupa iç kısımları ve Akdeniz kıyılarına ulaşan iki yol daha vardır. Bunlardan ilki Karadeniz kıyı şeridi boyunca Viminacum[6] yakınlarında, Tuna istikametine gidilerek, buradan başlayıp Karadeniz kıyısını takip eden bir yol, İstanbul Boğazının kıyısına ulaşmaktaydı (İreçek, 1990: 15; Kurtuluş, 2014: 79-80). Bu yolun Via Militaris yoluna bağlantıları vardı. Bunun tarihi kaynaklardan bilinmesi yanı sıra günümüze ulaşmış kale, köprü gibi kalıntılar bu bilgileri teyit etmektedir. Kıyıköy, Vize ve Pınarhisar kaleleriyle birlikte, Kırklareli il sınırları içinde bulunan Ahmetçe köyündeki Keçi Kale, Çayırdere köyü kale mevkiindeki kale, Gökyaka köyü kalesi, Hamdi Bey köyü kalesi, Sivriler köyü, Asmalıdere mevkiindeki kale, Üsküp, Hisarcık kalesi, Yukarı Kanara köyü kalesi, Yündalan köyü, Büyük kale, Karadeniz ile Via Militaris yolu arasındaki bağlantıyı kanıtlamaktadır. (Kurtuluş, 2015: 181-227). Donanma ve deniz ticareti tarafından sürekli kullanılan son derece önemli bu yol, ayrıca İstanbul Boğazı ile Tuna Deltasını birbirine bağladı (Kuelzer, 2011: 184-185). Bu sebeple Karadeniz

[5] Via Militaris, Türkiye sınırları içinde İstanbul'dan başlayıp Lüleburgaz, Edirne, Bulgaristan'da Plovdiv, Sofya, Sırbistan'da Bela Palanga, Niš, Kostolac, Dobra, Belgrad' da son bulmaktaydı. İstanbul-Belgrad arası mesafe 924 kilometreydi.

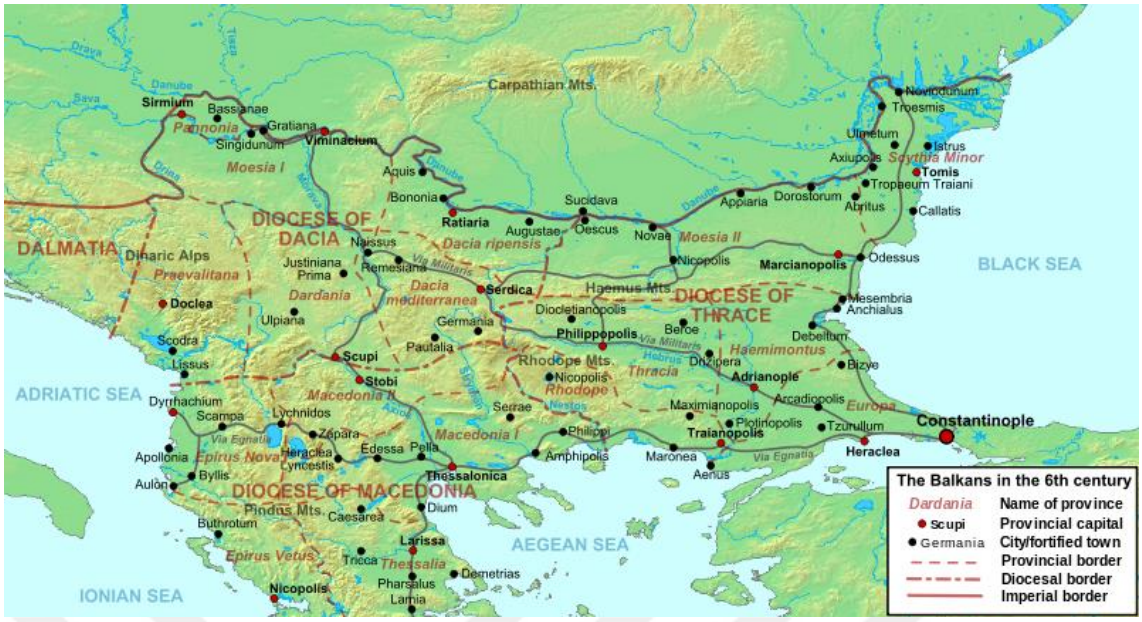
[6] Viminacum, bu gün Sırbistan'da Danube nehri kıyısında, Kostalac kasabasının 2 kilometre yakınında yer alan, Roma döneminde Moesia Superior eyaletinin başkenti olan şehirdir. Günümüzde burada arkeolojik kazılar yapılmaktadır.

ticaretinin bir kısmı, bu yolla, Via Militaris'in en önemli noktasında olan Hadrianopolis'e ulaşıyordu.

Güney yolu olan diğer önemli bir güzergâh, Konstantinopolis'ten başlayarak Draç kentine kadar devam eden Roma döneminin diğer önemli anayolu Via Egnatia[7]'dır (Şahin, 2006: 70-74; Kurtuluş, 2014: 81-82; Simenova, 2006: 252-255). Via Egnatia ile Via Militaris arasında da çeşitli bağlantılı yollar bulunmaktaydı. Bunun maddi kanıtlarından biri, Altınyazı köyünde bulunan Garella Kalesi'dir (Kurtuluş, 2015: 181-194). Ayrıca Gelibolu Yarımadası üzerinden gelen bir yol Keşan'da Via Egnatia ile buluşurken, Ainos (Enez) den gelen yan yollar da anayolla birleşmekteydiler (Kuelzer, 2011: 194).

Görüldüğü üzere Hadrianopolis, (Edirne) üzerinde bulunduğu Via Militaris yoluna kuzeyden ve güneyden bağlanan yollarla bir kavşak durumundadır. Konstantinopolis (İstanbul), Karadeniz, Gelibolu Yarımadası ve Ege Denizi ile karayolu bağlantılarına sahiptir (Çiz.5).

[7] Via Egnatia, Türkiye sınırları içinde İstanbul'dan başlayıp Küçük Çekmece, Silivri, Marmara Ereğlisi, Kermeyan, Keşan, İpsala, Yunanistan'da Kavala, Amfipolis, Selanik, Pella, Vodina, Florina, Makedonya'da Manastır, Ohri, Arnavutluk'ta Elbasan, Pojani köyü, Peklin ve en son Draç'ta son bulmaktaydı. Bu yolun uzunluğu yaklaşık 1120 kilometredir.



Çiz. 5. Karadeniz kıyı yolu, Via Militaris ve Via Egnatia yollarının güzergâhı. (https://en.wikipedia.org/wiki/Via_Militaris)

M.S. 2. ve 3. yüzyılın ilk yarısı Roma İmparatorluğunun hemen hemen bütün bölgeleri için bir altın çağ olmuştur. Bu devirde Trakya şehirleri de çok gelişmiştir. Askeri, ticari ve zirai bakımdan çok elverişli bir yerde bulunan Hadrianopolis'te bu dönemde gelişmiş olmalıdır (Mansel, 1993: 24). Ayrıca M.S. 284-305 yılları arasında hüküm süren İmparator Diokletianus'un (M.S. 244-305) gerçekleştirdiği eyalet yapısındaki değişiklikler sonrasında Provincia Thracia adıyla anılan ve oldukça geniş sınırlara sahip olan bir eyalet kurulmuştur. Bu eyalet Europa, Haemimontus, Rhodope ve Thracia adında dört ayrı eyalete bölünmüştür. Hadrianopolis ise Haemimontus eyaletinin başkenti olmuştur (Yıldırım, 2016: 183; Kuelzer, 2012: 3) (Çiz. 6).



Çiz. 6. Provincia Thracia ve sınırları. Europa, Haemimontus, Rhodope ve Thracia. (https://en.wikipedia.org/wiki/Diocese_of_Thrace/)

Hadrianopolis, Roma İmparatorluğunun son zamanlarında kritik savaşlara sahne olmuş, bu tehlikeler karşısında ne kadar dirençli olduğunu göstermiştir. Ayrıca İmparatorluğun bekasını ilgilendiren kritik savaşlar genellikle bu bölgede olmuştur.

Diocletianus'un çekilmesiyle başlayan iç kavgalar sırasında Licinius (M.S. 263-325) ile Constantinus Magnus (M.S. 272-337) arasında, 3 Temmuz 324' de Edirne yakınında cereyan etmiş ve Licinus'un mağlubiyeti ile sona ermiştir (Eyice, 1993: 41; Akşit, 1985: 544).

Roma İmparatorluğunun sone erme sürecini başlatan en önemli savaş Hadrianopolis yakınlarında yapılmıştır. 376 yılında, Tuna nehrinden İmparatorluk topraklarına geçmek isteyen Gotlara İmparator Valens silahlarıyla geçmelerine izin vermemiştir. Ancak birçok anlaşma çabalarından sonuç alınamamış, Fritigern önderliğindeki Gotlar İmparatorluk toprakları içine yayılmışlardır. 376 yılında Fritigern

kabilesini Trakya bölgesindeki Adrianople (Edirne) şehrine götürdü. Sueridus ve Colias, Adrianople'deki (Edirne) Roma sakinlerini mağlup etmek için, kendilerini Roma ekipmanıyla silahlandırdıktan sonra Fritigern'le birleştiler. Bu guruplar umutsuzca Adrianople'yi almaya çalışıyordu. Ancak Fritigern onlara kale ile barış içinde olduklarını hatırlattı ve yiyeceğin bol olduğu Trakya'ya yayılmaya çağırdı. Trakya'daki bu karışıklıklar üzerine, doğudaki sorunları düzelttikten sonra, 378 yazında İmparator Valens (M.S. 328-378) Gotlara karşı sefer başlattı. Valens, ordusuyla Via Egnatia yoluyla Adrianople'ye gitti ve burada kampını kurdu. 9 Nisan 378 de Valens, Fritigern ile yüzleşmek için yürüdü. Roma yürüyüş formasyonu kare şeklinde değil, süvarinin önüne ve arkasına konuşlandırılmış konumdaydı. Adrianople'nin çevresindeki alan, Ağustos ayında genellikle 40 dereceye yükselen sıcaklıklarla, engebeli tepelerle karakterize edilmiştir. Romalılar gün ortasında Gotların "laager"[8] ine ulaştılar. Muhtemelen Edirne'ye 17 kilometre uzaklıktaki Demeranliga (Demirhanlı) köyünün yakınındaki tepelerden birinde olmalıdır. Bu ilk karşılaşmanın akabinde karşılıklı yapılan hazırlıklardan sonra savaş başlamış, Roma askerleri savaşta büyük bir yenilgi almıştır. İmparator Valens bu savaşta ölmüş, az sayıda kurtulan Roma askerleri büyük bir kargaşa içinde alandan ayrılmışlardır (Burns, 1973: 336-342; Akşit, 1985: 606)[9]. Savaşın sonrasında Gotlar Edine' ye saldırmışlar ancak almayı başaramamışlardır. Bunun üzerine başta Perinthus (Marmara Ereğlisi) olmak üzere hazineler bulunan bütün Trakya şehirlerini zapt etmeye başladılar (Mansel,1993: 37). Bu savaşın etkileri Avrupa'daki diğer toplulukları da derinden etkilemiştir. (Olausson, 2009: 36-37).

[8] Laager: Savunma karargâhı. Genellikle dairesel biçimde oluşturulurlar. Gotların buradaki dairesel laager' i Ammianus' un şehir surlarıyla kıyasladığı müthiş bir savunma yapısıydı.

[9] Adrianople savaşı ile ilgili, iki tarafın savaş sırasında kullandıkları taktikler, üstünlükleri ya da zayıflıkları, yapılan hatalar ve daha geniş bilgi için Bkz. Richard M. Van Nort (2007), The Battle of Adrianople and The Military Doctrine of Vegetius, City of University of New York. UMI.

Hadrianopolis'e sığınmış olan halk, habercilerden etrafın tahliye edilmiş olduğunu öğrendikten sonra, ellerinde kalan servetleriyle gece yarısı şehirden çıktılar. Bir kısmı Philippopolis ve Serdica'ya gitti. Diğer bir kısmı ise Makedonya istikametinde ilerledi. Herkes, anayollardan geçmemeye son derece dikkat ederek, ormanlar içinden geçen en sapa patikaları kullanıyordu (Mansel, 1993: 37).

Balkan eyaletlerindeki kentsel gelişme M.S. 200 yılında ulaştığı zirve noktasından sonra eriyip, zayıflamaya başladı (Talbert, 1985: 142). Doğu Roma (Bizans) devleti kurulduktan (11 Mayıs 330) sonra Trakya bölgesi bu devletin yönetimine geçmiştir.

Roma döneminde Edirne'nin güçlü surları ve sağlam yapısıyla, askeri ve ticari açıdan önemli bir kent olduğu tarihsel verilerden anlaşılmaktadır. Kalenin bu dönemiyle ilgili pek az izler günümüze ulaşmıştır. Bugün, kalenin Makedonya kulesi olarak bilinen Bizans dönemi burcunun bulunduğu yerin batı kısmında Roma dönemine ait duvar kalıntıları bulunmaktadır.

1.2.3. Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu Dönemi

Bizans tarihi, Roma tarihinin yeni bir devresi, Bizans devleti eski Roma İmparatorluğunun sadece bir devamıdır. Bizans, bizim Bizanslı dediğimiz kişilerin bilmedikleri, daha sonraki bir devrin terimidir. Bunlar kendilerini her zaman Romalı olarak adlandırmış, imparatorlarına Roma hükümdarları, eski Roma *Caesar*' larının halef ve mirasçıları saymışlardır (Eyice, 1983: 514; Ostrogorsky, 1991: 25)

Roma imparatorlarından Diokletianus (M.S. 285-306), imparatorluğu ikiye ayırmıştı. Atadığı yöneticilerden birinin batıda kalan parçayı, diğerinin doğuda kalan parçayı yönetmesini istemişti. Bu iki yönetici eşit yetkilere sahipti. Ancak Diokletianus' tan sonra seçilen yöneticiler hemen birbirleriyle savaşmaya başladılar. Bu yolla seçilen ve doğu topraklarının yönetimi kendisine verilen Konstantinus, batıda, yani Roma'daki

karşıtı Licinus'u M.S. 324'te bir savaşta yenince tüm Roma İmparatorluğunun tek yöneticisi oldu (Prokopius, 1990: 11-12)[10]. Böylece Trakya eyaleti ve Hadrianopolis kenti de Konstantinos' un yani Doğu Roma'nın yönetimine geçmiş oldu.

Konstantinos, daha sonra başkenti 11 Mayıs 330 yılında Roma'dan Bizans kentine taşıdı ve buraya Yeni Roma adını verdi. Böylece, Konstantinopolis olarak anılan Bizans (İstanbul) Doğu Roma İmparatorluğunun ya da Bizans İmparatorluğunun başkenti oldu. Bizans tarihi de daha çok bu olaydan sonra başlamış sayılmaktadır.

Trakya'nın savunması kentlerden çok kaleler sayesinde mümkün oluyordu. Kentler daha çok ekonomik hayatın canlı olduğu pazarlar ve merkezi idarenin yöneticilerinin vergi topladığı ve kırsal bölgeyi yönettiği idari merkezlerdi (Sarıoğlu, 2012: 10).

Edirne'de Bizans döneminden günümüze ulaşmış kalıntılar ve izler bulunmaktadır. En önemli kalıntılardan biri Edirne kalesi surlarının Bizans devrine ait olanlardır. Bundan başka birkaç mimari parça, yazıtlar, heykel parçaları, sikkeler sayılabilir (Eyice, 1980: 1-22; Eyice, 1993: 64-76; Taşlıklıoğlu, 1971: 17-49).

Edirne, Roma döneminde İmparatorluğun doğudaki ileri karakolu olarak görev yaparken, Bizans döneminde yeni başkent Konstantinopolis'in batıdaki en önemli savunma noktası durumuna gelmiştir. Ayrıca batıya yapılacak seferler için bir hazırlık noktası ve lojistik üssü durumundadır. Uzun Bizans İmparatorluğu tarihi boyunca Edirne, dışardan gelen silahlı güçlerin birçok saldırısına uğramış ve iç taht ve güç kavgalarında yer almıştır. Bu süreç içinde Edirne'nin adı birçok olayın içinde geçmektedir. Bu olayların tümünü burada vermek mümkün değildir. Çok genel hatlarıyla bakıldığında,

[10] Bu bilgi, kitabı çeviren Orhan Duru tarafından dipnot olarak verilmiştir.

Bizans döneminde, Constantinopolis'in en önemli ileri karakolu olan Hadrianopolis, hareketli bir süreç yaşadığı anlaşılmaktadır.

Trakya'daki durumu düzeltmek için Gotlara karşı daha yumuşak bir siyaset takip eden, böylece göç tehlikesini uzaklaştıran, bir taraftan da Gotları kısmen hizmetine alan Theodosius I (379-395) durumu yakından görmek üzere bu taraflara gelmiş, 381 yılı Eylül'ünü Edirne'de geçirmiştir. Böylece bertaraf edilen Got akınları tehlikesini daha sonra Hun tehlikesi takip etti. 441-337 yılları arasında Hunlar, Trakya'ya akınlar yaparak burayı tahrip etmişlerdi. Bu tahribat sırasında 70 şehir ve kasabanın adı geçerken Edirne'nin adı geçmemektedir. Kuvvetli kalesi ile bu saldırılardan kurtulduğunu düşündürmektedir (Eyice, 1993: 41)[11].

Edirne, Bizans devrindeki tarihi boyunca Balkanlardan inen tehlikelerin devamlı tehdidi altında kaldı. V. yüzyıl boyunca Trakya, Önce Hunlar, sonra da Slav ve Bulgar akınları ile zarar gördü. Bu esnada Edirne kalesinin önemli bir rolü olamamış ve etrafının tahrip edilip yağma edilmesini, binlerce insanın esir olarak götürülmesini önleyememiştir (Eyice, 1993: 41).

İmparator Iustinianos I (527-565)'un 527-535 yılları arasında tamir ettirdiği veya yeniden yaptırdığı birçok Trakya kalesinin adlarını veren listede (Prokopius, IV) Edirne'ye rastlanmaması, buranın o sırada tamire muhtaç bir durumda bulunmamasıyla izah edilebilir. VI. yüzyılın ortalarında (550) gerçekleşen bir Avar akınında, Bizans ordusu Edirne önlerinde ağır bir yenilgiye uğradı. Başka bir Avar saldırısı üzerine İmparator Mavrikios (582-602) yeni bir ordu göndermiş, Edirne önlerinde Avarları yenmiş fakat bozulan düşmanı takip etmekten sakınmıştı (Eyice, 1993: 43) (Çiz. 7).

[10] Merhum hocamız Semavi Eyice bu makalesinde Edirne'nin Bizans dönemini olabildiğince özet bir şekilde yazarak, Edirne hakkında bu konuda büyük bir boşluğu doldurmuştur.



Çiz. 7. Avrupa ve Bizans İmparatorluğu. M.Ö. 6. yüzyıl.
(https://www.google.com/search?q=Byzantine+Empire+maps&tbm=isch&source)

Daha sonra Bulgar saldırıları başladı. 791 baharında Konstantin VI, Bulgarlara karşı ilk bağımsız seferini yaptı. Askerlerini Trakya'da Adrianople'nin kuzeydoğusundaki Probaton (Sinanköy) kalesine kadar götürdü. Bulgar kralı Kardam (M.S. 735-803) ve ordusu öğleden sonra imparatorla karşılaştı ve gece yarısı savaş sona erdi. Deneyimsiz Konstantin savaşı genişletmeden askerlerini geri çekti, Kardam, Bizanslıların geri çekilmesiyle birlikte sınırın arkasına çekildi. 792 yazında büyük bir orduyla Markellai yakınında Bulgarlara karşı saldıran Konstantin büyük bir yenilgi aldı. Bazı Bizans kaynaklarına göre imparatorun savaş esnasında yakalandığı ve sonra mucizevi bir şekilde kurtulduğundan bahseder (Sullivan, 1994: 288). Bir sonraki Bulgar-Bizans savaşı 796 yılında oldu. İki ordu, Adrianople (Edirne) kuzeydoğusunda,

Versinikia Kalesi yakınında karşılaştı. İki tarafta savaşa girmeye çekinerek, Kardam Bulgar ordusunu kuzeye sınırlarının gerisine çekti (Hupchick, 2017: 63-64)[12].

Batı Trakya ve Güney Makedonya'nın Slavlarını bastırmak için Justinian II ve Konstantin V tarafından çabalar gösterildi ancak geçici başarılar elde edilebildi. İmparatoriçe Eirene (M.S. 752-803), 782'de Yunanistan ve Teselya'ya yürüyerek Slavlara karşı zafer kazandı. Trakya ve Hellas olarak iki parçadan oluşan Trakya temasına ek olarak, Batı Trakya merkezli üçüncü bir Balkan teması kurularak, komutanı Adrianopolis'te konuşlandırıldı (Hupchick, 2017: 68).

807 yılında İmparator Nikephoros (802-811)'un Bulgarlara karşı bir sefer tertip ederek Edirne'yi aldığı fakat aleyhinde ayaklanma hazırlandığını anlayarak İstanbul'a döndüğü bilinir. Nikephoros 811'de ani olarak Pliska'ya saldırıp burayı tahrip ettirmiş hatta Bulgar Hanının sarayını yıktırmıştır. Bizans ordusu, Bulgar dağları arasındaki boğazlarda pusuya düşürülerek 26 Temmuz 811'de imparator ile birlikte tamamen imha edildi. İmparatorun oğlu Stakurakios ağır yaralı olarak birkaç dostu ile kaçıp Edirne'ye sığınmış ve burada imparator ilan edilmişti. 2 Ekim 811'de Mikhael I imparator olarak tanındığından, Stakuraikos haklarından feragat ederek rahip olmuştur. Mikhael I zamanında Bulgar hanı Krum akınlarına devam etti. 813 yılının Haziranında kuvvetli bir Bizans ordusu, Edirne kuzeyinde Versinika'da Krum'un kuvvetleriyle karşılaştı. 22 Haziran günü Thrakia ve Makedonia *strategos*'u harekete geçtiyse de, Ermeni Leon idaresindeki Anadolu kuvvetleri ilerlememelerinin yanı sıra geri çekildiler. Krum bunun üzerine Bizans ordusunu bozguna uğrattı. Böylece 813'te Mikhael I tahtını kaybederken, bozguna sebep olan Ermeni Leon V (813-820) imparator oldu. Bu sırada Krum' un kardeşi idaresindeki kuvvetler tarafından Edirne kuşatıldı, Krum İstanbul kapıları önüne

[12] Hupchick, bu makalesinde, Bulgar – Bizans ilişkilerini geniş olarak ele almış, Edirne ve yakın çevresi yerleşimleri ve kaleleriyle ilgili önemli bilgiler aktarmıştır.

kadar geldi. Ertesi yıl 814'te Krum İstanbul'a doğru yola çıktığında öldü. Yerine geçen Han Omurtag, Bizans'la otuz yıllık bir barış anlaşması yapmış, sınır Develtos'tan Filibe ile Edirne arasında Makrolivadda'ya oradan da Balkan dağlarına uzanan bir hat olarak kabul edilmiş ve böylece Edirne yine Bizans toprakları içinde kalmıştı. Bulgar Çarı Simeon (893-927) Trakya'ya girdi 914 Eylül ayında Edirne'yi ele geçirdi. Simeon 923 yılında Edirne'yi aç bırakarak ikinci kez aldıktan sonra İstanbul'a yürüdüyse de şehre giremedi. Simeon Edirne'de bir kuvvet bırakarak herhalde Sırp ayaklanmasını önlemek üzere geri çekilmişti. Bizans ordusunun yaklaştığı haberi gelince, Edirne'deki Bulgar kuvveti burayı boşaltarak uzaklaştı (Eyice 1993: 44-47, Hupchhick, 2017: 199) (Çiz. 8).



Çiz. 8. IX-X. yüzyılda Bulgar Devletinin sınırları ve Edirne.
(https://en.wikipedia.org/wiki/First_Bulgarian_Empire)

Devletin devamlı tehlikelerle karşılaşması, Roma devrinden beri süren teşkilatın değişmesine değiştirilmesine yol açmıştı. Böylece peyderpey doğan ve sayıları artan askeri bölgeler *thema* adı altında birer garnizon – vilayet teşkilatı meydana gelmişti. Edirne'de bu thema'lardan biri oldu (Eyice, 1993: 47) (Çiz. 9).

Theophanes tarafından, Konstantinopolis'in dışında anılan önemli Balkan şehirleri içinde Adrianople (Edirne) de bulunmaktadır. Leo VI'nın *Notitia episcopatuum*'unda (869 konseyinde temsil edilen kentler) içinde Edirne Metropollük olarak yer almaktadır. *Adrinople*'ye (Edirne) bağlı olan yerler Trapobitzye, Bukellas, *Probaton* (Sinanköy) dur (Ostrogorsky, 1959: 60, 62)

10. yüzyıl başında Bizans İmparatorluğunun Avrupa topraklarında Thrakia, Makedonia, Strymon, Thessalonike, Hellas, Peloponnesos, Kephallonia, Nikopolis, Dyrrhakhion, Dalmatia, Sicilia, Langobardia ve Khersones *thema*'ları vardı. Ege Denizinde Samos ve Aigaion Pelagos *thema'*ları bulunuyordu. Bu *thema*'ların yanı sıra Balkanlarda önemli iki *tema,* II. Basilios döneminde alınan, Kuzey Balkanlarda kurulan, Paristrion ve Bulgaria *tema*'larıdır. Ancak 11. yüzyılın sonu ve 12. yüzyıldan itibaren toprak kayıplarının başlamasıyla *thema*'ların sınırları bazı değişikliklere uğramış, bazı *thema*'lar parçalanmış, bazıları ise bibiriyle birleştirilmiştir (Sarıoğlu, 2012: 12).

Edirne'nin içinde yer aldığı Doğu Trakya bölgesi, Bizans döneminde idari açıdan *thema*'lara ayrılırken, dini açıdan da metropolitlikler düzeyinde aşağı yukarı aynı şekilde bölgelere ayrılmıştı. Bizans kilise idaresinde Doğu Trakya Bölgesinde üç metropolitlik bulunuyordu. Bölgede en geniş – dini yetki açısından – topraklara sahip metropolitlik, Avrupa Eyaletinin metropolitliği olan Herakleia Metropolitliğiydi. Herakleia, bugünkü Marmara Ereğlisi'dir. Bölgedeki diğer metropolitlik, Haimimontos bölgesinin metropolitliği olan Hadrianopolis metropolitliğiydi ve başkenti bu günkü Edirne

Kentiydi. Doğu Trakya'daki diğer bölge, Rodop bölgesiydi ve metropolitliğin merkezi Trajanopolis'ti (Sarıoğlu, 2012: 13).



Çiz.9. Bizans İmparatorluğu döneminde thema'lar, merkezleri ve Edirne. M.S. 1045. (https://en.wikipedia.org/wiki/Byzantine_Empire/).

Bulgar tehlikesi Edirne için yüzyıllar boyunca devam etti. İmparator Basileos II (976-1026) Balkanlar'da ve Makedonya'da Bulgar hanı Samuel'e (980-1014) karşı saldırıya geçmişti. Basileos ilerleyip Vidin'i kuşatmışken, Samuel onun dikkatini çevirmek için, Edirne'ye hücum edip burayı ele geçirerek yakmış ve yağma etmişti (Eyice, 1993: 48; Hupchick, 2017: 278-279).

1018'den itibaren Bizans için en büyük tehlike Peçenekler' den gelmeye başladı. Konstantin IX Monomakhos (1042-1054) zamanında birleşen Peçenekler Edirne önüne gelmişler, burada ordugâh kurarak, etrafı yağmalamışlardır. Edirne'den Konstantinos

Arianites (doğumu bilinmiyor-ölümü M.S. 1050) onlarla çarpışmış, fakat Yambol'da yenilince Edirne'ye sığınarak imparatordan yardım istemiştir. Bizans ordusu 1049'da Diakene'de bozguna uğramış ve Edirne'ye çekilmişti. Bizanslılar tüm kuvvetlerini Edirne' de toplamaya başlamışken, Peçenekler 1050'de Edirne'yi kuşattılar. Bizanslılar kaleden çıkıp savaştılarsa da geri çekilmek zorunda kaldılar. Peçenekler Edirne kalesini almak için mancınıkla taş atıyorlar, hendekleri dolduruyorlardı. Atılan bir taş Peçenek başbuğu Sulçu'yu öldürünce, Peçenekler kuşatmayı kaldırarak çekildiler. Bu bölgedeki çarpışmalar birkaç yıl daha sürdü. Edirne, bu sırada harekâtın başlıca merkezi olmuştu (Eyice, 1993: 49) (Çiz. 10).



Çiz. 10. Bizans İmparatorluğunun M.Ö. 1025 de sınırları.
(https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Map_Byzantine_Empire_1025_en.sug)

Edirne bir taraftan dış akınlara maruz kalırken bir taraftan da Bizans'ın iç mücadelelerine sahne oluyordu. Nitekim İmparator Konstantin IX Monomakhos (M.Ö. 1000-1055) zamanında bir ayaklanma teşebbüsü olmuş ve bu Edirne'de oturan ve civarı iyi tanıyan Leon Tornikios (doğumu bilimiyor- ölümü M.S. 1047) tarafından idare

edilmiştir. Mikhael VII Dukas (M.S. 1071-1078) zamanında da diğer bir ayaklanmada yine Edirne'nin rolü olmuştur. Askeri aristokrasiye mensup iki şahıs hemen hemen aynı zamanda imparatorluk iddiası ile ayaklanmıştı (Eyice, 1993: 50).

Alexios I (M.S.1081-1118) Bizans'ın idaresini ele aldığında devletin en tehlikeli düşmanı Kumanlardı. Alexios, Edirne'ye 1086'da Tatikios idaresinde kuvveler gönderdi. 1094'te Kumanlar tekrar saldırıya geçmişlerdi. Edirne teslim olmadı ve 48 gün dayandı. Sonunda kaleden çıkılarak Kumanların komutanı Leon Diogenes yakalandı. Alexios halkın yağma edilen mallarını geri verdikten sonra Edirne'ye gitti (Eyice, 1993: 50-51).

12. yüzyıl başlarında Konstantinopolis başkent olarak çok fazla ayrıcalıklara ve lükslere sahip bir şehirdi. İmparatorluğun batıdaki, özellikle Edirne'den sonra, Balkanlardaki toprakları çok farklı bir manzaraya sahipti. Zamanın gezginleri yeme – içme alışkanlıklarını, yiyeceklerin kalitesini, yaşam şekillerini karşılaştırarak, bunu bir metafor olarak kullanmışlar, Konstantinopolis'in sahip olduğu zenginliği vurgulamışlardır (Galatariotou, 1993: 222,227).

Edirne için daha sonraki tehlike Haçlı seferleri sırasında oldu[13]. 1096'da Gautier – Sans Avoir (doğum bilinmiyor, ölüm M.S. 1096) idaresindeki bir gurup, ayrıca Pierre L'Ermite (M.S. 1050-115) idaresindeki diğer bir gurup Edirne'ye gelmişti. Daha sonra Godefroi de Bouillon (M.S. 1060-1100) idaresindekiler buradan geçmişlerdir. İkinci Haçlı seferi sırasında (1145-1149) Konrad III (1093-1152) emrindeki Alman kuvvetleri

[13] Haçlı seferleri, Orta çağ boyunca Batı Avrupa ve Balkanların politik ve ekonomik tarihinde önemli bir yer tutmaktadır. Tarih bilimi "Haçlı Seferleri" terminolojisini benimsemiştir. 1095'teki cemaatlerle başladı ve son "Kutsal Yerler" in kaybıyla 1291'de sona erdi. Bu zaman diliminde, batıdaki şövalyeler tarafından Doğu ülkelerine dokuz büyük askeri sefer düzenlenmiştir. Bizans İmparatorluğunun tarihsel gelişimi ve Bulgaristan'da dâhil olmak üzere Balkan Güneydoğu ülkeleri için özellikle önemli olan Dördüncü Haçlı Seferidir. Rodop Dağındaki Haçlıların yolunun yönünü izlemek için ana referans noktaları Adranopolis (Edirne), Dimotika, Rodestewik, Fraym, Monik ve Estanik' tir. Haçlılar, İstanbul'dan başlayıp Edirne üzerinden devam ederek bugün Bulgaristan içlerinde kalan Fraim kalesine gelmektedir. Yolun Rodoplarda devam eden güzergahının araştırması için bkz.: Митко Маджаров, Мирослав Маджаров, "Четвъртият кръстоносен поход и Родопската област по долината на река Арда". (www. thrabyzhe.com). Kaynakta tarih verilmemiştir.

Edirne'den geçti. İsaakhios II Angelos (M.S.1185-1195) zamanında aslında Bulgarlara karşı yollanan bir komutan Edirne'de 1186 yılında kendini kral ilan etmiş ancak çarpışma sırasında öldürülmüştür. Üçüncü Haçlı seferleri idarecilerinden Friedrich I Barbarossa (M.S. 1122-1190) 1189 da Edirne'ye gelmiş, terk edilmiş olan şehirde ordusuyla kışlamıştır. Dördüncü Haçlı seferi sırasında da Edirne, Latinler tarafından birkaç kez işgal edilmiş, Edirne ve diğer Balkan şehirlerinde yapılan zalimce hareketler neticesinde ayaklanmalar olmuştu. 1205'te şövalyelerin Edirne'den kaçmaları üzerine, şehir etraftan gelen mülteciler tarafından dolduruldu. Şehir Bulgarların elindeydi. Kumanlar tarafından ağır bir yenilgiye uğrayan Latinler kaçarak, Rodosto (Tekirdağ) kalesine sığındılar (Eyice, 1993: 51-52). 1205-1206 yıllarında Latinler, Bulgarlar ve Bizans arasındaki Trakya bölgesinde cereyan eden daha başka birçok olayda Edirne'nin adı geçmektedir.

13. yüzyılın bütün huzursuzluğuna rağmen önemli bir ticaret yolu üzerinde olan Edirne, bir ticaret merkezi olmaya devam ediyordu. Burası özellikle kumaş ticareti merkeziydi. Birçok Avrupalı tüccar yaşıyordu. Edirne, Geç Orta Çağda elde ettiği bu karakterini uzun süre koruyacaktır. Bu dönemde Edirne metropolitlik makamını işgal edenlerin davranışları da ilgi çekicidir. 1250'de bu makamı işgal eden Germanos Malkhoutas Katoliklere taraftar ve büyük ayrılık (şizma) aleyhindedir. 1283'e doğru Edirne metropoliti olan Theoktista ise, aşırı bir Katolik taraftarıdır ve Patrik (Edirneli olmalı) Athanasios'un gazabını çekmiştir. Theoktista, Edirne'den kaçarak Roma'ya papanın yanına sığınmıştır (Eyice, 1993: 57).

Andronikos II (M.S. 1259-1392) zamanında, Bulgar tehlikesine karşı Edirne kalesinde oturan oğlu Mikhael, Katalanlı askerlerin küstahlığından bıkmıştı. Edirne'de toplanan Bizans güçleri bir ziyafet sırasında kapıları kapatarak Katalanların komutanı ve askerlerini öldürdü. Bunun üzerine 1308'e kadar Katalanlar Trakya'ya dehşet saldılar. 1336 yılında Edirne'de Andronikos II'nin kızı, Bulgar prensi Mikhael veya İvan Asen

(M.S. 1196-1241) ile evlendi. Andronikos III 1341'de öldükten sonra devleti bıraktığı dokuz yaşındaki oğlu Ioannes (1341-1391), naip Ioannes Kantakuzenos (M.S. 1292-1383) arasında çeşitli sebeplerle çıkan taht mücadelesi sırasında Edirne yine olayların içindedir (Eyice, 1993: 60).

1347'den 1354'e kadar imparator olan John Kantakouzenos, iç savaşlar, hanedan çığlıkları, isyanlar, dinsel tartışmalar, Sırplar ve Türklerin istilaları, Arnavutlar ve Latinlerle savaşlarla geçti (Nicol, 2002: 19-20). Ayrıca Trakya'da yaşayanların toplumsal patolojisi, Osmanlının ilerleyişini kolaylaştırdı. Aristokrasi ile köylüler, ya da orta ve alçak sınıf kent nüfusu arasındaki mücadele, iki iç savaşa sebep oldu. İmparatorların veya generallerin kişisel hırsları, siyasi ve kilise tartışmaları, sosyal kontrastlar ve merkezi hükümete yönelik hoşnutsuzluk, Bizans'ın çöküşünün ana etkenleri oldu (Liakopoulos, 2002: 46). Bu dönemde Osmanlılar da Bizans taht çekişmelerinde istenen yardım üzerine olayların içinde bulunmuştur.

En nihayetinde 1359'da Türk kuvvetleri İstanbul surları önünde görünmüştü. Osmanlılar Trakya'ya yayılmaya başlamışlardı. 1360 ve 1361'e doğru Didymotheikos (Dimetoka) fethedilmiş, az bir süre sonra (belki bir yıl sonra) Edirne Türk hâkimiyetine geçmişti. Trakya ve Makedonya Türkleşirken, önce Dimetoka'da yerleşen Osmanlılar 1365'te Edirne'yi başkent yapmalarıyla, bu şehir için yepyeni bir devir başlıyordu (Eyice, 1993: 62; İnalcık: 1993: 137-159)[14].

Edirne alındıktan sonra, Osmanlı fetret dönemi (1402-1413)[15] sırasında Bizans'la olan ilişkileri açısından önemli olayların içerisinde yer almıştır. Sonrasında Edirne,

[14] Halil İnalcık makalesinde Bizans, Sırp ve Osmanlı kaynaklarında Edirne'nin fethi için verilen farklı tarihlerin geniş bir analizini yapmıştır. İnalcık' ta son tahlilde, Edirne'nin fethi için 1391 tarihinin en uygun olasılık olduğunu belirlemiştir.

[15] Osmanlı fetret dönemi, 28 Temmuz 1402 tarihinde, Ankara yakınlarındaki Çuluğ'da Sultan Bayezid ile Timurleng arasında Osmanlı ordusunun kesin yenilgisiyle sonuçlanan ve Osmanlı merkezinin dağılmasının

Osmanlı başkenti olarak, özellikle İstanbul'un alınmasında en önemli merkez olarak işlev görmüştür. (Elam, 2015: 30-49). En sonunda İstanbul alınarak Bizans imparatorluğu ortadan kalktıktan sonra Edirne bir Osmanlı şehri olarak tarihsel sürecini devam ettirmiştir.

1.2.4. Osmanlı İmparatorluğu Dönemi

İslami kaynaklarda *Hadrianopolis*'ten bozma *"Edrenos"*, *"Edrenaboli"* tarzında yazıldığı gibi I. Murat (1326-1389) zamanında *"Edrene"* imlası benimsendi ve uzun süre bu şekilde yazıldıktan sonra muhtemelen 18. yüzyıldan itibaren *"Edirne"* olarak söylenmeye başlandı (Gökbilgin, 1994: 425; Güner., Ertürk, 2004: 47).

1361 yılında Murat Hüdavendigar tarafından alındığı zaman, Edirne Meriç nehri kenarında ve kale içinde kurulmuş küçük bir şehirden ibaretti. Fakat Osmanlıların eline geçtikten sonra kısa zamanda camiler, saraylar, köprüler, kervansaraylar, han, şifahane, hamam ve imaret gibi abidelerle genişleyerek iki yüz yıl içinde mimari tarihi bakımından çok canlı bir sanat merkezi haline gelmiştir. Osmanlı dönemi şehirleşmesinin izleri büyük anıt yapılar ve birçok küçük eserlerle günümüze kadar taşınmıştır ve bu konuda sayılamayacak kadar yayın yapılmış ve yapılmaktadır. (Aslanapa, 1993: 223[16]; Ahmed Bâdî Efendi, 2014: 1-348[17]). Bunun en önemli nedeni Osmanlı Devletinin sınırlarının kısa süre içinde batıya doğru genişleyerek Edirne'nin güvenli bir sınır içi şehir durumunda

ardından sona erdi. Mehmet I, 1413 yılında kardeşi Musa Çelebi'ye karşı Çamurlu (Bulgaristan'ın modern Samokov'u yakınında) zafer kazandı ve Osmanlı tahtını 1413-1421 arasında elinde tuttu.

[16] Oktay Aslanapa' nın *Osmanlı Devri Mimarisi* isimli kitabında, Edirne' deki Osmanlı döneminde yapılan muhteşem mimari eserlerin detaylı analizleri yapılmıştır. Ayrıca kitabın kaynakça kısmında geniş bir yayın kataloğu bulunmaktadır. Merhum hocamızın izinde, Osmanlı dönemiyle ilgili çalışmalar ve yayınlara sürekli yenileri eklenmektedir.

[17] Ahmed Bâdî Efendi, doğum ve ölüm tarihleri hakkında tutarsız bilgiler aktarılsa da, genel bir kabulle 1839-1908 yılları arasında yaşamıştır. Ahmed Bâdî Efendi'nin 16 yıllık çalışmasının ürünü olan bu eseri, 17. yüzyıl tarihçilerinden Abdurrahman Hıbrî'nin 1359-1633 yılları arasındaki Edirne'yi anlatan *Enisü'l Müsâmirîn* adlı tarihini tashih ederek ve yer yer tamamlayarak 1633-1900 yılları arasındaki 267 yıllık tarihi de ilave ederek yazmıştır. Eseri yayına Yrd. Doç.Dr. Niyazi Adıgüzel ve Yrd. Doç. Dr. Raşit Gündoğdu hazırlamıştır.

kalmasındadır. Daha Erken Osmanlı döneminde, 14. yüzyılın sonu 15. yüzyıl başlarında, Trakya'da merkez konumda bir şehir haline gelmiştir (Çiz. 11). İlk Türk sakinlerinin daha çok kale içinde yaşadıkları bilinmektedir (Gökbilgin, 1993: 161-162). Osmanlı döneminin güvenli ortamında şehir kısa sürede gelişmiş ve bir ticaret merkezi olmuş ve uzun yıllar barış içinde gelişimini sürdürmüştür.

Osmanlı İmparatorluğu'nun klasik döneminde, imparatorluğun Anadolu ve Rumeli'de bulunan toprakları beylerbeyliği adı altında iki ayrı yönetim birimi tarafından idare ediliyordu. Beylerbeylikleri eyaletlere, eyaletler liva ya da sancaklara, livalar kadılık ya da kazalara, kazalar da nahiyelere bölünmüştü. Kabaca 19. yüzyılın ilk yarısına kadar devam eden bu idari siteme göre imparatorluğun Doğu Trakya'da bulunan toprakları farklı livaların yönetimi altındaydı. Bu dönemde Edirne, Rumeli Beylerbeyliği'nin Sofya Eyaletinin, Sofya Livasına bağlı bir kaza, Rodoscuk (Tekirdağ) Rumeli Beylerbeyliği'ne bağlı Sofya Eyaletinin Çirmen Livasına bağlı bir kaza, Kırkkilise (Kırklareli) ise Rumeli Beylerbeyliği'nin Özü Eyaletine bağlı Kırkkilise livasına bağlı bir kazaydı. 1847 yılında yönetsel bölünmede değişiklikler yapılmış, 1864 yılındaki Vilayet Nizamnamesi'nin 1867 de uygulanmasıyla Edirne vilayet merkezi olurken, Edirne merkez vilayetine Gelibolu, Tekfurdağı Filibe, İslimye sancakları bağlanmıştı. Nihayet 1880 yılında Edirne vilayetine Kırkkilise Sancağı da eklendi. 1916 yılına kadar Edirne vilayetine dâhil olan sancaklar ve sancaklara bağlı kazalar, savaş ve toprak kayıpları nedeniyle yapılan yeni düzenlemelerle sık sık değişikliklere uğradı. 1918 yılında DoğuTrakya topraklarının tamamı Edirne Vilayeti sınırları içindeydi. Edirne, Kırkkilise, Tekfurdağı, Gelibolu, Dedeağaç, Gümülcine sancaklarından oluşan Edirne vilayeti merkezi Edirne idi (Sarıoğlu, 2012: 28-29).

Osmanlı İmparatorluğu zamanında şehirlerin gelişmesinde ki en önemli faktör, vakıf yoluyla kurulup idare edilen imaret sistemiydi. Edirne'de bu sistemle gelişip

büyümüştür. Hızla gelişen Edirne, imparatorluk ile birlikte, XVII. yüzyıl sonlarında en geniş sınırlarına ulaşmıştı (Osman, 1920: 15) (Çiz. 12).

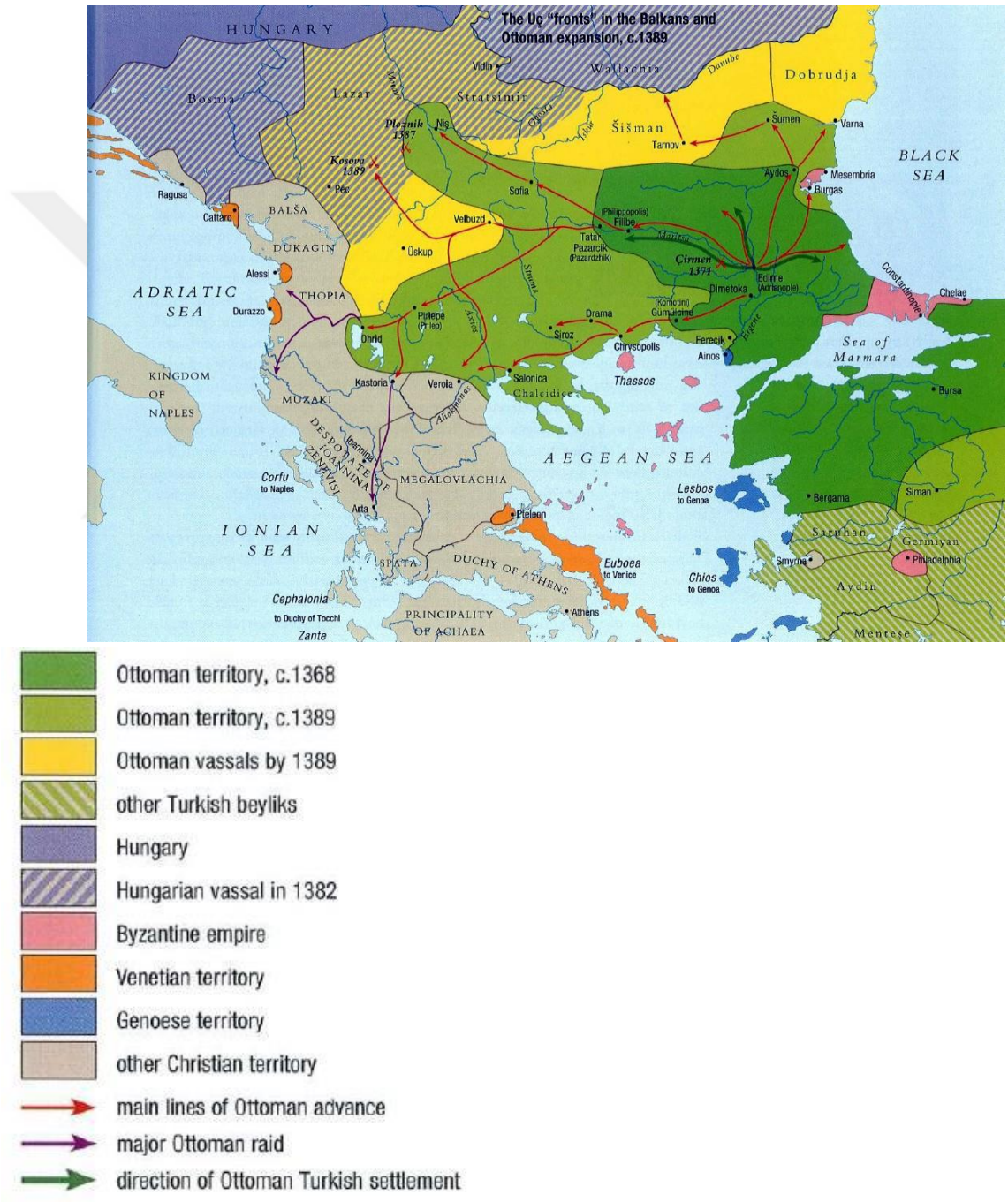
Edirne'nin, Osmanlı dönemiyle birlikte kale dışında da yerleşimi genişlemiştir. Buna göre oluşan semtler;

1. Kale içi. XVI. Yüzyıl başlarında on Müslüman Mahallesi bulunuyordu. Bu mahallerin isimleri bilinmektedir.

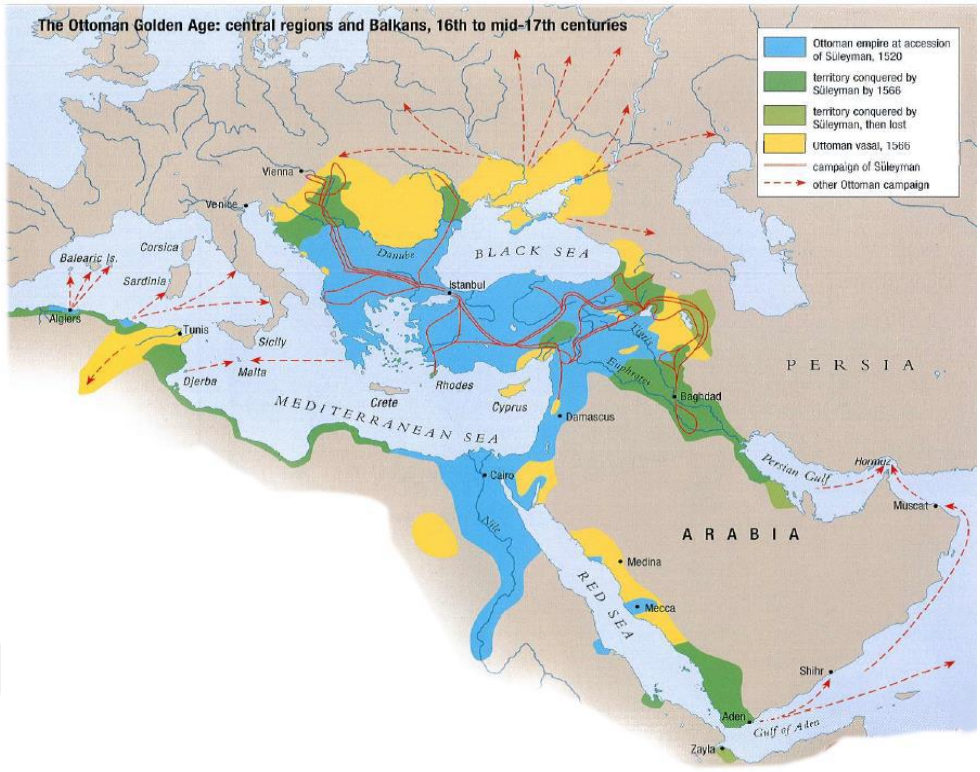
2. Darphane. Kalenin güney taraflarıdır ve Tunca kıyısıdır. Edirne'nin kale içinden sonra ilk iskân sahasıdır

3. Kirişhane. Edirne'nin güney doğusunda ve Kasım Paşa Burnu denilen yerdeki Kirişhane' ye kadar uzanan semt olup, kale dışında ilk kurulan semtlerdendir.
4. İstanbul yolu – Ayşe Kadın. Kalenin İstanbul kapısından başlayarak şehrin doğusuna doğru uzanan semttir.
5. Kıyık (Kıyak) – Buçuk Tepe. Şehrin kuzey doğusuna doğru giden bir cadde bugün bu adı taşır. Rivayete göre Edirne'ye ilk girenlerden olan Kıyak Baba'ya izafeten bu adı almıştır. Fatih devrinde Baruthane ve Yeniçeri odaları burada tesis edilmişlerdi. XVII. Yüzyıl başlarında oldukça gelişmişti.
6. Menzil Ahırı – Muradiye – Tekke Kapı. Şehrin güney doğusundaki semtlerdir. Muradiye Camiine gitmeden, Muradiye-Kıyık arasında, Edirne Sarayına ait ve Alaca ahır denilen ahırlar bulunuyordu.
7. Saraçhane – Horozlu Yokuşu. Şehrin kuzey batı tarafında, bu semti saraya bağlayan ve Tunca nehri üzerinde bulunan Saraçhane köprüsünün çevresidir. Önceleri burada sarayın bostancılarından sayılan Saraçhane ocağı bulunduğu anlaşılmaktadır.

8. Gazi Mihal (Orta İmaret), Yıldırım (Eski İmaret) ve Yeni İmaret. Tunca'nın batısında olan bu mahallelerden Eski İmaret sitesi XIV. yüzyıl sonlarında, Orta İmaret XV. yüzyılın birinci yarısında ve Yeni İmaret (II. Bayezid imareti) bu yüzyılın sonlarında kurulmuştur.



Çiz. 11. Osmanlı Devletinin Trakya ve Balkanlarda ilk genişlemesi. Edirne'nin merkezde kaldığı görülmektedir (Patullo, 2016: Mappa 2)



Çiz. 12. XVI. ve XVII. yüzyılda Osmanlı Imparatorluğunun hâkimiyetinde bulunan topraklar. Edirne, ticaret merkezi olarak ve Avrupa'ya yapılan seferler sırasında son hazırlık ve lojistik merkezi olarak önemliydi (Patullo, 2016: Mappa 3)

9. Hıdırlık. Fetihten önce de bir tekkenin mevcut olduğu batı tarafındaki tepede XV. yüzyılın birinci yarısında Şahmelik Paşa, sonra Kanuni Sultan Süleyman (M.S. 1494-1566) zamanında, Sadrazam İbrahim Paşa tarafından bir zaviye yaptırılırmıştır (Gökbilgin, 1993: 163-164).

Edirne'nin Osmanlı döneminde çok hareketli bir ticaret merkezi olduğu, Balkanlar ve Avrupa'ya İran ve Anadolu üzerinden gelen malların buradan ihraç edildiği bilinmektedir. Ayrıca Batum ve Trabzon'dan gelen gayrimüslimler Varna ve Ahyolu gibi limanlardan Filibe ve Edirne'ye doğru gidiyorlardı. Edirne saray halkını zaman zaman konuk etmesiyle, başkentten sonra önemli bir şehir olarak ayrıca önemliydi. 16. yüzyıl sonları ve 17. yüzyıl başlarındaki kendiliğinden oluşan göç hareketleri sırasında Edirne

göç alan bir merkez olarak, buraya yerleşen Trabzonlulardan bahsedilmektedir (Faroqhi, 1993: 65,183,340,351).

Trakya'da nehir ulaşımı önemli bir yer tutuyordu. Meriç Nehri sadece civarındaki yollar nedeniyle önemli değildi, nehrin kendisi ulaşım aracıydı. Büyük yelkenlilerle Hadrianopolis'e (Edirne) kadar gidilebiliyor, burada buluan bir köprüyle nehir aşılabiliyor, buradan küçük gemilerle Philippopolis'e kadar gidilebiliyordu. Bir kıyıdan diğerine (Ege-Karadeniz) "akatia" denilen hafif teknelerle geçiliyordu. 972'de Leo the Deacon'a göre, tahıl, hayvan yemi ve silahların Hadrianopolis'e özel teknelerle taşınması için imparatorluk emirleri verilmişti. Edrisi'ye göre, Phillippopolis'te Meriç'i geçmek sadece teknelerle mümkündü. İmroz'lu Kritovulos, nehirden geçiş konusunda daha ayrıntılı bilgi vererek, Meriç'in denize döküldüğü noktada geçilebildiğini, bunun da liman kenti *Ainos* (Enez) olduğunu belirtir (Sarıoğlu, 2012: 19).

Ayrıca, Antik Çağdan beri devam eden Meriç Nehri yoluyla yapılan ticaretin, Osmanlılar zamanında da devam ettiği anlaşılmaktadır. Evliya Çelebi *"Hatta Gelibolu ve İzmir gemileri Enez' den girip ta Edirne'ye gelip yanaşırlar…"* diyerek, bu nehir üzerinde 17. yüzyılda küçük gemilerle ticari faaliyetlerin devam ettiğini belirtmektedir. (Evliya Çelebi, 1986, C.3-4: 326).

1768-1786 seferleri sırasında Edirne yine hareket üssü oldu. Fakat bu savaşların hemen hepsi yenilgiyle sonuçlandı. Selim III' ün (M.S. 1761-1808) ıslahat hareketleri sırasında, 1801 ve 1806 yıllarında, Edirne bazı ihtilallere ve olaylara sahne oldu. 1828 – 1829 Osmanlı-Rus savaşı sırasında Rus işgaline uğradı. Eylül 1829'da Edirne barışı imzalandı. Bu savaş Edirne'yi olumsuz etkiledi. Müslüman halk başka yerlere göç etmeye başladı. Bunların yerine Hıristiyan halk yerleşti. Bu durun karşısında Mahmut II (M.S.

1785-1839) halkın maneviyatını kuvvetlendirmek amacıyla Haziran 1831'de Edirne'ye geldi (Gökbilgin, 1971: 70).

1877-1878 Osmanlı Rus savaşında, Plevne'nin düşmesinden sonra en önemli harekât alanının Balkanların güneyi olduğu anlaşılınca, Edirne'nin konumu da büyük önem kazandı. Rus ordusu 20 Ocak 1878' de Edirne'ye girdi. Kızanlık'ta kararlaştırılan esaslara göre bir anlaşma yapıldıysa da şehir 13 Mart 1879'a kadar Rus işgalinde kaldı. Bu sırada şehrin birçok semti harap oldu (Gökbilgin, 1971: 70).

1912 yılında toplanan Balkan Devletleri, 22 Eylül'de Osmanlı ülkesine hücuma karar verdiler. Edirne, Şükrü Paşa komutasında verdiği savaşla 26 Mart'a kadar dayandı. Fakat dayanma imkânı kalmayınca teslim oldu. Bulgarlar kenti işgal etti. 22 Temmuz 1913'te Enver Paşa komutasındaki birlikler Edirne'ye girdi. 10 Ağustos 1913 tarihinde imzalanan Bükreş antlaşması fiili duruma hukuki bir şekil verdi (Gökbilgin, 1971: 70).

Birinci Dünya Savaşından sonra, Yunanlılar 1920'de Edirne'yi işgal etti. Bu durum Sakarya Meydan Muharebesi sonunda imzalanan Mudanya Mütarekesine kadar sürdü. 25 Kasım 1922'de şehirdeki Yunanlılar tahliye edildi. Lozan anlaşması ile Türkiye sınırları içine alındı.

Edirne, Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde (XX. yüzyıl başı) Meriç Irmağı aşağı çığırının iki tarafındaki topraklara yayılan büyük bir vilayetin merkeziydi. Balkan Harbinden sonra Batı Trakya topraklarının ayrılmasıyla yarı yarıya küçüldü. Cumhuriyet döneminde ise eski sancakların il haline getirilmesi sonucunda, şimdi sadece aşağı Meriç vadisini boylayan şerit üzerindeki topraklarda yer almaktadır. Batıda Meriç nehri Yunanistan topraklarını ayırır. Yalnız Edirne batısında Karaağaç-Bosna Köyü kesiminde Meriç'in sağ yakasına taşar (Gökbilgin, 1971: 70-71).

İKİNCİ BÖLÜM

KALE MİMARİSİ

2.1. Kalenin Tanımı

Kale, kültürden kültüre değişen kullanılan malzemesi, mimari özellikleri, içerdiği farklı kullanım fonksiyonları ile birlikte genel anlamıyla bir savunma yapısıdır.

Bu sebeple yapıldıkları yerler bu işlevlerine göre seçilmişlerdir. Buna göre bir tepede, nehir ve göl kenarında, deniz kıyısında, düz bir arazide yapılmışlardır. Kuruluşlarının ana amacı elitleri (kabile şefi, kral, derebeyi), üretim yapan insanları, yerel üretimleri ve bu üretimlerin ticaretini yapanların çıkarlarını korumaktır. Erken dönemlerde bir köyü, daha sonra bir siteyi korumak için yapılmışlardır.

Kalelerin birincil işlevi caydırıcılıktır. Bu her zaman mümkün olmasa da, bir kaleyi kuşatarak ele geçirmek için gereken insani ve maddi zorluklar, bu rollerini azami derecede yerine getirmelerini sağlamıştı. Tabii ki, surlar caydırıcılık için nihai bir silah değildir ve kuşatmalar gerçekleşmiştir. Kuşatma yapıldığında iki seçenek vardı. Direniş durumunda tamamen başarısız olunursa, kale ya da tahkimatlı yerleşme ele geçirilecekti. Diğer durumda ise müzakere yapılarak teslim olunacaktı. Teslim şartları sonucu genellikle savunucuların ve sivil halkın tahkimatlı kasabadan ya da kaleden ayrılmalarına izin verilirdi. Klasik çağda uygulanan yöntemde genellikle mağlup olan, tek bir giyim eşyası ile özgür bireyler olarak kasabayı terk ederlerdi. Ancak geçmişte bu kurallara uymayan ve sonu çok acımasızca davranışlarla biten sayısız kuşatma ve savaşların olduğu bilinmektedir (Pierre, 2016: 333-335).

İnsan yaratımları olarak tahkimatlar, doğrudan ya da dolaylı olarak, çeşitli sosyal unsurların yaratımlarının sonucudur. Bu her bir tahkimatı eşsiz kılar. Yapımının ve

işlevinin zamanı ne olursa olsun, bir sur belli bir döneme ve belirli bir topluma tanıklık etmektedir. Belirli bir kültür ve insan düşüncesi anı boyunca tasarlanmış ve inşa edilmiş bir anıttır. Herhangi bir tahkimatın bu polysemik karakteri, surlarla ilgili teknik, politik, sosyal, tarihsel ve sembolik soruları araştıran farklı çalışmaların yolunu açar. İlk olarak, güçlü görünümü ilham verebilir veya inşaat estetiği hayranlık uyandırabilir. Bir burçta düşmana bir güç ve korku izlenimi verme, duvarın arkasında yaşayan komutan ve nüfus için güven duygusu verme hissi vardır (Leriche, 2016: 10).

Kaleler çok erken çağlardan beri görülmektedir. Son yapılan çalışmalar neticesinde, kanıtlar yetersiz olsa da, Son Neolitik ve Kalkolitik Çağa ait (M.Ö. 4300-3100) taş malzeme kullanılarak yapılan savunma yapıları Batı Akdeniz'de ve Ege'de tespit edilmiştir. Yine aynı coğrafyada Erken Tunç Çağı'na (M.Ö. 3100-2150), Orta Bronz Çağı (M.Ö. 2150- 1650) ait kale kalıntıları bulunmuştur (Gauss, 2018: 43-46, 51). Yine Orta Ege Adalarındaki bazı yerleşim yerlerinin, Demirçağ boyunca güçlendirilmiş en eski Yunan dünyası olduğu düşünülmektedir. Burada yerel moloz taşlarından, nispeten ilkel olarak inşa edilen önemli sur duvar kalıntıları bulunmuştur. Vathy Limenari'de M.Ö. 9. veya 8. yüzyıla ve kalan yerlerde M.Ö. 8. ve 7. yüzyılın sonuna kadar tarihlenmektedir (Hülden, 2018: 93). Orta İtalya'da, Roma çevresindeki alanlarda da, M.Ö. 9. yüzyıldan, M.Ö. 3. yüzyıla kadar, ahşap ve taş tahkimatlı yerleşim alanları ve kaleler bulunmaktadır (Nijboer, 2018: 111-122).

Kaleler, genel olarak büyük çoğunlukla hatta bütünü oluşturan barış zamanlarında şehir hayatıyla çerçevelenmiş bir tahkimattır. Bir surun nüfusun günlük hayatı üzerindeki etkisi dolaşım, kırsal alanla iletişim, su temini, drenaj, çöplerin tahliyesi vb. gibi önemli pratiklerdir. Bu genellikle zorluklar anlamına gelir: bir surun dış tehlikeye karşı bir engel oluşturması durumunda, içindeki nüfus için bu durum, bazı kısımlarında dışlanma duyguları yaratabilmekteydi. Bir tahkimatın sembolik yönü, elbette, politik, ideolojik,

dini bağlam, ya toplumsal bağlam ya da bir emperyal sistemdedir (ör. Babil, Helenistik, Roma vb.). Bununla birlikte, bu boyut her farklı toplumda kendine özgü bir biçim alır. Eski Çağ ve Orta Çağ surlarının gerçekten sanat eseri olmadığını aklımızda tutmalıyız. Bir sur, öncelikle askeri bir anıttır, içinde fonksiyonel bir binadır. Savaş zamanlarında, faydacı zorunluluk her şeyden önemlidir (Leriche, 2016: 10).

Mimarisi ve teknik yetkinliği (bina, taktik ve stratejik), istihdam edilen silah ve makine türüyle, bir sur duvarının inşa edilmesi, potansiyel düşmanı ve inşaatın destekleyicisinin politik hırsı ve gücü hakkında bizi bilgilendirir. Saldırı, çürüme ya da restorasyon izleri, bir şehrin genel tarihi hakkında da önemli bilgiler sağlayabilir (Leriche, 2016: 12).

Geniş topraklara yayılmış imparatorluklarda ise sınır ve yol güvenliğini sağlamak için, daha küresel bir stratejide, birlikte işlev gören kaleler inşa edilmiştir. Belli bir standart tipi yoktur. İşlevi ve bulunduğu coğrafi alanın durumuna göre şekillendirilmişlerdir.

Roma devrinde sadece sınırlara yakın yerlerde veya barbar akınlarının tehdit ettiği bölgelerde garnizonları barındırmak üzere ahşap veya kâgir *castrum*'lar yapılmıştır. Bunlar özellikle Kuzey Afrika, Fransa, Almanya ve daha çok İran'dan gelen tehlikelere karşı Mezopotamya bölgesinde inşa edilmişti. Kare veya dikdörtgen biçimli bir sahayı çeviren duvardan ibaret olan *castrum*'ların köşelerinde, girişinde ve eğer duvarlar fazla uzun ise aralarında kuleler bulunuyordu. Castrum tipi kale mimarisi uzun süre devam etmiş, hatta 6. yüzyılda, Doğu Roma İmparatorluğu Kuzey Afrika'da yeniden hâkimiyet kurmak üzere buraları istilaya başladığında, garnizonlarını acele yapılmış bu çeşit irili ufaklı kalelere yerleştirmişti. Kuzey Afrika'da aynı devirde inşa edilen daha ufak bazı kaleler basit bir duvardan ibaretti (Eyice, 2001: 237-238)

Roma döneminde, sabit ve geçici kamplar için belirli standartlar belirlenmiş olduğu bilinmektedir. Hyginus *"Liber de Munitionibus Castrorum"* da bu kalelerin olması gerekli boyutlarını, yerleşim yeri seçimini, içerdeki yollar ve binaların yerleşim düzeninin nasıl olması gerektiğini ve başka birçok detayı anlatır (Campbell, 2009: 32-33). Ancak *castrum* yapımında, arkeolojik veriler bu planların sürekli ve düzenli olarak tüm kalelerde uygulanamadığını, eyaletten eyalete farklılıklar olduğunu göstermektedir (Yıldırım, 2016: 187).

Bizans dönemindeki kalelerin kuruluş teknik ve prensipleri, Romalılardan intikal etmiştir. Roma kaleleri onarılıp, kullanılırken, yenileri ilave edilmiştir. Bizans dönemi kaleleri taş ve taş-tuğla malzemeyle yapılmış masif ve korunaklı yapılardır. 12. yüzyıla kadar Bizans savunma mimarisi sanatı, batıdan çok daha fazla gelişmişti ve toplar çıkana kadar yeterli olduklarını kanıtlamışlardı (Kazhdan, 1991: 798-799).

Avrupa' da çeşitli sosyal, ekonomik ve toplumsal değişimlerin neticesinde, 9. yüzyıldan itibaren kaleler yapılmaya başlanmış, 11 ve 13. yüzyıllar arasında en fazla yapıldıkları dönem olmuştur. Avrupa'daki gelişen siyasi ortamın sonucu oluşan feodal yapı, kale mimarisinin şekillenmesinde rol oynamıştır. Bir Orta Çağ kalesi, konut, askeri ve kamusal (yönetimsel - ekonomik ve politik - dini, kültürel ve sembolik) işlevleri birleştiren bir bina ve tesis kompleksidir. Kalenin sahibi bir aile, bir hükümdar, bir kilise veya bir şehir olabilir. Bu, kalenin yapısını etkileyen işlevlerinden herhangi birinin baskınlığını önceden belirler (Pandzhanova, 2014: 6,11).

Kale güç ve iktidarın bir simgesidir. Bu durumdan, konumu, yaklaşımı ve mimari imajının etkilendiği görülür. Orta Çağ'da kale, sosyal yaşamın yoğunlaştığı yerdir. Büyük ölçüde kendi kurallarını yaratır ve tanımlar. Yerel topluluklar oluşturan kale, kültürün ve düzenin algılanmasıyla ilgilidir. Bu topluluklara bağımlıdır ancak aynı zamanda kendi

etkisini sürdürür ve yayar. Kale, bireysellik sembolüdür. Mimari açıdan bakıldığında iki özdeş kale yoktur. Bu planlama şemalarının çeşitliliği fonksiyonel bağlarının türü ile de ilgilidir. Sadece karşılıklı kültür aktarımı ve etkileşim sonucu olarak bazı benzerlikler ortaya çıkıyor. Mimari araçlar ve teknikler aracılığıyla kale, güvenlik, güç, bireysellik ve yücelik duygusuna ilham veriyor (Pandzhanova, 2014, 55-56).

Kale mimarisi, bulunduğu çağ, kaleyi yapan gücün zenginliği, kalenin yapılma sebebi, yapıldığı yerin stratejik durumu ve bunun gibi birçok etken sebebiyle farklı şekil ve içeriklerle inşa edilmişlerdir.

2.2.Kalelerin Yapımında Kullanılan Malzeme

Tüm mimari yapılar, inşa edildikleri bölgenin doğal kaynakları ile bağlantılıdırlar. Bu doğal kaynaklar yakın çevreden elde edildiği için hem ulaşılması kolay hem de ucuz bir yoldur. Kalelerde bulundukları çevrenin doğal kaynakları kullanılarak yapılmışlardır. Bu malzemeler *ahşap, toprak, kerpiç, tuğla ve taştır*. Kullanılan bu malzemelerin bir kısmı daha dayanıksız bir kısmı ise daha dayanıklıdır. Ayrıca daha geç dönemlerde almaşık ve moloz taş duvar örgülerinde tuğla ve taşın bir arada kullanıldığı görülmektedir.

Ahşap

Bu malzemeyle yapılan kalelere, ağacın bol bulunduğu coğrafyalarda her dönemde rastlanmaktadır. Avrupa'nın her bölgesi, Balkanlar, Altay Dağları, Karadeniz kıyıları dâhil olmak üzere, ağacın bol bulunduğu coğrafyaların kadim halkları ahşap kaleler yapmışlardır. Ancak çabuk yıpranan bir malzeme olduğundan günümüze çok nadir örnekleri ulaşmıştır.

Roma döneminde, kale yapımında organik bir malzeme olan ahşap sıklıkla kullanılmıştır. Fakat bu malzemeyle yapılan kaleler sürekli bakım gerektiriyordu. Aynı

zamanda daha az dayanıklı ve çabuk deforme olmaya daha yatkındı. İmparatorluğun ilk yayılma zamanlarında çevrede hazır malzeme olması, kolay yapımı ve ucuz işçiliği sebebiyle tercih edilmiştir (Campbell, 2009: 35). Ahşabın çeşitleri, ağaçların özellikleri, bir yapı malzemesi olarak hangi ahşabın nerede ve nasıl kullanılması gerektiği hakkında bilgilerde, Roma döneminden günümüze bir inceleme konusu olarak aktarılmıştır (Vitruvius, 1990: 42-45)[18].

En önemli örneklerinden bir tanesi İngiltere'de bulunmuştu. Inchtutil' de bulunan Roma ahşap kalesi, M.Ö. 83 yılında Agricola'nın (İngiltere'nin Roma valisi) ileri karargâhı olarak inşa edilmişti. 5500 kişiyi içine alabilecek büyüklükteydi. Roma imparatorluğunda sadece 27 lejyon vardı. Tahta malzeme ile yapılmış olan bu lejyon kalesi önemli bir keşif olmuştur. Burada kışlalar, yönetim ofisleri, talim salonları ve çalışanların evleri, bir hastane ve büyük bir atölye bulunmaktaydı. İlk önce tahta çubuklarla iskeleti inşa edilmiş ve daha sonra *daub*[19] ile kalın bir tabaka şeklinde sıvanmıştır. M.S. 90 yılında terk edilmişti. (Richmond, 1961: 1; Shirley, 1996: 111-128).

Avrupa'da kalelerin inşası 9. yüzyılda başladı ve 10. yüzyılda arttı. Ayrıca, bir kısmı daha eski Geç Tunç Çağı ve Demir Çağı yerleşmelerinin olduğu yerlerde, bir kısmı yeni alanlarda, tahkim edilmiş yerleşmeler kuruldu (Herold, 2012: 60-84). Çoğu tarihçiye göre, Avrupa'da mimari bir bina ya da bina kompleksi olarak kale, dokuzuncu yüzyılda ortaya çıktı. Bu büyük ölçüde, Karolenj İmparatorluğu'nun çöküşü ve lordlar, prensler, arasındaki parçalanmayla belirlenmişti. Orta Çağ Avrupa aristokrasinin bu temsilcileri, kendi feodal varlıklarının topraklarında kaleler inşa ediyorlardı. Bu kaleler, hem soyluların hem de ailesinin ikametgâhı ve belirlenen bölge üzerinde yönetim kontrol

[18] Viruvius'un, Roma Cumhuriyet Dönemi sonlarına doğru (M.Ö. 90-20) yaşamış olduğu düşünülmektedir. Bir askeri mimar ve mühendis olduğu bilinmektedir. Vitruvius'un "The Ten Books On Architecture" isimli el kitabını M.Ö. 25 sıralarında yazdığı tahmin edilmektedir.
[19] Daub: Çamur ve saman karışımıdır.

merkezleri olarak hizmet ettiler. Sonuncusu ve en önemlisi, politik ve ekonomik iktidarın simgesiydi (Pandzhanova, 2014: 17).

Avrupa'da ilk kalelerin inşası, genel olarak yalnızca soyluların korunma arzularını karşılamak amacıyla yapılmışlardır. 9. yüzyılın sonunda Avrupa topraklarında ortaya çıkan ilk kalelere *"motte*[20] *ve bailey*[21] *"* veya *set ve avlu"* tipi kalelerdir. Motte ve Bailey kalesinde, ahşap bir konut kulesi inşa etmek için temel olarak yükseltilen tepe, insan yapımıdır. Bu yapının etrafında, ahşap bir çitle çevrilmiş küçük bir bahçe bulunur. *Motte* kelimesi, *hendek*' ten (bir kalenin etrafındaki su dolu hendek) ya da genellikle tabanda, setin dibinde yer alan *hendek*' ten (çukur) türetilmiştir (Pandzhanova, 2014: 18) (Çiz.13).



Çiz.13. "Motte ve Bailey" tipi kaleler (Pandzhanova, 2014: 18).

Kaleleri inşa edenler, bir ahşap kule inşa etmek için doğal bir yükseklik arayışındadırlar. Bununla birlikte, çoğu kez bu yoktu ve koruyucu bir yapı inşa etme ihtiyacı büyüktü. Bu durumda yapay bir tepe oluşturmak gerekiyordu. Bu tepeler 75 m. çapında, 24-25 m. yüksekliğindeydi. Yapay dolgu ve bunun üzerine inşa edilen tesis, saldırı durumunda korumaya ihtiyaç duyan herkesi barındıramayacağından, etrafında *bailey* olarak adlandırılan daha büyük bir bahçeyi çevreleyen tahkimatlar ya da yardalar

[20] Motte: Höyük. Burada, avlunun içinde yapılan yapay toprak yükselti kastedilmektedir.
[21] Bailey: Etrafı tahkim edilmiş avlu.

oluşturulmuştur. Çoğu zaman bu geniş avlu, savunmasını destekleyen dik ahşap kazıklarla korundu. Kuşatma sırasında motte ve bailey tipi kalelerin savunmaları çok sürdürülemezdi. Ahşap duvarlar ve kuleler, yangın okları ile vurulduklarında çok kolay yanarlardı (Pandzhanova, 2014: 18-19).

17. yüzyılda da ahşap kalelerin varlığı bilinmektedir. Evliya Çelebi seyahatnamesinde, bugün batı Romanya'da bulunan Temeşvar'ı ziyareti sırasında çevredeki kaleleri görmüştür. Lipve kalesinin güney tarafında bulunan *Orta Hisar*'dan bahsederken beşgen planlı, sağlam, dayanıklı olduğunu belirtir. Tamamen ağaçtan, kuvvetli bir palanga kale olduğunu belirtmektedir (Evliya Çelebi: 1993: 277). Evliya Çelebi'nin bahsettiği bazı palangaların taş malzeme ile yapılmış olduğu görülmektedir[22]. Birçok palanganın yapım malzemesi belirtilmemiştir. Pahşel palangasından bahsederken *"bu kale hendeği kenarında kaleyi kuşatmış bir kat kalın direkler ve dar şaranpa ve palanga vardır"* ifadesini kullanmaktadır (Evliya Çelebi: 1993: 537). Burada kalın direklerin (ahşap olmalıdır) oluşturduğu savunma hattımı yoksa kaleyi çevreleyen dış surların mı ifade edildiği tam anlaşılamamaktadır. Bu bilgiler ışığında 17. yüzyıl ortalarında, Osmanlı imparatorluğu döneminde Orta Avrupa ve Balkanlarda ahşap kalelerin bulunduğu anlaşılmaktadır.

Toprak

Toprak' ta kale yapımında kullanılan bir malzemedir. Bazı kaleler, her iki tarafa istiflenmiş toprak dolgu, bazılarının dolgu üzerinin ahşap savunma duvarıyla çevrilerek, ovada dik bir set etkisi verecek şekilde yapılmışlardır. Duvarlar genellikle 4 m. genişliğinde, 3-3,5 m. yükseklikte inşa edilmişlerdir. Kalenin ön ve arka cephesi iki tarafa

[22] Evliya Çelebi palangalar için cümle içinde kale ve hisar kelimelerini de aynı zamanda kullanmaktır. Bu da, onun yöresel dilde söylendiği gibi bu yapıları isimlendirdiği ancak anlatım sırasında kale ve hisar kelimeleriyle Türkçe tanımladığı anlaşılmaktadır. Palanga kelimesi kale ve hisar kelimesiyle eş anlamlı kullanılmıştır.

doğru eğimlidir. Ahşap kaplama versiyonu olduğunda, sadece arka tarafta, 2 m. genişliğinde yürüme duvarı bulunmaktadır. Bu kaleler genelde düz alanlarda kurulduğundan, çevrelerinde bir hendek, hendeğin önünde veya içinde ucu sivriltilmiş ve dışa doğru eğimli biçimde yerleştirilmiş tahta kazıklar konularak, savunması güçlendirilmiştir. Bazen en dış kısımda yükseltilmiş toprak duvar dolgusu ile yapımının bazen sadece giriş cephesini bazen tamamını çevreleyen (tökez duvarı) yapılmıştır. Bu tür kalelerin Roma döneminde yapılmış bazı örnekleri bulunarak, üzerlerinde çalışılmıştır (Campbell, 2009: 34-35). Özellikle Roma geçici askeri kamplarının yapımında sıklıkla kullanılmış bir yöntemdir.

Erken Roma kaleleri, toprak ve bitkilerin karışımıyla hazırlanan ve *murus caespiticus* diye adlandırılan bir malzeme kullanılarak inşa ediliyordu. Keresteden siperleri ve her iki tarafında kuleleri bulunan bir giriş kapısı vardı (Yıldırım, 2016:187).

Macaristan'da bulunan, toprak yığma bir setin üzerine yapılan ahşap duvarlı kale tipinde olan Abaújvár (11. yüzyıl) kalesinin canlandırması yapılmıştır (Çiz. 14). Kalenin etrafı, içi su dolu hendeklerle çevrilmiştir. Tek bir girişi bulunmakta, girişe ahşap bir köprüyle ulaşılmaktadır. Giriş iki kademeli kuleyle güçlendirilmiş, giriş kapısı küçük tutulmuştur. Kale, 11-14. yüzyıllar arasında faaliyet göstermiştir.



Çiz. 14. Abaújvár kalesi (11. yüzyıl). Toprak yığma set üzeri ahşap kale duvarı uygulaması.
https://hvg.hu/kultura/20180511_Video_Virtualis_turan_latogathatunk_el_egy_XI_szazadi_magyar_eroditmenybe

Kerpiç

Toprağın saman ve suyla karıştırıldıktan sonra tahta kalıplara dökülüp, güneşte kurutulmaya bırakılması sonucu ortaya çıkan, eski tip tuğla da denilebilecek kullanım malzemesine kerpiç adı verilir. Bina kerpiçle yapıldıktan sonra üzeri toprak ve saman karışımı harçla sıvanır. Bu malzeme ile yapılmış kaleler çoğunlukla Orta Doğu, Mısır, Mezopotamya, Türkistan, Afganistan, Anadolu, Güney Afrika' da bulunmaktadır (Michon, 1990: 99). Daha çok toprağın ve suyun bol olduğu, ağaç ve taşın az olduğu bölgelerde yoğunluk göstermektedir. Kerpiç tuğlaların M.Ö. 7500-6800 den itibaren kullanıldığı ve uzun bir tarihi olduğu bilinmektedir (Üçer, 2012: 5).

Eski Yunanlılar M.Ö. 9. yüzyıldan 2. yüzyıla kadar kerpiçten sur inşa etmişlerdir. 9-7. yüzyıllarda Eski İzmir, Geometrik Çağda[23] Eleusis, 7. yüzyılda Rodos'ta Vrulia, 6. yüzyılda Buruncuk-Larisa, 5. yüzyılda Atina, Plataia, Thebai, Mantineia, Tegeia, 4. yüzyılda Olinthos, Peiraeios, Mantineia, Megalopolis, Gela, 3. yüzyılda Demetrias-Pagasai, 2. yüzyılda Sparta surları kerpiçten yapılmıştı (Akarca, 1998: 107).

Örneğin Mezopotamyalılar (M.Ö. 6. yüzyıl Babylon) ülkeleri düz bir arazi olduğu için, şehir surlarını 26 fit yükseklikte bir set oluşturacak şekilde, kerpiç (güneşte kurutulmuş toprak) ve tuğla (fırında pişmiş toprak) ile inşa etmişlerdir. Ayrıca bir ya da daha fazla yönden bir hendek, kanal veya nehir tarafından çevrelenmişledir (Toy, 1985: 2).

Bu bölgelerin en eski uygarlıkları (Hititler, Asurlar, Babylonlar v.b.) tarafından kullanılan kerpiç, daha sonra gelen uygarlıklar tarafından da (Abbasiler, Karahanlılar, Gazneliler, Sasaniler, Safeviler v.b.) bölge için elde edilmesi en kolay malzeme

[23] Yunan Sanatında M.Ö. 9. yüzyıldan 7. yüzyıla kadar tarihlenen seramik bezeme üslubu.

olduğundan kullanılmaya devam edilmiştir. İran bölgesinde, günümüze ulaşan kerpiç kale örnekleri bulunmaktadır (Bafghi, Zad, Khalilabab, 2016: 9-21).



Res. 1. Narin Kale, yapımında, yüksek kaliteli kerpiç kullanılmıştır (Bafghi, Zad, Khalilabab, 2016: 14)



Res. 2. Saryazd Kalesi, yapım malzemesi kerpiç. Samaniler dönemine ait (Bafghi, Zad, Khalilabab, 2016: 18).

Tuğla

M.Ö. 1500 civarlarında ateş tuğlalarının kullanımı görülmektedir (Üçer, 2012: 5). Kil temelli toprağın, su ile kıvamlı bir harç haline getirildikten sonra, kalıplara dökülerek fırınlanması sonucu elde edilen üründür. Genellikle dikdörtgen prizması şekli kullanılır. Dekoratif kullanım için farklı şekillerde de yapılabilir. Sağlam bir malzeme olması sebebiyle mimari yapım malzemesi olarak kullanılır. Ancak zahmetli ve pahalı bir üretimi olduğundan değerli bir malzemedir. Bu malzemeyle yapılmış camiler, minareler, medreseler, kervansaraylar bulunmaktadır. Kerpiç malzemenin çok kullanıldığı coğrafyalarda, daha sonra, gelişmiş bir şekli olarak tuğla da kullanılmıştır. Romalılar tuğlayı kullanmaya başlayıp, bu malzemenin ticaretini yapmaya başladıktan sonra, Anadolu, Trakya, Balkanlar ve Avrupa'da da kullanılmaya başlanmıştır. Kale mimarisinde taş-tuğla malzemenin bir arada kullanıldığı kale örneği çoktur. Ancak sadece tuğla kullanılarak yapılan kale çok nadirdir.

Kaleler saldırıya açık, sürekli yenilenmek durumunda olmalarının yanı sıra, mümkün olduğunca kısa sürede ve kolay elde edilebilecek malzemelerle yapılmaları zorunluluğu vardır. Tuğla kalelerde neme karşı, su çekme özelliği sebebiyle duvar içlerinde, taban seviyesinde hatıl şeklinde kullanılır.

Statik avantajları yanı sıra, zengin görsel etkisi sebebiyle, Roma ve Bizans dönemi kalelerinde, taş malzemeyle birlikte kullanılmışlardır. Kalelerde, bir kısmı tuğla bir kısmı taş yapılardan başka, taş ve tuğlanın bir arada çeşitli düzenlemelerle kullanımı bulunmaktadır. Kale duvarında taş ve tuğlanın farklı sıralarda dizilmesiyle hareketli cephe görüntüleri elde edilmiştir (örneğin, bir sıra taş, üç sıra tuğla gibi. Ayrıca, bu sıralamanın değişik versiyonları da kullanılmıştır). Belirli zamanlarda yaygınlaşmış olan

taş-tuğla duvar düzenlemelerinin, kalelerin tarihlendirilmelerinde ipuçları sunduğu üzerine bilimsel çalışmalar yapılmıştır. (Tunay, 1988: 227-230).

Sadece tuğla ile yapılmış kalelere ait nadir bir örnek, bu günkü Polonya'nın kuzeyinde bulunan Polanduławy bölgesindeki (Vistula delta) Malbork kasabasındadır. Kale, ortaçağ kalesinin klasik bir örneğidir ve 15. yüzyılda tamamlandığında dünyanın en büyük tuğla kalesiydi (Fot. 3-4)[24].



Res.3.Polonya, Malborg kalesinin genel görünümü, sadece tuğladan yapılmıştır. (http://fotogeograf.blogspot.com/2015/01/malbork-worlds-largest-brick-castle.html)

[24] Malbork'taki kale, Eski Prusya'nın fethinden sonra Teutonik Tarikatı tarafından yaptırılmıştır. Çalışma 1274'te Nogat nehrinin güneydoğu kıyısında başladı. Almanca olarak Marienburg Kalesi. 1309'da kale ve şehir, Teutonic Order devletinin başkenti oldu. Hendek ve surlarla çevrili Üst Kale, Büyük Üstatların ofisi ve düzenin en üst düzey yetkililerinin oldu. Orta Şato alt rütbeli kardeşlerin ve misafirlerin evidir. Yaşlı ve hasta kardeşler için bir büyük yemekhane ve reviri de vardı. 14. ve 15. yüzyılda üçüncü bölüm, Aşağı Kale inşa edildi. Cephanelik, tahıl ambarı, depo ve St. Lawrence şapeli buradaydı. Tüm binalar duvarlar, kuleler ve hendeklerle çevrelenmiş ve şehrin savunma duvarlarıyla birbirine bağlanmıştır.
1457'de Marienburg (Malbork) Polonya ordusu tarafından işgal edildi ve sonra 1466'da Polonya'nın bir parçası oldu. Prusya döneminde Malbork kalesi önemli ölçüde yeniden geliştirildi. 1945 yılında II. Dünya Savaşı sırasında bölgede mücadele sırasında, kalenin yarısından fazlası ve şehrin% 80'i tahrip edildi. Savaşın bitiminde Marienburg şehri (Malbork) ve kale yine Polonya'nın bir parçası oldu. Kale çoğunlukla yeniden inşa edildi.



Res. 4. Polonya Malborg kalesi, tuğla duvar örgüsü.
(http://fotogeograf.blogspot.com/2015/01/malbork-worlds-largest-brick-castle.html)

Taş

İlk taş yapı tekniği, insanların yaşamları için yer açma sebebiyle yaptıkları kaya oymacılığıdır. Daha sonra özel alet ve teknikler icat edilerek kayalar kesilmeye başlanmış, hazırlanan monolitik bloklar kullanılmıştır (Üçer, 2012: 5).

Tarih öncesi dönemlerden beri taş, sadece bir malzeme olarak değil, aynı zamanda gizemli[25] ve doğaüstü güçler barındıran[26] bir unsur olarak da büyük önem taşıyordu. Geleneksel olarak inşaat için kullanılmıştır, çünkü güçlü ve dayanıklıdır. Mimaride

[25] Günümüz arkeolojisinde devrim niteliğinde sonuçlar veren, yaklaşık 12000 yıl önce, Fırat ve Dicle nehirleri arasında kalan bölgede, Şanlıurfa'nın Örencik köyü yakınlarında bulunan Göbekli Tepe' de bulunan tapınak anıtları taş malzeme ile yapılmıştır. Geniş bilgi için bkz. Klaus Schmidt (çev: Rüstem Aslan) (2012), Taş Çağı Avcılarının Gizemli kutsal Alanı Göbekli Tepe – En Eski Tapınağı Yapanlar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

[26] Trakya bölgesinde bulunan kaya sunaklarının dinsel ve ezoterik anlamları üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. Geniş bilgi için bkz. Engin Beksaç (2006), "Kuzeybatı Anadolu ve Trakya'da Erken Kültistik Kaya/Kaya Oyma ve Megalit/Anıtlar ve Kült Alanları Projesi: Edirne ve Kırklareli İlleri 2005 Yüzey araştırması", Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, 24. A.S.T. (29 Mayıs-2 Haziran 2006), Ayrı Basım, Çanakkale, s. 183-200.

kullanılan taş malzemelerin çeşidi, ulaşılabilirlik durumuna göre değişir. Her bir taş kaynağı, yapısal ve dekoratif işlevleri açısından en avantajlı malzemedir. Bu anlamda savunma mimarilerinde, bölgeler ve yapılar arasındaki tarihi bağı tanımlayan amblemlerdir. (Fiorino, Giannattasio, Grillo, Pintus, 2017: 208).

Şüphesiz kalelerde yerel taş kullanılmıştır. Uzak bölgelerden taş getirmek maliyetli bir işti. Bu sebeple çalışmalarım sırasında tespit ettiğim kalelerin tamamında yerel kayaçlardan alınarak işlenmiş taşlar kullanılmıştır. Ayrıca askeri yapılarda, malzemeleri yeniden kullanma pratiği çok yaygındı.

Kalenin inşa edileceği yerdeki taş elde etmek için kullanılacak kayaçlar, binanın yapım malzemesini oluşturacaktır. Bu kayaçlar bölgenin jeolojik geçmişi ile ilintili olarak farklılıklar göstermektedir. Bazı bölgelerde işlenmesi kolay kayaçlardan faydalanılmış, bazı bölgelerde işlenmesi zor kayaçlardan taş kesilmiştir.

Kullanılan bu kayaçlar genel olarak, *magmatik kayaçlar, volkanik kayaçlar, tortul kayaçlar, biyokimyasal kökenli kayaçlar, kimyasal kökenli kayaçlar, metamorfik kayaçlar,* olarak sınıflandırılır (Dipasquale, Rovero, Fratini, 2016: 303-308).

Kalelerin yapımlarında çeşitli taş duvar teknikleri kullanılmıştır. Tarih öncesi ve ilk çağ kalelerinde genellikle *kurutaş tekniği* kullanılmaktadır. Değişik uygulama teknikleri olsa da, kayaçlardan kesilen taşların birbirine kaynaştırılacak şekilde, harç kullanılmadan üst üste bindirilmesiyle yapılan duvarlardır. Kurutaş tekniğiyle yapılmış duvarlara sahip tepe kaleleri, hemen hemen dünyanın her yöresinde bulunmaktadır[27] (Higham, 1994: 229-232; Avary, 1986: 216-230; Merrill, 1897: 333-341; Ashby, Gardner, 1919: 211-215; Raftery, 1972: 37-58; Belli, 2003). Yakın coğrafyamız olan

[27] Konu hakkında çok fazla sayıda kaynak bulunmaktadır. Burada, tez konusuyla direkt ilgisi olan ve üzerinde çalışılan birkaç kaynak önerilmiştir.

Balkanlar'da Traklar'a ait tepe kalelerinde (Balkanski, 1974: 168-172; Çiçikova, 1974, 15-33; Daicoviciu, 1978: 230-238; Goçeva, 1974: 34-39; Panayatov, 1976: 306-314) kurutaş tekniği kullanılmıştır. Ayrıca, Ege Denizi kıyılarındaki birçok Erken Yunan kale ve tahkimli köy ve kasaba duvarlarının yapımında da kuru taş tekniği kullanılmıştır (Akarca, 1998: 110-113). Trakya'da, Kırklareli sınırları içinde, Taraklardan kalan kalelerde bu teknik uygulanmıştır. Traklar tarafından M.Ö. birinci bin yıldan M.Ö. 4. yüzyıla kadar kullanılmaya devam edilmiştir. Kırklareli Trak kalelerinde M.Ö. 6 – 4. yüzyıllara ait örnekler bulunmuştur (Kurtuluş, 2014: 107-179) (Fot. 5).



Res. 5. Kırklareli, Evciler köyü, Karakoçan Tepe Kalesi giriş ve kurutaş taekniğiyle yapılmış savunma duvarları (İ.H. Kurtuluş arşivi, 1995).

Farklı duvar örgüleri kale mimarisinde kullanılmıştır. Düzgün kesilmiş blok taşların üst üste yerleştirilmesiyle meydana getirilen duvarlar bunların en yaygın olanlarıdır. Antik çağ, Yunan koloni kentlerinin savunma duvarlarında (Akarca, 1998:

110-117), Helenistik dönemde, Etrüsk ve Erken Roma dönemi kalelerinde kullanılmıştır (Campbell, 2009: 34). Birkaç çeşit uygulaması vardır ve farklı isimlerle ifade edilirler.

Düzensiz rektogonal duvarlar: Çeşitli boyut ve ölçüdeki dikdörtgen taşlarla örülen duvar Çiz. 15).

Düzgün rektogonal duvarlar: Aynı ya da benzer boyut ve ölçülerdeki dikdörtgen taşlardan örülen duvarlar.

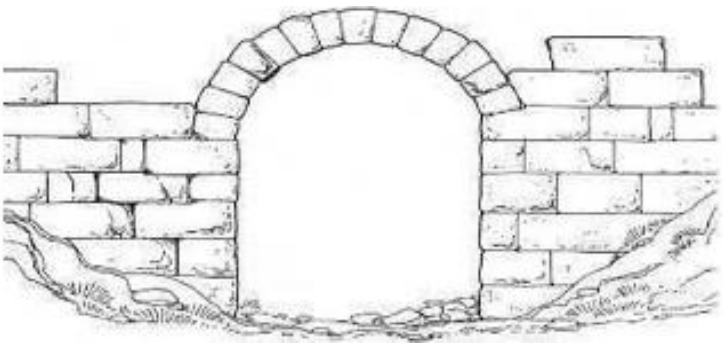
İsodomik (izodomik) duvarlar: Duvar yüksekliği her sırada aynı olan duvarlar (Çiz. 16).

Pseudo İsodomik (yalancı izodomik) duvarlar: Duvar yüksekliği her sırada aynı gibi görünen duvarlar (Çiz.16).

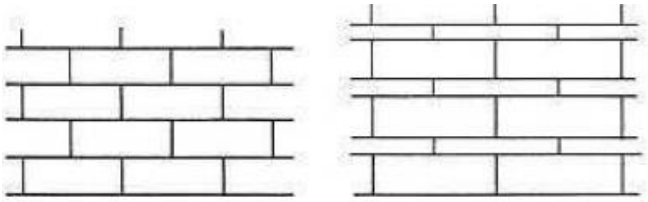
Çokgen (poligonal) duvarlar: Çok köşeli taşlarla örülen duvarlar (Çiz. 17).

Düzensiz moloz taş duvarlar: Düzensiz/şekilsiz moloz taşlarla özensizce örülen duvarlar.

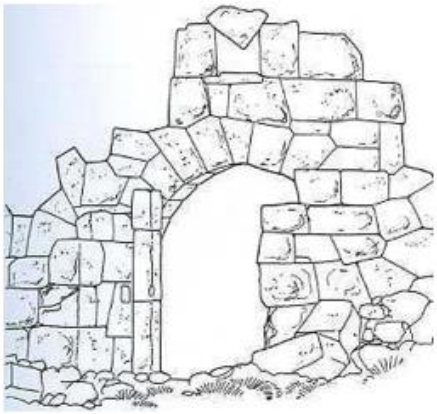
Genel olarak değinilen duvar örgülerini daha da çeşitlendirmek mümkündür (Sözen, Tanyeli: 267). Örneğin sadece kuru taş tekniği duvar örgüsünün bile çok farklı uygulama şekilleri bulunmaktadır.



Çiz. 15. Düzensiz rektogonal duvar.
https://auzefalmsstorage.blob.core.windows.net/auzefcontent/ders/yunan_roma_mimarisi_ve_sanati/2/index.html



Çiz. 16. İsodomik ve pseudo isodomik duvar.
(https://auzefalmsstorage.blob.core.windows.net/auzefcontent/ders/yunan_roma_mimarisi_ve_sanati/2/index.html)



Çiz. 17. Polygonal (Çokgen duvar).
(https://auzefalmsstorage.blob.core.windows.net/auzefcontent/ders/yunan_roma_mimarisi_ve_sanati/2/index.html).

Edirne kalesinin Roma dönemi duvarları, *rektogonal isodomik* duvar örgüsüyle yapılmıştır. Helenistik dönemden önce, surların daha çok göze çarpan kısımlarında, özellikle kulelerde tercih edilirdi (Yıldırım, 2016: 190).

Roma döneminde tüm mimari yapılarda olduğu gibi kalelerde belirli standartlar oluşturulmuştu. Mimarlık mesleği önemliydi. Vitruvius'un (doğumu bilinmiyor, ölümü M.Ö. 15) tanımına göre, Roma mimarlarının akademisyenler tarafından hem teorik hem de pratik olarak kapsamlı bir şekilde eğitildiğini ifade etmiştir. Bu tanım aynı zamanda Bizans İmparatorluğu döneminde de yaygındır. Downey' e göre, *mechanicos* olarak bilinen Erken Bizans Mimarlığı, Vitruvius'un ideallerine uyuyordu. Birçok bilim insanı, ancak 6. yüzyıldan sonra, mimarlık mesleğinin teorikten pratik mesleğe önemli bir geçiş

yaptığını savunmuştur. Diğerleri ise, pratik eğitimli, deneyimli usta inşaatçı olan *architekton* un aksine, *mechanicos* un liberal sanatlarda eğitildiğini ve mimarlığa ağırlıklı olarak teorik bir yaklaşımı olduğunu iddia ediyorlar (Schibille, 2009: 360-361).

Moloztaş Duvar Örgüsü

Moloz duvarlar, Yunan kırsalında nispeten yaygın fakat anlaşılamamış bir özellik. Ham bir görünüme rağmen, yine de oldukça güçlü ve büyük, hatta etkileyici olabilirler. Keskin açıları moloz kullanarak inşa etmek zor gibi, yapılar çoğunlukla dairesel ya da oval. Genellikle zirvelere inşa edilirler, kayalık alanları kuşatırlar, tatlısulara erişimi yoktur ve tarım alanlarından çok uzaktırlar. Bunlar genellikle boş ve çok nadiren yüzeyde seramik verirler ve bu nedenle tarihlemek ve yorumlamak zordur. Birçok durumda kendilerinden başka bir şeyi savunmuyorlar. Thucydides' in yaptığı gibi, antik metinler moloz tahkimatın varlığından açıkça bahseder: *"Buna göre ciddi bir şekilde çalışmaya başladılar ve demir alete sahip değiller, taşlar topladılar ve uydukları gibi bir araya getirdiler ve harcın gerekli olduğu yerde sırtlarında çamur taşıdılar. Spartalıların gelişinden önce surların en savunmasız noktalarını tamamlayabilmek için fazla çaba sarf etmediler, çoğu yer doğası gereği yeterince güçlü savunmaya sahipti"* (Fachard a, 2016: 220-221).

Bu duvar tekniği tarih öncesi dönemden iyi bilinmektedir ve modern zamanlara kadar sona ermemiştir. Arazisinde çalışan her köylünün teraslar ve tarlalar için sağlam moloz duvarları nasıl inşa edeceğini bildiğini varsayabiliriz. Aslında moloz duvarlar maliyet ve inşaat hızı açısından muazzam avantajlar sundu. Bir uzman taş ustası, taşlar el altında mevcut olursa, günde bir metreküp moloz duvar inşa edebilir. Demir araçları satın almak ve korumak pahalıydı ve çoğunlukla profesyonel taş kesiciler *"stonecutters"* tarafından kullanıldı. Bir inşaatçı ekibi arasında bulunuyorlardı. 80 kişilik bir birlik, duvarları

ortalama 3,6 – 4,5 m. genişliğinde, 68 m. ile 43 m. uzunluğunda duvarları olan 2 m. yüksekliğinde bir kaleyi 24 gün içinde inşa edebilirlerdi. 200 erkek mevcut olsaydı, kale çok sınırlı bir maliyetle 10 gün içinde inşa edilebilir. Böyle bir hız, kesme taş sanatıyla yapılan bir bina için düşünülemez. Böylece, moloz kaleleri hızlı ve ucuza inşa edilebilir ve bu nedenle tek bir askeri kampanya veya istila çerçevesinde geçici tehditlere ve hedeflere yanıt olarak kullanılabilir. Ayrıca bu tür moloz duvarlar yüzyıllar boyunca farklı nedenlerle sürekli olarak yeniden kullanılabilir (Fachard a, 2016: 221).

Roma döneminde harcın bulunmasıyla duvar işçiliği de bu teknolojiye paralel olarak değişim göstermiş, daha sağlam ve hızlı surlar inşa edilebilmeye başlanmıştır. Harçlı kale surlarında en yaygın olan *moloz taş duvar* örgüsüdür. Kabaca yontulmuş taşların birbirine, bol kullanılan harçlarla tutunması sağlanmıştır. Ayrıca harçlı duvarlarda taş ve tuğlanın bir arada kullanımı görülmektedir. Moloz taş duvar işçiliği de denilmektedir. Bu tür duvarların birçok uygulama şekli bulunmaktadır (Fot. 6). Tezin konusu olan kalelerin hepsi taş ve taş-tuğla karışık malzeme ile yapılmışlardır ve büyük bir çoğunluğu moloztaş duvar örgüsüne sahiptir.



Res. 6. Sislioba köyü kalesi. Harçlı moloz taş duvar yapısı ve üzerinin daha özenli kesilmiş taşlarla kaplanarak görsel etkinin iyileştirildiği görülmektedir (İ.H. Kurtuluş arşivi, 2012).

2.3. Kalenin İşlevleri

Kaleler savunma yapıları olmakla birlikte, kuruldukları yer, kültür ve amaç doğrultusunda farklı işlevleri de yerine getirmektedirler. Yüklendikleri bu işlevler kalenin varlık sebebini oluşturmaktadır. Bu işlevlerin sadece birini üstlenmiş olabileceği gibi (askeri) birden fazla farklı işlevi de üstlenebilir.

Kale veya tahkimatlı bir kent, değerli varlıkları korumak için surların içinde toplayabilir (araçlar, hayvanlar, kereste, metaller, çömlek, seramik ve altın-gümüş sikke). Surlar çok büyük ölçekli saldırılara karşı tam güvence sağlamayabilir ama daha küçük müfrezeler, soyguncular, korsanlar ve akıncılar tarafından yapılabilecek olan baskınlardan kaçınabilmenin iyi bir yoludur. Ayrıca surların varlığı kuşatmadan kaçınmak için elverişli şartları önceden müzakere edebilmek için bir caydırıcılığa sahipti (Fachard, 2016: 225).

2.3.1. Konut İşlevi

Konut işlevi, sadece askeri amaçlar için yapılmış kaleler dışında kalan bazı kalelerde, ilk çağ dönemlerinden beri işlevlerinden biridir.

Konut işlevi, Avrupa ortaçağ kalesinin ana özelliklerinden biridir. Feodal bölgenin bölünmüş topraklarının bir parçası olsun, kraliyet ya da imparatorluk topraklarına ait olsun, bir kalede kalıcı, uzun süreli veya geçici olarak yaşamak için alanlar vardır. En az üç sosyal gurup ikamet eder. 1) Efendi ve ailesi, en çok aristokrasiye atfedilen gurup; 2) Kale personeline hizmet veren gurup; 3) Kaleyi koruyan askerler. Gerçekte kale sıradan biri için kurulmaz. Hemen her zaman önemli sosyal statüye sahip bir kişinin mülküdür. En başından beri kale, müstahkem bir ev olarak ortaya çıkmıştır (Pandzhanova, 2014: 24-25). Özellikle Ortaçağda Avrupa'da çoğalan Feodal beylerin kaleleri, ilk işlevi konut fonksiyonu olan kalelerdir.

Özellikle Geç Bizans döneminde yapılan bazı kaleler de, imparatora bağlılıklarını bildirmiş feodal beylerin kaleleridir. Bunlarda konut işlevi öncelikli olan kalelerdir. Bu kale sahiplerinin mülk üzerindeki devamlılıkları imparatorla olan ilişkilerine bağlıdır.

2.3.2. Kamu İşlevi

Sadece askeri amaçla, yerleşim birimlerinden uzakta yapılmamışsa, kaleler bulundukları bölgenin yönetim merkezleridir. Kale ilçe veya şehir yönetimini organize eden ve yürüten merkezlerdir. Politik, idari, ekonomik, yasal, dini, askeri, kültürel her türlü yönetime odaklanan bir birimdir (Pandzhanova, 2014: 27). Kale bir krallık veya İmparatorluğa bağlı ise bu otoritenin yasal gerekliliklerini bölgesinde uygular. Feodal bir beye ait kale ise kendi yasalarını uygular. Ticari ilişkilerin düzenlenmesi, vergilerin toplanması, suçluların yakalanması, yargılanması, cezalandırılması gibi kamusal hizmetleri yürütür.

Kale, yönetilen alanlarda bir tarımsal yaşam merkezi olarak şekillenir. Etki alanı içinde yaşayan nüfusun çoğunluğu kendi ürünlerini toplun olarak kaleye veren köylülerdir. Bu sadece çiftçilere değil hayvan yetiştiricilere de uygulanır. Bu kalenin içinde depolar, tezgâhlar, barınaklar ve çeşitli atölyeler gibi yardımcı tesislerin varlığını zorunlu kılar. Kale ayrıca, bir kültürel merkez olarak da işlev görürler. Yalnızca gümrük faaliyetlerini düzenlemek ve yürütmek için yapılmış kaleler vardır (Pandzhanova, 2014: 27-28).

2.3.3. Askeri İşlev

Kalelerin en yaygın işlevi askeridir. Kısıtlı saldırı imkânına sahiptirler. Çünkü içlerinde barındıracakları sınırlı sayıdaki asker miktarı ile saldırmaya gelecek olan muhtemelen daha kalabalık düşman güçlerini alt etmeleri mümkün değildir. Askeri seferler sırasında yardımcı üs olarak özel durumlarda, saldırı amaçlı aktifleşebilirler. Bu

nedenle kaleler öncelikle savunma yapılarıdır. Bu nedenle konumları için savunmaya elverişli alanlar aranır. Bunlar, yüksek bir tepe, kaya, yayla, su arteri veya nehir kıyısıdır.

Hareketli Roma askeri kampı, Helenistik dönemde Polybius' un aktardıklarında olduğu gibi, yazılı kaynaklarda rol oynayan özel bir askeri mimari türü olarak belirtilmelidir (Frederiksen, Laufer, Müth, 2016: 177-178).

Askeri amaçlı yapılmış kalelerin çevresinde bazen sivil bir yerleşim yeri bulunabilir. Bu yer seçimi her şeyden önce yiyecek ve içecek temininde kolaylık sağlamaktadır. Ancak bu, kaleyi yaptıran gücün belirlediği stratejik hedeflerle, kalenin yapılacağı yerin örtüşmesi durumunda mümkündür. Bu tür kaleler askeri bir sebeple inşa edildikleri için öncelikle bir garnizona ev sahipliği yaparlar. Çevrede yaşayan sakinler sadece tehlike durumlarında geçici olarak kaleye sığınabilirler (Fachard, 2016 a: 218).

Sadece askeri amaçlı kalelerin en çok yapıldıkları alanlardan biri sınır bölgeleridir. Bu bölgelerde kurulan kaleler, sınırı aşmak isteyen güçlere karşı bir ilk tampon vazifesi görmekle yükümlüdür. Bunlar hem yan aksta hem de derinlemesine belirli aralıklarla yapılarak, sınırı aşmak isteyen güçlere kademeli bir engel görevi yapmaktadır. Saldırganlar bir kaleye saldırıp almak için uğraşırken, diğer kalelerin güçlerini birleştirerek onlara saldırabileceği olasılığını düşüneceğinden, bu kaleler caydırıcı bir etkiye sahiplerdir.

Askeri amaçlı yapılmış kalelerin bir diğer yapılma alanı, yol güzergâhları üzerinde veya yakınında bulunan yüksek tepelerdir. Bu kaleler genellikle küçük boyutlarda, içinde kısıtlı sayıda asker barındıran, sağlam taş yapılardır. Bu kalelerin birincil ve en önemli görevi gözlem yapmaktı. Belirli bir mesafeden yollara hâkim bir pozisyonda bulunurlar. Dolayısıyla görevleri, yollarda oluşan her hangi olumsuz bir hareketi en kısa zamanda daha büyük güçlerin olduğu kalelere önceden ulaştırarak gerekli önlemlerin alınmasını

sağlamaktı. Haberi ulaştırmak için en yaygın yol atlılarla gerideki kalelere haberi ulaştırmaktı. Ateşle haberleşme de bu yöntemlerden biridir. Ancak bununla ilgili arkeolojik veriler çok azdır. Aynı durum nehir boyları için de geçerlidir.

Geniş topraklara yayılmış büyük devletlerin (krallık, imparatorluk) sınırlarını ve düzinelerce yolun her birini koruyacak kaleler yapması zaten mali açıdan imkânsızdı. Ancak bazı kale ve kuleler yolları koruyordu ancak çoğu gözlem amaçlıydı. Bu sebeple bir kalenin fiziksel olarak bir yolu veya geçidi engellediğini göstermek nadiren mümkündür. (Fachard, 2016 a: 228).

Askeri amaçlı kalelerin yapıldıkları diğer bir alan, deniz kenarında, stratejik konumda olan yerlerdir. Bunlar da yine küçük ölçülerde yapılmış karakol veya kulelerdir. Bunların amacı denizden gelebilecek tehlikelere karşı gözlem yapmak, tehlike durumunda en kısa zamanda yakınında bulunan büyük kale veya müstahkem yerleşim yerini haberdar etmektir.

2.4. Kale Çeşitleri

Kaleler sadece askeri işlevin dışında farklı amaçlar içinde yapılabilirler. Tek, standart bir kale tipi yoktur. Bu hem işlevi hem mimarisi açısından geçerli bir durumdur.

Kale hakkında yapılan çalışmalar sırasında bunlar çeşitli sınıflara ayrılmıştır (Pandzhanova, 2014: 34-75; Michon, 1990: 13). Ancak ifade edilenlerin dışında birçok alt sınıflamayla kaleleri çeşitlendirmek mümkündür.

Buna göre kale çeşitlerini birkaç genel başlık altında sınıflamak mümkündür.

2.4.1. Tahkim Edilmiş Yerleşmeler

Köy, kasaba, şehir gibi yerleşim yerlerinin, burada biriken zenginliklere karşı yabancı güçler tarafından yapılabilecek saldırılara karşı, etrafının surla çevrilerek, koruma altına alınmasıdır. Yerleşim yerinin etrafına yapılacak bu koruma suru, yerleşim yerini kale gibi korunaklı hale getirmektedir. İnsanlığın çok erken dönemlerinden itibaren yerleşim yerlerinin korunması için etrafının duvarla çevrildiği görülmektedir.

Uygarlığın yükselişinde tahkimatlı şehirler önemlidir. Çekirdek / çevre ilişkileri, şehir merkezleri zaman zaman huzursuzluk göstermeye çalışan kabile grupları ile etkileşime girmesi sonucunda ilk devletlerin ortaya çıkmasıyla daha belirgin hale gelmektedir. Mezopotamya, Hindistan ve Mesoamerica gibi devletlerarası sistemlerde rekabet, artan sosyal farklılaşmaya yol açtı. Dünyanın çeşitli yerlerinde bulunan belli başlı devletler fetih yoluyla imparatorluklar yaratırken, diğer devletler "toprak elde etmekten çok kâr elde etme politikası" nı benimsemişlerdir (Chase-Dunn., Lerro, 2016: 182).

Kent, M.Ö. 3. ve 2. binlerde Mezopotamya ile Nil, İndus ve Sarı Irmak vadilerinde, verimli tarım ürünlerinin biriktirilmesi ve fazlasının takas edilmesi için bir komuta merkezi olarak ortaya çıkmıştır (Benevolo,1995: 19).

Mezopotamya'da Sümer (M.Ö. 4000-2350) ve Akad (M.Ö. 2334-2150) medeniyetlerine ait şehirlerin çoğu dıştan oval bir çevre duvarıyla kuşatılmıştır. Babil şehirleri, genellikle dikdörtgen veya kare formdadırlar ve surlarla çevrilmişlerdir (Bayhan, 1969: 30-31).

Türkmenistan, Afganistan, İran, Suriye Irak'ta M.Ö. 2000'den Ahamenid (M.Ö. 550-329), Part (M.Ö. 247-M.S. 224), Abbasi (M.S. 750-1258) dönemlerine kadar uzun

bir süreçte, çevresi surlarla çevrili birçok dairesel planlı kentler kurulmuştur (Akın, 1990: 9-23).

Yunan Uygarlığı, kenti bütüncüllüğüyle insanoğluna yakışan ve hem kırsal alanla dengeli bir dış ilişki hem de hesaplı, kontrollü iç ölçüm gerektiren ortak bir ufuk olarak yeniden keşfetmiştir (Benevolo, 1995: 20).

Yunan şehirlerinin en hayati savunması şehrin etrafını çeviren surlardı. Şehrin düşmesi ya da dayanması surların sağlamlığına bağlıydı. Surları aşılmaz hale getirmek için hiçbir emekten ve masraftan kaçınılmamıştır. Aristo[28]'ya göre (Politika VII, 10) surlar hem koruyucu, hem de bezeyici olmalıydı. Şehir, surlarının güzelliği ve ihtişamı ile yabancı üzerinde ilk etkiyi yapardı. Yaklaşan düşman üzerinde etkisi ise ezici ve bozucu olurdu. Surların şekli topografyaya bağlıydı. Ovada kurulan şehirlerde sur yalnız beldeyi çevirirdi. Bu şehirlerin genelde dikdörtgene yaklaşan bir planları vardı. Güney İtalya'da Metapontum, Herakleia ve Lokri böyleydi. Poseidonia travertin bir kaya tabakası üzerine oturuyor ve surlar bu kayanın şeklini izliyordu. Batıda bir kenarı eğri olduğundan şekli yamuğa benziyordu (Akarca, 1998: 125).

Yunan dünyasında, şehir dışı surlara sıklıkla *"kırsal tahkimat"* denir. Bu savunma yapıları, bazı şehir devletlerini (*poleis*)[29] ve sadece kendi şehirlerini (*asty*)[30] değil, aynı zamanda çeşitli yerleşimlerin (*chôra*)[31] topraklarının konumlarını güçlendiren ilerici bir olguya aittir. Tahmini olarak, bölgesel tahkimat sayısının binlerce olarak sayılması gerektiğini gösterir. Farklı türlere aittirler ve farklı zamanlarda, farklı nedenlerle inşa

[28] Aristoteles M.Ö. 384-322 yılları arasında yaşamıştır. Antik Yunan döneminin önemli filozofudur. Fizik, Gök Bilim, Felsefe, Zooloji, Mantık, Siyaset ve Biyoloji konularında pek çok eser vermiştir.
[29] Poleis (Polis) Yunanca şehir anlamına gelmektedir. Aynı zamanda bir vatandaş topluluğu anlamına da gelir. Poleis, eski Yunan Şehir Devletlerini belirtmek için kullanılır.
[30]Asty, özellikle bir şehir devletinin tüm topraklarını ve vatandaşlığını kapsayan "poleis" politik kavramının aksine, bir kentin veya kasabanın fiziksel alanını gösteren eski Yunanca kelimedir.
[31] Chôra, Antik Yunan kentinin (poleis) dışındaki bölgelerdir.

edilmişlerdir (Fachard, 2016 b: 413). Çoğu zaman belirtildiği gibi Yunan kenti bir "açık kent"'ti. Hukuk açısından nüfusunu, gerektiğinde surlarının koruduğu köylüler meydana getiriyordu (Benevolo, 1995: 21).

Avrupa kıtasının hemen her bölgesinde, yerleşim amaçlı geniş Tepe Kaleleri, Geç Bronz çağında (M.Ö. 1000) yapılmaya başlanmıştır. Bunların bir kısmı, aradaki büyük kronolojik boşluğa rağmen, 9. ve 10. yüzyıllarda yeniden surlar yapılarak kullanılmaya başlanmıştır. Bunun sebebi, arazide yerleşim için uygun yerlerin sayısı sınırlı olduğundan, Ortaçağ halklarının, stratejik olarak yerleşilmiş Geç Tunç Çağı yerleşmelerinin yerlerini yeniden kullanmalarıdır. Bir başka yönü ise, "ataların" yerleşim yerlerinin işgal edilmesinin, kişinin yönetim ve sahiplenme iddialarını meşrulaştırmak için kullanılmış olabileceği yönündedir (Herold, 2012: 65).

Avrupa'da Geç Demirçağ döneminde kurulan ve yaygınlaşan *Oppida* ya da *(Oppidum)* türü yerleşmeler bulunmaktadır. Büyük boyutları ve etkileyici surlarıyla M.Ö. 1 binyılın sonlarında toplumların doğasındaki büyük değişimi temsil etmektedirler. Şehircilik tartışmalarında Oppida'nın bir kent sayılıp sayılmayacağı konusunda tartışmalar bulunmaktadır. Bunun sebebi, özellikle Weber tarafından ortaya konan kent olma kriterlerini karşılaması zorunluluğudur (örneğin, anıtsal kamusal mimari, yazı, politik topluluk). Oppida, genel anlamıyla *düşük yoğunluklu şehircilik* olarak anlamlandırılmaktadır (Moore, 2017: 287-288). *Oppida*'nın yapısı ve işlevi, Hisarlıdağ Tahkimatlı Yerleşmesi değerlendirilirken geniş şekilde irdelenecektir.

Roma döneminde şehir surları ilk olarak savunma işlevi yanı sıra kentin sembolik değerini de yansıtır. Roma kenti kutsanıyor ve belirli ritüeller yapılıyordu. Surlar ve kapılar özel bir statüye sahiptir. Bir sınır olarak şehir duvarı doğal alanı böler ve aynı zamanda dışlanma aracı olarak işlev görürdü. Şehir duvarı, aynı kentsel kimliği, aynı

vatandaş etiketi ile belirli bir kasabanın vatandaşlığını paylaşan ve diğerlerini hariç tutan insanları oluşturuyordu. Bir şehir duvarı sakinlerini kucakladı ve duvarların içinde yaşayanlar için kolektif bir kimlik yarattı. Bir dizi yasa, bazı insanların şehrin dışında tutulabileceğini gösteriyor. Örneğin; M.S. 4 ve 5. yüzyıllarda Barbar elbisesi giyenlerin ve uzun saçlıların Roma'ya girmesi engellendi. Kent içindeki zenginlik, yasalar ve buna bağlı yaşam biçimi, şehir surlarıyla görsel bir anlam kazanıyordu (Stevens, 2016: 288-293).Roma İmparatorluğu, Akdeniz'de çok sayıda kent devletini birleştirdi, daha önce var olmayanları da yarattı. Akdeniz'in kıyılarında küçük, büyük, surlarla çevrilmiş, çevrilmemiş binlerce kentten bir ağ oluşturdu. Bu kentler genellikle çok sayıda kamu mimarisi ve özel mimari unsurları gerektiren bir birleşik geometrik tasarıma uygundu. Roma İmparatorluğu'nun uzun ömürlü ve barışçıl ortamında bu akılcı tasarım seli kentlerden iç bölgelere akmaya başladı. Kırsal bölgelerde tarım parselleri, yollar, köprüler, sınırlar, kanallar ve limanların düzgün biçimde düzenlenmesine gidildi. Homojen bir uygarlığın işlevsel destek verdiği her yerde var olduğu imajı geniş bir coğrafi alana yayıldı (Benevolo, 1995: 22-23).

2.4.2. Merkezi Yönetim Kaleleri

Kalelerin bir kısmı direkt merkezi yönetim tarafından inşa edilir ve burada merkezi yönetim tarafından atanan yöneticiler hizmet ederler. Merkezi yönetim kaleleri, geniş topraklara sahip krallık veya imparatorluk topraklarını, belli bir strateji doğrultusunda korumaya dönük olarak planlanırlar ve finanse edilirler.

Bazı kaleler, hükümetlerin sınırlarını belirlemek için siteler olarak kullanılıyordu ya da herhangi bir sakin bulunmadan, bulunduğu topraklardaki komutanlar ve askeri güçler için konutlardı (Michon, 1990: 13).

Roma döneminde inşa edilen kalelerin çoğu merkezi idare tarafından kurulmuşlardır. Birçok kale de yenilenmiştir. Bunların yapım masrafları merkezi idare tarafından karşılanır. Kalelerin nerelere kurulması gerektiği de merkezi idareye danışılarak karar verilir. Kale inşaatında lejyonerlerin görev aldıkları bilinmektedir. Bununla ilgili birçok yazılı belge bulunmaktadır (Campbell, 2009: 37).

Erken Bizans döneminde, Roma zamanında kurulmuş olan savunma sistemi güçlendirilerek, kullanıma devam edilmiştir. Uzun imparatorluk ömrü süresince, ordu düzeninde zamanın ihtiyaçları doğrultusunda değişiklikler yapılsa da, Roma döneminin savunma anlayışı devam etmiştir. Erken Bizans zamanında, Diokletianus (M.S. 244-ölümü bilinmiyor) ve I. Konstantinos (M.S. 272-337) döneminde bazı değişiklikler yapılarak, hantallaşmış olan yapı, hareket kabiliyeti yüksek bir hale getirilmiştir (Ostrogorsky, 1991: 38-39). İmparator Justinianus[32] tarafından yapılan binalar içinde tamiratı yapılan ve yeni inşa edilen kaleler hakkında Prokopius tafsilatlı bilgiler vermiştir. Justinianus tarafından savunma sistemine ait kaleler, merkezi yönetim tarafından planlanıp, uygulanmış ve finanse edilmiştir.

Avrupa kıtasındaki kalelerin çoğu merkezi hükümet tarafından inşa edilmiştir. Krallar, imparatorlar stratejik yerlerde bulunan kaleler inşa ettiler. Bu kaleler sınırları ve geçişleri korumaktadır. Bizans'tan büyük ölçüde etkilenen Balkan Yarımadası topraklarında ise, Bulgarlar zamanında yapılan kalelerin çoğu da kraliyet tarafından inşa edilmişlerdir (Pandzhanova, 2014: 35). Bu kaleler genellikle savunma amacı daha ağır basan, askeri güç bulunduran kalelerdir. Arazi içinde, yerleşim birimlerinden uzakta olanların yanı sıra, bir kasaba ya da köy yakınında bulunanlar da vardır. Kaleler birbirleriyle iletişim içinde bulunabilecek uzaklıklarda, çevre düzenini sağlayacak

[32] İmparator Justinianus 527-565 tarihleri arasında Doğu Roma İmparatorluğunu yönetmiştir.

şekilde, olabilecek saldırılar sırasında erken uyarı görevi yapabilecek konumlara yerleştirilmişlerdir. Amaç, geniş devlet topraklarının sınırında ve daha geride kademeli kurulan kale ağlarıyla, düşmanları, yönetim organizasyonun bulunduğu ve zenginliğin toplandığı ana kente (başkent) ulaşamayacak şekilde durdurmaktır.

2.4.3. Feodal Derebeyine Ait Kaleler

Bu kaleler feodal bir efendi tarafından ve kendi maddi kaynakları ile inşa edilirler. Yönettikleri toprak parçasında bulunan üretimi ve zenginliği toplamak ana amaçlarıdır. Feodal güçler tam bağımsız hareket edemezler ve merkezi hükümet ile belirlenmiş paylaşım ve dayanışma kuralları sınırları içinde varlıklarını devam ettirirler. Bu tür kaleler feodal beyin, ailesinin ve hizmetlilerinin konutudur.

Bizans etkisi dışındaki İran'da 7 ve 10. yüzyıllar arasında, şehir devletleri ve birçok aristokrasi kaleleri imparatorlukların her yöresinde yer almıştır. Bu yerel yönetimler, sınırlarını zorlayıcı hükümetlerin ve yağmacı toplulukların saldırılarından korunmak için geniş tahkimatlı şehirler ve kaleler inşa ettiler. Bu kalelerin alanları içinde çok katlı kuleler ve surlar, devlet konutları, ortak konutlar, ortak depolar ve ahırlar, kişisel depolar ve ahırlar, pazarlar, cami ve su deposu bulunmaktadır. Bu kalelerin birçoğunun geçmişi eskidir ve bazıları şehirlerin ve kasabaların ilk merkezlerini oluşturmuştur (Michon, 1990: 13).

Çoğu zaman kale, kendi topraklarının hâkimi olan bir feodal efendinin hâkimiyet merkezi olarak algılanır. Ancak, özellikle 11. yüzyıla kadar, bir kale inşa etmek için merkezi bir güce ihtiyaç duyulduğu bilinmelidir. Feodal bir bey tarafından idari olarak yönetilen toprak için, güç ve çıkar dengeleri durumuna göre merkezi yönetim tarafından bir kale kurmasına izin verilebilir. Tersine, merkezi otorite, feodal beyin bir kale inşası ile aynı fikirde olmayabilir. Bu durumda onu ortadan kaldırmanın yollarını bulduğunu

bilmek ilginçtir (Olausson, 2009: 42). Kalelerin, tarım arazilerinin bütünlüğünü ve niteliklerini ihlal ettikleri gerekçesiyle yok edildiği durumlar vardır. İnşaat için imparatorluk hazinesinden hiçbir fon kullanmamış olmasına rağmen. Böylece kalenin sahibi olan feodal efendi, hem bina üzerinde hem de hükmettiği arazi üzerindeki haklarını kaybeder (Pandzhanova, 2014: 34-35). Devlet iktidarının desantralizasyonu[33] ve feodal bağımsızlığı dayatma süreci, kalenin bağımsız bir yapı olarak ortaya çıkması için bir ön koşuldur. Kale, bir feodal efendinin sahip olduğu bağımsız veya kısmen bağımlı bir bölgenin merkezi haline gelir. Bu Avrupa'nın batı, orta, doğu ve güneyinde eşit olarak uygulanmış bir gerçeğidir (Pandzhanova, 2014: 15).

Bireysel feodal yöneticilerin sahip olduğu kalelerin yerleri karakterize edilebilir. Çoğu zaman ulaşılması zor yerlerde bulunurlar. Bu amaçla, toprak alanlarında en uygun yer aranır. Kaleyi, bir doğal koruma alanına ek olarak, su arteri, önemli yol, çayırlar ve verimli araziler yakınında inşa etmek iyi bir fikirdir. Ayrıca, ikamet işlevlerinin mimari imajına yansıtılması da dikkat çekicidir (Pandzhanova, 2014: 35).

Bu tür kaleler, merkezi yönetimin taşra ve sınır bölgelerinde izin verdiği feodal beylere ait olabileceği gibi nadir olarak merkezi bir yönetime bağlı olamayan özerk konumda kaleler de olabilir. Ancak ikinci durumda, yine de çevredeki daha büyük güçlerle belirli ittifaklar içinde bulunma zorunluluğundadır.

2.4.4. Kuleler

Kuleler ilk çağlardan beri dünyanın her yöresinde görülen yapı türleridir. Dolayısıyla Trakya bölgesinde ve Edirne il sınırları içinde de, yaptığım tez çalışması kapsamında kuleler bulunmaktadır. Kulelerin işlevleri yapıldıkları dönem ve amaca göre

[33] Desantralizasyon (Yerelleşme), merkezi yönetimin yetki ve sorumluluklarını taşra birimlerine dağıtan bir kavramdır.

farklılıklar göstermektedir. Burada bahsedilen, bir yapıya (kale, konut, kilise, depo v.b.) bağlı olmayan, bağımsız kulelerdir.

Çoğunlukla kare ve silindir biçimindeki yüksek yapı anlamına gelen *kule* isminin aslı Arapça *"kulle"* kelimesinden gelmektedir[34]. Savunma kulelerine ek olarak gözetleme ve sinyal kuleleri de bulunmaktadır. Burç ve *kule* sık olarak birbirlerinin yerine alternatif terim olarak kullanılmıştır. Bununla birlikte gerçekte burç 15. yüzyılın sonlarında tahkimatın bir çıkıntısı olarak İtalyan mimarlar tarafından terim olarak bilim dünyasına tanıtılmıştır. Burçların üzeri kapalı değildir. Aynı biçimde katlı bir yapıya sahip değildir. Kule ise, duvarın genişliğinin ve yüksekliğinin ötesinde, genellikle iç odalarla zemin seviyesinde belirgin şekilde yansıtılan yüksek yapılardır. Bu iki yapı genellikle bir arada kullanılmamıştır. Kuleler daha geç tarihli olduğundan burçların yerini almıştır. Ancak bunların bir arada kullanıldığı yapılar da vardır (Yücel, 2018: 419).

Tanımı gereği bir kule yuvarlak, kare veya dikdörtgen bir yapıdır. Yüksekliği, genişliği veya çapından belirgin bir şekilde daha fazladır. Antik Yunan Çağında, Yunan kırsalında sayısız kule bulunur. Bir kule doğrudan 30 ila 100 m²'lik sınırlı bir zemin yüzeyini çevreler ve korumalı alan sağlar. Ancak daha fazla katlar inşa edilerek, daha fazla korunaklı alan elde edilebilir. Kuleler tamamen taştan inşa edilebileceği gibi, harçla güçlendirilmiş moloz taş işçiliği veya taş-tuğla malzemeden yapılabilir. Bununla birlikte, kuleler farklı kullanımlara hizmet ettikleri için, işlevlerini anlamak zor olabilir. Ev veya çiftlik gibi daha büyük bir kompleksin bir parçası olabilirler, tarımsal ürünleri ve araçları depolamak için kullanılabilirler, askeri birlikleri barındırabilir, hatta fener olarak işlev

[34] Kulle (çoğulu kulel). Osmanlıca da doruk, dağ tepesi, zirve anlamına gelmektedir. Ayrıca kule anlamına da gelmektedir. Arapça kökenlidir. (luggat.com/kulle/1/1).

görebilirler. Bazı durumlarda, bu işlevlerin birden fazlasına hizmet edebilirler, belirli koşullara bağlı olarak değişir (Fachard, 2016 a: 220).

Geleneksel "militarist" yaklaşım, genellikle kuleleri askeri yapılar olarak yorumladı, ancak yeni bulgular onları zayıflatma eğilimindedir. Kuleler hakkında yapılan araştırmalarda yoğunlukla harman yapılan alanlar ve kesilmiş kayalardan teras duvarları oluşturan havzalarda yer almaları, tahıl presleri gibi kanıtlar bulunması, bu kulelerin tarımla ilgili olduğunu önerebilir. Kayalık ve ulaşılması güç bir tepenin zirvesinde bulunan izole bir kule, muhtemelen bir gözlem bir sinyal kulesi olarak hizmet etmek için tasarlanmıştır. Aksi durumda, küçük bir vadinin yanındaki bir yamacın üzerinde tıknaz bir görünüme sahip bir kule, sadece kontrol kulesi olabilir. Teoride, görüş açısı ne kadar iyi olursa, gözlem kulesi olarak kullanılma olasılığı o kadar fazladır. Yöntem kusursuz olmasa da, bir kulenin inşa edildiği yerin manzarası, genellikle orijinal işlevini ortaya çıkaracaktır (Fachard, 2016 a: 220).

Avrupa'da 10. yüzyıl başlarında ortaya çıkan *Kale-Kule*, kulelerin farklı bir versiyonu olarak dikkat çekicidir. Bunlar bir çeşit *Bailey* modeli olarak gelişmiştir. Ancak bu kuleler tek yapılardır ve aksine kendileri bir kale olarak tanımlanır. Bunların etrafında bir sur olması nadir değildir. Kale-Kule' de, kalenin tüm ana özellikleri toplanır. Buna rağmen, yapının ağırlıklı olarak konut olduğu belirtilmelidir. Ona ulaşmadan önce, bir dizi engelin üstesinden gelmek gerekir. Kale-Kule bulunduğu bir adada veya orman içinde bağımsız bir şekilde yer alırken, bir sur ve engel hendeğiyle çevrilidir (Pandzhanova, 2014: 41). İlk Avrupa kaleleri, genellikle ahşaptan ve daha sonra taştan yapılmış tek kulelerdi. En alçak zemin ve bodrum katı yardımcı iş alanlarıydı: depolar, hayvanlar için yer, mutfak. İkinci katta kabul yeri ya da ziyaretçilerin olmadığı zamanlarda oturma odası fonksiyonu gören ana salon vardı. Soylunun ve aile üyelerinin yatak odaları, büyük salonun üstünde bulunan bir sonraki katta yer alırdı. Bunun üstünde

kalenin hizmetlilerine ait odalar, en üst çatı ise koruma amaçlı platform olarak düzenlenmiştir (Pandzhanova, 2014: 25).



Çiz.18. Kale-kulenin şematik bölümleri. Farklı fonksiyonlar ayrı seviyelerde yer alır ve dikey iletişim ahşap merdivenle sağlanmaktadır (Pandzhanova, 2014: 25).

2.5. Kalenin İnşa Edildiği Yerler

Kaleler yapılma amaçlarına göre yeryüzünün çeşitli coğrafi alanlarında inşa edilmişlerdir. Genellikle doğal korumalı dağ, tepe, nehir ve deniz kenarındaki yarımadalar ve adalar üzerinde inşa edilmişlerdir. Ancak bunun haricinde yapılış amaçları doğrultusunda farklı alanlara da kaleler kurulmuştur. Buna göre kaleleri kuruldukları yerlere göre genel anlamıyla sınıflandırmak mümkündür.

2.5.1. Doğal Bir Tepe Üzerinde Yer Alan Kaleler

Doğal tepeler, tarih öncesi çağlardan itibaren, savunma için korunaklı alanlar olarak, kale yapımında en çok tercih edilen alanlar olmuştur. Tarihsel sürecin her döneminde, bu tür coğrafi alanlara sahip her toplum tarafından kale yapmak için kullanılmıştır.

Bu muhtemelen kalenin en yaygın örneğidir. Tepeye tırmanmayı zorlaştıran konumu, istenen bir engeldir. Bir tepe üzerinde kale inşa etmek karmaşık ve zor bir görevdir. Bu amaçla üstte düz bir alan aranır. Bu düz veya düzleştirilmiş alanın geometrisi, kalenin planını önceden belirler. Bu aynı zamanda kalenin kontur hatlarının ana sebebidir. Çevrelerinde mutlaka doğal kaynaklar bulunur (nehir, göl, su kaynağı, orman, verimli bir ova).Tepelerde yapılan kaleler, düzensiz geometrik planlara sahiptirler (Pandzhanova, 2014: 37; Kurtuluş, 2014: 250).

Tarih öncesi dönemlerde, küçük kabileler halinde yaşayan topluluklar, bir saldırıya uğrama durumunda, yakında bulunan köylerini terk ederek içine sığındıkları kaleler sayesinde korunmaya çalışıyorlardı. Bu kalelere *"hill fort"* denilmektedir. Tarih öncesi bu tür kaleler genellikle küçük boyutlardadır. Çoğunlukla bir veya daha fazla yönden doğal korunmalı, sarp ve ulaşılması güç kayaç bir tepe üzerinde yapılmışlardır. Bulunduğu bölgedeki kayaçlardan kesilip, kabaca yontulmasıyla elde edilen taşlarla, harç kullanılmadan örülen duvarlarla kale inşa edilmiştir. Bazı kaleler doğal olarak bir veya daha fazla yönden o kadar ulaşılmaz olabilir ki, bu kısımlara hiç duvar örülmediği görülebilir. Bölgelere göre gelişim süreciyle ilgili olarak farklı tarihler gösterse de Geç Bronz ve özellikle Erken Demir Çağından itibaren yoğunluk göstermeye başladıkları izlenmektedir. Bu tür kaleler, Türkiye Trakya'sında, Kırklareli il sınırları içinde çok sayıda bulunmuştur (Kurtuluş, 2014: 107-179). İlk Çağda da, kuru taş tekniğiyle yapılmış *"hill fort"* tipi kalelerin, birçok kültürde yapımlarına devam edildikleri bilinmektedir.

Ayrıca, bir tepe ya da dağ üzerindeki platolarda da tahkimatlı yerleşim yerleri bulunmaktadır. Bu tür yerleşimlerin *(horia, oppida)*, kuru taş tekniğiyle yapılmış geniş alanlarının savunma duvarlarıyla çevrilmiş olduğu görülmektedir.

Erken dönem Roma kalelerinde, M.Ö. 4. yüzyıl ile M.Ö. 1. yüzyıl arasında bulunan örneklere dayanılarak anlaşıldığına göre, Etrüsk savunma sisteminin yoğun etkileri görülmektedir. Bu tepe kalelerinde, yerel taş malzemeyle (tüf ya da kireç taşı) yapılmış kalın duvar örgüsü görülmektedir. Çeşitli şekil ve büyüklüklerde kesilmiş blok taşların harçsız olarak örülmesiyle savunma duvarı oluşturulmuştur. Girişler yaklaşık üç metre genişliğinde yapılarak küçük tutulmuştur. Savunma duvarı arkasında, toprak yığma yoluyla yürüme bantları oluşturulmuştur (Fletcher's, 1996: 236). Roma döneminde 1. yüzyıldan itibaren, imparatorluğun yayıldığı topraklarda daha önce bulunan tepe kalelerinin olduğu yerlere ve kendilerinin seçtiği stratejik tepelere kaleler yaptıkları bilinmektedir (Campbell, 2009: 32-33).

Bizans döneminde, Roma Döneminin savunma anlayışı devam etmiştir (Ostrogorsky, 1991: 38-39). Bizans döneminde de korunaklı yüksek tepeler kale yapımı için en çok tercih edilen alanlar olmuştur. İmparatorluğun stratejik savunma ihtiyaçları doğrultusunda tepelere yapılan kaleler, erken uyarı için gözlem amaçlı ve koruma amaçlı (yol, geçit, nehir, yerleşim birimi) yapılmışlardır. Bizans dönemi kaleleri moloz taş malzemeyle sağlam bir harçla yapılmış ağır, güçlü ve azami mukavemetli kalelerdi (Kazhdan, 1991: 798).

2.5.2. Bir Nehir, Göl veya Deniz Kıyısında Yer alan Kaleler

Bir nehir veya deniz kıyısına tahkimat yapmak, tarihin ilk zamanlarında daha çok buralarda kurulan yerleşim birimlerinin etrafının korunmasıyla ilgilidir. Bu tür mevkilere sadece askeri bir işleve sahip kale kurma eylemi, krallık ve imparatorlukların geniş sınırlarının güvenliği ya da deniz ticaretini güvence altında tutma stratejisi nedeniyledir.

Limanların tarihi ilk teknecilerin sahil boyunca yolculuk ederken, teknelerini nehir ve denizin tehlikeli akıntılarından koruyacak doğal korunaklı ve demirleyebilecekleri bir yer

aramalarıyla başlamaktadır. Yerleşik toplumlar üretim fazlalarını bir yerden başka bir yere nakletme ihtiyacını duymuşlar ve bu düşüncede beraberinde düzenli olmayan bir deniz ticaretini getirmiştir. Zamanla bazı devletlerin askeri güçleri deniz ticaretine bağlı hale gelmiş, ilk olarak askerlerini ve teçhizatlarını taşımışlar ve daha sonraları ise, teknelere bağlı olarak denizler iyi bilinen ve üzerinde savaş yapılabilecek bir platform haline gelmiştir. Akdeniz'de Mısırlılar, Giritliler, Fenikeliler ve Yunanlılar olasılıkla küçük teknelere sahiptiler. Bununla birlikte tekne boyutlarının büyümesine bağlı olarak liman ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Limanların ortaya çıktığı bu erken dönemlerde, gerek nehir kenarlarında gerekse delta ya da kıyı boyunca, ekonomik çıkarlar, topografik ve stratejik konum, limanların mevki seçiminde göz önünde bulundurulmuştur (Özdaş, 1995: 259).

İlk liman tesisleri nehir kıyılarında yapılmaya başlanmıştır. M.Ö. 3. binin geç döneminde Hindistan'da, Mezopotamya'daki Babil kayıtlarında M.Ö. 3000-2000'de nehir boylarında, M.Ö. 700' de Asurlar zamanında görülmektedir. Mısır'da ise, Tunç Devri rölyef ve freskolarında, nehirde iskeleye bağlı Suriye gemileri görülmektedir. Daha sonraki dönemlerde deniz limanları yoğunluk kazanmaktadır. Kimi şehirlerin kıyıdan uzakta kurulmasına neden olan faktörlerin başında, bunların ziraata elverişli topraklara veya iyi savunma olanaklarına sahip olmaları gelmektedir. Liman ihtiyacına bağlı olarak, bu yerleşimlerin kıyılarında ikinci bir şehir kurulması zorunlu olmuştur. Söz konusu özelliğe sahip başlıca şehirler Atina, Korinth'in Lekhaion, Kolophon'un Notion, Kirene'nin Apollonia liman kentleridir. Liman ve tersane olarak yeniden düzenlenen Pire büyük bir ticaret merkezi olmuş ve M.Ö. 5. yüzyılda Atina iki paralel sur ile Pire'ye bağlanmıştır (Özdaş, 1995: 260-261).

Kıyılarda bulunan bu kent ve kasabalar zamanla büyüyüp, etraflarına örülen surlarla tahkimatlı kentler halini almış ve ticaret merkezleri olmuştur.

Nehir kıyısında bir kaleye sahip olmak stratejik avantajlara sahiptir. Genellikle bu yer, bir su iletişim arterini koruma ihtiyacından kaynaklanır. Örnekler arasında Ren, Tuna, Moselle ve diğerlerinin kıyılarında kaleler bulunmaktadır. Sahilde ve göl kenarında bulunan kaleler de benzerdir. Birleşik krallık, Sicilya adaları ve Akdeniz'deki diğer topraklarda, kalelerin çoğu kıyı boyunca inşa edilmiştir. Böylece denizden koruyucu olarak ve ticareti geliştirmek için bir fırsat olarak yararlanılmıştır. Sahil bölgesinde bulunan kaleler de avantajlı bir konumda kurulurlar. Bu hem doğal korunaklı alan seçiminde hem de yakınında tatlı su kaynağı, bereketli tarım alanı olması gibi avantajların gözetilmesini içerir. Kale kompleksinin konumu için falezler, kayalık masifler, yarım adalar seçilir (Pandzhanova, 2014: 38).

2.5.3. Ovada Yer Alan Kaleler

Kalelerin bir kısmı düz bir ovada, arazi içinde yapılmışlardır. Bu tür kalelerin doğal korunaksız düz alanlarda yapılmalarının en önemli sebebi, bölgenin coğrafi yapısı içinde doğal korunaklı bir alanın olmamasıdır.

Ovalardaki kaleler çoğunlukla Almanya, Hollanda ve Birleşik krallıkta bulunur. Bu tür kaleler çoğunlukla düz manzaralarla karakterize olan bölgelerde inşa ediliyor. Çoğu durumda bir engel olarak zor ve vahşi alanlar arandı. Bunun eksik olduğu durumlarda, kalenin etrafında su dolu ya da su olmadan bir hendek yapılmıştır. Bu guruba, suyun koruma sağladığı alanlar için özel olarak tasarlanan kaleler de dâhil edilebilir. Düz bir arazide yer alan bu kalelerin korunması sadece yapay bir şekilde sağlanabilir. Böylece nispeten dar hendeklerin dışında, büyük yapay göller de ortaya çıkmaktadır. Çoğu zaman arazi, bir kanal boyunca su akışı sağlanmış olan doğal bir su alanına yakındı (Pandzhanova, 2014, 38).

Kalelerin bulundukları konum, yapıldıkları coğrafi alan, bağlı bulunduğu kabile, devlet veya imparatorluk, inşa edildiği yapı malzemesi, kurulduğu çağ gibi birçok etkene göre biçimlendiği, geliştiği ve farklılaştığı anlaşılmaktadır. Kalelerin ana işlevi savunma olup, farklı şekiller ve işlevlere sahiptirler. Dünyanın her yöresinde, her çağda kale kalıntılarına rastlanmakta, yapılan yeni çalışmalarla sayıları her geçen gün artmaktadır. Arkeoloji ve Sanat Tarihi bilim dalı için önemli bir çalışma alanı oluşturmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

EDİRNE İL SINIRLARI İÇİNDEKİ KALELERİN TESPİT VE DEĞERLENDİRİLMESİ

3.1.Savunma Duvar İzleri Bulunan Kaleler

Edirne il sınırları içinde bulunan kaleler içinde, tüm surlarıyla ve iç yerleşim yapısıyla günümüze kadar korunarak gelebilmiş örnek bulunmamaktadır. Nadiren yüksek surlarıyla, çoğunlukla temel seviyesinde sur izleriyle kalmışlardır. Bir kısmının surları da toprak katmanıyla örtülmüş ve kabarık bir iz olarak takip edilebilmektedir. Birçok yerde yöre halkı tarafından kale olarak bilinen ancak kale olmadıkları tespit edilen alanlar bulunmaktadır. En son olarak ise, kaynaklarda kale olduğu söylenen bazı kasabalarda ve alanlarda bugün hiçbir iz bulunmamaktadır.

Yüzey araştırması sırasında, tüm duyumlar değerlendirilerek araştırma yapılırken, giriş bölümünde de belirtildiği gibi, yöre yaşayanları tarafından kale olarak ifade edilen ancak kale olmadıkları anlaşılan yerler kataloğa hiç alınmamıştır. Ancak tarihsel kayıtlarda kale olduğu söylenen, ancak bugün mevcut bulunmayan yerlerin sadece isimleri belirtilerek, bir listesi verilecektir.

Buna göre tezin asıl çalışma konusunu, savunma duvarı izleri bulunan kaleler oluşturmaktadır. Dolayısıyla ağırlıklı olarak, arazi çalışmaları sonucunda elde edilen verilerin değerlendirileceği kaleler bu gurup içindedir. Edirne ilinin çeşitli yörelerinde bulunan kale kalıntıları, çok çeşitli plan kuruluşları, farklı işlevleri ve değişik zaman dilimi içerisinde yapılmış olmalarıyla geniş bir çeşitlilik sunmaktadır.

3.1.1. Edirne Kalesi

Trakya'daki Orestia – Orestias, Tunca nehri kıyısında küçük bir kasabaydı. İmparator Hadrian (M.S. 117 -138) Provincia Thrakia ziyareti sırasında (M.S. 123-124) kasabanın stratejik önemini görerek buraya şehir hukuku bahşederek, kendi adını verdi. Orestia, Hadrianapolis (Adrianople) olarak anılmaya başlandı (Mansel, 1993: 23; Eyice, 1993: 40; Kuran, 1996: 118; Yıldırım, 2016: 186). İlkçağda bir *castrum*[35], bir Roma ordugâhı olarak kurulan Hadrianopolis, Edirne'nin özünü teşkil etmiştir. Biraz çarpık bir dörtgen şeklinde olan *castrum,* surlarla çevriliydi ve köşelerinde kuleler bulunuyordu. Bu kalenin sur duvarları ve burçları 19. yüzyıl sonlarına kadar duruyordu (Eyice, 1980: 1).

Hadrianus' un *Pax Romana*[36] döneminde bu küçük şehre büyük boyutlu bir *castrum* (ordugâh) yaptırması, imparatorluğun iç bölgesinde yer alan bu kalenin sadece dış tehditler sebebiyle yapılmadığını düşündürmektedir. Hadrianopolis Castrum'u, Via Militaris üzerinden sefere giden Roma Lejyonlarının güvenli bir şekilde konaklaması, ihtiyaçlarının giderilmesi gibi çeşitli amaçlara hizmet ediyordu. Edirne Kalesi, Roma İmparatorluğunun topraklarına yayılan geniş ölçekli stratejik askeri yapılanmasının bir parçası olarak kurulmuştu (Yıldırım, 2016: 186)[37].

M.S. 2 ve 3. yüzyıllarda inşa edilen Roma kaleleri, ister asker ister siviller tarafından yaptırılmış olsun, ortak bir özelliğe sahiptirler: çok sağlam inşa edilmişlerdir ve daha öncekilere kıyasla daha uzun süre savunma yapabilme kapasitesine sahiplerdi. Eyaletlerdeki sınır birlikleri, acil durumlarda komşularından yardım gelmesini beklerdi,

[35] Castrum (castra), Antik Romalılar tarafından askeri savunma amaçlı olarak etrafı çevrilmiş araziler ya da binalar için kullanılan isim. Roma ordugâhı ve Roma kalesi yerine genellikle castrum (castra) kullanılır. Genellikle dörtgen planlıdır ve dik açılarla kesişen iki ana caddesi vardır.
[36] Pax Romana, (M.Ö. 27-M.S. 180). Latince "Roma Barışı" anlamına gelir. Roma İmparatorluğunun uzun süreli barış dönemi için kullanılır. Roma'da, Pax Romana'yı sağlayan lider Augustus Caesar'dır (M.Ö. 16 – M.S. 19 arasında hüküm sürmüştür).
[37] Şahin Yıldırım makalesinde Hadranopolis (Edirne) kalesi ile ilgili, kalenin Makedonya kulesi çevresinde yapılan kazıların değerlendirilmesini de ekleyerek, geniş ve detaylı bilgiler aktarmıştır.

ancak bir Roma *castrumu* tüm çevresine karşı savunma yapabilecek şekilde inşa edilmişlerdi (Yıldırım, 2016: 187).

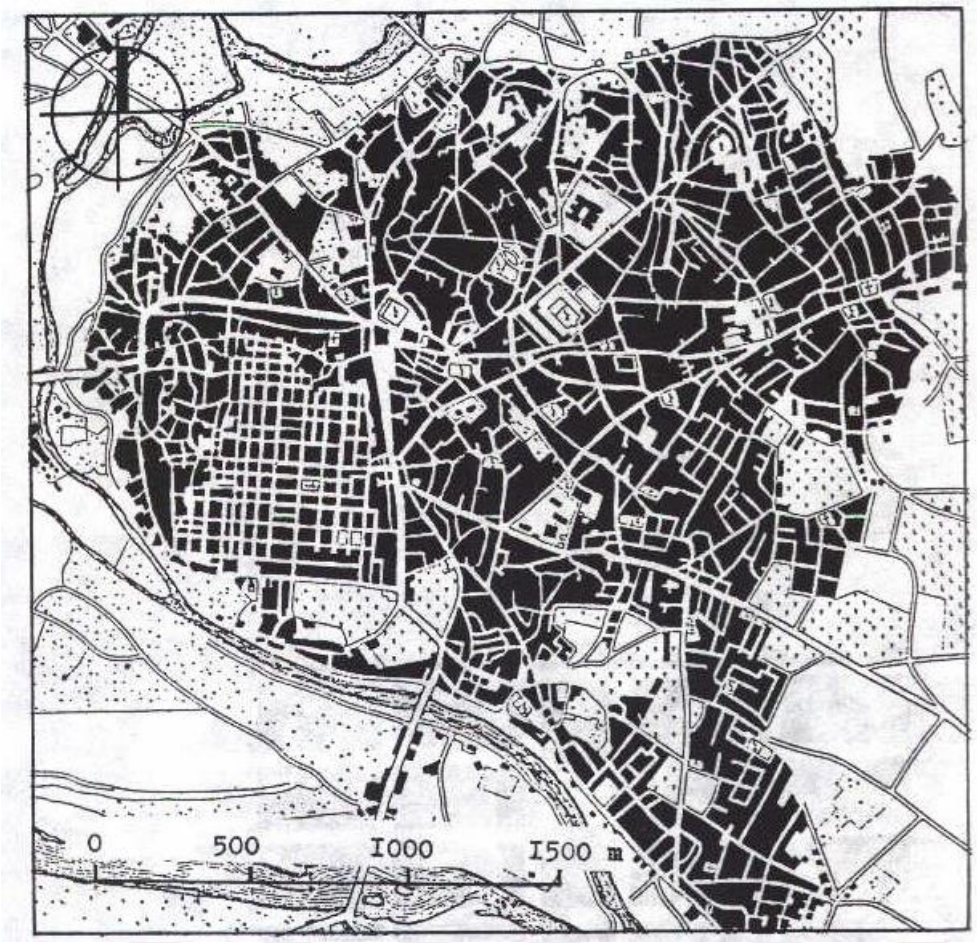
Esası Roma dönemine inmekle beraber, bütün Orta Çağ'da büyük bir rol oynayan ve muhakkak ki, üzerinde Bizans devrine ait ek ve izler olması gereken bu kalenin hakkında sarih bilgilere sahip bulunmuyoruz. Edirne kalesi 19. yüzyıl ortalarına kadar muhafaza edilmesine rağmen, 1866 – 1870' den itibaren hastane, okul, hükümet binaları, kışlalar inşası için vali Hurşid Mehmed Paşa (doğum tarihi bilinmiyor-ölümü M.S. 1822)[38] zamanında yıkılmaya başlanmış ve bugün belli belirsiz bazı kalıntılardan başka hemen hemen hiçbir izi kalmamıştır (Eyice, 1993: 65).

Bu tez çalışması sırasında, Edirne kalesinin günümüze ulaşan Roma ve Bizans dönemi duvar kalıntılarının az da olsa kaldığı görülmüş, kalenin sağlam ve gösterişli bir yapısı olduğunu kanıtlayan izlere ulaşılmıştır.

3.1.1.1. Kalenin Planı

Edirne kalesi varlığını, bugünkü Edirne kentinin batısında ve şehrin ana parçası olarak günümüze ulaşmış kule ve sur kalıntılarıyla sürdürmektedir. Bu günkü şehir merkezinin batısında, ızgara planlı sokak uygulamasıyla, üzerindeki yapılaşma güncelleşmiş olsa da, bulunduğu alan genel hatlarıyla bilinmektedir. Günümüzde büyüyerek genişlemiş olan kentin bir bölümü olarak, en azından ismiyle (Kaleiçi) varlığını sürdürerek, tamamen hafızalardan silinmesi önlenmiştir. Kareye yakın planı şehir planı çizimlerinde hala izlenebilmektedir (Çiz. 19).

[38] Hurşid Ahmet Paşa, II. Mahmud'un saltanatı sırasında 5 Eylül 1812-1 Nisan 1815 tarihleri arasında iki yıl altı ay yrmi yedi gün sadrazamlık yapmıştır (Küçük, 1998: 395-396).



Çiz. 19. Şehir planı içinde Edirne kalesinin konumu (Akansel, 2004: 201)

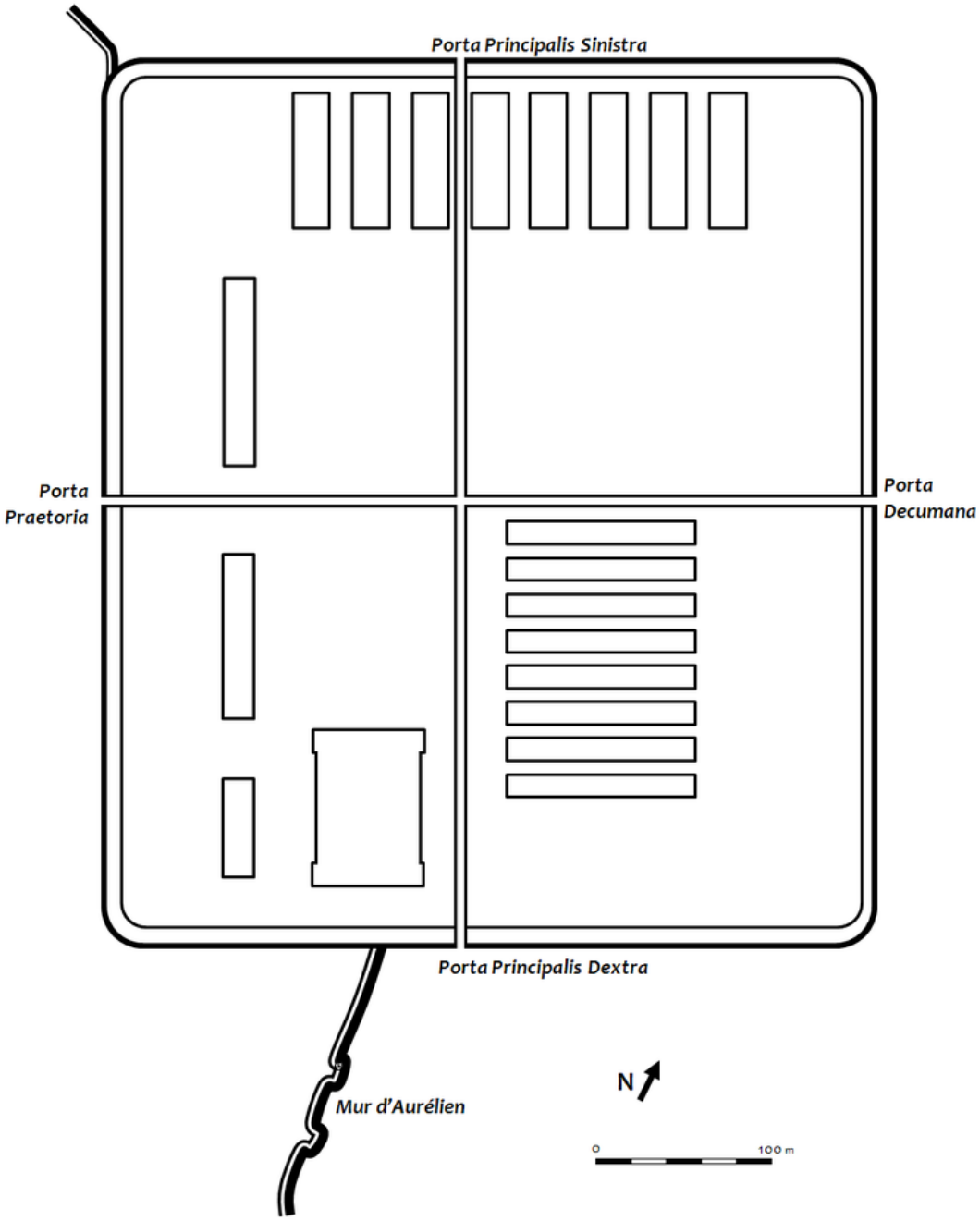
Edirne kalesi, castrum tipinde bir plana sahiptir. Dikdörtgen planlıdır ancak dikdörtgenin köşeleri tam 90º açı vermez. Büyük olasılıkla Tunca Nehri'nden savunma, iletişim ve ulaşım amacıyla yararlanabilmek ve kale çevresindeki hendekleri kolayca nehir suyuyla doldurabilmek için, kuzeybatıya doğru kalenin köşe açısı yönlendirilmiştir. Kuzeydeki doğu-batı sur hattının uzunluğu yaklaşık 650 metre, güneydeki doğu-batı sur hattının uzunluğu yaklaşık 600 metre, doğudaki kuzey-güney sur hattının uzunluğu yaklaşık 650 metre, batıdaki kuzey-güney sur hattının uzunluğu ise yaklaşık 700 metredir. Yaklaşık 40 ila 45 hektarlık bir alanı çevrelemektedir (Yıldırım, 2016: 190; Yerolympos, 1993: 56), (Çiz. 20). Kalenin sur içinde Roma dönemi yerleşmesine ait yapılarla ilgili iz kalmamıştır. Kalenin uzun yaşamı süresinde Bizans ve Osmanlı döneminde inşa edilen

yapılarla sürekli bir değişim geçirmiştir. Çağların ve kültürlerin ihtiyaçları doğrultusunda yapılan yeni yapılar ve düzenlemeler olmuştur.



Çiz. 20. Edirne Kalesinin genel hatlarıyla planı (www.edirnetarihi.com).

Ancak, bir *castrum* un içinde dört ana cadde vardır ve yerleşim planı ana ordugâh binasının ön yüzüne göre oluşturulur. Kale boyunca ordugâh binalarının önünden geçen yola *via principalis*, sağ ve sol tarafta iki girişi bulunur *(porta principalis dextra ve porta principalis sinistra)*. Merkez binayı ön girişe *(porta praetoria)* bağlayan yola *via praetoria* denir ve ana ordugâh binalarının arkasında bir başka yol daha vardır, *via decumana,* bu yol arka girişe *(porta decumana)* gider (Yıldırım, 2016: 188; Campbell, 32-35), (Çiz. 21).



Çiz. 21. Roma Castrum'da yollar ve kapılar (www.wikiwand.com/it/Castra_Praetoria).

Hadrianopolis' teki *castrum* planı bir kente yönelik tasarlandığı için, ordugâhın içyapısı burada uygulanmamıştır. İmparator Traianus dönemi ile birlikte imparatorluğun eyaletlerde ve merkezde inşa ettirdiği birçok kentin planının özünde *castrum* plan tipi bulunmakla birlikte, *castrum* un ölçüleri, bir kentin ihtiyaçlarını karşılayacak kadar büyük tutulmuş ve kentin surlar içinde yer alan bölümüne ızgara plan sistemi uygulanmıştır. Bu

bağlamda Roma askeri mimarisinin kent şekillenmesinde oldukça önemli bir role sahip olduğu görülür. Izgara kent plan sisteminin Roma askeri mantığına uyarlandığı anlaşılmaktadır (Yıldırım, 2016: 188).

Kale kent Hadrianopolis' in bütün unsurları caddelerin sokakları dik kestiği *hippodamik* bir planla inşa edilmiştir. Evliya Çelebi, kale içinde taş kaldırım döşeli 360 sokak bulunduğundan ve bu sokakların satranç tahtasında olduğu gibi birbirini dik kestiğinden bahseder. Bu antik planın izlerinin 17. yüzyılda da görülebildiğini göstermektedir. Ancak günümüzde Roma dönemi Hadrianopolis kentinin plan izleri kale içinin bazı bölgelerinde seçilebilmektedir (Yıldırım, 2016: 189; Yerolympos, 1993: 57),(Çiz. 20).

Kuleler

Edirne kalesinin dört köşesinde kuleler bulunmaktaydı. İlki kuzeydoğu köşesindeki Makedonya kulesi, ikincisi Yelliburgaz veya Kafeskule, üçüncü Germekapı kulesi, dördüncüsü Zindanaltı kulesi olarak bilinmektedir (Eyice, 1993: 65-66).

Hadrianopolis surlarının kulelerinde uygulanan mimari teknikler, antik kaynaklarda geçen bilgilerle örtüşmektedir. Surların özgün mimarisinde köşelerde yuvarlak planlı köşe burçları ve bunların arasında her 50 m.' de bir arayla yapılan kareye yakın planlı (7,5 x 7,2) köşeli burçlar yer almaktadır. Tarihi kaynakların aktardığı kadarıyla yuvarlak kulelerin arasında 12' şer tane olmak üzere toplam 48 adet köşeli burç bulunmaktadır (Yıldırım, 2016: 192). Hadrianopolis surlarında bütün kuleler dışa çekik olarak yapılmıştır. Surlarda kuleler, kapıları korumak ve surları güçlendirmek için yapılırdı. Ancak daha sonra anlatılacağı üzere kale surlarının tespiti sırasında görülebilen sur kalıntıları ile beraber çok az sayıda dörtgen burç kalıntısının izleri günümüze ulaşmıştır.

Edirne Kalesinin Kapıları

Günümüzde Tunca Nehrinin yer aldığı batı surlarının karşısında görülen köprü, Osmanlıların Sol Kol olarak adlandırdığı, Romanın Via Militaris güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. Gazi Mihal Köprüsü, birçok kaynağa göre eski bir Roma köprüsünün temelleri üzerinde yer almıştır. Buna göre kentin ana yolu olan Via Militaris, kente tam olarak bu köprünün aksı üzerinden giriyordu. Hadrianopolis şehrinin batıdaki, yani Roma yönündeki giriş hattı burasıdır. Doğudaki ana giriş ise, Gazi Mihal Köprüsü hattından, kentin kuzey surlarıyla bir teğet oluşturacak şekilde bir aks oluşturulduğunda, bu aksın kentin doğu surlarıyla kesiştiği bölüm, günümüzde, Mimar Sinan'ın eseri olan Bosnalı Semiz Ali Paşa Çarşısının, Orta Kapı olarak adlandırılan ana giriş kapısının olduğu yerdir. Mimar Sinan bu çarşıyı kentin en hareketli, en merkezi noktası olarak gördüğü için, kalenin özgün ana girişine, yaptığı çarşının da ana girişi denk gelecek şekilde inşa etmiştir. Ali Paşa Çarşısının kale içi yönündeki tek girişi bu kapıdır. Böylelikle kentin *decumanus*'[39] unun tespit edildiği düşünülmektedir (Yıldırım, 2016: 195-196).

Kalenin, Osmanlı kaynaklarında adı geçen 9 kapısı vardı. Bunlardan ilki *Kulekapısı* 'dır. Kalenin doğu surunun kuzey-güney hattında, Maarif Bahçesi Sokağının ağzında yer almaktaydı. *Ketenciler Kapısı* olarak da bilinirdi. Bu kapının hemen güneyinde Ali Paşa Çarşısı, *Orta Kapı* bulunmaktaydı. Çarşının güney yönündeki bitişiğinde *Balık Pazarı Kapısı* vardır. Önceki dönemlerde *İğneciler* ve *İstanbul Kapısı* olarak da adlandırılırdı. Orta Kapının aşağısında, Zindanaltı tarafında, şimdiki Cumhuriyet Caddesinin bulunduğu yerde *Tavuk Pazarı Kapısı* bulunmaktaydı.

[39] Antik Roma kent planlama anlayışıyla düzenlenmiş yerleşmelerde, doğu-batı doğrultusunda uzanarak *cardo* ile merkezde kesişen eksensel ana cadde.

Kalenin güneyinde, Zindanaltı'ndan batıya doğru ilk kapı, günümüzde Manyas Karakolu olarak bilinen binanın yakınında bulunan *Manyas Kapısı*'dır. Bu kapının batısında Germe Kule ile Uğrun Kule arasında *Uğrun Kapı* ya da *Ağrın Kapı* diye anılan çok dar ve gizli bir kapı yer almaktaydı.

Kalenin batısındaki kuzey-güney doğrultulu sur hattında, kuzey yönünde iki kapı bulunmaktadır. Germe Kapı Kulesi'ni geçtikten sonra, burada bulunan esnaflardan dolayı *Keçeciler Kapısı* ya da *Kazancılar Kapısı* olarak adlandırılan bir kapı vardı. Bu kapının kuzeyinde Yelliburgaz Kulesi'ne gelmeden önce *Kafes Kapı* olarak bilinen bir kapı vardı.

Kuzeydeki doğu-batı sur hattı yönünde doğuya doğru, günümüzde de kalıntıları görülebilen Topkapı Hamamının bulunduğu yerde, *Topkapı* isimli bir kapı yer alıyordu. Bu büyük kapılar haricinde de surlara açılmış birçok giriş-çıkış yeri bulunmaktaydı (Yıldırım, 2016: 197; Peremeci, 1940: 39-40).

Kalenin çevresini dolaşan sur önü hendeği, sonraki dönemlerde Edirne bir iç kale olduğunda doldurulmuştur. Evliya Çelebi Edirne'yi gezerken bu hendeklerin yer yer görüldüğünü belirtir (Büktel, 2006: 91). Diğer bir görüşe göre, Pax Ottomana'da bakım yokluğundan dolayı, hendek toprak ve çöp ile dolmuştu. Üzerine dükkânlar, çarşılar ve çeşitli diğer binalar inşa edildi. Sadece kuzey duvara bitişik bir cadde vardı (Yerolympos, 1993: 56)

3.1.1.2. Edirne Kalesi Surlarının Yapı Malzemesi ve Taş İşçiliği

Edirne (Hadrianopolis) kalesinin mimarisinde kullanılan ana malzemeler kireç taşı, küfeki[40] taşı ve ahşaptır. Edirne yakınlarında hem kireçtaşı hem de küfeki taşı

[40] Organik kalkerler içlerindeki fosillere göre adlandırılır. Bu taşlara süngerimsi, boşluklu olduklarından dolayı küfeki taşı denildiği ileri sürülmektedir. Diğer adları Bakırköy kalkeri, mahtrak kalker, lümaşelli kalkerdir. İşlenmesi, özellikle ocaktan yeni çıktığında kolaydır. Zamanla sertleşir. Süngerimsi yapısı

sağlayacak günümüzde bile kullanılan antik taş ocakları vardır. Bunlardan ikisi Edirne kalesinin 3,5 km. kadar kuzeyinde bulunan Küçük Taş Ocağı Tabyası ile Büyük Taş Ocağı Tabyasıdır. Küçük Taş Ocağı Tabyası günümüzde de kullanılmaktadır. Küfeki taşı ise kuş uçuşu kentin 25 km. kuzeydoğusunda, Edirne'nin Süloğlu ilçesine bağlı Yağcılı köyü sınırları içinde yer almaktadır. Burası birkaç yıl öncesine kadar aktifti (Yıldırım, 2016: 190).

Kalenin sur temelleri oldukça büyük ölçülerdedir. Temel harç ve moloz taşlardan oluşturulmuştur. Sur temelinin derinliği 1,85 ile 2,20 m., genişliği 1,20 ile 1,40 m. arasında değişen ölçülere sahiptir. Sur temelinden hemen sonra bu temele harçla sabitlenmiş tek sıra halindeki küfeki taşından muhtelif genişliklerde, 50 cm. yüksekliğinde ve kimi yerlerde 65 ile 75 cm. arasında değişen derinliklerde olan temel düzleme ya da su basman sırası yer alır. Bu taşlar yapının görünür yerinde olmamasından ötürü her hangi bir çerçeve ya da bosaj[41] izine rastlanmaz. Su basman sırasının hemen üstünde ikinci bir küfeki taş sırası yer alır (Yıldırım, 2016: 189).

Hadrianopolis sur duvarlarında kullanılan taşlar, harç kullanılmadan, üst üste yerleştirilerek inşa edilmiştir. Tek sıradan oluşmaktadır. Duvar örgüsü rektagonal isodomik' tir. Bu tür duvarlar antik mimaride Helenistik dönemden önce, surların daha çok göze çarpan kısımlarında, özellikle kulelerde tercih edilirdi. Hadrianopolis kalesinin duvarlarında kullanılan taşların genişlikleri 60 cm'den 1,45 m.'ye kadar değişen muhtelif ölçülere sahiptir. Yükseklikleri 53 ile 60 cm. arasında değişmektedir. 55 ile 63 cm. arasında değişen taş derinliği mevcuttur. Taşların dış yüzeyleri bosajlı (çıkıntılı) yapılmıştır. Ancak bosajlı bölüm muntazam değildir. Çekiçle kaba bir yüzey verildiği

nedeniyle çok ince işçiliğe uygun değildir. Daha çok, prizmatik bloklar halinde kesilerek, yapı taşı olarak kullanılırdı.

[41] Bosaj: Antik duvar örgüsünde dikdörtgenler prizması biçiminde yontulmuş taş bloklarının hafif dış bükey bırakılmış ön yüzleri. Bu yüzey kaba ya da düz olarak işlenebilirdi.

görülür (Fot. 7). Ayrıca taşların dört bir kenarına dişli ince uçlu kalemlerle çerçeve açılmıştır. Böylece taşların birbirleri ile köşelerde sanki kıl payı birleştiği hissi uyandırır. Bütün taşlar birbirine kırlangıçkuyruğu şeklinde kenetlerle bağlanmıştır. Taşların her bir uzun yan yüzüne tek kenet yuvası gelecek şekilde kenet yerleri açılmıştır (Yıldırım, 2016: 190), (Fot. 8).

Edirne kalesi surlarının yüksekliği hakkında elimizde referans olabilecek bir veri bulunmamaktadır. Sadece Makedonya Kulesinin giriş bölümünde yer alan 12 sıra taş örgüsü ve 6,5 m. yükseklik göstermektedir. Tarihi kaynakların diğer *castrum*' ların duvar yükseklikleri hakkında verdikleri bilgiler ve Edirne kalesinin verileri göz önünde bulundurularak, kesin bir öneri olmamakla birlikte, Hadrianopolis surlarının yüksekliğinin 6 ile 9 m. arasında olabileceği düşünülmektedir (Yıldırım, 2016: 190).



Res. 7. Edirne kalesi, güneydoğu surlarda, bosajlı yüzeye sahip sur taşları (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 8. Edirne kalesi, taş bağlantı keneti (İ.H. Kurtuluş, 2019).

3.1.1.3. Edirne Kalesinin Günümüze Ulaşan Sur Parçaları

Tez çalışması sırasında Edirne kalesinin sur izleri, Makedonya kulesinden başlayıp, takip edilerek günümüze ulaşabilen kısımlarının fotoğrafları çekilmiş ve Google Earth uygulaması üzerinde yerleri belirtilmiştir. Bu çalışma sırasında, Makedonya kulesine güney ve batıdan bağlanan duvarlar dâhil olmak üzere 9 parça tespit edilmiştir. Duvarların bir kısmı evlerin ve kamu binalarının arkasında ya da perdelenmiş inşaat alanlarının içinde olup, dışardan görünmemektedir. Bunlar, evlerde yaşayan vatandaşlarımızdan aldığımız izinle fotoğraflanmıştır. Özellikle üzerlerinde Edirne müzesi tarafından kazı çalışmaları yapılmış olan birkaç tanesi ise ziyarete açık olup görülebilmektedir. Daha çok kuzey ve doğu surlarına ait izler kalmıştır. Batı cephede bir sur duvarı izi tespit edilebilirken, güney suruna ait hiç iz kalmamıştır. (Fot. 9).



Res. 9. Edirne kalesinin uydu görüntüsü. Tespit edilen sur kalıntıları (Google Earth).

Kaleye ait en belirgin kısım, kalenin kuzeydoğu köşesinde kalan Makedonya Kulesidir. Buradan başlayarak kuzey surunu takiple, sırayla kalenin kalan surları tespit edilip, incelenmiştir.

3.1.1.4. Makedonya Kulesi ve Ona Bitişik Kuzey ve Doğu Sur Kalıntıları

Makedonya kulesi, Edirne kalesinden günümüze kadar sağlam kalabilmiş tek kuledir. Kalenin kuzeydoğu köşe burcudur. M.S. 10. yüzyılda Bizanslılar tarafından eski Roma burcunun üzerine inşa edilmiştir. Roma döneminde de buradaki kulenin yuvarlak planlı olduğunu, kulenin kale tarafındaki batı kapısının önünde yapılan sondaj çalışması göstermiştir. Makedonya kulesinin çevresinde gerçekleştirilen kazılar sırasında, kulenin temel seviyesinden ve kazı alanındaki bu dönem kontekstinden gelen çok sayıdaki M.S. 10. yüzyıl sikkesi ile Bizans İmparatoru Ioannes I Tzimisces (M.S. 969-976) dönemine ait sikkeler, kulenin yapım tarihinin M.S. 10 yüzyılda gerçekleşmiş olduğunu göstermektedir. İmparator Tzimisces, şehri yaklaşan Slav tehdidine karşı daha etkili korumak amacıyla kale duvarlarında ve kulelerinde kapsamlı bir onarım yaptırmıştır. Bu

tamir sırasında kalenin kuzeydoğu köşesinde bulunan ve diğer köşelerdeki kuleler oranla daha büyük ölçülere sahip olan Makedonya Kulesinin üzerine tuğladan yapılmış Grekçe bir kitabe eklenmiştir. Kitabede *Tanrım, dindar ve İsa'nın dostu hükümdarımız Ioannes'e yardımcı ol"* yazmaktadır (Yıldırım, 2016: 193; Eyice[42], 1980: 1-22). 19. yüzyıl sonlarında Osmanlı İmparatorluğu kentlerinde yoğun şekilde yapılan saat kulelerinden birisi de Makedonya Kulesi üzerinde yapılmıştır. Saat kulesinin bugün kalan alt kat izleri hala durmaktadır (Kurtuluş, 2011: 33-39).

Kuzey-güney ve doğu-batı surları Makedonya Kulesinde yaklaşık 100º lik bir açı ile birleşmektedir. Kulenin kale içine bakan batı girişi Roma Dönemindeki dokusunu korumaktadır (Fot. 10-11).



Res. 10. Makedonya kulesi ve üzerinde saat kulesinin zemin kat kalıntısı. Sol: Roma dönemi kuzey sur kalıntısı, Sağ: Roma dönemi doğu sur kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2019).

[42] Semavi Eyice "Edirne Saat Kulesi ve Üzerindeki Bizans Kitabesi" isimli makalesinde bu yazıt hakkında ve kulenin üstündeki saat kulesi hakkında geniş bilgi vermiştir.



Res. 11. Makedonya kulesine bitişik Roma dönemi doğu sur kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2019).

Ayrıca Vizigot ya da Avar istilası gibi tehditler sebebiyle, sur mimarisinde büyük bir yapısal değişikliğe gidilerek tek sıra olan sur hattı, bütün kaleyi kapsayacak şekilde çift sıra haline dönüştürüldüğü ve bu iki sıra duvar arasının moloz dolgu ile doldurulduğu görülür. M.S. 4. yüzyılda çift taraflı hale getirilen surların boyları yükseltilmiş ve iki duvar arasına harçlı, moloz dolgular konulmakla birlikte, köşeli yuvarlak burçlarda da yapısal değişikliğe gidilmiştir. Özgün haliyle de yuvarlak köşe burçları eskisine oranla daha büyük ve yüksek olarak taş ve tuğla kullanılarak klasik Bizans duvar tipinde yeniden inşa edilmiştir. Köşeli burçlarında, dıştan bir yapısal değişiklik yapılmamış, içten örülerek sağlamlaştırılmıştır Surlarda 4, 10 ve 13. yüzyıllarda kapsamlı onarım ve eklemeler olduğu görülmektedir. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğunun egemenlik sürecinde, 19. yüzyıl ortalarına kadar kalenin bakım ve onarımından sorumlu bir dizdar olduğu bilinmektedir. (Yıldırım, 2016: 197-198). Kale surlarında farklı dönemlere ait izler, kalan duvar parçalarında görülmektedir (Fot. 12).



Res. 12. Makedonya kulesi ve kuzey sur kalıntısı genel görünümü. Sağda, Roma dönemi surun üst kısmında sonraki dönem duvar dokusu (İ.H. Kurtuluş, 2019).

3.1.1.5. Edirne Kalesinin Günümüze Ulaşan Surlarının Tespiti ve Değerlendirilmesi

Edirne kalesine ait kalan sur parçaları Makedonya kulesinden başlanarak kuzey surları batı yönünde izlenmeye başlanmış, daha sonra batı, güney ve doğu surlarının tespitiyle tekrar Makedonya kulesinde son bulmuştur. Bulunan sur parçaları sırayla numaralandırılmıştır. Kaleye ait sur izlerinin en yoğun görüldüğü sur kalıntıları kuzey cephede bulunmaktadır. Ancak çoğunlukla bitişik nizamda yapılmış bulunan evlerin arka kısımlarında kaldıklarından, birçoğu sokaktan bakıldığında görülememektedir. Bu nedenle bazı kısımları ikamet edenlerden izin alınarak incelenebilmişlerdir Batı surlarına ait bir yerde duvar izine rastlanırken, güney suru ile ilgili görünür bir iz kalmamıştır. Doğu suruna ait, Makedonya kulesine bitişik olan sur kalıntısı da dâhil olmak üzere, dört parça duvar kalıntısı tespit edilmiştir (Fot. 13).



Res. 13. Edirne Kalesinin kuzey surundan kalan kısımlar (Google Earth).

1 Numaralı sur kalıntısı

Birinci parça, Edirne müzesi tarafından kazısı yapılan, Makedonya Kulesinden başlayıp, batı yönündeki bir çağdaş bina ile son bulan kısımdır. Bina tam olarak surun üzerine kurulmuştur. Burada Roma dönemine ait, harç kullanılmadan düzgün kesilmiş taşların üst üste yerleştirilmesiyle oluşturulan duvar, batı yönündeki binaya kadar uzanmaktadır. Binaya yakın bir bölümde, Roma dönemi duvarın üzerine, Geç Bizans döneminde moloz taş duvar örgüsüyle yapılan kısım görülmektedir (Fot. 14). Ayrıca Makedonya Kulesinden sonra kuzey suru üzerindeki ilk köşeli burç burada bulunmaktadır (Fot. 15).



Res. 14. Edirne kalesinin bina tarafından kesilen 1 numaralı sur kalıntısı. Bu sur Makedonya kulesinden başlayıp, binaya kadar devam eden kuzey surunun parçasıdır (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 15 Kuzey surlarında yer alan Makedonya kulesinden sonraki köşeli burç (İ.H. Kurtuluş, 2019).

2 Numaralı sur kalıntısı

2 numaralı sur kalıntısı, bir bina ile kesilen 1 numaralı (daha doğrusu surun üzerine yapılan bina) surun devamı olan kısımdır (Fot. 13). Bu duvar kalıntısı, binanın batısında duran küçük bir parçadır. Roma dönemine ait duvarın kalıntısıdır (Fot.16). Kesme taş işçiliğiyle yapılmış olan duvarda, blok taşlar harçsız olarak bir biri üzerine oturtulmuştur. Tam burada güney – kuzey yönünde, D 100 karayoluna bağlanan Hilmi Atakan sokak tarafından sur kesilmiştir (Fot. 17). Burada bulunan sura ait blok taşlar, binanın doğu tarafında kalan sur parçasına göre daha fazla yıpranmıştır. Kalan duvar izi duvarın batı yönünde devam ettiğini göstermektedir ancak aradaki Hilmi Atakan Sokak açılırken devamı kaldırılmıştır.



Res. 16. Binanın batı tarafında bulunan sur kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 17. İki numaralı sur kalıntısı ve İstanbul caddesine açılan sokak tarafından son bulan sınırı (İ.H. Kurtuluş, 2019).

3 Numaralı sur kalıntısı

Kalenin kuzey sur kalıntıları, batıya doğru Mumcular Sokağın güney kenarı boyunca, burada sıralanan evlerin arka kısımlarında parça parça devam etmektedir. Çoğunlukla buradaki evler tarafından perdelendiği için, sokaktan görülememektedir. Ancak, 2. sur kalıntısından yaklaşık 25-30 metre uzakta, 3 numaralı sur kalıntısının bir kısmı sokaktan görülebilmekte (Fot. 13,18), doğu tarafı ise bir evin arka kısmında kalmaktadır (Fot. 19). Surun alt kısmı, kesme taş işçiliğiyle yapılmış Roma dönemine ait olan bölümdür. Üstteki kısım ise Bizans dönemine aittir. Bizans dönemi duvarı, farklı büyüklüklerde kabaca kesilmiş taşlar ve aralarında düzensiz kullanılmış tuğla dizileriyle meydana getirilmiştir. Almaşık duvar örgüsüne benzemesine rağmen, taş – tuğla sıralaması ardışık

olmadığından, moloz taş duvar örgüsü olarak kabul edilmelidir. Bizans döneminin, 13. yüzyıl onarımına işaret etmektedir[43].



Res. 18. Mumcular sokaktan görülebilen 2 numaralı kuzey sur kalıntısının batıda kalan parçası. Sur kalıntısının kuzey cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2019).

Ayrıca, duvar dokusunda görülen şpoli taşlar yanı sıra, belki de eski Roma surlarının blok taşlarından kesilmiş farklı büyüklükte taşlar duvar dokusunda görülmektedir (Fot. 19). Buda, Edirne kalesine yapılan birçok kuşatma ve saldırı sırasında yıpranan ya da yıkılan surun bu kısmının, yeniden yapımına işaret etmektedir.

[43] Taş ve tuğlanın ardışık biçimde kullanılmasıyla yapılan almaşık duvar, Bizans ve Erken Osmanlı dönemlerinde kullanılmıştır. Burada bu duvar stiline benzetme durumu söz konusudur. Buda Bizans imparatorluğunun daha zayıf olduğu bir döneme işaret etmektedir. Bu sebeple duvarın 13. yüzyıldaki onarıma ait olduğu, en uygun seçenek olarak görülmektedir.



Res. 19. Mumcular sokaktaki 3 numaralı sur kalıntısının ev doğu tarafı (İ.H. Kurtuluş, 2019).

Kuzey Suru Üzerindeki Köşeli Burç (Metropolit Kilisesi Kapısı)

Kalenin Roma dönemine ait köşeli burçlardan birisi, 3 numaralı sur kalıntısının batı bitişiğinde bulunmaktadır (Fot. 20). Daha sonra Metropolit kilisesinin giriş kapısı olarak düzenlenmiştir. Kapının üzerinde 1880 tarihi bulunmaktadır. Burcun kuzey cephesi düzenlenerek giriş kapısı haline getirilmiştir. Kapının bugün arka kısmında, burcun taş işçiliği görülebilmektedir. Burcun kesme taş bloklarla inşa edilen yapısı, kapının üst sınırına kadar hala ayaktadır (Fot. 21).



Res. 20. Kuzey sur duvarında bulunan köşeli burç (Metropolit kilisesinin giriş kapısı). Sol tarafta, geri planda 3 numaralı sur kalıntısının görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 21. Edirne kalesinin kuzey surunda bulunan Roma dönemi köşeli burcu. Daha sonra Metropolit kilisesinin giriş kapısı olarak düzenlenmiştir (İ.H. Kurtuluş, 2019).

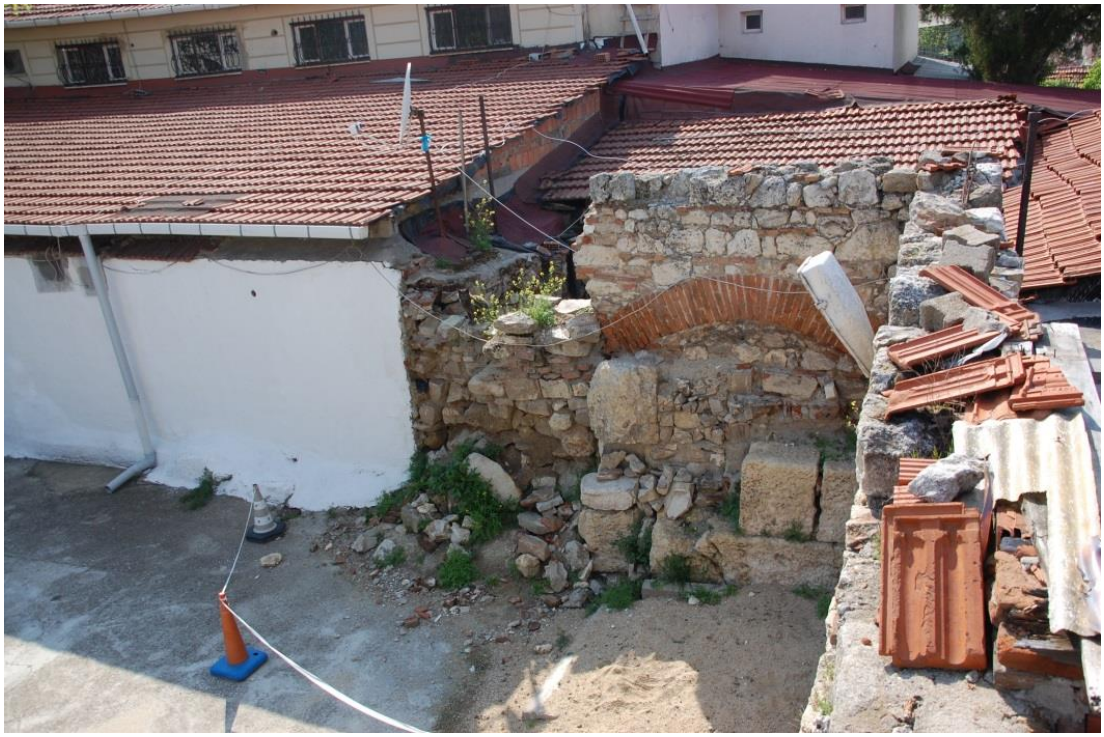
4 Numaralı sur kalıntısı

Bu sur kalıntısı, köşeli burçtan yaklaşık 25 metre batıda, Mumcular sokağındaki birkaç küçük evin arkasında bulunmaktadır (Fot. 13). Surun kuzey cephesi bu evler tarafından perdelenmiştir. Küçük evlerin çatı kısımlarında, orijinal surun üstünde çağdaş duvarlarla, günlük ihtiyaçlar doğrultusunda (çatı duvarı, dışarı karşı perdeleme v.b.) düzenlemeler yapılmıştır (Fot. 22).



Res. 22. Orijinal sur üzerinde, konut sahibi tarafından yapılan çağdaş duvar (İ.H. Kurtuluş, 2019).

Buradaki 4 numaralı kuzey surunun güney cephesi, arkasında bulunan otelin bahçesinden açıkça görülebilmektedir (Fot. 23-24). Ayrıca bu güney cephenin doğu kısmı da, otelin yanındaki açıklıktan izlenebilmektedir ve oldukça büyük bir parçasının ayakta olduğu anlaşılmaktadır. (Fot. 25). Ancak surun bu kısmının kuzey cephesi evlerin arkasından duvara bitişik olduğundan görülememektedir.



Res. 23. Mumcular kokaktaki evin üstünden, surun güneybatı kısmının görünümü. Altta Roma dönemi, üstte Bizans dönemi duvar işçiliği gösteren sur kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 24. Kalenin kuzey surunun güney cephesi. Roma ve Bizans dönemi sur dokusu izlenmektedir (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 25. Surun doğu kısmının güneyden görünümü. Surun yer yer, çağdaş yapılarla kesintiye uğratıldığı anlaşılmaktadır (İ.H. Kurtuluş, 2019).

Oldukça uzun bir parçası günümüze ulaşmış olan 4 numaralı sur parçası, doğu yönüne doğru aradaki küçük bir parçasını, yakın zamanda yapılan bir bina ile kaybetmiştir (Fot.25). Gözlem sırasında ilginç bir tespit olarak, blok taşlarla yapılan Roma dönemi surlarının üzerine, düzenli bir şekilde belli bir seviyeden sonra Bizans dönemi moloz taş duvar örgüsü yapılmadığı anlaşılmaktadır. Farklı yüksekliklerde kalan eski surların üzerine yeni surların yükseltildiği görülmektedir (Fot. 24).

4 numaralı surun batı tarafı yine Mumcular sokağındaki birkaç evin arkasında devam etmektedir. Ancak bunların güney cephelerinin görünümünü tespit edebilmek mümkün olmamıştır. Ancak izin aldığımız bir evin arkasında bulunan sur kalıntısının kuzey cephesine ulaşılabilmiştir. Burada ev ile sur arasında kalan dar alan, surun görünebilir kalmasını sağlamıştır. Evin girişinin tam karşısında bulunan duvar, Roma dönemine ait blok taşlardan yapılmış surun parçasıdır (Fot. 26-27).

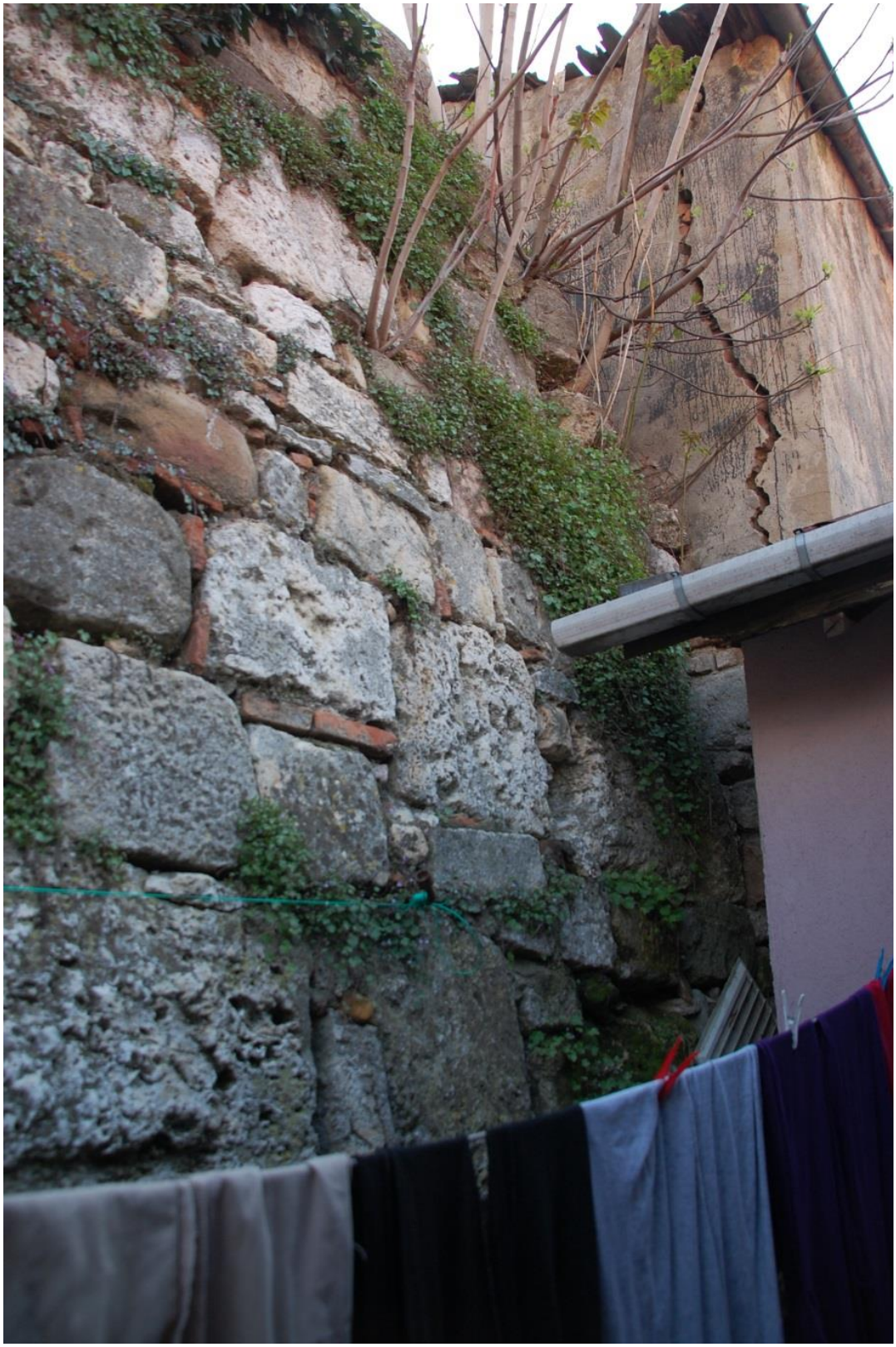


Res. 26. Mumcular sokağındaki evin arka kısmında, 4 numaralı surun batı kısmının Roma döneminden kalan sur parçasının üst bölümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 27. Mumcular sokağındaki evin arka kısmında, 4 numaralı surun batı kısmının Roma döneminden kalan sur parçasının alt bölümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).

Yine aynı evin arkasındaki boşluğun batı tarafında 10. yüzyıl Bizans dönemine ait surun parçası bulunmaktadır. Burada diğer Bizans dönemi sur kalıntılarından daha iyi bir işçilikle yapılmış, taş-tuğla alternatifli almaşık duvar yapısı izlenmektedir. Duvarda kullanılan taşlar nispeten birbirine yakın ölçülerde ve daha büyük boyutlarda kesilmiş, tuğla derzleri daha düzenli kullanılmıştır. Sağlam yapısı dikkat çekmektedir (Fot. 28). Duvar, alt kesimde dışa doğru genişlemektedir. Tabanda bulunan metrelerce dolgu göz önüne alınarak bu kısmın şev yaptığını düşündürmektedir. Ancak Bizans dönemi bu sur kalıntısı, alttaki Roma dönemi blok surun kalıntıları üzerine yapılmıştır. Alt kısımda bu taşlar halen görülebilmektedir. Bu durum ise şev olma ihtimalini zayıflatmaktadır. Belki de bu eğim, zamanın getirdiği yaşlanmadan dolayı oluşan bir esneme olabileceği gibi, tırmanmayı zorlaştırmak için yukarı doğru bilinçli verilmiş bir eğimde olabilir (Fot. 29).



Res. 28. Evin arkasındaki surun kuzey cephesinin batı tarafındaki Bizans dönemi duvar kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res.29. Evin arkasındaki surun kuzey cephesinin batı tarafındaki Bizans dönemi duvar kalıntısının tabana doğru genişlediği izlenmektedir (İ.H. Kurtuluş, 2019).

Burada yer alan 4 numaralı duvarın ulaşılıp görülebilen batı bölümünün haricinde biraz daha batıda Macuncular sokağından görülebilen küçük bir duvar izi daha vardır. Bir ev ile bahçe duvarı arasında sıkışmış, küçük bir sur parçasıdır. Moloz taş duvar örgülü, bol harç kullanılarak bağlanmış sur kalıntısı, iki duvar arasına sıkışmış durumdadır (Fot. 30).



Res. 30. Bina ile bahçe duvarı arasında kalmış olan sur parçası (İ.H. Kurtuluş, 2019).

Macuncular sokağı, kalenin kuzey batı köşesine kadar devam etmektedir ve bu kısımda görülebilir duvar izi bulunmamaktadır. (Fot 31). Bu uzun sokağın güney kıyısı

boyunca devam etmesi gereken kalenin kuzey surunun görülebilen kalıntıları, bu noktada son bulmaktadır (Fot. 32).



Res. 31. Macuncular sokağının kalenin kuzeybatı köşesi yönüne (batı) bakış. Bu noktadan sokağın sonuna kadar başka sur izine ulaşılamamıştır (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 32. Macuncular sokağının, Makedonya kulesi yönünde (doğu) görünümü. Sur kalıntıları sağdaki evlerin arka kısımlarında yer almaktadır (İ.H. Kurtuluş, 2019)

5 Numaralı sur kalıntısı

Macuncular sokağının batı bitiminden itibaren kale surları köşe yaparak güney yönünde devam etmeye başlar (Fot. 33). Burada bulunan küçük bir kenetli blok taş parçası kale surlarına ait bir parça olabilir (Fot. 8) Güney yönünde devam eden Ağaç Pazarı Caddesi, Doğu batı yönündeki D.100 karayolunda son bulur (Fot. 34).



Res. 33. Mumcular Sokak bitimi ve Ağaç Pazarı caddesinin köşesi (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 34. Ağaç Pazarı caddesinden D 100 karayolunun görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).

D 100 karayolunun karşısına geçildikten sonra Keçeciler Sokak (Fot. 35) ve devamında Çukur Sokak (Fot. 36) üzerinde güney yönüne doğru devam eder. Ancak bu arada kalenin olması gereken surlarından, toprak üstünde bir iz kalmamıştır.



Res. 35. Keçeciler sokağın güneye doğru görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 36. Çukur sokağın görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).

Ancak, Çukur Sokağın bir noktasından 5 numaralı surun çok az bir kısmı görülebilmektedir (Fot. 37).



Res. 37. Çukur sokaktan 5 numaralı sur kalıntısının görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).

Batı surundan günümüze toprak üstünde görülebilen tek iz olarak ulaşabilmiş 5 numaralı sur kalıntısı bir kaç evin bahçesinin arka sınırını oluşturmaktadır. Edirne kalesi tam simetrik bir dikdörtgen oluşturmadığından, biraz çarpık yapısından dolayı, bu sur kalıntısı güneydoğu-kuzeybatı ekseninde uzanmaktadır (Çiz. 20).

Sağlam ve düzgün yapısıyla dikkat çeken sur parçası 10. yüzyıl Bizans dönemi özellikleri göstermektedir. Almaşık duvar yapısında, asimetrik boyutlarda kesilmiş büyük taşlar ve aralarında tuğla kullanımıyla meydana getirilmiştir. Taşlar birbirine kaynaştırılacak şekilde oturtulmuş, sağlam beyaz renkli harç kullanılmıştır (Fot. 38, 39). Yer yer ince tuğlalar ile taşların etrafının çerçevelendiği izlenmektedir (Fot. 40) Yaklaşık 5 metre yüksekliğindedir. Duvar birkaç evin dâhili sınırlarında olduğu için uzunluğu ölçülememiştir (Fot. 41, 42). Sur kalıntısı Arda nehri seddesine yakın bir konumdadır (Fot. 43) ve gidiş yönünden, kalenin güneybatı köşesinin nerede olabileceği hakkında ipucu verecek niteliktedir (Fot. 44,45).



Res. 38. Bizans dönemine ait 5 numaralı sur kalıntısının yakın görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 39. Bizans dönemine ait 5 numaralı sur kalıntısının taş işçiliğinin detayı (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 40. Bizans dönemine ait 5 numaralı sur kalıntısında tuğla ile çerçevelenmiş taş-tuğla dokusu (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 41. Bizans dönemi 5 numaralı sur kalıntısının güneybatı cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 42. Bizans dönemi 5 numaralı sur kalıntısının güneydoğu cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 43. Arda Nehri seddesinin 5 numaralı sur tarafından görünüşü (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 44. Arda Nehri seddesinden 5 numaralı sur kalıntısının genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 45. Arda Nehri seddesinden 5 numaralı sur kalıntısının görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).

Batı surunun bittiği güneydoğu köşesi muhtemelen, Arda Nehri seddesi sınırında devam eden Tabakhane Caddesi ile Manyas Caddesinin bitiştiği köşe civarındadır (Fot. 46). Daha sonra sur, Manyas Caddesi boyunca doğuya doğru devam ediyordu. Doğuya doğru devam etmesi gereken bu Güney sur duvarlarıyla ilgili toprak üstünde hiçbir iz bulunmamaktadır (Fot. 47).



Res. 46. Tabakhane Caddesi ile soldaki ilk giriş olan Manyas Caddesi (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 47. Manyas Caddesinin doğu yönünde görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).

Manyas Caddesi, Sinagog'un önünde, kuzey-güney yönünde uzanan Maarif Caddesiyle son bulmaktadır (Fot. 48). Muhtemelen Edirne kalesinin güney suru Sinagog'un bulunduğu yerden batıya devam etmekte ve Saraçlar Caddesindeki ekseninde doğu surlarıyla buluşmak üzere köşe yapmaktadır (Fot. 49). Ancak burada, sonradan oluşan yapılaşma nedeniyle açıkta bir iz bulunmamaktadır.



Res. 48. Solda: Sinagog, karşıda: Maarif Caddesi, solda: Manyas Caddesinin sonu (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 49. Edirne kalesinin Saraçlar Caddesinde muhtemelen güney surunun bittiği doğu surlarının başlangıç noktası olabilecek bölgesi (İ.H. Kurtuluş, 2019).

6 Numaralı sur kalıntısı

Yekpare bir sur parçası ve bir burçtan oluşan 6 numaralı sur kalıntısı, Edirne kalesinin Doğu surunun parçasıdır. Saraçlar caddesinin üzerinde, birkaç metre batısındaki boş bir alan içindedir (Fot. 50).



Res. 50. Doğu suruna ait 6 numaralı sur kalıntısının bulunduğu yerin genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).

Edirne Müzesi tarafından 2009 yılında bir kurtarma kazısı yapılmış ve kazı sonuçları yayınlanmıştır (Karakaya, 2010: 47-48). 2008 yılında Zindanaltı Mevkii′nde, 4. Pafta, 15. Ada 21/53 parselde (eski ticaret borsası) yapılan kazı çalışmalarında, Roma İmparatoru Hadrianus Döneminde yapılan Edirne (Hadrianapolis) Kalesinin surlarının bir bölümü tespit edilmiştir. 2008 yılı Kazı çalışmaları eski ticaret borsasının güneyinde bulunan üzerinde yapılaşma bulunmayan 53 parselde gerçekleştirilmiştir. Aynı dönemde Eski Ticaret Borsasının binası da bodrum katına kadar yıktırılmış, sadece bodrum katının beton zemini ve binanın temelleri kalmıştır. 2008 kazı sezonunda yapılan çalışmalarda yıktırılan binanın girişinin sur duvarının üstüne oturduğu görülmüştür. (Karakaya, 2010: 47). Burada, Hadrianapolis′in M.S. 2. yüzyılda inşa edilmiş olan doğu surunun bir bölümü bulunmaktadır. Sur oldukça iyi korunmuş durumdadır.

Sur duvarı büyük bloklar kullanılarak yapılmıştır ve isodomos[44] tipinde bir örgüye sahiptir. 70-75 cm. genişliğinde farklı uzunluklara sahip büyük bloklar kullanılarak yapılan sur, tek sıra olup içte atkılarla desteklenmiştir. Atkı duvarları 400/430 cm. aralıklarla yer almakta ve duvarın genişliği 55-60 cm. ölçülerindedir. Taşların dış yüzeyleri bosajlı olup bloklar harç kullanılmadan kırlangıçkuyruğu şeklindeki kenetlerle birbirlerine birleştirilmiştir. Kullanılan blokların yüksekliği 55-60 cm. arasında yer almaktadır. Surun büyük bir kısmında dokuz sıra taş blokların korunduğu görülmektedir. Üstten ilk üç/dört sırada dökülmeler ve çatlaklar yer almasına rağmen alttaki beş/altı sıra oldukça iyi korunmuştur (Karakaya, 2010: 60), (Fot. 51, 52).

[44] İsodomos: Eş yükseklikte taş sıralarından oluşan harçsız Helenistik duvar örgüsü.



Res. 51. Edirne kalesinin 6 numaralı Roma Dönemi Doğu Sur kalıntısının genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 52. Edirne kalesinin 6 numaralı Roma Dönemi Doğu Sur kalıntısında bosajlı taş işçiliği (İ.H. Kurtuluş, 2019).

Sur, en altta yer alan harçlı temel duvarının üzerine, iki sıra küfeki ve onun üzerine yerel kireç taşı kullanılarak inşa edilmiştir. Temel üstünde yer alan ve küfeki taşından yapılmış olan ilk iki sıra, üsteki bloklardan daha geniş tutularak dışa çıkıntı yapmaktadır. Surda ve burç üzerinde taşçı atölyesi/taşçı ustalarına ait işaretler oldukları düşünülen Grekçe harfler yer almaktadır. Arazinin kuzeyden güneye doğru eğiminden dolayı, sur duvarı belli aralıklarla kademelendirilerek kodu düşürülmüştür (Karakaya, 2010: 60), (Fot. 53).

Buradaki Roma Dönemine ait surun kuzey kısmında bir burç kalıntısı bulunmaktadır. Surla aynı duvar tekniğiyle yapılmıştır. Yapısal bütünlüğü korunmuş bir şekilde günümüze ulaşmıştır (Fot. 54,55)



Res. 53. Surun tabanında küfeki taşı, üstte kireç taşı kullanılmış (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 54. Edirne Kalesinin 6 numaralı Doğu sur kalıntısının kuzeyindeki burç kalıntısının kuzeyden görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 55. Edirne Kalesinin 6 numaralı Doğu sur kalıntısının kuzeyindeki burç kalıntısının genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).

7 Numaralı sur kalıntısı

Roma dönemine ait 6 Numaralı sur kalıntısının biraz ilerisinde, kuzeybatısında 7 numaralı sur kalıntısı bulunmaktadır. Osmaniye Caddesi üzerinde bulunan Gazi Mihal Aile sağlık Merkezinin arka bahçesinde yer almaktadır (Fot. 56).



Res. 56. Gazi Mihal Aile Sağlığı Merkezinin girişi. (İ.H. Kurtuluş, 2019).

Bu sur kalıntısı, Makedonya kulesinden itibaren güneye doğru devam eden Doğu surunun bir parçası olarak düzgün bir aksta bulunmaktadır. Güneyindeki Roma dönemi 6 numaralı sur kalıntılarına göre biraz kuzeye sapmış gibi görünmektedir. Bunun sebebi kalenin Doğu surlarının Güney yönünde tam dik olarak inmemesinin yanı sıra, Bizans döneminde yapılan ikinci sur duvarından dolayı, Roma surlarından biraz daha geride yer alması sebebiyle olmalıdır (Fot. 9). Bu sur kalıntısının Bizans dönemine ait olması, bu düşünceyi desteklemektedir.

Yaklaşık altı metre uzunluğunda dört metre yüksekliğinde olan duvar, moloz taş duvar örgüsüyle yapılmış ve beyaz renkli güçlü bir harç kullanılmıştır. Farklı büyüklüklerde kabaca kesilmiş taşlar yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Duvar içinde yer yer tuğla kullanıldığı, ancak bunun belli bir düzen içinde olmadığı, dolgu malzemesi olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Duvar içindeki birkaç büyük blok taş, Roma dönemi

surlarına ait bazı kırılmış blok taşların şpoli olarak kullanıldığını göstermektedir. Yakın dönemlerde üzerinin sıvandığı sonra çoğu kısmının üzerindeki sıvaların döküldüğünü izlerden anlamak mümkündür. Bu sebeple duvar dokusunun detaylarını çok net aksettirememektedir (Fot. 57,58). Duvarın Güney yönünde hala sıva altında olan bölümler olduğu izlerden anlaşılmaktadır. Hatta duvarın Güney yönünde devam ederek bu yöndeki yapılaşma arasında devam ettiği görülmektedir (Fot. 59). Ancak yeni yapıların içinde veya duvar sınırlarında daha ne kadarının bulunduğu veya tahrip olduğu, bu yönde yapılacak çalışmalarla netlik kazanabilecektir. Böyle bir çalışma belki de güneyinde bulunan 6 numaralı sur kalıntısıyla bağlantısını ortaya çıkarabilecektir.



Res. 57. Edirne kalesinin Bizans dönemine ait 7 numaralı sur kalıntısının cepheden görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 58. Edirne kalesinin Bizans dönemine ait 7 numaralı sur kalıntısında duvar işçiliği (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 59. Edirne kalesinin Bizans dönemine ait 7 numaralı sur kalıntısının sıva altında bulunan ayrıca güney yönünde devam eden bölümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).

8 Numaralı sur kalıntısı

Osmaniye Caddesi üzerinde bulunan 7 numaralı sur kalıntısından aynı cadde aksı üzerinde Edirne surlarına ait bir kalıntı daha bulunmaktadır. Osmaniye Caddesi kuzey ucunda batıya doğru dönerek Aziziye Caddesi ismiyle, güney-kuzey yönünde uzanan Maarif Caddesine bağlanmaktadır. Bu bağlantıdan sonra, Maarif Caddesinin, Talat Paşa Caddesi ile kesiştiği noktada, doğu tarafta, yaklaşık 25 metre geride bir sur kalıntısı daha bulunmaktadır. Uydu görüntüsünden bakıldığında kuzey yönünde yarım kesilen Osmaniye caddesinin aksında bulunduğu görülmektedir. Böylece, 8 numaralı sur kalıntısının, 7 numaralı sur kalıntısıyla aynı aks üzerinde olduğu net bir şekilde anlaşılmaktadır (Fot. 9).

Sur kalıntısı Makedonya kulesinin güneyinde yakın bir mesafede bulunmaktadır. Arada kesinti yaratan sadece Talat Paşa Caddesi ve Ziraat Bankası bulunmaktadır. Birisi temel seviyesinde olan iki inşattın arasında bulunan 8 numaralı sur kalıntısı, kuzey-güney yönünde uzanmaktadır. Kalıntının kuzey ucu Roma dönemi blok taşlardan meydana getirilen duvar örgüsüne sahipken güneye doğru moloz taş duvar örgüsüyle devam etmektedir. İnşaat alanı olduğundan uzaktan alınan görüntüyle kısıtlı bir inceleme yapılabilmiştir. Muhtemelen inşaatlar bittiğinde iki bina arasında görünmez durumda kalacaktır (Fot. 60). Surun Talat Paşa Caddesi tarafındaki bitim kısmında perdeleme yapan reklam panosu sebebiyle, bu cepheden görüntü alınamamıştır (Fot. 61).



Res. 60. Talat Paşa Caddesi ile Maarif Caddesi köşesinde bulunan 8 numaralı sur kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 61. Talat Paşa Caddesi üzerinde, 8 numaralı sur kalıntısının birim noktası. Reklam panosu arkasındadır (İ.H. Kurtuluş, 2019).

9 Numaralı sur kalıntısı

Bu sur kalıntısı ilk başta Makedonya kulesi ve ona bağlanan surlar betimlenirken anlatılmıştı. 8 numaralı sur kalıntısının kuzey yönünde bulunan Talat Paşa Caddesinin karşısında bulunan Ziraat Bankası binasının yanındaki sokağın hemen ilerisindedir (Fot. 62). Roma dönemi doğu surunun bir parçası olarak Makedonya kulesine bitişik durumdadır (Fot. 63).



Res. 62. Ziraat Bankası binasının sağındaki sokak içinde 9 numaralı sur kalıntısı ve Makedonya kulesi yer almaktadır (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 63. Roma dönemi surlarının bir parçası olan ve Makedonya kulesine bitişik bulunan 9 numaralı sur kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2019).

Edirne kalesi çevresinde yapılan araştırma gezisi sırasında dokuz parça sur kalıntısı tespit edilmiş, resimlenerek kataloğa dâhil edilmiştir. Makedonya Kulesi çevresi ve Zindanaltı mevkiinde bulunan surlar Edirne Müzesi tarafından kazılmış ve bilimsel sonuçları yayınlanmıştır. Tespit edilen bu dokuz parça sur kalıntısının haricinde, girip göremediğimiz bina arkalarında ve aralarında başka küçük kalıntılar olmasının mümkün olduğu göz ardı edilmemelidir. Ayrıca yakın zamanda bilinen bazı sur kalıntıları üzerine

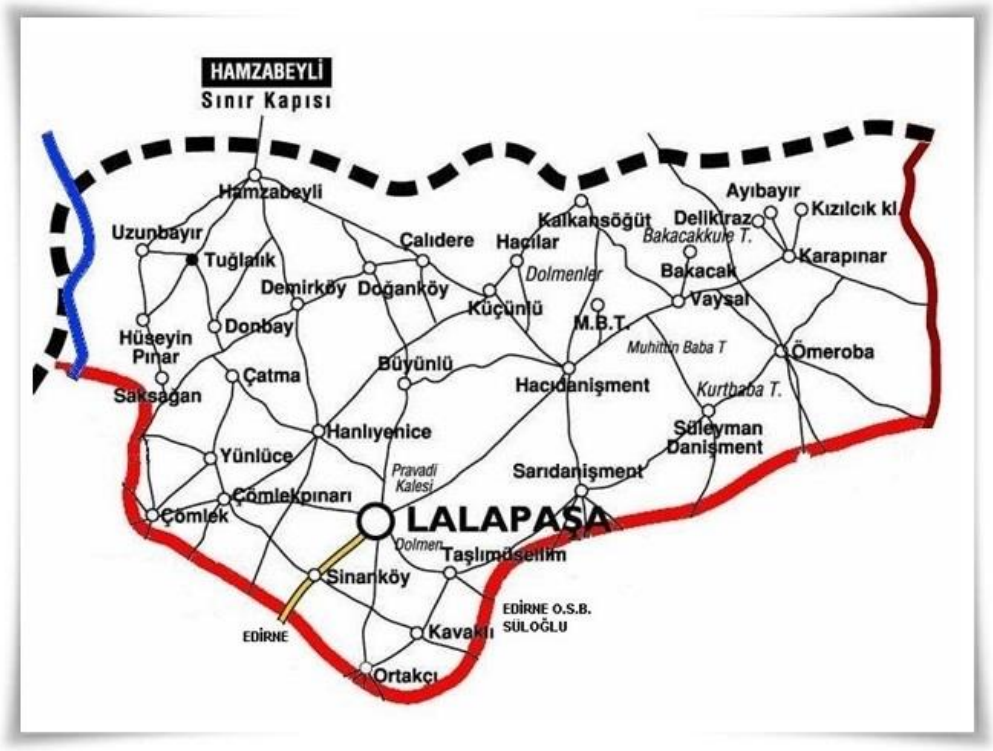
inşaat yapıldığı, ancak bunların birkaçı önceden tespit edilip kayıt altına alındığı için, nerede oldukları bilinmektedir.

Ayrıca blok taşlarla yapılmış Roma surlarının üzerinde, Bizans döneminin farklı zamanlarına ait, almaşık ve moloz taş duvar dokusuyla günümüze ulaşmış, birkaç sur kalıntısının daha olduğu tespit edilerek, değerlendirilmesi yapılmıştır.

Aslında yapılan çalışma sırasında, Edirne kalesi ile ilgili, daha detaylı bir şekilde çalışmalar yapılması gerektiği anlaşılmıştır. Oluşturulacak, farklı bilim dallarında çalışan bir ekiple, geniş bir zaman aralığında, kalenin şu anda görünen kalıntılarının haricinde bulunan sur kalıntılarında, teknolojik cihazlar ve laboratuvar verilerinin kullanılacağı yöntemlerle, daha detaylı bilgilere ulaşılabilecektir. Edirne Roma döneminde, Trakya bölgesini, yol ağlarını ve buradaki ticari faaliyetleri kontrol ederken, Bizans ve Osmanlı döneminde, askeri açıdan her zaman İstanbul'u koruyan savunma ağının en önemli parçası olmuştur. Bu sebeple tüm bu dönemler boyunca sürekli olarak aktif durumda bulunan Edirne kalesi, yüzyıllar boyunca biriktirdiği kültürel varlıkların sahibi olarak, ileride yapılacak bilimsel çalışmalarla, gizlenen ve henüz ortaya çıkmamış olan başka birçok değerlerine ulaşılabilecektir.

3.1.2. Vaysal Köyü Kalıntısı

Vaysal köyü, Edirne'nin Lalapaşa ilçesine bağlıdır. Lalapaşa'nın kuzey doğusunda yer alır. Vaysal köyü ile Lalapaşa arasındaki mesafe 17 kilometredir (Çiz. 22).



Çiz. 22. Lalapaşa ilçe sınırları içinde bulunan Vaysal köyünün konumu (www.edirnekultur.gov.tr).

3.1.2.1. Tarihsel Veriler

Vaysal köyünün geçmişi ile ilgili çok az bilgi bulunmaktadır. Köyün eski adı Bēsaltai (Βησάλται) dir. Önceki çalışmalar sırasında, köyün dört kilometre dışında H. Ēlias' ın küçük kalıntılarının olduğu bildirilmiştir. Bu kalıntının tam lokasyonu ve bir kilise ya da manastır mı olduğu belirtilmemiştir (Kuezler, 2008: 286). Ayrıca Vaysal' da daha yakın zamanlarda yapılan çalışmada, Karapınar, Manda Kayalar ve Karagöl mevkilerinde Demir çağ dönemine ait dolmenler bulunmuştur (Beksaç, 2007: 71-72).

3.1.2.2. Mimari kalıntının Bulunduğu Arazinin Durumu

Kalıntı, Vaysal köy merkezinin dışında, ormanlık bir arazi içinde, Başkaynaklar mevkiinde yer almaktadır. Kalıntının bulunduğu tepenin kuzey, güney ve doğu kısımları, ulaşılması güç dik bir yapıya sahiptir ve ağaçlarla kaplıdır. Bu cepheler doğal savunma olanağı sağlamaktadır (Fot.64). Kalıntının duvarları sınırları dışında kalan tepenin kuzeybatı tarafında ağaçsız, geniş bir alan bulunmaktadır. Bu açık alan çevre arazi ile bağlantı sağlayan daha yumuşak eğimli bir topografik yapıya sahiptir (Fot.65). Yapının girişi de bu alan tarafındadır. Kalıntının bulunduğu bu tepenin çevresinde daha yüksek başka alanlar bulunsa da, aralarında bulunan derin yarıntılar sebebiyle kalıntının bulunduğu tepeyi diğerlerinden ayırarak, korunaklı bir alan yaratmaktadır (Fot. 66). Kalıntının bulunduğu tepenin kuzeydoğusunda Manda Kabası mevkii, kuzeyinde Deli Bekir mevkii, güneyinde Yanık Kışla mevkii vardır. Yine bu tepenin güneydoğu cephesinin hemen altında, oldukça güçlü bir su kaynağı bulunmaktadır. Başkaynaklar mevkii, adını bu kaynaklardan almaktadır (Fot. 67). Tepenin üzerinde bulunan yerleşime uygun alanın sadece doğal korunaklı doğu bölümüne yapı inşa edilmiş, batı tarafında kalan alan ise doğal açık alan olarak bırakılmıştır. Şimdiki durumunda, yapı kalıntısının içinde ve batı tarafındaki dış alanda aralıklı olarak ağaçlı ve boş alanlar bulunmaktadır. Tepenin üzerinde yer yer açığa çıkmış ve görünen kayaç yapısı ile buradaki kalıntıda kullanılan taşlar aynı özelliklere sahiptir (Fot. 65). Muhtemelen tepenin belirli bölümlerinden, hem inşaat için kullanılacak taş kırılmış, hem de arazinin daha iyi ve verimli kullanılabilecek duruma getirilmesi için, üzerinde tesviye işlemi gerçekleştirilmiştir. Genellikle yerleşim birimlerinden uzak kalelerde, taş çıkarma ve nakliye sebebiyle maliyetli bir iş olan yapı malzemesi, çevredeki mevcut kaynaklardan elde edilmekteydi.



Res. 64. Vaysal Kalıntısı, kuzey duvar izi dış kısmındaki dik arazi yapısı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 65. Kalenin bulunduğu tepenin mimari kalıntı dışındaki batı kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 66. Vaysal Kalesi içinde ağaçsız alan. Kalıntının bulunduğu tepe derin yarıntılar ile dış araziden ayrılmaktadır (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 67. Vaysal Kalesinin doğusundaki su kaynağı (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.1.2.3. Mimari Kalıntının Durumu

Mimari Kalıntı orta yükseklikte, sırt şeklinde bir tepenin üzerinde, doğu batı yönünde kurulan bir yapıya ait duvar izleridir. Duvar izleri toprak ve orman döküntüsü altında kalmıştır ancak bir kabartı şeklinde izlenebilmektedir (Fot. 68). Duvar kalınlığını ölçebilecek açıkta bulunan bir duvar izi bulunmamaktadır. Ancak alanı sınırlayan duvarın izleri kesintisiz takip edilebilmektedir. Toprak altında kalan duvarların kabartı şeklindeki izlerinin etrafında ve dik araziden aşağıya dağılmış durumda, duvarların yapı malzemesi olan taşların bir kısmı görülebilmektedir. Taşlar orta boyutta ve kabaca kesilmişlerdir (Fot. 69). Yıkılmış duvarın blok halindeki bir parçasından, taşların birbirine bol kullanılmış beyaz bir harçla tutturulduğu anlaşılmaktadır (Fot. 70). Buna göre yapı duvarları moloz taş duvar örgüsüne sahiptiler ve sağlam bir yapıları vardı.



Res. 68. Yüzeyde kabartı halinde izlenebilen duvarlar ve yüzeyde görülen taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 69. Yapıya ait kuzey duvarından yıkılarak dağılmış taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res.70. Kuzey duvarında bulunan harçlı duvar parçası (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.1.2.4. Mimari Kalıntının Planı

Kalıntı, bulunduğu tepenin topografik yapısına göre şekillenmiştir, güney, kuzey ve doğu yönlerinde arazinin sınırları boyunca örülen duvarlara sahiptir. Batı yönünde ise bir sırt şeklinde devam eden arazide yapı devam ettirilmemiş, kuzey – güney ekseninde bir duvarla bu yönde sınırlandırılmıştır (Fot. 71- 72). Yapı kalıntısı sivri ucu doğu kısmında olan bir badem[45] şeklindedir (Çiz. 23).



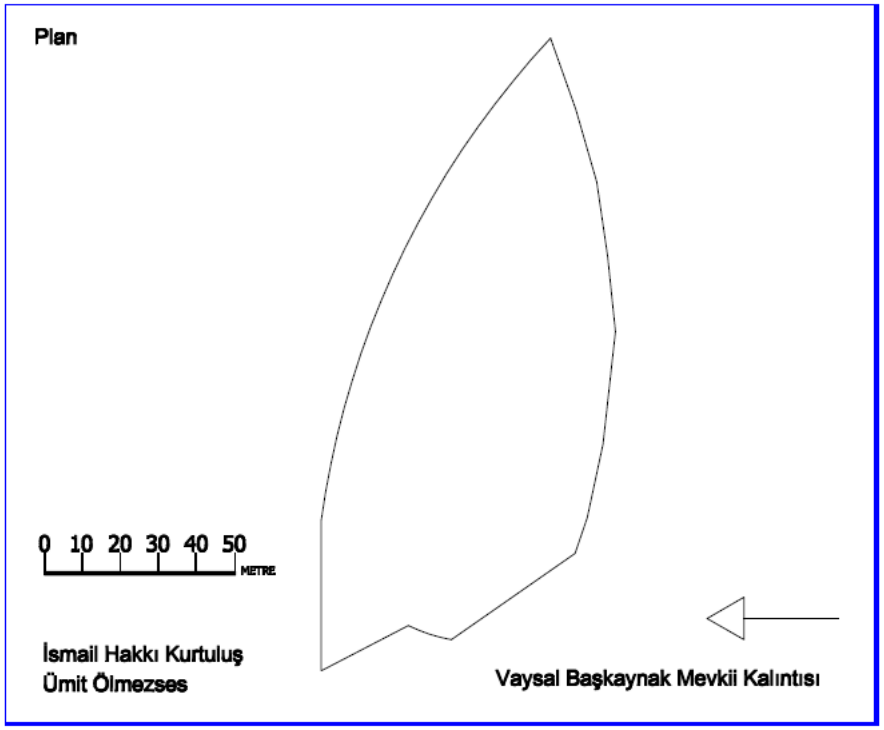
Res. 71. Kalıntının kuzey-güney yönünde uzanan batı duvarının bir bölümünün yapı içinden görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

[45] Evliya Çelebi' de gördüğü bazı kalelerin şekillerinin badem şeklinde olduğunu ifade etmiştir. Örneğin Budin kalesi için *"Nemçe krallarından biri yaptırmıştır. Gülbaba yerinden bakınca badem şeklinde görünür. Ama Gezer İlyas Baba Dağından bakıldığında sanki Osmanlı başdarde kadırgası gibi görünür"* (C.5-6: s. 553) demektedir. Ayrıca Polgay kalesinden bahsederken *"Yalçın kaya üzerinde kırmızı renkli taştan yapılmış badem şeklinde, balıksırtı gibi, sivri burunlu bir kaya üzerinde taştan bir kaledir…"* (C.5-6: s.692) olarak ifade etmektedir. Bahsi geçen kaleler çok daha büyük boyutlulardır. Ancak badem şeklinde bir plana sahip olmaları, bu biçimde başka örneklerin bulunduğunu göstermesi açısından önemlidir.



Res. 72. Kalıntının batı duvarının yapı dışından (batıdan) görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kalıntının kuzey duvarı doğu yönünde 50 metre dik devam ettikten sonra, 120 metre güney doğu yönünde ilerlemektedir ve 170 metre uzunluğundadır. Güney duvarı 110 metre uzunluğunda olup, dışa doğru genişlemekte, iki yanda daralarak yay şeklinde uzanmaktadır. Batı duvarı orta kısmında bir kırılma yaparak kuzey – güney yönünde devam etmektedir ve 66 metre uzunluğundadır. Toplam 346 metre uzunlukta çevre duvarına sahiptir. Kuzey ve güney duvarı doğu uçta birleşmektedir. Yapının giriş kısmı batı yönündedir. Bu kısımda kademeli devam eden duvar kalıntısı ve ulaşılabilir tek cephe olması bu tespiti güçlendirmektedir (Çiz 23).



Çiz. 23. Vaysal köyü, Baş Kaynak Mevkiindeki kalıntının planı. (İ.H.Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019).

Kalıntının batı cephesinin yaklaşık beş metre dışında, şu anki yüzey izlerinden edinilen algılamaya göre, yapıdan bağımsızmış gibi görünen bir yıkıntı kümesi bulunmaktadır. Yıkıntı kümesi yoğun ağaçlık bir alan içindedir. Bu yıkıntı kümesinin izleri belirli olmayıp çevre sınırları ve geometrik formu belirlenebilecek durumda değildir. Ancak bu kalıntı ile ana yapı arasındaki yakın boşluk doğal görünmeyip, belki bir iş makinasıyla açılmış kanal gibidir. Eğer böyle değilse, ana yapı kalıntısına çok yakın bir başka küçük yapı kalıntısı var demektir. Bu sebeple aradaki bağlantıyı şu anki durumda tespit etmek mümkün değildir. Ana kalıntının batı duvarının düz bir hat halinde değil kesintili devam etmesi, sanki bir parçasının kopuk olduğu izlenimini vermektedir. Dolayısıyla batıdaki bu ikinci kalıntının ana binanın batı parçası olduğunu düşündürmektedir (Fot. 73).



Res. 73. Yapının batı duvarı dışında bulunan yıkıntının doğudan (ana yapıdan) görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Ayrıca, formu belli olmayan ikinci kalıntının güney tarafına bitişik olarak bulunan, toprak altında kalmış ancak üst kısımlarında bulunan yoğun taşlarla bir kaç metre uzunluğunda duvar ya da belki yıkıntının mimarisiyle bağlantılı bir iz görülebilmektedir (Fot. 74).



Res. 74. Ana yapının batısındaki kalıntının güneyindeki dağılmış yapı taşları (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Mimari kalıntının batısındaki bu durumuyla formu ve işlevi belirlenemeyen kalıntı, yapının girişinin bir parçası olabilir. Ancak mevcut durumda, toprak üstünde izlenen duvar izleri girişin detayı hakkında bir bilgi edinebilmek için yeterli değildir. Giriş kısmı kemerli basit bir kapı ile mi sağlanıyordu? Yoksa anıtsal ve korunaklı bir yapıya mı sahipti? Eğer batıdaki ikinci kalıntı, giriş cephesi ile ilgili ise, sağlam ve ana yapıdan belki burç şeklinde bir çıkmanın varlığına işaret etmektedir. Ana mimari kalıntı ile batıdaki kalıntı arasındaki düşük seviyeli boşluk sonradan yapıldıysa bu durum geçerlidir. Ancak aradaki bu boşluk doğalsa, bu durumda özerk ikinci bir yapı kalıntısı olmalıdır. Bu durumda belki bir çan kulesi varlığı düşünülebilir. Bu durum ancak mimari kalıntının batı tarafında yapılacak bir kazı çalışması ile bu bağlantının ortaya çıkarılmasıyla netlik kazanabilir. Şu anki toprak üstündeki yetersiz verilerle sadece bahsedilen varsayımlarda bulunulabilir, net bir sonuca varmak mümkün değildir. Bu belirsizlik yapının kesin bir şekilde kale olarak tanımlanabilmesini de olanaksız kılmaktadır.

Ana mimari kalıntının iç kısmı, tesviye edilmiş düz bir yapıya sahip değildir. İç kısmın doğu tarafına yakın bir bölümde ağaçlık olmayan bir alan bulunmaktadır. Buradaki zemin bir dolgu şeklinde yüksektir ve üzeri tamamen toprakla kapanmıştır (Fot.75).



Res. 75. Kalıntının iç kısmında, yüksek zeminli bölge (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.1.2.5. Mimari Kalıntının Değerlendirilmesi

Vaysal, Başkaynaklar mevkiinde bulunan mimari kalıntının geçmişi hakkında, tarihsel kaynaklarda bir bilgi bulunmamaktadır. Daha önce üzerinde bilimsel bir çalışma da yapılmamıştır. Dolayısıyla yapı hakkında arazide elde edebildiğim yüzeysel verilere dayanarak bazı fikirler ileri sürülebilir.

Yapının planına bakıldığında, bölgede yaşamış olan Traklar tarafından Demir çağ sürecinde yaptıkları kalelerin arazi seçimleriyle örtüşmektedir. Onlar, birçok kalelerinde, üç yönden doğal savunmalı, bir yönden çevre araziye ulaşımı olan bir sırtla bağlantılı alanları kale yapmak için kullanmışlardır. Ayrıca plan açısından da yakın coğrafyada benzer örnekler bulunmaktadır (Kurtuluş, 2014: 110-116, 150-153). Bu sebeple burada en erken süreçte Traklar dönemine ait bir kale bulunduğu düşünülebilir. Bu düşüncenin en önemli sebebi, Bizans döneminde eski kalelerin yerlerinin stratejik ve korunaklı konumları nedeniyle, yeniden yapılaştırılarak, tekrar askeri (kale) veya farklı bir amaçla

(manastır) olarak kullanılmaları hakkında bilgiler (Kazhdan, 1991: 798) ve yakın çevreden örnekler (Kurtuluş, 2014: 169-174) bulunmasındandır. Vaysal kırsalında bulunan Dolmenler de Traklar'ın bölgede aktif olduklarının kanıtlarıdır (Beksaç, 2008: 71-72). Buna karşın alanın ve burada yer alan yapı kalıntısının, Traklar dönemini kanıtlayacak duvar örgüsü, seramik parçası ya da başka bir buluntuya rastlanmamıştır.

Yapının çevre duvarları moloz taş duvar örgüsüyle yapılmıştır ve içinde taşların öğütülmesiyle elde edilmiş küçük çakıl parçaları bulunan beyaz harç kullanılmıştır. Yüzey araştırması sırasında, yoğun orman döküntüsü ve toprak dolgu sebebiyle çok az seramik parçası bulunabilmiştir. Bulunan Orta Çağ dönemine ait iki örnekten biri çok yıpranmış bir tuğla parçası ve iki küçük seramik parçasıdır (Fot. 76-77). Bu buluntular, yapının Orta Çağ sürecinde aktif olduğunu gösteren izlerdir.



Res. 76,77. Vaysal kalıntısında bulunan, solda yıpranmış tuğla parçası, sağda iki küçük seramik parçası (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Çalışma alanında bulunan zayıf izlerden elde edilen bilgiler, burada bulunan yapıyı çok net olarak tanımlamak için oldukça yetersizdir. Bu sebeple, burada yapılacak bilimsel bir kazı çalışmasına kadar, yapılan yüzey araştırmasıyla ancak bazı genel sonuçlara varabilmek mümkündür. Kalıntı, büyük ölçülerde değildir ama duvar izlerinden anlaşıldığı üzere sağlam ve dışa kapalı bir yapıya sahiptir. Bu sebeple yapı hakkında olabilecek iki sonuç düşünülebilir:

Birincisi burada bulunan mevcut yapı kalıntısının Ortaçağ döneminde küçük bir Bizans koruma kalesi (karakol) olduğudur. Bunu kuvvetlendirebilecek bir sebep, çevre yerleşimlerin suyunu sağlayan kaynağın yanında bulunmasıdır. Hem su kaynağını korumak hem de doğu yönündeki su yatağı yolundaki küçük vadiyi gözlemlemek, çevre asayişini sağlamak amacıyla yapılmış olabilir.

İkincisi ise, Vaysal köyü dışında bulunduğu söylenen ama tam yeri belirtilmemiş olan H. Ēlias' ın (Kuelzer, 2008: 286) kalıntılarıdır. Bu durumda kalıntının batısında bulunan yıkıntı, bir manastıra ait çan kulesinin bulunduğu yer olarak anlamlandırılabilir. Savunma ihtiyacı hisseden keşişlerde, kırsaldaki manastırları tercih ediyorlardı. Ortaçağda kırsal alanlarda manastırlar yoğun olarak kurulmuşlardı. Su kaynağı yanında olması, manastır için de avantajlı bir durumdur.

Her iki durumda da Vaysal Kale Kaynakları mevkiinde bulunan kalıntının müstahkem bir mimariye sahip, küçük ölçülerde, korunaklı bir yapı olduğu anlaşılmaktadır. Yüzey araştırması için çok yetersiz parçaları kalmış olsa da, bir kale olabilme ihtimali bulunduğu için kataloğa dâhil edilmiştir. Daha sonra yapılacak bilimsel kazı ve detaylı çalışmalar için kayıt altına alınması gerekmektedir.

3.1.3. Ömeroba Kalesi

Ömeroba köyü, Edirne'nin Lalapaşa ilçesine bağlıdır ve Edirne' ye 49 kilometre, Lalapaşa'ya 23 kilometre uzaklıktadır. Lalapaşa'nın kuzeydoğusunda yer alır (Çiz. 22). Kale, Ömeroba köyünün sınırları içinde yer alan Karapınar mevkiindedir.

3.1.3.1. Tarihsel Veriler

Ömeroba köyünün tarihi ile ilgili bilimsel bir kaynakta bilgiye ulaşılamamıştır. Köyün ilk kez ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu net olarak bilinmemektedir.

Köy arazisi içinde yapılan yüzey araştırmaları sırasında Kızılöğük ve Sarıgöl mevkilerinde yer alan çok sayıda Tümülüs'ten oluşan nekropol alanları belirlenmiştir. Ömeroba, Aktaş'ta defineciler tarafından tahrip edilmiş bir çist[46] veya dolmenin kalıntıları bulunmaktadır. Yine Dörtağaç mevkiinde ikili bir Dolmen kalıntısı vardır. Ayrıca, bölgeye yerleşen Yörüklere ait geleneğe bağlı olarak isimsiz mezar taşları olan dikili taşlar bulunmaktadır. Bu çalışmalar sırasında kaleden de bahsedilmiştir. (Beksaç, 2008: 72-73). Anlaşıldığı üzere Ömeroba köyünün kırsalında farklı dönemlere ait çeşitli kalıntılar bulunmaktadır. Özellikle Tümülüs ve Dolmenlerin çok sayıda olması, geçmiş dönemde bölgede yoğun bir nüfus bulunduğunu göstermektedir. Dolmenlerin Demir Çağ dönemine ait oldukları bilinse de bölgedeki Tümülüslerde bir kazı çalışması yapılmadığı için yapıldıkları dönem bilinmemektedir.

3.1.3.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu

Kale, Karaburun mevkiinde, bir tepe üzerinde bulunmaktadır (Fot. 78). Tepe doğu ve kuzey yönlerden, sert meyilli arazi durumuyla, kolay ulaşılamaz bir yapıya sahiptir ve doğal savunmalıdır (Fot. 79,80,81), diğer yönlerde ise sert olmayan meyille daha

[46] Çist (Yunanca, kist): Taştan yapılmış küçük bir tabuttur.

ulaşılabilir durumdadır. Tepenin en ulaşılabilir cephesi batı kısmıdır. Dış araziye ulaşım sağlanabilecek en uygun yer bu yöndedir. Muhtemelen kalenin giriş kısmı bu cephededir (Fot. 82).



Res. 78. Ömeroba Kalesinin bulunduğu tepenin batıdan genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 79. Ömeroba Kalesinin doğu köşesinden kuzeydeki arazinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 80. Ömeroba Kalesinin doğu köşesinden, kuzeydoğudaki arazinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 81. Ömeroba Kalesinin doğu köşesinden doğudaki dış arazinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 82. Ömeroba Kalesinin kuzey köşesinden, batıdaki arazinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Tepenin geniş bir alan oluşturan zirve kısmında, belirli bir alan tesviye edilerek, burada bulunan doğal kayaçlardan kesilen taşlarla duvarlar inşa edilmiştir. Kale kalıntısının içinde ve çevresinde yer yer doğal kayaç varlıkları görülmektedir ve buradaki kalıntının yapı taşlarıyla aynı özelliklerde olduğu anlaşılmaktadır (Fot. 83,84,85).



Res. 83. Tepenin merkezinde bulunan doğal kayaçlar (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 84. Tepenin merkezinde bulunan doğal kayaçların yakın görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 85. Tepenin merkezinde bulunan doğal kayaçlar ve yapı taşları (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Tepe çok yüksek ve ulaşılmaz olmasa da, çevredeki araziye hâkim bir durumda ve savunmaya elverişli bir konumda bulunmaktadır. Tepe üzerinde ve kalıntının bulunduğu alanın içinde yoğun orman dokusu yoktur, ancak birkaç ağaç bulunmaktadır. Tepenin dışında ise, doğu ve kuzey doğu bitişik alanları yoğun ağaçlık alanken diğer yönler daha açık alanlara sahiptir.

3.1.3.3. Kale Kalıntısının Durumu

Kale Kalıntısı, tepenin zirvesinde bulunan geniş alanı sınırlayacak şekilde yapılmıştır. Duvar izleri tüm kale kalıntısı boyunca takip edilebilmektedir (Fot. 86). Bazı bölümlerde taş izleri dağılmış vaziyette görülmekte (Fot. 87) diğer kısımlarda ise üzeri toprak örtülmüş bir kabartı olarak izlenebilmektedir. Duvar kalınlığı tespit edilebilecek nitelikte kalıntı, üst katmanda, görünür kısımlarda bulunmamaktadır. Kalıntının belirli bölümlerinde, duvarda kullanılan taşların yıkılan bölümlerinin aşağı akmış olanlarının bir kısmı, yoğun şekilde görülebilmektedir. Bu kalan malzemeden anlaşıldığı kadarıyla, yapı içinde ve çevrede bulunan kayaçlardan kesilmiş olan taşların boyutları küçüktür (Fot. 88). Ancak duvar yapımında kullanılan daha büyük boyutlu taşlar çok az sayıda da olsa tespit edilmiştir (Fot. 89, 90). Net bir iz bulunmayan duvarların yapı tekniği tam belirli değildir. Tepenin üzerindeki düz alanın tamamı, yapı inşası için kullanılmıştır. Kale kalıntısı sınırlarını tam olarak verse de, detaylı bilgiler elde edilebilecek kalıntılarını toprak altında gizlemektedir. Duvarların açıkta bulunan izlerinden, sadece kule kısmında zayıf bir beyaz harç dokusu olduğu anlaşılmaktadır. Kale duvarlarının kuru taş (yığma taş) tekniğiyle örülüp örülmediği anlaşılamamaktadır. Duvardan dökülen taşların küçük boyutları, daha büyük taşlarla kaset yapılmamışsa ve bunların arasında dolgu olarak kullanılmamışsa, bu büyüklükteki bir yapının duvarlarını taşımak için uygun değildir. Bu durumda harçlı olmaları gerekir. Ancak bunu yüzeydeki görünebilir kısımlardan teyit etmek mümkün değildir. Zayıf harçlı, moloz taş duvar örgülü olduğu değerlendirilmiştir.



Res. 86. Ömeroba Kalesinin batı duvarının güney kısmının görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 87. Ömeroba Kalesinin batı duvarının, kuzey kısmının üstten görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 88. Ömeroba Kalesinin batı duvarından aşağı akmış taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2018).



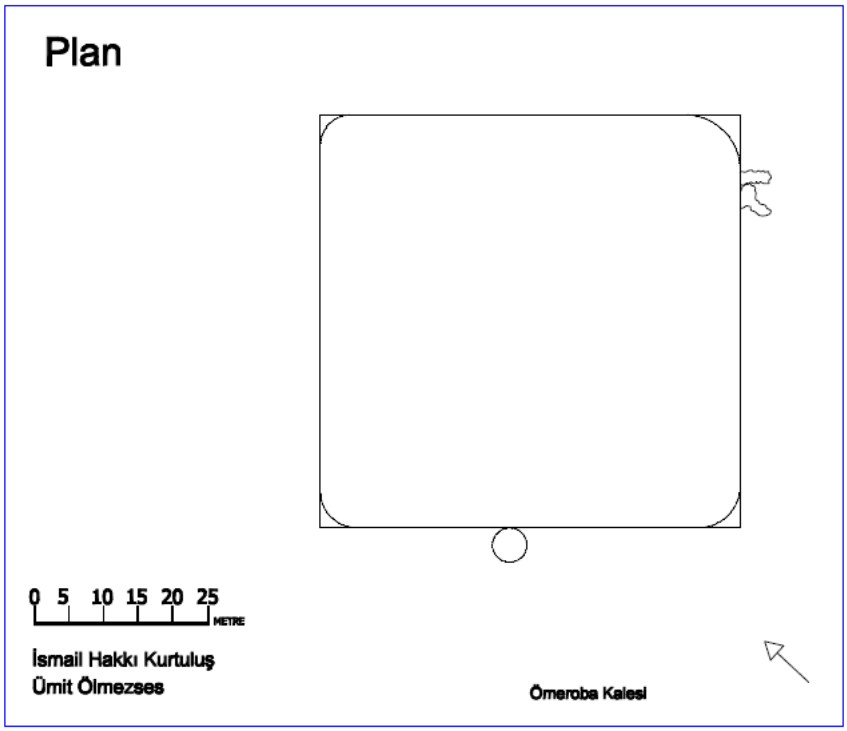


Res. 89,90. Kale kalıntısına ait büyük boyutlu taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.1.3.4. Kale Kalıntısının Planı

Kale, simetrik sayılabilecek ölçülerle kare şeklindedir. Ancak, mevcut durumda, köşelerde meydana gelen yıkılma ve aşınmalardan dolayı bu kısımlar orijinal durumlarında değildirler ve belki de olması gerektikleri gibi dik açıyla kesilmemektedirler. Arazide çok sınırlı imkânlarla, metre ile alınan ölçünün kayma payı ve yapının köşelerinin yıkılmasıyla oluşan net olmama durumu göz önüne alınarak 60X60

metre ölçülerinde olduğu kesin bir şekilde söylenebilir. Tüm duvarların toplam uzunluğu 240 metredir Kalıntının köşeleri kuzey-güney ve doğu-batı eksenindedir. (Çiz. 24).



Çiz. 24. Ömeroba köyündeki kalenin planı (İ.H.Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019).

Güneydoğu Duvarı: Kale kalıntısının güney köşesinden başlayıp, güneydoğu duvarı boyunca 40 metrelik kısım, toprak altında kalan duvarda kullanılan taşların yer yer zayıf şekilde görünmesiyle devam eder (Fot. 91). Duvar 40 metre sonunda bir kaya kütlesiyle birleşir (Çiz. 24; Fot. 92). Kaya bloğunun uzunluğu 6,70 metredir (Fot. 93). Kaya bloğundan 8, 30 metre sonra, kalıntının yıkılmış olan doğu köşesine ulaşılır ve kuzeydoğu duvarının başlangıç noktasıdır. Fakat burada köşe kısım yıkılmıştır ve yuvarlak bir dönüş yaparak, kuzeydoğu duvarı başlamaktadır. (Çiz. 24, Fot. 94). Duvarın toplam uzunluğu 55 metre ölçülmesine rağmen, yıkılmış olan doğu köşesinde alınan ölçü, yaklaşık bir noktadan alınmış olduğundan 60 metre olarak kabul edilmesi doğru olacaktır. Çünkü diğer üç duvar da 60 metre uzunluğundadır (Çiz. 24)



Res. 91. Ömeroba Kalesinin toprak altında kalan doğu duvarından görünüm (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 92. Ömeroba Kalesinin doğu duvarının kaya kütlesiyle birleştiği yer (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 93. Ömeroba Kalesinin doğu duvarının bitiştiği kaya kütlesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 94. Ömeroba Kalesinin güney ve doğu duvarının köşesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kuzeydoğu Duvarı: Kalıntının kuzey doğu duvarı, bir kabartı şeklinde devam eder ve toprak tabakası ile yoğun bitki örtüsü altında kalan duvara ait taşları pek az gösterir (Fot. 95). Yaklaşık 25 metre sonra, duvarın dış kısmına doğru akma yapmış, yapıya ait taşlardan oluşan bir yığın bulunmaktadır (Fot. 96). Bunun biraz ilerisinde, yüzeyde taşları görülebilen bir duvar parçası bulunmaktadır ama yine de kalınlık ölçüsünü verebilecek nitelikte değildir. Görünen duvarın hem iç yönde hem de dış yönde yıkıldığı, bu nedenle dağınık bir halde olduğu anlaşılmaktadır (Fot. 97). Kuzeydoğu duvarı yapının kuzey köşesi bitim noktasına kadar açıktan görülebilen duvar izleri ve yapı dışına yıkılarak yığılmış taş kümeleri ile devam etmektedir (Fot. 98,99). Kuzeydoğu duvarı nihayet yapının kuzey köşesine ulaşır ve buradan sonra kuzeybatı duvarı başlar. Bu köşede yıkılmıştır ve dik açılı değil yuvarlak bir dönüş yapmaktadır (Çiz. 24, Fot. 100,101). Köşede yoğun taş kümeleri görülmektedir (Fot. 102).



Res. 95. Ömeroba Kalesinin kuzeydoğu duvarının genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 96. Ömeroba Kalesinin kuzeydoğu duvarında, dış tarafa doğru akarak birikmiş taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 97. Kuzeydoğu duvarının, iki yana doğru yıkılmış kısmının görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 98. Ömeroba Kalesinin kuzeydoğu duvarının toprak altında kalmış izi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 99. Ömeroba Kalesinin kuzeydoğu duvarının, yapının kuzey köşesine yakın yerde bulunan, dışa doğru akma yapmış taşları (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 100. Ömaroba Kalesinin kuzeydoğu duvarının bitimi, kuzey köşesi ve kuzeybatı duvarının başlangıcı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 101. Kalenin kuzey köşesinin ve dış arazinin, yapı içinden genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 102. Ömeroba Kalesinin kuzey köşesinde, duvara ait yoğun yapı taşı kalıntıları (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kuzeybatı Duvarı: Bu duvar da, toprak ve yoğun bitki örtüsü altında, yüksek bir kabartı şeklinde kesintisiz izlenebilmektedir (Fot. 103). Bazı kısımlarda, yüzeyde duvara ait taşlar görülebilmektedir (Fot. 104). Bu duvar yüksek ve dik bir yamaca paralel olarak devam etmektedir. Kalıntının batı köşesine yakın bir kısımda, duvardan dökülmüş yoğun bir taş kümesi bulunmaktadır (Fot. 105). Buradan sonra kalıntının batı köşesine kadar, yapıya ait taş dizileri yüzeyde daha yoğun olarak görülmeye başlanır (Fot. 106).. Fazla miktardaki küçük boyutlu taşların yanı sıra, az sayıda da olsa daha büyük boyutlu taşlar bu bölgede görülmektedir. Kalıntının batı köşesine ulaşana kadar, duvara ait başka yıkılmış taş kümeleri vardır (Fot. 107, 108). Kuzeybatı duvarı, bu yıkıntı kümelerinden sonra, yapının batı köşesine kadar toprak altında bir kabartı halinde devam etmektedir. Kalıntının batı köşesi de diğerleri gibi dik açı yapan kısmı yıkıldığından oval bir dönüş yapar ve sonra güneybatı duvarı başlar (Çiz. 24; Fot.109,110).



Res. 103. Ömeroba Kalesinin kuzeybatı duvarında izlenebilen toprak altında kalmış bir bölüm (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 104. Kuzeybatı duvarda, yüzeyde görülebilen taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 105. Kuzeybatı duvarının bir bölümünde dış araziye yıkılan taş kümesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 106. Ömeroba Kalesinin kuzeybatı duvarına ait yoğun taş kalıntıları (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 107 Kalenin kuzeybatı duvarından yıkılarak birikmiş taş kalıntıları (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 108. Kuzeybatı duvarından yıkılarak dökülmüş taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 109. Ömeroba Kalesinin batı köşesinin iç kısımdan görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 110. Ömeroba Kalesinin batı köşesinin dıştan (batı) görünümü. Duvarlardan dıştaki araziye dökülmüş taşlar görülmektedir (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Güneybatı Duvarı: Kalenin güneybatı duvarı, dışardan en rahat izlenebilen kısmıdır. Kalenin dış araziye açılabileceği, ulaşımı nispeten kolay olan yönüdür. Dışardan bakıldığında güneybatı duvarı bir set gibi açıkça görülebilmektedir (Fot. 111).



Res. 111. Ömeroba Kalesinin güneybatı duvarının dıştan genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Güneybatı duvarı, batı köşeden itibaren güney yönünde, toprak altında kalmış olan duvarların kabartı halinde izlenebilir durumuyla, kule kalıntısı bulunan yere kadar 25 metre devam etmektedir. Bu aradaki bölümde, yine duvara ait yıkılmış kısımlardan biriken taş kümeleri bulunmaktadır. Bu taş kümeleri kalıntının dış kısmına doğru yıkılmışlardır (Fot. 112,113). Duvar, kuleye kadar sapma yapmadan dik bir aks üzerinde devam eder (Çiz. 24).



Res. 112. Batı köşeden güneybatı duvarının akstan görünümü. Arkadaki yüksek kısım dairesel kulenin bulunduğu bölümdür (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 113. Ömeroba Kalesinin güneybatı duvarında, dıştaki düşük kodlu alana akmış taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kule: Kalıntının batı köşesinden 25 metre uzaklıkta dairesel bir kule kalıntısı bulunmaktadır. Kule cephenin tam ortasında değil, batı köşeye, güney köşeden 10 metre daha yakın bir konumdadır. Surun beden duvarına bitişik durumdadır ancak neredeyse bağımsız bir kule gibi üç yönden dışa taşmıştır. Kule yıkılmış ve duvarları tahrip olmuş durumdadır. Toprak üstünde duvar kalınlığı alınabilecek bir bölümü bulunmamaktadır. Ancak iç çeperinin ölçüsü alınabilmiştir. İç çeperi beş metre çapa sahiptir (Çiz. 24; Fot. 114,115).



Res. 114. Kulenin üstünden genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 115. Kulenin, güneybatı duvarının görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Yuvarlak plan kuleler, yarım daire, üççeyrek daire ya da tam daire olabilmektedir. Kuleler, sur duvarları ile bağları bakımından iki tarzda inşa edilebilirdi. Sur duvarına bağlanmadan ve sur duvarını keserek. Birinci şekilde kule sura yamanmıştır. Kulenin sur duvarına bağlanmadan inşa edilmesinin faydası, düşman kulede hasar yaptığı takdirde, sur duvarı arkada sağlam halde kalır ve surda gedik açılmamış halde olurdu. Sur duvarını kesen kuleler yıkıldıklarında, kulenin içi yıkıntıyla dolar, içeriye geçit tıkanmış olurdu (Akarca, 1998: 142,146). Yarı dairesel (at nalı) kuleler, her yönüyle ve kısıtlanmamış bir görüş imkânı sağlamaktadır. Bu açıdan yarı dairesel kulelerin kare veya dikdörtgen kulelere göre avantajlı durumu vardır. Ancak dışarıdan gelebilecek ok, mızrak gibi saldırılara karşı ise dezavantajlı durumdadırlar. Ömeroba kalesindeki yuvarlak kule kalıntısı sura yamanmış durumdadır (Çiz. 24).

Giriş: Yapının cephe duvarlarında kalenin girişi ile ilgili bir ize rastlanmamıştır. Ancak kalenin kurulduğu tepenin jeolojik yapısı nedeniyle üç cephesinin ulaşılması güç konumda olması, bu cepheler üzerinde giriş yapmaya uygun değildir. Kalenin giriş kısmının yapılabilmesi için en uygun alan güneybatı cephedir. Girişin korunaklı olması gerektiği de göz önüne alınarak, kulenin güney bitişiğinde ya da güneybatı duvarın tam aksına gelecek şekilde biraz daha ilerde bulunduğu tahmin edilebilir. Bu günkü durumda, duvardan yıkılan ve üzeri toprak ve bitki tabakasıyla kaplı olan cephede, girişe ait açıklığa işaret eden bir iz görülememektedir (Fot. 116). Ancak Antik Çağdan itibaren örnekleri görülebilen, yanında tek kule bulunan bir girişe sahip olmalıdır. Girişin savunma yapılarında çok dar ve küçük tutulması, kalenin bu cephesinde oluşan deformasyon sonucunda kolaylıkla görünemez durumda üstünün ve önünün kapanmış olması mümkündür.



Res.116. Güneybatı cephede kulenin kalıntısı. Cephede, olması gereken girişe ait bir iz mevcut durumda görülememektedir (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Ayrıca özellikle güneybatı surunun kuzey ve güney uçlarındaki taş yığıntılarının, duvarın geneline göre biraz daha fazla yükseklikte olması, belki de bu köşelerde de, savunma duvarına bitişik yuvarlak planlı burçlar bulunabileceğini düşündürmektedir. Ancak mevcut durumda bu fikri dışardan görülebilen küçük ipuçlarının değerlendirmesi olarak kabul etmelidir.

Kuleden itibaren duvar, kalıntının güney köşesi yönünde düz bir aksta uzanmaktadır. Bu 35 metre uzunluktaki bölümde duvarlar toprak altında devam etmekte, tabandan yüksek yapısıyla izlenebilmektedir. Yüzeyde yapıya ait az miktarda taşlar görülebilmektedir ve bitki yoğunluğu daha azdır. Buda duvar hattının daha net izlenebilmesini sağlamaktadır (Fot. 117). Güneybatı duvarı daha sonra güney köşeye ulaşmaktadır ve toplam uzunluğu 60 metredir (Çiz. 24). Bu köşede diğerleri gibi yıkılmalardan ötürü ya da bilinçli olarak yapılmış kavisli bir dönme ile diğer duvara

bağlanmaktadır (Çiz. 24; (Fot. 118). Güneybatı duvarının toprak altında çok yüksek bir yapıda devam etmesi, üzerinde yapılacak bir kazı çalışmasıyla, duvar dokusu, girişin ve kulenin cephedeki konumu gibi çok önemli sorulara cevap verebilecek niteliktedir.



Res. 117. Ömeroba Kalesinin güneybatı duvarının kuleden güney köşeye doğru üstten görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 118. Ömeroba Kalesinin güneybatı duvarının güney köşesinin dıştan genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.1.3.5. Kale Kalıntısının Değerlendirilmesi

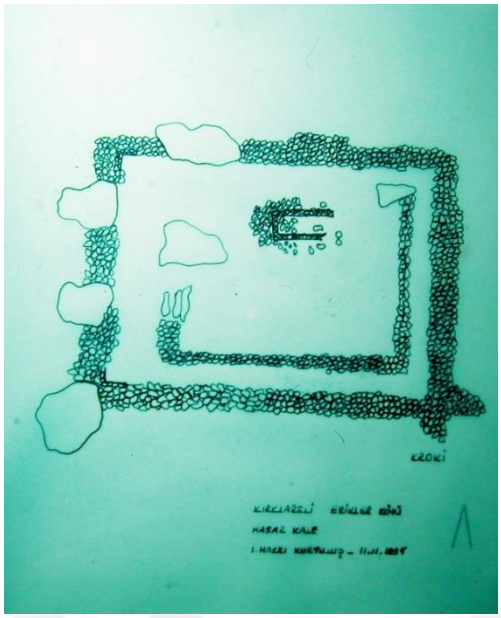
Ömeroba'da bulunan kale hakkında tarihi kaynaklara dayalı herhangi bir bilgi bulunmamaktadır.

Daha önce, bölgede yapılan yüzey araştırmaları sırasında kale tespit edilmiş ve durumu hakkında tanıtıcı kısa bir bilgi verilmiştir (Beksaç, 2008: 72).

Kale, tespit edilen savunma duvarları, kurulduğu alan, boyutları, plan şeması açısından araştırmayı olumlu yönde ilerletecek veriler sunmakla birlikte, tarihsel kaynaklarda bahsedilmemesi, duvar kalınlıklarının belirsizliği, çok az seramik malzemeye ulaşılabilmesi, Trakya bölgesinde daha önce yapılan kale çalışmalarında, bire bir benzeri başka bir örnek bulunmaması çalışmayı olumsuz etkileyen etkenlerdir. Dolayısıyla kale, üzerinde yapılan çalışma sırasında elde edilen kısıtlı verilerin ışığı altında değerlendirilerek, çözümlenmeye çalışılacaktır.

Kale kalıntısı ilk önce Traklar dönemi ile ilgisi açısından ele alındığında, çeşitli olumlu ve olumsuz veriler sunmaktadır. Kalıntının güneybatı köşesine yakın bir konumda bulunan kaya kütlesinin, Traklar döneminde kültistik amaçla kullanıldığı ifade edilmektedir (Beksaç, 2008: 72). Bu durum alanın Traklar döneminde kutsal bir alan olarak kullanıldığını açıklamaktadır.

Kale olarak düşünüldüğünde, yapının çok simetrik plan tipi yapısı, tipik Trak kaleleri ile benzerlik göstermemektedir. Bu yapıya en yakın örnek olarak Kırklareli, Erikler köyünde yer alan Hasar Kale bulunmaktadır. Bu kale dikdörtgen bir plandadır (Çiz. 25), savunma duvarları açıkça izlenebilmektedir. Duvarlar kuru taş tekniğiyle yapılmış, taşlar birbirine kaynaşacak şekilde oturtulmuştur. Duvarın iç ve dış cephelerinde görece büyük taşlar kullanılmış, iç kısımlarda daha küçük taşlarla dolgu yapılmıştır. (Kurtuluş, 2014: 136-138), (Fot. 119,120).



Çiz. 25. Kırklareli, Erikler köyü, Hasar kale krokisi (İ.H. Kurtuluş, 2014: 136).



Res. 119, 120. Kırklareli, Erikler köyündeki Demirçağ dönemi Hasar kalenin duvar yapısı (İ.H.Kurtuluş arşivi, 1997).

Buradaki en büyük sorun, Ömeroba kalesindeki taş duvar dokusunu net olarak tespit etme olanağı bulunmamasıdır. Bu ancak yapılacak bir kazıyla mümkündür. Burada benzer özellik olarak, duvarların kuru taş tekniğiyle yapıldığı varsayılsa bile, Demirçağ kalelerinden ayrılan özelliklerini de göz önünde bulundurmak zorunluluğu da vardır. Ayrıca kale içinde veya çevresinde Traklar dönemine ait seramik buluntuya rastlanmamıştır. Kalenin ilk önce Traklar tarafından yapıldığını kanıtlayacak bulgular, bu durumuyla yok denecek kadar azdır.

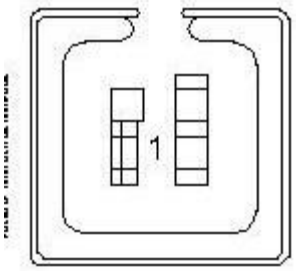
Kale, ikinci olarak bölgeye bir sonraki gelen uygarlık olan Romalılar açısından ele alınabilir. Arkeolojik çalışmalar, Roma kalelerinin değişik şekil ve boyutlarda olduğunu göstermektedir. Erken Roma yazarı Vegetius, Romalı General Sextus Julius Frontinus (M.S. 40-103) kalelerde kullanılan ana stratejinin temelini açıklamıştır. "Komutanın ana görevi arasında, bir kasabada konaklayan ya da kampta olanların hayvanlarının otlaklarını emniyete almak, hububat ve diğer erzak ihtiyaçlarını karşılamak, suya ulaşımlarını sağlamak, yakacak odun ve yem temin etmek, düşman saldırılarında bunların tümünü emniyete alıp saklamak bulunmaktadır. Bunun için birçok alan arasından uygun bir mevkide, geçiş hattı sağlayacak şekilde yer seçilmelidir. Eğer kullanışlı tahkimat yoksa *castra* geniş bir hendekle çevrelenerek uygun bir yer hızlıca inşa edilmelidir. *Castra* en küçük kampın ismidir. Bir gurup piyade ve süvarinin, kırsaldaki yollarda bulunan konvoyları emniyete almak ve korumak için kullandıkları bir merkezdir. Böylece o yerlere yaklaşan düşman, hem geride hem de ilerde onlara direnecek bir engel olduğunu bilirler (Campbell, 2009: 5).

Günümüze birçok *castrum* ulaşmıştır, üzerlerinde kazılar yapılmış, tarihi kaynaklarda belirtilen özellikleri en küçük detaylarına kadar tespit edilmiş, iç yerleşim planlarının nasıl olduğu çizilmiştir (Çiz. 26). Ancak küçük boyutlu *castra*' lar hakkında, bulunan örnek sayısı az olduğundan kazıları yapılmış olanları azdır. Ana hatlarıyla, dörtgen yapılarıyla castrum' lara benzemekte fakat daha küçük boyutlardadırlar. Ayrıca dört girişi bulunmayıp, tek girişe sahip olabilmektedirler (Çiz. 27). Castra' lar çok uzun süreli kullanılmayıp, bölgedeki gerekli operasyonlardan sonra terk edilmektedirler. İç kısımlarında da basit kışlalar yapılarak, askerlerin burada bulundukları süre içinde korunmaları sağlanmaktadır. Bu *castra*' ların diğer bir özelliği de köşelerin her zaman dik açıyla kesiliyor olmamalarıdır. Birçok örnekte köşeler yuvarlatılmıştır. Bu Ömeroba

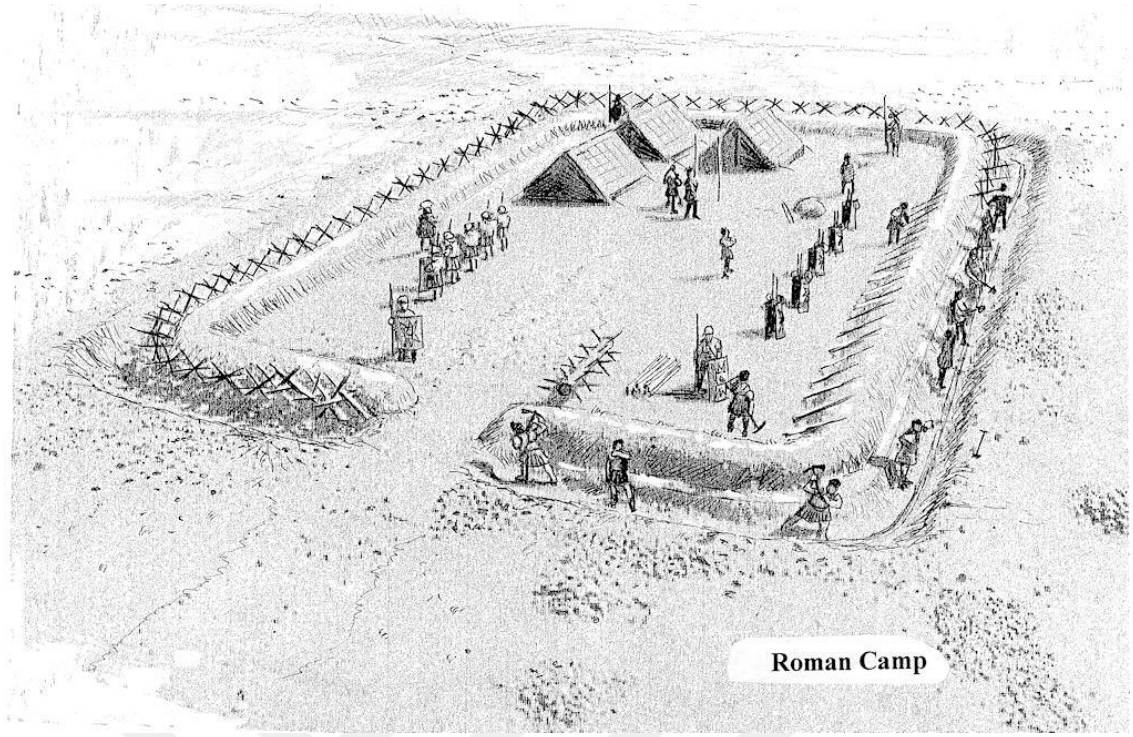
kalesinde de görülen bir özelliktir. Ayrıca geçici kamp alanları olan *castra*'lar, etrafları hendeklerle çevrilerek koruma altına alınmışlardır (Çiz. 28).



Çiz. 26. Bir Roma Castrum' unun rekonstrüksiyonu. (prezi.com)



Çiz. 27. Roma castra (kamp) planı. Ömeroba kalesi ile benzerlik dikkat çekicidir.



Çiz. 28. Geçici Roma Kampının (castra) temsili çizimi (www.llanellich.org.uk).

Yukarda temsili resmi verilen İngiltere'nin Galler bölgesinde, Llanelli' de bulunan castra, 50 m² ölçüleriyle, kare planıyla ve tek yönlü girişiyle, Ömeroba kalesinin ölçülerine oldukça yakındır ve planı aynıdır (Çiz. 28). Sadece Ömeroba Kalesinin giriş kısmının sol tarafında daire planlı bir kule bulunmaktadır. Bu kale planı, Roma ordusunun düşman topraklarını işgal ettiği zamanlarda yaptıkları, küçük kale veya kampın tipik bir şeklidir. Ömeroba kalesi' de, çok farklı bir coğrafyada bulunmasına rağmen, aynı imparatorluğun bir ürünü olarak bu duruma uymaktadır. Llanelli kalesinin menşei olarak, Roma veya Norman fikri ileri sürülmüş, daha sonra küçük bir Roma kalesi olduğu anlaşılmıştır. Aynı ikilem Ömeroba kalesi içinde geçerlidir. Traklar veya Romalılar tarafından yapılıp yapılmadığı ikilemi burada da geçerlidir.

Ancak yüzeyde bulunan bir kaç Roma dönemi seramik, alanın Romalılar tarafından kullanıldığını gösteren kanıtlar olarak oldukça önem kazanmaktadır (Fot. 121). Ayrıca çevrede bulunan ve henüz kazısı yapılmamış olan Tümülüslerin de dönemleri

henüz bilinmemektedir. Roma dönemi castra plan tipi ve detayları, Roma dönemi seramik buluntular, Ömeroba kalesinin bir castra olarak Romalılar tarafından yapılmış olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Ancak çözümlenmesi gereken başka problemler bulunmaktadır.



Res. 121. Ömeroba kalesinde bulunan Roma dönemi seramikler (İ.H. Kurtuluş, 2018).

En büyük sorunlardan biri kalenin savunma duvar yapısıdır. Duvar dokusunu kesin olarak bilmememize rağmen, yüzeyden algılanabilen duruma göre belki de kuru taş tekniğiyle yapılmış gibi durmaktadır. Erken Roma döneminde kuru taş tekniğiyle duvar yapma geleneğinin bulunduğu bilinmektedir[47] (Fletcher's, 1996: 236). Bu durumda kuru

[47] Erken dönem Roma kalelerinde, M.Ö. 4. yüzyıl ile M.S. 1. yüzyıl arasında bulunan örneklere dayanarak anlaşıldığına göre, Etrüsk savunma sisteminin yoğun etkileri görülmektedir. Bu kalelerde, yerel taş malzemeyle (tüf ya da kireç taşı) yapılmış kalın duvar örgüsü görülmektedir. Çeşitli şekil ve büyüklüklerde kesilmiş blok taşların harçsız olarak örülesiyle savunma duvarı oluşturulmuştur. Girişler yaklaşık 3 metre genişliğinde yapılarak küçük tutulmuştur. Savunma duvarı arkasında, toprak yığma yoluyla yürüme bantları oluşturulmuştur.

taş tekniğiyle yapılmış olan duvarlar, yapının Romalı olabilme ihtimalini zayıflatacak bir etken olarak görülmemelidir.

Diğer bir sorun, kalenin güneybatı duvarında bulunan yuvarlak formlu kuledir. Roma dönemi castra tipi küçük kalelerde bu tür kule yapısı olmamaktadır. Kuleler koruma ve üstün gözlem sağlar, atış kuvvetini ve menzilini artırır. Bu kule Romalılar tarafından ya standart dışı bir durum olarak yapılmıştır, ya da bu alan Romalılar tarafından terk edildikten sonra yerlerine gelenler tarafından bu cepheye eklenmiştir. Ancak iç çapı beş metre olan kulenin, gözetleme ve bu cephede bulunması gereken kapıyı korumak ve güçlendirmek için askeri amaçlı yapıldığı anlaşılmaktadır. Bu durumda kalenin Romalılar tarafından yapılan dönemine dâhil edilmelidir. Yani kale ile aynı zamanda yapılmış olmalıdır.

Antik dünyada, yuvarlak kuleler M.Ö. 6. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Sicilya' da Megara Hiblaia ve Leontinoi, Boiotia'da Halaia' da yuvarlak kuleler bu yüzyıla tarihlenmektedir. Yuvarlak kuleler en çok köşelerde inşa edilmiştir. En eski surlarda kule yoktu; ya da sadece kapının bir yanı bir kule ile korunmuştu. Bu tip surlar için bir örnek Eski İzmir surlarıdır. İlk kuleler küçüktü ve sur duvarlarını da pek aşmıyorlardı. Bu ilkel kuleler, seyirdim yerinden daha geniş bir alandan yoğun savunma yapma imkânı veriyordu. Daha sonra sur boyunu aşan, tek katlı ve mazgal delikli kuleler yapılmıştır. (Akarca, 1998: 141,144). Burada şehir surları ve kuleleri ile ilgili örnek verilse de, Ömeroba kalesinde aynı anlayışın görülmesi önemlidir.

Roma döneminde, Kuzeybatı Avrupa'da ise, 3. yüzyılın ikinci yarısına kadar, geleneksel dikdörtgen kulelerin, yarım daire biçimli dış kulelerle aynı anda meydana geldiği görülmektedir. Dördüncü yüzyıl boyunca ise kulelerin kare, dikdörtgen, dairesel veya yarım daire şeklinde olabilmekteydi (Von Petrikovitz, 1971: (203). Yine bu bölgede

Roma tahkimatlarının temel planları, çok fazla çeşitlilik göstermektedir. Geleneksel kareler ve dikdörtgenler sık sık tekrarlanmıştır. Ancak, kare zemin planları açıkça dikdörtgenden daha popülerdi. Üçüncü yüzyılın ikinci yarısında da, tahkimatlarda kare ve dikdörtgen yerleşim planları devam etmiştir. (Von Petrikovitz, 1971: 193, 196).

Bölge M.S. 1 yüzyılda oldukça karışık bir durumdadır. Ömeroba' da ki geçici kamp yeri, Romalıların kısmen bölgeyi işgal etmeleri sırasında, Roma ile müttefik veya karşı olan Trak şefleriyle ilişkilerinin hareketli döneminde, Roma ordusu tarafından bir castra olarak kurulmuş olmalıdır.

Tüm bu veriler ışığında kalenin Romalılar tarafından, bir askeri operasyon sırasında tepelik alan tesviye edilerek kendi plan tiplerine uygun olarak simetrik kare biçiminde, küçük bir castra olarak kurulduğu anlaşılmaktadır. Ancak, taş savunma duvarlı kurulduğu varsayımıyla, bu geçici kamp alanında fazla durmayan Romalılar ayrıldıktan sonra, bir ihtimal, bölgede bulunan bir Trak kabilesi tarafından yerleşilerek, korunaklı konumu nedeniyle yine askeri amaçlı olarak bir süre daha kullanılmış olma ihtimali de düşünülebilir.

Farklı bir varsayım olarak da, kale Romalılar tarafından, taş duvarlar örülmeden, yükseltilmiş toprak dolgulu savunma duvarları, savunma kazıkları ve hendekle güçlendirilmiş bir şekilde, mevcut alan düzenlenerek simetrik kare bir planda yapılmıştır. Romalılar bu geçici kamp yerinden ayrıldıktan sonra Traklar düzenlenmiş olan alanı kendi geleneksel kuru taş işçilikleriyle çevirmişler ve kuleyi de ekleyerek kale olarak kullanmaya devam etmişlerdir.

Sonuçta ileri sürülen fikirler, yüzeyde gözlemlenebilen ve elde edilen az miktardaki veriler ışığında birer varsayımdır. Ancak kesin olan şey, Ömeroba kalesi ilk defa Romalılar tarafından, muhtemelen M.S. 2. yüzyıl civarında bir castra olarak

kurulmuş olmalıdır. Planı ve yüzey buluntuları bunu teyit etmektedir. Daha sonraki Ortaçağ döneminde de farklı amaçlarla kullanılmış olabilir. Kalenin sorunlu olan sonraki geçmiş çizgisi hakkında ileri sürdüğüm varsayımların hangisi yönünde bir ilerleme olacağı, burada yapılacak arkeolojik kazıyla mümkün olabilecektir.

3.1.4. Dombay Kalesi

Dombay köyü, Edirne il merkezine 28 kilometre, bağlı olduğu Lalapaşa ilçesine 12 kilometre uzaklıktadır (Çiz. 22). Köy sakinlerinin verdiği bilgiye göre, burada daha önce manda yetiştiriciliği yapıldığından dolayı köye bu isim verilmiştir.

3.1.4.1. Tarihsel Veriler

Dombay köyünün tarihsel geçmişiyle ilgili kaynaklarda bilgiye ulaşılamamıştır. Bu günkü köy merkezi içinde, geçmişi ile ilgili ipucu verebilecek tarihi bir mimari veya taşınabilir başka bir kalıntı bulunmamaktadır.

3.1.4.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu

Kalenin bulunduğu arazi, Dombay köyünün yaklaşık 2 km. kuzeyinde çok yüksek olmayan bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Tepenin kuzey ve kuzeybatı kısmında devam eden bir akarsu bulunmaktadır. Bugün bu akarsuyun önüne bir bent yapılarak küçük bir baraj inşa edilmiştir. Tepenin kuzey ve kuzeybatısı bu akarsu yatağı sebebiyle diğer yönlerine göre daha dik bir yapıya sahiptir. Tepenin daha az eğimli yapıya sahip olan güney ve doğu yönlerindeki arazi ekilip biçilmektedir (Fot. 122). Tepe, kalenin bulunduğu yerin sınırlarına kadar ekilmekte, özellikle güneybatı sınırında bulunan tarla içinde yoğun miktarda seramik buluntulara rastlanmaktadır (Fot.123). Ayrıca bu tarla ile kale kalıntılarının bulunduğu, tepenin işlenmemiş alanının sınırında, tarlanın sürülmesi sırasında çıkmış farklı büyüklüklerde, mimaride kullanılmak üzere işlenmiş taşlar

bulunmaktadır (Fot. 124). Kale kalıntısının bulunduğu alan ise en yüksek kısımdır. Tepenin büyük bir kısmı çimenle kaplı boş arazidir. Ancak, özellikle kalıntının bulunduğu kısım, küçük boyutlu ağaçlar ve karaçalı bitkisiyle kaplı olarak doğal bitkiler tarafından sarılmıştır. Alan çok yüksek bir tepe olmasa da çevresindeki daha düz topraklara hâkim bir konumdadır (Fot. 125,126,127).



Res. 122. Dombay köyü ve kalesinin konumu (Google Earth).



Res. 123. Dombay Köyü kale kalıntısının güneybatı sınırındaki, yoğun seramik buluntuları veren tarla (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 124. Kalenin bulunduğu tepenin güneybatı sınırındaki tarladan çıkan taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 125. Dombay Kalesinin bulunduğu tepenin kuzeyden görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 126. Dombay Kalesinin bulunduğu tepenin kuzeydoğusu (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 127. Kalenin bulunduğu tepeden kuzeydeki arazinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.1.4.3. Kalenin Durumu

Kale kalıntıları, bulunduğu tepenin güney kısmı üzerinde küçük bir alan kaplamaktadır (Fot. 128). Kalıntılar, tepenin daha geniş bir alanına yayılan daha büyük, müstahkem yapının parçaları olduğunu göstermektedir ve kalenin bir bölümüne ait 1,5 ila 2 m. yükseklikte duvar parçalarıdır (Fot. 129).



Res. 128. Dombay Kale kalıntısının tepe üzerindeki konumu (Google Earth).



Res. 129. Dombay Kalesine ait duvar kalıntılarının güney cephesinin genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Duvar kalıntılarında, dış ve iç kaplamaları dökülmüş durumdadır. Sağlam işçilik ve malzeme kullanımıyla dikkat çekmektedir. Duvarlar moloz taş duvar örgüsü ile yapılmıştır. Kalıntılarda duvarların sadece içyapısı görülmekte, dış kaplama dökülmüştür. Bu nedenle duvar kalınlıklarının orijinal durumunu tespit edebilmek mümkün olmamaktadır. Çeşitli büyüklüklerde kesilmiş taşların karışık bir şekilde dizilerek, bol kullanılmış güçlü bir harçla birbirine kaynaştırıldığı görülmektedir (Fot. 130). Güçlü harç, kirecin içine tuğla kırıkları karıştırılarak elde edilmiştir. Taşla birleşmiş olan harç, sağlam yapısıyla neredeyse taş kadar sert bir yapıya sahiptir. Duvar içindeki taşların farklı jeolojik formasyonlara ait değişik cinslerde olması, taşların tek bir kaynaktan sağlanmadığını göstermektedir. Yakın çevrede bulunan tüm kaynakların değerlendirildiği anlaşılmaktadır (Fot. 131). Yapının duvarlarında kullanılan taşlar, bölgenin kayaç yapısıyla aynı özelliklerdedir. Bu sebeple taşların, kalenin bulunduğu bölgenin yakınından elde edildiği düşünülmektedir. Malzemenin yapısından yola çıkıldığında, hızlı ve sağlam bir yapı inşa etme iradesi olduğu anlaşılmaktadır.



Res. 130. Duvar kalıntıları moloz taş tekniğiyle yapılmıştır (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 131. Taşlar arasında bağlayıcı malzeme olarak tuğla kırıklı güçlü harç kullanılmıştır (İ.H. Kurtuluş, 2018).

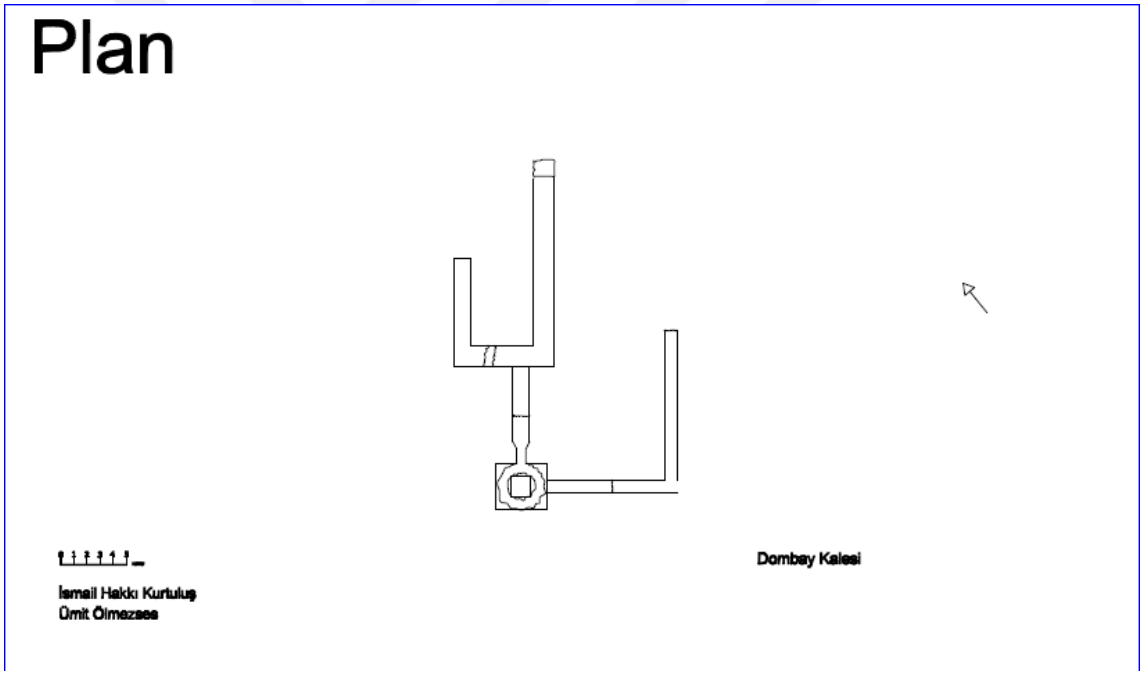
Toprak üstünde bulunan tuğla kırıklı harçla yapılmış duvarların daha alt temel seviyesinde, büyük taş dizilerinin aralarının küçük taşlarla desteklendiği, daha önceki döneme ait sağlam bir temel oluşturan duvar üzerinde yükseltildiği anlaşılmaktadır. Duvarlardan birinin dibinde yapılan kaçak kazı sonrası ortaya çıkan farklı duvar örgüsü görülebilmektedir (Fot. 132).



Res. 132. Kaçak kazı sonucu temel seviyesinde ortaya çıkan, farklı işçiliğe sahip duvar (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.1.4.4. Kalenin Planı

Kalıntı, çeşitli noktalardan birbirine bağlı (bazı yerlerde toprak seviyesinde olmak üzere), tam ne olduğu anlaşılacak şekilde bir form vermeyen sağlam duvarlardan oluşmaktadır. Ancak çevredeki diğer yüzey buluntuları ile anlaşıldığı kadarıyla, daha büyük olan ve geniş bir alana yayılan mimari yapının parçası olduğu anlaşılmaktadır. Kuzeydoğu – güneybatı ekseninde gelişme gösteren, birbirine bağlı duvarlar farklı genişliklerdedir. Ancak duvarlar orijinal kalınlıklarında olmadıklarından, bu farklı duvar kalınlığı ölçüleri bu günkü durumu ifade etmektedir. Muhtemelen bu duvarlar, orijinal durumunda standart bir ölçüye sahipti (Çiz. 29).



Çiz. 29. Dombay Kalesi kalıntılarının planı (İ.H.Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019).

Kale kalıntısına Dombay' dan gelindiğinde, ilk karşılaşılan kısmı, kalıntının güneydoğu cephesidir. Bu cephede 3.60X4 m. dış duvar uzunluklarına sahip dairesel olabileceği gibi kare formda da olabilecek bir burç veya beden duvarı bulunmaktadır. Ancak dış duvardaki yıkılmalardan ve toprak üstüne bu durumu teyit edecek bir iz bulunmadığından sadece bu iki varsayımı kabul etmek zorunluluğu vardır. Bu durum,

yapılacak bilimsel bir kazıyla açıklığa kavuşturulabilir. İç boşluk açıklığı 2X2 m. dir. Bugün dışardan bakıldığında, dış duvar yıkılmaları sebebiyle yuvarlak bir yapıya sahipmiş gibi görünmektedir (Çiz. 29, Fot. 133, 134).



Res. 133. Dombay Kalesinin güneydoğu cephesindeki kare burç kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 134. Burcun üstten görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Burcun güney cephesini ortalayarak 1 m. kalınlığındaki duvar, 5 m. görünür şekilde, 4 m. toprak altında devam etmektedir. Toplam 9 m. sonra bu duvar kuzey batı yönünde dönerek 7 m. toprak altında, 4,50 m. temel seviyesinde görünür olarak devam ederek son bulmaktadır. Bu duvarın daha ileriye devam edip etmediği yüzeyden anlaşılamamaktadır (Çiz. 29, Fot. 135, 136).



Res. 135. Burcun güneyinde bulunan temel seviyesindeki duvarın, burcun yanında bitişen kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 136. Burcun güneyinde bulunan temel seviyesindeki duvarın, burca doğru görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Burcun kuzeybatı cephesini ortalayan ve buradan kuzeybatı yönünde devam eden bir başka duvar, yapı kalıntısının diğer bölümüne ulaşmaktadır. Bu duvarın burca bitişik kısmının 1.10 m. lik bölümü, yanlardaki yoğun yıkılmalar neticesinde 70 cm. genişlikle devam etmektedir. Daha sonra duvarın daha az yıkılmış olan bölümü 2 m. uzunluk ve 1.30 m. genişliğe sahiptir. Bundan sonra 3,80 m. temel seviyesinde devam ederek yapının diğer bölümüyle birleşmektedir. Burçla yapının diğer bölümü arasındaki bu duvarın toplam uzunluğu 6, 90 m. dir (Çiz. 29, Fot. 137).



Res. 137.Burcun kuzeybatı yönünde devam eden duvar kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kalıntının kuzeybatı tarafını oluşturan köşeli U şekline benzer kalıntı, diğer yerlere göre daha yüksek duvarlara sahiptir ve bir kısmen bütünlüğünü korumuştur. Burçtan gelen duvarın bitiştiği doğu-batı ekseninde uzanan duvarın dıştan toplam uzunluğu 7,40 m. dir. Duvar kalınlığı 1, 60 m. dir. Duvarın batı köşesinden 2, 20 m. içerde 70 cm. genişlikte bir çatlak oluşmuştur (Çiz. 29, Fot. 138, 139, 140).



Res. 138. Köşeli U şeklindeki duvarın, burçla bağlantılı olan cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 139. Köşeli U şeklindeki duvarın, burçla bağlantılı olan cephesinin üstten görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 140. Köşeli U şeklindeki duvarın, burçla bağlantılı olan cephesindeki çatlak (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Köşeli U şeklindeki kalıntının sol ve sağ kanadının ayakta kalan kısmı 8, 30 m. uzunluğa sahiptir. Sol kanat 1, 60 m. duvar kalınlığıyla başlayıp, kuzey uçta yıkılmalardan ötürü 1, 30 m. duvar kalınlığıyla bitmektedir (Çiz. 29, Fot. 141). Sağ kanat ise 1, 60 m. duvar kalınlığıyla başlayıp bitmektedir (Çiz. 29, Fot. 142). Ancak sağ kanatın bitim noktasının 6, 20 m. ilerisinde bu duvarın devamı olan bir parça bulunmaktadır. Bu kalan duvar parçası ise 1, 20 m. uzunluk ve 1, 60 m. ene sahiptir. Böylece bu duvarın toplam uzunluğu 15, 70 m. yi bulmaktadır.

Köşeli U şeklindeki bu kalıntının yüzey verilerinden anlaşıldığı kadarıyla, göründüğünden daha büyük, dikdörtgen formda bir yapıya sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak kuzey bitim noktasındaki yan iki kanadı birbirine bağlayacak doğu-batı eksenli duvardan yüzeyde hiçbir iz kalmamıştır.

Kale kalıntısı ile ilgili ayakta kalanlar, yukarda tanımlandığı kadardır. Ancak kalıntıları etrafındaki arazide yaptığım yüzey araştırması sırasındaki veriler (dağınık haldeki yapı taşları, seramik buluntuları) ve kalıntıların eksik parçaları düşünüldüğünde, görünenden daha büyük bir yapıya ait oldukları anlaşılmaktadır.



Res. 141. Köşeli U şeklindeki kalıntının sol kanat duvarının üstten görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 142. Köşeli U şeklindeki kalıntının sağ kanat duvarının görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.1.4.5. Kalenin Değerlendirilmesi

Dombay' da bulunan bu kalıntıların bir kaleye ait olduğunu teyit edecek birçok sebep bulunmaktadır. Bulunduğu konum ve kullanılan yapı malzemesinin sağlam yapısı, bu kalıntıların bir savunma yapısına ait olduğunu göstermektedir.

En azından ulaşabildiğim tarihi kaynaklarda bire bir Dombay' da bulunan bir kaleden söz edilmemektedir. Ancak Edirne'nin pek de uzağında olmayan, hatta Edirne'nin periferinde bulunan bu kalıntılar, tarihi kaynaklarda ki bazı ifadelerle, kale olma ihtimalini güçlendirmektedir. Tarihi süreçte Edirne kalesinin uğradığı saldırılar sırasında işler kötü gittiğinde, bölgedeki yerleşim birimlerinde yaşayan halkın, Edirne kalesi yanı sıra, çevrede bulunan kalelere sığındığı bildirilmektedir.

Kale kalıntılarının bulunduğu tepenin çok büyük olmayan alanına bakılarak, burada bulunan kalenin de küçük boyutlarda bir hisar olduğu, karakol ve gözetleme işlevinin yanısıra, Bizans döneminde, impartorluğa bağlı yerel yöneticinin ikametgâhı işlevini de yerine getirmek için inşa edildiğini düşündürmektedir. Günümüze ulaşan kale kalıntıları toplam olarak, kuzey-güney aksı 26,2 m., doğu batı aksı 13 m. uzunluğunda, yer yer değişse de ortalama 2 m. yüksekliğinde duvarlardır. Tam olarak kalenin hangi kısmı olduğu tanımlanamasa da, kısıtlı verilerle edinilen izlenime göre, güneyde bulunan bir burç ve ona bir duvarla bağlantılı kuzeydeki dikdörtgen planlı bir kule izlenimi vermektedir.

Tarihsel kaynakların hemen hepsi daha çok etrafı surlarla çevrili kentlerden nadiren de daha küçük kasaba ve onların kalelerinden bahsetmektedirler. Ancak bu kent ve kasabaların arasında askeri amaçlı yapılmış, yol güzergâhlarında, saldırgana karşı gözlem görevi yapan, en yakın daha büyük birime bildirmek ve içinde yol ve çevre güvenliğini sağlayacak kadar küçük birlikler barındıran kaleler bulunmasına rağmen

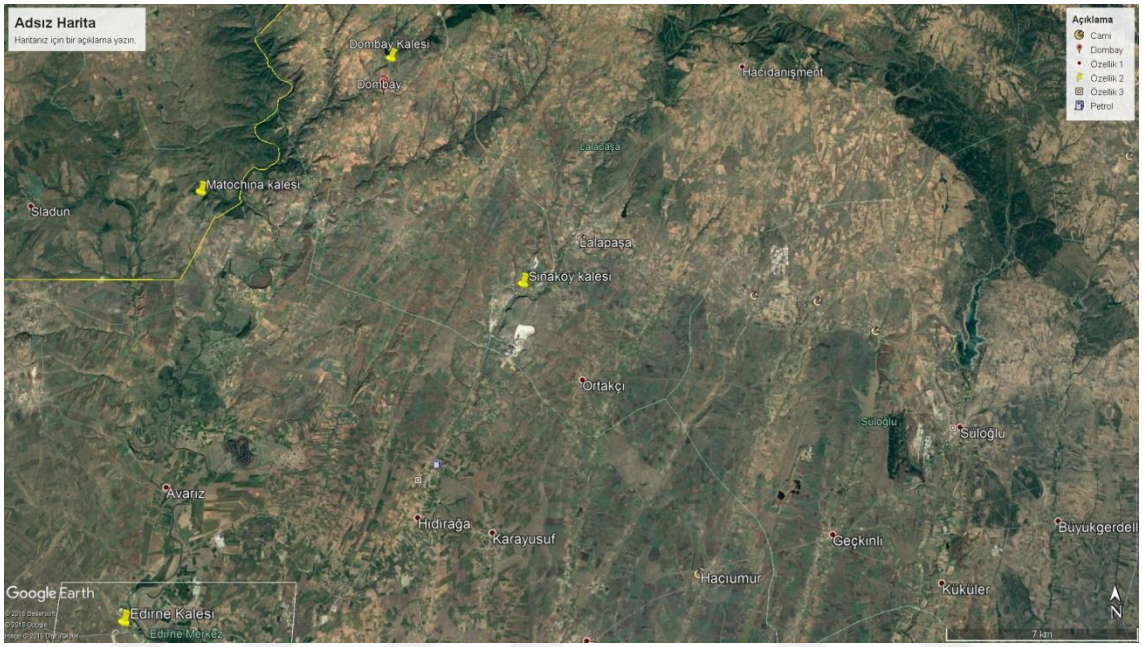
bunlardan bire bir bahsedilmemiştir. Ancak bu tür küçük kalelerin ve gözetleme kulelerinin varlığı bildirilmiştir (İreçek, 1990: 56).

M.S. 527 yılında tahta çıkan I. Justinian birçok farklı duruma göre, imparatorluğun geniş alanında istihkâmlar inşa ettirmişti. Balkanlarda korunaklı kasabalarda küçük kaleler ağı ya da geniş sabit engeller düşmana karşı geçitleri kapattı veya kontrol sağladı. Bu kaleler ana bir hat üzerinde, baştanbaşa kapladıkları hat boyunca bir garnizona bağlıydılar (Kazhdan, 1991: 218).

Dombay' da ki kale kalıntılarında ilgi çekici bir durum olarak, kaçak kazı sonrası duvarın dibinde derine inen kısımda farklı bir duvar tekniği kullanıldığı görülmektedir. Burada, üstteki duvar örgüsünden farklı olarak, daha büyük blok taşların kullanıldığı, aralarındaki boşlukların ince ve küçük kesilmiş taşlarla desteklendiği ve tuğla kırıklı güçlü harcın kullanılmadığı, daha erken zamanların işçiliğini ifade eden bir yöntem uygulanmıştır (Fot. 132). Bu bize yapının tek aşamalı olmadığını, şimdi izleri görülen yapının ikinci aşama olduğunu göstermektedir. Buna dayanarak alt kısımda izleri görülen yapının I. Justinian döneminde, onun savunma politikasına uygun olarak yapıldığı veya tamir edildiği düşünülmektedir. Bölgede belirli aralık ve stratejik noktalarda bulunan diğer kalelerle birlikte Edirne garnizonuna bağlı bir birimdi. Tezin sonundaki genel değerlendirme bölümünde daha kapsamlı değinilecek olan bölgedeki kalelerin yayılımı konusundan önce Dombay kalesinin Edirne ve diğer komşu kalelere göre konumu belirlenmiştir. İzleri bugün takip edilebilen ve bir kısmı günümüze ulaşmış olan Edirne kalesi, Sinanköy kalesi, şimdi Bulgaristan sınırları içinde kalan Bukelon kalesi[48] ve Dombay kale kalıntıları, bunların birbiriyle bağlantılı ve uygun ulaşılabilir aralıklarda

[48] Bukelon kalesi, Güneydoğu Bulgaristan'da Hasilenovo Belediyesi, Haskovo Bölgesi, Matochina kasabası yakınlarındaki Tundzha (Tunca) nehrinin vadisinden yüksek bir platoda yer alan bir kaledir. Dombay kalesine yakın bir konumdadır. Türkiye sınırına 500 metre, Edirne'ye 8o km. uzaklıktadır.

yerleştiklerini göstermektedir. Bu kalelerin hepsinin Bizans dönemi ile ilgili oldukları göz önüne alındığında bir anlam kazanmaktadır. Özellikle bugün Bukelon (Matochina) kalesinin büyük bölümünün ayakta olması, Dombay kalesi ile karşılaştırma yapmaya olanak sağlaması nedeniyle önemlidir (Fot. 143).



Res. 143. Edirne, Sinanköy, Dombay ve Bukelon kalelerinin arazideki konumları. (Gogle Earth).

Bukelon "Vukelon" kalesi olarak da bilinen (Matochina) kalesi, Kuzeydoğu Bulgaristan'da, Türk sınırından yaklaşık 150 m. uzaklıkta, Tunca (Toncos) nehrinin sağ kıyısında, köyün kuzeydoğusundaki plato da yer almaktadır (Boiadzhiev, 1999: 162). Bukelon' un 378 Adrinople Savaşının raporlarında bahsedildiği bilinmektedir. Buradaki köy ve kale Bizans döneminde Boukelon, Osmanlı döneminde *Fikel* ya da *Filka*, modern zamanda ise Matochina olarak isimlendirilmiştir. (Liakopoulos, 2002: 86) . Eski antik kaynakların bahsettiği Vukelon (Bukelon) kalesi burada bulunmaktadır (Boiadzhiev, 1999: 162). Kalenin yeri, eski kronikler tarafından Vukelou (Vuk Mule) olarak adlandırılan küçük bir tahkimatın tanımlarıyla oldukça örtüşmektedir. Bu isim Vukel (Boukel). 9. yüzyılda Krum Han zamanında ele geçirildiği bilinir (Besevliev, 1935: 1).

10. yüzyılda, imha edildi. İki yüzyıl sonra, kalıntıları üzerine birbirine bağlı üç bölümden oluşan karmaşık bir plana sahip yeni bir kale inşa edildi (http://www.bulgariancastles.com/bg/node/1037).

Daha sonra 14. yüzyılda John Kantakouzenos (M.S. 1190-1257) ve diğer bazı Orta Çağ kaynaklarında bulundu. 1205 deki 4. Haçlı Seferi sırasında bu kalenin yakınında bir savaş gerçekleştiği iddiaları, alan tanımlamasının, kalenin bulunduğu araziye benzememesi sebebiyle zayıftır.

Bugün kalenin en iyi korunmuş tek kısmı, yüksekliği 18 m. olan ve 12 ile 14. yüzyıllara tarihlenen iç kale kalıntısıdır. Her iki tarafında ok mazgalları bulunan üç katlı bir kuledir. Üçüncü katı savunmacılar için bir şapel olarak kullanılmaktaydı. Kalıntı taş ve tuğladan inşa edilmiştir (Fot. 144,145,146). Giriş tarafında bulunan haç şeklindeki armada görülen "M" harfi, kalenin Bulgar Çarı Michael Shisman (1323-1330) tarafından yeniden yapılmış olabileceğini göstermektedir (Fot. 147). Kaynaklarda İmparator Andronikos Palaloigos III (1328-1341) a karşı askeri bir sefer sırasında Bukelon' da kaldığı söylenir. Ya da 1344'de kale ile ilgili olarak adı geçen Bizans soylusu Emanuel Apokaukos tarafından yaptırılış olabileceği de düşünülmektedir (Boiadzhiev, 1999: 162-163).

Biri yarı silindirik, biri dikdörtgen olan iki çıkıntılı parça şeklindedir. Bukelon kalesi, Adrianople (Edirne) savunma sisteminin bir parçasıydı ve şehri kuzeyden koruyordu. Burası bir zamanlar, şimdi mevcut olmayan, tahkim edilmiş surlarla çevriliydi. Bağımsız bir kule-kale olarak inşa edildiği, etrafının surla çevrildiği anlaşılmaktadır. İçinde bir kilise de bulunmaktadır (Boiadzhiev, 1999: 162-163). Kalenin uzun süreçte var olduğu, en son Bulgarlar tarafından 14. yüzyılda tamir edildiği anlaşılmaktadır.



Res. 144. Bukelon kalesinin üstten genel görünümü (www.gettyimages.com. 2019).



Res. 145. Bukelon kalesinin yan cephe görünümü (www.gettyimages.com)

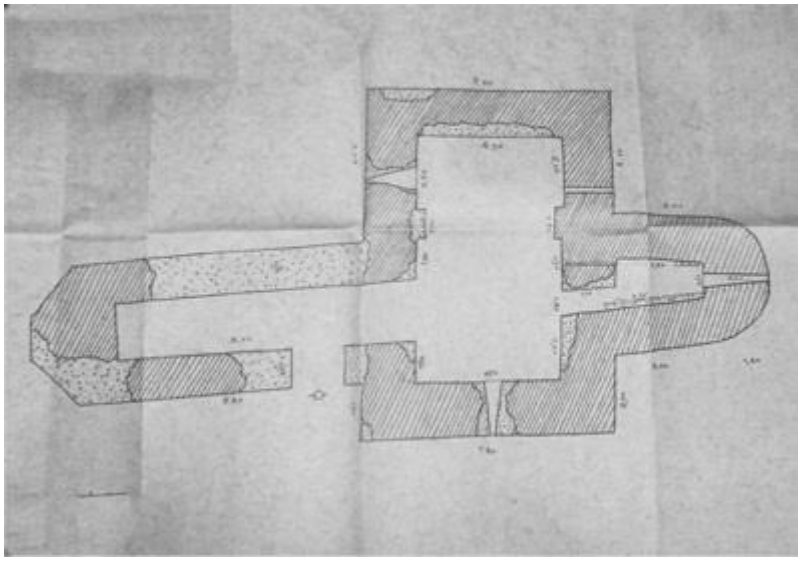


Res. 146. Bukelon kalesinin duvar dokusu (www.hristosvinaroff.blogspot.com)



Res. 147. Bukelon kalesi, giriş tarafında bulunan haç şeklindeki arma (www. gettyimages.com).

Dombay kalesinin yüzeyde kalan izlerinin plan çizimleri sonucu elde edilen plan yapısı ile Bukelon kalesinin planının gösterdiği benzerlik ilgi çekicidir (Çiz. 29, 30).



Çiz. 30. Bukelon kalesinin planı (http://www.bulgariancastles.combgnode1037)

Bukelon kalesinin de günümüze tamamı ulaşamamış, ancak kule ile bağıntılı yapısı ayaktadır. Dombay kalesinin ise kule ve ona bağlanan duvarların kısıtlı bazı temel izleri görülebilmektedir. Ancak yuvarlak kulenin Dombay da daha simetrik olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Dombay kalesinde resmin tamamını görebilmek, burada yapılacak bilimsel bir kazıyla mümkün olabilecektir.

Bukelon kalesinin duvar örgüsünden, Bizans dışı ya da sonrası doku fark edilmektedir. Taş işçiliği ve kalitesi Bizans duvar işçiliğinden daha sıradandır. Ayrıca duvar dokusundaki farklı işçilik izleri, kalenin zaman içinde birçok kez onarıldığını anlatmaktadır. Tabi bu birçok kez de tahrip olduğunun izleridir. Giriş bölümünde Edirne'nin kısa tarihçesinde de bahsedildiği gibi, özellikle Bizans döneminde Edirne ve çevresinde bulunan savunma yapıları neredeyse sürekli saldırıya maruz kalmışlardır.

Dombay kalesi muhtemelen 6. yüzyılda, Justiniaus I (M.S. 482-565) döneminde savunma yapıları üzerinde yapılan büyük yenileme ve tekrar inşa zamanlarında elden geçirilmiş olmalıdır. Ancak bunu kanıtlayacak kaynak ve izlerden henüz mahrumuz. Dombay kalesinin duvar örgüsü ise 10. yüzyılda sıklıkla uygulanan, tuğla kırıkları ile

karıştırılmış güçlü harç yapısıyla dikkat çekmektedir. Bu, Edirne surlarında yapılan tadilat ve Makedonya kulesinin inşası döneminde yapılmış olmalıdır. Ancak üst bölümler yıkılmış olduğundan, bu kısmın duvar örgüsü hakkında bir bilgimiz olmamakla birlikte, Dombay kalesinin de, zaman içindeki saldırılar sonrası yıkılmalardan dolayı, Bukelon kalesinde olduğu gibi, onarımlar yapılmış olmalıdır. Ayrıca, toprak altında bir kısmı kaçak kazılar sonrası ortaya çıkmış olan farklı duvar dokulu altyapı, kalenin daha önceden de var olduğunu göstermektedir. Belki de Bukelon gibi 4. yüzyıldan itibaren varolmuş Bizans döneminde birçok kez tamirat ve yenileme görmüş, Hadrianopolis (Edirne), dolayısıyla (Konstantinopolis) İstanbul' un savunma sisteminin bir parçası olarak, uzun bir süre boyunca görev yapmıştır. Tarihsel olayların aktardığı bilgiler dâhilinde, Bizans-Bulgar savaşları sırasında da zaman zaman el değiştirmiş, saldırılar sırasında tahribatlara maruz kalmış olmalıdır.

Bukelon kalesi, Edirne' den sonra, 1361-1365 yılları arasında Osmanlılar tarafından alınmıştır (Liakopoulos, 2002: 90). Osmanlı egemenliği sırasında kale önemini yitirdi ve ıssızdı. Tüm alan, vahşi yaşam içinde ve derin ormanlarla kaplıydı. Sultan IV. Mehmed' in günlüğünden, 1664' te, kalenin dibindeki köyün alt taraflarında avlandığı öğrenilmiştir. Burada köyün ismi *Fikla* olarak belirtilmiştir. Daha sonra, 1934 yılında bu isim, bölgede yetişen şifalı otların adı verilerek *Fikel*' e çevrilmiştir.

Dombay kalesi çevresinde yapılan yüzey araştırması sırasında, Ortaçağ dönemine ait günlük kullanım eşyalarına ait çok sayıda seramik parçaları bulunmuştur (Fot. 147a). Ayrıca çok yıpranmış şekilde, birkaç sigrafitto tekniğinde yapılmış, sarı renkli seramik parçalarına rastlanmıştır (Fot. 148). Yüzeyde yoğun olarak bulunan seramikler, kalenin Bizans döneminde uzun süre kullanıldığının izleri olarak önemlidir.



Res. 147a. Dombay kalesinde bulunan günlük kullanım eşyalarına ait sırsız seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 148. Dombay kalesinde bulunan sigrafitto tekniğiyle yapılmış sırlı seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Dombay kalesinin geçmişte net olarak hangi kale olduğu tespit edilmemiştir. Ancak Edirne çevresinde savunma çemberi oluşturan küçük ölçekli kalelerden biridir. Probaton (Sinanköy) ve Bukelon (Matocina) kalelerinin yakınında ve onlarla bağlantılı bir kale olduğu anlaşılmaktadır. Ancak Bizans döneminde bölgeye yapılan çok sayıdaki saldırılar sırasında, stratejik durumunun değerlendirilmesiyle belirli bir zamandan sonra tamir edilmemiş ve zamanla harabe olarak kalmış olabilir. Ancak, kaynaklarda Dombay'ın bulunduğu yerde kale belirtilmemiş olmasının bir sebebi olabilir. Bunun bir nedeni konu üstünde bir yerelleştirme çalışması yapılmamış olmasıdır. Dolayısıyla, antik kaynaklarda kabaca Edirne'nin kuzeyi gibi ifadelerle bugün yerleri belirlenmemiş kale göndermeleri bulunsa da, hangisinin Dombay' da bulunan kale kalıntısını işaret ettiği bilinmemektedir. Şimdiki bilgilerimizle, bunlar içinden herhangi birini Dombay' la irtibatlandırmak mümkün değildir. Yine de Dombay' daki kalıntılar günümüze ulaşan izleriyle, Bizans dönemi savunma sisteminin bir parçası olarak bilgi vermesi sebebiyle önemlidir.

3.1.5. Sinanköy (Probaton – Provaton) Kalesi

Kalenin bulunduğu Sinanköy, Edirne iline bağlı Lalapaşa ilçesinin bir köyüdür. Sinanköy, Lalapaşa'ya 4,2 km., Edirne'ye 21 km. uzaklıktadır (Çiz. 22). 2014 nüfus sayımına göre 215 erkek 215 kadın olmak üzere toplam 430 nüfusa sahiptir. Köyün geçim kaynağı özellikle tarımdır. Az sayıda hayvancılık da yapılmaktadır. Sinanköy Edirne'nin kuzeyindedir. Kale ise köyün güneyinde bir tepe üzerindedir ve parçalar halinde ayakta olan birkaç duvar kalıntısı köyden görülebilmektedir.

3.1.5.1. Tarihsel Veriler

Probaton (Sinanköy) kalesi hakkındaki tarihsel veriler, bu kalenin bölgede önemli bir yeri olduğunu, Bizans döneminde küçük bir kasaba hüviyetine sahip olduğu, Edirne'nin savunma hattı içinde stratejik bir konumda bulunduğu anlaşılmaktadır.

Probaton kalesinde birkaç yıldır Edirne müzesi tarafından yapılan, Trakya Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü tarafından destek verilen, temizlik çalışmaları ve kurtarma kazıları yapılmaktadır[49]. Yayınlanan kazı raporunda verilen bilgilere göre, en erken İmparator Justinianus Devri kayıtlarında *Probinu* olarak adı geçen Sinanköy' ün bir kale şehir olduğu belirtilmektedir. Prokopius[50]' un ünlü eseri Peri Ktismaton (Dee Aedificiis)[51] da bu adla Haemimontum Bölgesi kaleleri arasında yer almaktadır (IV-3-18). Zamanla *Kastron Probatu* olarak anılmaya başlanmıştır (Beksaç, Ertuğrul, Karakaya, 2017: 213). Bu yerleşme, bölgeye kuzey ve kuzeybatı yönünden gelen tehditlere göre savunma amacıyla teçhiz edilmiş bir Orta Çağ Kalesi ve bu kale altında batı tarafta yer alan kilise ve diğer kült mağaralarından oluşmaktadır (Beksaç, 2009b: 7)

Ayrıca, Dee Aedificiis' de iki yerde bu ad, *Probinû* olarak görülmektedir. Buna göre ya aynı adlı bir yer iki kez anılmıştır veya farklı iki yerde aynı isimli iki kale bulunmaktadır (Prokopius, IV-3-18). Farklı antik kaynaklarda bu kalenin adı *Provaton* ya da *Probaton* olarak da geçmektedir.

Patrik Nicephorus, Trakya'daki surların kurulması hakkında önemli bilgiler verir. Aynı yazar üçüncü Antirrheticus' (Antirretici) unda bu gerçeğe iki kez işaret ediyor. İlk

[49] 2015 yılında başlayan Sinanköy çalışmaları, Edirne Müzesi müdürü Hasan Karakaya başkanlığında, Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü Başkanı Prof. Dr. Engin Beksaç' ın bilimsel danışmanlığı ve Bölüm Başkan Yardımcısı Dr. Öğr. Gör. Özkan Ertuğrul'un bilimsel gözetiminde yapılmaktadır.

[50] M.S. 500-M.S. 565 yılları arasında yaşamış, Filistin kökenli Bizanslı tarihçi. Antik dünyanın son büyük tarihçisi olarak anılır.

[51] "Binalar Üzerine". Prokopius' un, İmparator Justinianus' un binaları üzerine yazdığı bir methiye olarak kabul edilir.

olarak, savunmasını güçlendirmek için bu bölgedeki Suriyelilerin ve Ermenilerin ithaline ve yerleşimine değindiğinde; İkincisi, İmparator Konstantin V' in kibrine atıfta bulunduğunda. Nicephorus bu yeni temelleri tanımlamak için üç farklı terim kullanır ve hepsi de kale anlamına gelmektedir. Bu terimleri elbette küçük bir "antik" şehir değil, Orta Çağ'ın küçük müstahkem aglomerasyonu anlamına gelen arkaik kelime πόλισμα (kasaba) olarak kullanmıştır. Trakya'da Suriyelilerin yerleştirilmesinden bahseden Antirrheticus'ta, küçük yerleşim yerlerini belirtmek için χωρία (kasaba) sözcüğünü kullanır. Aynı metinde Trakya' daki surların inşasından da söz ediliyor. Bu kalelerden bahsedilirken kullanılan terminoloji, çok fazla var olmayan eski yerleşimlerden *(poleis),* Orta Çağa geçişi yansıtmaktadır. Patrik Nicephorus, Konstantin V i inkâr etme çabalarına rağmen üçüncü *Antirrheticus'* unda, Trakya'daki kalelerin yükseltilmesini, ikinci ikonoklast imparatorun büyük bir başarısı olduğunu kabul eder. Patrik Nicephorus' un dediği gibi, Bizans imparatorluğunun Bulgarlara karşı savunması için bu gerçekten çok önemliydi (Kountoura-Galaki, E, 1997: 279-280).

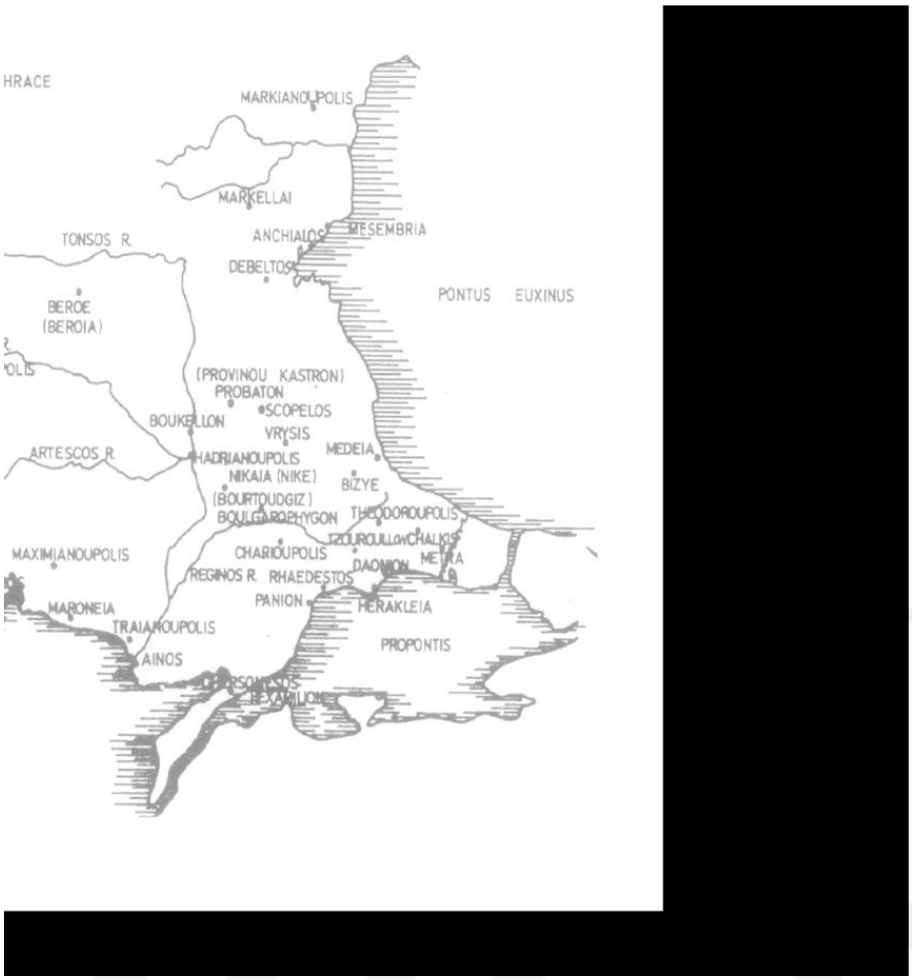
Dönemin anlatı kaynakları, 741-775 yılları arasında hüküm süren Bizans İmparatoru Konstantin V (718-775) tarafından yaptırılan kaleler hakkında daha fazla bilgi vermemektedir. Bu dönemde Trakya eyaletinin dini fizyonomisi değişiyor, piskoposluk sayısında büyük artış görülüyordu. Yapıların envanterlerini ve coğrafi dağılımlarını gösteren Notitia[52]' lar da bu değişim izlenmektedir. Yakından gözlemlendiğinde bu yeni piskoposluklar çok sayıda kaleler olarak da bilinmektedir. Trakya' da kaleye sahip oldukları bilinen kasabalar içinde *Provaton* (Sinanköy) da bulunmaktadır. 6. yüzyılda (φ ρούριον Προβίνου= Froúrion Provinou) *Provino Kalesi*, 8. yüzyılda (Προβάτου κάσ

[52] Dini bölgelerin ve görüşlerin kaydı veya listesi.

τρον= Provátou Kástron) *Koyun Kalesi*, 9. yüzyılda yine *Koyun Kalesi* ve (Προβάτου κάστρον= Políchnion Thrakikón) *Trakya nahiyesi* olarak anılmaktadır (Kountoura-Galaki, E, 1997: 284).

Aslında Notita 3 te ortaya çıkan yeni piskoposlukların büyük bir kısmının, Denos, Nikaia, *Probaton* (Sinanköy), Boulgarophygon gibi eski kalelerin isimleri değiştirilmiş, Bulgar savaşlarıyla doğal olarak bağlantılı kaleler olduğu açıktır[53]. Aynı zamanda başka bir gerçeği de vurgulamalıyız. İmparator Konstantin V, sadece yeni kaleler inşa etmedi ya da yenilemedi. Diğer bazı imparatorların daha önce yaptığı gibi (Justinian I) onları değiştirmek zorunda kaldılar. Konstantin V aynı zamanda onları piskoposluk haline getirdi ve dini hiyerarşiye dâhil etti. Sonuç olarak, yeni kalelerde piskoposlukların kurulmasıyla, Konstantin V' in kendisine sadık bir dizi "ikonoklast" piskoposluk oluşturmayı amaçladığını varsaymak mantıksız olmaz. Ayrıca, muhtemelen yeni inşa edilmiş kalelere Piskoposlar, Suriyeliler ve Ermenileri devşirip yerleştirdi. Theophanes ve Georgios'un bu göçmen keşişleri "sapkın" olarak tanımladığını da belirtmek gerekir. İmparatorun bölgedeki yeni piskoposluk kaleleri temelde Konstantinopolis'e çok yakın savunmayı geliştirdi ve bu bölgenin sadakatini güvence altına aldı (Kountoura-Galaki, 1997: 285-286). Buradaki verilerden, *Sinanköy (Probaton)* Kalesinin 6. yüzyıldan itibaren ve 8. yüzyıl kayıtlarında var olduğu görülmektedir (Çiz. 31).

[53] Belki de Prokopius' un eserinde verilen *Probinu* ismi bu dönemde *Probaton* olarak değişmiş olmalıdır.



Çiz.31. 8. Yüzyılda Probaton Kalesi (Provinou Kastron) ve çevresindeki yeni kaleler, piskoposluklar (Kauntoura-Galaki, E, 1997: 287).

Konstantinopolis'in dışında, yedinci yüzyılın başından sonra Theophanes tarafından anılan daha önemli Balkan şehirleri şunlardır. Adrianople (Edirne), Anchialus, Arcadiapolis (Lüleburgaz), Athens, Barna, Beroea (Thrace), Develtus, Heraclea (Thrace), Marcianopolis, Mesembria, Monobasia (=Monemvasia), Odyssus, Philippi, Philippopolis, Selymbria (Silivri), Serdica, Thessalonica, Tomis, Tzurullon (Çorlu**)**'dur. Küçük yerleşim yerleri ve kaleler: Abrolebas, Lithosoria, Marcellae, Medeia, Meleona, *Probaton* (Sinanköy), Versinicia verilmiştir (Ostrogorsky, 1959: 62). *Probaton*' un *(Sinanköy)* küçük yerleşim yerleri arasında yer aldığı, ancak listede bulunması kayda değer bir konumu olduğunu göstermektedir.

782 de İmparatoriçe İrene tarafından, Trakya ve Hellas *teme*'lerine, Batı Trakya merkezli üçüncü bir *Balkan* teme'si kuruldu ve komutanı, Adrianopolis (Edirne) de konuşlandırıldı (Hupchick, 2017: 68).

Bizans-Bulgar savaşları sırasında *Probaton (Sinanköy)* kalesinin de ismi geçmektedir.

789'da Trakya'da, Philetos'un stratejileri tarafından yönetilen bir Bizans tematik baskın gücü, Bulgarlar tarafından sızılan Struma vadisine, kuzey Makedon bölgelerine ilerledi. Kampı Bulgar-Slav kuvvetleri tarafından işgal edildi ve öldürüldü. Bu yenilgi sonrası yakında, İmparatoriçe Eirene, Batı Trakya'yı ve Trakya'nın bazı kısımlarını uygun bir şekilde düzenleyen ve coğrafi Makedonya'nın doğusuna yerleşmiş olan ve kuzey Ege kıyı bölgelerindeki kontrolü güçlendirmek ve Bulgar akıncılarının güneye ulaşmasını engellemek için *Makedonya Teme'sini* oluşturdu (Hupchick, 2017: 62).

Ertesi yıl, 19 yaşındayken, Konstantin VI (M.S. 771-797) annesini geçici olarak iktidardan çıkardı ve İmparatorluk tahtının bölünmemiş mülkiyetini iddia etti. 791 baharında, Bulgarlara karşı ilk bağımsız askeri kampanyasını üstlenerek, Struma yenilgisinin intikamını alabildi. Askerlerini Trakya'da Adrianople'nin kuzeydoğusundaki *Probaton (Sinanköy)* kalesine kadar götürdü. Kalenin yakınında, Kardam ve savaşçıları öğleden sonra imparatorla karşılaştı ve gece yarısı savaşın sona ermesine kadar ciddi bir çarpışma oldu. Deneyimsiz Konstantin, savaşı genişletmeden askerlerini geri çekti ve Kardam, Bizans'ın geri çekilmesiyle birlikte sınırının arkasına çekildi (Hupchick, 2017: 63).

Buradan, 8. yüzyıl sonlarında *Probaton (Sinanköy)* kalesi yakınında Bizans ve Bulgar güçleri arasında önemli bir savaş gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Krum Han zamanında, ordunun Bulgar işgalcilerine karşı çıkmayı reddetmesi ve Debeltos' un kaderi, Trakya ve Makedon *teme*'leri boyunca hızla yayıldı. Bulgar saldırısı korkusu, sınır kaleleri, Kuzey Trakya kasabaları ve yüksek Trakya ovasında hızla yayıldı, çünkü Bulgarların küçük bir farkla sınıra olan yakınlıkları sebebiyle, üzerlerine yürüyebileceği anlamına geliyordu. Bu bölgelerdeye yakın zamanda yerleşmiş sömürgecilerin çoğu mülklerinden kaçıyor ve orijinal evlerine dönmeyi umarak güneye doğru akıyordu. Ankhialos, Markellai, Beroia ve Philippopolis kaleleri Bulgar seferleriyle yok edildi (Hupchick, 2017: 92).

Durumun avantajlarından yararlanarak, İmparatorluğun Kuzey sınır bölgeleri boyunca Krum'un adamları kendilerini gösterdi ve Bizans'ı kalelerini terk etmeye teşvik etti. Struma nehri vadisinde Nikephoros tarafından zorla yeniden yerleştirilen Yunanca konuşanlar Ege'ye dönme umutları ile Serez ve diğer yerleşim yerlerinden birine ulaşmaya çalışıyorlardı. İmparatorluk sakinlerinin göçü, güneyde Adrianople ve Selanik çevresindeki bölgelere kadar uzandı. Trakya Nikaia'sı veya Nike (Havsa), *Probaton (Sinanköy)* ve Philippi' deki ıssız kalelerini terk ettiler (Hupchick, 2017: 92-93).

Buradan anlaşıldığına göre 9. yüzyılın ilk çeyreğinde *Probaton kalesi*, Bulgar işgali sonrasında bir terk edilme yaşamış ve kısa süre Bulgar yönetimine geçmiştir.

812' nin sonlarında eski Bizans sınır Kalesi hattı var olmaktan çıkmış, Bulgarlar Karadeniz kıyılarının çoğunu kontrol etmiş, iki savaşan devleti ayıran Trakya sınırı Bizans pahasına güneye itilmiş ve stratejik askeri durum Bulgarların lehine değişmişti. Birçok tematik birlik kaçamayıp taşma bölgelerine yerleşti ve Bulgar kuvvetlerine katıldı, bunlara birkaç üst düzey askeri subay da dâhildi. Kendi topraklarında ya da şehirlerde kalan tematik olmayan sakinlerin, Bizans'tan Bulgar otoritesi yönünde olan değişimi, muhtemelen Yunanlılar ya da Yunanca konuşanlar yerine ağırlıklı olarak Slavlar

olduklarını gösteriyor ve hiçbir belirgin problem yaşamamış gibi görünüyor. Bunların arasında, önceki yüzyılda Konstantin V tarafından Ermeni topraklarından getirilip yeniden yerleştirilen Pavluscular gibi bazı dinsiz emperyal dini-politik azınlıklar vardı (Hupchick, 2017: 93). Bu sırada *Probaton* kalesi de bu gelişmelerden etkilenmiş olmalıdır.

Yine 813 yılının yaz aylarında Bulgar birliklerinin müfrezeleri, Adrianopolis'e (Edirne) ve çevredeki az sayıda insanlı küçük kaleye[54] karşı sürekli olarak kendilerini gösterdiler, garnizonlarını içeride tuttular ve ana imparatorluk kuvvetine yardım etmelerini engellediler. Mihail I 'in (doğumu bilinmiyor- ölümü M.S. 813) birliklerindeki durgun askeri durumun maliyeti, özellikle Anadolu birimleri arasında, disiplinsizlik ve moral bozukluğuna neden oluyordu (Hupchick, 2017: 97).

Bizans kuvvetlerinin burada aldığı yenilgi sonrası Edirne kalesine ve çevresinde bulunan birkaç küçük yerel kaleye sığınmaya çalıştığı ifade edilmektedir. Ayrıca bunlardan başka birçok sivil mültecinin de kalelere sığındığı belirtilmektedir (Hupchick, 2017: 97). Tüm bunlar ana kale Adrianople (Edirne)' nin yakın çevresinde bulunan küçük yerel kalelerin belki de bugün izlerini görebildiklerimizden daha fazla olduğunu düşündürmektedir. Dağılan Bizans askerleri ve sivillerin bu sırada *Probaton kalesine* de sığınmış olmaları çok güçlü bir olasılıktır.

Leo VI' nın (M.S. 866-912) Notitia episcopatuum' unda (869 konseyinde temsil edilen kentler) büyük şehirlerin altında bulunan kasabalar takip edilebilmektedir. Bu konseyde *Probaton (Sinanköy),* Trapobitzye, Bukellas ile birlikte, Adrianople (Edirne) piskoposluğuna bağlı olarak görülmektedirler (Ostrogorsky, 1959: 60).

[54] Muhtemelen bu küçük kaleler içinde Sinanköy ve Dombay kaleleri de bulunuyordu ve bu baskı altında kalmış olmalıdırlar.

Bulgar hanı Simeon, Bizans' a saldırıları yıllık haline getirmişken, 922'de üç cepheye yoğunlaşarak bunu yaptı. İlk olarak, Makedon ve Trakya tematik garnizonlarını Adrianople ve Arkadiopolis' teki güçlendirilmiş birincil idari merkezlerinde izole ettikten sonra, Simeon' un ana gücü, mümkün olduğunca bu temalara dağılmış birçok ikincil kaleyi azaltma ve ele geçirme konusunda yoğunlaştı. Yaz sonunda, Bizya (Vize) da dâhil olmak üzere Trakya'daki bir dizi Bizans kalesi kasabası Simeon' un elindeydi ve ona eski tematik arazinin önemli bölümleri üzerinde doğrudan kontrol sağladı ve Bizans'ı sakinlerinden ve kaynaklarından mahrum bıraktı (Hupchick, 2017: 197).

Muhtemelen Edirne'yi hedef alan bu saldırılar sırasında da *Probaton* (Sinanköy) ve Dombay' daki kalede saldırıya uğramış olmalıdırlar.

10. yüzyıl başlarına kadar olan zaman diliminde burada hepsine yer verilemeyecek kadar fazla sayıda Bizans-Bulgar savaşı yaşanmış, tüm bu savaşlar sırasında Edirne başta olmak üzere, *Probaton* ve *Dombay'* da bulunan ikincil derecedeki daha küçük kalelerde bu yıkımlar sırasında etkilenmiştir. Ancak az sayıda olsa da *Probaton (Sinanköy)* Kalesinin bu savaş faaliyetleri içinde isminin geçmesi, kalenin kısmi geçmişine ışık tutması açısından önemlidir.

Ulaşabildiğim kaynaklarda, *Probaton (Sinanköy)* Kalesi hakkında az çok geçmişine ışık tutan bilgiler elde edilebilmiştir. Buna göre 6. yüzyıldan itibaren varlığı kesindir. Ancak kale hakkında bilgi verilirken, daha öncesinde de var olduğunu ima eden ifadeler de bulunmaktadır. Bizans döneminde, daha önce var olan bir kalenin daha sonra yeniden inşa edilmesinin yaygın olduğu bilinmektedir. Bu sebeple *Probaton Kalesinde* yapılan kazı çalışmaları sonucunda elde edilecek veriler önem taşımaktadır.

Elde edilen bilgilerle, Probaton kalesinin 10. yüzyıla kadar ismi takip edilebilmektedir. Ancak daha sonrası için bilgi eksikliği vardır. Bir kasaba ölçeğinde

yerleşim birimine sahip böylesine önemli bir yerleşmenin, bir anda tarihsel süreçten silinmesi pek mümkün görünmemektedir.

Bölgenin Osmanlılar tarafından fethi sırasında ilk önce 1361' de Edirne alınmıştır. Sinaköy' e pek de uzak olmayan Boukelon (Matochina) kalesinin ismi de geçmektedir. Boukelon kalesi, Philippoupolis ve Beroe ile birlikte 1361-1365 yılları arasında Osmanlılar tarafından alınmıştır. Fakat *Probaton* (Sinanköy) kalesinin ismi bunların arasında geçmemektedir (Liakopoulos, 2002: 90). Yani Probaton kalesi ile ilgili 10. yüzyıl ile 14. yüzyıl arasını içeren bir bilgi boşluğu vardır. İki ihtimal görülüyor, ya kalenin ismi değiştirilmiş ve farklı isimle anılmaya başlanmıştır ve önemli bir olay içinde yer almamıştır, ya da gerçekten kale 10. yüzyıldan sonra devre dışı kalmıştır. Ancak ikinci ihtimal olanaksız görülmektedir.

3.1.5.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu

Probaton Kalesi, şimdiki Sinanköy' ün hemen yanı başında, yüksek bir tepe üzerindedir. Köyün doğusundadır. Kalenin bulunduğu alan, kireç taşı formasyona sahiptir ve dış araziden yüksek konumdaki kuzey, doğu ve batı yönlerinde kayaç cepheler bulunmaktadır. Ayrıca bu üç yönden doğal savunma sağlamaktadır. Tepenin üst kısmı plato şeklinde geniş bir arazidir ve kuzey tarafında oluşan dil şeklindeki yüksek rakımlı doğal uzantının üzerine kale inşa edilmiştir (Fot. 149). Kalenin bulunduğu bu yüksek rakımlı alanın batı ve kuzeyinden geçen Sinanköy deresi, köy ile kale arasından akmaktadır (Fot. 150). Aşağıda, ovada kalan topraklar verimli tarım arazisidir. Güney tarafta, kalenin etrafındaki arazide bulunan kireç taşı oluşumunu işleyen bir çimento fabrikası bulunmaktadır.



Res. 149. Sinanköy, Sinanköy Deresi, Probaton kalesi ve üzerinde bulunduğu yüksek alan içindeki konumu (Google Earth)

Kalenin bulunduğu yüksek alanın batı, kuzeybatı ve kuzey cephelerinde, kireç taşı formasyon içine oyulmuş bir kaç kalıntı bulunmaktadır. Bu kaya düzenlemelerinin, Trak Döneminin kaya-oyma kültistik anıtlarının kalıntıları olduğu ifade edilmektedir. Bu geniş alanın doğu tarafında, kale surları dışında Trak Dönemine tarihlendirilebilecek bir kült alanının izleri mevcuttur. Bu tür kayadan oyma kült alanı izlerine kalenin surları dışında, batı tarafta da rastlanmaktadır. Ayrıca kalenin kuzeydoğu ucunda da bazı kayadan oyma kültistik oluşumlar bulunmaktadır (Beksaç, Ertuğrul, Karakaya, 2017: 216) (Fot. 151).



Res. 150. Sinanköy Deresi ve arka kısımda Probaton (Sinanköy) Kalesinin bulunduğu yüksek alan (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 151. Probaton (Sinanköy) Kalesinin eteklerinde bulunan Traklar Dönemine ait kült mağara ve oyukların bulunduğu alan (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Yine kalenin bulunduğu yüksek alanın batı yamacı boyunca uzanan kayadan oyma bir manastır vardır ve ana şapelin genel hatlarının kalıntısı günümüze ulaşmıştır. Şapelin ön kısmındaki nartex' in de dâhil olduğu ön cephe kısmını oluşturan ahşap bölümler tamamen ortadan kalkmıştır. Sadece kayaya oyulmuş iç kısımları ayaktadır. İç kısmında, çok tahrip olmuş durumda, 9-11 yüzyıl sürecine tarihlendirilebilecek bazı fresk izleri seçilebilmektedir (Beksaç, Ertuğrul, Karakaya, 2017: 215-216) (Fot. 152, 153).



Res. 152. Sinanköy (Probaton) kalesinin batı alt kısmındaki kayaya oyulmuş kilise kalıntısının genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 153. Kaya kilisesinin iç ve duvarlarında çok tahrip olmuş fresk kalıntıları (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.1.5.3. Kale Kalıntısının Durumu

Probaton (Sinanköy) Kalesi hakkında, tarihsel kaynakların verdiği bilgiler, onun bir yerleşim birimi içinde yer alan kaleler sınıfına girdiğini göstermektedir. Kale' den günümüze az sayıda duvar izi ulaşmış, çevresindeki tarihi dokudan ise neredeyse hiçbir iz ulaşmamıştır.

Kale çevredeki araziden yüksek bir konumda olan geniş bir arazinin küçük bir bölümünde yer almakta ve çevresindeki araziye hâkim bir konumdadır. Kale iç alanı olarak da oldukça geniş bir alana sahiptir (Fot. 154,155)

Kale'ye ait duvar kalıntıları, Sinanköy' ün doğu tarafındaki yüksek rakımlı arazinin üzerinde bulunmaktadır. Surlar, kalenin dört yönünü sarmaktadır. Surların ayakta kalmış olanlarından anlaşıldığına göre kale surları moloz taş duvar örgüsüyle yapılmıştır. Kabaca kırılmış taşların aralarında bağlayıcı malzeme olarak çok güçlü beyaz harç kullanılmıştır. Fakat muhtemelen giriş kapısının da bulunduğu güney cephesindeki surlar daha güçlü ve görsel açıdan yoğun tuğla kullanımıyla diğer yöndeki surlardan farklıdır.

Kalenin genel hatları açısından izleri takip edilebilmekle birlikte, bugün toprak altında bulunduğu anlaşılan, ancak hava fotoğraflarından görülebilen duvarları da bulunduğu anlaşılmaktadır. Örneğin kalenin kuzeybatı köşesindeki eğimli arazide devam eden, ancak bugün açıkta olmayan duvar kalıntısının izleri, bu günkü mevcut izlere göre çıkarmış olduğum planın kuzey cephesini biraz daha genişletecektir (Çiz. 32; Fot. 156). Devam eden kazı çalışmaları, kalenin bugün bilinen ana sınırları dışında, muhtemelen daha geniş alanı kapsayan bir dış sur sınırı da ortaya çıkarabilecektir. Verilen bilgiler güncel durumu ifade etmektedir.



Res. 154. Sinanköy (Probaton) Kalesinin iç alanının genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



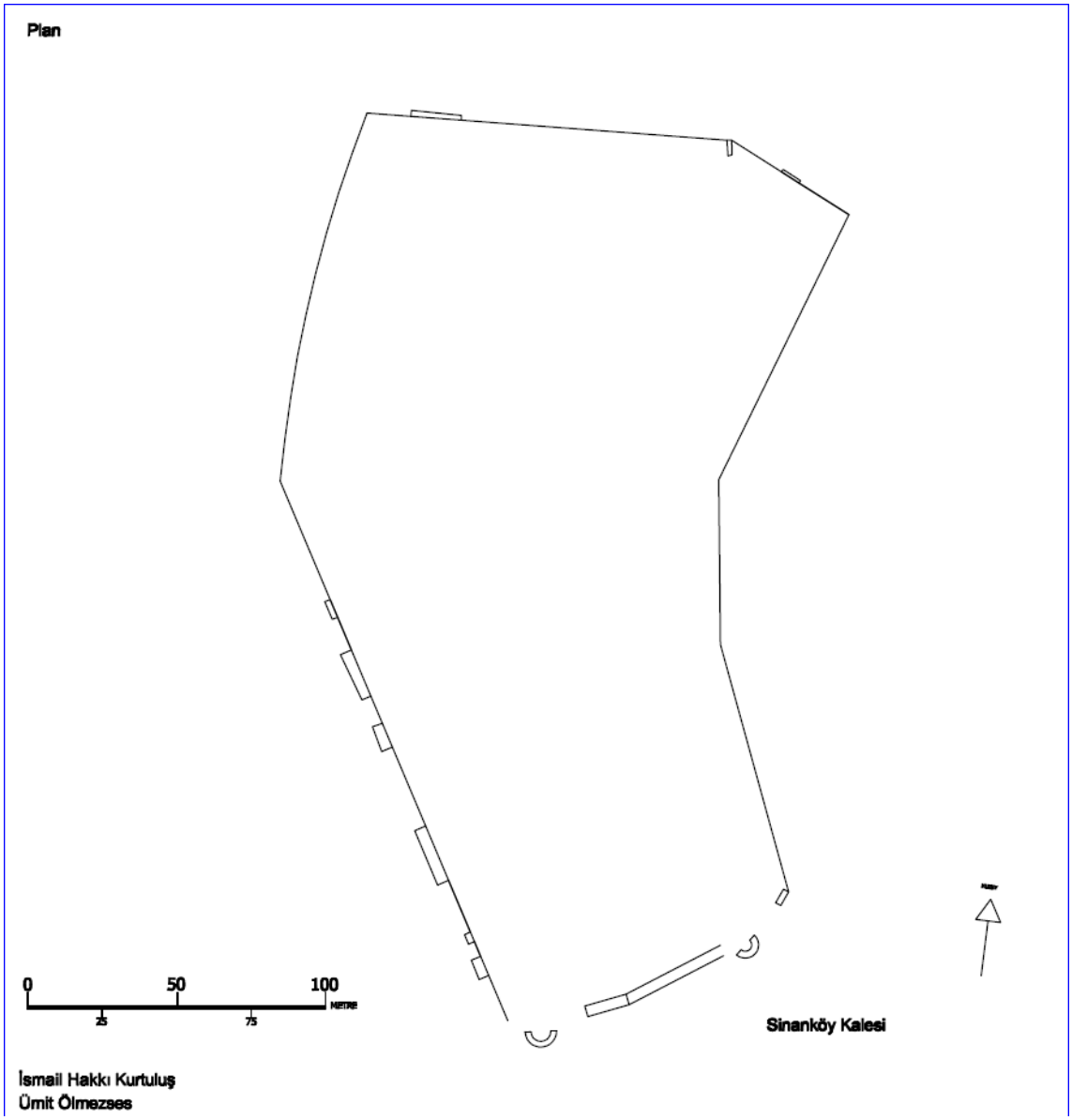
Res. 155. Sinanköy (Probaton) Kalesinin batı surları ve Sinanköy' ün görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 156. Sinanköy (Probaton) kalesinin havadan görünümü. Kalenin köy tarafına bakan kuzey cephesinin, batı taraftaki eğimli araziye uzanan, bugün toprak altında bulunan duvar izi (Google Earth)

3.1.5.4. Kalenin Planı

Kale, kuzey-güney aksında uzanan çok köşeli bir plan göstermektedir. Üzerinde kurulduğu arazinin sınırlamalarına göre şekillenmiştir. Bu sebeple simetrik bir yapıya sahip değildir. Doğu suru iki noktada, batı suru bir noktada hafif kırılma yapmaktadır. Kuzey cephenin doğu tarafında da, arazinin yapısı dolayısıyla bir kırılma görülmektedir. Kuzey suru güney surundan daha geniştir. Kalenin kuzey tarafı, batıya doğru bir yönlenmeyle devam etmektedir ve düz bir aks üzerinde değildir. Kaleiçi, enlemesine en güneyde 72 m. genişliğe sahipken, doğu duvarındaki ilk kırılma da 122 m. genişliğe ulaşıp, ikinci kırılma noktasında 127 m. yi bulmaktadır. Kuzey, güney ve batı cephelerde, toprak üzerinde görülebilen çeşitli boyutlarda sur kalıntıları vardır. Sadece doğu cephesi suruna ait, toprak üstünde kalıntı yoktur (Çiz. 32).



Çiz. 32. Probaton (Sinanköy) Kalesinin 2018 yılındaki durumunun planı (İ.H.Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)

Kale surlarının ayakta kalmış olan bölümlerinde, yıkılmalardan ötürü duvar kalınlığı farklı ölçülerde tespit edilmiştir. Kalenin burç ve beden duvarı ölçülerinin net olarak tespit edilebildiği ve duvar kalınlık ölçülerini karşılaştırmaya olanak sağlayacak veriler yüzey kalıntılarında mevcut değildir. Bu nedenle, yüzey üstünde bulunan mevcut sur kalıntıları ölçüleri verilerek, toprak altında bulunan sur kalıntıları, kalınlık ölçüsü verilmeden tek bir çizgi şeklinde gösterilmiştir (Çiz.32).

Kalenin güney cephesinden başlayarak, her cephede surlardan kalan izler takip edilerek, yapı incelenecektir.

Güney Cephe Sur Kalıntıları

Aşağıdaki vadiden yukarda bulunan üstteki geniş arazi üzerinde, üç yandan dik yamaçlarla korunan kalenin bulunduğu küçük alan, güney yönünden, aynı yüksek kodda bulunan daha geniş bir alana açılmaktadır. Kalenin dış araziye açılan kısmı, güney cephesidir. Bu cephe, kalenin en kısa uzunluktaki surlara sahip olduğu kısmıdır. Ama kalan izlerden anlaşıldığı kadarıyla, en güçlü savunma duvarları bu cephede inşa edilmiştir. Muhtemelen kalenin ana girişi bu cephede bulunmaktadır (Çiz 32). Henüz kazısı yapılıp ortaya çıkarılmamıştır.

Güney cephenin batı köşesinde çok sağlam inşa edilmiş, dairesel bir burcun kalıntısı bulunmaktadır. Bir kısmı ayakta kalmış güney beden duvarının batısında, ondan daha ileri çıkmış bir konumda yer almaktadır. Kalenin güneybatı burcudur (Çiz. 32; Fot. 157). Burç, küçük taş parçalarıyla yapılmış bir platform üzerine, bir sıra büyük blok taşların oluşturduğu temel yapısı ve onun üzerinde, güçlü bir harca sahip moloztaş duvar ile son bulmaktadır. Moloz taş duvarın dış kısmı, güney cephe duvarında olduğu gibi tuğla ile örülerek, hem statik olarak sağlamlığı hem de dış cephenin görsel etkisi artırılmıştır (Fot. 158). Ayrıca, üst kısımdaki moloz taş ana duvar, büyük blok taşlarla oluşturulan temel yapısından 60 cm. içerden başlayarak yükselmektedir, ancak bu, izlerden anlaşıldığı üzere, duvarda oluşan tahribat nedeniyledir (Fot. 159). Burcun duvar kalınlığı günmüzdeki durumunda, 2 m. enindedir. Kulenin çapı, dıştan dışa (duvar kalınlığı dahil) 6,70 m. dir. Güney batı burcun, güney cephe duvarına uzaklığı 4 m. dir ve aradaki bağlantı duvarının izleri toprak altında kalmıştır, yüzeyden izlenememektedir (Çiz.32, Fot. 157).



Res. 157. Probaton (Sinanköy) Kalesinin güneybatı burcu ve (sağda) güney cephe duvarı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 158. Kalenin güneybatı burcunun genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 159. Kalenin güneybatı burcunda, aşağıdaki blok taş sırasının üzerindeki moloztaş duvarda görülen tahribat izleri (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Güney cephede ki diğer kalıntı, kalenin tamamı içindeki en büyük parça olan cephe duvarıdır. Bu kalıntıda kalenin güneybatı kısmında bulunan, doğu – batı aksında uzanan duvarın bir parçasıdır. Kalan bu sur parçası 14, 50 m. uzunluğunda ve 3, 70 m. kalınlıktadır (Fot. 160). Moloztaş duvar örgüsüne sahip bu kalıntının detaylarına bakıldığında, önemli duvar işçiliği özelliklerine sahip olduğu görülür. Duvarın içi yapısında da devam eden, tuğla kullanımı ilgi çekicidir. Duvar örgüsünün tuğla-taş alternatif sıralanışı izlenmektedir. Buna göre altı sıra tuğla yaklaşık onun iki katı moloz taş örgü alternatifi söz konusudur. Bu duvar yapısı kalenin iç kısmında cepheye yansıtılırken, dış kısımda cephe tamamen tuğla ile örülerek, iki cephede farklı görüntü elde edilmiştir (Fot. 161,162). Yani iç cephede altı sıra tuğla, yaklaşık bunun iki katı moloz taş örgü, dış cephe de ise tamamen tuğla kaplı bir görünüm sağlanmıştır (Fot. 163, 164).



Res. 160. Sinanköy Kalesinin güney sur kalıntısının genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 161. Güney sur kalıntısında alternatif duvar örgüsü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 162. Güney sur kalıntısında alternatif duvar örgüsü detayı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 163. Güney sur kalıntısının, moloz taş - tuğla alternatif dizilimli iç cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 164. Güney sur kalıntısının, tuğla örgülü dış cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Sur kalıntısının duvar örgüsünde, içi küçük çakıl (muhtemelen dere kenarlarından elde edilmiş) taşlarıyla desteklenmiş çok sağlam beyaz harç kullanılmıştır. Duvarı oluşturan moloz taşların aralarındaki boşlukları doldurmak için yoğun şekilde uygulanmıştır. Roma dönemi geleneğinin devamı olarak erken Bizans döneminde de kullanılan bir harç karışımı olarak dikkat çekicidir. Ayrıca, duvarda kullanılan taşlar bölgede yoğun olarak bulunan kireç taşıdır. Bu da, kale yapımında kullanılan taşların yakın bir bölgeden elde edildiğini kanıtlamaktadır (Fot. 165). Kireç taşı havayla ilk temas ettiğinde yumuşak olduğundan işlemesi kolay bir materyeldir. Daha sonra sertleşerek dayanıklı bir inşa malzemesi olarak işlev görür.



Res. 165. Sinanköy Kalesinin güney duvarında kullanılan taşlar ve harç (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kalenin güneybatısında bulunan, güney sur kalıntısının doğu yönü birkaç metre temel izi olarak görülebilmekte, daha sonra mimari duvar bitmektedir. Ancak bu aksta, genel araziden yüksek durumuyla, toprak altında devam eden izi takip edilebilmektedir (166, 167).



Res. 166. Güney sur kalıntısının doğu yönünde temel seviyesinde izlenebilen kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 167. Güney sur kalıntısının doğu yönünde, toprak altında devam eden kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kalenin güneybatı kısmında yer alan ve güney suruna ait bir parça olan büyük kalıntının 36 metre doğusunda, dairesel formda güneydoğu burcu bulunmaktadır. Güneybatı burcundan biraz daha büyüktür. Burcun iç çapı 5,50 m. dir. Duvar kalınlığı ise

2,30 m. dir. Dıştan duvar çevre uzunluğu 9,20 m. dir. Burcun kale içinde kalan bölümü yıkılmış, bir kısmı toprak altında kalmıştır (Çiz. 32; Fot. 168). Burcun güney cephesinin bir kısmı ayaktadır ve izlenebilmektedir. Bu burç da, moloz taş duvar örgüsüyle yapılmış, güçlü beyaz harç kullanılmıştır. Ayrıca dış cephesi, güneybatı burcu ve güney sur kalıntısında olduğu gibi tuğla örgüsüyle yapılmıştır (Fot. 169).



Res. 168. Güneydoğu burcun üstten görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 169. Güneydoğu burcun güney (dış) cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Güneydoğu burcundan doğuya doğru çapraz bir aksta, doğu suruna ait bir duvar parçası bulunmaktadır. Buradaki durumdan, kalenin güneydoğu köşesinin dik bir açıyla doğu duvarına direkt geçiş yapmadığı, yaklaşık 30 m. lik, güneydoğu burcu dâhil olmak üzere, çapraz bir duvarla doğu suruna bağlandığı anlaşılmaktadır. Kalan doğu surunun ayakta olan parçası, güneydoğu burcu yönünde uzanan kısmıdır (Çiz. 32). Güneydoğu burcu ile doğu sur kalıntısının arasındaki mesafe 15, 50 m. dir. Bu iki kalıntı arasındaki duvar yıkılmıştır ve toprak üstünde iz kalmamıştır. Bağlantıyı verecek duvar kalıntıları ise, muhtemelen temel seviyesinde toprak altında mevcuttur. (Çiz. 32; Fot. 170,171).



Res. 170. Kalenin güney suru üzerinden, (sağda) güneydoğu burcu ve (solda) doğu sur kalıntısının konumu (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 171. Ön planda kalenin güneydoğu burcu, arkada doğu ve güney surunun köşesinde bulunan duvar kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Doğu ve güney surunun köşesinde bulunan kalıntı, bu bölgede, doğu yönde, dış tarafta eğimli bir hal alan araziye hâkim bir konumdadır (Fot. 172). Doğu sur kalıntısının boyu 5,30 m. dir. Çeşitli kısımlarındaki yıkılmalardan dolayı duvar kalınlığı farklılık göstermektedir ve en az yıpranmış kısımda 2 m. dir. Bu sur kalıntısının da iç kısmı moloz taş duvar örgüsüyle yapılmış ve diğerlerinde olduğu gibi güney dış cephesi sadece tuğla örgüsüyle oluşturulmuştur (Fot. 173, 174, 175). Şu ana kadar incelenen kalıntılarla aynı özelliklere sahip beyaz harç, duvarda bağlayıcı malzeme olarak kullanılmıştır. Kalıntının, güney surundan gelen aksta gelişim göstermesine rağmen, bitim noktasından itibaren doğuya devam ettiğini gösteren temel seviyesinde, birkaç m. lik kalıntılar, doğu surunun bir parçası olduğunu göstermektedir. Ancak nasıl bir köşe yaptığının anlaşılmasını sağlayacak izler henüz toprak altındadır (Fot. 176). Böylece, güneybatı burcunun batı dış noktasından itibaren, doğu sur kalıntısına kadar güney cephenin toplam uzunluğu 92 m. dir (Çiz. 32).



Res. 172. Sinanköy Kalesinin güneydoğu köşesindeki sur kalıntısının genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 173. Güneydoğu köşedeki sur kalıntısının moloz taş duvar örgüsü ve beyaz harç kullanımı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 174. Güneydoğu köşedeki sur kalıntısının tuğla örgülü dış cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 175. Güneydoğu köşedeki sur kalıntısının moloz taş duvar örgülü iç cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 176. Güneydoğu köşede bulunan sur kalıntısının doğuya yönelik devam ettiğini gösteren izler (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Doğu Cephe Sur Kalıntıları

Doğu suruna ait görsel tek ipucu, güneydoğu köşede bulunan sur kalıntısının kuzeye doğru birkaç m. ilerde ve doğudaki araziye yuvarlanmış sur parçasıdır (Fot. 177). Bu parçadan anlaşıldığına göre, doğu suru da moloz taş duvar örgüsüyle ve tuğla işçiliğiyle güney suru ile aynı özelliklere sahiptir (Fot. 178).



Res. 177. Araziye yuvarlanmış, doğu suruna ait parça (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 178. Arazideki doğu suruna ait parçanın yakın görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kalenin doğu sur hattı, toprak altında kalmış olan sur kalıntılarının, yüzeyde bir kabarıklık halinde belirgin olarak görünmesiyle takip edilebilmektedir. Ancak toprak üstünde kalmış bir sur kalıntısı günümüze ulaşmamıştır. (Fot. 179,180).



Res. 179. Doğu surunun güney cepheye yakın kısımdaki izleri (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 180. Doğu suru izlerinin kalenin orta kısımlardaki durumu (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Ayrıca kalenin doğu sınırını belirleyen, bu noktadan sonra aşağıya doğru dik bir eğimle devam eden arazi yapısıdır. Duvarın toprak altında devam ettiğini gösteren bu kabarık hat boyunca bazı kısımlarda, doğu surunda dikdörtgen burçlar olabileceğini hissettiren bazı kısımlar bulunmaktadır (Fot.181). Bu burçların sınırlarının kesin olarak belirlenmesi, devam etmekte olan kazılar sırasında yapılacak sondaj çalışmalarıyla netlik kazanabilecektir.



Res. 181. Doğu surunda dörtgen burç olma ihtimali bulunan yerlerden bir tanesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Doğu suru kuzey-güney aksında uzanmakta, düz bir hat halinde gitmeyip iki noktada hafif kırılmalar yapmaktadır. Güneydoğu köşeden itibaren ilk hat 87 m. uzunlukla devam ettikten sonra hafif doğuya doğru dönüp 56 m. de bu yönde uzanmaktadır. Bu noktadan sonra yine hafif olarak doğuya dönüp 100 m. sonra kuzey duvarının köşesiyle buluşmaktadır (Çiz. 32; Fot. 182). Doğu surunun toplam uzunluğu 243 m. dir.



Res. 182. Kalenin doğu ve kuzey surlarının birleştiği alan (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kuzey Cephe Sur Kalıntıları

Kalenin kuzeydoğu ve kuzey kısmı, uçurum şeklindeki dış arazi sebebiyle en fazla doğal korumalı bölgeleridir. Sinanköy, Sinanköy deresi ve onun arkasında uzanan geniş ovayı, geniş görüş açısıyla kontrol eder bir konumdadır. Kayaç yapılı bir zemine sahiptir (Fot. 183). Alanın doğal korumalı sınır çizgisinin biraz iç kısmında, kuzey suru inşa edilmiştir. Kuzey suru da doğu-batı aksında uzanmaktadır.

Kuzey suru, kuzeydoğu köşeden itibaren izlendiğinde, tüm sur tam düz bir çizgide gitmez. İlk başlangıçta duvarın bir kısmı ileri doğru çıkma yaparak ilerler ve bitim noktasında bir kırılma yaparak, daha düz bir çizgi halinde kuzeybatı köşeye kadar devam eder. Bu kısımdaki surların yönünün belirlenmesinde, arazinin doğal yapısının etkisi olduğu görülmektedir. Kuzey suru bazı kısımlarda uçurum kıyısından içerde devam ederken, bazı kısımlarda kıyı hattına kadar yaklaşmaktadır (Çiz. 32). Ayrıca şu anda

birbirleriyle bağlantısı olmayan bazı duvar kalıntılarının ilişkilerinin açıklığa kavuşması ancak kazı çalışmalarıyla mümkündür.



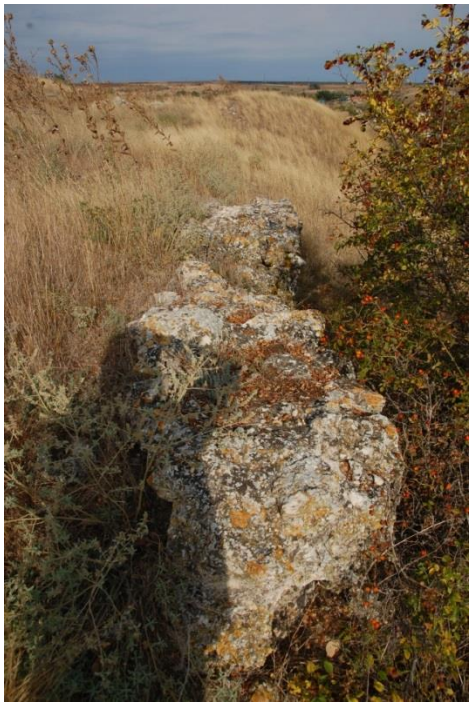
Res.183. Kalenin kuzey cephesinden Sinanköy ve Derenin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kalenin ilk kuzey sur kalıntısı, kuzeydoğu köşesine 20 m. uzaklıktadır. Sur kalıntısı 7 m. uzunluk ve 1 m. kalınlığa sahiptir (Fot. 184). Duvar yapısı incelendiğinde, moloz taş duvar örgüsüne sahip olduğu, güçlü beyaz bir harç kullanıldığı anlaşılmaktadır. Tuğla kullanımı iz görülmemektedir. Bunun nedeni kalan parçanın çok küçük boyutlarda olmasıdır. Duvarın tamamını tanımlamak için çok yetersizdir. Moloz taş ve harç içeriği güney surunun özellikleriyle benzerdir (Fot. 185, 186). Kalıntının doğu ve batı taraflarında devam eden surlar, açıkta bir duvar görülmemekle birlikte, devam ettiği yön bir kabartı şeklinde izlenebilmektedir (Fot. 187). Bu sur kalıntısından 20 m. sonra tepe yapan bir alan ve ve hemen iç kısmında kuzey-güney aksında bir duvar kalıntısı bulunmaktadır. Bu tepe yapan alan bir kule veya burca ait olmalıdır (Çiz.32; Fot. 188,

189). Kalan duvar parçası 5 m. uzunluğunda, 1,5 m. kalınlığındadır ve sağlam beyaz harçlı, moloz taş duvar örgüsüyle yapılmıştır. Burası ayrıca, kuzey surunun kırılma yaptığı noktadır (Çiz.32). Kuzeydoğu köşeden bu kırılma noktasına kadar olan mesafe 47 m. dir. Kalenin bulunduğu alanın kuzey cephesinin girintili-çıkıntılı doğal yapısı sebebiyle kuzey duvarı, iç kısımdaki müsait bir alanda inşa edilmiştir (Fot. 190).



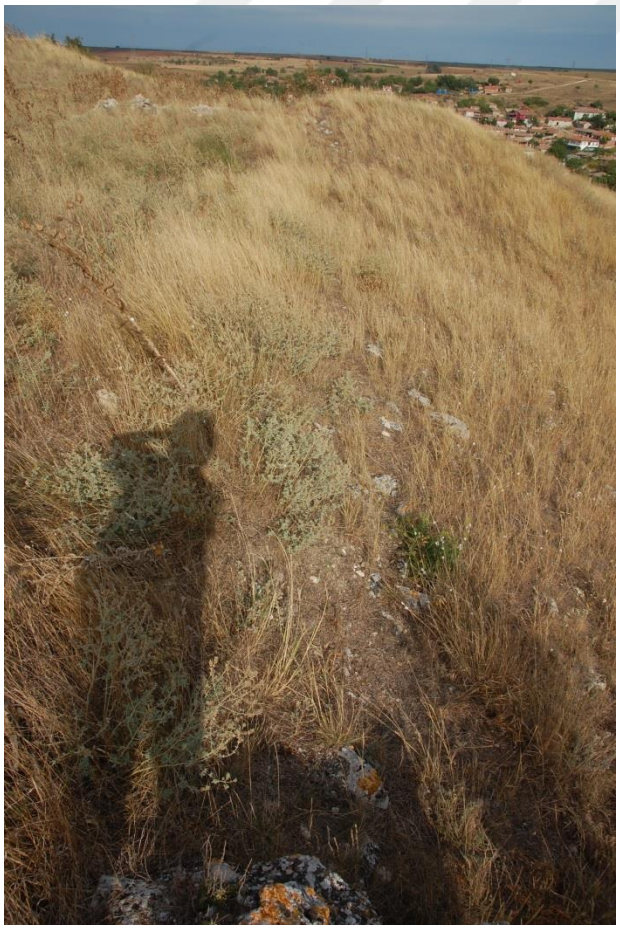
Res. 184. Kuzeydoğu köşeden 20 m. uzaktaki sur kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 185. Kuzeydoğu köşeye yakın olan kuzey suru parçası (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 186. Kuzeydoğu köşeye yakın olan kuzey sur parçasının cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 187. Kalıntının batı yönünde devam eden toprak altı iz (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 188. Altında muhtemelen kule veya burç bulunan tepe alan (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 189. Kuzey-güney aksında uzanan batı duvar kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 190. Kuzey surunun kuzeydoğu bölümünün, uçurum kenarından kuzey cephesinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kuzey surunun, muhtemelen bir burç veya kulenin bulunduğu bu kırılma noktasından batıya doğru devamında, belki de arazi yapısının durumundan dolayı, uçurum kıyısının yakınında devam etmektedir. Bu bölgede hemen uçurum kenarında bulunan bazı kayaçların üzerinde işlem yapıldığı görülmektedir (Fot. 191). Kırılma noktasından 90 m. bir boşluktan sonra, kuzeybatı köşeye yakın bir konumda, kuzey yönde bulunan uçurumunun hemen kenarında sur kalıntısı vardır. Bu sur kalıntısı 17 m. uzunluğundadır ve duvar kalınlığı 1,5 m. dir (Fot. 192, 193). Moloz taş duvar örgüsüyle ve çok sağlam beyaz harç kullanılarak yapılmıştır (Fot. 194). Bulunduğu bölgedeki doğal kaya oluşumuna kaynaştırılmıştır (Fot. 195). Duvarın batıya doğru 15 m. daha devam ettiğini gösteren zayıf izler bulunmaktadır (Fot. 196). Bu noktadan sonra surun güneye döndüğü, toprağın altında bulunan surların meydana getirdiği kabartı şeklinde uzanan izlerden anlaşılmaktadır (Fot. 197). Ayrıca kuzey surunun arazi sınırı boyunca batıya doğru da devam ediyor olması kuvvetle muhtemeldir (Fot. 198). Kalenin kuzeybatı ucunu

oluşturan üçgen bir kanat şeklindeki alanın kesin durumu yapılacak bir kazı çalışmasıyla netleşecektir. Uydu görüntüsü bunu teyit etmektedir (Fot. 149, 156). Kuzey surun toplam uzunluğu 170 m. dir (Çiz. 32).



Res. 191. Kuzey sur hattında işlenmiş doğal kayaç bloğu (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 192. Kuzeybatı köşeye yakın bulunan sur kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 193. Kuzeybatı köşeye yakın sur kalıntısının genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 194. Kuzeybatı köşeye yakın bulunan duvar moloz taş duvar örgüsüne sahiptir ve çok güçlü bir beyaz harç kullanılmıştır (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 195. Kuzeybatı köşeye yakın bulunan duvarın, yer yer doğal kayaca kaynaştırıldığı bölüm (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 196. Kuzeybatı duvarın, batı yönünde devam ettiğini gösteren eden zayıf izler (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 197. Kuzey sur ile batı surun birleştiği köşe (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 198. Kuzey surunun batıya doğru devam etmesi gereken muhtemel hat (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Batı Cephe Sur Kalıntıları

Batı cephenin kuzey tarafından çok az sayıda sur kalıntısı günümüze ulaşmıştır. Ancak güney tarafında çok sayıda sur kalıntıları vardır. Batı sur hattı güney-kuzey yönünde uzanmakta, ancak düz bir aksta devam etmemektedir. Bu sur ortalarına yakın bir noktada bir kırılma yaparak yön değiştirip, güney suruyla birleşmektedir. Kuzeybatı köşeden güneye doğru 130 m. lik kısımda düz bir çizgi halinde devam eden batı suru, bu noktada hafif doğuya doğru dönerek güneybatı burcuyla birleşene kadar devam etmektedir (Çiz. 32). Bu kısımda sur kalıntısı bulunmayıp, olası surun batı dışında ki bazı doğal kaya parçaları bulunmaktadır (Fot. 199). Bu kayaçların bazılarının üzerinde çeşitli işlemler yapıldığı görülmektedir (niş açma, içinde oyuk açma, belirli alanlarını düzeltme gibi) (Fot. 200, 201).



Res. 199. Kuzey batı köşeden muhtemel batı burcu aksının görünümü. Toprak üstünde görülebilen sur kalıntısı yoktur (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 200. Dışı düzeltilmiş, içi oyulmuş bir kayaç (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 201. Cephesine niş oyulmuş bir kayaç (sağda) (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kalenin orta kısmına yakın, kuzeybatı köşeden 130 m. uzaklıktaki batı surunun kırılma noktasından sonra, güneye doğru 50 m. bir boşluktan sonra ilk sur kalıntısına ulaşılmaktadır (Çiz. 32); Fot. 202). Bu bölümde değişik uzunluk ve duvar kalınlıklarına sahip 6 parça sur kalıntısı bulunmaktadır.



Res. 202. Batı surunun, kalenin orta noktasına yakın kısımdaki kırılma noktasından, güney suruna kadar olan hattın görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

İlk sur kalıntısı 6, 50 m. uzunluğundadır ve 2 m. duvar kalınlığına sahiptir. Duvarın dış ve iç cephelerinde yoğun yıkılmalar görülmektedir. Moloz taş duvar, beyaz harçlı güçlü bir harçla bağlanmıştır. (Fot. 203).

İlk duvarın güneyinde 12 metre bir boşluktan sonra, ikinci sur kalıntısı bulunmaktadır. İkinci sur kalıntısı 17 m. uzunluktadır ve duvar kalınlığı en korunmuş kısımda 4 m. dir. Moloz taş duvar örgüsüyle yapılmış, sağlam beyaz harç kullanılmıştır. Duvar yapısında kullanılan çok farklı büyüklükte taşların düzensiz yerleştirilmeleri,

aceleyle bir onarımın varlığını göstermektedir (Fot. 204). Sağ tarafında çıkma yapan duvar kısmı, belki de sonrasında bulunan dörtgen bir burcun varlığına işaret etmektedir (Fot. 205).

İkinci surun güneyinde 10 m. boşluktan sonra, üçüncü sur kalıntısı vardır. Bu sur kalıntısının uzunluğu 9 m. duvar kalınlığı 3, 50 m. dir. Oldukça yıpranmış durumdadır. Güçlü beyaz harçla bağlanmış moloz taş duvar örgüsüne sahiptir (Fot. 206).

Üçüncü sur kalıntısından sonra 29 m. boşluktan sonra dördüncü sur yer almaktadır. Dördüncü surun uzunluğu 20 m. duvar kalınlığı en korunmuş kısmında 4 m. dir. Bu sur kalıntısı da moloz taş duvar örgüsü ile yapılmış ve güçlü beyaz harç kullanılmıştır. Bu kalıntıda da aceleyle yapılmış çok düzensiz işçilik görülmektedir (Fot. 207).

Dördüncü sur kalıntısından sonra ki 19 m. boşluktan sonra, 3, 50 m. boyunda, 2, 10 m. duvar kalınlığına sahip, oldukça yıpranmış olan beşinci sur kalıntısı gelmektedir. Diğerleri gibi beyaz harçlı, moloz taş duvar örgüsüne sahiptir (Fot. 208).

Beşinci sur kalıntısının güney yönünde 5, 50 m. bir boşluktan sonra altıncı sur kalıntısı gelmektedir. Altıncı sur kalıntısı 7 m. uzunluktadır ve 3, 40 m. duvar kalınlığına sahiptir. Bu sur kalıntısı, güney batı burcun hemen yakınındadır. Bu sur kalıntısı da moloz taş duvar örgüsüyle yapılmış, beyaz güçlü harç kullanılmıştır. Ancak bu sur kalıntısını batı cephesi, güney sur kalıntısı ve güneybatı burçta olduğu gibi kırmızı renkli tuğla ile örülmüştür (Fot. 209). Altıncı sur kalıntısından sonra 10 m. lik bir boşluktan sonra güneybatı burcu gelmektedir (Fot. 210). Güneybatı burcu, batı ve güney surlarını birbirine bağlamaktadır (Fot. 211, 212). Kalenin batı suru toplam 329 m. uzunlukta olup kalenin mevcut izlerine göre en uzun kenarını oluşturmaktadır. Ayrıca en fazla duvar kalıntısı, batı suru üzerinde bulunmaktadır.



Res. 203. Batı surunun ilk duvar kalıntısının batı cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 204. Batı surunun ikinci duvar kalıntısının batı cephesinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 205. Batı surunun ikinci duvar kalıntısının güney ucunun üstten görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 206. Batı surunun üçüncü duvar kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 207. Batı surunun dördüncü duvar kalıntısının batı cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 208. (solda) Batı surunun beşinci sur kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 209. Batı surunun altıncı duvar kalıntısının tuğla örgülü batı cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 210. Altıncı duvar kalıntısının tuğla örgülü batı cephesi, arka planda güneybatı burcu görünmektedir (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 211. Güneybatı burcu ve arka planda altı numaralı batı sur kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 212. Güneybatı burcu ve sağda arka planda güney sur kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.1.5.5. Kale Kalıntısının Değerlendirilmesi

Bizans savunma hatları hem doğal korumalı alanlar hem de insanlar tarafından yapılan bu alanları çevreleyen surlarla korunurdu. Tipik Bizans savunması, perdeleme yapan duvarlar, değişik şekillerde oluşturulan çıkıntılı kuleler ve güçlü bir kale kapısından oluşmuştu. Kaleler ağır binalardı, cephesi ve esası moloz taş malzemedendi. Bu malzemenin içeriği yer ve zamana göre değişmektedir. Düz zeminli mevkilerde bir hendek yaygın olarak kullanılmıştır. Kuleler üzerinde savunma platformları vardı. Duvarlardaki korkuluklardan mancınıklarla ateşli gülleler atılıyor ve okçular tarafından kullanılıyordu. Sıklıkla şehir, dış savunma hattından başka, bir iç hisara sahipti. Büyük istihkâmlar, ek olarak duvar ve kulelerin iç kısmındaki bölmelerde savunma amaçlı düz boşluklara sahipti. İstihkâmlar genellikle doğal alanların avantajlarından yararlanılarak yapılmıştı. Sarp bir tepe, bir nehir ya da diğer doğal engeller kullanılmıştı. Birçoğu stratejik öneme sahip yol kavşaklarında, dağ geçitlerinde, nehir ağızlarında ya da dar boğazlardaydı (Kazhdan, 1991: 798). *Probaton (Sinaköy) Kalesi,* Adrianopolis (Edirne) için kuzeyden gelecek tehlikelere karşı korunması ve çevredeki verimli araziden elde edilen tahıl ve hayvancılık potansiyeliyle beslenme zincirinin bir parçası olarak stratejik bir noktadadır. Ayrıca kurulduğu mevki ve inşaat işçiliği özellikleriyle de tipik bir Bizans kalesidir.

Probaton (Sinanköy) kalesi, bu gün ayakta kalan izleriyle, küçük sayılmayacak boyutlarda, içinde yerleşim bulunan bir kale olduğunu göstermektedir. Sadece askeri amaçlı olmayıp, muhtemelen içinde sivil bir nüfusu da barındırmaktaydı. Önceden de bahsedildiği üzere, tarihi kaynaklar da bu tespiti doğrulayan bilgiler vermektedir. Bunun

izlerine 2018 yılında yapılan kazı çalışmaları sırasında rastlanmıştır[55]. Kalenin içinde, merkezine yakın yer alan kilise kalıntısının bir kısmı gün yüzüne çıkarılmıştır (Fot. 213).



Res. 213. Sinanköy kalesi içinde 2018 yılı kazı sezonunda bulunan kilisenin apsis kısmının görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Tarihsel kaynaklar *Probaton (Sinanköy) Kalesinin* 6. yüzyıldan itibaren varlığını teyit eden bilgiler vermektedirler. Ancak kale duvarlarının yapımı sırasında uygulanan taş ve tuğla işçiliği, bugün kalan sur izlerinin geçmişinin 5. yüzyıla kadar inebileceğini göstermektedir. *Probaton* kalesinin en fazla kalan duvar örgüsü güney cephededir. Bu duvarda 6 sıra tuğla, yaklaşık bunun iki katına denk gelecek bir moloz taş işçiliğinden sonra tekrar 6 sıra tuğla alternatifli bir duvar cephe düzenlemesi uygulanmıştır. Bizans mimarisinde, bu yapı stilinin uygulanma dönemi 5. yüzyıl olarak belirlenmiştir. (Tunay,

[55] Kalede yürütülen kazılar, buranın sürekli yeni bilgiler ürettiği anlamına gelmektedir. Tez de sadece son anki durumda ulaşılan bilgiler paylaşılmıştır. Kazı hakkında sezonluk bilgiler her yıl Kültür Bakanlığı, Müzeler Genel Müdürlüğü kazı sonuçları raporlarında yayınlanmaktadır.

1988: 228). Kaynaklarda 6. yüzyıldan itibaren ismi geçmeye başlamasına rağmen, bir süre önce kurulmuş olması muhtemel görünmektedir.

Kale daha önce belirtildiği gibi, tarihi geçmişi boyunca birçok saldırılara uğramıştı. Bu tahribatlardan sonra tamiratlar yapılmış olmalıdır. Kalenin sur kalıntılarının bazı kısımlarında, farklı, daha aceleyle ve özensiz yapılmış kısımlar, bu durumla açıklanabilir.

Yapılan çalışma sonucunda, kalenin güney cephesinin 92 m. uzunlukla en kısa cepheye sahip olan kısmı olduğu anlaşılmaktadır. Kalenin giriş kapısının da olduğu bu cephe dar tutularak, surlarında çok sağlam işçilik uygulanarak, dış cephesi kırmızı renkli tuğla ile örülerek görsel etkisinin güçlendirilmesiyle, en önem verilen kısmı olduğunu göstermektedir. Ayrıca, düz alana baktığı için doğal savunması daha zayıf olduğundan, güneybatı ve güneydoğu ucunda yer alan yuvarlak burçlarıyla ekstra savunma ihtiyacına dönük bir yapılaşmaya gidildiği görülmektedir. Kaleye ait günümüze ulaşmış en büyük boyutlu kalıntılar güney suru üzerinde bulunmaktadır.

Kuzey suru 170 m. uzunluğuyla, güney surundan sonraki ikinci kısa kenara sahiptir. Bu bölge kalenin en fazla doğal savunmaya sahip kısmıdır. Bu cephede üç parça sur kalıntısı bulunmaktadır ve incelenen bazı izlerden anlaşıldığı kadarıyla, henüz toprak altında bulunan dörtgen burç kalıntılarının olduğu düşünülmektedir.

Doğu suru 243 m. dir ve ikinci en uzun surdur. Bu surlardan günümüze ayakta kalmış bir duvar izi ulaşmamıştır. Ancak toprak altında kalmış olan sur kalıntılarının yüzeyde oluşturduğu kabarık alanlardan anlaşıldığı kadarıyla en az iki adet köşeli burca sahip olabileceği değerlendirilmiştir. Muhtemelen surun kırılma yaptığı noktalarda olmalıdırlar.

Batı suru 329 m. uzunluğuyla en uzun cepheyi oluşturmaktadır. Surun toprak üstünde görülebilen duvar kalıntıları, güney kısmında bulunmaktadır. Kalan altı parça duvar izi, kalenin yapısı hakkında önemli ipuçları vermektedir. Yine bu sur üzerinde de dörtgen burçlar bulunabileceğini gösteren izler bulunmaktadır. Ancak yapılan bu tespitler sürmekte olan kazılar sırasında uygulanacak sondaj çalışmalarıyla netlik kazanabilecektir.

Probaton (Sinanköy) Kalesi, hiç de küçük olmayan, toplam olarak 834 m. uzunluğunda bir sur ile çevrelenmiştir. Kalenin bugün yok olmuş veya bir kısmı toprak altında kalarak görülmeyen muhtemelen dış surları ve dışındaki varoş yerleşimiyle, büyük sayılabilecek bir yerleşimin merkezi olduğu anlaşılmaktadır.

Probaton (Sinanköy) kalesinin, elde edilen tarihsel verilere göre, 6. yüzyıldan itibaren var olduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgi akışı 10. yüzyıl ortalarına kadar devam etmektedir. Bu tarihten sonra kale hakkında yazılı bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak kale çevresinde yapılan temizlik ve sondaj çalışmaları sırasında, 12. yüzyıl sonu 13. yüzyıl Bizans dönemi, kırmızı hamurlu, sarı ve koyu sarı renkli etütlük sigrafitto seramik parçaları bulunmuştur (Fot. 213a, 213b). Ayrıca motif açısından sarı renkli sigrafitto seramikler ile aynı olan zeytin yeşili renkli başka bir parça vardır (Fot. 213c). Kırmızı hamurlu, farklı günlük kullanım eşyalarına ait, sırsız etütlük seramik parçaları (Fot. 213d) yanısıra, geç dönemlere ait sırlı ve sırsız seramik parçaları bulunmuştur (Fot. 213e, 213f).

Kale içinde ve çevresinde bulunan 12-13. yüzyıllara ait seramik parçaları, kalenin bu dönemle ilgili yazılı bilgilere ulaşılamamış olunmasına karşın, dönem izleri olarak bulunması önemlidir. Kalenin ya da kasabanın bu zaman diliminde de faal olduğunu kanıtlamaktadır.



Res. 213a. Sinanköy Kalesinde bulunan Bizans dönemi, kırmızı hamurlu, açık sarı renkli sigrafitto seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 213b. Sinanköy Kalesinde bulunan Bizans dönemi, kırmızı hamurlu, koyu sarı renkli sigrafitto seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 213c. Sinanköy Kalesinde bulunan Bizans dönemi, kırmızı hamurlu, zeytin yeşili renkli sigrafitto seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 213d. Sinanköy Kalesinde bulunan farklı dönemlere ait sırsız seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 213e. Sinanköy Kalesinde bulunan geç dönem (18-19. yüzyıl) sırlı seramik parçaları. Üstte, bir kâseye ait kapak parçası, altta dip parçasının iç kısmı görülmektedir (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 213f. Geç dönem (18-19. yüzyıl) sırlı seramik parçalarının arka kısımları (İ.H. Kurtuluş, 2019).

Geç dönem seramik parçaları, Osmanlı dönminde kale önemini yitirmiş ya da devre dışı kalmış olsa da, kasabanın yaşamını devam ettirdiğini göstermektedir. Özellikle, bölgenin 14. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedilmesinden sonra kalenin stratejik bir işlevi kalmamıştır. Doğu Trakya bölgesinde, ticaretin devam ettiği ve stratejik konumdaki sahil kaleleri hariç, iç bölgelerdeki kalelerin birçoğu tamir edilmiş ya da yeniden yapılıp kullanılmamıştır.

Evliya Çelebi, yeni ele geçirilen İpsala ve Hayrabolu kalelerini anlatırken ilginç bazı bilgiler vermektedir. *"...Fetihten sonra, kâfirler bir daha burayı almaya heves etmesinler diye kalenin surunu ve bazı yerlerini yer yer yıkmışlardır. Hatta İstanbul etraflarını ilk fethettiklerinde hep böyle yıkarlarmış. Zira o zamanlar Osmanoğullarının güç ve kuvvetleri yeteri kadar olmayıp, fethettikleri kalelere kuvvet ve mühimmat koyup koruyamıyorlardı. Bunun için Osmanlılar'da Tatar gibi kaleleri sevmeyip, berbat edip geçerlermiş..."* (Evliya Çelebi, C.8: 489). Burada Osmanlılar tarafından alınan ilk kalelerin tahrip edilmesiyle ilgili farklı bir görüş iletilmiştir. Bu bilginin yanı sıra iç bölgede kalan Doğu Trakya'daki kalelerin stratejik olarak bir önemleri kalmaması sebebiyle, buralara yatırım yapmayı ve bakım masrafları için bütçe ayırmayı da gereksiz kılmış olmalıdır. *Probaton (Sinanköy)* kasabası için de, Osmanlılar döneminde yaşamını sürdürdüğü ancak kalenin artık savunma amacıyla kullanılmak için en azından tamir edilmediği düşünülmektedir.

Elde edilen veriler değerlendirildiğinde, *Probaton (Sinanköy) Kalesininin* 5. Yüzyıl sonlarında kurulduğu, 10. yüzyıla kadar faaliyetinin devam ettiği yazılı kaynaklarla teyit edilmiştir. Kalede yapılan çalışmalar sırasında bulunan 12. yüzyıl sonu ve 13. yüzyıla ait sigrafitto seramik parçaları, kalenin ya da yerleşim yerinin bu dönemde de faal olduğunu gösteren izlerdir. Geç döneme ait seramik kalıntıları ise yerleşim yerinin Osmanlı dönemine işaret etmektedir.

Probaton (Sinanköy) Kalesi hakkında yazınsal kaynaklarla elde edilen bu genel tarihsel sürecin içinde karanlıkta kalan kısımlar bulunmaktadır. Kalenin 10. yüzyıldan sonrası için tarihsel kaynaklarda ulaşılamayan bilgiler için, kazılar sırasında bulunan 12-13. yüzyıl Bizans seramik parçaları, kalenin ya da yerleşim yerinin bu dönemde faal olduğunu gösteren önemli izlerdir. *Probaton (Sinanköy) Kalesinde* yapılan kazı çalışmalarında meydana çıkarılacak buluntular, ilerleyen zamanlarda bu eksikliğe cevap bulacaktır.

3.1.6. Garella (Altınyazı) Kalesi

Altınyazı Köyü, Edirne' nin Uzunköprü İlçesine bağlı bir köydür. Uzunköprü tarihi geçmişiyle önemli bir merkezdir (Ertuğrul, 2011: 127-129).

Altınyazı köyü, Uzunköprü-Keşan arasında bulunan geniş bir ovanın ortasında, bu geniş ovaya hâkim bir tepenin eteğinde kurulmuştur. Her yönden görülebilen bu tepenin üzerinde bir kale yer almaktadır. Edirne, Uzunköprü kasabasına bağlı bulunan Altınyazı köyü, Edirne'ye 94 km., Uzunköprü'ye 38 km., Keşan'a 36 km. uzaklıktadır (Çiz. 33).

Köyün eski adı *Harala* olup, 1960 yılında Altınyazı ismini almıştır. Sahip olduğu bereketli topraklarda sulu tarım yapılmaktadır. Ayrıca baraj gölünde yapılan balıkçılık faaliyetlerinin yanı sıra linyit kömürü işletmeciliği de köyün ekonomik kaynaklarından bir başkasıdır. Köyün bugünkü sakinlerinin çoğunluğunu 1877–1878 Rus savaşı sırasında gelen muhacirler oluşturmaktadır (Kurtuluş, 2015: 181).



Çiz. 33. Edirne'nin Uzunköprü ilçesi ve bağlı köylerin haritası. Altınyazı köyü Uzunköprü sınırları içindedir.

Köyün ismi olarak Osmanlı İmparatorluğu zamanında ve Cumhuriyetin ilk yıllarında kullanılan *Harala* kelimesinin, Bizans döneminde kullanılan *Garella* isminden benzetilerek kullanılmaya devam edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca pek sert taş, kaya anlamına gelen Hârâ kelimesi, köyün bitişiğindeki Orta Çağ kalesi ve bunun bulunduğu kayalık tepeyi tanımlaması açısından uygunluk gösterdiği için seçilmiş olmalıdır. Daha önce kale hakkında yayınlamış olduğum makalede, kalenin Bizans dönemindeki ismi hakkında bilgilere ulaşamamış olduğumdan, *Garella* isminden benzetmeyle *Harala* isminin kullanıldığı ifade edilememişti. Makaledeki eksiklik, tez sırasında yapılan geniş kapsamlı araştırma neticesinde giderilmiş oldu (Kurtuluş, 2015: 181-182).

3.1.6.1. Tarihsel Veriler

Garella, İpsala'ya yaklaşık 32 km uzaklıkta bulunan Altınyazı köyündedir. Köyün eski ismi *Imbrasos*, daha sonra *Charala* veya *Harala*, günümüzde *Altınyazı*' dır (Kuezler, 2008: 377).

Antik kent tarihinin kanıtı yoktur. *Garella* ilk kez 787' de ikinci Nikaia konseyini veren Sisinnios adlı eserde, Adrianopolis' in Metropolisi olarak listelenmiştir. Şehir, 813 yazında, Adrianopolis' e giden Khan Krum tarafından kısmen tahrip edildi. *Garella,* 869 yılında başpiskoposluk rütbesine yükselmişti (Kuezler, 2008: 377; Ostrogorsky, 1959: 60-61).[56] Başpiskopos Hypatios, Konstantinapolis' deki Patriarch senatosuna katıldı. Başpiskopos Basileios 879/80 de patrikliği rehabilite etti. Kilise mevkii önemli bir pozisyona sahip değildi, ancak farklı şekilde episkoposluk (episcopatuum) olarak sınıflandırıldı. 10. yüzyılın başlangıcında, 28 piskoposluktan sadece 21. olan *Garella,* İmparator Michael VIII Palaiologos (1259-1282) zamanında 44 piskoposluk arasında 15. sıradaydı. Yalnızca 10 ve 11. yüzyıllardaki mühürlerle belgelenmiş duruma göre, ilk başpiskopos Leon, 11. yüzyılın ortasında başpiskopos Theodoros, muhtemelen 11. yüzyılın üçüncü çeyreğinde başpiskopos Niketas' tır. *Garella'* da, 1066 yılının Mart ayında ismi bilinmeyen bir başpiskopos görev yapmaktadır. Bu başpiskopos 1067 de, Konstantinopolis'te evlilik meselelerini ele alan iki synod' a katıldı, evlenme engellerini dile getirdi. 1104 Temmuz'unda İmparator Alexios Komnenos I (1081-1118) tarafından verilen bir chrysobullos'da, Selanik'te bulunan emperyal mülkiyete karşı, Magella - Laura Dağı – Athos'a ait mülkiyetin, Barzachanion' un yerini alarak *Garella*'nın olduğu belirtiliyor. 30 Ekim 1143' te Patrik III. Michael' in (1143-1146) başkanlığında, *Garella*' da toplanan synod' da Bogomilentum' a sempati duyan Bishops Leontios Klementios, anathemic olmaktan suçlu bulundu. Latinlerin Konstantinopolis' i ele geçirdikten sonra, 1204' te bölüştüğü Partitio Imperii Romaniae' de, *Garelli (Garella)* ye Haçlılar (pars prima) sahip oldu. 1210 yılının Mart ayında Sampson, *Garella*' ya, Konstantinopolis'teki hastaneden mülkler verdi ve 1244'te teyit edildi. 1274 yılında, *Garella* başpiskoposu Batı

[56] Ostrogorsky, dipnot 60. Leo VI' nın katıldığı episcopatuum' un Notitia'sında, 869 konseyinde temsil edilen kentlerde, büyük şehirlerin altında yer alan kentler de verilmiştir. Konstantinopolis Patrikliğine bağlı olarak; Rousion (Keşan), Kypseli (İpsala), Hydros, Massena, *Ganella (Garella=Altınyazı)* Brysis, Leukas, Roion vardır.

Kilisesi Birliği ile anlaştı. 1310 yılının Ekim ayında, *Garella* başpiskoposu, bir ofisin satın alınmasıyla ilgili synod' a katıldı. 1315 Temmuz' unda, Kyziko Metropolis' indeki Megale Ekklesia'yı desteklemek için güvence veren *Garella* başpiskoposu Paul, bir synodal eylem imzaladı. İmparator Andronikos II (1282-1328) ile torunu Andronikos III arasındaki iç savaş sırasında, *Garella* ilk olarak 1321'de Palaiologos' un birlikleri tarafından işgal edildi (Kuezler, 2008: 377).

1324 yılının Eylül ayında, Konstantinopolis Patrikhanesinin başpiskoposu suçlamalarını synodal harekete geçirdi. 1329/31 deki epidoz'da *Garella*, Lopadion'a bağlandı. İmparator Andronikos III ün ölümünden sonra, 1341 yılının Haziran ayında, şehir bir Metropolis oldu. 1345'te Türkler *Garella*' da iken, Ioannes Vatatzes, Selanik Apographeus' udur. Paralı askerler öldürüldü. Isidore' un, Konstantinopolis patriği (1347) seçilmesinden kısa bir süre sonra şehrin Metropolit' i Iannikos'tu. 1351 Ağustos ayında Barlaam Akyndinos' a karşı synodal tomos'u imzaladı. 1354 yılında *Garella* hala katılımcı. 1355 Ağustos' ta devam etmiştir ve 1356 yılının Temmuz ayında da yer almış olabilir. Daha sonrası için başka bir görevli bilinmemektedir. *Garella*' nın en geç 14. yüzyılın altmışlı yıllarını başında Osmanlı yapıldığı düşünülebilir. Onun dini yapısı fetihle birlikte yok olmuştur (Kuezler, 2008: 377).

Osmanlılar Magalkara (Malkara) dan sonra, aynı bölgedeki *Garella*' yı fethetti. Pamfilon, Polyboton, Akonites, Koprinon ve *Garella*, komşu Apros' la, kaynaklarda her zaman bahsedilir (Liakopoulos, 2002: 73). Yine aynı kaynağın sonunda verilen Trakya' da Osmanlı fethinin kronolojisinde *Garella*' nın, 1359 yılında Osmanlılar tarafından alındığı gösterilmektedir (Liakopoulos, 2002: 90). Böylece *Garella* Kalesinin Osmanlıların fethine kadar faal olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu dönemde kalenin sağlamlık durumunu açıklayan kesin bir bilgi yoktur. Alınan kalelerin arasında

gösterilmesi, içinde asker bulunduğunu, halen faal olduğunu gösteren ipuçları olarak değerlendirilebilir.

16. yüzyıl sonlarına ait bir vakıf kaydında köyün ismi geçmektedir. Sultan Murat II' nin (M.S. 1404-1451) kurduğu vakfa Ergene' nin *Harala* ve İbri nahiyesi içindeki köy ve çiftliklerin de dâhil edildiği bildirilmektedir. İbri' de kasabın oğlu Mahmut Bey, *Harala* nahiyesinde Hacı Ahmet isimleri zikredilmektedir (Radushev, 2003: 12). Ayrıca başka bir kaynakta, 1600 sicil kütük kayıtlarına göre Gelibolu sancağına bağlı olan *Harala*, Gelibolu ve Evreşe, Limni, Taşoz, Malkara, Abri, Keşan, İpsala ve Gümülcine ile birlikte bir nahiye olarak zikredilmektedir (Andreas, 1976: 23) . 17. yüzyılda yaşamış olan Evliya Çelebi' de (1611-1725) Keşan'ın Rumeli eyaletine bağlı olduğunu belirtmektedir (Sezgin, 2005: 245).

3.1.6.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu

Kale, Altınyazı köyünün doğusunda bulunan tepenin üzerinde yer almaktadır. Tepe, içinde bulunduğu geniş ovada, çevreye hâkim konumuyla doğal savunma sağlayacak avantajlara sahiptir. Geniş bir alana sahip olan tepe, doğu, kuzey ve güney yönlerinde dik eğimli eteklere sahipken, batı tarafı biraz daha hafif eğime sahiptir. Dolayısıyla tepeye ulaşmanın en uygun yönü batı tarafıdır (Fot. 214, 215).

Tepe, yakınında yapılan Altınyazı barajı[57] için gerekli olan inşaat malzemeleri için bir taş ocağı olarak kullanılmıştır. Taş çıkarılırken tepenin doğu ve batı tarafından toprak ve taş çekilmiş, bu işlem nedeniyle tepenin doğal görünümü bile değişmiştir (Fot. 216-217, 218). Tepenin üzerinde bulunan düz alanda, dikdörtgen planlı Garella kalesi

[57] Baraj, Edirne'de, Altınyazı köyünün yanından geçen Basamaklar Çayı üzerinde, sulama ve taşkın kontrolü amacıyla 1965-1970 yılları arasında inşa edilmiştir. Toprak dolgu tipi olan barajın gövde hacmi 524.000 m³ tür. 7.730 hektarlık bir alana sulama hizmeti vermektedir. Barajda sazan ve türleri ile levrek balığı bulunmaktadır.

bulunmaktaydı. Taş çıkarma işlemi sırasında kalenin de birçok kısmı yıkılmış ve yok olmuştur.

Tepenin aşağısında geniş ve düz, verimli bir arazi bulunmaktadır. Başta, buğday, ayçiçeği gibi hububat, ayrıca kavun, karpuz, domates gibi ürünler yetiştirilmektedir (Fot. 219).



Res. 214. Altınyazı (Garella) Kalesinin bulunduğu tepe (Google Earth, 2018)



Res. 215. Altınyazı (Garella) Kalesinin bulunduğu tepenin genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2015).



Res. 216. Tepenin batı yönünde toprak ve taş çıkarılan alan (İ.H. Kurtuluş, 2015).



Res. 217. Tepenin batı yönünde toprak ve taş çıkarılan alan. Arkada Altınyazı Köyü görünmektedir (İ.H. Kurtuluş, 2015).



Res. 218. Tepenin doğu yönünde taş çıkarılan alan (İ.H. Kurtuluş, 2015).



Res. 219. Altınyazı Kalesinin bulunduğu tepeden ovanın görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2015).

3.1.6.3. Kale Kalıntısının Durumu

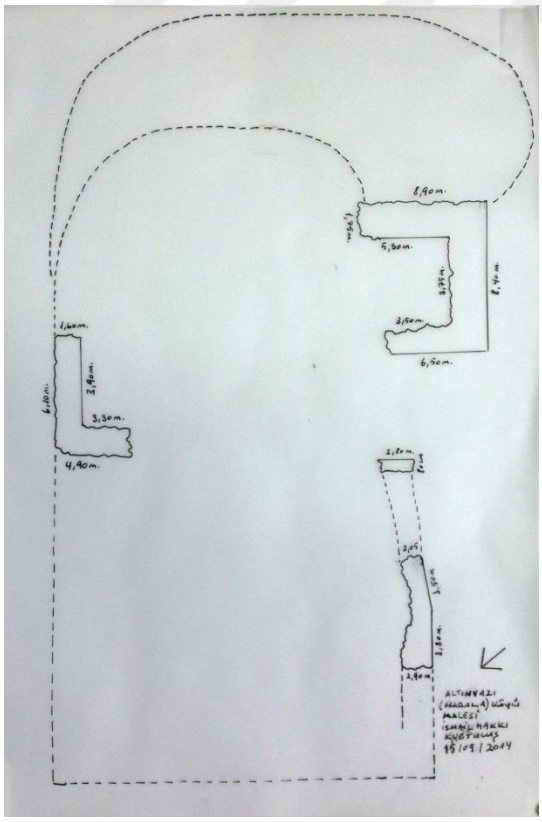
Garella Kalesi, Altınyazı Köyünün bitişiğinde, araziye hâkim konumda, yüksek bir tepe üzerinde yer almaktadır. Yıkılmış durumda olup, birkaç duvar izinden başka bir şey günümüze ulaşmamıştır. Ancak kalenin sınırlarını oluşturan bazı izler, çoğu kısmı toprak altında kalmış bir kabartı şeklinde olsa da izlenebilmektedir. Ancak bu, taş ve toprak çekilen doğu ve batı alanları için geçerli değildir. Sadece tepenin orta kısımlarında, hafriyat işlemi yapılmamış alan için geçerlidir. Boyutları itibarıyla geniş sayılabilecek bir alana kurulan kaleden günümüze çeşitli boyutlarda ayakta kalmış dört parça sur kalıntısı ulaşmıştır.

Kalenin güneydoğu-kuzeybatı ekseninin sınırlarını belirlemek çok güçtür. Diğer iki yönde ise duvarların yıkılması sebebiyle net değildir.

3.1.6.4. Kale Kalıntısının Planı

Kale, geniş bir ovanın ortasında, dört yöne de hâkim bir konumdadır. Hemen yakınındaki akarsu (bugün için yapılan baraj sebebiyle biriken sularla oluşan gölet durumundadır) kale için hayati öneme sahiptir. Batı ve doğu yönden, kale içinin orta kısmına kadar, ağır iş makineleriyle, taş çıkarılmak için hafriyat yapılmıştır. Yapılan bu çalışma kale alanının bütünlüğünü bozmuştur.

Kale, tepe üzerinde, güney doğu – kuzey batı ekseninde ve dikdörtgen bir planda inşa edilmiştir (Çiz. 34). Kalenin tepe üzerindeki ana kuruluşunun, bazı yerlerde, etrafındaki daha düşük kodlu alanlarda da devam ettiği bulunan izlerden görülmektedir. Özellikle kuzeybatı (köy) yönündeki meyilli araziye doğru devam ettiği, sur izlerinin görülebilen kısımlarından anlaşılmaktadır (Fot. 220). Güneydoğu yönü ise dik bir uçurum şeklinde olup, bu yöndeki surun sınırı daha nettir.



Çiz. 34. Altınyazı (Garella) Kalesinden kalan sur izlerinin krokisi (İ.H. Kurtuluş, 2014).



Res. 220. Kalenin batı yönünde, düşük kodda uzanan sur kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2015).

Boyutları itibarıyla geniş sayılabilecek bir alana kurulan kaleden günümüze çeşitli büyüklüklerde, ayakta kalmış dört parça sur kalıntısı ulaşmıştır (Çiz 34).

Sırasıyla incelendiğinde ilk kalıntı en kuzeybatı da olandır. Bu sur kalıntısı meyilli bir arazi üzerindedir. Hafif bir kırılma yaparak devam eden sur kalıntısı kalenin güney yönünün bir bölümüdür (Çiz 34). Güneydoğu-kuzeybatı ekseninde uzanan surun ortada kırılma yapan yerine kadar batı kısmı 3,80 m., doğu kısmı ise 3,50 m.'dir. Toplam 7,30 m. uzunluktadır. Sur kalıntısının dış cephesi düzgün şekilde günümüze ulaşmışken, iç cephesi, üzerinden taş alınmış olması nedeniyle, orijinal halini yitirmiştir. Bu nedenle sur, olması gereken kalınlık ölçüsünü vermemektedir. Bu yıkılmış haliyle alınan ölçülere göre kalıntının batı tarafında duvar kalınlığı 2,90 m. doğu tarafında ise 2,05 m.'dir. Yıkılmış iç kısmında net olarak görüldüğü gibi sur, bol harç kullanılarak moloz taş duvar örgüsü ile çok sağlam bir şekilde yapılmıştır (Fot. 221). Daha orijinal haliyle ayakta duran dış

cephede ise bu moloz taş duvar dolgusunun çeşitli büyüklüklerde, daha düzgün kesilmiş taşlarla kaplandığı görülmektedir. Böylece cephede düzgün görünümlü bir görsel etki yaratılmıştır. Cephede taş malzeme yanı sıra tuğla kullanıldığı da görülmektedir.

Tuğla, cephede görünecek şekilde kullanımının yanı sıra gizli hatıl tekniği olarak da kullanılmıştır (Ötügen, 1990: 396) .

Tuğla hem statik açıdan sağlam bir duvar oluşturma, hem de dış cephede görünebilir bir şekilde, belirli bir sırayla kullanılarak, görsel etki yaratma eylemine hizmet etmektedir. Mevcut kalıntıdan anlaşıldığı kadarıyla surun orta kısmının biraz aşağısında beş sıra tuğla dizili bir bordür enlemesine devam etmektedir. Bunun altındaki yedi sıra taş diziliminden sonra yine beş sıra tuğla ile oluşturulmuş ikinci tuğla dizili bordür bulunmaktadır. Ayrıca tüm cephede ince kesilmiş taşlar ve tuğla ile yer yer kasetleme yapılarak yer yer alternatif taş dizilimleri yapılarak hareketli bir görsellik sağlanmıştır. Bu büyüklü, küçüklü taşlarla oluşturulmuş hareketli cephe düzeni, tuğlanın sağladığı kırmızı renk sebebiyle daha da çekici hale getirilmiştir (Kurtuluş, 2015, 183) (Fot. 222).

Kaleler, imparatorluğun, krallığın yada yerel yöneticinin aynı zamanda prestij yapılarıdır. Bu sebeple, özellikle ticaret yolları yakınında ve sık ziyaret edilen kalelerin inşası sırasında, savunma ve koruma işlevselliği yanı sıra, yöneticinin, yönetilen halkın üzerinde ki gücünü, hâkimiyetini ve sahip olduğu zenginliği dışa aksettirmeleri için cephe düzenlemelerine dikkat ediliyordu. Birçok kaynak surların görünümünün savunmadan çok daha fazlası olduğunu ve sembolik değerlerinden bahsederler (Stevens, 2016: 288; Pandzhanova, 2014, 26).



Res. 221. Güneydoğu sur kalıntısının iç cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2015).



Res. 222. Altınyazı Kalesinin güneydoğu sur kalıntısının dış cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2015).

İkinci sur kalıntısı toprak seviyesinde olup çok küçük boyutlardadır. Birinci sur kalıntısının doğusunda, arazinin meylinden dolayı biraz daha yüksek kodda bulunmaktadır. Muhtemelen birinci sur kalıntısının devamıdır. 80 cm. uzunluğa ve 2,80 m. genişliğe sahiptir. Birinci sur kalıntısının batı duvar kalınlığı ile yakın ölçülerdedir ve aynı inşa özelliklerini göstermektedir (Kurtuluş, 2015, 184) (Çiz. 34; Fot. 223).



Res. 223. Altınyazı Kalesinin güneydoğu, ikinci sur kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2015).

Üçüncü savunma duvarı bir burç olup, tüm kalıntılar içinde en büyüğüdür. Kalenin güneydoğu köşesine yakın bir konumdadır. Sur hizasından güney yönde çıkma yapmaktadır ve üç cephesi vardır (Çiz. 34; Fot. 224). Güney duvar kalınlığı yıpranmadan dolayı net olmamakla birlikte 3 m. ölçülmüştür. Diğer surlarda en fazla 2,90 m. duvar ölçüsü tespit edildiğinden, burcun daha kuvvetli tutularak biraz daha kalın olduğu düşünülmektedir. Burcun batı duvarı dıştan 6,50 m., içten 3,50 m. uzunluktadır. Güney duvarı dıştan 8,40 m., içten 3,75 m. uzunluktadır. Doğu duvarı dıştan 8,90 m., içten 5,30

m.'dir. Burcun doğu duvarının kalınlığı ise 1,75 m. olarak ölçülmüştür. Ancak bu duvarın dış kısmından çok fazla miktarda taş döküldüğü için alınan ölçü orijinal kalınlığı vermeyip, bu günkü durumun tespitidir. Burcun batı ve güney dış cepheleri, moloz taş duvar örgü üzerine yapılan düzgün dış taş işçiliğini yansıtabilecek durumdadır (Fot. 225-226). Oldukça hareketli dış cephe kaplamasına sahiptir. Çeşitli büyüklüklerde kesilmiş farklı renkler içeren taşlar karışık olarak dizilmiş, enlemesine bordür oluşturacak şekilde ince kesilmiş taşlar ve tuğla kullanılarak cephe hareketlendirilmiştir. Enlemesine oluşturulan bu bordürler belli bir alternatif sıra izlememektedir. Burcun diğer cephelerinin bu özelliği kaybolmuş, sadece duvar içi moloz taş dolgu görülebilmektedir (Fig.227). Ayrıca burcun cephesinde, kuzeybatıda bulunan sur kalıntısı üzerinde görülen enlemesine geliştirilmiş beş sıra tuğlalı iki şerit görülmemektedir. Burcun güneyi ve doğusu, kalenin bulunduğu tepenin sert eğimli tarafına bakmaktadır ve ulaşılması güç konumdadır. Aşağıda uzanan araziye hâkim durumdadır (Kurtuluş, 2015: 184).



Res. 224. Kalenin güneydoğu köşesindeki burç ve dış alanın genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2015).



Res. 225. Güneydoğu burcun batı ve güney cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2015).



Res. 226. Güneydoğu burcun güney cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2015).



Res. 227. Güneydoğu burcun iç kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2015).

Dördüncü savunma duvar kalıntısı kalenin kuzey yönündedir. Üçüncü savunma duvarı olan burcun karşı yönünde, sol çaprazında yer almakta, kalenin kuzeye bakan yönünü korumaktadır. Çok yıkılmış olmasına rağmen bununda bir burç kalıntısı olduğu anlaşılmaktadır. L şeklinde bir kalıntı olarak günümüze ulaşmıştır (Çiz.34; Fot. 228). Dış cephelerindeki düzgün görüntü veren kaplama taşlar yıkılmış, sadece iç moloz taş duvar dolgusu kalmıştır (Fot. 229). Kalıntının doğu batı aksında uzanan duvarının dış kısmı 6,10 m. olup, bu kalan savunma duvarının toplam uzunluğudur. Aynı duvarın kale içine bakan kısmı duvar dönme yaptığı için 3,90 m.'dir. Batı duvarının batı cephesi 4,90 m., doğu cephesi ise 3,30 m.'dir. Duvar kalınlığı 1,60 m. ölçülmekle birlikte, bu orijinal kalınlık değil, sadece mevcut durumun tespitidir. Kuzey duvarın kale içine bakan cephesinde görülebilen az miktardaki yıkılmamış kaplama duvar örgüsünden anlaşıldığı kadarıyla, kalenin diğer kalan savunma duvarlarıyla benzer özellikte olduğu anlaşılmaktadır. Bu

burç, kalenin kuzey cephesi altında yer alan geniş ovayı kontrol eder konumdadır. Kalıntı, kalenin bulunduğu tepenin kuzey sınırında olup, önünde, aşağıda bulunan araziye kadar sert eğimli bir alan vardır. Çıkması zor olan bu alan doğal bir savunma sağlamaktadır (Kurtuluş, 2015: 185).



Res. 228. Kuzey burç kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2015).



Res. 229. Kuzey burcun kuzeybatı cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2015).

Kaleden günümüze ulaşan duvar kalıntılarının hiç birisi orijinal kalınlığı verecek durumda değildir. Ancak daha önceki çalışmalarım ve bu kaleden elde edilen eksik veriler göz önüne alınarak, savunma duvarlarının 2,50 m. civarında olduğu, burçların ise 3 m. civarında bir kalınlığa sahip olduğu değerlendirilmektedir. Bu kalenin savunma duvar kalınlık ölçülerinin, Kırklareli bölgesinde yaptığım kale çalışmaları sırasında tespit ettiğim aynı dönemlere ait kalelerin savunma duvarlarından daha kalın olduğu anlaşılmaktadır (Kurtuluş, 2014: 257). Bunun nedeni, kuzeydeki kaleler orman içlerinde olup, sınırlı güçle saldırılabilecek konumdadırlar. Bu kalenin ise etrafının açık arazi olduğu, kalabalık ve donanımlı savaş araçlarıyla (çok gelişmiş mancınıklarla atılan ağır gülleler) saldırılabilecek bir konumda bulunduğu görülmektedir. Bu nedenle savunma duvarları kalın tutularak daha güçlü hale getirilmiştir (Kurtuluş, 2015: 185-186).

3.1.6.5. Kale Kalıntısının Değerlendirilmesi

Garella kalesi hemen ilk bakışta, kalan savunma duvar örgüsü ve yüzey buluntuları ile bir Bizans dönemi kalesi olduğunu göstermektedir. Buradaki sorun hangi dönemde yapıldığı ve ne zaman devre dışı kaldığıdır. Genel olarak bakıldığında VII – IX. yüzyıllarda, Balkan dağlarına kadar olan, deniz kıyısında Anhialo (Ahyolu), Beroe (eski Zagra), Filibe gibi bütün büyük şehirler Bizansın elindeydi. Bu yerlerde bazı çok mükemmel surlar düşmandan kendini koruyabiliyordu (İreçek 1990: 67). Buradan, bu zaman dilimi içerisinde Garella kalesinin de bulunduğu Türkiye Trakya'sının, güvenli bir bölge olduğu anlaşılmaktadır. Kalenin de bu dönemde ya da biraz daha öncesinde yapıldığını düşündüren sebepler vardır.

Garella kalesinin duvar işçiliği incelendiğinde, erken dönem Bizans kale cephe mimarisi özellikleri içerdiği görülmektedir. Kalenin birinci savunma duvarında, taştan oluşturulmuş cephe üzerinde, beş sıra tuğla dizilimli iki kuşak enlemesine uzanmaktadır

(Fot. 222). Kullanılan tuğlalar farklı boyutlardadır. Tuğla eni, 33, 25, 27, 20 santimetre olarak ölçülmüştür. Ayrıca duvardan düşmüş olan iki parça tuğlanın ise 20X20 santimetre boyutlarında olduğu tespit edilmiştir (Fot. 230). Tuğla cidarı ise üç santimetredir. Bu kalınlık tuğla boyutu değişse de hepsinde aynıdır. Tuğlalar arasında kullanılan harcın kalınlığı dört santimetre, taş-tuğla örgü arasındaki harç kalınlığı ise 4 santimetredir. İki tuğla dizisi arasındaki taş örgü yedi sıradır. Bu tespitler göz önüne alınarak, yapılan bir çalışmada, yüzyıllara göre taş ve tuğla tekniği ile tarihleme metoduna dayanarak, elde ettiğimiz veriler en yakın olarak 6. yüzyılı işaret etmektedir (Tunay 1988: 228). Bahsedilen çalışmadaki verilerle birebir örtüşmese de en yakın benzer duvar tekniği 6. yüzyıl olarak görülmektedir. Örneğin, 6. yüzyıl için bahsedilen kaynakta, tuğla eni 33 santimetre olarak verilse de, kale üzerindeki çalışmalarım sırasında 33 santimetrenin yanı sıra daha farklı ölçülerde tuğlalarda bulunmuştur. Bu ufak sapmaların dışında derz aralıklarının ve diğer verilerin örtüştüğü görülmektedir. Sonraki yüzyılların duvar tekniği, Garella kalesinin duvar tekniği verilerine uzak düşmektedir. Kaleye ait kısıtlı miktarda savunma duvar kalıntısının günümüze ulaşması, daha geniş değerlendirmeleri engellemektedir. Örneğin incelediğimiz bir numaralı kalıntı olan savunma duvarı ile doğusundaki Güneydoğu burcun duvar tekniği birbirinden farklıdır. Burcun cephesinde, enlemesine tuğla şeritlerinin olmadığı görülür. Tuğla duvar içinde muhtelif yerlerde, ince kesilmiş taşlarla yan yana kullanılmıştır. Tuğla kullanımının bu iki kısımda farklı olması iki şekilde açıklanabilir. Birincisi, beş sıra tuğla dizisi bilinçli olarak tüm yapıyı dolanmayacak şekilde yapılmıştır ya da zaman içindeki tamiratlar sırasında farklı duvar örgüleri kullanılması söz konusudur.



Res. 230. Altınyazı (Garella) kalesi surlarında kullanılan tuğlalar (İ.H. Kurtuluş, 2015).

Altınyazı (Harala) köyünde bulunup, Edirne müzesine getirilmiş olan bir kurşun lahit incelenerek yayını yapılmıştır. Yapılan inceleme sonucunda lahitin erken Bizans dönemine ait olabileceği ifade edilirken kesin bir sonuca varılamadığı anlaşılmaktadır (Büktel 2012: 61-62).

Tarihsel açıdan incelendiğinde, 6. yüzyılda özellikle I. Justinianus döneminde askeri açıdan büyük bir yapılanmaya gidildiği ve mevcut kalelerin tamir edilerek, yeni kalelerin yapıldığı görülmektedir (Kazhdan 1991: 799). Hemen yakınındaki Rousion (Keşan) kalesinin 5. yüzyılın ilk yarısına tarihlendiği düşünüldüğünde (Simenova 2005: 253), anayol üzerindeki bu kaleyi destekleyecek kaleler ağı zincirinin tedricen oluşturulduğunu ve Garella kalesinin biraz daha sonraki bir dönemde yapıldığını düşünmekteyim. Kalede bulunan ipuçları da bu kanıyı güçlendirmektedir. Ancak bu görüş, tarihsel kaynak verileriyle desteklenememektedir.

Garella Kalesi, daha sonra, değerlendirme bölümünde daha geniş olarak değerlendirilecek olan, Bizans Dönemi yol ağı içinde de önemli bir yerde bulunmaktadır. Ainos (Enez)'dan başlayıp, kuzeye doğru devam ederek, Kypsela (İpsala) ya uzanan yol, buradan yine kuzeye devam edip Garella' ya ulaşmaktadır (Kuezler, 2011: 186).

Garella kalesi uzunca bir süre kullanılmış, muhtemelen ayakta olduğu süre içerisinde çok çetin saldırılara maruz kalmış olmalıdır. Örneğin Nikiforos I' un (doğum tarihi bilinmiyor- M.S. 813) 811 yılında, Bulgaristan' a doğru yaptığı seferi sonunda ağır yenilgi alması, bütün Trakya' ya müthiş bir perişanlık getirmiştir. Krum' un ordusundaki Bulgarlar, Slavyanlar, Araplar ve Grek mültecileri kuşatma makineleri kullanarak ilerlemişlerdir. 813 yılında Edirne alınmış, İstanbul kuşatılmış ve Hersones' ten Bizans kapılarına kadar olan bütün Propontida (Marmara denizi) kıyıları yakılıp yıkılmıştı. Selimbria' da (Silivri) saray yıkılıp, kiliselerle binalar yakılmıştı. Daha sonra Bulgar kralı Simeon tarafından 912–927 yılları arasında bölgenin ele geçirildiği, İstanbul' un iki kere kuşatıldığı, 914 ve 923 yıllarında Edirne' nin iki kere Bulgarların eline geçtiği bilinmektedir. 15 Ağustos 1002 yılında, Edirne tekrar zapt edilmiş ve yağmalanmıştır. Anlaşıldığı üzere Edirne ve dolayısıyla yakın çevresi karşılıklı olarak Bizans ve Bulgarlar arasında el değiştirmiştir.

Ancak Garella kalesi bir süreliğine el değiştirmiş olsa da bu istilalar sırasında yıkılıp devre dışı kalmamış olmalıdır. Çünkü kale içinde ve çevresinde yapılan yüzey araştırmaları sırasında 12. yüzyıla ait birçok sırlı sigrafitto ve ortaçağın değişik dönemlerine ait sırsız seramik parçaları bulunmuştur (Fot. 231-232). Bulunan seramik parçaları çok küçük parçalar olduğundan, form olarak tam fikir vermemektedir. Sadece süsleme, bezeme ve sır rengi ile genel bir tarihleme yapılabilmiştir. Kırmızı hamurlu, beyaz astarlı, sarı renkli seramikler 12-13. yüzyıllar arasına tarihlenirler (İnanan, 2012: 149), 12. yüzyıl için karakteristiktirler (Doğer, 2004: 2-3).



Res. 231. Altınyazı (Garella) Kalesinde bulunan, Bizans dönemine ait sigrafitto tekniğiyle yapılmış seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2015).



Res. 232. Garella Kalesinde bulunan sırsız seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2015).

11 ve 12. yüzyıllardaki Bizans hâkimiyeti döneminde, Macarlar, Peçenekler, Kumanlar, Bulgarlar, Sırplar, Haçlılar yarımadayı harabeye çevirecek kadar yakıp yıkma saldırıları yapmalarına rağmen, hem Via Egnatia hem de Via Militaris yolu üzerinde canlı bir ticari hareketliliğin sürdüğü görülmektedir. Bu da, yol üzerlerindeki kale ve yerleşimlerin henüz aktif olduğunu göstermektedir. 1189 yılında, 3. Haçlı Seferi sırasında, o zamana kadar müreffeh durumda kalan Trakya, bir kış içerisinde bir çöl haline getirilmişti. Doğu Trakya için asıl felaket, Edirne civarındaki savaştan sonra gelmişti. Çar Kaloyan, 1206 yılında Selimbria (Silivri) ve Bizie (Vize) dışında bütün doğu Trakya' ya hâkim olmuştu. Garnizonları imha etmiş, surları yıktırmış, kaleleri, binaları tahrip ettirmiş ve ahaliyi Bulgaristan' a göç ettirmişti (İreçek 1990: 64).

Tez çalışması sırasında ulaştığım yeni kaynaklar, Garella (Harala = Altınyazı) kalesi hakkında daha önce yazdığım makalede, o zaman elde edilen veriler doğrultusunda vardığım sonuçları biraz değiştirerek, daha net sonuçlara ulaşmamı sağlamıştır (Kurtuluş, 2015: 193-194).

Yeni veriler ışığında Garella Kalesinin 8. yüzyılın sonlarına doğru eski kaynaklarda isminin görülmeye başlandığı anlaşılmaktadır. Ancak daha öncesinde farklı bir isimle var olup olmadığı bilinmemektedir. Buna göre kalenin 8. yüzyılda var olduğu kesindir. Kalenin ismine de bu çalışma sırasında ulaşılmıştır.

Bazı kaynaklarda mevcut duvar örgüsünün incelenmesi sonucunda tespit edilen gizli kurs tekniğine dayanılarak 12. yüzyıl ve daha sonrasına ait olduğu ileri sürülmüştür (Ötügen, Ousterhout, 1989: 144; Kuezler, 2008: 378). Aynı yazara ait başka bir kaynakta Garella (Altınyazı) Kalesi, tarihi sorunlu kaleler kategorisinde gösterilmiştir (Ötügen, 1990: 403). Kale, daha önceki dönemde var olmasına rağmen, mevcut kalıntılar 12. yüzyılda yapılan tamir ya da yeni yapıma işaret etmektedir.

Kale hakkında yaptığım önceki yayında, kalenin 13. yüzyılın başlarında devre dışı kaldığı belirtilmişti (Kurtuluş, 2015: 193). Ancak yeni elde edilen veriler, kalenin daha sonraki dönemde var olduğunu göstermektedir. Garella' nın, 14. yüzyılın ortalarına kadar Metropolit olarak faaliyetlerini devam ettirdiği anlaşılmaktadır (Kuelzer, 2008: 377). Ayrıca Osmanlıların fethettiği yerler arasında Garella Kalesi de gösterilmekte ve 1359 yılında ele geçirildiği belirtilmektedir (Liakopoulos, 2002: 73).

Elde edilen verilerin ışığı altında, Garella Kalesinin 8. yüzyıl ortalarında kesin şekilde var olduğu, 1359 yılında Osmanlılar tarafından alınana kadar faaliyetine devam ettiği anlaşılmaktadır. Osmanlı Döneminde ise iç bölgede kaldığından kale olarak önemini yitirmiş, sadece etrafında bulunan yerleşim birimi, Harala ismiyle mevcudiyetini devam ettirmiştir.

3.1.7. Keşan Kalesi

Keşan, Edirne' ye bağlı ilçedir. Türkiye Trakya'sının Çorlu, Tekirdağ, Çerkezköy ve Edirne'den sonra en büyük 5. yerleşim birimidir. Kuzeyde İpsala ve Uzunköprü, doğuda Tekirdağ'ın Malkara, güneydoğuda Şarköy ilçeleri bulunmaktadır. Güneyde Çanakkale'nin Gelibolu ilçesi ile güneybatıda kendisine bağlı Enez ilçesi ve Ege Deniziyle çevrilidir. Kale, Keşan' ın yaklaşık 6 km. güneydoğusunda yüksek bir tepe üzerinde bulunmaktadır.

Keşan geçmişte olduğu gibi bugün de önemli yol kavşağında bulunmaktadır. İstanbul'dan başlayıp Silivri, Tekirdağ, Malkara üzerinden geçip Keşan'a ulaşan yol, Türkiye-Yunanistan sınırındaki İpsala'ya ulaşıp, Yunanistan'a geçmektedir. Yine kuzeyde Edirne'den başlayan yol Havsa, Uzunköprü üzerinden gelip Keşan'a ulaşır. Güneye doğru devam edip, Gelibolu yarımadası boyunca uzanan yol Eceabat'ta son

bulur. Keşan, Türkiye Trakya'sının bu doğu-batı, kuzey –güney arterinin kesişim merkezindedir.



Çiz. 35. Keşan, yollar ve köyleri haritası.

3.1.7.1. Tarihsel Veriler

M.Ö. 7. yüzyıldan sonra Trakya'da özellikle kıyı bölgelerde yoğunlaşan bir Yunan kolonileşmesi söz konusuysa da iç bölgelerde yerli Trak kabilelerinin hâkimiyeti görülmektedir. Keşan yöresinde bilinen en eski Trak kabilesi Apsinthi kabilesidir (Beksaç; Nurengin Beksaç, 2012: 5). Keşan'ın bulunduğu yerde ilk yerleşimin ne zaman kurulmuş olduğu ve ismi bilinmemektedir. Ancak Keşan yerleşmesinin bir isimle ortaya

çıkışı çok sonraları olmuştur. Keşan'ın tarih boyunca yaşadığı olaylar, Trakya'nın ve Edirne'nin genel durumuyla paralel gelişmiştir.

Keşan tarihsel geçmişinde *Kissos, Kessanē,* kısmen *Rusion* olarak anılmıştır (Kuezler, 2008: 453).

Ortaçağda, işgalci orduların Konstantinopolis'e yaklaşma yolunda yer alan kalelerden biri *Russion*' du. Yunan dilinde "rousion" kelimesi "kırmızı" anlamına gelir. Latince kaynaklarda, bu kale "Rus" olarak görülür. Arap kaynaklarında "Roussiou", "Rusa" ya da "Roustou" denir. Kesin konumu bilinmemektedir. Bazı bilim adamlarına göre, *Rousion* modern Keşan olarak tanımlanır. Diğerlerine göre *Rousion,* Keşan yakınlarındaki Rus köyüdür. Öyle ya da böyle, Via Egnatia üzerindeydi (Simenova, 2006: 253).

Keşan (Rousion)' dan bahseden en eski belge Hierogles Synekdemos' tu ve Büyük Justinianus' un hüküm sürdüğü ilk yıl olan 527-528 yılında derlenmiştir. Yunanca' da, Synekdemos "seyahat arkadaşı" anlamına geliyor. Bu Erken Bizans'ta iller ve şehirler hakkında bilgi veren diplomatlar ve gezginler için bir kılavuz. Böylece "seyahat arkadaşı" Keşan (Rousion) ı bir hegamon tarafından yönetildiğini ve idari merkezinin Trianoupolis (modern Lıcaköy) kasabası olduğunu, Rodop eyaletinde yer aldığını söylüyor. Synekdemos, Theodosios II (408-450) ve Markianos (450-457) çağında çizilirken, daha önceki bir güzergâh temelinde derlendiğinden, *Rousion Kalesinin* 5. yüzyılın ilk yarısına kadar var olması gerektiğini varsayabiliriz. Synekdemos, Konstantin Porphyrogenitus ve Kıbrıslı George gibi 10. yüzyıl Bizans yazarları tarafından bir bilgi kaynağı olarak kullanılmıştır. Konstantin VII, temalarla ilgili çalışmasında, *Rousion'* un şimdi Toperos olarak adlandırıldığını ve açıkça iki farklı kentin adlarının karıştırıldığını söylüyor (Simenova, 2006: 253).

Konstantinopolis patriği hükmü altında bulunan, başpiskopos ve piskoposların periyodik olarak güncellenen listelerinde Rousion, İmparator Leo VI (886-912)[58] ve Patrik Nicholas Mystikos' un günlerinde, 10. yüzyılın başlarında bir piskoposluk olarak ortaya çıkıyor (901-906). *Rousion*' a verilen yüksek dinsel statü, onuncu yüzyılın başlarında Bizans'ın ekonomik ve askeri işlerinde oynadığı önemli role tanıklık ediyor. *Rousion'* un, 913 te çıkan ve 927 ye kadar devam eden Bizans-Bulgar savaşlarında, Bulgarlar tarafından ele geçirilip geçirilmediği açık değildir (Simenova, 2006: 253).

Konstantin Porphyrogenitus ve John Tzimisces' te derlenen piskoposluk listelerinden de görüleceği üzere *Rousion,* 10. yüzyılın tamamında otonom bir başpiskoposluk olarak kalmıştır. İmparator Aleksios I Komnenos (1080-1118) altında *Rousion*, imparatorluğun dini örgütlenmesinde bir metropol rütbesine yükseldi. Bu, *Rousion*' un Peçeneklere karşı Aleksios' un savaşlarında oynadığı rol için bir ödül olarak gelmiş olabilir (Simenova, 2006: 254).

12. yüzyılda Rousion, Güneydoğu Trakya'nın tanınmış müstahkem kasabalarından biri gibi görünüyor. *Rousion* (veya Rustu) adı altında, Al-Idrisi coğrafyasında görülür. Haritalarından biri Marmara Denizi'nin kuzey kıyılarını, Gelibolu Yarımadasını ve Ege sahilinin bir kısmını tasvir ediyor. Diğer tüm kopyalarda *Rousion* "Rousiiou" olarak görünse de, Sofya kopyasında "Rustu" olarak adlandırılır (Simenova, 2006: 254).

Rousion, 4. Haçlı Seferleri liderlerinden biri olan Geoffroy de Villehardouin 'in çalışmalarında merkezi bir yer kaplar. Nisan 1205 te Bulgar Kralı Kaloyan (1197-1207) Adrianopolis' teki (Edirne) Latinleri yendi ve İmparator Baldwin I (1204-1205) i ele

[58] Ostrogorsky, 1959: 60; Dipnot: 61. 869 konseyinde Konstantinopolis Patrikliğine bağlı olarak Rousion (Keşan) ismi de geçmektedir. Böylece Rousion' un 9. yüzyılın ortalarından itibaren kilise kayıtlarında görülmeye başlandığı anlaşılmaktadır.

geçirdi Savaştan sonra Kaloyan, Adrianopolis'te Latin egemenliğini devirmelerine yardımcı olmak için, Didimothicos ve *Rousion*' un yerel aristokratlarıyla müttefik oldu (Simenova, 2006: 254).

Rousion yakınlarında, 1206 yılının Ocak ayında Bulgarlar, Tieri de Termonde' nin yönettiği bir Latin ordusunu yendi. Aynı yılın baharında Bulgar ordusu Trakya' dan çıkarıldı. Latin İmparatoru Baldwin' in kardeşi Henri ve baronları "Rus" (Rousion) olarak adlandırılan ve arazinin ortasında ve çok güzel bir yerde bulunan bir "şehir" de güçlü bir garnizon yerleştirmeye karar verdiler. İmparatorluğa naip olan Henri, onlara yaklaşık 140 şövalye ve çok sayıda çavuş verdi. Villehardouin' in ifadesi, iki Bizans tarihçisi George Akrropolites ve Niketas Choniates' in ifadesiyle doğrulanmaktadır. Choniates, Kalojan (Bulgarlar) doğu kesiminden çıktıktan sonra Latinler Arcadiople (Lüleburgaz), *Rousion* (Keşan) ve Byzia (Vize) nın müstahkem kasabalarına garnizon yerleştirerek, o bölgedeki konumlarını güçlendirdiğini söylüyor (Simenova, 2006: 254).

Başka bir kaynakta Keşan'ın ismi *Kissos* (Keşan) olarak belirtilmekte ve ismin Latin kökenli olduğu ifade edilmektedir. 1204 yılında Konstantinopolis Haçlılar tarafından fethedildiğinde, onlara verildi (pars prima). 1235 de İmparator Ioannes III Dukas Vatatzes (M.S.1222-1254), Bulgaristan'ın çarı Ivan Asen II (M.S. 1196-1241) ile bir ittifaktan sonra, Hersonesos' tan *Kissos*' a tüm Trakya topraklarını, Yunanlılar Latinlerden geri aldılar. 1246' da İmparator burada birkaç gün kaldı. Daha sonra Maritza' ya taşındı. Bulgaristan'ın genç kralı Koloman' ın[59] (1234-1246) ölüm haberini burada aldı. 14. yüzyıldan kalma Ephraim Kronikleri *Kissos*' u, Trakya'da bir garnizon olarak adlandırıyor (Kuezler, 2008: 453).

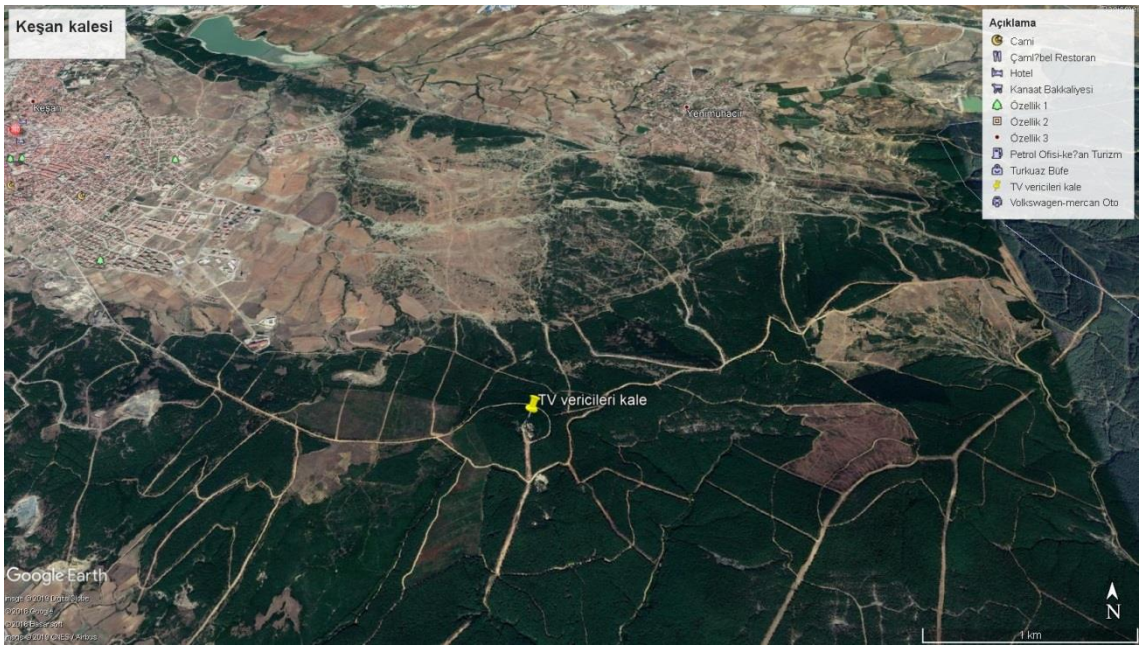
[59] Bulgar Kralı Koloman, Kaliman I Asen olarak da anılmaktadır.

Kissos 14. yüzyılın ikinci yarısında Türkler tarafından fethedildi (Kuezler, 2008: 453). Daha kesin olarak İpsala ile birlikte 1359 yılında alındığı söylenmektedir (Simenova, 2006: 70, 86). Şehzade Süleyman (yaklaşık M.S. 1316-1357) 1354' de iktidarın ele geçirilmesinden sonra Palaiologos V un artık önceki anlaşmalara uymayacağını hissetti. Kantakuzenos VI ve Alan müttefiklerini kendisiyle müttefik olmaya ikna etti. *Kissos*' tan Chariupolis' e kadar olan bölge Paşa Sancağı olarak adlandırıldı. Şehir o zaman bir sınır işareti gibi görünüyor. Gazi Evrenos, Didymoteichon' un 1361 de fethinden önce şehri kuşattı. Keşan kadısının imzası olan bir vakfa göre Şubat/Mart 1371 de Sultan Murad I tarafından alınmıştır. Ainos (Enez) kıyı bölgesi ile *Kissos* (Keşan) arasındaki alan, doğal kaynaklarının zenginliğiyle biliniyordu. Türk gezgin Evliya Çelebi 17. yüzyılda *Kissos*' tan, Sadrazamın şehir komutanını görevlendirmesi sebebiyle anar. *Kissos,* 80 köyün bağlı bulunduğu bir şehir olarak müreffeh bir yerdi. O, Rus Köyü (Rusion) ile adını verdiği harap kaleden bahsetmişti (Kuezler, 2008: 453).

Keşan sözcüğü, bölgeye Osmanlı fethinden sonra yerleştirilen Türkmen ve diğer göçer Türk guruplarıyla ilişkilidir. Farsça kaynaklı sözcükte "çeken" anlamına gelen "Keş" köküne çoğul eki olan "-an" ilavesiyle oluşturulmuş, "Çekenler" anlamına gelmektedir. Bu sözcüğün at ve göçerlikle ilişkili bir anlamı da bulunmaktadır. Ayrıca Avusturyalı tarihçi Josef Hammer' in bahse konu yaptığı Erken Osmanlı Döneminde Karamanlı ve Türkmenler ile ilgili olan *Keşan Kanunnamesi* içindeki kullanışıyla "Keşan" sözcüğünün işlevi ve bölgede Türkmenler ile olan ilişkisi netlik kazanmaktadır. Sözcük genel anlamıyla at besleyen ve hayvancılık yapan göçer karakterli insan guruplarını ve onların yaşadığı bölgeyi ifade etmektedir (Beksaç, 2012: 14-15).

3.1.7.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu

Rousion (Keşan) kalesinin bulunduğu tepe, bu günkü Keşan kasabasının bulunduğu ovaya ve çevresindeki daha alçak tepe kütleleri de dâhil tüm alana hâkim bir konumdadır (Fot. 233). Bulunduğu nokta İstanbul'dan gelen eski Via Egnetia ve Gelibolu'dan gelen antik yolun kesişme noktasın yakın bir konumdadır. Yeni karayolu ağı da bugün yaklaşık bir rota izlediğinden, kalenin bulunduğu stratejik konum gözlemlenebilmektedir.



Res. 233. Keşan Kalesinin bulunduğu tepe ve çevresini kuşatan arazi (Google Earth)

Tepe dört yönden de dik bir yamaca sahip, yüksek irtifalıdır. Ancak günümüzde üzerine telekomünikasyon amaçlı yapılan madeni direkler ve hizmet binaları sebebiyle, üst kısmında düzleştirme çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca buraya ulaşımı sağlamak için yapılan yol, hem tepenin hem de üzerinde bulunan kalenin kalıntılarına zarar vermiştir.

Tepenin bulunduğu yerin dışındaki güney, doğu ve batı araziler ormanla kaplı, farklı yükseklikte tepelerle çevrilmiş, dalgalı bir yapıya sahiptir. Kuzey, kuzeybatı ve

kuzeydoğu yönde ise verimli topraklara sahip düz bir arazi bulunmaktadır (Fot. 234, 235, 236).



Res. 234. Keşan Kalesinden batıdaki arazinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 235. Kaleden, Keşan ve kuzeydeki arazinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 236. Kaleden kuzeydoğudaki arazinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).

3.1.7.3. Kale Kalıntısının Durumu

Kale çok tahrip olmuş durumdadır. Kaleye ait kalıntılar tepenin doruğunda bulunan alanın bazı bölgelerinde, çeşitli boyutlarda duvar izleridir (Fot. 237).

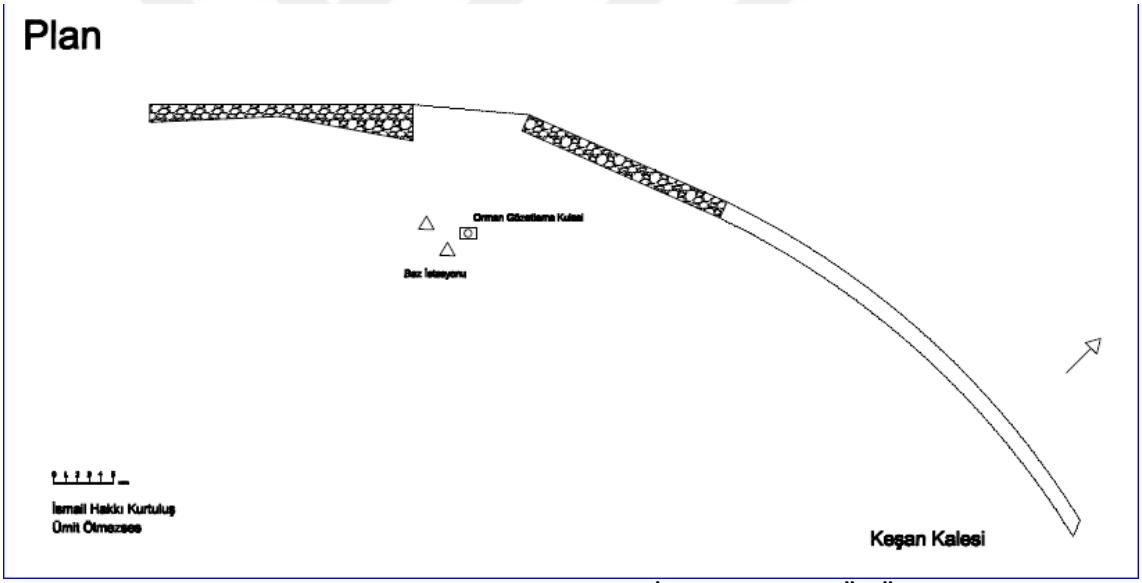


Res. 237. Keşan Kalesinin bulunduğu tepenin uydu görüntüsü (Google Earth, 2018).

Çok yıpranmış olmasına rağmen ayakta izi kalmış olan sur parçaları, tepenin batı ve kuzey cephelerindedir. Kuzey cephesinin batı kısmındaysa yıkılmış surun dağılmış izleri görülebilmektedir. Moloz taş duvar örgüsüyle yapılmış olan sur kalıntılarının cephe kaplamaları dökülmüş, duvarın içyapısı görülebilmektedir. Orijinal duvar kalınlıkları tespit edecek nitelikte sur kalıntısı bulunmamaktadır.

3.1.7.4. Kale Kalıntısının Planı

Kalan duvar izlerinden anlaşıldığı kadarıyla, kalenin surları tepenin etrafını çevreleyecek şekilde devam etmektedir. Bugün sadece batı ve kuzey surlarının bazı kalıntıları günümüze ulaşmıştır (Çiz. 36).



Çiz. 36. Keşan Kalesinden kalan duvarların planı (İ.H. Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)

Kaleden kalan ilk sur parçası cephesi batıya bakandır. 22, 50 m. uzunluğunda, güney ucunda 1, 50 m. kalınlığa, kuzey ucunda 3, 10 m. kalınlığa sahiptir. Bunlar duvarın orijinal kalınlıkları olmayıp, şimdiki durumun tespitidir. Duvarın önceden 3. 10 m.' den daha fazla bir kalınlığa sahip olduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen bu kalıntı bir burca ait olmalıdır (Çiz. 36).

Kaleden kalan batı suruna ait parça, kale içi tarafında toprak altında kalmış, batı cephedeki eğimli arazi tarafındaki cepheden görülebilmektedir (Fot. 238, 239). Sur kalıntısından anlaşıldığına göre, moloz taş duvar örgüsüyle yapılmış ve beyaz harç kullanılmıştır. Sağlam bir yapıya sahip harç, taşların arasında yoğun uygulanmıştır. Duvarda, çeşitli büyüklüklerde ve rastgele kesilmiş yöresel taşlar düzensiz bir şekilde dizilmiştir (Fot. 240). Duvardaki doku kaybının sürekli devam ettiğini, batıdaki eğimli araziye dökülmüş taşlar ve duvardaki yeni dökülmelerden oluşan boşluklardan anlaşılmaktadır (Fot. 241). Batı duvarı, batı cephesinde, ortalama 3, 50 m. yüksekliğiyle günümüze ulaşmıştır.



Res. 238. Keşan Kalesinin batı sur kalıntısının üstten görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 239. Keşan Kalesinin batı sur kalıntısının batı cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 240. Sur kalıntısının duvar dokusu (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 241. Batı duvarı ve dökülen taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2019).

Bu sur kalıntısının kuzey tarafında, yaklaşık 10 m. boşluktan sonra ikinci sur kalıntısı başlamaktadır. Bu boş alanda çok küçük boyutlarda duvar izleri görülebilmektedir (Fot. 242). İkinci sur kalıntısı, kırılma yaparak, cephesi kuzey yönüne bakacak şekilde dönmektedir. 18, 50 m. uzunluğa, 1, 50 m. duvar kalınlığına sahiptir (Çiz. 36). Cephesi kuzey yönüne bakan bu sur kalıntısı da önceki duvarla aynı özellikleri taşımaktadır. Moloz taş duvar örgülü ve beyaz harçlıdır. Yaklaşık 1 m. yüksekliğindeki kalıntı çok yıpranmıştır (Fot. 243, 244).

Kuzey sur kalıntısından sonra, yaklaşık 35 m. daha, tepenin şekline göre dönme yaparak yıkılmış duvarlardan kalan taş dizisi yer yer takip edilebilmektedir. Sık ağaçlık alan içinde devam etmektedir (Fot. 245, 246).

Ayrıca batı duvarının batı tarafındaki meyilli bölgede, yukardaki surlardan koparak düşmüş büyük bir duvar bloğu bulunmaktadır (Fot. 247).



Res. 242. Doğu ve kuzey sur arasındaki boş alanda bulunan küçük duvar parçası (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 243. Kuzey sur kalıntısının günümüzdeki durumu (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 244. Kuzey sur kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 245. Ağaçlık alanda devam eden kuzey sur kalıntılarına ait izler (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 246. Ağaçlık alanda devam eden kuzey sur kalıntılarına ait farklı izler (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 247. Batı surundan koparak düşmüş duvar parçası (İ.H. Kurtuluş, 2019).

3.1.7.5. Kale Kalıntısının Değerlendirilmesi

Keşan kalesinin varlığı ve tarihsel geçmişiyle ilgili çok miktarda bilgi aktaran kaynak olmakla birlikte, kalenin mimarisi ve görünümü hakkında bilgi hiç yoktur. Antik dönem, Ortaçağ ve Osmanlı dönemi gezginleri bazen sadece bir kale olduğundan bahsederler.

Bugünkü kalenin bulunduğu yerdeki kalenin ismi *Palaiokastron Kessanēs* olarak bilinmektedir. 17. yüzyılda, evliya Çelebi Batı Trakya' daki bölgeyi ziyaret etmiştir. Onun zamanında adı Rusköy' idi ve *Kissos Kalesi* haraptı. *Palaiokastron Kessanēs*' ile yeri belirlenen *Rusion Kalesi* aynı yerdir (Kuezler, 2008: 558).

20. yüzyılın başlarında kalenin kalıntıları hala Kale Tepe üzerinde görülebilmiştir. Zirvenin yaklaşık 70 m. altında, ara sıra tuğla kullanımıyla, ortalama 80 cm. yüksekliğinde bir taş duvarın parçaları vardır. Ana girişinin batıda, duvar çevresinin yaklaşık 1500 adım olduğu belirtilmiştir. Beş kuleden kalan kalıntılar olduğu, parçalanmış olsa da kanıtlanmıştır (Kuezler, 2008: 558).

Bu bilgilerden yola çıkarak kalenin *Rusion Kalesi, Kissos kalesi* isimlerinin yanı sıra *Palaiokastron Kessanēs*' adıyla da bilindiği anlaşılmaktadır.

Kale hakkında 20. yüzyıl başlarındaki durumu ile ilgili verilen bilgilerde, duvar yüksekliğinin daha az olduğu, giriş yerinin bilindiği ve geniş bir alanı çevrelediği anlaşılmaktadır. Muhtemelen duvarlar kale içi tarafında da belirli bir yükseklikte görülebiliyordu. 80 cm. yükseklik iç taraftan alınan ölçü olmalıdır. Çünkü dış cepheler meyilli araziye baktığından, ön cephelerinin toprak dolgusuyla kapanması çok zordur. Sonuçta kalenin 20. yüzyıl başındaki tanımlamalarla belirtilen büyüklüğü ve tepe zirvesinin altında yapılmış olması gibi özellikleri uygunluk göstermektedir. Ancak tepe

üzerinde çağdaş metal kuleleri kurmak için yapılan hafriyat sırasında hatırı sayılır bir seviye düşüklüğü yapıldığı anlaşılmaktadır.

Kale çevresinde yapılan yüzey araştırması sırasında, arazide çok miktarda Bizans dönemine ait sarı renkli, sigrafitto tekniğiyle yapılmış seramik parçaları, günlük kullanım eşyalarına ait sırsız seramik parçaları bulunmuştur. Sarı sırlı sigrafitto keramikler, 12. yüzyıla işaret etmektedir. Ancak bulunan parçalar çok küçük ve formları hakkında bilgi vermemektedirler. Bu seramikler, kalenin Orta Çağ sürecinde yoğun kullanıldığını kanıtlayan izlerdir (Fot. 248, 249).

Kale şimdiki durumuyla bütünlüğünü kaybetmiştir ve birkaç parça duvar kalıntısından ibarettir.



Res. 248. Keşan Kalesinde bulunan Bizans dönemi sigrafitto seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 249. Keşan Kalesinde bulunan günlük kullanım eşyalarına ait seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2019).

3.1.8. Çamlıca Kalesi

Kale, Çamlıca köyünün batısında, çok yüksek olmayan bir tepenin üzerinde bulunmaktadır.

Çamlıca köyünün geçmişiyle ilgili olarak Karabunar veya Karapınar ismi verilmiştir (Kuelzer, 2008: 303). 2018 verilerine göre, köyde 374 kadın, 358 erkek olmak üzere toplam 732 kişi yaşamaktadır. Trakya köylerinin çoğunda olduğu gibi, burada da nüfusun her yıl azaldığı görülmektedir. Köyde kuru tarım yanı sıra sebze ve meyve yetiştirilmektedir. Az sayıda hayvancılık yapılmaktadır. Ancak köyü tanıtmak için çeşitli festivaller düzenlenmektedir. Bunlardan en önemlisi "Bocuk" gecesidir[60].

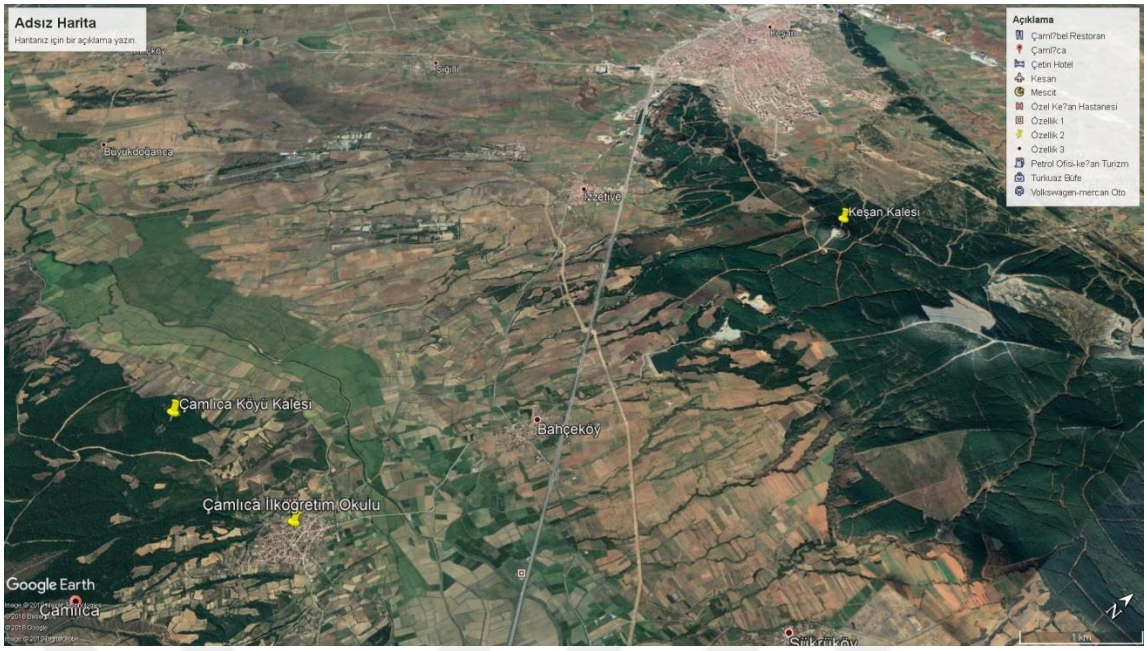
[60] Köyde bin yıldan beri kutlandığı söylenmektedir. Bu gecede (kışın en soğuk gecesi) insanların arasında dolaştığına inanılan "Bocuk" adlı varlıktan korunmak için balkabağı tatlısı ve çeşitli yiyecekler hazırlanır ve ikram edilir. Gençler ve çocuklar ise korkutucu giysiler giyerek evleri dolaşıp "Bocuk geliyor" diyerek evdekileri korkuturlar (www. koylerim. com).

Köyün Keşan' a uzaklığı 18 km., Edirne' ye uzaklığı ise 134 km. dir. Köy, Saros körfezi kıyısında yer alan ve bir kalesi bulunan Gökçetepe köyü yolunun üzerindedir (Çiz.35). Saros körfezinin bu kısmına yaz aylarında tatil için gidenler yoğun olmaktadır. Yaz mevsiminde yoğun trafiğin yaşandığı yol üzerinde bulunması sebebiyle, köyden çok fazla sayıda insan geçişi olmaktadır. Buna bağlı olarak, köyde yaşayanlar, evlerinin cephelerini boyayarak, resimler yaparak, turistlere hizmet veren kafeler ve köyde üretilen eşyaların satıldığı hediyelik eşya dükkânları açıp, alternatif gelir kaynakları yaratmaktadırlar. Köyün eski dokusuna sahip çıkma konusunda ortak bir bilinç oluşturmuş bulunmaları çok önemlidir.

3.1.8.1. Tarihsel Veriler

Kaynaklarda kalenin tarihsel geçmişi hakkında bilgiye ulaşılamamıştır. Çamlıca köyünde daha önce yapılan yüzey araştırmaları sırasında, büyük boyutlu kireç taşı blokları görülmesi üzerine burada bir kale olabileceği düşünülmüş, belki de Palaiokastron Kessanēs olabileceği ifade edilmiştir (Kuezler, 2008: 303). Ancak daha önceki araştırmalar sırasında Rousion Kalesi (ya da Palaiokastron Kessanēs) hakkında verilen bilgilerde, Keşan'a olan uzaklığı belirtilirken bahsedilen mesafe bu kale için uzaktır. Ancak Keşan daki, Kale Tepe üzerinde bulunan kale ile Çamlıca Köyü yakınındaki kalenin aynı ovayı kontrol ediyor olmaları, aynı ovadan ikisinin de görülebiliyor olması sebebiyle bu iki kalenin karıştırılma olasılığı vardır (Fot. 250).

Kale hakkında, yakın zamanda yayınlanan bir araştırma yazısında bahsedilmekte ve bir Ortaçağ yapısı olduğu, ilk yapılış sürecinin Geç Roma dönemine dayandırılabileceği ifade edilmektedir (Beksaç, 2012: 20-21). Kale hakkında bir yerelleştirme çalışması yapılmadığından, alanın ve kalenin eski adı bilinmemektedir.



Res. 250. Keşan Kalesi ve Çamlıca Kalesi arasında bulunan verimli ve düz alan, iki kale tarafından kontrol altına alınmıştır (Google Earth, 2018).

3.1.8.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu

Kale, Çamlıca köyünün batısındadır (Fot. 251). Ovadan yüksek olan bir arazinin eteğindeki korunaklı, fazla yüksek olmayan bir tepede kurulmuştur. Tepe ağaçlarla ve geçit vermez karaçalılarla kaplıdır (Fot. 252, 253). Karaçalıların engelleri sebebiyle alan içinde dolaşırken, yakınınızdaki bir yere gitmek için bile açıklıkları takip ederek uzun mesafeler kaydetmek gerekmiştir. Tepenin güney kısmı yüksek alanda bulunan araziye açılmakta, kuzey tarafı düşük koddaki verimli ovaya bakmaktadır.

Kalenin bulunduğu yüksek alanın doğu ve batısındaki derin çataklar, onu bu iki cephede, bitişiğindeki araziden doğal olarak, savunma seti gibi ayırmaktadır. Kuzeyindeki ovaya yüksekten bakar durumdadır. Tepe doğal yapısıyla güneydeki, şimdi orman olan araziye bağlanmaktadır.



Res. 251. Çamlıca köyü ve kalenin konumu (Google Earth, 2018).



Res. 252. Çamlıca Kalesinin bulunduğu tepenin güney cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 253. Çamlıca Kalesininnin bulunduğu tepenin arazi içindeki durumu (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.1.8.3. Kale Kalıntısının Durumu

Kale kalıntısı toprak altına gömülü durumdadır. Kalenin sınır izlerini takip edebilmek mümkün değildir. Alan içinde, farklı bölgelerde duvar izleri ve yıkılmış duvarlardan kalan taş yığıntı kümeleri bulunmaktadır (Fot. 254, 255, 256). Toprak yüzeyinde, farklı yerlerde görülen duvar parçaları birbirine bağlantı izlerinden yoksun, lokal şekilde bulunmaktadır. Yüzeyden kalenin dış surlarını takip ederek sınırlarını belirlemek, mevcut durumuyla mümkün değildir.

Ancak, kalenin muazzam yapısı hakkında bilgi veren, kaçak kazılarla toprak üstüne çıkarılmış yapı kalıntıları bulunmaktadır. Bu kalıntılar, kalenin çok komplike bir yapıya sahip olduğunu, sağlam ve kaliteli malzeme kullanımı ise önemini göstermektedir. Açığa çıkan yapı kalıntılarının hepsini tanımlayabilmek mümkün olmasa da, kale içinde yoğun yapılaşma olduğunu gösteren izler olarak önemlidirler.



Res. 254. Çamlıca kalesinde bulunan duvar izi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 255. Çamlıca kalesinde bulunan dağılmış duvar izi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 256. Çamlıca kalesinde bir duvardan dökülmüş taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kaçak kazılar sonucu ortaya çıkmış olan yapı kalıntıları, kale hakkında önemli ipuçları barındıran özelliklere sahiptir.

1. no.'lu Yapı Kalıntısı "Kaçış Tüneli (Potern) ve Giriş Mekânı"

İlk yapı kalıntısı, kalenin batı tarafında bulunan uzun bir galeridir. Kalenin batı tarafındaki dik eğimli arazide, yukarıdan aşağıdaki çatağa doğru uzanmaktadır. Uzunluğu 10 m.' den fazladır. Galerinin en üst noktada bulunan doğu ucunda, tonozunun üst kısmı yıkılarak içine girilmiştir (Fot. 257,258). Galeri moloztaş duvar örgüsüyle yapılmış, bağlayıcı malzeme olarak beyaz renkli, kuvvetli bir harç kullanılmıştır (Fot. 259, 260). Üstü beşik tonozla kapatılmıştır. Tonoz örgüsü, yan duvarların yapımından farklı olarak, birbirine yakın ölçülerde kesilmiş taşların kullanımıyla yapılmıştır. İnce kesilmiş taşlar geniş alanları üst üste gelecek şekilde yerleştirilerek tonoz oluşturulmuş, tuğla işçiliği görünümü sağlanmıştır (Fot. 261).



Res. 257. Çamlıca Kalesinde, kaçak kazılarla, tonozu yıkılarak içine girilen galerinin doğu kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 258. Galerinin doğu ucunda yıkılan tonozdan dökülen taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 259. Galerinin moloz taş duvar örgüsünden detay görünüm (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 260. Galerinin yapımında kuvvetli, beyaz renkli harç kullanımı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 261. Beşik tonozlu galerinin doğudan görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Galeri, aşağı yönde dik bir açıyla devam etmekte, sonunda ulaştığı noktaya kadar büyük oranda bütünlüğünü korumuş durumdadır (Fot. 262). Galerinin doğu bölümünün tonoz kısmı yıkıldıktan ve içine girildikten sonra ve içerdeki kaçak kazı faaliyetleri sırasında çıkan toprak ve taşlar galerinin içinde aşağı doğru itilerek, yoğun biçimde toprak ve taş birikintisi meydana getirmiştir. Galerinin sonu bu birikmiş moloz yığıntı arasından zorlukla görülebilmektedir (Fot. 263).

Defineciler, uzun boyutlu galerinin aşağı kısımlarında, tekrar farklı birkaç yerden içine girebilmek ve yan kısımlarını kontrol etmek için tonoz kısmında ve yan duvarlarında delikler açarak, verilen tahribata yenilerini eklemişlerdir (Fot. 264, 265, 266). Tonoz üzerinde açılan bu deliklerden birinin içinden alınan rasimlerde, galerinin devamının kesintisiz devam ettiği görülmektedir. Ayrıca kaçak kazı yapanlar galerinin iç kısmında da sağ ve sol duvarların bazı kısımlarını kazarak, galeri duvarını iç kısımdan da tahrip etmişlerdir.

Dökülen moloz dolgu, galerinin tabanıda kalın bir dolgu tabakası oluşturmuştur. Dik bir arazide aşağı doğru inişi sağlayan galerinin tabanında muhtemelen merdivenler olmalıdır. Düz bir rampa şeklinde de olabilir. Ancak yüzey araşırmasının kısıtlı imkânlarıyla bunu tespit edip, belgeleme imkânı olamamıştır (Fot. 267, 268).



Res. 262. Galerinin iç kısmının görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 263. Galeri içinde biriken moloz atık (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 264. Galerinin orta kısmında tonoz delinerek açılan bölüm (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 265. Galerinin batısında, yan bitişiğinde kazılan toprak (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 266. Galerinin dış kısmında açılan çukur ve galeri duvarı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 267. Galerinin batı kısmına yakın tonozda açılan delikten girildiğinde batı tarafın görünüşü (İlerdeki ışık batı çıkış noktası) (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 268. Galeri içinde sağ ve sol duvarlarda kaçak kazı yapan defineciler tarafından yıkılan kısımlar (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Galerinin en düşük kodda bulunan batı bitiminde, kareye yakın bir planda, kapalı mekân bulunmaktadır. Taban kısmı diz hizasına kadar su, moloz döküntü ve çöp dolu olduğundan içine girip ölçü almak mümkün olamamıştır. Mekânın batı tarafındaki açıklıktan ilk bakışta, batı ve kuzey duvarının iç kısmı görülebilmekte, ancak sağda, doğu-batı yönünde uzanan kemer sebebiyle güney duvarı görülememektedir. Doğu duvarının güney kısmında, galerinin bu dörtgen mekâna ulaştığı kısım vardır ve yukardan gelen duvar akıntısı tabanı doldurmuştur (Fot. 269).



Res. 269. Galerini batı bitiminde bulunan dörtgen kapalı mekân (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Bu dörtgen mekânın yapımında taş ve tuğla malzeme kullanılmıştır. Yapının alt kısımları büyük taş bloklarla, doğu duvarı büyük boyutlu taşlarla yapılmıştır (Fot. 270). Üst örtüyü meydana getiren kemerler ve tonoz kısımları tuğla malzeme kullanılarak inşa edilmiştir (Fot. 271). Galerinin batı bitimine denk gelen bu dörtgen mekânın doğu duvarındaki açıklık, direkt bağlantıya işaret etmektedir. Bu geçiş kısmında yıkılmalardan dolayı sonradan defineciler tarafından açılmış olabileceği düşünülsede, geçişin sol alt

taraftaki düzgün kalmış parçası ve üst taraftaki tuğla kemer kalıntısı, orijinal geçiş olabileceğini kanıtlamaktadır. Mekânın üstünü kapatan tonoz da, primitif bir tuğla dizimiyle, kubbe tonoza benzer bir şekilde oluşturulmuştur (Fot. 272).



Res. 270. Dörtgen mekânın alt kısımlarında blok taşlar kullanılmıştır (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 271. Dörtgen mekânın kemer ve tonoz üst örtü sisteminde tuğla kullanılmıştır (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 272. Dörtgen mekân ile galerinin birbirine bağlandığı geçiş noktası (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Aynı mekânın güney tarafı çıplak gözle görülememiş, suyun içindeki bir taşa ayakucuyla basılarak fotoğrafları çekilmiş ve buradaki durum fotoğraf verilerinden incelenebilmiştir. Güney tarafta tabanın moloz kalıntılarla daha fazla dolmuş olduğu anlaşılmaktadır. Kuzey iç mekânda tuğla malzeme ile yapılmış ve duvarı üst tonoz örtüsüne bağlıyan eğimli duvarın, güney tarafta da aynı şekilde devam ederek tabana doğru indiği anlaşılmıştır. Ayrıca dörtgen mekânın güney tarafında, doğu yönünde bir mekân daha olabileceğini gösteren bir kemer bulunmaktadır (Fot. 273).



Res. 273. Güney duvarında tuğla malzeme ile yapılan tonoz (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Bu dörtgen mekânın doğu duvarı ve güney tarafında bulunan ve muhtemelen doğu tarafta bir başka mekâna bağlantıyı işaret eden kemerin üstü sıva ile kaplıdır. Aynı şekilde, bu mekâna bağlanan galerinin içinde bazı yerlerde zayıf sıva izleri görülmüştür. Yine de bunu teyit edecek kuvvetli izlerden mahrumuz.

Tüm bu veriler ışığında, doğu-batı aksında yer alan uzun galeri ile batı bitimindeki dörtgen mekân bibiriyle ilintilidirler. Dörtgen mekânın bulunduğu yer, kalenin altında, doğusundaki tepe ile aralarındaki sınırı oluşturan, gizliliğe uyan bir konumdadır. Buradan kuzeye doğru çatak boyunca gidilerek ovaya ulaşılabilmektedir. Galeri boyunca çok yüksek bir konumdan aşağıya doğru dik bir inişle çok çabuk bir şekilde ulaşmak mümkündür. Sağladığı avantajlar, konumu ve yapısı ile en güçlü ihtimal olarak bir kaçış tünelidir. Aşağıdaki dörtgen yapıda çıkış kapısının olduğu küçük mekândır.

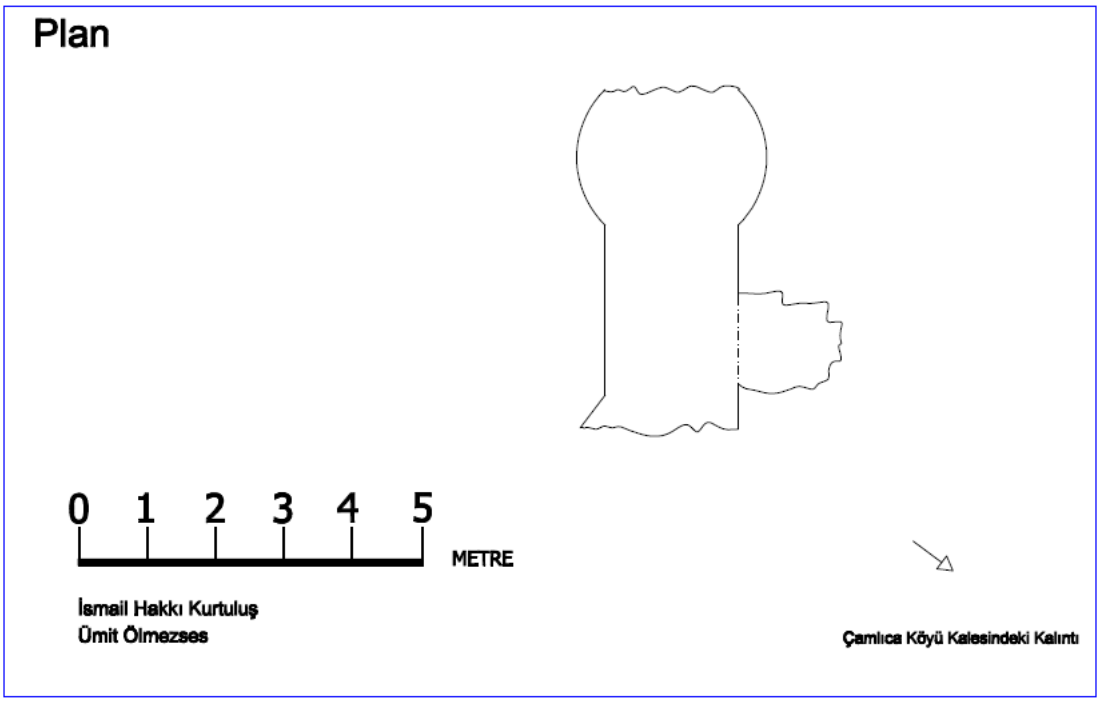
Hem dörtgen mekân hem de galeri içinde sıvalı kısımların çok az olması ve olanların da su ile ilgili yapılarda kullanılan özel karışımlı sıva ile uygun olmaması sebebiyle, su ile ilgili bir yapı olma ihtimalini elemektedir.

2. no.'lu Yapı Kalıntısı (Vaftizhane)

Kalıntı, kalenin bulunduğu tepenin orta kısmına yakın bir noktadadır. Kaçak kazılarla ortaya çıkmış ve üst örtüsü yoktur. Ölçüleri alınıp planı çizilmiştir (Çiz. 37).

Yapı güneybatı- kuzeydoğu yönünde gelişim gösteren, küçük ölçülerde bir yapı kalıntısıdır. Kalıntının güneybatı tarafı dairesel bir yapıya sahip, kuzeydoğu tarafı ise dikgörtgen bir formdadır. İki formlu bu iki ayrı bölüm 1 m. genişlikte bir açıklıkla birbirine bağlanmaktadır (Fot. 274).

Dairesel formlu kısım 2, 80 m. çapındadır. Ancak dairesel formlu kısmın güneybatı ucu henüz kazılmamış olduğundan, dikdörtgen yapıyla birleştiği noktadan bu tahrip olmuş, ya da henüz kazılmamış güneybatı uca kadar olan uzunluğu 2 m'. dir. Yapının duvarları nispeten düzgün kesilmiş orta büyüklükte taşlarla örülmüştür (Fot. 275). Duvar yüzeyleri tüm yapıda sıva ile kaplanmış ancak bazı kısımlarda sıva dökülmüştür (Fot. 276).



Çiz. 37. Çamlıca kalesindeki II. no'lu kalıntının planı (İ.H. Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)



Res. 274. Dikdörtgen mekân ile dairesel mekânın geçiş kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 275. Yapının dairesel kısmında görülen duvar işçiliği (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 276. Yapının dairesel kısmında sıvalı duvar parçası (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Yapının dikdörtgen bölümü toplam 3 m. uzunluğunda, 1 m.genişliğindedir. Yapının sol uzun duvarı 2, 50 m. düz devam ettikten sonra dışa doğru açılma yapmaktadır.

Toprak altına doğru devam eden bu kısmın uzunluğu 60 cm'. dir. Yer yer dökülmeler olsa da üzeri sıvalıdır (Fot. 277, 278). Karşısında yer alan duvar ise kaçak kazı yapanlar tarafından tahrip edilmiştir. Dairesel mekândan itibaren 1 m. sağlam kalan kısımdan sonra, 1, 50 m. genişliğinde, 1, 50 m. derinliğinde kazılarak yıkılmıştır. Bu yıkıntıdan sonra 50 cm. daha devam etmekte, devamı ise toprak altındadır (Çiz. 37; Fot. 279). Genel hatlarıyla anlaşılabilen yapının, toprak altında kalan kısımları bilinmediği için tam formu hakkında kesin konuşmak zordur. Çünkü yapının dikdörtgen bölümünün kuzeydoğu kısmında toprak altına doğru devam eden yan duvarlarından biri dışa doğru açılarak gitmektedir. Ayrıca bu bölümün bir kısmı toprak altındadır ve bu sebeple tam uzunluğu bilinmemektedir.



Res. 277. Dikdörtgen mekânın tahrip olmamış duvarı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 278. Dikdörgen mekânın sağlam duvarının dairesel mekânla birleştiği köşe (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 279. Dikdörtgen mekânın tahrip edilen yan duvarı (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Küçük boyutlardaki bu yapı kalıntısı birkaç özelliğiyle dikkat çekmektedir. Bir kısmı toprak altında kaldığından tam formu bilinemese de, duvar içlerinin sıva ile kaplı olması, sağlam bir işçilikle yapılması su ile ilgili bir yapı olması gerektiğini düşündürmektedir (Fot. 280). Bu durumda, yapının bir *vaftizhane* olma olasılığı en güçlü ihtimal olarak değerlendirilmektedir. Dikdörgen kısmın toprak altında bulunan bölümü, kalıntıyı yorumlamak açısından önem kazanmaktadır.



Res. 280. Kalıntının dikdörtgen bölümünde sıva kalıntıları bulunan duvardan detay görünüm (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3. no.'lu Duvar Kalıntısı

Kalenin bulunduğu tepe içindeki yoğun ağaç ve karaçalı bitkiler engellemeleri sebebiyle düz bir hatta yürünememesi bulunulan noktadan çevre arazinin gözlemlenememesi gibi olumsuzluklar sebebiyle, arazi içinde buluntuların tam yerleri işaretlenememiştir. Çalışma süresinin kısıtlılığı, toprak üstünde kalenin tam sınırlarını

belirleyecek surların kalmamış olması, kale içinde farklı bölgelerde bulunan kalıntılar için sadece yaklaşık konumlar verilebilmektedir.

3. no.'lu kalıntı sadece bir duvardan ibarettir. Moloz taş duvar örgüsüne sahip olan duvarın cepheye bakan dış yüzeyinde, nispeten düzgün kesilmiş çeşitli büyüklükteki taşlar düz bir satıh oluşturacak şekilde dizilmiştir. Taş araları beyaz bir harçla sıvanmıştır. Duvarın bir cephesi toprak altında, diğer cephesi ise kaçak kazı yapanlarca açılmıştır (Fot. 281, 282). Bir kısmı toprak altında olduğundan ölçüsü belirli değildir ancak 1, 50 m.' den fazla olduğu anlaşılmaktadır. Duvarın iç kısmı düzensiz moloz taş ve yoğun beyaz harçla yapılmıştır (Fot. 283). Duvar etrafında yapılan kaçak kazılar sırasında birçok taş kalıntısı, yapıya ait olabilecek bazı yerlerin tahrip edildiğini göstermektedir (Fot. 284). Duvarın yakınında henüz dokunulmamış bazı yapı izleri olsa da, ne tür bir yapıya ait olduğunu belirleyecek başka bir kalıntı yoktur (Fot. 285).



Res. 281. 3 no'lu duvar kalıntısının görülebilen cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 282. 3 no’lu duvarın cephe dokusu (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 283. 3 no’lu duvarın üstten görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 284. 3 no'lu duvarın önünde tahribata uğramış yapı kalıntıları (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 285. 3 no'lu yapı yakınında henüz tahrip edilmemiş bir kalıntının toprak üstünde bulunan kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2018).

4. no.'lu Duvar Kalıntısı (Burç)

Kalenin kuzeybatı köşesinde, olduğu yere yıkılmış ve dağılmış kütlelerden oluşan, bir burca ait kalıntılar vardır. Burcun olduğu nokta, kuzeyde bulunan geniş ovaya hâkim bir konumdur (Fot. 286). Burç kütle halinde sağ ve sol taraflara iki parça halinde yıkılmıştır (Fot. 287, 288). Burç moloz taş duvarlara sahiptir ve çok sağlam beyaz bir harç kullanılmıştır (Fot. 289). Burca ait sol taraftaki kalıntının iç kısmından anlaşıldığı kadarıyla bir kemer yaptığı görülmektedir. Kemer, ince kesilmiş taşların üst üste bindirilmesiyle oluşturulmuş, tuğladan yapılmış hissi uyandırmaktadır (Fot. 290).

Burç kalıntısının bulunduğu noktadan Keşan Kalesi, Karahisar Kalesi ve Hızır İlyas Tepe Kalesi görülebilmektedir. Aralarında göz teması seviyesinde iletişim olduğu anlaşılmaktadır (Fot. 291, 292).



Res. 286. Çamlıca Kalesinde burç kalıntısı ve arkada geniş ovanın görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 287. Burçtan kopan sağdaki duvar kütlesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 288. Burçtan kopan soldaki duvar kütlesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 289. Moloztaş duvar örgüsüne sahip burç kalıntısının üstten görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 290. Burcun yıkılmış kemerli parçası (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 291. Önde, burç kalıntısı. Arkada Karahisar Kalesinin bulunduğu tepe (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 292. Burçtan Karahisar Kalesinin bulunduğu tepenin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.1.8.4. Kale Kalıntısının Planı

Çamlıca Kalesi, yoğun bitki örtüsü içindedir ve kalenin sınırlarını belirleyecek surlar toprak altındadır. Dolayısıyla belirli bir sınır takip ederek kalenin planını çizmek mümkün değildir. Kale üzerinde, bilimsel bir ekiple yapılacak sondajlarla ve uzun süreli bir çalışmayla kalenin sınırları belirlenebilir ve ancak bu durumda planı çıkarılabilir.

3.1.8.5. Kale Kalıntısının Değerlendirilmesi

Kale içinde yapılan kaçak kazılar sonucu ortaya çıkan yapı kalıntıları, kalenin birçok bölümlerinin korunmuş biçimde toprak altında olduğunu göstermektedir. Muhtemelen surların bir bölümü de toprak altına gömülü durumdadır. Kalede bulunan kalıntılar yapının bir Orta Çağ yapısı olduğunu kanıtlamaktadır. Göz teması hizasındaki tepelerde bulunan diğer kalelerinde Orta Çağ yapıları olduğu göz önüne alındığında, bunların aşağıdaki büyük ova ve buradan geçen yolları kontrol etme amacıyla, belli bir sistem doğrultusunda planlanarak yapıldığını göstermektedir. Bu kaleler ağı, Bizans döneminde belirli bir plan doğrultusunda inşa edilmiş olmalıdır.

Ayrıca kale çevresinde yapılan yüzey araştırması sırasında, çok sayıda, 12 ve 13. yüzyıl sonuna kadar yaygın kullanılan, kaliteli işçilikle üretilmiş, sigrafitto tekniğiyle yapılmış sarı ve kahverengi seramikler bulunmuştur (Fot. 293). Yine aynı döneme ait sırsız, günlük kullanım için üretilmiş testi kulbu, tabak dibi, kâse ağzı gibi etütlük malzemeler bulunmuştur (Fot. 294).

Yakınında bulunan Keşan (Rusion) Kalesinin varlığı 6. yüzyıldan itibaren, biraz daha güneyde bulunan Altınyazı (Garella) Kalesinin 8. yüzyıldan itibaren var oldukları bilinmektedir. Kuruluş amaçları düşünüldüğünde, Çamlıca Kalesinin Keşan Kalesi ile yakın zamanda yapılmış olmaları en uygun ihtimaldir. Çamlıca Kalesinin 6. yüzyıl ya da

biraz sonrasında yapılmış olduğu ancak 12. yüzyılda kapsamlı bir tamirat geçirdiği veya yeniden inşa edilmiş olabileceği değerlendirilmektedir.



Res. 293. Çamlıca Kalesinde bulunan sigrafitto tekniğiyle yapılmış, Bizans dönemine ait sırlı, sarı ve kahverengi seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 294. Çamlıca kalesinde bulunan sırsız seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2018)

3.1.9. Karahisar Kalesi

Karahisar, Edirne'nin Keşan ilçesine bağlı bir köydür. Keşan-Karahisar arası 17 km. dir (Çiz. 35). Köyün 2 km. dışında, yüksek bir tepe üzerinde kale kalıntıları bulunmaktadır.

Köyde kuru tarımın yanı sıra (ayçiçeği, buğday), sebze ve meyve (kavun, karpuz, marul v.b) yetiştiriciliği yapılmaktadır. En önemli gelir kaynağıdır. Hayvancılıkla uğraşanlar nispeten az sayıdadır.

3.1.9.1. Tarihsel Veriler

Karahisar' ın eski ismi olarak Krissarion (Κρισσάριον) olarak belirtilmiştir. Önceden yapılan yüzey araştırmaları sırasında elde edilen verilerle kısa tanıtımlar yapılmıştır. Köyden 2 km. ötedeki Ajdonas Tepenin zirvesinde Karahisar' ın küçük bir kalesi vardı. Plato üzerinde, yuvarlak planda, nispeten küçük olan kale, defineciler tarafından ağır hasar görmüştür. Hiçbir duvar ayakta değildir, sadece taş izleri takip edilebilmektedir. Zirvenin altında, kuzeybatıda, hala bir miktar, kale duvarı kalıntısı vardı. Bu kaba kırma taş duvarda beyaz harç kullanılmış. Kilden yapılmış bazı çömlek kulpları ve kırmızı sırsız, sarı sırlı seramik parçaları bulunmuştur (Kuezler, 2008: 436-437).

Ayrıca daha yakın bir zamanda yapılan yüzey araştırması sonucunda, yüksek bir tepenin üzerinde yer aldığı, geniş bir alanı işgal ettiği, büyük bölümüyle toprak altında olduğu belirtilmiş, bu kaleyle irtibatlı köy çevresinde Orta Çağ ve geç devir mezarlık alanlarının kalıntıları olduğu bildirilmiştir (Beksaç, 2012: 26).

Kalenin ve yerleşmenin (köyün) geçmişiyle ilgili, kaynaklardan aktarılabilecek başka bir veriye ulaşılamamıştır. Prokopius' un eserinde verdiği listede, bu isme

rastlanmamaktadır (Prokopius, IV, 309-312). Osmanlılar tarafından alınan kalelerin içinde de ismi bulunmamaktadır (Liakopoulos, 2002: 84-86).

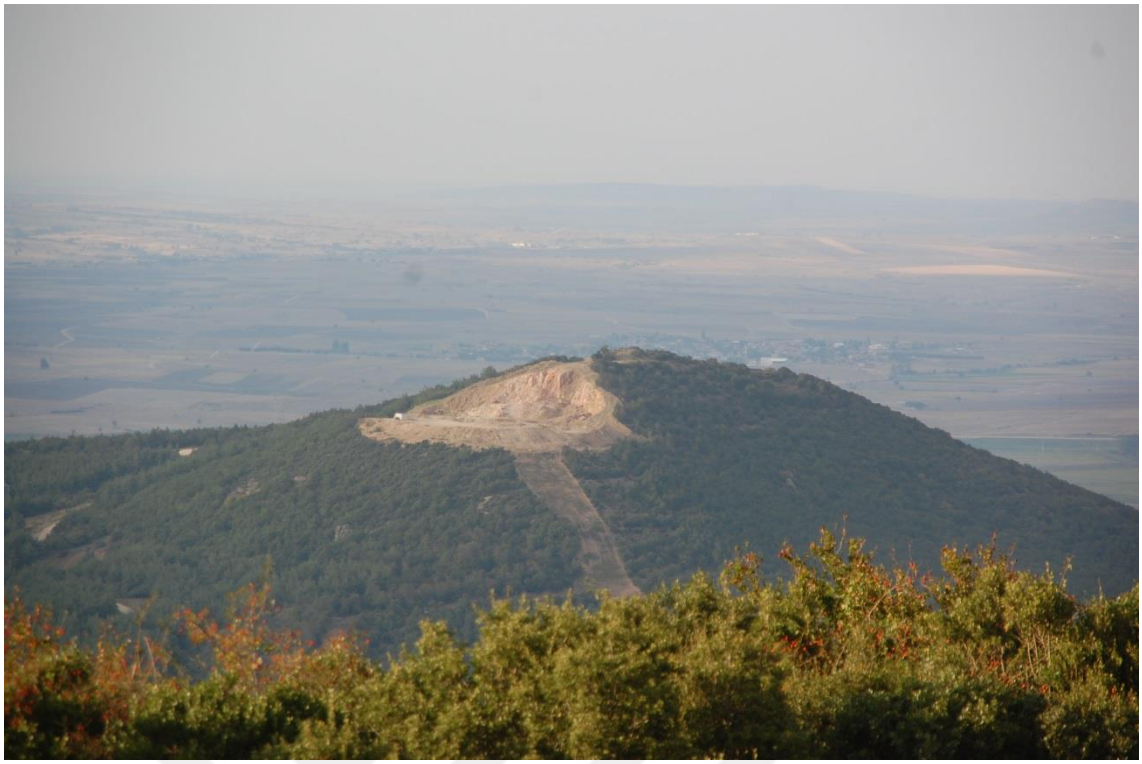
3.1.9.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu

Karahisar kalesinin bulunduğu tepenin ismi, "Fener Tepe Mevkii" dir. Kuzeyinde ve doğusundaki geniş ovaya hâkim bir konumda, çok yüksek ve dört tarafı dik bir rampa şeklinde doğal korunaklı bir tepedir (Fot. 295). Üzerinde kalenin bulunduğu düz bir alana sahiptir. Tepenin yüksekliği 270 m.' dir (Fot. 296).

Tepe tüm cephelerinden ormanla kaplıdır, tepenin kuzeydoğusunda, doruğuna doğru geniş bir orman yolu açılmıştır. Tepenin güneyinde ve batısında çeşitli yüksekliklerde, orman kaplı başka tepeler bulunmaktadır. Bu bölgeler tepeler sebebiyle daha engebeli bir arazi yapısına sahiptir.



Res. 295. Karahisar kalesinin bulunduğu tepeden doğudaki ovanın görünümü. En arkada uzun dağ sırası içinde Keşan Kalesinin bulunduğu tepe görülmektedir (Beksaç, 2012).



Res. 296. Hızır İlyas Tepeden, Fener Tepe'nin (Karahisar Kalesi) görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.1.9.3. Kale Kalıntısının Durumu

Kale kalıntısı, Fener Tepe'nin doruğundaki düz alanda inşa edilmiştir. Bugün tepenin her tarafına dağılmış taş izleri, burada önceden bulunan kaleye ait izler olarak durmaktadır (Fot. 297, 298). Kalenin sur izlerini takip etmek mümkün değildir. Zaten toprak üstünde pek fazla bir iz kalmış olmamasına rağmen, toprak altında bulunan kalıntılarda son zamanlarda, maden arama sebebiyle ağır iş makinalarıyla yapılan çalışmalar sonrası, tamamen yok olmuştur. Sadece dairesel bir kuleye ait duvar izi bulunmaktadır ve onun çevresinde yapılan çalışmalarla formu belirlenebilmiştir.

Kale kalıntılarının son 10 yıl içinde yapılan müdahalelerle tamamen tahrip olduğu anlaşılmaktadır (Fot. 299, 300, 301). Daha yakın zamanlarda kalenin güney tarafında iş makinalarıyla son bir müdahale yapılmış, en son kalan izlerde tahrip olmuştur (Fot. 302).



Res. 297. Karahisar Kalesine ait, iş makinasıyla süpürülmüş taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 298. Kaleye ait, orijinal yerlerinde olmayan taş kümesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 299. Karahisar kale alanının 2012 öncesindeki durumu (Beksaç, 2010)



Res. 300. Kale alanında 2012 yılında yapılan tahribat sonrası durum (Beksaç, 2012)



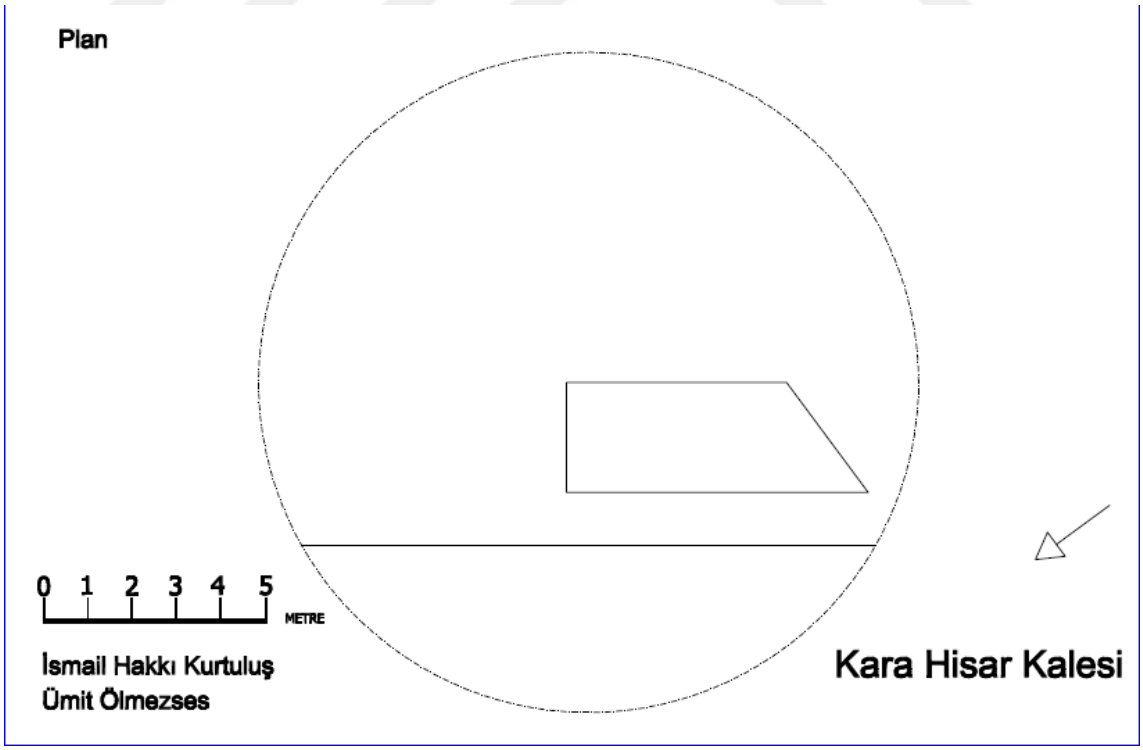
Res. 301. Kale alanında 2012 yılında iş makinasıyla yapılan tahribat (Beksaç, 2012)



Res. 302. Kalenin güney tarafında iş makinasıyla yapılan kazı (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.1.9.4. Kale Kalıntısının Planı

Sadece, kalenin güneydoğu kısmında bulunan bir kuleye ait olan duvar parçası günümüze ulaşabilmiştir. Duvar kalıntısının batı ve doğu cephesi, kaçak kazılar yapılarak görünür hale gelmiştir. Duvarın doğu (iç) tarafı 5 m. batı (dış) tarafı 7 m. uzunluğuyla açıktadır. Duvarın doğu cephesi, duvar dokusunu verecek durumda sağlamdır, ancak batı cephesi tahrip edilmiş ve duvarın içyapısı görülmektedir. Duvarın doğu cephesinden anlaşıldığına göre, orta büyüklükte taşların nispeten düzgün kesilmiş kısımlarının dışa gelecek şekilde dizilmesiyle düzgün bir yüzey elde edilmiştir. Batı cephesindeki tahribat neticesinde görünen duvarın içyapısından, çeşitli büyüklüklerde kabaca kesilmiş taşlardan oluşan moloz taş duvar örgüsüne sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bağlayıcı malzeme olarak güçlü beyaz harç kullanılmıştır (Çiz. 38; Fot. 303, 304).



Çiz. 38. Karahisar Kalesindeki kulenin planı (İ.H. Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)



Res. 303. Kalenin güneydoğusunda bulunan kuleden kalan duvarın doğu cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 304. Kalenin güneydoğusunda bulunan kuleden kalan duvarın batı cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Duvar kalınlığı 1,20 m. dir. Ancak batı cephesindeki tahribat sebebiyle bu orijinal genişlik değil, bu günkü durumun tespitidir. Duvar daha fazla kalınlığa sahip olmalıydı. Duvarın doğu tarafında, 5 m. uzunluğunda, 2,50 m. eninde bir açma bulunmaktadır. Bu açmadan güney uca kadar 7, 50 m. uzunluk vardır. Duvarın batı tarafında ise dış sınıra kadar olan genişlik 3, 80 m. dir. (Çiz. 38; Fot. 305). Duvarın bulunduğu yüksek alanın çevresinde yapılan araştırmalar neticesinde, buranın dairesel bir forma sahip olduğu anlaşılmıştır. Bu dairesel kulenin çapı yaklaşık 15 m. dir. Görünen bölüm, dairenin batı tarafında kalmış olan duvar parçasıdır. Diğer kısımlar toprak altındadır (Çiz. 38; Fot. 306, 307).

Kalenin diğer alanlarında dağınık halde taşlar bulunmakta, bütünlük sağlayacak bir duvar veya duvar izi bulunmamaktadır. Ancak kalenin, tepenin kuzey yönüne doğru olan açık alanı kapsayacak şekilde gelişmiş olabileceği düşünülmektedir (Fot. 308).



Res. 305. Duvarın ve doğu kısmındaki açmanın üstten görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 306. Kulenin kuzeye bakan kısmının üstten görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 307. Kulenin güneye bakan kısmının üstten görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 308. Kulenin kuzeyinde kalan, kaleiçi olması muhtemel alan (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.1.9.5. Kale Kalıntısının Değerlendirilmesi

Kaleden günümüze sadece, güneybatı kısmında bulunan dairesel formlu olduğu tespit edilen, kuleye ait bir duvar parçası ulaşmıştır (Fot. 309). Bu kule, temel seviyesinde kalan şimdiki durumuyla bile etrafındaki tüm alanları kontrol edebilecek bir konumdadır (Fot. 310).

Karahisar kalesi, küçük boyutlarda, sadece askeri amaç için yapılmış bir kaledir. Yapılış amacı çevredeki araziyi kontrol etmek için inşa edilmiş bir gözetleme kalesidir. Bu tür kalelerin içinde küçük bir askeri birlik bulunur, tehlike anında bir atlı vasıtasıyla haberleşme sağlanır veya ateş yakma yoluyla iletişim kurulurdu. Kale dâhilinde ayrıca yüksek bir kulenin bulunması, bu tespiti güçlendirmektedir.



Res. 309. Kalenin güneybatısındaki kule kalıntısının kuzeyden genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 310. Kule üzerinden kuzeydoğudaki arazinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Ayrıca burada ilk önce bir kule yapılmış daha sonra ki bir zamanda tepenin zirvesindeki müsait alanın etrafı surlarla çevrilerek kale haline getirilmiş olabilir. Bu görüşü güçlendirecek sebepler bulunmaktadır.

Tarihi kaynaklarda da, önceden bir kule olan savunma yapısının daha sonra etrafının duvarla çevrilerek büyütüldüğü ve yeni amaca göre düzenlendiği bildirilmektedir. Prokopius hasarlı bir kulenin tamir edilip korunmasıyla kalınmayıp, aynı zamanda kulenin (kalenin) tüm duvarsız tarafını da en büyük mukavemete sahip bir duvarla kaplandığını belirtir. Böylece savunma istikrarının ikiye katlandığını ifade eder (Prokopius, II, 138). Yine başka bir yerde "Aslında bu kalelerin birçoğu sadece tek bir kuleden oluşuyordu ve buna uygun bir şekilde *yalnız kuleler* deniliyordu ve çok az insan onlara yerleşmişti. O zamanlar bunlar tek başına barbar klanları korkutmak için oldukça yeterliydi. Böylece Romalılara saldırmayacaklardı. Ama daha sonra Attila büyük bir orduyla istila etti. Roma imparatorluğunun büyük bir bölümünü yağmaladı. Ancak İmparator Justinianus, daha önce olduğu gibi yıkılmış olan (ya da hasar gören) savunmaları yeniden inşa etti, ancak mümkün olan en büyük gücü verecek şekilde. Böylelikle o zamandan beri kaybedilen Roma İmparatorluğunun güvenini tamamen restore etti" (Prokopius, IV, 267). Son olarak "Böylece, örneğin, daha önce tek başına duran tek bir kule olan *Mocatiana*, şimdi olduğu tam kaleye dönüştürüldü" (Prokopius, IV, 269).

Roma İmparatorluğu döneminde, Trakya' daki bu savunma yapıları Traklar'ın saldırılarına karşı ve yol güvenliğini sağlamak için kurulmuş olmalılardır. Başkent Roma olduğundan, başkente uzaklığı sebebiyle, bunları sınır güvenliğini sağlayan yapılar olarak düşünmek gerekmektedir. Bizans döneminde başkent Konstantinopolis (İstanbul) olduktan sonra, başkente daha yakın olan bölge ve burada bulunan savunma yapıları direkt başkentin güvenliğiyle ilgili bir hüviyet kazanmışlardır. Değişen zaman ve bunun

getirdiği yeni ihtiyaçlar, savunma yapılarının kurulumunun mahiyetini ve yer seçimlerini de etkilemiştir. Ancak yüksek alanda, yerleşimlerden uzakta ve stratejik korunaklı bölgelerde bulunan kuleler askeri açıdan her zaman önemini korumuştur.

Kalenin bulunduğu alanda yapılan yüzey araştırması sırasında, bulunan seramikler içinde az sayıda Roma Dönemine ait parçalar da bulunmuştur (Fot. 311, 312). Bu buluntular muhtemelen kulenin geçmişinin Bizans öncesine kadar giden bir geçmişi olduğunu göstermektedir. Çünkü giriş bölümünde de bahsedildiği gibi, Romanın ele geçirdiği sınır bölgelerde, sınır güvenliğini, yaptıkları bu tür kulelerle sağlamaları yaygın olarak görülmektedir. Ayrıca kalenin Bizans döneminde kullanıldığını gösteren sırlı, sarı renkli, sigrafitto tekniğinde yapılmış bir dip parçası bulunmuştur (Fot. 313, 314). Yoğunluklu olarak sırsız seramik parçalarına rastlanması, buranın askeri amaçlı kullanıldığını gösteren başka bir ipucu olarak değerlendirilmektedir.



Res. 311. Karahisar kalesinde bulunan Roma dönemi seramik parçası (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 312. Gündelik kullanım eşyalarına ait sırsız seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 313. Bizans dönemi sarı renkli, sırlı kâse dip parçasının iç kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 314. Bizans dönemi sarı renkli, sırlı kâse dip parçasının alt kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Tüm veriler değerlendirildiğinde burada ilk önce, Roma Döneminde bir kule inşa edildiği ileri sürülebilir. Duvar dokusunda kullanılan beyaz harç, Roma ve Erken Bizans Döneminde sıklıkla kullanılmıştır. Ama zaman içinde birçok kez onarımdan geçmiş olması kaçınılmazdır. Temel seviyesinde kalan izlere göre konuştuğumuz da göz önünde bulundurulmalıdır. Muhtemelen yıkılmış ve hiçbir iz kalmamış olan üst duvar örgüsü ve surları farklı ipuçları sunacaktı. Bunun en önemli kanıtı, 12. yüzyıl sigrafitto seramiklerin alanda bulunmuş olmasıdır.

Romanın Trakya' da yol ağlarını tamamlamaları ve istikrar sağlama dönemi 2. yüzyıl ortalarından itibaren başlamıştı (İreçek, 1990: 4-5). Karahisar kalesinin bulunduğu yer Via Egnatia' nın, Enez sahil kesimine ulaşan yan yollarından biri üzerine yakın bir konumdadır ve bu yolun kontrol altında tutulması amacıyla yapılmış olmalıdır. Bu sebeple kalenin ilk defa bir kule olarak, 2. yüzyılın ortalarında yapıldığı söylenebilir.

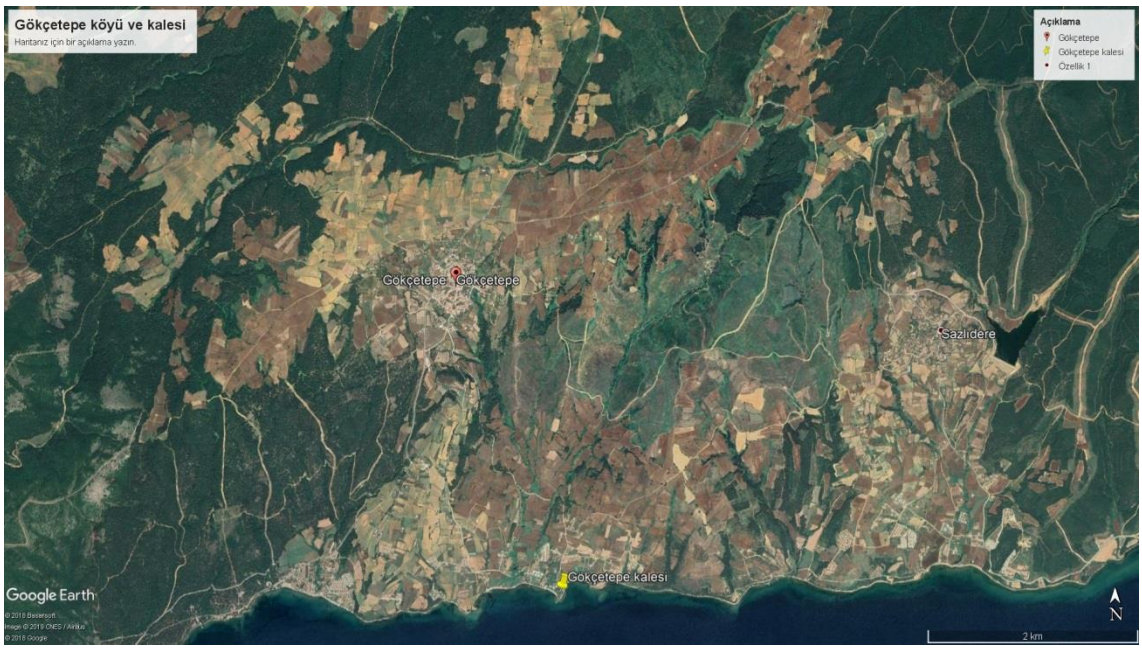
Muhtemelen varlığını devam ettiren kule, Bizans döneminde Keşan-Enez arasındaki yol üzerinde bulunması sebebiyle stratejik konumu devam ettiğinden, kulenin bulunduğu tepenin etrafına surlar örülerek daha geniş alanın savunulduğu ve daha fazla güç bulundurulacak bir kale haline getirilmiş olmalıdır. Bu işlemin tam olarak ne zaman yapıldığını belirleyecek ipuçlarına sahip değiliz. Ancak eldeki kısıtlı verilerle fikir yürütmek mümkündür. Bulunan kırmızı hamurlu, sarı renkli, sigrafitto seramik parçası 12. yüzyılda kalenin Bizanslılar tarafından kullanıldığını kanıtlamaktadır. Ancak daha öncesi hakkında yapılacak saptamalar spekülasyon olmaktan öte gitmeyecektir. Çünkü 6. yüzyılda, Justinanus döneminde yapılan ve tamir edilen kaleler arasında ismi bulunmamaktadır. Eğer varsa bile bu başka bir isimle anılıyor olmasındandır. Maalesef bunu kanıtlayabilecek yazılı ve buluntu materyalinden yoksun durumdayız.

Sonuç olarak kulenin 2. yüzyılın ortalarından sonra yapıldığını, alanın surlarla çevrilip kule ile birlikte daha geniş bir kale olarak 12. yüzyılda ve sonrasında faal olduğunu kesinlikle söyleyebiliriz. Ancak bu arada kalan süre içerisinde sadece kule olarak mı kullanıldığı veya çevre surlarının örülmesi daha önce yapıldı mı gibi soruların cevabı yoktur. Sadece 12. yüzyılda ya ilk defa çevre surlarıyla çevrilmiş ya da daha önce yapılan çevre surları yenilenmiştir. Kalelerin sürekli saldırılara göğüs gerdiği düşünüldüğünde, zaman içinde sürekli tamirat ve yenileme işlemlerinden geçtiği bilinen bir durumdur. Muhtemelen 1359 yılında Keşan'ın Osmanlılar tarafından fethi sırasında, dağılmış durumda olan ve büyük yerleşim kalelerine çekilmiş bulunan Bizans güçleri sebebiyle, yapılış amacı doğrultusunda kullanılamayan bir durumda boş kalmış ve bu sırada Osmanlı güçleri tarafından alınmış olmalıdır.

3.1.10. Gökçetepe Kalesi

Kale, Gökçetepe köyünün yaklaşık 4 km. dışında, Saroz Körfezi kıyısında, denize doğru çıkıntı yapan bir burun üzerindedir (Fot. 315).

Gökçetepe Köyü, Edirne ilinin Keşan ilçesine bağlıdır. Keşan' a 25 km. uzaklıktadır (Çiz.35). Köy ekonomisi tarım, hayvancılık, balıkçılık ve turizmdir. Saros körfezinin Korudağ etekleriyle birleştiği bir alanda yer almaktadır.



Res. 315. Gökçetepe köyü ve kalesinin arazideki konumu (Google Earth, 2019)

3.1.10.1. Tarihsel Veriler

1922 yılında Pinax' da adı geçen, Melas Kolpos'a (Saros Körfezi) 4 km., İbriçe limanına 10 km. uzaklıkta bulunan *Mega Rysion* köyünün, *Magarisi* (Gökçetepe Köyü) ile aynı olması muhtemeldir (Kuezler, 2008: 490).

Ege Denizinin kuzeyinde bulunan, Antik Çağda *Melas Kolpos*, Osmanlı Döneminde *Muarız körfezi*; günümüzde ise Saros Körfezi adıyla anılan bölgenin güneyinde Gelibolu Yarımadası, kuzeyinde Trakya kıyıları yer almaktadır. Üçgen

şeklindeki Saros Körfezi, 75 km. uzunluğunda ve 35 km. genişliğindedir (Durmuş, 2018: 35). Saros Körfezi ayrıca *Maariz, Mariz, Magaris ve Muariz* olarak da anılmıştır (Kuelzer, 2008: 490). Geç Osmanlı döneminde, tahrir defterlerine göre, 1888 tarihinde Çanakkale' ye bağlı yerlerde, Evreşe alt bölgesi içinde *Muarız* adlı bir köy bulunmaktadır ancak 1915 yılında Evreşe' ye bağlı 11 köyün *Muarız*' da dâhil ismi yoktur (Özözen, 2013: 1055-1056).

Ayrıca bölgede başka konularla ilgili yüzey araştırması yapan bilim insanları tarafından kale tespit edilmiş, hakkında kısa bilgiler verilmiştir.

Bir tespitte, Keşan ilçesine bağlı Gökçetepe köyü sahilinde, Geç Bizans Devri kale kalıntısı görülmektedir. Kalenin sadece bir burcu kısmen ayakta kalmıştır. Diğer kuleleri ve duvarları büyük ölçüde tahrip olmuştur. Bu kale büyük olasılıkla Bizans devrinde Ege Denizinden gelecek tehlikelere karşı Trakya'nın ve başkentin güvenliğini sağlamak amacıyla Saros Körfezi sahilinde kurulmuş bir savunma ve erken uyarı sisteminin bir parçasını oluşturmaktaydı (Sayar, 1998: 103).

Köyden 3,5 km. uzaklıktaki Gökçetepe sahilinde, *Monastır* adı verilen bir kale, denize dik bir şekilde yükselen bir kayalıkta bulunmaktadır. İbrikbaba 'da ki kaleden (Mecidiye, İtalyan Koyundaki kale) çok daha küçük, denize doğru hafif eğimli, üçgen plandadır. Alanda aşırı büyük kayalıklar var. Kuzeyde, kara tarafında kare planlı bir kule durmakta ve duvar kalınlıkları hala korunmaktadır. Tuğla karışımlı harçtan oluşan taş işçiliği ile yapılmıştır. Bazı dikey hatıl delikleri vardır. Kale bölgesinde sadece birkaç çini, ancak çok sayıda seramik parçası vardır. Kırmızı sırsız, beyaz, yeşil, sarı seramiklerdir. Kulenin yanında kapalı bir kanal var (muhtemelen su borusu). Batıda dik eğimli duvarın hala görünürde bazı izleri vardır. Taşların önemli bir kısmı hemen yakınındaki bir konut binasında kullanılmıştır (Kuezler, 2008: 490-500) (Fot. 316).

Benzer şekilde, Gökçetepe kalesi oldukça harap durumdadır, iki koya hâkim bir tepe üzerinde yer almakta olup, denizden gelecek saldırılara karşı konuşlandırılmıştır. İhtişamlı gözetleme kulesinin mevcut şekli dahi eski heybetini gösterecek durumdadır. Geç Orta Çağ yapısı olarak dikkat çekmektedir (Beksaç, 2012: 21).

Bir yayında köyün adı "Maris" olarak verilmiş dipnot kullanılmamıştır. Muhtemelen köyde yaşayanlar tarafından bölge lehçesiyle söylendiği şekilde aktarılmıştır. Ayrıca Saros Körfezi kıyısında Bizans kalesi olduğu bildirilmiştir (Mısırlı, N., Kiper, T., Korkut, A., 2019: 71, 73).

Köyün geçmişteki önemine işaret eden en önemli gösterge, Köyün Saros Körfezi kıyısında bulunan kaledir. Köy ve burada bulunan kale hakkında, kaynaklarda başka bir bilgiye ulaşılamamıştır.



Res. 316. Önde, Gökçetepe kalesinden günümüze ulaşan kulenin güney cephesi, Arkada, kalenin taşlarıyla inşa edilmiş konut (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.1.10.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu

Kalenin bulunduğu alan Saroz Körfezi kıyısında, karadan güney yönünde uzanan bir burun üstündedir. Doğu ve batı tarafında iki koy bulunmaktadır. Doğudaki koy karaya doğru daha fazla girintili, batıdaki koy ise daha az girintilidir (Çiz. 39; Fot. 317). Kulenin de bulunduğu arazinin karaya bakan kuzey cephesi en düşük kodlu yönüdür. En yüksek kodlu kısmı ise denize bakan güney ucudur. Tepe üçgen bir formdadır. Geniş olan kuzey kısmından itibaren giderek daralarak güney uçtaki burunda son bulmaktadır. Güney, güneydoğu ve güneybatı cepheleri tamamen denize bakan tepenin, batı kısmının çok az bir bölümü denize kalanı karaya bakmaktadır. Kuzey cephe ise direkt araziyle bağıntılıdır (Fot. 318, 319).

Kalenin bulunduğu alanın batısındaki sahil şeridinde konutlar bulunmakta, doğusundaki sahil şerdi boştur. Tepenin kuzeyinde bulunan ve zamanımızda sürülüp işlenen tarladan çok yoğun bir şekilde yapı taşları çıkmış ve tarlanın etrafına atılmıştır (Fot. 320). Ayrıca kalenin batı ve kuzey tarafından, sahile ulaşmak için açılan yollar bulunmaktadır. Bu müdahalenin kalenin orijinal yayılma alanının sınırlarını bozmuş olabileceği ihtimali bulunmaktadır (Fot. 317).

Kalenin bulunduğu tepenin suyla kaplı doğu, güneybatı ve güney sınırı, arazinin doğal uzantısı olan taşlık sığ zemin sebebiyle büyük teknelerin yaklaşmasını önleyecek bir yapıdadır (Fot. 321, 322). Olasılıkla ticari mallar açıkta demirleyen gemilerden küçük teknelerle kıyıya ulaştırılıyordu. Ayrıca Gökçetepe Kalesi, küçük deniz tekneleriyle, kıyı boyunca kurulmuş diğer kaleler ve limanlar arasındaki deniz ticaretinin de bir parçasıdır.



Res. 317. Gökçetepe kalesinin bulunduğu alan (Google Earth, 2019).



Res. 318. Gökçetepe Kalesinin yer aldığı arazi ve kulenin doğu cephesinin görünümü (www.kesanpostasi.com).



Res. 319. Gökçetepe Kalesinin kuzeyden görünümü (www.kesanpostasi.com).



Res. 320. Kalenin kuzeyindeki tarladan çıkan yapı taşları (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 321. Gökçetepe Kalesinin bulunduğu tepenin batı sahilinde su altındaki kayaç alan (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 322. Kalenin bulunduğu tepenin doğu sahilinde su altındaki kayaç alan (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.1.10.3. Kale Kalıntısının Durumu

Kaleden günümüze bir kısmı ayakta kalmış bir burç ve çok az sur kalıntıları ulaşmıştır. Özellikle burcun bulunduğu tepenin üst sınırında doğu, batı yönlerinde uzanan surların bir kısmı toprak altında bir kabartı şeklinde izlenebilmektedir. Yapı malzemesi olarak, kalenin yer aldığı alanda bulunan kumtaşı ve biyokimyasal kökenli taşlar kullanılmıştır (Fot. 323).

Özellikle deniz kenarında bulunan ve yapı malzemesini yakın bir yerden temin etmek için, başka yerlerde de aynı malzeme kullanımıyla kaleler inşa edilmiştir (Dipasquale, Rovero, Fratini, 2016: 305-306).

Kaleden kalan burçtan ve sur kalıntılarından anlaşıldığına göre, tüm duvarların iç kısımları moloz taş duvar örgüsüyle yapılmış, dış ve iç cephelerde yüzeyleri daha düzgün kesilmiş taşlar kullanılarak, duvar içindeki kaba moloz taş görünüm dışa aksettirilmemiştir (Fot. 324).

Kalenin üstünde bulunduğu kayaç tepeden ve yakındaki başka kayaçlardan kesilen taşların yapı malzemesi olarak kullanıldığı, doku ve renk yapısından anlaşılmaktadır. Kalenin yapımında kullanılan gri, kırmızı, pembe ve beyaz tonlarda renklere sahip taşlar, kalenin cephesinde canlı bir görüntü oluşturmaktadır. Hatta bir anlığına taş-tuğla karışık malzemeyle yapılmış hissi vermektedir. Taşlar birbirine beyaz renkli güçlü bir harçla tutturulmuştur. Harcın içinde minik boyutlu dolgu malzemesi olarak da, buradaki minik taşlar kullanılmış, bunlarında bazıları kırmızı renkli olduğundan, harç içinde tuğla kırığı kullanılmış hissi vermektedir. Aslında duvarlarda tuğla kullanılmamış, harç içinde de tuğla kırığı kullanılmamıştır (Fot. 325).



Res. 323. Gökçetepe Kalesinde kullanılan kumtaşı ve biyokimyasal kökenli taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2018).



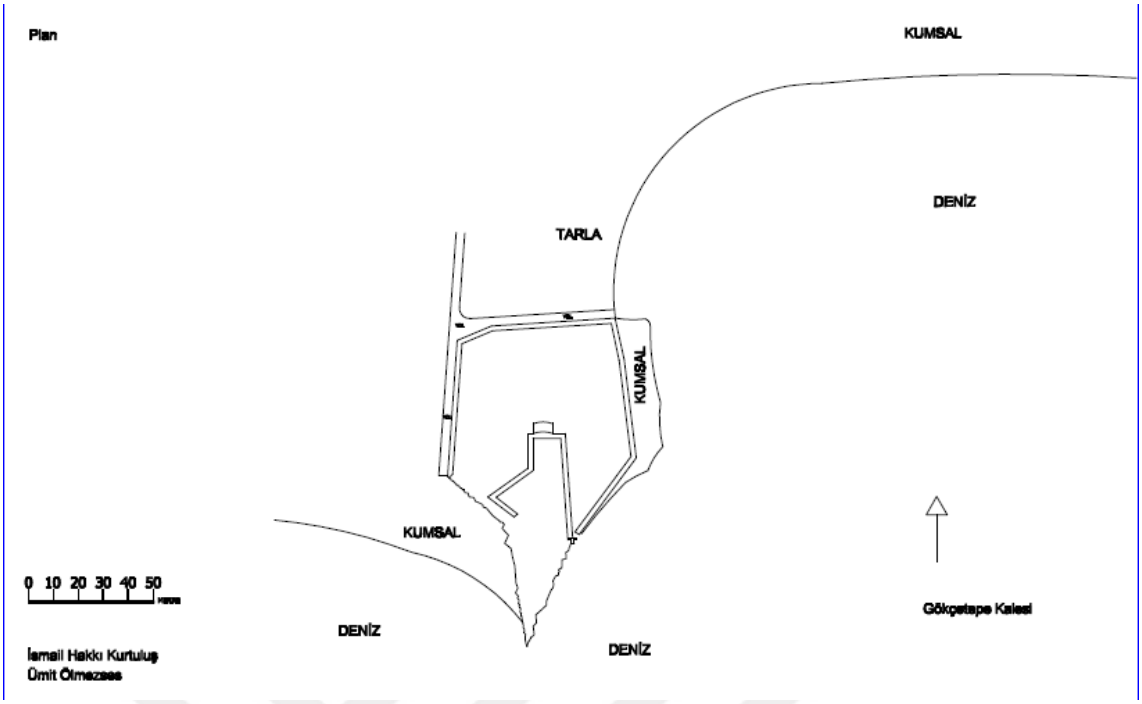
Res. 324. Gökçetepe kalesi burcunda duvar yapısı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 325. Kaleden sahile dökülmüş, surlarında kullanılan çeşitli renklerde taşlar ve içinde minik renkli taşlar olan harçlı bir duvar parçası (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.1.10.4. Kale Kalıntısının Planı

Kalenin yer aldığı tepenin kuzeyinde bulunan burç kalıntısına bağlantılı olarak toprak üstünde görülebilen çok az kalıntı ile toprak altında izi kabartı şeklinde devam eden duvarlar, bir plan çıkarmayı mümkün kılmıştır. Tepenin üzerinde bulunan küçük alanı sınırlayan duvarların haricinde, sahil şeridinin iç kısmında bulunan yüksek alanı sınırlayan duvarlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu dış surlarla ilgili parça izler olmasına ve duvar kalınlığı vermemesine rağmen, iç surlardan alınan duvar kalınlığı burada da olabileceği varsayımıyla bu dış hatta çizilmiştir. Tepenin üzerindeki küçük iç alanı sınırlayan duvar izleri, arazinin yapısına göre şekillendiğini ve tam bir geometrik şekil oluşturmadığını göstermektedir. Tepenin güneydeki sivri ucuna doğru devam etmesi gereken duvarlar izlenemediğinden planda boş bırakılmıştır. Muhtemelen doğu ve batı duvarları güney uca kadar devam edip burada birleşiyorlardı (Çiz. 39).



Çiz. 39. Gökçetepe Kalesinin Planı (İ.H. Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)

Burç

Gökçetepe kalesinin günümüze ulaşan en önemli parçası burç kalıntısıdır. Merkezde yer alan burcun, güney yönde deniz içine doğru burun yapan yüksek arazinin uç noktasına kadar olan uzaklığı 87 m., kuzeyde, doğu-batı aksında izleri görülen duvara uzaklığı 30 m., doğusundaki kumsala uzaklığı 30 m., batısında bulunan toprak yola uzaklığı ise 35 m. dir (Çiz. 39).

Burcun mevcut durumundaki kalıntısının yüksekliği 9 m. eni 8 m. dir (Fot. 326, 327). Dış (kuzey) cephesi hafif dışbükey bir yapıya sahipken iç cephesi (güney) düz bir yapıdadır. Duvar kalınlığı 4 m. dir (Fot. 328). Burç moloztaş duvar örgüsüyle yapılmış, cephe dış kısmı nispeten daha düzgün kesilmiş taşlarla kaplanarak, duvar içi moloztaş dolgu perdelenmiş, daha düzgün ve güzel bir cephe görüntüsü elde edilmiştir. Alt kısımları daha iyi korunmuş üst kısmları daha çok yıpranmıştır. Burcun bir kısmı doğal kayaç üzerine oturmaktadır. Ayrıca burcun alt bölümleri daha büyük kesilmiş taşlarla

yapılarak, temel yapısı daha sağlam oluşturulmuştur (Çiz. 39; Fot. 324). Burcun güneydoğu ve güneybatı alt kısımlarında kayaç üzerine oturan, burçla ilintili, şimdi bir kısmı yıkılmış farklı temel izleri vardır (Fot. 329, 330, 331).



Res. 326. Burcun kuzey cephesinin genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 327. Burcun güney cephesinin genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 328. Burcun güney cephesi ve batı kesitinde duvar kalınlığı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 329. Burcun güney bitişiğindeki temel kalıntısının üstünden görünüm (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 330. Burcun güney bitişiğindeki temel kalıntısının batı cephesinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 331. Burcun güneybatı köşesi ve oturduğu kayaç alanın görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Burç merkez alınıp diğer duvar kalıntıları ve izler takip edilerek kale kalıntısı tanıtılacaktır. Sur kalıntılarına ve izlerine dayanarak takip edilen hatların oluşturduğu durum kalenin bu günkü halinin şemasını vermektedir. Burcun bulunduğu yüksek alanı oluşturan, doğal korunaklı kale içi, küçük ölçülerdedir. Bu alanın kuzeyinde yer alan burcun bulunduğu noktada alanın genişliği yaklaşık 15 m.' dir. Güneye doğru 42 m. bu genişlikte devam eden alan, bu noktadan itibaren güneye doğru daralarak güney uçta birleşmektedir (Çiz 39; Fot. 332, 333). Ancak, burçtan itibaren güney yönünde uzanan doğu suru tepe üzerinde ki sınırda devam ederken, batı yönde, tepe üzerinde kale içi alanını sınırlayan çizgide gitmeyip, batıya doğru açılarak daha düşük kodda devam etmektedir (Çiz. 39). Bu duvarlar iç kaleyi sınırlamaktadır.



Res. 332. Güney uçtan burcun ve kale içinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 333. Burçtan kale içinin güney ucuna doğru genel görünümü. Arkada Ege Denizi ve Gelibolu yarımadası görünmektedir (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Burcun 5 m. doğusuna ulaşan, kuzey-güney aksında devam eden surun bir parçası günümüze ulaşmıştır. Kale kalıntısının doğu surunun bir parçasıdır. Burçtan 42 m. uzaklıktadır. T şekinde olan duvar kalıntısının kuzey-güney aksında toplam uzunluğu 2, 50 m. doğu-batı aksında ise 2, 20 m.' dir. Kuzey-güney aksında uzanan duvarın kalınlığı 1, 30 m., doğu-batı aksındaki duvarın kalınlığı 1 m.' dir. Bu duvar kalıntısı, burcun 5 m. doğusuna ulaşan sur ile tepenin sahil şerdini kuzeydoğuya doğru takip eden diğer surun birleştiği nokta olmalıdır. Moloztaş duvar örgüsüyle yapılmış, bağlayıcı olarak çok sağlam beyaz harç kullanılmıştır. İç kaleyi doğu taraftaki uçurumla sınırlayan duvarın bir parçasıdır. (Çiz, 39; Res 334, 335). Aşağısı dar bir sahil şeridir (Fot. 336). Bu duvardan dökülen yapıya ait taşlar hem dik eğimli arazide hem de sahil şeridinde görülmektedir (Fot. 337, 338) . Kalenin doğu cephesi bu yönde bulunan küçük koya hâkim bir konumdadır.



Res. 334. Gökçetepe Kalesinin doğu sur kalıntısı ve burcun görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 335. Doğu sur kalıntısının doğu cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 336. Doğu sur kalıntısının üstten görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 337. Doğu surundan dökülen ve dik arazide biriken taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 338. Doğu surundan dökülerek sahil şeridinde biriken taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kalenin batı iç suru ise güneye doğru dik bir doğrultuda inmez. Burçtan itibaren güneye doğru 14 m. devam eden duvar izi, bu noktadan itibaren dağınık taşlar şeklinde güneybatı yönünde açılarak devam eder. Sonra bir köşe yaparak güneydoğu yönünde dik bir dönüş yaparak 15 m. devam eder. Son bir kırılmayla güneybatıya dönerek 5 m. devam edip, kale alanının doğusundaki kumsalla buluşur. Burası içkale aksının alt kodunda olup, güneye doğru devam eden ve toprak altında kalmış olan duvar üst koddadır. Bu iki duvarın bağlantısı yüzeyde olmadığından net olarak tespit edilememektedir (Çiz. 39; Fot. 339, 340). İç kalenin batı sur kalıntıları yoğun bitki örtüsü altında bulunmaktadır (Fot. 341).



Res. 339. Gökçetepe Kalesinin batı cephesine ait sur izlerinin üstten görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 340. Gökçetepe Kalesinin batı cephesine ait sur kalıntıları (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 341. Gökçetepe Kalesinin batı cephesine ait sur kalıntıları, yoğun bitki örtüsü içindedir (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kalenin güney uçta birleşen batı ve doğu surlarının izleri, bu bölümler dıştan gezildiğinde tespit edilebilmektedir. Yüksek bir uçurum şeklinde olan bu bölgelerde de, eskiden surlar bulunduğu anlaşılmaktadır.

Kalenin Güney Burnunun Güneybatı Cephesi

Kalenin batı surunun kumsalla birleştiği noktadan, doğal bir yükseltiyle güney yönünde uzanan ve burunun ucuna kadar devam eden kayaç arazinin uzunluğu 50 m.' dir. Bu yüksek kayaç arazinin alt kısmının büyük bölümü kumsal ancak uç kısıma doğru direkt denizdir (Çiz. 39; Fot. 342, 343). Bu kumsalı tabanda takip eden duvar kalıntıları vardır. Moloztaş duvarın dış cephesi, dış yüzeyleri düzgün yontulmuş, birbirine yakın büyüklükte kesilmiş taşlarla kaplanmıştır (Fot. 344, 345). Bu duvar bugün kayaç olan uç kısma doğtu devam etmektedir (Fot. 346). Ayrıca, bugün çıplak ve yüksek kayaç arazi olan kalenin güney ucunun dış kısmının, üç yönden surlarla çevrili olduğunu gösteren

duvar izleri bulunmaktadır. (Fot. 347, 348,349). Kalenin batı ve güneybatı surları, batı yönünde bulunan koya hâkim bir konumdadır (Fot. 350).



Res. 342. Kalenin güneybatı cephesinin batıdan genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 343. Kalenin güneybatı cephesinin doğudan genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 344. Kalenin güneybatı cephesindeki sur kalıntısının genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 345. Kalenin güneybatı sur kalıntısının yakın görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 346. Kalenin güneybatı surunun, bugün çıplak kayaç olan uca doğru devam eden bölümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 347. Kalenin güneybatı ucunun dıştan görünümü ve kayaç arazi üzerinde kalan sur izleri (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 348. Güneybatı cephede kayaç içine yapılmış sur kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 349. Güneydoğu cephede kayaç içine yapışarak kalmış surdan bir parça (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 350. Gökçetepe Kalesinin batısındaki koy (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kalenin Güney Burnunun Güneydoğu Cephesi

Kalenin güneyindeki burnun, güneydoğu cepheside uç kısımlara doğru kayaç dik yükseltiden ibarettir (Fot. 351, 352). Yüksek kayacın cephesinde duvar izleri bulunmaktadır. Kalenin güneyindeki burnun çepeçevre surlarla örülü olduğunu kanıtlayan izler olarak önemlidirler. Güneydoğu sur kalıntıları da dâhil tümü aynı duvar tekniğiyle inşa edilmiştir. Moloztaş iç dolgu üzerine, dıştan yüzeyleri düzgünleştirilmiş yöresel taşlarla kaplama yapılmıştır (Fot. 353, 354). Doğu kıyı şeridinde, kale surundan koparak aşağıya yuvarlanmış çok miktarda yapı taşları ve harçlı sur parçaları bulunmaktadır (Fot. 355, 356). Kalenin burundan kuzeye doğru 50 m.' lik mesafesinde doğu dış cephesi (bu kısım üst taraftaki kalan duvar izi hizasına denk gelmektedir), duvar izleri ve taş akıntılarıyla izlenebilmektedir. Yukarda taşların geldiği duvar kalıntısının bir kısmının toprak altında bulunduğu, kabarık toprak seviyesinden anlaşılmaktadır (Çiz. 39; Fot. 357).



Res. 351. Kalenin güney ucundaki burnun güneydoğu cephesinin genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 352. Gökçetepe Kalesinin güneydoğu cephesinin uç kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 353. Gökçetepe Kalesinin güneydoğu cephesinde kayacın ön cephesini kaplayan sur izi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 354. Gökçetepe Kalesinin güneydoğu cephesinde, kayacın cephesine örülmüş surdan kalan iz ve kuzey yönünde sahilin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 355. Doğu sahil şeridinde, yukardaki kale suruna ait dökülmüş yapı taşları (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 356. Doğu sahil şeridinde, yukarıdaki kale suruna ait dökülmüş harçlı duvar parçası (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 357. Kalenin üst kısmında doğu cephesi surunun toprak altında kalan kısımlarına işaret eden yüksek toprak tabakası (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Doğu cephesinin kuzey yönünde sonraki 40 m. boyunca devam eden ve doğu yönünde hafif dönen bölümü yoğun ağaçlı bir alandır. Bu ağaçların arası yukarıdan akmış sura ait taş parçalarıyla doludur (Çiz. 39; Fot. 358). Buradan sonra sahil şeridi ve ona paralel olarak yapı sınırı kuzeye doğru dönerek 40 m. daha devam etmektedir (Çiz. 39). Bu bölüm de yoğun ağaçlarla kaplıdır. Bu sebeple ağaçların arasında bulunan taş kalıntıları zor görülebilmektedir (Fot. 359). Kalenin doğu cephesi, bu yönde yere alan derin koya hâkim bir konumdadır (Fot. 360). Doğu cephe burada sona ermekte, batıya dönen kalıntının kuzey cephesi başlamaktadır. Doğu sahili ise kuzeydoğuya doğru kavis yaparak devam etmekte ve derin koyu oluşturmaktadır.

Genel olarak kalenin batı ve doğu cephesi kalan sur parçaları, dökülmüş yapı taşları, bazı kısımlarının temellerinin toprak altında devam ettiğini belirten izler, ileride yapılacak arkeolojik çalışmalar için önemli veriler içermektedir.



Res. 358. Doğu cephenin orta kesiminde ağaçlar ve surdan dökülmüş taş parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 359. Kalenin doğu cephesinin kuzey kısmından burcun görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 360. Kalenin doğu yönündeki koy (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Kalenin Kuzey Cephesi

Kalenin kuzey cephesi, doğu-batı aksında uzanan ve sahile ulaşan toprak yolla sınırlanmaktadır. Kuzey cephenin doğu tarafı sahil hattına kadar uzanmakta ve köşe yaparak güneye dönmektedir. Batı tarafı ise güneye doğru sahile kadar devam eden batı cephesiyle köşe yapmaktadır. Kuzey cephenin uzunluğu 50 m. olup, kuzeybatı köşede 15 m. uzunluğunda bir pah yapmaktadır. Toplam 65 m. uzunluğa sahiptir (Çiz. 39; Fot. 361, 362). Bu cephedeki en önemli duvar kalıntısı, kuzeybatı köşede, iki yolun birleştiği köşede pah yapan ve 15 m. uzunluğundaki alan üzerinde bulunan sur izleridir. Kalenin önceki incelenen duvarlarında görülen özelliklerdedir. Moloztaş duvar örgüsü ile yapılmış ve cepheleri düzgün kesilmiş taşlarla kaplanmıştır (Fot. 363, 364). Ayrıca ağaçlarla kaplı kuzey cephede, bu ağaçların arasında yukardan dökülmüş yapı taşları bulunmaktadır (Fot. 365). Ayrıca kalenin kuzeyinde bulunan toprak yolun karşısındaki tarladan çıkarılmış çok sayıda yapı taşı bulunmaktadır.



Res. 361. Doğu ve Kuzey cephenin köşesinden, kalenin kuzey bitişiğinde bulunan yol (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 362. Kalenin kuzeybatı köşesi ve sağda batı cephe boyunca sahile kadar uzanan yol (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 363. Kalenin kuzeybatı köşesinde bulunan duvar kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 364. Kalenin kuzeybatı köşesinde bulunan duvar kalıntısından detay görünüm (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 365. Kalenin kuzey cephesini kaplayan ağaçların arasında bulunan yapıya ait taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Kalenin Batı Cephesi

Kalenin batı cephesi, güney yönünde sahile doğru açılmış olan toprak yolla sınırlanmıştır. Yolun batı tarafında konutlar ve bahçeleri bulunmaktadır (Çiz. 39; Fot. 366). Kalenin dış batı cephesi güneye doğru 55 m. uzunluktadır ve sahilde sona ermektedir. Daha sonra güneybatı cepheyi oluşturan sahilin iç kıyı hattı boyunca 30 m. devam etmektedir. En son güneydeki burun ucuna kadar 50 m.' lik bölümle son bulmaktadır. Kalenin bu bölümü daha önce "güneybatı cephe" kısmında anlatılmıştı.

Kalenin dış batı cephesi üzerinde çeşitli duvar izleri yanısıra üst kısımda bulunan iç batı surlarından dökülen taş yığıntıları bulunmaktadır (Fot. 367). Batıda açılan yol sırasında kaleye ait bazı duvar kalıntılarının tahribata uğramış olduğunu gösteren izler bulunmaktadır (Fot. 368, 369). Kalenin batı cephesinde de, diğer cephelerde kullanılan taş işçiliği kullanılmıştır.



Res. 366. Kalenin batısındaki toprak yolun güneyden görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 367. Altta dış batı sur kalıntısı, üstte iç surdan dökülmüş yapı taşları (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 368. Kalenin dış batı cephesinde bulunan duvar kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 369. Kalenin dış batı cephesinde bulunan harçlı duvar kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018)

3.1.10.5. Kale Kalıntısının Değerlendirilmesi

Yapılan çalışma sırasında kalenin iç ve dış surlara sahip olduğu görülmektedir. Ancak bu durum kalenin tüm alanları için geçerli değildir. Kalenin bulunduğu alanın doğal yapısı sebebiyle en korunaklı bölümü olan ve kuzey-güney aksında denize doğru girinti yapan uç kısmının 50 m.' lik kısmı tek bir surla çevrelenmiştir. Bu kısım en güney uçta bir gemi burnu şeklinde sivri bir köşe olarak sonlanmaktadır. Genel olarak kalenin planı, üzerinde yer aldığı arazinin yapısı sebebiyle bir gemiye benzemektedir (Çiz. 39).

İç kaleyi oluşturan surların kuzey cephesi, burç kalıntısıda dahil yaklaşık 25 m., doğu ve batı cephesi 45 m. uzunluklardadır. Güney tarafta ise bir iç sur duvarı bulunmamakta, alan kesintisiz direkt olarak burunda son bulmaktadır. Batı iç suru da güney yönünde kırmalar yaparak ilerlemekte, direkt devam etmemektedir. Kuzeydeki burçtan güneydeki burnun ucuna kadar olan mesafe 87 m.' dir (Çiz. 39).

Doğu ve güneydoğu dış suru toplam 125 m., kuzey dış suru toplam 65 m., batı ve güneybatı dış suru toplam 135 m. uzunluktadır. Doğu ve batı surları güney uçta birleşmektedir. Bu şimdiki durumuyla kale alanını oluşturan arazinin sınırlandığı ölçüdür (Çiz. 39).

Kalede bulunan sur izleri yıkılmış ve yıpranmış olduğundan, orijinal ölçü alınamamıştır. Sadece bir kalıntıda en yakın olarak 1, 30 m. kalınlık ölçülebilmiştir. Ancak planda, Bizans kale mimarisinde yaygın olarak kullanılan 1, 50 m. duvar kalınlık ölçüsü kullanılmıştır. Ayrıca kalenin yapısında görülen birleşen duvarlar, bu kalınlığın kalenin tüm surlarında aynı olmayabileceğinin ipuçlarını vermekle birlikte, bunu teyit edecek izler toprak üstünde bulunmamaktadır. Sadece burç, her zaman olduğu gibi farklı yapısı nedeniyle çok daha fazla duvar kalınlığına sahiptir (Çiz. 39).

Gökçetepe kalesi üzerinde ve çevresinde yaptığım yüzey araştırması sırasında birçok küçük etütlük buluntuya rastlanmıştır. Bunlar sırsız seramik parçaları, sarı ve yeşil renkli sırlı seramik parçaları, tanımlanamayan küçük bir metal parça, üzerinde tanımlanamayan çizgiler bulunan bir taştır. Kale çevresinde bulunan çok yoğun seramik kalıntıları, buranın uzun bir zaman diliminde ve yoğun bir şekilde kullanıldığını göstermektedir.

Sırsız seramikler itinalı bir işçilikle yapılmış kaplara ait parçalardır. Kırmızı, gri ve beyaz renkli seramik buluntular, buraya farklı yörelerde yapılmış seramiklerin de gelmiş olabileceğini anlatmaktadır (Fot. 370).

Sırlı seramiklerin bir kısmı 12. yüzyıla ait sarı renkli parçalara ait olup, bir kısmı sarı ve yeşil rengin kullanıldığı sigrafitto tekniğiyle yapılmış olanlardır ve bunlar 13. yüzyıl sonlarında sıklıkla kullanılan örneklerdir. Ayrıca sadece yeşil renkli seramik parçaları bulunmuştur (Fot. 371).

Gökçetepe Kalesi'nde bulunan bir başka buluntu, metal bir parçadır. 2, 5 cm. uzunluğunda çok küçük bir boyuta sahiptir. Ne ya da neyin parçası olduğu, tam olarak tanımlanamamıştır (Fot. 372).

Bir diğer buluntu, kalenin güneydoğu sahilinde bulunmuştur. Taşın her iki yüzünde, sivri ve sert bir cisimle kazıma yapılarak monogram ve harf benzeri şekiller yapılmıştır. Taşın üzerinde ve çevresinde, denizin ve dalgaların meydana getirdiği aşınma, taş üzerine çizilenlerin eski dönemlerde yapılmış olabileceğini göstermektedir. Bu aşınma sebebiyle taş üzerindeki çizimler, anlam ifade edecek bir çözümleme yapmayı olanaksız kılmıştır (Fot. 373, 374).



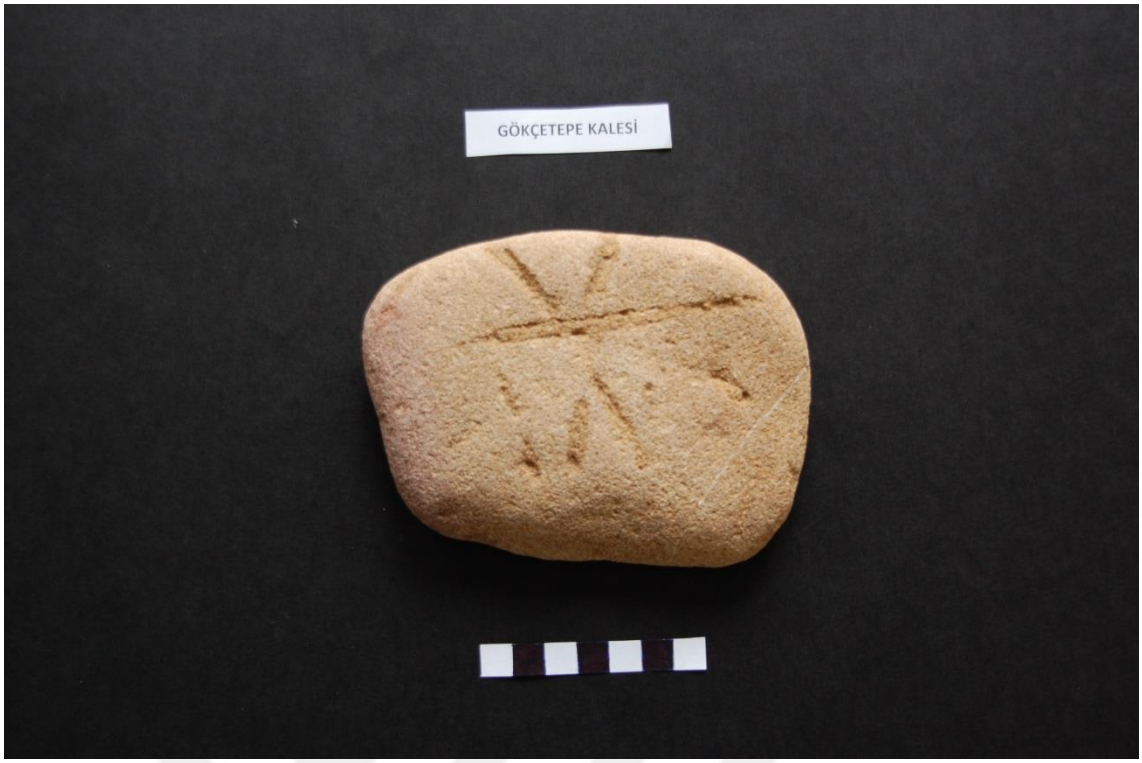
Res. 370. Gökçetepe Kalesinde bulunan, kaliteli işçiliğe sahip günlük kullanım eşyalarına ait sırsız seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 371. Gökçetepe Kalesinde bulunan 12 ve 13. yüzyıllara ait Bizans dönemi sırlı seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 372. Gökçetepe kalesinde bulunan ve tanımlanamayan metal parça (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 373. Gökçetepe Kalesinde bulunan, üzerinde kazıma işlemi yapılmış taş (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 374. Gökçetepe Kalesinde bulunan, üzerinde kazıma işlemi yapılmış taşın arka yüzü (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Gökçetepe Kalesi, Saros körfezinde yer almaktadır. Saros körfezi antik çağdan beri yoğun deniz ticaretine hizmet etmektedir. Kıyı boyunca, daha sonra anlatılacak olan Mecidiye (İtalyan Koyu) Kalesi, Yayla Kalesi, Enez Kalesi ile birlikte, kıyı şeridinin ticari potansiyeli düşünülerek değerlendirilmelidir. Gökçetepe kalesinin askeri işlevi bulunsa da, sadece askeri amaçlarla yapılmamıştır. Bu kıyı ticaretinin bir parçası olarak, hem savunma işlevine sahip, hem de buraya gelen malların depolandığı ve dağıtımının yapıldığı bir liman kalesidir. Özellikle doğusundaki derin doğal koy, küçük teknelerin yanaşabileceği imkânlar sunmaktadır. Deniz yoluyla başka yörelerden gelen mallar iç bölgelere, iç bölgelerden gelen mallar deniz yoluyla başka alanlara buradan da gönderilmiştir.

Kalenin geçmişi hakkında tam bir bilgi bulunmamakla birlikte, kalede yapılan çalışmalar sırasında elde edilen veriler bir Bizans kalesi olduğunu göstermektedir. Burç ve sur işçiliğinin tipik özellikleri yanısıra, yüzeyde bulunan yoğun miktardaki sigrafitto seramikler, yapının bir Bizans kalesi olduğunu kanıtlamaktadır.

Elde edilebilen kısıtlı verilerle, özellikle sırlı keramiklere dayanarak, Gökçetepe Kalesi Bizans yapısıdır. 12. yüzyılda var olduğu ve 14. yüzyıla kadar varlığını sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Kalenin bu tarih aralığının öncesi ve sonrası için, mevcut yüzey verileriyle fikir yürütmek mümkün değildir. Kale hakkında daha geniş bilgilere ancak burada yapılacak bilimsel bir kazı sonrasında elde edilecek buluntularla ulaşılabilir.

3.1.11. Mecidiye (*Magarisi*) Kalesi

Mecidiye köyü, Keşan' a 29 km. uzaklıktadır. Edirne'nin Keşan ilçesine bağlı 1995 yılında belde belediyesi olmuştur. Yeni çıkarılan büyükşehir kanunundaki maddeler uyarınca, ikibin kişinin altında nüfusa sahip diğer belediyeler gibi köy statüsüne geçirilmiştir.

Köyün geçim kaynağı tarım, meyve ve sebze yetiştrciliği, hayvancılık ve balıkçılıktır. Saros körfezi kıyısında bulunan bakir kumsalları sebebiyle yaz aylarında turizm geliri bulunmaktadır.

Saros Körfezinin Edirne iline bağlı bulunan kıyısında, günümüze izleri ulaşan birkaç kale bulunmaktadır. En doğuda bulunan Gökçetepe Kalesinden sonra Mecidiye Kalesi gelmektedir. İki kalenin arası yaklaşık 10 km. dir. İki kale arasında İbriçe Limanı bulunmaktadır. İbriçe Limanı, Mecidiye Kalesine daha yakın bir konumdadır. Mecidiye Kalesi, doğudan gelindiğinde Gökçetepe Kalesinden sonra, Edirne il sınırları içindeki, ikinci kaledir.

Gelibolu vilayetinin Gelibolu, Eceabat, Şarköy, Keşan, İpsala ve Enez adlarında altı kazası vardı. Keşan kazasında Paşayiğit, *Mecidiye* ve Yerlisu nahiyeleri vardı (Atabay, 2018: 99-100). Mecidiye' nin bir nahiye durumunda daha büyük bir yerleşim birimi olarak şimdiki ismiyle 20. yüzyıl başlarında Osmanlı kayıtlarında var olduğu görülmektedir.

Kale ise köye 5 km. uzaklıkta bulunan *İtalyan Koyu* ya da *Kale Koy* ismiyle anılan bir kumsalın doğusundaki yüksek alanda bulunmaktadır (Fot. 375) .



Res. 375. Mecidiye köyü ve sahilde yer alan kale (Google Earth, 2019).

3.1.11.1. Tarihsel Veriler

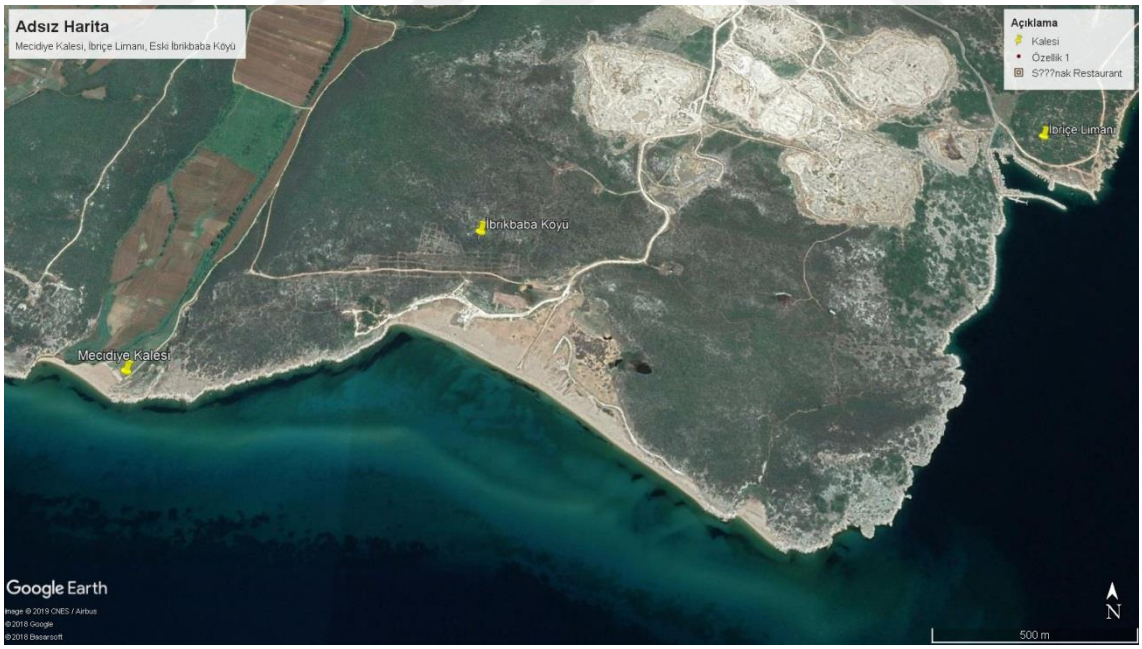
Mecidiye köyünün eski ismi *Tekije*' dir (Kuezler, 2008: 669).

Kale hakkında eski ismi veya geçmişi hakkında direkt bir bilgi yoktur. Ancak kalenin bulunduğu yerin kuzeydoğusunda, İbriçe Limanının batısında, bir yerleşime ait olduğu anlaşılan izler bulunmaktadır. İbriçe Limanı ve kale arasında yer almaktadır. Uzunkum sahiline cephesi olduğu anlaşılan yerleşim kalıntısının, Mecidiye kalesiyle bağlantılı olacak yakınlıkta bir konumu bulunmaktadır. İbriçe limanına da yakın bir konumda, yaklaşık 1,5 km. uzaklıktadır. Uydu fotoğrafında ızgara planlı yapısı görülmektedir (Fot. 376).

Henüz yerelleştirilmemiş olan *Magarisi, Magarix, Magarice (İbriçe), Megarision, Mega Rysion* daha sonra *İbrikbaba* isimli yerleşme (Kuezler, 2008: 500-505), Mecidiye Kalesi ile İbriçe Limanı arasında temel izleri bulunan yerleşim yeri ile *Magarisi* aynı gibi görünüyor. Bu büyük yerleşim yeri *Magarisi*, İtalyan Koyundaki kale

de *Magarisi Kalesi* olmalıdır. İbriçe ismi, yakınındaki Liman'da yaşamaktadır (Fot. 376). Fakat bu yerleşim alanında henüz bilimsel bir çalışma yapılmamış olması, muhtemelen doğru olan bu görüşü kesinleştirme de bir engeldir.

Daha önce de, yeri tanımlanamayan bu yerleşim için Orta Çağda İbrice Burnunun batısında olabileceği belirtilmiştir. İbriçe Limanı, iskele hinderlandında, Bizans döneminde yoğun olarak büyümüş yerleşim kalıntıları bulunduğu bildirilmiştir (Kuelzer, 2008: 505). İbrice Limanı yanı sıra Magarisi veya Megarision'daki büyük rıhtımda etkileyici arkeolojik kalıntılar bulunmuştur. Liman, her iki taraftan da kaya formasyonlarıyla korunmaktadır (Kuezler, 2014: 57). Aslında *Magarisi* için verilen yer tanımlamaları, temel kalıntılarının bulunduğu yerleşim yeri ile örtüşmektedir. Ancak, bu kalıntılar üzerinde arkeolojik kazı çalışmaları yapılmadığından henüz kesin olarak kanıtlanmış değildir.



Res. 376. Mecidiye Kalesi, Eski İbrikbaba Köyü ve İbriçe Limanı (Google Earth, 2019).

Piri Reis, *Kitab-ı Bahriye* kitabında (1521) anlattığı Saros Körfezi (Melas Kolpos) haritasında *Magarisi*' yi açıkça belirtmiştir. Magariz Kalesinin imha edildiğini de

eklemiştir (Kuezler, 2008: 415) (Çiz. 40). Kale ve hemen arkasındaki yerleşimin bağlantısı burada da görülmektedir ve yerleşim *Magariz,* kalede *Magariz Kalesi* olmalıdır. Bölgedeki kalıntıların konumuna göre, İbriçe Limanı, onun batısındaki yerleşim yeri izleri ve Mecidiye Kalesinin biribirleriyle sıkı bir bağlantı içinde oldukları anlaşılmaktadır (Fot. 376).



Çiz. 40. Piri Reis'in Kitab-ı Bahriyesinde Saros körfezi (Gacek, A., Landau, A., Smith, S., 2013: fol.44b)

Saros Körfezinin (Melas Kolpos) kıyısı 14. yüzyıl başlarında Katalanlar tarafından kuruldu. Şirket ev (ticaret binası) istiyordu. Makedonya' da yoğun yağmalardan sonra, Doğu Trakya'ya geçişleri sırasında, 1307'de Berenguer d'Entenca (13. yüzyıl) paralı askerlerle Ainos ayrıca *Magarisi'*yi kuşatarak aldı. Aralık 1428 veya 1443' te Ioannis VIII (M.S. 1392-1448) *Megistē* dağındaki rahiplere ek vergiler olarak, *monydrion*[61] dâhil olmak üzere Kissos (Keşan)-Ainos (Enez) arasındaki alanda bazı mallların mülkiyetine sahip olma ayrıcalığını onayladı. Bu yerden, Geç Ortaçağ portulanları da bahseder. Ainos' un bir sonraki ana istasyonu olan *Pasi Tzesari Burnu*'nun çevresini takip ediyordu. Saros Körfezinin iç arkına *Colpos tu Magarisiu* denir. Burada bulunan adalara *Xēronisi,* bazen *Nēsia tu Magarisi* denir. 1490 yılından bir portulanda, *Magarisi* denilen yer, *Margarisi Körfezi Denizi* olarak geçer (Katalanca: *Gulf Mar De Margarisi*). Piri Reis (M.S. 1470-1553) Kitab-ı Bahriye'sinde, her iki tarafta da kaya oluşumlarıyla korunaklı *İbriçe Limanından* övgüyle bahseder. Saros Körfezinin kıyısında denize açılan, kendi türünde eşsiz bir yerdir. İşte burası hinterland tan tahıl yüklenen liman oldu. Koy, balık ağı sermek içinde uygundu. 16. yüzyılın ilk yarısından, Anonymos Lukka'nın Ege haritasında *Magarisi,* Saros Körfezi kıyısındaki ana şehir olarak görülür. 16. yüzyılın ortalarından gelen anonim bir metinde ve 1567' de Antonio Mello'nun[62] (16. yüzyıl) portulanlarında *Magarisi'* nin önemi vurgulanmıştır. Daha sonraki haritalarda da bulunması, limanın önemini göstermektedir. Theodosios Zygomalas (M.S. 1544-1607)[63]' tan sonra *Korphos Megarision* olarak adlandırılan kıyıda, 1570' lerde çok sayıda Hıristiyan köyü (chōria polla christianōn) vardı (Kuezler, 2008: 504).

[61] Küçük manastır

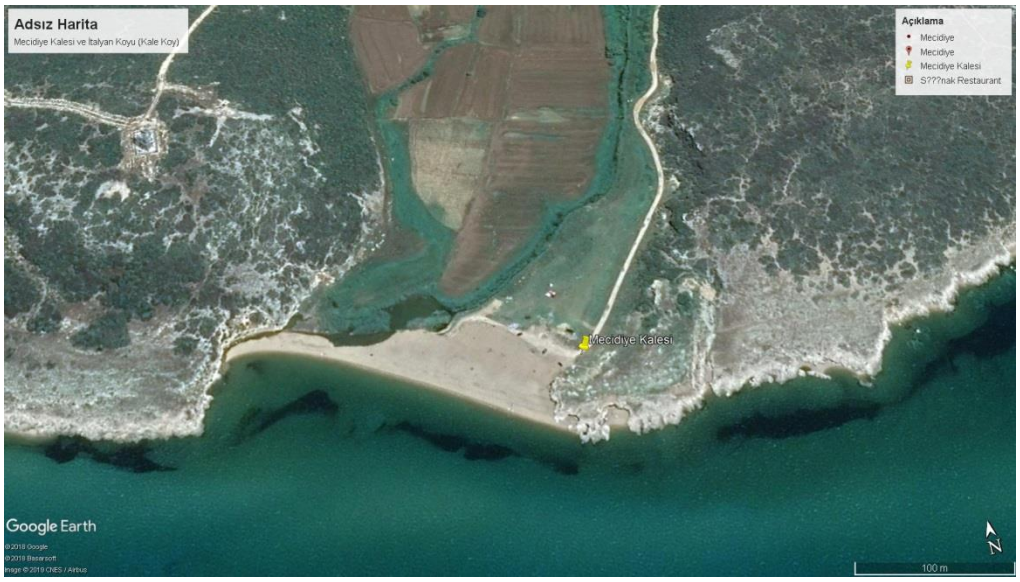
[62] Doğum ve ölüm tarihleri bilinmemektedir. Antonio Millo, 1557-1590 yılları arasında aktif olmuştur. Harita yapımında, portulan çizelgelerinde önmeli çalışmalar yapan kaptan ve haritacıydı.

[63] Theodosios Zygomalas, bilgin, filolog, el yazması metin yazarı. Konstantinopolis'in ekümenik patrikliğinde el yazması metin yazarlığı yaptı. Sonra protonotar (ana noter) görevine terfi etti. Günlüğünde, zananında yaşayan Yunanlıların alışkanlıkları, günlük yaşamları, geçmişleri ve yerellerin yazdığı tüm bilgileri kaydetti. Kitapları basılmıştır.

3.1.11.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu

Kale, Mecidiye köyüne bağlı Saros Körfezi kıyısında, iki tarafı tepeler tarafından sınırlandırılmış, kumsal bir sahilin kenarındadır. Kumsalın batısında bulunan tepenin yanından, kuzeyden gelen akarsu denize dökülmektedir. Kale doğudaki tepenin üzerindedir (Fot. 377, 378). Tepe doğal olarak batısındaki küçük vadi, doğusundaki dar çatak (belki de hendek) ve güneyde denizle sınırlanmıştır (Fot. 379). Kuzeye doğru ise, kale içindeki ve dışındaki arazi yukarı doğru eğimlidir (Fot. 380, 381).

Kalenin bulunduğu tepenin doğal sınırlamalarının içine çokta büyük olmayan kale kurulmuştur. Kalenin bulunduğu yer, geniş bir alana yayılan yüksek arazinin sadece küçük bir kısmıdır. Aslında kalenin bulunduğu yerde doğal bir liman bulunmamaktadır. Doğal liman (İbriçe) kuş uçuşu 2,5 km. doğusundadır. İbriçe limanı ile kale arasında, sahil şeridinde ayrıca Uzunkum isimli uzun bir kumsal sahil bulunmaktadır. Ancak bu denizden hafif bir meyille yükselen alanın geneli yerleşime uygun bir yapıya sahiptir. Kalenin bulunduğu alan, batısındaki kumsal sahil şeridi ve kuzeye doğru uzanarak daha sonra genişleyen bir boğaz şeklindeki vadiyi kontrol eder durumdadır (Fot. 382).



Res. 377. Mecidiye Kalesi, kumsalın doğusundaki tepenin üzerindedir (Google Earth, 2019).



Res. 378. Kalenin bulunduğu tepeden sahil ve batıdaki tepe (İ.H. Kurtuluş, 2019)



Res. 379. Mecidiye Kalesi içinden Saros Körfezine (güney) bakış (İ.H. Kurtuluş, 2019)



Res. 380. Kale içinin kuzey-güney aksında eğimli yapısı (İ.H. Kurtuluş, 2019)



Res. 381. Mecidiye Kalesinin bulunduğu tepenin kuzeyindeki yükselerek devam eden arazi (İ.H. Kurtuluş, 2019)



Res. 382. Doğal yüksek alan ve kalenin bulunduğu tepenin kuzeybatıdaki vadiyi sahile kadar kontrol eder durumu (İ.H. Kurtuluş, 2018)

3.1.11.3. Kale Kalıntısının Durumu

Yakın zamanda bölgede yapılan yüzey araştırmaları sırasında Mecidiye kalesinden kısaca bahsedilmiştir.

Saros Körfezi kıyısında 58 m. yüksekliğindeki bir tepe üzerinde küçük, isimsiz bir kalenin kalıntıları vardır. En yüksek noktada bulunur, yaklaşık üçgen plandan oluşur. Bu duvarların içinde önemli bir yerleşim vardı. Kale doğal bir kıyı kesintisi ile sınırlanmıştır. Burada burçları olan bir duvar vardır. Kalenin duvarlarının kısmen yüksek kalıntıları, beyaz harç ve büyük parça taşlardan yapılmıştır, tuğla nadiren kullanılmıştır. Bazen dikey bar delikleri tanımlanabilir. Özellikle kuzey tarafında, dış gövdenin daha büyük bitişik parçaları korunmuştur. Güneybatıda hala küçük bir kule kalıntısı vardır. Muhtemelen, kaleiçi güneybatı tarafta toprak altında yatmakta. Zamanında sık kullanılan mağaraya üç adımda iniliyor. Kalenin içinde çok sayıda kaya çökertmesi var. Tüm kale

alanı zengin tuğla ve seramik kırığı içerir. Özellikle yaygın yeşil sırlı ve kırmızı sırsız seramik parçalar. Son zamanlarda kaçak kazılarla önemli kısımları yıkıldı (Kuelzer, 2008: 415).

Mecidiye Beldesiyle bağlantılı İtalyan Koyu veya Kale Koyu içinde bulunan kale Roma Devri ve Orta Çağ süreci ile ilintili oluşum gösterirken, aynı kale içinde Trak dönemine işaret eden buluntular ile birlikte bir kaya sunağının varlığı açıkça gözlenmektedir. Kalenin içinde bulunduğu vadinin arka yamaçlarında Roma Devri ve Orta Çağ sürecine işaret eden nekropol alanlarının izlerine rastlanmaktadır (Beksaç, 2012: 25; Beksaç, Nurengin Beksaç, 2017: 612).

Kale, genel sınırlarını verecek şekilde duvar izlerini korumuştur. Yer yer birkaç metre ayakta bazı kısımlarda temel seviyesinde takip edilebilmektedir. Bu sayede planı çıkarılabilmiştir. Ancak bazı bölgelerde yoğun yıkılmalar sebebiyle, bazı mimari kalıntılarla sur bağlantısı kurulamamıştır.

Surlar çeşitli büyüklüklerde kabaca kesilmiş taşların güçlü beyaz bir harç kullanılarak moloz taş duvar tekniğiyle yapılmıştır (Fot. 383). Surun, dış ve iç cepheleri ise daha düzgün kesilmiş orta büyüklükteki taşlarla kaplanmıştır. Temel seviyesinde daha büyük kütleli taşlar kullanılmıştır (Fot. 384). Güney surları en fazla tahrip olan kısmıdır. Doğu surları birkaç metre yüksekliklerıyle takip edilebilmekte, batı surları yer yer kalan yüksek izlerle görülmektedir. Kuzey suru ise temel seviyesinde izlenmektedir.

Kalenin kurulduğu tepe kayaç bir arazidir. Sur temelleri bu sağlam zemin üzerinde yükseltilmiştir. Kalede kullanılan taş malzeme ile üzerinde bulunduğu arazinin kayaç formatı aynıdır. Surlarda kullanılan malzeme kireç taşıdır. Yapı malzemesi, belki de alanın tesviyesi sırasında buradan çıkarılan taşlardır. Bu sıklıkla uygulanan bir durumdur.

Taş nakliyesi maliyetli olduğundan, genellikle kaleler bulundukları yerin kaynaklarından faydalanılarak yapılmaktadır.



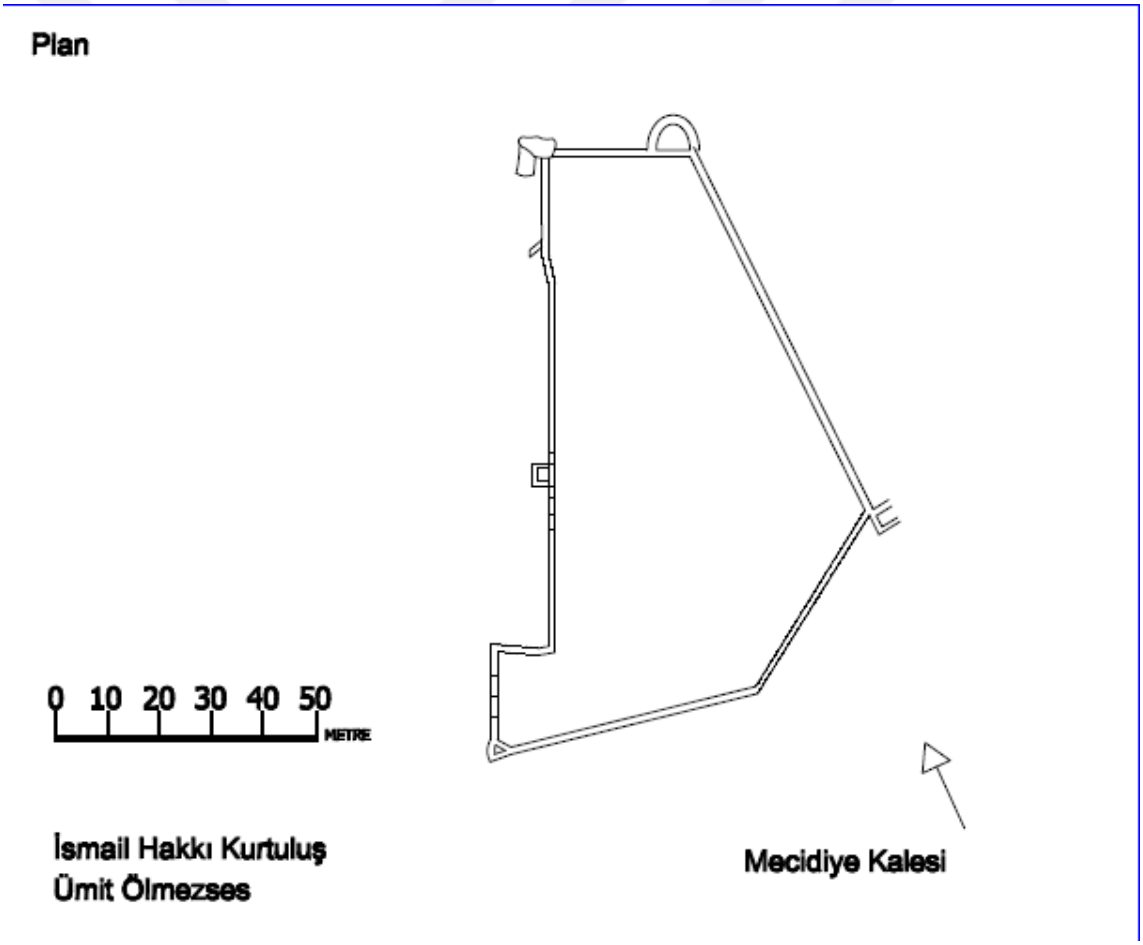
Res. 383. Surlarda, moloztaş duvar örgüsü ve beyaz harç kullanımı (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 384. Surların temel kısmında büyük blok taşlar kullanımı (İ.H. Kurtuluş, 2018)

3.1.11.4. Kale Kalıntısının Planı

Kalenin sınırlarını belirleyen izler takip edilerek çıkarılan plan sonucunda çokgen bir forma sahip olduğu anlaşılmıştır. Toplam beş adet burcu olduğu tespit edilmiştir. Kale, arazinin doğal yapısının gerektirdiği durum ve avantajlı bölümler değerlendirilerek şekillendirilmiştir. Güneyde sahil şeridi takip edilmiş, doğuda, kuzey-güney aksında bulunan çatak veya hendek sınır alınmış, kuzeyde alanın en yüksek noktası ve kuzeybatıdaki doğal kayaç kütlesi belirleyici olmuş, batı cephesinde vadi sınırı ve güneybatı uçtaki doğal kayaç kütlesi ile şekillenmiştir (Çiz. 41).



Çiz. 41. Mecidiye Kalesinin planı (İ.H. Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)

Kalenin güneybatı ucunda bulunan küçük burçtan başlayıp, güney sur hattı ile devam edilerek, sur uzunlukları verilip, yapı tanımlanacaktır.

Kalenin Güneybatı Ucunda Çıkma Yapan Doğal Kayaç Alan

Kalenin güneybatı ucunda, batıya doğru çıkma yapan alan, kalenin batı ve güney surlarının birleştiği kısımdır. (Çiz. 41; Fot. 385, 386). Batı burcu güney bitim noktası bu çıkma yapan bölümün kuzey suru olarak batıya doğru devam eder. Bu kısa surun uzunluğu 11 m.'dir (Çiz. 41; Fot. 387, 388). Çıkma yapan bu alanın batı bitiminden sonra sur, güney yönünde devam eder. Bu surun, güneybatı uçta yer alan burca kadar uzunluğu 19 m.' dir. Burcun batı cephesi dâhil edildiğinde 23, 50 m.' dir. Bu surun ortalama 60 cm. yükseklikte ayakta kalmış olan izlerinin 5 m.' lik kısmı olduğu tespit edilmiştir. Duvar kalınlığı 1, 10 m.' dir (Çiz. 41; Fot. 389, 390, 391). Kalenin bu bölümü doğal yapısı sebebiyle büyük bir burç şeklindedir ve iç kısmı moloz döküntü ve toprakla tamamen dolmuş durumdadır (Fot. 388).



Res. 385. Güneybatı burcun bulunduğu kayaç alanın batıdan görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



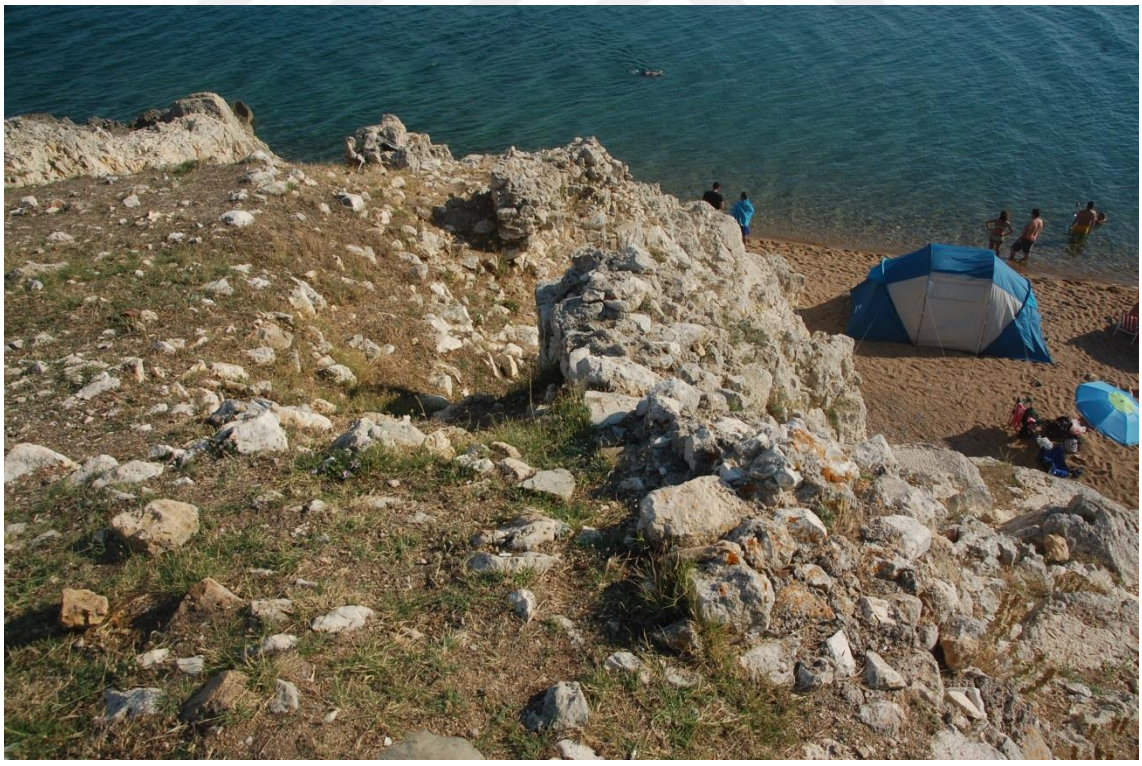
Res. 386. Güneybatı burcun bulunduğu kayaç alanın kuzeyden görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019)



Res. 387. Kalenin güneybatı ucunda bulunan, batıya doğru çıkma yapan kayaç kütlesi üzerinde doğu-batı aksında uzanan surun doğudan görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 388. Kalenin güneybatı ucunda bulunan, batıya doğru çıkma yapan kayaç kütlesi üzerinde doğu-batı aksında uzanan surun doğu üstten görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 389. Mecidiye Kalesinin güneydoğu ucunda çıkma yapan alanın batı surunun üstten görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 390. Mecidiye Kalesinin güneydoğu ucunda çıkma yapan alanın batı surunun batı cephesinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 391. Mecidiye Kalesinin güneydoğu ucunda çıkma yapan alanın batı surunun doğu cephesinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Kalenin Güney Batı Burcu

Kalenin güneybatı ucunda batı yönünde çıkma yapan doğal kayalık alanın güneybatı ucunda küçük bir burç bulunmaktadır. Burç üçgene yakın bir formdadır. Kuzey-güney yönünde uzanan bu bölgedeki batı suru iki ayrı duvarla doğu yönüne dönmektedir. Bu iki duvarın arasında kalan alan ise küçük bir burçtur. İlk duvar 19 m. sonra doğuya dönmekte, sonra 2 m.'lik bir boşluktan sonra ikinci duvar doğuya dönmektedir. Bu iki duvar 3 m. doğuda birleşerek, yapının güney suru olarak doğu yönünde devam etmektedir (Çiz. 41; Fot. 392). Bu küçük burcun batı cephesi 4, 30 m., güney cephesi ise 3 m. uzunluktadır (Fot. 393). Güneybatı burcu, aralarında beyaz harç bağlayıcı malzeme kullanılarak, orta büyüklükte ve birbirlerine yakın boyutlarda kesilmiş kireç taşıyla yapılmıştır (Fot. 394).

Güneybatı burcun iç kısmı moloz döküntü ve toprakla dolmuştur. Ancak yapı formunu koruyacak biçimde günümüze ulaşmıştır.



Res. 392. Mecidiye Kalesinin güneybatı burcunun kuzeyden görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 393. Mecidiye Kalesinin güneybatı burcunun batı ve güney cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 394. Mecidiye Kalesi güneybatı burcunun iç kısmının genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Kalenin Güney Suru

Kalenin en fazla hasar görmüş olan bölümü kuzey ve güney surudur. Denizden yüksek alanda devam eden güney suru, arazinin sınırının belirli olması ve temel seviyesindeki duvar izleriyle takip edilebilmektedir (Fot. 395, 396). Arazi yapısı sebebiyle batıya doğru tam düz bir hatla devam etmemekte, batı bölümü kuzeybatı yönünde kırılma yaparak batı suruyla buluşmaktadır. Bu sur, güneybatı uçtaki burçtan itibaren doğu yönünde 50 m. düz bir hat halinde devam eder ve bu noktadan kuzeydoğu yönüne dönüp 40 m. sonra güneydoğu uçta bulunan burçla son bulur. Toplam 90 m. uzunluğa sahiptir. Güney surun duvar kalınlığı 1, 40 m.' dir (Çiz. 41; Fot. 397).

Güney surunun ortasına yakın bir bölgede, güney kısımda, alt seviyede bir konumda sahil kenarında bulunan kayalık arazide küçük bir burç kalıntısı bulunmaktadır. Ancak bu burç ile kale surunun bağlantı izleri yoktur. Şu anki durumuyla bağımsız bir kule gibi görünmektedir. Belki bir nöbetçi kulübesi belki de içinde ateş yakılarak denizde bulunan gemicilere işaret gönderen küçük bir kuleydi (Fot. 398, 399).



Res. 395.Güney surun batı batı kısmı, genel görünüm (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 396. Mecidiye Kalesi güney surunda görülen temel izleri (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 397. Mecidiye Kalesi güney surun doğu kısmının genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 398. Mecidiye Kalesinin güney sahilinde bulunan küçük burç (kule) (İ.H. Kurtuluş, 2019)



Res. 399. Mecidiye Kalesinin güney sahilindeki burcun (kule) batıdan görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019)

Kalenin Güney Doğu Burcu

Kalenin güney suru ile doğu surunun güney köşesinde bir burç vardır. Bu burçtan sonra doğu suru kuzeye doğru eğimli bir arazide devam etmektedir (Çiz. 41). Doğu suru bir çatak veya hendekle bitişik araziden ayrılır. Kale sınırının doğusunda bulunan arazi deniz aşındırmalarıyla deforme olmuş kayaç bir arazidir. Bu alanın da doğusunda Uzunkum Plajı bulunmaktadır (Fot. 400).



Res. 400. (Sağda) güneydoğu burç, ileride taşlık arazi ve karşıda Uzunkum Plajının genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Güneydoğu burcu dikdörtgen bir şekle sahiptir. Bir kısmı yıkılmıştır ancak kalan duvarlardan formu hakkında bilgi edinilebilmektedir. Burcun şimdiki durumunda güney duvarı 2 m. kalınlığında 1, 50 m. uzunluğundadır. Kuzey duvarı 1, 40 m. kalınlığında 3, 50 m. uzunluğundadır. Burcun iç kuzey-güney aksında genişliği 2, 40 m.' dir. Alınan ölçülerden burcun uzun kenarı doğu-batı aksında olan dikdörgen bir forma sahip olduğu

anlaşılmaktadır. Güney surun devamı olan batı duvarı 1, 40 m. kalınlıktadır (Çiz. 41; Fot. 401, 402). Burç moloztaş duvar tekniğiyle yapılmış, beyaz harç kullanılmıştır (Fot. 403).



Res. 401. Kalenin güneydoğu burcunun üstten genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 402. Burcun kuzey ve batı duvarının iç kısmının görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 403. Güneydoğu burcun doğu iç cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Kalenin Doğu Suru

Kalenin doğu suru, güneydoğu köşede bulunan dikdörtgen burçtan itibaren başlayıp, kuzey yönünde meyilli bir arazide devam ederek kuzeydoğu köşede bulunan yarımdaire burçla son bulur. Düz bir aks üzerinde uzanan doğu suru 80 m. uzunluğa ve 1, 40 m. duvar kalınlığına sahiptir (Çiz. 41; Fot. 404).

Doğu suru, yer yer 1, 50 m.' yi bulan yüksekliğe ulaşan duvar kalıntıları ile günümüze ulaşmıştır (Fot. 405). Surun alt kısımları büyük boyutlu kesilen blok taşlarla yapılmış, duvar için sağlam bir zemin oluşturulmuştur. Duvar içyapısı, nispeten küçük boyutlu rastgele kesilmiş taşlarla, bol miktarda beyaz harç kullanılarak moloztaş duvar tekniğiyle yapılmıştır. Cepheler ise dış kısımları düzeltilmiş büyük boyutlu taşlarla perdelenerek, içyapıdaki moloztaş duvar yapısı cepheye yansıtılmamıştır. Dıştan ve içten daha etkileyici bir cephe görünümü sağlanmıştır (Fot. 406).



Res. 404. Doğu burcunun kuzey yönünde genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 405. Doğu surunun doğu cephesinin genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 406. Doğu surunun duvar yapısından detay görünüm (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Doğu suru duvar kalınlığı, güney ve orta kısımlarda net olarak tespit edilebilmektedir (Fot. 407, 408). Kalenin en yüksek noktası olan kuzey kısımda ise daha fazla tahribat olduğundan duvar yüzeyde izlenememektedir (Fot. 409).

Surun kaleiçi tarafı moloz atıklar ve toprak ile metrelerce dolmuştur. Doğu surlarından, doğu taraftaki çatak ya da belki de sonradan yapılmış hendek bölümüne çok miktarda yapı taşı akarak birikmiştir. Kalenin doğu bitişiğinde kuzey-güney yönünde uzanan çukur bölüm, deniz kıyısında minik bir koyaktan başlayıp kuzeye doğru meyilli bir arazide devam etmektedir. İçindeki yoğun moloz dolgu ve toprak birikintisinden dolayı doğal veya insan eliyle yapılmış olup olmadığı anlaşılamamaktır (Fot. 410). Bu durum ancak yapılacak bir kazıyla açıklığa kavuşturulabilir.



Res. 407. Doğu surunun güney kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 408. Doğu surunun izlenebilen orta kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 409. Doğu surunun daha fazla tahrip olan kuzey kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 410. Doğu surunun dışına doğru, hendeğe akmış olan kaleye ait yapı taşları (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Kalenin Kuzeydoğu Burcu

Kalenin kuzeydoğu köşesinde, kuzey yönünde yarımdaire formunda bir burç bulunmaktadır. Burcun doğu-batı yönünde genişliği 7, 50 m., kuzeye doğru olan yarıçap ölçüsü 5 m.' dir. 1, 80 m. duvar kalınlığına sahiptir ve kuzey surunun batı ucundadır (Çiz. 41; Fot. 411).

Burç kalenin en yüksek ve hâkim iki noktasından biri olan doğu ucunda bulunmakta, kuzey, doğu ve güney bölgelerini kontrol eder niteliktedir. Muhtemelen kuzeye açılan ana kapının yanında yer alan kuledir. Çünkü kalenin kuzeydoğusunda izleri uydu görüntülerinde izlenebilen yerleşim birimine ulaşımın olabileceği en uygun noktadır (Fot. 376, 412). Burç moloztaş duvar örgüsüyle yapılmış, bağlayıcı malzeme olarak beyaz harç kullanılmıştır. Burcun duvarlarından cephesi yıkılmamış durumda bulunan birinin

üzerindeki dokudan, moloztaş dolgulu duvarın iç ve dış cephesinin, yüzeyleri düzleştirilmiş taşlarla kaplandığı anlaşılmaktadır (Fot. 413).



Res. 411. Kuzeydoğu burcun iç kısmının genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019)



Res. 412. (Önde) yarımdaire formlu burç, (arkada) kalenin kuzeydoğusundaki arazi (İ.H. Kurtuluş, 2019)



Res. 413. Burcun güney duvarının iç kısmında, düzgün taşlarla kaplanmış duvar cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2019)

Kalenin Kuzey Suru

Kalenin kuzey suru doğudaki yarımdaire burçtan başlayarak kuzeybatıdaki doğal kaya kümesinde son bulmaktadır. Doğu-batı aksında düz bir çizgi halinde uzanmaktadır. Kaya kümesinden, doğudaki burca kadar olan uzaklığı 18 m.' dir. Burcun güney duvarının 7, 50 m. uzunluğu da eklendiğinde toplam 25, 50 m. uzunluğa sahiptir. Güney suruyla birlikte kalenin en fazla zarar görmüş diğer bir surudur. Ayrıca kalenin en kısa cepheye sahip olan surudur (Çiz. 41).

Kalenin kuzey surundan bir kalınlık ölçüsü alabilecek, ya da duvar formunu korumuş bir parça bulunmamaktadır. Temel seviyesinde izlenen bir kısımdan başka, surdan sağ ve sol yana dökülmüş yapı taşlarının izleri, düz bir hatta uzandığını göstermektedir (Fot. 414, 415). Yapı taşlarının bir kısmı bitki örtüsü içindedir (Fot 416).



Res. 414. Kuzey suruna ait temel izleri (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 415. Kuzey suruna ait dağılmış durumda yapı taşları (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 416. Bitki örtüsü içinde bulunan kuzey sura ait yapı taşları (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Kalenin Batı Suru

Kalenin kuzey batı köşesinde büyük bir kaya kütlesi bulunmaktadır. Kuzey ve batı surları bu kayada birleşmektedirler. Kaya bloğu, kuzeydoğu burcu gibi kalenin en yüksek kodunda bulunmaktadır. Doğal bir burç işlevi gören kaya bloğu üstünde eskiden bir yapı olduğunu kanıtlayacak bir iz yüzeydeki kalıntılardan tespit edilememektedir. Ancak surun kaya bloğunun üzerinde devam ettirilmiş olabileceğini gösteren izler, üzerinde bulunan dağılmış yapı taşlarıdır (Fot. 417). Batı ve kuzeydeki araziye hâkim bir konumda yer almaktadır. Doğu-batı aksında 7, 50 m., kuzey-güney aksında 8 m. uzunluğa sahiptir. Kuzey suru kayacın doğu cephesinin güney köşesine yakın bir noktada kayaçla birleştirilmiştir. Batı suru ise daha düşük bir kodda, kayacın güneydoğu köşesine yakın bir noktada kayaçla birleştirilmiştir. Kayacın kütlevi yapısı sebebiyle, surun bir parçası olarak, burç şeklinde değerlendirildiği anlaşılmaktadır (Çiz. 41; Fot. 418, 419, 420).



Res. 417. Mecidiye Kalesinin kuzeybatı köşesinde, kaya bloğunun üzerinde dağılmış durumdaki yapı taşları (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 418. Mecidiye Kalesinin kuzeybatı köşesinde bulunan kaya kütlesi (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 419. Kuzey surunun kaya bloğuyla birleştiği kısım (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 420. Kaya bloğuyla birleşen kuzey surunun kuzey cephesinin batıdan görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Kayaç alanın güney ucunun, kaleiçi kısmında, içerisine 3 taş basamakla inilen küçük boyutlarda bir kapalı alan (mağara) bulunmaktadır (Fot. 421, 422).

Mağaranın çok küçük boyutlu olması onun depolama veya bu tür başka amaçla kullanılamayacağını göstermektedir. Ancak merdivenle giriş sağlanmış olması eskiden belki de dinsel amaçlı kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.



Res. 421. Küçük mağaranın güneye bakan giriş kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2019)



Res. 422. Küçük mağaraya inmeyi sağlayan taşa oyulmuş 3 basamak (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Kalenin batı surları kuzey uçta bulunan kaya kütlesinden itibaren başlayarak, güney uçta, batıya doğru çıkma yapmış olan doğal alanın kuzey ve batısını da sınırlayarak, güneybatı uçta bulunan burç ta son bulmaktadır (Çiz. 41; Fot. 423).

Batı suru kayadan itibaren güneye doğru 16 m. boyunca, yoğun bitki örtüsü içinde, sadece taş kalıntılarından oluşan bir iz şeklinde vardır (Fot. 424). Daha sonra güneye doğru uzanan 6 m.' lik duvar kalıntısı bulunmaktadır. Bu duvarın 3. m.'sinde batıya doğru uzanan 3 m. uzunluğunda bir duvar daha bulunmaktadır. Bu bir burcun kalıntısıdır. Burcun cephesinin dış yüzeyleri düzgün kesilmiş taşlarla yapılarak, moloztaş duvar örgüsü gizlenmiştir (Çiz. 41; Fot. 425, 426, 427).

Sur daha sonra doğu yönünde dönerek, devam eder. Bu kısım 5, 50 m.' dir. Batı suru bu noktada yine güney istikametinde devam eder ve 33 m. boyunca uzanır. 38, 50 m.' lik sur hattı sadece temel izleriyle takip edilebilmektedir ve çok fazla tahribata uğramıştır. Batı sur duvar kalınlığı 1, 40 m.' dir (Çiz. 41; Fot. 428, 429).

Güney yönünde, temel seviyesinde duvar izleri takip edilebilen bu boşluktan sonra bir burç kalıntısı bulunmaktadır. Burç, uzun kenarı kuzey-güney aksında olmak üzere dikdörtgen formdadır. Burcun batıya doğru uzanan kuzey ve güney duvarları 3 m. uzunlukta, kuzey-güney yönünde uzanan batı duvarı ise 4, 60 m.' dir. Duvar kalınlığı 1, 10 m.' dir. Ancak duvarların cephelerinde meydana gelen yıkılmalardan dolayı orijinal duvar kalınlığı olmayıp, günümüzdeki mevcut durumun saptamasıdır. Orijinal durumunda bu ölçü daha fazla, muhtemelen sur duvarlarına dayanarak 1, 40 m. olmalıdır. Burcun iç genişliği 2, 60 X 2, 40 m.' dir. Burca kuzey ve güney taraftan bağlanan batı surunun 2 şer m.'lik kısımları bir miktar ayaktadır. Dış cephelerde duvarı kaplayan daha düzgün işçilikle yapılan duvar dokusu dökülmüş, iç cephelerde sağlam durumdadır (Çiz. 41; Fot. 430, 431).



Res. 423. Kalenin batı surunun bulunduğu cephenin genel görünümü. Soldaki (kuzey) ve sağdaki (güney) kaya kütleleri arasında uzanmaktadır (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 424. Kaya bloğunun güney cephesi ve ona bağlanan batı surunun izlerinin bulunduğu alan (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 425. Batı surunun kuzey uçtaki ilk burç kalıntısının kuzeyden görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 426. Batı surunun kuzey uçtaki ilk burç kalıntısının batıdan görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 427. Batı surunun kuzey uçtaki ilk burç kalıntısının güneyden görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 428. Batı surunun temel seviyesinde izlenebilen bölümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 429. Güneydeki burçtan batı surunun temel seviyesinde izlenebilen kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 430. Batı surunun güney kısmına yakın yer alan burç kalıntısının üstten görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 431. Batı sur üzerinde bulunan burç (sol) ve güneyindeki sur kalıntısının (sağ) batı cephesinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Burç kalıntısından sonra güney yönde 3, 20 m. temel izinden sonra, yaklaşık 1, 50 m. yüksekliğinde, 3 m. uzunluğunda batı sura ait bir duvar parçası vardır. Ancak kaplama taşları yıkılmış iç moloz duvar örgüsü görülebilmektedir (Çiz. 41; Fot. 432, 433).

Duvar kalıntısından sonra güney yönünde 24 m. sonra, kalenin güneybatı köşesinde, batı yönünde çıkma yapan alanın kuzeydoğu ucuna ulaşılmaktadır. Bu iki nokta arasında, batı suruna ait küçük kalıntı izleri ve surdan koparak düşmüş duvar parçaları bulunmaktadır (Fot. 434). Kalenin batı surunun, batı yönde çıkma yapan kayalık alana bitişen kısmının bazı kalıntıları görülebilmektedir (Fot. 435).

Kalenin güney suru 92 m., doğu suru 80 m., kuzey suru 25, 50 m, batı suru 99 m. uzunluğundadır. Toplam olarak 296,50 m. sur uzunluğuna sahiptir. Ayrıca farklı formlara sahip beş tane burcu bulunmaktadır.



Res. 432. Burcun güneyinde bir kısmı ayakta olan batı sur kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 433. Burç ve güneyinde bulunan batı suruna ait duvar parçasının üstten görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 434. Batı surunun güney bitim noktasına kadar ayakta kalmış duvar yoktur, surdan kopan bazı parçalar bulunmaktadır (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 435. Batı surunun kayaç alanla birleştiği yerde bulunan duvar izi (İ.H. Kurtuluş, 2018)

3.1.11.5. Kale Kalıntısının Değerlendirilmesi

Mecidiye kalesi, bulunduğu alandaki stratejik iki nirengi noktası temel alınarak kurulmuştur. İlki kalenin güneybatı köşesindeki, hem denize hem de batısındaki kumsala hâkim yüksek kayaç alandır. İkincisi kuzeybatı köşesindeki, batısındaki ovaya hâkim konumdaki yüksek kayaç alandır. Bu iki kayaç alan doğal yapılarıyla bir burcu andırmaktadırlar. Kalenin kuzeydoğu köşesine yapılan yarımdaire burç, kalenin bu yönünü güçlendirmede yapay bir yükseklik oluşturmakdadır. Aynı şekilde güney doğu burcu daha küçük boyutlarda olsa da bu köşede yer almaktadır. Böylece kalenin, ayakta olduğu zamanlarda, dört köşesinde yer alan burçlarla oldukça gösterişli bir görünüme sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Kalede bulunan surların içyapısı tüm yönlerde, beyaz bir harç kullanılarak, moloztaş duvar tekniğiyle yapılmıştır. Surların cepheleri bu moloz dolgu içyapıyı gizleyen, dış yüzeyleri daha düzgün kesilmiş taşlarla kaplanmıştır. Kuzeydoğu burcun ve batı cephesindeki surun dış görünüm olarak benzer duvar yapısı vardır (Fot. 413, 426). Ancak bu dış kaplama doğu cephede biraz farklılık göstermektedir (Fot. 406). Bu durum, doğu surunun kalenin farklı bir dönemine ait olduğunu göstermektedir. Doğu suru kuzey ve batı surundan daha önceki bir döneme işaret etmektedir. Güney surun cephesi bir iz kalmadığından bilinmemektedir. Önceden de anlatıldığı gibi kale zaman içinde saldırıya uğramış ve el değiştirmiştir. Muhtemelen meydana gelen tahribat sonrası, kuzey ve batı surları kapsamlı bir tamirat geçirmiş olmalıdır. Kuzey ve batı surlarının duvar tekniği, yüzey buluntuları ve tarihi bilgiler birbirini tamamlayacak veriler oluşturmakta ve 14. yüzyıl başlarını teyit etmektedir.

Tarihsel veriler, önceden de anlatıldığı gibi 14. yüzyıl başlarında *Magarisi* ‘ nin Katalanlar tarafından alındığını bildirmektedir. Buradan da anlaşıldığı üzere, *Magarisi* daha öncesinde de vardır. *Magarisi*, nin bulunduğu yer, kalenin doğusundaki sahilin (Uzunkum) üst kısımlarındadır. *Magarisi*’ nin doğusunda İbriçe Limanı bulunmaktadır. Buna göre İbriçe Limanı, *Magarisi*’ nin limanıdır. Bu isimsiz kale ise, büyük olasılıkla Magarisi*’ nin* kalesidir. Dolayısıyla *Magarisi Kalesi* olarak isimlendirmek mümkündür.

Magarisi’ nin İbriçe Limanı ve kaleye yakın durumda bulunması önemlidir. Korunaklı bir konumda bulunan İbriçe Limanında bir kale yoktur. Dolayısıyla büyük bir yerleşim yeri olan Magarisi’nin kalesi çok yakınında bulunan, İtalyan koyundaki kaledir. Koyun isminin hala İtalyan Koyu olarak anılması tarihsel veriler dikkate alındığında dikkat çekicidir.

Bölgedeki tek korunaklı liman olan İbriçe Limanına inen mallar, karayoluyla, belki de eski şehrin *(Magarisi)* içinden geçerek kaleye ulaştırılmaktaydı. Kale, limandan gelen ve iç bölgelerden limana ulaşması gereken malların toplandığı bir üs görevi yapmaktaydı. Yani kale sadece askeri amaçla kurulmamış, ticari malların korunması ve ticari akışını sağlamak için yapılmıştır. Çok büyük olmayan yapısı, sahil kenarında yer alması, iç bölgeye karayolu bağlantısı bulunması, korunaklı bir limana yakın konumda olması gibi diğer özellikleri de ticari bir kale olduğunu destekleyen özelliklerdir. Burada gümrük işlerini yapan resmi ofis, tüccarların ofisleri, depolar, güvenliği sağlamak için küçük bir askeri birlik bulunuyor olmalıdır. Kalenin bulunduğu yerde korunaklı bir koy yoktur. En yakınındaki İbriçe Limanıyla ilişkili olmaması mümkün değildir. Ve bu ilişkiyi sağlayan da kale ve liman arasında yer alan büyük yerleşim birimi *Magarisi,* (İbrik Baba) dir (Fot. 376).

Saros körfezinde tarih boyunca yoğun bir deniz ticaretinin olduğu bilinmektedir. Sadece büyük gemilerle açık denizler üzerinden gelen malların ticareti değil, kürekli küçük teknelerle de (Trireme) kıyı ticareti yapılmıştır. Örneğin yelkenli gemiler sadece Enez ve İbriçe Limanına yanaşabilirken, küçük tekneler Mecidiye (Magarisi) ya da Gökçetepe kalelerinin yanında bulunan kumsallar gibi daha korunaksız kıyılara yaklaşıp, ticari faaliyetlerde bulunabiliyorlardı. Saros sahili kenarında birbirine yakın bulunan birçok kale, bu sıkı ve sürekli ticaretin göstergeleridir.

Kaynaklarda kalenin 14. yüzyıldan önceki dönemleri için net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Kalenin sur yapısından bir Bizans kalesi olduğu anlaşılmaktadır. 14. yüzyılda kale Katalanlar tarafından Bizanslılardan alınmıştır. Kalenin büyük bölümü Bizans taş işçiliğini göstermektedir. Ancak ilk kurulumu ve Bizans dönemi faaliyetleri hakkında bilgiye ulaşılamamıştır.

Kalede yapılan yüzey araştırması sırasında bulunan seramik parçaları ve diğer küçük buluntular kalenin ya da kalenin bulunduğu alanın geçmişinin çok daha eskilere dayandığını gösteren ipuçları vermektedir.

Kalede bulunan seramiklerin içinde, Roma öncesi döneme işaret eden koyu renkli, içinde kuvartz parçaları olan seramikler vardır. Bu seramikler bölgenin yerli halkı olan Traklarla ilintilidir. Bu seramik parçaları, alanın Traklar zamanında kale olarak kullanıldığını ispatlayan bir kanıt olmamakla birlikte, farklı amaçlarla da olsa kullanılmış olabileceğini göstermektedir (Fot. 436).

Enez kalesinin M.Ö. 190 yılında Romalıların yönetimine geçtiği düşünüldüğünde, Saros Körfezinde birbirine yakın konumda bulunan kalelerden biri olan Mecidiye Kalesinde bulunan Roma dönemi seramik parçaları, bu dönem içinde bir kale kurulmuş olabileceğini düşündürmektedir. Kalenin farklı işçiliğe sahip doğu surları, diğer

yönlerdeki sur duvarlarından farklılık göstermektedir. Ancak kalenin Roma döneminde varlığını kanıtlayacak delil olarak saymak için henüz yine de yetersizdir.

Yapılan bir çalışma da, kalede bulunan siyah firnisli kaide parçası ve siyah-kırmızı astarlı kiremit parçalarına dayanarak, kalenin ilk kez 4. yüzyılda inşa edildiği, ileri sürülmüştür (Karaca, E, 2019: 102-103).

Bölgede bu dönemle ilgili yapılan çalışma sırasında, kalenin bulunduğu alanda Traklar dönemine ait altar ve kutsal alan olduğu tespit edilmiştir (Beksaç, 2012: 23-24; Beksaç, Nurengin Beksaç, 2017: 612).



Res. 436. Kalede bulunan Demirçağ dönemine ait seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Bulunan diğer seramik kalıntıları Roma dönemine ait parçalardır. Pembe renkli hamura sahip, ince bir işçilikle yapılmış siyah astarlı kalıntılar yanı sıra günlük kullanım eşyalarına ait sırsız kap parçaları vardır. Ait oldukları objenin formunu verecek nitelikte olmasa da, sağladıkları ipuçları nedeniyle önemlidirler (Fot. 437, 438).

Kalede, Bizans dönemine ait sırlı, sarı renkli sigrafitto seramikler, sırlı kahverengi seramikler bulunmuştur. Kaliteli bir işçiliğe sahip olan sigrafitto seramikler 12. yüzyıl sonu 13. yüzyıl başlarında Bizans' ta yoğunluklu olarak üretilmişlerdir (Fot. 439). Kısıtlı zamanda ve sadece yüzeyde gözlemleme sonucu ulaşılan çok ve değişik özelliklerde seramiklerin bulunan örneklerle sınırlı olmayacağı, daha detaylı çalışmalar sırasında bu çeşitliliğin artacağı düşünülmektedir.

Kalede ayrıca farklı dönemlere ait, farklı formlarda ve menşei belirlenemeyen birçok sırlı ve sırsız seramik parçaları bulunmuştur (Fot. 440, 441,441a). Bu durum ise kalenin uzun bir zaman dilimi içinde yoğun bir ticari trafiğe sahip olduğunu göstermektedir.

Son olarak, tarihlendirilmesi mevcut durumuyla mümkün olmayan bir bardak veya dar ağızlı bir objeye ince bir cam parçası bulunmuştur (Fot. 442).



Res. 437. Kalede bulunan Roma dönemi, pembe hamurlu, siyah astarlı seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 438. Kalede bulunan Roma dönemi sırsız seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 439. Kalede bulunan, Bizans dönemine ait sarı renkli, sırlı sigrafitto seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2018)



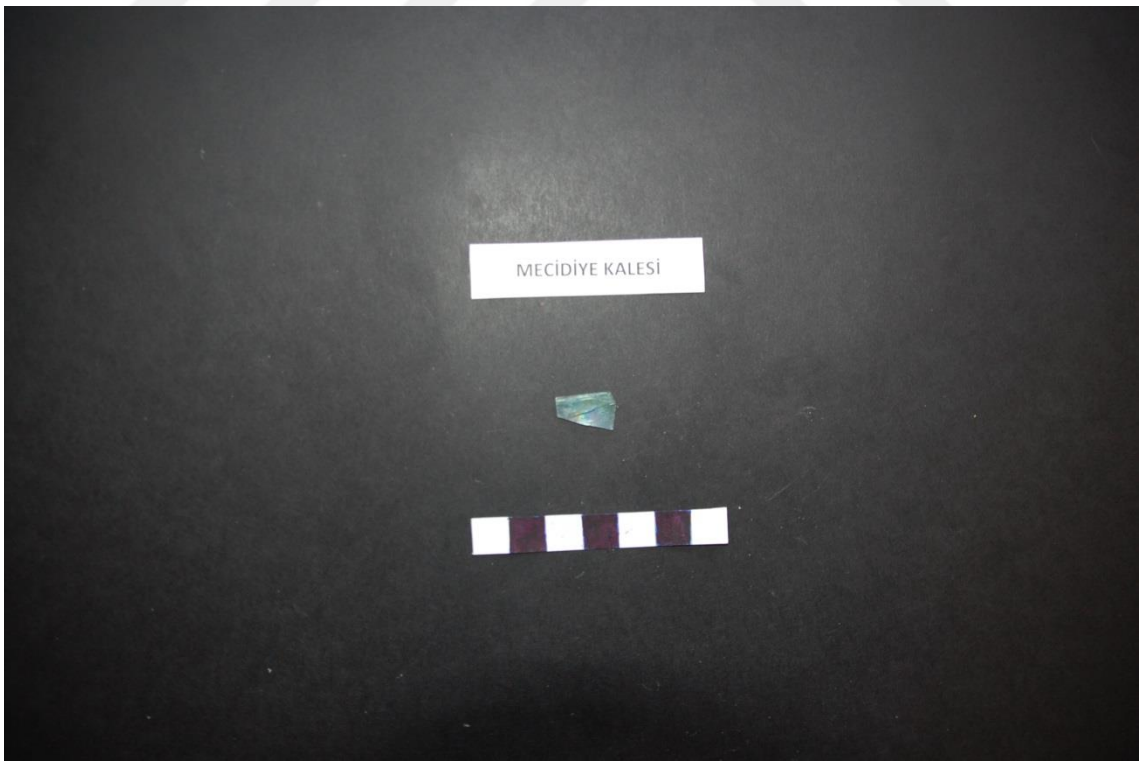
Res. 440. Kalede bulunan farklı hamur rengine ve cinsine sahip seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 441. Kalede bulunan altı düz derin kâselerin içinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 441a. Kalede bulunan altı düz derin kâselerin dip kısımlarının görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 442. Kalede bulunan ince yapılmış, bir objenin ağız kısmına ait cam parçası (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Kalede bulunan farklı zaman ve kalitede çok sayıdaki seramik, kalenin ticari faaliyetlerinin çeşitliliği ve zenginliğini göstermesi açısından önemlidir. Farklı dönemlere ait seramikler, kaleiçinde ve çevresindeki arazide, farklı dönemlere ait olarak karışık biçimde ve çok miktarda bulunmaktadır. Ayrıca kalenin bulunduğu alanın uzun bir süre boyunca kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bölgenin en eski halkı Traklar' ın kalenin bulunduğu alanı kullandıkları, zayıf izler içerse de Romalılar zamanında var olabileceği, Bizans (Doğu Roma) İmparatorluğu sırasında ise hem tarihi kaynaklarca hem de yüzey buluntularıyla var olduğu kesin olarak anlaşılmaktadır. Ancak kalenin tarihsel geçmişinin tam olarak aydınlığa kavuşturulması, burada yapılacak bilimsel bir kazı çalışmasıyla mümkündür.

Kalede sürekli olarak kaçak kazılar yapılmaktadır (Fot. 443, 444). Günümüze ulaşmış ve çok az kalmış olan parçaları da her geçen yıl biraz daha eksilmektedir. Ayrıca yaz aylarında plajdan faydalananlar tarafından kale içi ve çevresi, bırakılan her türden atıkla kirliliğe uğramaktadır. Sur ve kaleye ait parçalar üzerinde yazı yazma, kazıma, taş koparma gibi eylemlerde zarar vermektedir. Kale alanının ivedilikle bir tel duvarla çevrilip, korunmaya alınması gerekmektedir.



Res.443. Mecidiye Kalesinin kuzeydoğu burcunda yapılan kaçak kazı sonrası çıkan toprak ve taşların, batıdaki araziye atılan kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 444. Mecidiye Kalesinin batı surunun iç kısmında yapılan kaçak kazı izleri (İ.H. Kurtuluş, 2018)

3.1.12. Yaylaköy Kalesi

Yaylaköy, idari olarak Edirne' nin Keşan ilçesine bağlıdır. Edirne'ye 148 km., Keşan ilçesine 40 km. uzaklıktadır. Köyün güney arazisi Saros Körfeziyle sınırdır. Saros Körfezinden yaklaşık 3 km. içerdedir.

Yaylaköy' ün gelir kaynakları tarım, meyvecilik, hayvancılık, balıkçılık ve yaz aylarında yoğunlaşan ziyaretçiler sebebiyle turizmdir.

Yaylaköy' ün eski ismi *Glaphyra*' dır (Kuezler, 2008: 693-694). Köyün sokaklarında ve bazı evlerin bahçelerinde eski dönemlere ait şpoli parçalar bulunmaktadır.

Köy çevresinde bol miktarda keramik ve diğer arkeolojik verilere rastlanmaktadır. Bu veriler de yerleşme ve mezarlık alanlarıyla benzer biçimde Geç Roma ve Orta Çağ sürecine işaret etmektedir (Beksaç, 2012: 30).

Yaylaköy Kalesi, köyün güneyinde, yaklaşık 3 km uzakta, Saros Körfezi kıyısındadır (Fot. 445). Edirne' nin il sınırları içinde kalan Saros Körfezi kıyısındaki, doğudan itibaren yer alan kıyı kalelerinin üçüncüsüdür. Günümüzde, Mecidiye Kalesi ile Yayla Kalesi arasında kıyı boyunca iletişimlerini sağlayan bir karayolu bulunmamaktadır. Mecidiye Köyü üzerinden iç bölgelerden geçerek Yayla Kalesine ulaşılan yolun mesafesi 27 km.' dir. Ancak kıyı boyunca kuş bakışı takip edildiğinde, Yayla Kalesi ile Mecidiye Kalesi arasındaki mesafe (yaklaşık 10 km.), Gökçetepe Kalesi ile Mecidiye Kalesi arasındaki mesafeye (yaklaşık 12 km.) göre daha yakındır (Fot. 446). Kalelerin faal oldukları zamanlarda, bu kaleler arasında sağlanan deniz taşımacılığı iletişimi düşünüldüğünde, aralarında bulunan bu benzer uzaklıklar bir anlam içermektedir. Kaleler bilinçli olarak belirli mesafelerde kurulmuş olabilir.



Res. 445. Yaylaköy ve güney sahilinde Yaylaköy Kalesi (Google Earth, 2019)



Res. 446. Gökçetepe, Mecidiye ve Yaylaköy Kalelerinin Konumu (Google Earth, 2019)

3.1.12.1. Tarihsel Veriler

Yaylaköy'ün sahil kesiminin ismi *Mazabinası*' dır. Piri Reis, Kitab-ı Bahriye kitabında, Melas Kolpos (Saros Körfezi) haritasında, *Magarisi*' nin *(İbrikbaba)* batısındaki yıkık bir kaleden bahsetmiştir. Burası *Mazabinası*' nın kalesi olabilir (Kuezler, 2008: 518-519).

Ayrıca yakın zamanlarda yapılan yüzey araştırmaları sırasında kalenin varlığıyla ilgili kısa bilgiler verilmiştir.

Kalenin uçları doğrudan kumsala paralel uzanır. Arazi aşırı işgal edilmiş, ancak buna rağmen, bazen 1,5 m.' den daha yüksek birkaç duvar vardır. Duvar ağırlıklı olarak taştan yapılmıştır, harç izleri vardır. Birkaç yerde sırsız kırmızı seramik parçaları bulunmuştur (Kuezler, 2008: 519).

Yayla'nın 4 km. güneydoğusunda *Mazabinası* ya da *Yayla Sahili* kayda değer demirlemeli bir yerleşimdir (Kuezler, 2014: 57).

Edirne ilinin Keşan ilçesine bağlı İbriçe ve Yayla Köyleri civarındaki Orta Çağ ve Geç Bizans Devri Kaleleri incelendi. Bunların Saros Körfezi'nin kuzey kıyısını koruma amacıyla inşa edildikleri sanılmaktadır (Sayar, 2003: 53).

Büyük ölçüde tahrip edilmesine rağmen belirli bir bölümü seçilmekte olan ve etrafı surlarla çevrili bir Orta Çağ yerleşmesinin kalıntıları görülmektedir. Arkeolojik alan kumsalın hemen arkasında yer almaktadır. Yerleşim alanının ön kısmında eski bir liman teşkilatının izlerinin seçilebildiğine dair mevcut bilgiler bu yerleşmenin önemli bir liman işlevi de görmüş olduğuna işaret etmektedir. Her ne kadar Yayla Kalesi olarak bilinse de, bu yerleşmenin normal bir kaleden çok daha geniş boyutlu bir Ortaçağ iskân alanı olduğu görülmektedir. Dikdörtgen planlıdır (Beksaç, 2012: 29).

Tarihsel veriler ve yakın zamandaki tespit çalışmaları, kalenin tarihi geçmişiyle ilgili net bilgiler vermemektedir. Kalenin ne zaman ve kimler tarafından kurulduğu bilinmemektedir. Ancak kalenin kendi verilerinin değerlendirilmesi ve yakınında bulunan ve daha fazla tarihsel bilgiler sunan diğer Saros Körfezi kaleleri ile irtibatlı olduğu düşünüldüğünde, yaklaşık sonuçlara ulaşmak mümkündür.

3.1.12.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu

Kale kalıntısı, Yaylaköy sahilinde, güney cephesi hemen sahile bitişik olarak doğu-batı aksında uzanmakta, denizle arasında kumsal sahil şeridi bulunmaktadır. Doğu ve batı surları kuzey yönünde uzanarak kuzey surunun köşeleriyle birleşmektedir. Düz bir alanda kurulmuştur. Kalenin bulunduğu alan doğu, batı ve kuzey yönlerinden konut yapılarıyla çevrelenmiş durumdadır. Kale içi yoğun bitki örtüsüyle kaplıdır ve yaklaşık 1, 5 m. dolgu toprakla örtülüdür. Sık karaçalı bitkileri sebebiyle iç kısmında yüzey çalışması yapmak mümkün değildir (Fot. 447).



Res. 447. Yaylaköy Kale alanının iç kısmındaki yoğun bitki örtüsü (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Kalenin bulunduğu alanın doğu ve batı sınırlarını açılan yollar belirlemektedir. Güney yönden sahille sınırlı olup, kuzey sınırında konutlar ve henüz boş olan arsa vardır. Ayrıca alanın hemen hemen tam ortasından, doğu-batı yönünde geçirilen anayol, alanın dolayısıyla kalenin bütünlüğünü bozmuştur. Alanın çevresinde açılan yolların kesiştiği köşelerde dik açılar törpülenerek, yumuşak köşeler haline gelmiştir (Çiz, 42; Fot. 448). Kalenin bulunduğu alan, kalenin orijinal durumundaki alanın tamamı olmayabilir. Özellikle kuzeydeki sınır duvar izleriyle belirlenmiş değildir. Aslında alanın doğu ve batı sınırları da, açılan yollarla belirlenmiş, büyük çoğunlukla net duvar izlerine sahip değildir.



Res.448. Yaylaköy kalesinin yapılaşma içindeki konumu (Google Earth, 2019)

3.1.12.3. Kale Kalıntısının Durumu

Kale kalıntısı ile ilgili çok az iz takip edilebilmektedir. Kalenin hemen hemen tamamı yıkılmıştır. Yüzeyde çok az bir kısmı izlenebilmektedir. Kalan izlerden anlaşıldığı kadarıyla taş malzemeyle yapılmıştır. Moloztaş duvar örgüsüyle yapılan duvarlarda güçlü beyaz harç kullanılmıştır. Orta büyüklükte ve farklı biçimlerde, yüzeyleri düzeltilmiş taşlar, duvarın dış ve iç cephelerinde, moloztaş duvar içyapısını örtecek şekilde kaplama olarak kullanılmıştır (Fot. 449). Surun dış kaplama kısımlarında tuğla hatıllı duvar örgüsü kullanıldığı, kalan izlerden anlaşılmaktadır (Fot. 450). Ancak bazı kısımlarında tuğla hatıl kullanılmamıştır (Fot. 451). Bu da zaman içinde yapılan onarımlarla ilgili olmalıdır.



Res. 449. Yaylaköy Kalesinin moloztaş duvarların cepheleri daha düzgün kesilmiş taşlarla kaplanmıştır (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 450. Yaylaköy Kalesinin güney duvarının tuğla hatıllı duvar işçiliğiyle yapılmış kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 451. Tuğla hatıl kullanılmayan güney duvarı (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Kaleiçi yaklaşık 1,5 m. toprak ve molozla dolmuştur (Fot. 452). Güney surunun yıkılan kısımlarında bu dolgu rahatlıkla görülebilmektedir. Bazı yerlerde dolgu kesitinden anlaşıldığı kadarıyla yoğun yaşanmışlığın izleri tabaka halinde sırsız seramik kalıntıları ve büyük boyutlu zahire[64] küpleri ile görülmektedir (Fot. 453, 454).

Kale, genel olarak çok yıkılmış bir durumdadır ve surların bazı kısımları günümüze ulaşabilmiştir.

[64] Gerektiğinde kullanılmak üzere saklanan tahıl.



Res. 452. Kaleiçi zeminini dolduran toprak ve moloz yığıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 453. Kaleiçi'ndeki dolguda bulunan yoğun seramik kalıntıları (İ.H. Kurtuluş, 2018)



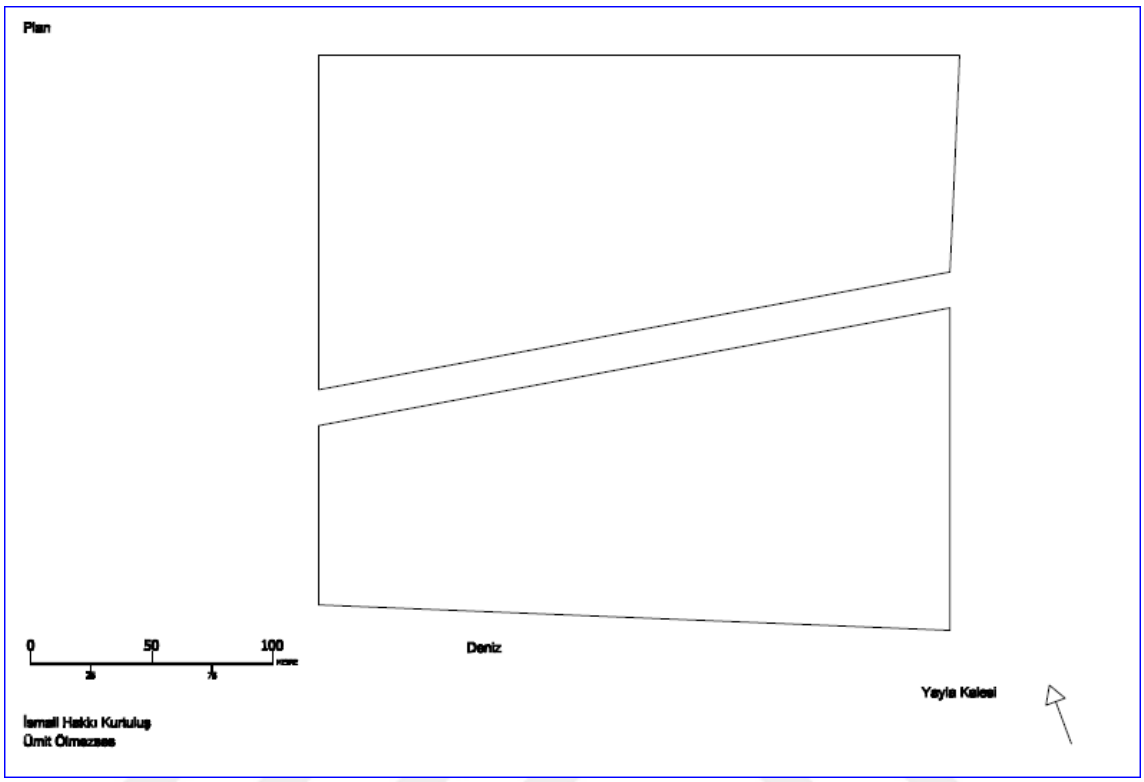
Res. 454. Kaleiçi'ndeki dolguda bulunan zahire küpü kalıntıları (İ.H. Kurtuluş, 2018)

3.1.12.4. Kale Kalıntısının Planı

Yaylaköy kalesi, günümüze ulaşan izlere göre, kareye yakın bir plana sahiptir. Düz bir araziye kurulmuştur. Kuzey ve güneyde yamuk planlı iki parça haline gelmesine sebep olan bir yol ortasından doğu-batı aksında geçirilmiştir. Yolun genişliği 15 m.' dir. Burada yolun güneyinde kalan kaleye ait parçanın uzunluğu 245 m., kuzeyinde kalan parçanın uzunluğu 240 m.' dir. Planda köşeler olması gerektiği durumunda gösterilmiş olmasına rağmen mevcut durumda yıkılarak veya yol açımı sırasında traşlanarak pahlı bir hal almıştır (Çiz. 42, Fot. 448).

Düz ve engebesiz bir arazide kurulan kale simetrik bir plana sahiptir. Güney cephesi denize bakmakta, deniz ile arasında dar bir kumsal bulunmaktadır. Güney cephesindeki duvar kalıntılarının bazı yerlerinde çıkma yapan kısımlarının burç olduğu

anlaşılmaktadır. Yoğun yıkılmalar cephe hattında tespit edilen tek burçtan başkasının varlığını tespit etmek için gerekli ipuçlarını yok etmiştir. (Çiz. 42).



Çiz. 42. Yaylaköy Kalesinin Planı (İ.H. Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)

Kalenin güneydoğu köşesinden başlayarak, batı yönünde ilerleyip kalıntı incelenecektir.

Kalenin Güney Suru

Çağımızda yapılan yol açma çalışması sırasında, güneybatı köşesinin batı ve kuzey yönünde 10 m.' lik bölümü traşlanarak duvar köşesi yuvarlatılmıştır (Fot. 448, 455). Bu köşeden batıya doğru güney surun 50 m.' lik kısmı yıkılmıştır ve cepheden sadece dolgu toprak görülebilmektedir (Fot. 456). Daha sonra batıya doğru 20 m. uzunluğunda bir duvar kalıntısı bulunmaktadır (Fot. 457). Bu duvar dış kaplaması birbirine yakın büyüklükte kesilmiş taşlarla yapılmış, aralardaki boşluklara ince kesilmiş taşlarla destek yapılmıştır. Tuğla hatıl işçiliği görülmemektedir. Bağlayıcı malzeme

olarak güçlü beyaz harç kullanılmıştır. Yaklaşık 1 m. yüksekliğindeki kısmı ayaktadır (Fot. 458).



Res. 455. Yaylaköy Kalesinin güneydoğu köşesi (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 456. Yaylaköy Kalesinin güney surunun doğu kısmında yıkılmış bölümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 457. Batıya doğru uzanan 20 m. uzunluğundaki sur kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 458. Batıya doğru uzanan 20 m. uzunluğundaki sur kalıntısının cephe görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Bahsedilen 20 m. uzunluğundaki sur kalıntısından sonra 15 m.' lik bir boşluk bulunmaktadır (Fot. 459). Boşluğun bitiminden itibaren batıya doğru uzanan 60 m. boyundaki sur kalıntısı, farklı cephe yapısıyla dikkat çekmektedir. Ayakta kalan surun bu bölümünün batı ucunda bir burç olan çıkıntılı kısım bulunmaktadır (Fot. 460). Burcun doğu bitişiğinde iç kısımda kalmış duvar cephesi ve burcun doğu duvarının cephe düzeniyle düzgün taş kaplama yapısı bu görüşü güçlendirmektedir (Fot. 461). Burcun doğusunda kalan beden duvarında tuğla hatıl kullanıldığı görülmektedir (Fot. 462) Burcun doğu kısmı güney yönünde eğilmiş durumda bir kütle şeklindedir. Batı kısmı ise dik bir şekilde durmaktadır. Duvar yapısından anlaşıldığına göre, duvarı oluşturan taşların arasında kalan derzlerin sıva ile dolgulanarak mala ile düzeltildiği ve daha yekpare bir görünüm elde edildiği görülmektedir. Burcun yaklaşık 1 m. yüksekliğindeki kısmı ayakta kalabilmiştir. Uzun kenarı doğu-batı ekseninde olan dikdörtgen bir forma sahiptir (Fot. 463).



Res. 459. Güney surun 15 m. uzunluğunda, tahrip olmuş ve ayakta duvar izi kalmamış olan başka bir bölümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 460. Güney suruna ait bazı parçaları görülebilen 60 m. uzunluğundaki duvarın genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 461. Güney cephede burç kalıntısı ve doğusundaki beden duvarı (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 462. Burcun doğu bitişiğinde bulunan beden duvarı (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 463. Burç kalıntısının batıdan görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Güney surunun 60 m. uzunluğundaki duvar ve burç kalıntısının batısında 12 m.' lik duvarsız boş bir alan bulunmaktadır (Fot. 464). Bu boş alandan sonra 7 m. uzunluğunda bir sur kalıntısı bulunmaktadır. Ön yüzleri düzeltilmiş çeşitli büyüklükte taşların üst üste konması ve aralarda kalan boşlukların ince kesilmiş taşlarla dolgulanmasıyla oluşturulmuş bir cephe kaplamasına sahiptir. Bağlayıcı malzeme olarak beyaz harç kullanılmıştır (Fot. 465).

Kalenin güney cephesinde, bu duvar kalıntısından sonra, güneybatı köşeye kadar 67 m. boyunca ayakta kalmış sur kalıntısı bulunmamaktadır. Sadece üst kısımlarda moloztaş duvar iç örgüsüne ait zayıf izler görülebilmekte, duvar dokusu verecek nitelikte iz bulunmamaktadır (Fot. 466). Ancak bu bölümde de kaleiçini dolduran moloz yığıntının alt kısmında başka bir kırılmış zahire küpünün kalıntısı cepheden görülebilmektedir (Fot. 467).



Res. 464. Burç kalıntısının batısındaki duvarı yıkılmış boş alan (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 465. Güney duvarına ait batı bölümde kalan son duvar parçası (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 466. Kalenin güneybatı köşesine kadar uzanan duvar kalıntısı bulunmayan bölümün genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 467. Kalenin güney duvarının batı kısmında bulunan kırılmış zahire küpü (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Kalenin Batı Suru

Kalenin güneybatı köşesi de yıkılmış ve duvarların birleşim noktası netliğini yitirmiştir. Ancak güney sur kalıntı izleri ve batı sur izlerinin varlığı anlaşılabilmektedir (Fot. 468, 469). Batı suru, güney köşeden itibaren kalenin ortasından geçen yola kadar 70 m.' dir.

Kalenin güneybatı köşesinden itibaren kuzey yönünde uzanan batı surlarına ait izler çok yıpranmış olmalarına rağmen bir süre izlenebilmektedir. Kalan duvar dokusundan anlaşıldığı kadarıyla kalenin diğer surlarında görülen moloz taş duvar örgüsü ve daha düzgün kesilmiş taşlarla cephenin kaplanması burada da devam etmektedir. Kalenin batı surunun güney tarafında duvar izleri izlenebilmektedir (Fot. 470, 471). Kalan sur parçalarının bir kısmı ise bitki örtüsü altında takip edilebilmektedir (Fot. 472). Batı

suruna ait kalıntılar, kalenin ortasından geçirilen yola kadar izlenebilmektedir (Fot. 473, 474).



Res. 468. Güney ve batı surların birleştiği güneybatı köşenin güneyden görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 469. Güney ve batı surların birleştiği güneybatı köşenin genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 470. Batı surunun güney suruyla birleştiği kısımda kalan duvar parçası (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 471. Batı surunun güney kısmından kalan duvar parçası (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 472. Batı suruna ait duvar kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 473. Kalenin ortasından geçen yola yakın batı suruna ait sur kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 474. Batı suruna ait moloztaş içyapısı kalmış duvar parçası (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Batı sur kalıntıları, kalenin ortasından geçen yolla kesintiye uğramaktadır (Fot. 475). Kalenin batı surunun, caddeden sonraki kuzeybatı köşeye kadar olan kuzey kısmının uzunluğu 135 m.' dir. Kalenin yoldan sonra devam etmesi gereken batı surlarına ait net bir iz bulunmamaktadır. Yolun doğusunda kalan yoğun bitki örtülü arazi, kaleye ait olan alandır (Fot. 476). Sadece kalenin kuzeybatı köşesine yakın bir yerde, yoğun bitki örtüsü altında sura ait taş parçalarının yoğunlaştığı görülmektedir. Yine de duvar formunu vermemektedir (Fot. 477).

Kalenin batı surlarının, ortasından enlemesine geçen caddeye kadar olan güney kesiminde sur izleri takip edilebilirken, caddeden sonra kuzeye doğru uzanan kısmında görünür biçimde duvar izi bulunmamaktadır.



Res. 475. Kalenin batı surunu kesen yol. Karşıda kalenin kuzeybatı kısmı görülmektedir (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 476. Kalenin sur izi kalmamış batı sur hattının kuzey kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 477. Kalenin batı surunun kuzey köşe kısmına yakın yerde bulunan taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Kalenin Kuzey Suru

Kalenin kuzey suru ile ilgili net duvar örgüsü bulunmamaktadır. Bugün kale alanını oluşturan yoğun bitki örtüsüyle kaplı arazinin kuzey dışının batı kısmı boş araziyle, doğu kısmi ise konutlarla sınırlanmıştır (Fot. 448).

Kale alanının kuzey sınırında, yoğun bitki örtüsü altında yıkılmış zayıf duvar izlerine rastlanmıştır. Moloztaş duvar örgülü bu kalıntılarda, bağlayıcı malzeme olarak beyaz harç kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kalenin diğer duvar kalıntıları ile benzer özelliklerdedir (Fot. 478, 479).

Kalenin ortasından geçen yolun güney ve kuzey kısımlarında duvar izi olamayacağından, iç dolgu cephesinden dışa yansıyan başka buluntular aranmış, ancak herhangi bir ize rastlanmamıştır (Fot. 480).



Res. 478. Kuzey suruna ait duvar izi (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 479. Kuzey suruna ait harçlı, moloztaş duvar parçası (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 480. Kalenin ortasından geçen yolun batıdan genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Kalenin Doğu Suru

Kalenin doğu sur hattı, doğu-batı aksında açılan yol sebebiyle iki parçaya bölünmüştür. Her iki parçada yapılan araştırmalar sırasında, bazı dağınık yapı taşları haricinde duvar izine rastlanmamıştır. Yoğun bitki örtüsü altındaki kale alanı, içindeki moloz ve toprak dolgu sebebiyle dış araziden yüksekmiş gibi görünmektedir. Doğu suru, kuzey suru ile birlikte kalenin en fazla tahrip olmuş tarafıdır. (Fot. 481, 482). Kalenin ortasından doğu-batı aksında geçen yolun, güneyden gelen doğu suru ile birleştiği köşede farklı hizmetler veren derme-çatma yapılar bulunmaktadır (Fot. 483). Doğu surun kuzey-güney yönünde açılan ve sahile uzanan yolun açılması sırasında mı, yoksa daha önce mi tahrip olduğu bilinmemektedir.

Bölgede ikamet eden yaşlılar buranın üç girişi olduğunu, çok da uzak olmayan bir zamanda tahribata uğradığını anımsadıklarını belirtmişlerdir (Beksaç, 2012: 29).



Res. 481. Kalenin doğu surunun güney parçasının genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 482. Kalenin doğu surunun kuzey parçasının genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 483. Kalenin batı surunun doğu batı aksındaki yolla kesiştiği köşede bulunan çay ocağı (İ.H. Kurtuluş, 2018)

3.1.12.5. Kale Kalıntısının Değerlendirilmesi

Kaleden günümüze güney ve güneybatı surlarından izler, yer yer cepheden görülebilir şekilde ulaşmıştır. Diğer kısımlarda net izler bulunmamaktadır. Kale duvarlarında farklı cinste taşların kullanıldığı görülmektedir. Yöresel kaynakların değerlendirildiği anlaşılmaktadır.

Kalenin toplam boyutları ise, güney cephesi 241 m., batı cephesi 205 m., kuzey cephesi 210 m., doğu cephesi ise 225 m.' dir. Ancak bu mevcut durumun ölçüleridir. Duvar köşelerindeki kayıplar göz önünde bulundurulduğunda tüm duvarlar birbirine daha yakın bir ölçüye sahip olmalıdır (Çiz. 42).

Yaylaköy sahilinde bulunan kalenin hangi dönemde yapıldığı ile ilgili bir bilgiye ulaşılamamıştır. Osmanlı döneminde yıkılmış bir kale kalıntısı olduğu bilgisi, ilk bakışta bu dönemde faal olmadığına işaret etmektedir.

Kalıntının duvar izlerinde görülen tuğla hatıllı işçilikte, taş tuğla alternatifinde görülen iki sıra tuğla kullanımı 11. yüzyıl Bizans duvar tekniğiyle benzerlik göstermektedir (Tunay, 1988: 229). Ancak farklı olarak tuğla kullanılmadan yapılan duvarlar, özellikle burç ve bitişiğinde bulunan duvar, Roma Dönemi duvar işçiliğine işaret etmektedir. Bu duvarlar muhtemelen yapının orijinal yapısına ait bölümleridir.

Katalanların 14. yüzyıl başlarında Ainos (Enez) ve Magarisi (Mecidiye) kalelerini aldıkları zaman, bu iki kale arasında bulunan Yaylaköy kalesini de almış olmaları mümkündür. İsminin kaynaklarda geçmemiş olması, bu dönemde daha ikincil derecede ticari faaliyete sahip olmasıyla açıklanabilir. Katalanlar surlar üzerinde sadece onarım faaliyetinde bulunmuş olabilirler. Muhtemelen 15. yüzyılın ortalarında Osmanlı İmparatorluğu tarafından, Enez ile birlikte aynı zamanda fethedilmiş olmalıdır. Osmanlıların eline geçtikten sonra, kullanılıp kullanılmadığı hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Giriş bölümünde anlatıldığı gibi kaleler, bağlı oldukları siyasi güçlere ve kullanım amaçlarına göre belirli sınıflamalar altında toplanmıştır. Yaylaköy kalesi askeri amaçlı bir kale olmayıp, ticari amaçlı bir kaledir. Saros Körfezi iç deniz ticaretinin ve birbirine yakın mesafelerde kurulmuş kaleler ağının bir parçasıdır. Buraya gelen malların korumaya alındığı, deniz yoluyla gelen malların satılarak iç bölgelere sevkedildiği, iç bölgelerden gelen malların deniz yoluyla dışarı gönderildiği ticari bir iskeledir. Kalenin iç düzenini bilemiyoruz. Ancak bu tip kalelerde resmi ofisler, tüccarlara ait dükkânlar, depolar, belki de sergileme alanları olmaktadır. Asayiş amaçlı küçük askeri birlik için bir bölümde ayrılmaktadır. Ayrıca hamam, lokanta, ibadethane gibi sosyal ihtiyaç alanları bulunmaktadır.

Kale, siyasi olarak Bizans İmparatoruna bağlıdır. Onun görevlendirdiği ya da ona bağlı bölgenin derebeyi tarafından işletiliyor olmalıdır. Ancak imparatorluğun ticari çıkar amacıyla aldığı siyasi bir kararla ya da kaybedilen bir savaş sonucu alınan bir kararla başka siyasi güçlere devredilebilmektedir. Burada tarihi kaynaklardan bilinen Katalan işgali sırasında, mecburen devredilmiş olmalıdır.

Kalenin günümüze ulaşan sur kalıntılarının mimari verileri ve tarihi kaynak bilgileri sonucunda Roma Döneminde, muhtemelen M.Ö. 2. yüzyıl içinde kurulmuş, daha sonra Bizans İmparatorluğuna geçmiştir. M.S. 11. yüzyıldan itibaren surlarında tamirat yapılarak Bizans ticari faaliyetleri için kullanıldığı, 14. yüzyılda Katalanların eline geçtiği, 15. yüzyıl ortalarında Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethedildiği tezi güçlü bir ihtimal olarak öne çıkmaktadır.

Kale üzerinde yaptığım araştırmalar sırasında en dikkat çekici hususlardan biri çok az sayıda seramik parçasına ulaşılmasıdır. Bunun sebebi yoğun bitki örtüsüyle kaplı kale içinin yüzeyinde gözlem taraması yapılamaması, kale dışının da yollar ve yoğun yerleşimle çevrili olmasıdır. Kale içini dolduran toprak ve moloz dökümünün cepheden görünen kısmında yoğun sırsız seramik ve küp parçaları gözlenmiştir.

Kalenin güneyinde yer alan kumsalda bulunan tek bir seramik, kırmızı renkli, sırsız, fakat çok ince ve yetkin işçilikle yapılmış Roma dönemi seramik parçasıdır. Ancak sadece bu tek veriyle kalenin geçmişini Roma dönemine kadar indirmek olanaksızdır. Çünkü seramik kumsalda bulunmuştur ve bu deniz akıntısıyla başka bir yerden de gelmiş olabilir. Özellikle Saros Körfezinde yer alan ve Roma Dönemi de bilinen Enez Kalesi buraya çok da uzak değildir (Fot. 484). Fakat bu seramik parçası kaleye ait ise, kalenin geçmişini daha eskiye taşıyan bir ipucu olarak çok önem kazanmaktadır. Bu durumda kalenin ilk önce Roma Döneminde yapılıp, Bizans döneminde tamirat gördüğü veya

yaniden yapıldığı ileri sürülebilir. Aslında kalenin yakınındaki Karaincirli köyünde bulunan Roma Cumhuriyet Dönemi mezar steli (Sayar, 2000: 246), bölgede Roma faaliyetini kanıtlamaktadır. Kalede bilimsel bir kazı yapılması sonucu elde edilecek verilerle, ileri sürülen tezin büyük çoğunlukla teyit edileceği düşünülmektedir.

Ayrıca Yaylaköy'ün sahil kesiminin ismi *Mazabinası*'dır. Bu kelimenin Türkçe'de hiçbir karşılığı yoktur. Bir mimari anlamında *"bina"* anlaşılabilmekte ancak *"maza"* bir şey ifade etmemektedir. Bu durum büyük olasılıkla bölgede kullanılan lahçe ile ilgilidir. "*Maza"* kelimesi yöresel şivede "*mağaza"* anlamına gelip, *"Mazabinası",* "*Mağazabinası"* demek olmalıdır. Aslında kalenin yapım ve kullanım amacıyla çok uyumludur. Bu da kalenin işlevi açısından geçmişten bir aktarımla ne olduğu hakkında bölge halkının bilgileri olduğunu göstermektedir. Belki de kale, Osmanlı döneminde ticari amaçlı bir mekân olarak kullanılmaya devam edilmiştir.



Res. 484. Yaylaköy Kalesi kumsalında bulunan Roma Dönemi seramik parçası (İ.H. Kurtuluş, 2018)

3.1.13. Karaincirli Köyü Kule

Karaincirli köyü, Edirne'nin Enez ilçesine bağlıdır. Köy Saros körfezi sahilinden 4 km. içerde yer almaktadır. Enez ile Karaincirli köyü arasındaki mesafe 23 km.' dir. Köyün gelir kaynağı tarım, meyvecilik ve hayvancılıktır. Kule, Yaylaköy sahilinin (Mazabinası) kuş uçumu 16 km. batısındaki sahil kesimindedir.

Karaincirli köyünün eski ismi *Sykea'* dır. Köyün deniz tarafındaki çıkışında, Atatürk Sevgi Bahçesinde bir çift sütun, iki sütun altlığı ve bir mermer kuboid (dikdörtgen prizma) obje vardır (Kuezler, 2008: 437).

3.1.13.1. Tarihsel Veriler

Köy hakkında kısa bir bilgiden başka, kule hakkında tarihsel bir veriye ulaşılamamıştır. Ancak günümüzde yapılan çalışmalar sırasında elde edilen çok az sayıda bulgu, tespit ve gözlemler vardır.

Edirne müzesinde, Enez ilçesi, Karaincirli köyünden getirilmiş olan ve yazıtından, vefat eden bir aile ferdi için, bir aile tarafından diktirilmiş olduğu anlaşılan ve Roma İmparatorluk Devrine tarihlenen mezar sunağı bulunmaktadır (Sayar, 2000: 246). Bu bilgi bölgede en azından Roma Cumhuriyet Döneminin[65] (M.Ö. 509-M.Ö. 27) son dönemlerinde faal olduklarını göstermesi açısından önemlidir.

Kule kalıntısından *Kalı Harabesi* adı altında bir yayında bahsedilmiştir. Saros Körfezinin (Melas Kolpos) kıyısındaki dik bir yamaçta, Karaincirli'ye yaklaşık 4,5 km., Mazabinası'na 7 km., Danişment'e 9 km. uzaklıktadır. Denizin üzerindeki uçurumun kenarında, Geç Bizans veya Erken Osmanlı kalıntıları vardır. Çok az tuğla kullanılmış,

[65] Roma Cumhuriyet Dönemi M.Ö. 509 – M.Ö. 27 yılları arasındadır. Ancak Romalılar Trakya bölgesinde, giriş bölümünde belirtildiği gibi M.Ö. 2 yüzyılın sonlarından itibaren tam hâkimiyet kurmuşlardı.

harçlı, küçük bloklardan inşa edilmi, eğimli taban ile sabitleme kulesi. Yuvarlak ve kare kiriş delikleri, çoğunlukla dikey, biri yatay. Kule etrafında küçük kırmızı sırsız seramikler vardır (Kuezler, 2008, 423-424).

Karaincirli Köyü merasında kalan Kaledüzü Mevkiinde Ortaçağ süreci ile ilintili bir kule ziyaret edilmiştir. Yığma moloz taş ve harç kullanılarak yapılmış olan kulenin çevresini dolaşan ahşap bir mardiven sistemine sahip olduğu anlaşılmıştır. Kulenin en üstündeki kareye yakın dörtgen mahal oluşumu ortasında bulunan çukur, kulenin ateş kullanılarak iletişim yapacak şekilde teçhiz edildiğini göstermektedir (Beksaç, 2015: 263).

Karaincirli kule, arazi içinde tek başına, küçük boyutlarıyla bir savunma zincirinin parçası olarak yer almaktadır. Geçmişi hakkında tarihi bir bilgi bulunmamaktadır.

3.1.13.2. Kulenin Bulunduğu Arazinin Durumu

Kule, köyün güneydoğusundadır ve orman arazi içinde bulunan yangın önleme yollarını izleyerek, arazi aracıyla gidilebilmektedir. Köye 6 km. uzaklıktadır (Fot. 485).

Karaincirli Köyünün arazisi içindeki kule, Saros Körfezi kıyısında bulunan denizden yüksek bir alanda yer almaktır. Arazinin güney tarafında bulunan yüksek uçurumun alt kısmında dar bir kumsal sahil bulunmaktadır. Kulenin bulunduğu arazi, Saros Körfezine tamamen hâkim bir konumdadır. Kuzey yönünde hafif engebeli düz sayılabilecek bir alan bulunmaktadır. Arazi tamamen ormanla kaplıdır (Fot. 485).



Res. 485. Karaincirli Köyü ile kulenin konumu (Google Earth, 2019)

3.1.13.3. Kule Kalıntısının Durumu

Kule, denizden yüksek kodda, sahil şeridinin kıyısına yakın inşa edilmiştir. Küçük ve kütlevi yapısıyla çevresindeki tüm araziye hâkim bir konumdadır (Fot. 486). Güney yönünde Gelibolu Yarımadasına kadar denizi (Fot. 487), doğu ve batı yönlerinde hem denizi hem de sahil şeridini (Fot. 488, 489), kuzey yönünde ise kara kısmını etkili biçimde kontrol edecek bir şekilde yapılmıştır (Fot. 490).

Kule, çoğu yerde cephelerinin kaplama kısımları dökülmüş, bazı yerlerde yıkılmalar olmuş şekilde günümüze ulaşmıştır. Çok büyük ölçülerde değildir.

Kulenin duvarları, kabaca yontulmuş çeşitli büyüklüklerde taşların, bol miktarda beyaz harç kullanılarak birbirine kaynaşmasını sağlayacak şekilde inşa edilmiştir. Roma betonu da denilen çok güçlü beyaz renkli harç kullanılmıştır. Moloztaş duvar yapısına sahiptir (Fot.491). Ancak moloztaş duvarın dış cepheleri, birbirine yakın büyüklüklerde kesilmiş ve yüzeyleri düzeltilmiş taşlarla örülmüştür. Bu durum statik açıdan yapıyı daha

dirençli hale getirmiş, ayrıca görsel olarak da daha güzel bir görünüme kavuşmasını sağlamıştır (Fot. 492).

Kulenin her cephesinde çok sayıda ahşap hatıllar için delikler bulunmaktadır. Çok sayıda olmaları, kulenin üst kısmında bulunan ahşaptan yapılmış kapalı mekânı dört taraftan çevreleyen, dışa çıkma yapar şekilde konumlandırılmış balkon şeklindeki gözetleme terasını taşıyan hatıllara ait olabilirler (Fot. 493). Bu Roma Dönemi gözetleme kulelerinde sıkça uygulanan bir yöntemdir.

Kulenin taş malzemeyle yapılmış altyapı kısmı genel hatlarıyla ayakta olmasına rağmen, bazı yerlerde yoğun yıkılmalar olmuştur. Kulenin ahşap tamamlayıcı ögeleri tamamen yok olmuş, sadece hatıl delikleri varlığını kanıtlayan izler olarak günümüze ulaşabilmiştir. Kule günümüzde, yıkılmalardan dolayı değişiklik göstermekle birlikte, ortalama 4 m. yüksekliğindedir.



Res. 486. Karaincirli'deki kulenin sahile yakın yüksek konumu (Google Earth, 2019)



Res. 487. Karaincirli Kuleden güney yönünde Ege Denizinin görünümü. Karşıda Gelibolu Yarımadası görülmektedir (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 488. Kuleden doğu kıyı şeridinin görünümü. Ön planda Yayla Kalesinin bulunduğu alan yer almaktadır (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 489. Karaincirli Kuleden batı kıyı şeridinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 490. Kuleden kuzeydeki alanın görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 491. Karaincirli Kulenin moloztaş duvar içyapısı (İ.H. Kurtuluş, 2018)



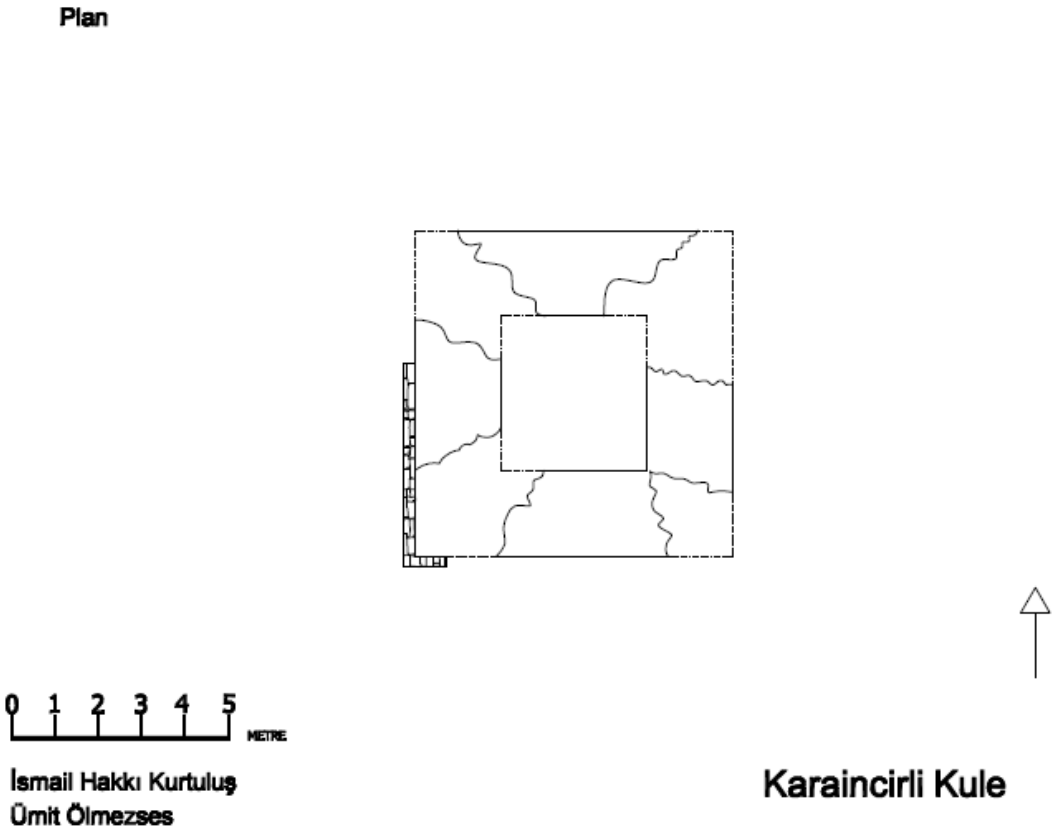
Res. 492. Karaincirli Kulenin duvarlarının dış kaplaması (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 493. Kule cephesinde çok sayıda hatıl delikleri bulunmaktadır (İ.H. Kurtuluş, 2018)

3.1.13.4. Kule Kalıntısının Planı

Kulenin kuzey ve güney dış cepheleri 7,40 m. uzunluğunda, doğu ve batı dış cepheleri 7,60 m. uzunluğundadır. Duvar kalınlığı 2 m.' dir. Kuzey ve güney duvarı iç kısımda 3, 40 m. uzunluğunda, doğu ve batı duvarı iç kısımda 3, 60 m. uzunluğundadır Buna göre duvarlarda 20 cm.' lik bir fark olmasına rağmen kareye yakın bir plana sahiptir. Kulenin duvarları üzerinde asimetrik çizgilere sahip, özellikle köşelerde birçok yıkılmalar vardır (Çiz. 43).



Çiz. 43. Karaincirli Kulenin Planı (İ.H. Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019)

Yapının kuzey duvarı, kuzeydoğu köşeden batıya doğru 1 m.' lik yıkılmış bölümden itibaren 5,40 m. boyunca ayakta kalmış bir durumda uzanmaktadır. Kuzeybatı köşesinde de 1 m.' lik kısım yıkılmıştır. Kuzey duvarın iç kısmında ise kuzeydoğu köşede 1 m.' lik yıkılmış kısımdan sonra batıya doğru 1, 40 m. sağlam bölüm bulunmakta, buradan kuzeybatı iç köşeye kadar 1 m.' lik bölüm yıkılmış durumdadır. Kuzey cephenin sağlam kalmış kısmı, düzgün dış kaplama taşlarıyla günümüze ulaşmıştır. Cephede, eskiden üzerinde bulunan ahşap gözetleme mekânını taşıyan ahşap hatılların yerleştirildiği delikler vardır (Çiz. 43, Fot. 494).



Res. 494. Karaincirli kulenin kuzey cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kulenin batı duvarı, kuzeybatı köşeden güneye doğru 2,10 m. yıkılmış bölümden sonra, 3,50 m. boyunca ayakta kalmış durumda uzanmaktadır. Güneybatı köşeye doğru 2 m.' lik bölümü yıkılmıştır. Batı duvarın iç kısmında ise kuzey ve güney köşelerinde 1 m.' lik bölümler yıkılmış, aralarında 3,60 m. uzunluğundaki kısım sağlam kalmıştır. Batı cephenin sağlam kalmış kısmı, düzgün dış kaplama taşları dökülmüş durumda günümüze ulaşabilmiştir (Çiz. 43; Fot. 495). Ayrıca batı duvarın güney ucunda, temel seviyesinde 25 cm. dışa çıkma yapan su basmanı bulunmaktadır. Çok az bir kısmı tespit edilen izlerden, güney duvarının batı ucuna doğru devamı görülebilmiştir (Çiz. 43; Fot. 496, 497).



Res. 495. Karaincirli kulenin batı cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 496. Karaincirli kulenin batı cephesinin güney köşesinde çıkma yapan temel kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 497. Karaincirli kulenin batı cephesinin güney köşesinde çıkma yapan temel yapısının güneyden görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kalenin güney duvarı, güneybatı köşeden doğuya doğru 1, 90 m. yıkılmış bölümden sonra 4 m. boyunca ayakta kalmış olarak devam etmektedir. Güneydoğu uçta ise 1,50 m.' lik köşe kısmı yıkılmıştır. Güney duvarı iç kısmında ise güneybatı köşede 1 m.' lik yıkılmış bölümden sonra 2, 40 m. devam ederek güney doğu köşeye kadar uzanır. Güney cephenin sağlam kalmış kısmı, çoğunlukla korunmuş düzgün dış kaplama taşlarıyla günümüze ulaşmıştır (Çiz. 43; Fot. 498, 499). Kulenin en fazla korunarak günümüze ulaşan kısımları kuzey ve güney cepheleridir. Kulenin dış cephe görünümü hakkında bilgi aktarmaktadırlar. Güney cephede de görülen hatıl delikleri, muhtemelen eskiden kulenin üstünde bulunan ahşap gözetleme mekânını destekleyen ahşap hatılların yerleştirildiği yerlerdir (Fot. 498).



Res. 498. Karaincirli kulenin güney cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 499. Güney duvarının içten üst görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kulenin doğu duvarının, güneydoğu köşeden kuzeye doğru 1, 50 m.' lik bölümü yıkılmıştır (Fot. 500). Daha sonra gelen 2,50 m.' lik bölümü cephe düzenini yansıtacak şekilde ayaktadır. Kuzeydoğu köşesine doğru 3,60 m.' lik bölümü ise yıkılmıştır. Doğu duvarı iç kısmında ise, güneydoğu köşeden kuzeye doğru 2,40 m. sağlam bölümden sonra, 1,20 m.' lik tahrip olmuş kuzeydoğu köşesi bulunmaktadır. Kulenin en fazla tahrip olan kısmı, doğu cephesidir (Çiz. 43; Fot. 501). Kulenin bu cephesinde de ahşap hatılların yerleştirildiği delikler bulunmaktadır (Fot. 501). Kulenin doğu ve kuzey duvarlarının birleştiği kısımda olan büyük yıkılma, doğu cephesinin hemen hemen yarısından itibaren başlamaktadır ve doğu duvarının büyük bölümünün yıkılmasına sebep olmuştur (Çiz. 43; Fot. 502, 503).

Kulenin batı tarafında, yaklaşık 4 m. uzağında bir duvar kalıntısı bulunmaktadır. Muhtemelen kulenin duvarına ait koparak yuvarlanmış bir parça olmalıdır (Fot. 504, 505.



Res. 500. Karaincirli Kulenin yıkılmış güneydoğu köşesinin durumu (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 501. Karaincirli Kulenin çok fazla tahrip olmuş doğu duvarı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 502. Karaincirli Kulenin doğu cephesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 503. Karaincirli Kulenin doğu ve kuzey duvarının birleştiği köşedeki yıkılmış bölüm (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 504. Kulenin batı tarafında bulunan harçlı duvar parçası (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 505. Karaincirli Kulenin batı tarafında bulunan harçlı duvar parçası ve arkada kulenin batı cephesinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.1.13.5. Kule Kalıntısının Değerlendirilmesi

Kulenin bulunduğu mevki ve denize karşı olan konumu, kalıntının bir deniz feneri olma ihtimalini akla getirmekle birlikte, onların yapısı ile bariz farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır (Trethewey, 2018: 3-7; Başağaç, Altınöz, 2018: 143-144). Özellikle kalıntının dört cephesinde bulunan hatıl delikleri, üst kısmında ahşap bir üst kat olduğunu gösteren izler olarak vardır. Deniz Fenerlerinde, üst kısımda ateş yakma eylemini gerçekleştirme zorunluluğu sebebiyle bu kalıntının deniz feneri olma olasılığı mümkün görülmemektedir.

Antik Yunan medeniyeti zamanında (M.Ö. 756-Arkaik Dönem, M.Ö. 146-Roma işgali) kuleler çoğunlukla savunma duvarları içinde ya da dıştan bitişik olarak yapılmaktadır. Kare, dikdörtgen, yuvarlak veya çok köşeli olabilirdi. Özellikle kale veya şehir surlarının girişinin bir ya da iki tarafında inşa edilmişlerdi (Akarca, 1998: 141, 148).

Serbest kuleler ise limanı korumak için limana hâkim noktalara inşa edilmişlerdi. Efesos'ta limanın güneyinde küçük bir tepe üzerindeki "Aziz Paulos'un Zindanı" denen kule gibi (Akarca, 1998: 148).

Kuleler farklı kullanımlara hizmet ettikleri için işlevlerini anlamak zor olabilir. Kayalık veya rahatsız edici bir zirveye dayanan izole bir kule, muhtemelen bir gözlem ve bir sinyal aracı olarak hizmet etmek için tasarlanmıştır (Fachard, 2016a: 220).

Karaincirli Kule'de, Yayla Kale yerleşmesinin görüş mesafesinde ve batısındaki sahilde yüksek bir konumda bulunmasıyla, yerleşim ve kule ilişkisini kurmaktadır. Bulunduğu hâkim konum ve tecrit durumdaki bulunduğu alanla, bir gözetleme kulesi olduğu anlaşılmaktadır.

Gözetleme kuleleri erken Cumhuriyet döneminden itibaren bilinmektedir. Roma döneminde askeri sınırlar, kıyılar ve yollar boyunca çok sayıda inşa edilmiştir. Geç Roma kulesi, kereste veya taştan inşa edilmiştir ve ilk katta silahlar ve mühimmatlar tutulduğu için özellikle iyi korunmuş olmalıydı. Bu yüzden birçok geç Roma gözetleme kulesi, zemin üzerinde, üstünde ağır yüklü katları destekleyen bir veya dört (nadiren daha fazla) direklere sahiptir (Von Petrikovits, 1971: 197).

Roma döneminde özellikle deniz savunması için önlemler alındığı, kıyı denetimleri için farklı bölgeleri içeren praefect veya procurator görevlendirilidiği bilinmektedir. Korsanlık aslında sadece İmparatorluk için değil, önceki Cumhuriyet döneminde de Akdeniz kıyılarında bilinmez bir ticarettir. Livy, ikinci Pön Savaşını tartışırken, "hem bekçilik hem de korsanlara karşı kaleler olarak kullandıkları" yüksek noktalarda *kulelerden* bahseder (Starr, 1943: 67).

Yarı çıkıntılı kare kuleler, elde edilen örneklere göre, üçüncü yüzyılın ikinci yarısına kadar kurulmaya devam etti. Ayrıca, dikdörtgen yarı çıkıntılı kuleler de ortaya çıkar (Von Petrikovits, 1971: 198).

Çin seddinden sonra 550 km. uzunluğunda anıt olan Almanya'daki Roma sınırı, 2. yüzyılın başlarından 3. yüzyıla kadar geçen sürede Roma imparatorluğu ile Germen kabileleri arasındaki sınırı temsil ediyordu. Rheinland, Pfalz, Hessen, Baden-Württemberg ve Bavyera Federal Devletleri, 1892 yılından beri, 'Reichs-Limes Kommission' yolunun kalıntılarını, duvarları ve Limes (sınır hattı) ile ilişkili binaları takip etti. Limes boyunca 120 den fazla Roma Kalesi, askeri kamplar (20-40 kişiyi barındırmak için tasarlanmış) ve 900 *gözetleme kulesi* (8 asker için) keşfedilmiştir. Birçok ahşap palisat olması gerektiği bilinmesine rağmen, bunlar çoğunlukla yok olmuştur (Fassbinder, 2010: 129-130). Almanya'da, Limes üzerinde bulunan ahşap ve taştan yapılmış birçok gözetleme kulesi restore edilmiştir. Bu gözetleme kuleleri, Karaincirli kulenin önceki hali ile ilgili yaklaşık bir fikir vermektedir (Fot. 506, 507, 508).

Konu ile ilgili olabilecek bir bilgi dikkat çekicidir. Bir tehlike durumunda Tuna havalisindeki savunma hattında bulunan lejyonlar, Trakya'ya sevk edilirlerdi. Trakya sahilleri bir Roma donanmasının himayesinde bulunuyordu (Mansel, 1938: 39).



Res. 506. Roma gözetleme kulesi. Ehrenbach, Hesse, Almanya. Taş kuleye eklenmiş ahşap yürüme bantları yapılmış ve üzeri ahşap çatı ile örtülmüştür (wikiloc com).



Res. 507. Almanya, Orlen yakınlarında Hühnerstraße'de yeniden inşa edilmiş Roma gözetleme kulesi (http:/www.buergerstiftung-rheingautaunus.de/projekte)



Res. 508. Almanya, Bayern Bölgesinde, Arzbach kasabasında, Limes üzerindeki Roma gözlem kulesi. Taş temel üzerinde yapılan ahşap bölümle kule yukarı yönde uzatılmış. En üstte dört yönünü çevreleyen ahşap yürüme bantı ve çatı eklenmiş. (https://www.pixabay.com/de/photos/römer-römerturm.limes-arzbach-3834987/).

Türkiye Trakya'sı genelinde, bölge ilk önce Roma ve daha sonra Bizans İmparatorluğu sınırları içinde kaldığından, kuleler geleneksel işlevlerini devam

ettirmişlerdir. Özellikle tek başına, yüksek hâkim tepe ve alanlarda bulunan kuleler, gözetleme işlevlerini devam ettirmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise bölgenin güvenli bir iç bölge olması ve değişen savunma şartları sebebiyle bu kulelerin bir kısmı kullanılmamaya başlanmıştır.

Karaincirli'de bulunan kule, gözlem görevi yapan, askeri amaçla inşa edilmiş bir yapıdır. Muhtemelen kulenin taş yapısının üst kısmı, bunun üzerinde bulunan ahşap malzemeyle yapılmış kapalı mekânın ahşap taban döşemesiyle kaplı olmalıdır. İç kısım çağlar boyunca kullanılmadığından dolmuş olmalıdır. Yüzeyden görülebildiği kadarıyla iç kısımda bir dolgu toprak tabakası olmasına rağmen, daha altta bulunan ve yüzeyden göremediğimiz kısım bir kapalı boşluk veya güçlendirilmiş moloz dolgu kör bir alan mı olduğu anlaşılamamaktadır. Dört cephenin herhangi birinden bir girişi işaret edecek iz bulunmamaktadır. Kulenin günümüze ulaşan taş malzemeyle yapılmış kare alt bölümünün iç kısmı, eğer dolgulu bir alan değilse, güçlü ve korunaklı durumu sebebiyle, askeri malzemelerin ve yiyeceklerin saklandığı bir alan olarak kullanılmış olmalıdır. Bunun girişi de, üstte bulunan ahşap mekânın bir kenarında bırakılan bir açıklıktan aşağıya doğru ahşap bir merdivenle sağlanmış olması en yakın ihtimal olarak görülmektedir. Üstte yer alan ahşap kapalı mekân ise gözlem yapan askerleri yazın sıcaktan, kışın ise yağmur ve soğuktan koruyordu. Kulenin dış duvarlarında görülen hatıl delikleri, çıkma yapmış bir şekilde yapılan üst ahşap platformu taşıyan ahşap direklere aittir. Muhtemelen üstteki platforma çıkış ta dış cephelerden birinde bulunan ahşap merdivenle olmaktaydı.

Ancak şimdiki durumunda kulenin iç kısmı taş malzemeyle dolgulanmış gibi görünmektedir. Bu iki farklı şekilde yorumlanabilir. İlki, orijinal durumuyla bu şekilde yapılmış olması, ikincisi ise daha sonraki bir dönemde dolgulanmış olmasıdır. Bu durumda farklı süreçler ile ilgili farklı kullanım durumları söz konusudur.

Eğer taş kule üzerinde ahşap gözetleme mekânı bulunuyorsa (ahşap hatıl delikleri bunu kanıtlayan izlerdir), çevre ile iletişim genellikle yapıldığı üzere bir atlının götürüp getirdiği yazılı veya sözlü mesajlarla sağlanıyor olmalıdır. Tehlikeli bir durum tespit edildiğinde, muhtemelen görüş mesafesinde ve yakın olan Yayla Kalesine atlı bir binici çok kısa zamanda kesin bilgiler içeren haber iletme imkânına sahiptir.

Gözetim için, bir sinyal (ateş, duman) tarafından sunulan ikili koddan ziyade hassas bilgilerle ayrıntılı sözlü mesajları iletmek için yerel arazi hakkında derin bilgisi olan mobil birliklere monte edilmiş, muhafızlar ve izcilere güvenmek daha verimli ve ucuz olurdu (Fachard a, 2016: 230). Ateş ile iletilecek sistemde birçok dezavantaj bulunmaktadır. İletilecek mesajda çok az esneklik var ve yaklaşan tehlike doğru bir şekilde ifade edilemez. Kim yaklaşıyor? Tam olarak neredeler? Bunlar ateşli iletişimde ne sorulabilir ve ne de cevaplanabilir (Southern, 1990: 234). Ateş ve dumanla sadece tehlike var sinyali gönderilebilirken, atlı bir gözcü ile kaç kişi ve kimler olduklarını, silahlanma durumları, yaya veya atlı olma durumlarını, tehlike denizden ise kaç gemi olduğu, kimlere ait olduğu ve daha birçok detaylı bilgi iletebilmek mümkündür. Dolayısıyla atlı ulak, çok daha avantajlı bir bilgi iletme yöntemidir.

İkinci durumda ise eğer kulenin içyapısı dolgulu ise, bu durumda üst kısımda bulunan taşlık düz alanda ateş yakılarak uyarı yapılıyor olmalıdır. Kulenin bugün iç kısmının dolu olması böyle bir ihtimali barındırmaktadır. Ancak muhtemelen böyle bir durum da kulenin orijinal yapım dönemiyle ilgili olmaktan çok, daha sonraki bir dönemin kullanım tercihi ile ilgili olabilir. Ayrıca kulenin içindeki dolgunun içeriğini anlayabilmek, yapılacak bir kazı ile mümkündür. Kulenin üstündeki küçük alan düşünüldüğünde, yine de ateş ile uyarma kullanımı uzak bir ihtimal olarak görülmektedir.

Ateş ve dumanın sinyal olarak kullanılması edebiyat kaynaklarında kanıtlanmıştır. Ancak, büyük mesafelerdeki sinyaller (15, 20 veya 30 km.) teknik zorluklar arzeder ve çok büyük yangınlar gerektirir. Bunları bir kulenin çatı veya ahşap platformuna yerleştirmek zor olacaktır. Ve bilgimize göre, tek bir metin bir kulede büyük bir işaret yangınından bahsetmiyor. Yine de böyle bir olasılık inkâr edilemez ve bazı durumlarda kanıtlar ikna edicidir. En şüpheci olanlar iletişim ağlarının 1 ila 5 km.'lik küçük mesafelerde çalışabileceğine inanmaktadır (Fachard a, 2016: 230; Southern, 1990: 242). Roma İmparatorluğunda bu tür ateş kullanımı için kanıtların bol olmadığı ve şüpheciliğin haklı olduğu kabul edilebilir. Arkeolojik olarak, Almanya'daki limes bir veya iki üzerinde yanmış yama, ayrıca Britanya'da Antonine duvarında, ateş yakma fikrini desteklemek için çok az şey vardır (Southern, 1990: 234). Yakın mesafelerde bile gün ışığında yakılacak küçük bir ateşin yetersiz kalacağı aşikârdır.

Frontius'un planlarında, "mesaj gönderme ve alma üzerine" bölümünde, görsel sinyallerle iletişimden ve kuleler arasında sinyal vermekten söz edilmemesi önemlidir. Frontinus'un listesinde yer alan tüm mesajlar sözlü veya mektupla gönderildi. Bir dizi mesaj ise güvercinle gönderildi. Romalılar tarafından tarih boyunca yapılan çeşitli kuleler için (gözetleme kulesi, sinyal istasyonu ve alternatif terimleri benimsemeye yönelik tanımlar) kullanılmıştır. Bu tür yapılar muhtemelen farklı şekillerde kullanılmışlardır ve muhtemelen farklı kategorilerde sınıflandırılmalıdırlar. Ancak bütün imparatorluk için yeterli bir şekilde bunu yapmak, bireysel konumlandırmaları ve tarihsel bağlamları hakkında çok büyük bir bilgi gerektirecektir (Southern, 1990: 233). Ateş ile haberleşme çok kısıtlı mesaj iletebileceğinden daha çok savaş sırasında önceden kararlaştırılmış talimatlar doğrultusunda birliklerin ileri gitme, geri çekilme gibi basit talimatları iletmek için kullanılmıştır ve mesajlar çok uzaklara aktarılmamıştır (Southern, 1990: 234).

Karaincirli de bulunan kulenin, Almanya'da ki Roma sınır hattı kuleleri ile olan benzerliği yadsınamaz. Ahşap kısımlarını kaybetmiş olsa da, Karaincirli kulenin de aynı mimari gelenekle yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak burada bir sınır hattını gözlemlemek için değil, açık denizi, arkasındaki karasal alanı ve yakınındaki liman kasabasını gözleyerek, tehlike durumunda uyarıda bulunma amacıyla yapılmıştır. Kulenin üst sınırının ne kadarının yıkıldığını, alt bölümde ne kadar dolgu toprak bulunduğu, iç kısmının sonradan mı dolduğu bilinmemektedir. Ancak bir gözetleme kulesi olduğu anlaşılmaktadır. Mimari detaylarına ulaşmak ancak yapılacak bir kazı ile mümkündür.

Karaincirli kulenin çevresinde yaptığım yüzey araştırması sırasında Geç Roma ve Bizans (Orta Çağ) dönemine ait sırsız, kırmızı hamurlu küçük seramik parçaları bulunmuştur (Fot. 509). Ayrıca Bizans dönemine ait sarı ve yeşil renkli sırlı (12. yüzyıl) seramik parçaları vardır (Fot. 510).



Res. 509. Karaincirli kulede bulunan kırmızı hamurlu, sırsız seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 510. Karaincirli kulede bulunan Bizans dönemi sarı ve yeşil sırlı seramik parçaları (12. Yüzyıl) (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Karaincirli kule, olasılıkla kıyı şeridi boyunca oluşturulan ve iç bölgelerle de bağlantısı olan bir savunma sisteminin küçük bir parçasıdır. Özellikle doğusundaki sahilde bulunan Yayla Kalesinin erken uyarı gözlem kulesi olarak inşa edilmiş olmalıdır. Kulenin kaderi, Enez Kalesi ve Saros kıyı şeridinde bulunan diğer kıyı kalelerinin ve yerleşimlerinin siyasi gelişmeler sonucunda meydana gelen durumları ile bağlantılıdır. Kulenin, Romalıların M.Ö. 2. yüzyılda Trakya'yı zapt etmesi sonrası Enez' in bağımsızlığını kazandığı zamandan sonra yapıldığı, daha sonra Bizanslılar zamanında, tüm ortaçağ boyunca kullanıldığı, 14. yüzyıl sonlarında Osmanlı devletinin bölgeye hâkim olmasıyla stratejik önemini yitirerek kullanılmadığı değerlendirilmektedir. Aslında Osmanlılar zamanında da sadece birkaç asker bulundurularak kullanılabilecek bir gözetleme kulesinin her zaman işe yarayabileceği düşünülmektedir. Ancak, yüzey araştırması sırasında, Osmanlılar zamanında kullanıldığına dair hem küçük buluntu hem de mimari bir ize rastlanmamıştır.

Karaincirli kule üzerinde ve çevresinde yaptığım yüzey araştırmaları sonucunda elde edebildiğim veriler oldukça kısıtlıydı. Buna rağmen benzer örneklerin karşılaştırılması sonucunda belirli genel sonuçlara ulaşılabilmiştir. Kule hakkında çelişkide kalınan ya da eldeki verilerle aydınlatılamıyan bazı soruların, yüzeyden elde edilen verilerle cevaplanması mümkün değildir. Araştırma sonucu ortaya çıkan sonuçların çoğu bilimsel bir kazı ile teyit edilecek, tam sonuçlandırılamamış görüşler ise bu sayede netlik kazanacaktır.

3.1.14. Enez Kalesi

Enez'in bulunduğu coğrafi alan, insan yerleşimi için, yapılan yüzey araştırmaları sonucu elde edilen bugünkü bulgulara göre, çevre şartları sebebiyle, belirli bir döneme kadar yerleşime uygun değildi.

M.Ö. 12700-11000'de Ege Denizi ve Saros Körfezinde su seviyesi farklıydı. Küresel deniz seviyesi değişiminden etkilenen Saros'da deniz seviyesi bu günden 90-70 m. daha düşüktü. Daha Genç Dryas (11000-10000 BP) sırasında, deniz seviyeleri 70-60 m. daha düşük olduğunda da, iklim çoğu bölgelerde hala daha soğuk ve kuruydu. Araştırmalar deniz seviyelerinin M.Ö. 6000'de mevcut seviyelerine ulaşmaya başladığını göstermektedir (Özbek, 2012: 163-164).

Enez'de ise Meriç Nehrinin getirdiği alüvyonlar sebebiyle sahil şeridinde yüzyıllar boyunca dolgu oluşarak, deniz seviyesinde düşme olmuştur.

Gerek Akropol'de gerek ise ova yüzeyinde yapılan araştırma ve sondajlar iki ayrı deniz düzeyi değerinin saptanmasına olanak sağlamıştır. Bizans-Osmanlı dönemi seviyesinin belirlenmesinde +3,5 m. yüksekliğinin alınması uygundur. Günümüze kadar kalabilen ilk yapıların inşa edildiği M.Ö. 700 yıllarına (günümüzden 2700 yıl önce) ait deniz düzeyi için de +7,5 m. seviyesi saptanmıştır. Deniz Bizans-Osmanlı döneminde

günümüz kıyı çizgisine göre 10 km. kadar içeri girmektedir. Bu şartlarda göl mevkiinde bir ada ortaya çıkmaktadır. Üzerinde Enez'in yer aldığı tepe de, özellikle Meriç nehrinin taşkın yaptığı dönemlerde ada haline gelmektedir. Arkaik Çağda, deniz daha çok içerilere kadar (yaklaşık 16 km.) sokulmaktadır. Bu durumda Enez ile göl mevkii karşımıza yine bir ada olarak çıkmakta ve göl mevkiinde bir diğer ada daha belirmektedir. Körfez şeklindeki göl mevkii, günümüzde bataklık depoları ile karakterize edilen delta ovasıdır (Gazioğlu, Yücel, Erel, Alpar, 1998: 234; Alpar, 2001: 103). Delta'nın bu günkü eğilimi, yine Meriç doğu kolunun daha bariz olarak gelişeceğini göstermektedir. Kuvvetli fırtına devrelerinde bu ağız kapanabilmektedir. Enez'in gün geçtikçe denizle olan bağlantısı bir parça daha kaybolmaktadır (Göçmen, 2012: 266).

Enez (Ainos) kasabası, alüvyon dolgusunun üzerinde yükselen üst Miyosen oluşumlarından meydana gelen bir kalıntı tepesinin üstünde yer almaktadır. Bu katmanlar, Hisrlıdağ'ın güneyinde ki alanı da oluşturur (Alpar, 2001: 100).

Eski *Ainos*, Maritsa'nın (Meriç Nehri) doğu ağzı üzerinde, bataklık alanıyla batıdaki mevkidaşından ayrılmış olarak konumlanmıştı. Tuzlu lagünler, nehrin ağzından birkaç kilometre yukarısında yer alan modern Enez Kasabası'nı çevreler ve Dedeağaç'a kadar kıyı boyunca batıya doğru uzanır (Archibalt, 1998: 13).

Meriç (Hebros)[66] Nehri, *Enez*'in ticari faaliyetlerinin iç bölgelere ulaşımı açısından tüm tarihi geçmişi boyunca büyük önem taşımıştır.

[66] Meriç nehri geçmişten günmüze farklı kültürlerde değişik adlarla anılmıştır. Slav kültüründe "*Maritsa"* olan adı, "*Moritzi" veya "Moravitzi"* den (mar-mir; barış, huzur) gelebileceği gibi, Traklar zamanındaki ismi olan *"Marissos"* veya "*Maris"* den türetilmiş olabilir ve bu kelimeler nehir sularının yüzeyinin pırıl pırıl sularını ifade eder. Yunanca *"Hebros-Evros"* dur. Modern Türk ismi *"Meriç"* tir (Liakopoulos, 2002: 67-68). Ayrıca eski zamanlarda, ilk *Rhombus* denilmekte ve daha sonra *Ebros* olarak bilinmeye başladı. Ayrıca *Maritsa, Marica* veya *Meriç* olarak bilinir. Kaynağı Rila Dağlarındadır ve BulgaristaYunanistan sınırının kısa (15 km) bir bölümünü oluşturmadan önce verimli bir vadinin güneydoğusunda akar. Daha sonra nehir güneyde Edirne'de ve düz Trakya ovasından güneye akmaktadır. Enez'de Ege Deniziyle buluşmaktadır. Burada Türkiye-Yunanistan arasındaki 215. Km.'lik sınırı oluşturur (Alpar, 2001: 95-96).

Meriç Nehri, sadece civarındaki yollar nedeniyle önemli değildi, nehrin kendisi ana ulaşım aracıydı. Büyük yelkenlilerle Hadrianopolis'e (Edirne) kadar gidilebiliyor, burada bulunan bir köprüyle nehir aşılabiliyor, buradan küçük gemilerle Phippopolis'e kadar gidilebiliyordu. Bir kıyıdan diğerine "akatia" denilen hafif teknelerle geçiliyordu. 972'de Diyakoz Leon'a (doğum tarihi bilinmiyor-ölümü M.S. 992) göre, tahıl, hayvan yemi ve silahların Hadrianopolis'e özel teknelerle taşınması için imparatorluk emirleri verilmişti. Edrisi'ye (M.S. 1099-1165) göre, Philippopolis'te Meriç'i geçmek sadece teknelerle mümkündü. Bizanslı tarihçi ve idareci olan İmroz'lu Kritovulos (15. yüzyıl) nehirden geçiş konusunda daha ayrıntılı bilgi vererek, Meriç'in denize döküldüğü noktada geçilebildiğini, bunun da liman kenti *Ainos* (Enez) olduğunu belirtir. Kritovulos, Meriç'in "*Ainos kentinde nehir sayesinde halkın nehir boyunca yer alan iç kesimlerdeki kentlerle yük gemileri kullanarak ticaret yapmasına olanak sağladığını"* söyler. I. Aleksios Komnenos (M.S. 1056-1118) döneminde *Ainos* yakınlarında seyyar ahşap bir köprü yapılmış, ordu bu köprüden geçmişti (Sarıoğlu, 2012: 19).

Meriç (Hebros) Nehrinin ilkçağda ulaşımda sağladığı kolaylık, ortaçağ boyunca devam edip 19. yüzyıl sonlarına kadar sürer. Küçük gemilerin 19. yüzyılın başında da Enez-Edirne arasında taşımacılık yaptıkları "Kâmus'ul Alâm'da yazılıdır (Özyıldırım, 2002: 86; Eyice, 1963: 142).

20. yüzyılın başlarında, muhtemelen su taşkınları sebebiyle nehrin akışı değişmiş, kentin eski limanı bir set ile kapanmış, bu yüzden nehirden geçiş yalnızca aşağıya doğru ve sadece kış aylarında sağlam sallarla yapılabilmiştir. 1847 yılında limanın drenajı yapılmaya çalışılmışsa da, başarılı olunamamıştır (Sarıoğlu, 2012: 52).

Ulaşım için büyük avantaj sunan Meriç Nehri'nin yanısıra, *Ainos*'tan Burgas Körfezi'ne giden karayolu, boğazlardan yapılan nakliye için ciddi bir alternatifti. *Ainos* bölgesinin temel önemi, iç mekâna kolay erişimiydi (Isaac, 1986: 152).

Enez, toplam 30 km.'lik deniz kıyısına sahip bir kıyı yerleşmesidir. Burada kıyı alanlarında rastlanılan çeşitli morfolojik üniteler görmek mümkündür. Genelde düz ve hafif dalgalı yüzey şekillerine sahiptir. Enez ilçesinin önemli bir bölümünü Meriç Delta'sı oluşturmaktadır. Meriç Delta'sında geniş sazlıklar, göller ve tarım alanları bulunur. Bölgede alüvyal tabanın çevresinde plato sahası yer almaktadır. Alüvyal taban ile platolar arasında bazı kesimlerde, farklı yükseltilerde taraça düzlüklerini görmek mümkündür. Meriç-Ergene kavşağının doğusunda yaklaşık 60-70 m. yükseltiye sahip olan aşınım yüzeyi güneye doğru yavaş yavaş alçalmaktadır. Bu yüzey aşağı kesimlerde kıyı taraçaları şeklinde işlenmiş, kıyıda dik falezlerle son bulmuştur. Meriç Nehri ve daha doğuda yer alan akarsuların ağız kesimlerinde lagünler, kıyı okları, kıyı kumulları vb. kıyı şekilleri görülmektedir (Akova, 2008: 5).

Enez ilçesinin doğu yarısı, Saroz Körfezi kuzeyinde uzanan Pelin Yaylası üzerindedir. Bu yaylanın yükseltisi 50 ile 150 metre arasında değişir. Doğusundaki geniş vadi tabanı, Enez ve Yenice Ovası adıyla anılır. İlçenin en önemli akarsuyu, Meriç Nehri'dir. Platin, Gökgür, Ayana, İncirlidere adlı dereleri vardır. Doğal gölleri Çeltik, Dalyan, Küçük Tuzla, Bücürmene ve Taşaltı'dır. İlçe, Akdeniz ikliminin Marmara Tipi alanındadır. Rüzgârlar, daha çok kuzey yönlerden ve orta şiddette eser. Yazlar sıcak ve epey kurak, kışlar serin ve yağışlı geçer. İlçe, yağış bakımından yarı nemlidir. Doğal bitki örtüsü kuru ormandır. Denize bakan yamaçların örtüsü maki'dir. Maki, bodur ağaçlar ve kurakçıl otlardan oluşmuştur. Bu katkılı bir makidir. Karadeniz iklimine özgü bitkilerle karışıktır. Ormanların ortadan kaldırıldığı yerlerde Bozkır oluşmuştur. Bozkır, tarla ve otlak olarak kullanılır. İlçenin üçte birini kaplar. Yüzölçümü 458 km² olup, il merkezine

olan uzaklığı 172 km.'dir. Enez ilçesinin 21 km. kuzeyinde İpsala, 60 km. doğusunda Keşan ilçesi bulunmaktadır. İlçe toplamda 30 km. deniz, 44 km. mülki sınırlara sahiptir. Enez halkının temel geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. Merkez ve sahil köylerinde balıkçılıkla da uğraşılmaktadır. Enez'de 2011 nüfus sayımına göre 11.066 kişi yaşamaktadır. Enez'e bağlı 19 köy bulunmaktadır (Çiz. 44).



Çiz. 44. Enez ve köyleri (Trakyanet.com, 2019)

3.1.14.1. Tarihsel Veriler

İlkçağ ve Roma Döneminde Enez

Enez'de ve kaleiçinde uzun yıllardır kazılar yapılmaktadır ve araştırma sonuçları yayınlanarak, buluntular bilim dünyasıyla paylaşılmaktadır (Erzen, 2011: 59-88, Başaran, 2008: 185-210)[67].

Bölgede bilinen en eski yerleşme, Yeniceköy yakınlarında yer alan Hoca Çeşme Höyüğündedir. Neolitik Çağa (M.Ö. 6500) ait olan bu yerleşme, Anadolu ile Balkanlar

[67] Sait Başaran, Enez' de uzun yıllardır yaptığı kazıların sonuçlarını kazı sonuçları toplantılarında ve çeşitli dergilerde, oldukça fazla sayıyı bulan yayınlar vasıtasıyla bilim dünyasıyla paylaşmıştır.

arasında yapılan ve bugüne değin bilinmeyen birçok soruna çözüm getirdiği için önemlidir (Özdoğan, M; Özdoğan, E, 2007: 18-21). Bölgede M.Ö. 4. ve 3. binyıllarında daha yoğun bir yerleşim gözlemleniyor. Hasköy Höyüğü başta olmak üzere Küçük Evren Köyü yakınlarındaki Pandır Bahçe ile Umurbey Köyündeki Değirmentepe ve Sultaniçe'deki yerleşimler bunlardan bir kaçıdır (Başaran, 2008: 185).

Akropolde (Bu günkü Orta Çağ Kalesi) yapılan kazılarda[68], özellikle yerli kaya işlenerek oluşturulan mekânların içinde, M.Ö. 4. binyıla tarihlenen keramik kalıntıların bulunmuş olması dolayısıyla, Enez içindeki yerleşimin Kalkolitik Çağa değin geri gittiği kanıtlanıyor (Başaran, 2008: 186).

Enez (Ainos), Ege Denizinin kuzey sahilinde, Trakya'nın en önemli akarsuyu Meriç Nehrinin (Hebros) denize döküldüğü alanda yer almaktadır. Oldukça iyi korunmuş iki limanı bulunan, Eski Çağda *Ainos* olarak bilinen bu günkü Enez, Balkanları Ege ve Anadolu'ya bağlayan deniz, nehir ve karayollarının kesiştikleri yerde M.Ö. 7. yüzyılda kurulmuş önemli bir kültür ve ticaret merkeziydi. *Ainos,* Meriç (Hebros) Nehrinin denize ulaştığı ve büyük bir delta oluşturduğu alanda yer alan yarım ada üzerinde, M.Ö. 7. yüzyılda *Aioller* tarafından bir koloni olarak kurulmuştur (Mansel, 1988: 166; Başaran, 2012: 90; Huxley, 1987: 187-188). *Ainos*, alçak bir yarımadada mükemmel doğal kaynaklar sağlayan verimli bir hinterlanda sahipti. Hebros (Meriç) Nehri ağzında bulunan konumuyla da Kuzey Ege kolonileri içinde önemli bir yere sahip olmasını sağladı (Archibalt, 1998: 147). Ayrıca tahıl üretimine uygun geniş topraklara sahip olması, antik kentin kurulması için uygun olanakları sunmuştur (Wycherley, 1991: 11)[69]. Bu tarihten

[68] Enez'de 1971 yılından itibaren sistematik olarak arkeolojik kazılar yapılmaktadır. Göç ve istilalar gibi tarihi faktörler ile akarsu taşkınları ve sellenmeler gibi doğal etkenlerin bütün olumsuzluklarına rağmen, iskân katları kesilmeden günümüze kadar gelebilmiştir. Yörede, Trak, Pers, Helenistik Çağ, Roma, Bizans ve Osmanlı kültürlerine ait eserler bulunmaktadır.

[69] Hellen kent devletinde yaşam tarıma dayalıdır ve her zaman da bağlı kaldı. Kent gelişkin bir düzeyde de olsa, bazı yiyeceklerini uzak ülkelerden satın alsa da, verimli bir toprak parçasının sürülüp, ekilmesi, mısır, zeytin ya da üzüm yetiştirilmesi her kent için önemliydi (Wycherley, 1991: 11).

önce *Ainos*'un yerinde Trakyalı kabilelerin *Poltyobria ve Apsinthos* adlarıyla kurdukları köy kentler bulunduğunu eski çağ yazılı kaynaklarından öğreniyoruz[70]. Aynı kaynaklarda Ainos'un söylencesel kurucusunun Troyalı Prens Aeneas[71] olduğu yazılıdır (Başaran, 2012: 90; Özyıldırım, 2002: 87; Cordano, 2011:4; Lozanova-Stantcheva, 2012: 132-134; Beksaç, 2014: 81).

Polydorus mitolojik figürünün kökeninin incelendiği bir makalede, onun adının eski Yunan edebi geleneği olan Homer'in İlyada'sında ortaya çıkmasına rağmen, M.Ö. 426'da, genellikle Euripides'in trajedisi Hecuba ile ilişkili olduğu belirtilmektedir. Polydorus'un kehanetlerindeki mitolojik anlatılardaki en önemli eğilim, *Aineia* şehrinin kuruluşuyla *(Aeneia, Enez)* ilgilidir. Hebros (Meriç) Nehri kıyısında yer alan *Aineiadai* şehri, Aeneus' a atfedilerek *Aenus* (Enez) şehri olarak adlandırılmıştır. Bu eğilim, Aeneus'un Trakya'da adını taşıyan bir şehir kurduğu ve orada gömüldüğü, Alba Longa Vakfı'nın geleneğine alternatif olarak önceki bir kaynak çemberi ortaya koymaktadır (Lozanova-Stantcheva, 2012: 133).

Ainos Limanı daha arkaik çağda bile parlak bir duruma sahipti. Burada doğal bir *laguna* liman olarak kullanılıyordu. Ainos'da arkaik devre ait 300 adım boyunda, 20 adım eninde, devasa taş bloklardan meydana getirilmiş bir de mendirek olduğu bilinir (Eyice, 1963: 142). Limanı olan şehirler birçok avantaja sahip olmalarına rağmen bu bölgede

[70] Strabon (Geographika VII. 6,1) kentin adının *Poltyobria* olduğunu söyler. *"...Ainos önceden Poltyobria olarak adlandırılırdı..."* Strabon, Thrak Kralı Poltys ile ilişkilendirilen Poltyobria sözcüğünü *Poltys'in Kenti* anlamında, *Ainos*'un ilk adı olarak açıklar. Apollodoros, kentin *Poltyobria* olarak adlandırıldığını bildirir.
Ainos için *Poltyobria*'dan başka *Apsynthos* adını da kullanan Stephanos Byzantios *"...Ainos, Apsynthos olarak da adlandırılır..."* demektedir. Bu da bölgede M.Ö. VIII. yüzyılda, Grek kolonizasyonundan önce Ainos'un doğusunda, Habros (Meriç) Deltasında yerleşik Thrak kabilelerinden *Apsynthos*'larla ilgili olmalıdır. Apsynthos sözcüğünün Apshynthios kavminin adıyla ilgisi ve kökeni, kentin kuruluşunu M.Ö. III. Bine kadar tarihlenebileceği anlamına gelir (Özyıldırım, 2002: 89-90).
[71] Ainos'un söylencesel kurucusu olarak anlatılan kişi Troia'lı Aeneas'tır. Söylence, *Vergillius'* un M.Ö. 29-19 yılları arasında yazdığı *Aeneis*'te (III.15) yer alır. Troia savaşlarından sonra *Aeneas* ve arkadaşları kentten ayrılarak kendilerine yeni bir yurt edinmek için denize açılırlar. İlk olarak Thrakia kıyılarına uğrayan *Aeneas* ve diğer Troialılar burada *Ainos* kentini kurarlar (Özyıldırım, 2002: 87)

Ainos'un kurulması bir istisnadır. Trakya kıyılarında Yunan yaşamının dikkat çekici yönlerinden biri küçük kasaba ve köylerin olağanüstü sayısıdır. Çünkü ikincil durumda kasabaların kurulması daha avantajlıydı (Isaac, 1986: 284).

Arkaik dönemde kaynak eksikliği nedeniyle, Trakya Yunan Kıyı Şehirleri ve Traklar arasındaki siyasi ilişkiler hakkında çok az şey söylenebilir. Bundan sonraki Klasik Dönem, Helenistik Çağ'dan ayırt edilmelidir. Bunun nedeni, şehirlerin konumu ve dış ilişkilerini etkileyen ilgili genel siyasi oluşumda yatmaktadır. Helenistik Dönemin aksine, Klasik Dönemde, özellikle de 5 ve 4. yüzyılda, kuzeydeki Atina'nın varlığından dolayı belirli bir istikrar derecesi vardı. Trakya'da M.Ö. 1. ve 2. yüzyılda, Makedonya'nın yasal güvenliği yoluyla, Philip II (M:Ö. 382-336) ve Büyük İskender (M.Ö. 356-323) döneminde üstünlükleri nedeniyle istikrar vardı (Veligianni, 1995: 137).

Abdera, Maroneia ve *Ainos (Enez)*, Kuzey Ege'nin Nestos ve Hebros arasındaki ana Yunan sahil kentleriydi. Antik kaynaklarda bu üç kent çoğunlukla birlikte anılır (Özyıldırım, 2002: 89). *Ainos* Trakya Ege'sinin en önemli üç kentinden birisine dönüştü (Isaac, 1986: 140). Ayrıca, Anfipolis ve batıda Tasos Adası'da, Atina'ya ödeme yapan kentlerin içindeydi (Archibald, 2010: 162). Bu kentlerin, Odrysian Devletiyle olan ilişkileri ile ilgili olarak birçok benzerlik bulunur. Bununla birlikte, klasik dönemde dış politika ilişkilerinin ana özelliği aynı değildi. Pers savaşlarının sonunda, Persler'den kurtuluşlarından sonra, belki de Eion'un 476'da Kimon (M.Ö. 5. yüzyıl) tarafından işgalinden hemen sonra ilk Attika Deniz Federasyonuna girdiler (Hamel, 1998: 181-182). Bu nedenle, Teres I (5. yüzyıl) [72] yönetimi altında, M.Ö. 5. yüzyıl ortalarında Odrys devleti kurulduğunda, zaten Atina üyeleriydiler. Teres, Trakya'nın içerisinde örgütlenmiş

[72] Çekirdek bölgelerini Tunca, Arda ve Meriç Nehirlerinin çakıştığı bölge de olan Odrysler, önceleri kabile halinde yaşamlarını sürdürüyorlardı. M.Ö. 5. yüzyılın ortalarına gelmeden *Teres* isimli lider, Yunanlıların baskısıyla Perslerin bölgeden çekilmesini de fırsat bilerek, Odrysler ve çevredeki diğer Trak kabilelerini örgütleyerek burada bir krallık kurmuştu. (Tekin, 2016).

bir devlet oluşturdu ve Odrysen kabilesi önderliğinde birçok Trakyalı kabileyi birleştirdi. *Ainos (Enez)* ve diğer iki şehir devleti, Sparta hegamonyasının ara döneminden sonra, ikinci kez Attic Konfederasyonuna katıldılar. Philip II (M:Ö. 382-336) tarafından alınana kadar, Atina'nın kesintisiz müttefikiydiler. Philip muhtemelen 346 ilkbaharında Abdera'dan Trakya'ya döndü, Trakya ve *Ainos'*u 342-340 da son kez işgal etti (Veligianni, 1995: 137-138; Cordano, 2011: 4).

Abdera, Maroneia ve *Ainos*' un Sitalkes'in (ölümü M.Ö. 424) halefi olan Seuthes I (ölümü M.Ö. 410) egemenliği altında bulunan bazı Yunan şehirleri olmasına rağmen, *Ainos* bunların arasında yer almaz. Atina'nın müttefiki olarak ödenen haraç listelerinde, Traklar tarafından kaldıkları baskı neticesinde daha az vergi ödedikleri anlaşılmaktadır. Bu da çifte vergilendirmeyi akla getirmektedir (Yunanlılara ve Traklara). Ayrıca bu az haraç alınma durumu, *Ainos*'un tahıl ticaretini etkileyen rekabet ortamı, Atina askerlerinin konuşlandırılması ve Trakyalı paralı askerlerin *Ainos*'taki Atina için işe alınmasının getirdiği ek ekonomik yükle de açıklanmaktadır (Veligianni, 1995: 146-147; Archibald, 1998, 147). Son bir görüşe göre, Odrys Krallığının kurulduğu M.Ö. 439-425 yılları arasında *Ainos* kentinin *tributus* listelerinde görülen azalma, *Ainos*'un zenginlik kaynaklarından biri olan ticaret yollarının bu krallığın eline geçmesidir (Özyıldırım, 2002: 92).

M.Ö. 5. yüzyıla tarihlenen Tetradrachmen ve Tetrobolen'ler önemlidir. Bu sikkelerin arka kısmında genellikle Odrysian ile ilişkili olan balta simgesi bulunmaktadır. Bu Odriys'ler ile *Ainos* arasındaki özel ilişkiyi ima eder. Çift balta, *Ainos* madeni parasının sembolü olarak daha sonra tekrar görülmez (Veligianni, 1995: 155).

Peloponnessos savaşı sırasında, M.Ö. 425 yılında Pylos'un ele geçirilmesine, *Ainos*'un hafif piyadelerle katıldığını Thukydides (5. yüzyıl) (IV.28) bildirmektedir. *Ainos* bu

birlikler için en uygun toplanma noktalarından biriydi ve oradan da gerektiğinde deniz aşırı sevk edilebiliyordu (Isaac, 1986: 153-154). Ainos, M.Ö. 415'te Atinalıların düzenlediği Sicilya seferine de vergi vererek katılır.

İkinci Atina Konfederasyonu'nun oluşturulması, daha proaktif bir Atina dış politikasının geri dönüşünü, Odrys'ler ile Atina'lılar arasındaki karşılıklı etki alanları üzerindeki olası bir gerginliğe işaret etmektedir. 377'de Trakya sahillerinden, Maroneia ve Perinthos kuruluşuna katılan ilk şehirlerdi. Trakya sahil şehirleri *Ainos,* Abdera, Dikaia, Propontis kıyılarındaki Elaious ve Selymbria yanı sıra Tasos ve Samothrake adaları 375'e kadar katılmadı (Archibald, 1998: 220).

Ainos, M.Ö. 388'de yapılan Pers Kral Barışıyla bir süre bağımsızlığını kazanır ancak bu uzun sürmez. Makedonyalı Phlippos, Persler ile savaşmak ve aralarında *Ainos*'un da bulunduğu Trakya kentlerini ele geçirerek ülkesinin sınır güvenliğini sağlamak için M.Ö. 356'da Trakya'nın batı bölümünü alır. M.Ö. 3. yüzılın son çeyreğinde, Trakya'da Seleukos toprakları için yapılan savaş sonunda Mısır Kralı III. Ptolemaios Euergetes (M.Ö. 284-222), Nestos Irmağından başlayarak *Ainos* ve Maroneia ile Lysimakhos'un kendisine başkent yaptığı Lysimakheia ve Khersonnessos'u alır. M.Ö. 203-202 yıllarında V. Philippos (M.Ö. 238-179), Trakya'da Ptolemaios'ların egemenliğindeki yerlere saldırır ve Maroneia, *Ainos,* Kypsala kentleri Makedonia'lıların eline geçer. III. Antiohos (M.Ö. 241-187) Trakya'nın Seleukos Nikator'un (M.Ö. 358-281) hakkı olduğunu ileri sürerek M.Ö. 197 yılında Hellespontos'u geçer. *Ainos,* Maroneia ve Khersonnessos'daki diğer kentler III. Antiokhos'a boyu eğerler. Antiokhos'un bu egemenliği Roma ve Makedonya Kralı V. Philippos'un birleşik kuvvetlerine karşı büyük bir yenilgiye uğradığı M.Ö. 191 Thermopylai Savaşı ile biter (Özyıldırım, 2002: 93).

Zaferin ardından Romalılar önlerinde kendilerini durduracak hiçbir güç olmadan Hebros (Meriç) Irmağı ve *Ainos*'a ulaşır. Romalılar Abdera ve *Ainos*'u M.Ö. 185'te "özgür kentler" olarak ilan ederler. Plinius (M.S. 23-79) (nat. IV.11,42-43) Makedonia Kralı V. Philippos'un egemenliği altındaki yerleri belirtirken Ainos için *"Daha sonra Hebros ırmağının ağzında Stendoris Limanı bir zamanlar Kikon'lara ait olan Polydoros'un mezarının da bulunduğu özgür "Ainos" kenti bulunur…"* demektedir. Romalılar, doğudaki en önemli ve en güçlü rakipleri olarak gördükleri Makedonia Kralı V. Philippos'un, Trakya'da bundan fazla ilerlemesine izin vermez. Titus Livius (M.Ö. 59-M.S. 17) (XXXIX.24,7): "… *Ainos'un ve Maroneia'nın servetine göz dikildiğini duyduğu için özellikle senato çok etkilendi, Thessallialılarla daha az ilgilendi…"* cümlesiyle Roma ilgisinin parasal yönünü anlatmaktadır. Maroneia'lıların V. Philippos'u kentlerini tehdit ettiğini öne sürerek şikâyet etmeleri üzerine senato, V. Philippos'tan Maroneia ve *Ainos*'un da içinde bulunduğu Trakya kıyılarındaki tüm *territorium'*ları, Athamania, Thessalia ve Perrhaebia'daki kentleri boşaltmasını ister (Özyıldırım, 2002: 94; Jones, 1971: 8).

M.Ö. 2. yüzyılda, tüm Yunan kolonileri, şehirlerin hinderlandında yaşayan yerli kabilelerin topraklarındaydı. Hem Yunanlılar hem de Traklar kentleri kendilerininmiş gibi anlatırlar. Yunan şehirleriyle yerli halk arasında ki dostane ilişkiler hakkında çok şey bilinmektedir. Abdera, Maroneia ve *Ainos*'un ikinci Atina yasal güvenliğine girişinden sonra kaynaklarda, bu şehirler ile Odrysler arasında her hangi bir ilişki olduğuna dair bir işaret yoktur (Veligianni, 1995: 159). Odrys egemenliğinin Abdera, Maroneia ve *Ainos*'a yayılmadığı gerçeği, Klasik Dönemde bu şehirlerin Yunan güçlerinin etki alanına kesintisiz entegrasyonuna bağlıdır (Veligianni, 1995: 169).

M.Ö. 22 Haziran 168 tarihinde Perseus'la Romalılar arasında yapılan ve Makedonya'nın yenilgisiyle sonuçlanan Pydna savaşı, bölgedeki Roma egemenliği

açısından son derece önemlidir. Böylece Makedonya Hanedanlığı sona erer, Helenistik devletin kralı tutsak edilir. Ege havzasında ve doğuda Roma'ya karşı son büyük direnç kırılmış olur. Amphipolis kenti de M.Ö. 167 yılında Aemilius Paulus (M.Ö. 229-160) tarafından *Provincia Makedonia* adı ile Roma'ya katılır. Eyaletin merkezi Thessalonike'ye ve sınırları Adriyatik'ten Ege kıyılarına, Trakya'ya kadar uzanmaktadır. *Provincia Makedonia*'nın doğu sınırını Hebros (Meriç) Irmağı oluşturur. Abdera, Maroneia ve *Ainos* bu sınır içindedir. Yeni eyaletin Roma ile bağlantısını sağlamak için askeri ve ekonomik düşüncelerle bir yol yapılır. Yol M.Ö. 145-144'te Romalılar tarafından *Via Egnatia* olarak adlandırılmıştır (Özyıldırım, 2002: 95).

M.Ö. 31'de Actium savaşından sonra Thraklar, Romalıların kendi aralarındaki savaşlara katılırlar. Antonius, Trakya'dan paralı asker toplatır ve iç savaşlar bölgede Roma egemenliğini sarsar. M. Licinus Crassus (M.Ö. 114-M.Ö. 53) M.Ö. 59 yılında *Provincia Makedonia*'ya "proconsul" olarak atanır ve Roma egemenliğini yeniden güçlendirmeye çalışır. Cicero (M.Ö. 106-43) (Pro Flacco XIII.32) *"... Burada çok güçlü bir kişi olan Marcus Crassus donanma ile birlikte Ainos' tan Asia'ya, bu gemilerle Flaccus Asia'dan Makedonia'ya doğru yola çıktı..."* der. Trakya'nın iç bölgelerinde Roma'ya karşı bazı ayaklanmalar olursa da, Grek kıyı kentleri Roma toprağı sayılarak doğrudan *Provincia Macedonia Proconsul*'u tarafından yönetilir (Özyıldırım, 2002: 95; Erzen, 1994: 114).

İmparator Claudius (M.Ö. 10 - M.S. 54) döneminde, M.S. 44-46 yıllarında bütün Trakya Roma'ya katılarak, imparatora ait bir eyalet olur. Önceleri *procurator*'ların yönettiği *Provincia Thracia*, Traianus'un (M.S. 97-118) yönetiminde *Legatus Augustus Propraetore* ünvanlı valiler tarafından yönetilmiştir. Eyaletin merkezi ve aynı zamanda Roma valisinin oturduğu yer Perinthos' tur (Marmara Ereğlisi).

Ainos'ta para basma M.Ö. 5. yüzyılın ikinci çeyreğinde başlar. Bu erken dönemin temel gümüş birimleri *tetradrachms*, *drachms* ve *diobol*'lerdir. Yine erken dönemde madeni paralar Hermes'in profil başını ön yüzünde gösterirken, başlangıçta bir caduceus[73] ve daha sonra bir keçi ters yüz üzerinde yer alır. Yazıtta "*AINI"* okunur. 5. yüzyılın son bölümünde *tetrobol* ortaya çıktı. M.Ö. 4. yüzyılın ilk yarısında *drachm* ve *diobol* yoktur; bunun yerine önceki yüzyılın ikinci bölümünde tanıtılan *tetrobol*'ler vardır. Ön ve arka yüz tipleri değişmez, ancak şimdi Hermes'in başı profilden ziyade önden gösterilmiştir. Yazıtta "*AINI" yanı sıra "AINION"* okunur. Ainos'ta M.Ö. 4. yüzyılın ikinci yarısında, diğer birimler kaybolurken, sadece *drachm* basılır. M.Ö. 5 ve 4. yüzyılda ön tarafta Hermes'in başı vardır ve arka tarafta da bir *caduceus* (veya nadiren bir keçi) vardır, ancak zamanla çeşitler değişmiştir. Ainos'un tek altın madeni parası M.Ö. 3. yüzyılın sonuna tarihlenir. Ainos, Roma İmparatorluğu döneminde nadiren para basardı. Kataloglarda görülen imparatorluk portreli emisyon Caracalla (M.S. 188-217) zamanına aittir. Ainos'ta yapılan kazılarda, 1-2. yüzyıla tarihlenebilecek örnekler de çıkmıştır (Tekin, 2007: 596-597).

Ainos'ta, Roma dönemi ile ilgili arkeolojik kanıtlar servette tam bir düşüş göstermez. Mozaiklar, ithal çömlekler ve madeni paralarla dolu iyi donanımlı bir konut, Roma İmparatorluk döneminde mütevazı bir zenginlik göstermektedir. Ayrıca, Roma Çağına ait bir yazıtta armatörler (naukleroi) bahsedilmektedir. Roma zamanında, Trakya'da bu meslek unvanından söz eden ve *Ainos*'un bir liman kenti rolünü destekleyen tek yerdir (Seeliger, Pint, Frenzel, Weisenseel, Erkul, Wilken, Rabbel, 2018: 4).

[73] Tanrı Hermes'in atribüsü. Heykellerde Tanrı'nın elinde taşıdığı burmalı bir asa biçiminde betimlenir (Sözen, Tanyeli, 1986: 49)
Altından bir asadır. Ateş çıkarabilme ve uzlaştırma gücüne sahiptir. Mitolojiye göre, Hermes'e abisi Apollon zenginlik ve servetin sihirli asasını verir.Asa, uyuşmazlık içinde olan herhengi iki şeyi uzlaştırma gücüne de sahiptir (en.wikipedia.org/wiki/Caduceus).

Ayrıca Enez'de bulunan yazıtlar, tarihi geçmişi ile ilgili önemli bilgiler sağlamaktadır. M.Ö. 3. yüzyıl, M.S. 3 ve 6. yüzyıllara ait yazıtlar okunarak ne ile ilgili oldukları yayınlanmıştır (Erzen, 2011: 72-73). Ayrıca Roma dönemine ait ve bugün Edirne müzesinde bulunan Mermer baş ve Enez belediye bahçesinde bırakılan yazıtlı heykel kaidesi bulunmuştur. Yazıt çevirisi yapılarak okunmuş ve yayınlanmıştır (Taşlıklıoğlu, 1971: 3-5).

Ainos (Enez) kazıları sırasında farklı dönemlere ait çok çeşitli seramikler bulunmuştur. M.Ö. I. ve M.S. II. yüzyıllar arasındaki periyolara ait dört farklı tipte maşrapalar, M.Ö. I. yüzyılın sonu, M.S. I. yüzyılın birinci çeyreği arasına tarihlenen *lagynos*'lar, iki farklı tipte *pyxis*'ler, M.Ö. I. yüzyılın ikinci yarısı ve M.S. I. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen tabaklar bulunmuştur. Bunlardan başka, M.S. I. yüzyıla tarihlenen Omurgalı kaplar (kâseler), olasılıkla Ainos' ta üretilmiş unguentarium'lar, Geç Hellenistik-Erken Roma çağına tarihlenen emzikli kaplar gün yüzüne çıkarılmıştır. Ainos, Taşaltı Nekropolünde yapılan kazı çalışmaları neticesinde, ele geçen seramiklerin % 85'inin burada üretildiği anlaşılmıştır. Killik mevkiinde M.Ö. IV ila I. yüzyıllar arasında faaliyette olan kil dinlendirme havuzu bulunmuştur. Buna 30 m. uzakta Ortaçağa tarihlenen seramik fırını ortaya çıkarılmıştır (Başaran, 2003: 72-77). Ayrıca 1981 yılı Enez kazı çalışmaları sırasında M.Ö. 7. ve 5. yüzyıllar arasına tarihlenen seramikler, markalar, terrakota figürinler, Helenistik döneme ait çıplak figürinler, kadın portreleri kadın portre kalıbı bulunmuştur. Ayrıca amblem baskılı Thasos amphoraları bulunmuştur. M.Ö. 5. yüzyılın 2. yarısından itibaren Helenistik çağ boyunca süren zaman içine tarihlendirilmişlerdir (Erzen, 2011: 62, 65-71).

Ainos antik kentinde, Khios etkili (A-B-C) ve Kuzey Ionia stili olarak, dört gurup halinde değerlendirilmiş Orientalizan[74] seramikler bulunmuştur. Khios etkilerine sahip olanlar çoğunlukla M.Ö. 6. yüzyılda üretilmişlerdir. *Ainos*'ta ele geçen Orientalizan stil seramikler değerlendirildiğinde, bölgede Ionia ticari ve kültür etkilerinin de olduğu açıkça görülmektedir (Irmak, 2009: 137).

İlkçağda *Ainos* (Enez), Thasos (Taşöz) Adası'nın karşı kıyısından Hellespontos (Çanakkale) Boğazı'na kadar Thrakia kıyılarının korunaklı tek limanı olarak bölgedeki kentlerden askeri ve ticari açıdan daha büyük önem taşır. Ayrıca Balkanlar, Ege ve Anadolu'yu birbirine bağlayan kara ve suyollarının kesişme noktaları üzerinde yer almasından dolayı da ayrı bir öneme sahiptir (Özyıldırım, 2002: 86).

Doğu Roma (Bizans)İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Enez

Bir tarafında Meriç Deltası ile derin bir körfez, diğer tarafında ise birinden diğerine geçilir vaziyette, bugün göl halinde kalmış iki doğal limanı olan *Enez* veya eski adı ile *Ainos* (Aenos)'un kalesinin 6. yüzyılda Iustinianos tamir ettirildiği bilinir[75]. Bizans devrinde sahildeki *Ainos* (Enez) ile az içeride, Meriç'in batı kıyısındaki Fere veya

[74] Oryantalizan seramik uzun yıllar Rhodos adasının nekropollerinden gelen malzemelerin üzerine kurgulanmış ve Ege'de ki yerleşmeler, Akdeniz kıyılarındaki koloniler ve çoğu zaman nereden geldiği belli olmayan müzelere dağılmış parçalar, Rhodos nekropollerini tamamlayan buluntular olarak değerlendirilmiştir. Oryantizal stil'in Güney Ionia merkezlerinde doğduğunu ve geç aşamada kuzey'e yayıldığını düşünen ve gelişimini evrimsel bir çizgiye oturtmaya çalışan Cook, yıllar içinde birçok ressamın, atölyenin ve yerel ekolün tanınmasını sağlamıştır. Cook, Oryantalizan seramiği genel hatlarıyla üçe ayırmış ve Erkeni Orta ve Geç şeklinde sınıflamıştır. Onun sınıflamasına göre M.Ö. 7. yüzyılın ortalarından sonuna kadar görülen erken ve orta aşamalar Ionia'ya özgü iken, 6. Yüzyıl başından itibaren görülen geç aşama asıl olarak Kuzey Ionia'da yaşanmıştır (Erşen, 2010: 4-5, 7).

[75] Prokopius (IV. 3) *"... Chersonese'in(Gelibolu Yarımadası) ötesinde kurucusunun ismini taşıyan* ***Aenus*** *şehri duruyor ki o, Anchises'in oğlu Aeneas'tır. Bu yerin çevre duvarı sadece mütevazı bir yükseklikte duvar olmasından değil, gerekli yüksekliğe bile sahip olmamasından dolayı deniz yönünde su yer yer surlara ulaşıyordu ve açık bir durumda olduğu için, ele geçirilmesi kolaydı. Ancak İmparator Iustinianos, ele geçirilemeyecek kadar surları yükseltti. Suru uzatarak ve her iki taraftaki boşlukları kapatarak Aenus'u tamamen izole etti. Böylece şehir güvenli bir hale getirildi, yine de barbarların saldırılarını önlemeye yetmedi. Çünkü eski çağlardan beri Rhodopê tahkimatlar açısından eksikti.*

Ferecik'in (Bera, Beros) adeta aynı yer gibi kabul edildiği anlaşılıyor (Eyice, 1963: 142-143).

692'de ki piskoposluk listesinde *Ainos* ile birlikte on iki imza bulunmaktadır. Bunlar, Selanik, Heracleia, Korint, Selymbria, Mesembria, Stopi, Uzusa, *Ainos*, Philippi, Amfipolis, Edessa, Dyrrhachium'dur (Ostrogorsky, 1959: 56, 59).

Trakya'da kaleye sahip olduğu bilinen piskoposluklar içinde 6. yüzyıl sonundan 9. yüzyılın ilk yarısına kadar *Aimos*, ismiyle *Ainos* (Enez) yer almaktadır (Kountoura-Galaki, 1997: 282-283). İmparator Konstantin sadece yeni kaleler inşa etmedi ya da yenilemedi. Diğer bazı imparatorların daha önce yaptığı gibi (Justinian I) onları değiştirmek zorunda kaldılar, aynı zamanda piskoposluk haline getirdi ve dini hiyerarşiye dâhil ettiler. Ayrıca Notitia 3 listesinde başpiskoposluk ve piskoposluk olarak çift girişler vardır. Bu çift giriş yapılan yerler arasında *Ainos*'da görülmektedir. Bu, Notitia 3 derleyicisi tarafından farklı kaynakların kullanılmasından veya İkonoklast imparatorlar tarafından kurulan farklı bir dini hiyerarşiden kaynaklanmış olmalıdır (Kountoura-Galaki, 1997: 285).

Enez (Ainos) hakkında 7. ve 11. yüzyıllar arasında ki dönemin bilgileri sınırlı olmakla birlikte, dini bir merkez olarak işlevinin olduğu bilinmektedir. Önceleri Trainopolis Metropolitliği'ne bağlı bir piskoposluk merkezi olan kent, kimi kaynaklara göre 6. yüzyıl, kimi kaynaklara göre 4. yüzyıldan itibaren başpiskoposluk merkezi, 11. yüzyıldan önce metropolitlik merkezi olmuş ve kilise hiyerarşisinde 63. sırayı almıştır (Sarıoğlu, 2012: 51).

Tarihi metinlerde 1091'de I. Aleksios'un Peçeneklere karşı savaşırken karargâhını kentte kurduğu geçer. Peçenekleri yenen I. Aleksios (M.S. 1056-1118), bu zaferin anısına "Skalotin" olarak bilinen Theotokos Manastırını yaptırmıştır. Komnenoslar dönemi olan

11. yüzyıldan sonra kentin önemi artmış, 12. yüzyılda *Ainos* hemen yakınındaki Feres'deki (Ferecik) Kosmosoteria Manastırı'nın keşişlerinin gemilerle zeytinyağlarını getirip sattıkları bir pazar olmuştur[76]. Limanı sayesinde önemli bir ticaret merkezi olan kentin, belli başlı gelir kaynakları tuz üretimi ve balıkçılıktı. Ainos, güçlü surları sayesinde 1265'te Bulgar ve Tatarların, 1307'de Katalanların saldırılarına karşı dayanmıştır (Sarıoğlu, 2012: 52).

1207'de Latinlerin İstanbul'u almasıyla, Ege'de ticari açıdan çok önemli bir üs olan Sakız adasının efendilerinin hikâyesi, *Ainos* için de farklı gelişmelere sebep olmuştur. İtalyan Adaları adı altındaki bu adalar, finansal ve ticari bir merkez olarak belirgin ayrıcalıklara sahip oldular. Ancak adaların yöneticisi olan dükler yıpratıcı bir iç çekişmeye tutuşmuşlardı. Ramboldi, bir Venedik'li olan Petros Justiniani'nin (ölümü M.S. 565), kendini Sakız Adasının efendisi haline getirmeyi başardığını söylüyor. 1271'de Cenova, Michael Paleologus'a (M.S. 1223-1282) verdiği yardım gücüne karşılık, Nympheo anlaşmasını aldı. Cumhuriyete rıhtımlar ve sokaklar verildi. Adaların birçoğuna Ceneviz'li aileler kabul edildi ve ülkelerinin Venedik işgali sırasında Cenova'ya sığınan birçok gurbetçi Yunanlı evine döndü. Böylece Lemnos'ta Embriaci, Midilli'de Centurioni, *Ainos*'ta (Enez) *Gatilusii* ve Genotse'de Benedetto Zaccharia prenslikleri kuruldu (Bent, 1889: 467-468)[77]. Khalkokondyles'in (M.S. 1430-1470) belirttiğine göre 1384 yılında Francesco Gattelusi ailesinin üyelerinden birini kente davet

[76] Ayrıca I. Aleksios'un (1081-1118) küçük oğlu İsaakios Porphyrogennetos'un 1152'de *Ainos*'da, yanında bir de hastanesi olan "Kosmosoteria" adında bir manastır kurduğu, günümüze kadar gelebilen *typikon* vasıtasıyla bilinir. Hâlbuki bu müessesenin bugünkü Enez'de değil fakat şimdi Yunanistan'da kalan Ferecik'te olduğu ve hatta bu manastırın kilisesinin Türk Devrinde cami haline getirilmişken şimdi tekrar kilise yapılan bina olduğu ileri sürülür (Eyice, 1963: 143).

[77] Bent, makalesinde Sakız adasının Osmanlı İmparatorluğunun fethi dâhil olmak üzere, arada geçen süreç içinde Bizans ve Osmanlı İmparatorluğu ile yaptığı anlaşmalar, Ceneviz Cumhuriyeti ile olan ilişkileri ve ticari faaliyetleri anlatılmıştır.

etmiş, bu tarihten Osmanlıların eline geçtiği 1456 yılına kadar *Ainos* (Enez) önemli bir Ceneviz kenti olmuştur (Sarıoğlu, 2012: 52).

Ainos (Enez) 14. yüzyılın ortalarında, Ioannes Kantakuzenos (M.S. 1292-1383) ile Ioannes Palaiologos (M.S. 1332-1391) arasındaki iç çarpışmalarda, İstanbul idaresine yani Palaiologos'a sadık kalmıştı. Kantakuzenos'a yardım eden Umur Bey (M.S. 1309-1348) idaresindeki Türkler'den ayırmak için çalışan Bizans, bunda başarılı olmuş ve 1344 yazında Türkler *Enez*'den gemilere binerek İzmir'e geçmişlerdi. Fakat çok geçmeden *Ainos* (Enez), Bizans İmparatoru V. Ioannes Palaiologos'un (M.S. 1341-1391) kızkardeşi Maria Palaiologina'nın 1355'de Cenevizli Francesco Gattelusio ile evlenmesi sırasında, gelinlik çeyizi olarak Midilli Adası ile birlikte bu Cenova ailesine geçmiştir (Eyice 1963, 144; Miller, 1915: 426)[78]. Günden güne artan Türk tehlikesi karşısında batılı yardımcılar arayan Bizans'ın Ege Denizinde ki adalarda nüfuzlu durumu olan bu ailelerden yararlanmak istediği anlaşılıyor. Bu şekilde Ceneviz idaresine geçen yer veya kalelerin resmen Bizans hükümranlığını zahiren de olsa yine tanımaya devam ettikleri anlaşılmaktadır[79].1436'ya doğru Gattelusio ailesi, İmroz ve Semadirek adalarının da idaresini almak suretiyle kuzey adalar denizinde büyük bir dükalık haline gelmişti. *Enez* surlarının dışında ileri karakol durumunda olan tek burcun kuzey cephesindeki mermer kitabede, Gattelusio'nun arması ile Doria ailesine ait taçlı bir kartal tasviri görülür. Üst kenarındaki tek satır gotik kitabede ise güçlükle 1382 tarihi okunur (Eyice, 1963: 144).

İmroz (Gökçeada) adası 1453 yılında, Genovalı Gattilusio ailesinden *Enez*'in hâkimi olan Palamede Gattilusio'nun (M.S. 1389-1455) idaresine vergi karşılığı tımar olarak verilmiştir. Aynı yıl Palamede'nin ölmesinin ardından yerine geçen oğlu Doria,

[78] Miller makalesinde Cenevizlilerin Sakız adasını ele geçirme süreci ve onları bu eyleme iten ekonomik ve sosyal sebepleri, bu süreçte Bizans ve Osmanlılarla olan ilişkileri anlatmaktadır.
[79] Başka bir şekilde ifade edilirse, önceleri Bizans İmparatorluğu derebeylerinden olup, Cenova Cumhuriyeti'nin himaye ettiği Gattilusio ailesinin elindeki topraklar hala kendilerindeydi (Olgiati: 705).

İmroz'a idareci olarak Laskaris'i göndermiş, ancak ada halkı bundan şikâyetçi olmuştur. Aynı süreçte Osmanlı donanmasının *Enez* üzerine ilerlemesi sonucunda, Doria *Enez*'den Semadirek (Samothraki) adasına kaçmıştır (Şahin, 2016: 224).

Gattelusio ailesinin *Enez* kolu, Niccolo (M.S.1384-1409) ile başlamakta, Peretta d'Oria ile evlenen bu şahsın, Marietta adlı bir kızı olduğu bilinmektedir. Niccolo'nun 1409'da ölümü ile Midilli Dukası II. Francesco'nun (M.S.1373-1415) küçük oğlu Palemede'nin *Enez* idaresinin başına geçiş tarihi olan 1430 arasında bu kalenin kimin elinde olduğu bilinmemektedir. Palamede Gattelusio, *Enez'*i 1455'e kadar idare etmiş ve bu arada Kritoboulas'tan öğrenildiğine göre, 1453'te İstanbul'un fethinden sonra, II. Mehmed Edirne'ye gittiğinde gerek *Enez* dukası Palamede gerek Midilli dukası Dorino birer elçi göndererek bazı adalar üzerindeki haklarını kabul ettirmişlerdir[80].

Palemede 1455 yazında öldüğünde, büyük oğlu Giorgio daha önce, 1448'de öldüğünden *Enez*'in idaresi Giorgio'nun dul karısı ile çocuklarına ve küçük oğlu Dorino'ya geçmiştir (Eyice, 1963: 145-146; Ganchou, 1998: 141)[81]. Böylece *Enez*'in Türk idaresine geçişini temin eden olay patlak vermiştir. Dorino Gattelusio, yengesi ile yeğenlerini bertaraf ederek *Enez*'in tek sahibi olmaya girişince, Giorgio'nun dul karısı da ondan intikam almak (ya da kendini korumak) üzere Fatih'e, Dorino hakkında bir takım

[80] İstanbul'un Türkler tarafından fethinden sonra da Cenova kolonilerinin önemi devam ettiği için, Fatih Sultan Mehmed şark taraflarındaki tüccarların henüz buralarda çok canlı bir ticari faaliyette bulunduklarını tespit ettiği için, bütün imkânlara sahip olmasına rağmen hemen fethe girişmedi. 1453 ile 1454 yılları arasında Cenova yönetimi altında bulunan kolonilere tahakkuk ettirilen haraç, Padişah için sürekli bir kazanç kaynağı olduğundan, bizzat II. Mehmed'in bilgisi altında bazı yeni zamlar da haraç üzerine ekleniyordu.
Cenova şehri ile kolonileri arasında uzun mesafeler bulunduğu için, haraç ödeme ile ilgili görüşmeler Türk temsilciler ile her bir koloninin kendi yöneticisi tarafından yapılırdı. Sakız ve Limni adaları ile *Enez* şehri halkına gemi ve mesajlar yollayan Padişah, bura halklarının bir haraç ödemekle yükümlü bulunduklarını duyurmuştu (Olgiati: 702).

[81] Ganchou'nun makalesinde, St. Peterburg kütüphanesinde bulunan bir el yazması tanıtılmaktadır. 1409 yılından sonra Osmanlı fethine kadar olan sürede Gattilusio ailesinin fertlerinin durumları, bunların içinde, Giorgio Gattilusio'nun dul eşi Ainos'lu Helena Notara Gateliousaina isimli prensesin, Ainos'un kendisine miras olarak kalmasından sonra verdiği mücadele anlatılmaktadır. Tabi olduğu yıkılan imparatorluk sonrası yeni kurulan bir imparatorluk içinde varolma çabaları anlatılmaktadır. Osmanlı fethinden sonra Cenova'ya gitmiş ve bir manastırda rahibe olarak yaşamını tamamlamıştı.

isnatlarda bulunmuştur. 1455 kışı ortalarında Fatih'e bu dul kadının dayısı ile ulaşan ihbara göre, Dorino, sultana karşı cephe almış olmakla itham ediliyor ve gerek *Enez*, gerek adalarda İtalyan askerleri toplamakta olduğu haberi veriliyordu (Eyice, 1963: 146; Ganchou, 1998: 144-145).

Türk kaynaklarından Âşık Paşazade'ye göre, Ferecik, İdris-i Bitlisi'ye göre İpsala kadısı da *Enez* dukasından şikâyet ediyor ve *Enez*'in ticaretinden elde edilen kazançtan Türk devletine verilecek hisseyi tam teslim etmediğini, ayrıca civar Türk köylerini rahatsız ettikten başka, kaçıp *Enez*'e sığınan kölelerin geri tesliminde aşırı fidye istedikleri, hatta köle sahiplerine kötü davrandıklarını bildiriyordu. II. Mehmed derhal sefer emrini vermiş, ordu şiddetli bir kar fırtınası içinde yola çıkarken, Gelibolu'da ki Türk donanması da Kaptan Yunus Bey idaresinde 10 kadırgadan oluşan bir filo ile denizden harekâta katılmıştı. Sarıldıklarını anlayan ve kurtuluş ümidi görmeyen kale halkı seçilen bir barış heyeti ile yapılan anlaşma sonucu teslim olmuştur. Ertesi gün Fatih, Dorino'nun sarayına yerleşmiş ve burada üç gün kalmıştır (Eyice, 1963: 146-147; Ganchou, 1998: 161-165; Kâtip Çelebi, 1980: 19)[82].

14. yüzyılın sonları ve 15. yüzyıl, bir imparatorluğun yıkılışı ve başka bir imparatorluğun kurulduğu yıllardı ve özellikle Trakya bölgesinde başkente yakınlığı ve Avrupa ile olan bağlantısı sebebiyle çok büyük etkileri olmaktaydı. Sosyal, ekonomik, toplumsal, psikolojik etkiler, özellikle toplumun ticaretle, özellikle uluslararası ticaretle uğraşan kesimleri üzerinde baskı oluşturmaktaydı. Bizansın toprak kayıpları, çoğunlukla tarımsal üretime dayanan ticareti derinden etkilemişti[83].

[82] Kâtip Çelebi (1609-1657), Enez'in fethi ile ilgili gelişen olayları benzer şekilde nakletmiştir.
[83] N. Oikonomidles, 14. yüzyılın sonunda edebi kaynaklarda ortadan kaybolan eleştirel gözlem yaptı. Eski aristorasinin üyeleri, Osmanlı genişlemesinin bir sonucu olarak toprağın azlığı nedeniyle, ticari faaliyetlerde bulunmuşlar ve ayrı bir sosyal gurup oluşturmuşlardır. Dolayısıyla, 15. yüzyılın egemen sosyal sınıf lordlarının üyeleri, ister aristokrasi ister girişimcilerden geliyor olsunlar, önceki yüzyılların aristokratlarıyla karşılaştırıldığında, kesinlikle farklı bir ekonomik davranışa sahiptiler. Onlar sadece

Bizans toplum tabakası içinde oluşan yeni bir sınıf, malların nakliyesi için gemi kiralayan gemi sahipleri, deniz yoluyla paralarını kazananlardır. 15. yüzyılda Bizans toplumunun yönetim katmanını sadece aristokratlar değil, aynı zamanda ticari ya da iş aktiviteleri olan insanlar temsil ediyordu. Bazı tüccarlar varlıklıydı ve Bizans topraklarından İtalya'ya kadar bölgede aktiflerdi. Goudelis ve Notaras gibi aileler, Konstantinopolis'in yöneticileri ve hatta çalışmakta olan aristokrat girişimcilerden oluşan tabakaya aittiler. Ticari çıkarları nedeniyle, Bizans Devletinin ve imparatorların ekonomik işlerine aracı olarak aynı zamanda Batı'da ki devletlere hizmet ettiler (Elam, 2015: 44).

Enez ve çevresinde, Bizans döneminden kalma birçok mimari ve küçük buluntu günümüze ulaşmıştır.

Kale içinde bulunan en önemli kilise, Osmanlılar zamanında camiye çevrilen ve Fatih Camii olarak anılan yapıdır (Eyice, 1969: 351-354; Başaran, 2012, 91-96; Sarıoğlu, 2012: 57-59). Fetih öncesindeki adı bazı kaynaklarda Aya Sofya olarak geçse de, Enezli Hıristiyanlar tarafından Ayios Konstantinos olarak anılıyordu. Ancak kilisenin ana girişinde yer alan Meryem Ana freskinden ve kilisenin fetihten önce Enez'in metropolitlik kilisesi olması sebebiyle muhtemelen Meryem Ana'ya ithaf edilmişti ve adı Theotokos Kilisesiydi (Sarıoğlu, 2012: 57). İlk olarak Orta Bizans devri sonlarına doğru, köşe duvarlı haç planlı bir kilise inşa edilmiş, 13 veya 14. yüzyılda buna exonartex ilave edilerek kubbe ve sütunlar ve kemerle ayakta tutulmaya gayret olunmuştur. Bu kilise,

imparatorun tanınmasını ve onunla ittfak yapmayı isteyerek siyasal iktidarı uygulanmasına katılımla ilgilendiler. İmparator ya da Konsey, her iki tarafın meclislerine çağrılıyorlardı ve orada bulunuyorlardı. (Constanino) Polis, 15. Yüzyıl Bizans'daki siyasi sistemin bir evrimine işaret ediyordu. Meclislerde sadece senatörlerin değil, aynı zamanda kendi otoritesine sahip olan Konstaniopolis'in en zengin sakinlerinin de olduğu düşünülmektedir. Bizans tarihçilerine göre, imparatora yakın, siyasal yöneticiler olarak nitelendirilen kişilerin, varlık sahibi olmadıkları halde vatandaşların günlük ekonomik yaşamlarına karışan faaliyetlerde bile bulunmaktaydı (Elam, 2015: 44).

Türkiye sınırları içinde bulunan önemli kilise yapılarından biridir (Eyice, 1969: 354). Enez'de kale içi ve çevresinde Bizans dönemi ve Osmanlı döneminde yapılmış birçok kilise bulunduğu kaynaklardan bilinmektedir (Eyice, 1969: 348-354; Sarıoğlu, 2012: 57-66). Ayrıca kale içinde yapılar kazılar sırasında Bizans ve Osmanlı'nın farklı dönemlerine ait mimari kalıntılar, seramikler bulunmuştur (Erzen, 2011: 60-61).

Ainos'un 1456 yılının başında Osmanlıların eline geçmesi, batıda ve hatta Genoa'da (Cenova) belirli bir etki yaratmış gibi görünmüyor. Bir Genoa ailesi tarafından yönetilse de, Genoa'nın kontrolü altındaki kolonilerden daha az doğrudan hissedildi. Buna ek olarak, Ainos kasabası şüphesiz Trakya'da en müreffeh olanlardan biri iken, uluslararası iş sahnesinde daha az rol oynamıştır. Serveti esas olarak tuz madenlerinin işletilmesine dayanıyordu, ancak bu tuzun satışı Trakya ve Makedonya'nın ihtiyacı içindi. Son olarak, son zamanlarda bu ticaret zaten Osmanlılar tarafından ağırlıklı olarak yüklenilmişti. Ainos'un efendisi Palamede Gattilusio, her yıl tuz işletmesi ve diğer vergi gelirlerinin üçte ikisini Osmanlı sultanına ödüyordu. Buna ek olarak çevredeki göllerde avlanan balık ürünlerinin satılmasıyla gelir elde ediyor ve Maritza (Meriç) nehri ağzında bulunması nedeniyle, hem denize erişimi hem de nehir üzerindeki dolaşımı kontrol ediyordu (Ganchou, 1998: 142, 163).

Enez Osmanlı idaresinde, zengin bir Türk ticaret şehri olarak gelişmiştir. Kale içindeki büyük kilise (Ayasofya Kilisesi) cami haline getirilmiş (Fatih Camii), hayli kalabalık olduğu anlaşılan Hıristiyan ahalinin kullanımı için birçok kilise bırakmıştır (Eyice, 1963: 148; Eyice, 1969: 351-354, Başaran, 2012: 91-96; Mamaloukos, Perrakis, 2011: 503-537). Yapının restorasyonuna başlanmış ve halen devam etmektedir. Ayrıca kale içinde yapılan kazılar sırasında Osmanlı döneminden kalma çok sayıda sırlı ve sırsız seramikler, bronz sikkeler ve lüleler ele geçirilmiştir (Erzen, 2011: 60).

14 Temmuz 1469 günü Venedik'li Niccolo da Canale (15. yüzyıl), bir gemi filosu ile Selanik kıyılarına akın yapmış, Limni ve İmroz adalarına çıkmış, nihayet *Enez*'e hücum etmişler, kolaylıkla şehre giren Venedikliler, yalnız Türk halkı değil, hıristiyanları da kılıçtan geçirip, her yeri yağma ettikten sonra şehri ateşe verip, binlerce esir alarak gitmişlerdir (Eyice, 1963: 148). Kâtip Çelebi Enez'e yapılan bu baskın üzerine Ağrıboz seferi yapıldığını anlatmaktadır[84]. Bu seferin 12 Temmuz 1470'de yapıldığı bilinmektedir (Kılıç, 2003: 106).

Bertrandon de la Broquiére (M.S. 1400-1459), 1432'de seyahatine başlamış ve notlarını kitap olarak 1457 yılında duka Philippe'ye sunmuştur. Seyahatnamenin Ege Bölgesi ile ilgili bölümünde *Ayne* (Enez) kenti anlatılmaktadır. 15. yüzyılda *Ayne* (Ainos, Enos/Inos) olarak adlandırılan bu kent, bir Ceneviz prensliğiydi. Deniz kıyısı ve nehir (Meriç Nehri) arasında yer alan bu kentin limanıyla ilgili bilgi yazılmamıştır (Yılmaz, 2017: 65-66).

II. Bayezid (M.S. 1447-1512) devrinde *Enez* ve dolayları Sultan evkafına bağlı bulunuyordu. Piri Reis (M.S. 1470-1553) 1521-1525 sıralarında tertiplenen Akdeniz Bahriye kılavuzunda Enez şehrini ve etrafındaki limanları gösteren bir harita çizmiştir (Çiz. 45). Evliya Çelebi (M.S. 1611-1682) 1659'da Bosna'ya giderken *Enez kalesine*'de uğramıştır. Avrupalı seyyahlardan buraya gelenler verimli bir arazinin ortasında ve nehir yolunun ağzındaki zengin ticaret limanı ve şehrinin parlak durumunu alatırlar. 1699'da İstanbul'a gelen Aubry de la Motraye'inde (M.S. 1674-1743) Enez'den geçtiği bilinir.

[84] Kâtip Çelebi'nin ifadesiyle *"Sekizyüyetmişikide (M. 1467/1468) (Fatih Sultan Mehmet) Karaman seferinden döndüklerinde, Venedik Generali 60'dan fazla kadırga ile İnoz (Enez) üstüne düşüp kadı ve hatibini ve nice Müslümanları tutsak ve o tarafları yağma ettiği arz olundukta, donanma-yı hümayun hazırlanması için Mahmut Paşa'ya Gelibolu Sancağı verilüp, Osmanlı kıyılarında olan gemilerin hepsi onun buyruğuna kondu. Yunan adalarından Ağrıboz (Eğriboz) adası Frenk elinde kalup o geçitten İslam olanlara çok zararlar görülürdü. Generalin kötülüklerinden adada oturanların yardımı ve ilgisi olduğundan sekizyüzyetmişüç (M. 1568) başlarında kılavuzu zafer olan başbuğ karadan ve denizden asker sürüp Ağrıboz hududuna vardılar. Hisar kuşatılarak kısa sürede alındı".*

1776'da İstanbul'a elçi olarak gelen Comtede Choiseul-Gouffier' inde (M.S. 1752-1817) Enez'e uğradığı ve hatta buranın bir de haritasını yaptırdığı, albümündeki desenden anlaşılıyor. Rumeli hakkında 1828'de tertiplenen bir coğrafya kitabında ise *Enez*'in 7000 nüfusu olduğu, son zamanlarda çok gelişen ve denizci milletlerin hepsinin gemilerinin uğrak yeri olan gayet iyi bir limanı bulunduğu anlatılmaktadır. Ayrıca yün, devetüyü, pamuk, ipek, bakır gibi ürünler yanısıra çok bol sayıda balık da sevk edildiği yazılmıştır. Sir Adolphus Slade (M.S. 1804-1877), 1831'de *Enez*'in parlak durumunu uzun uzadıya anlatır. Birçok seyyahın tekrarladıkları bu parlak durum, Balkan ve I. Dünya Savaşına kadar devam etmiştir. I. Dünya Savaşı içinde İngiliz amiralliği tarafından, hizmete mahsus olarak bastırılan gizli rehberde, çoğunluğu Rum olmak üzere 2960 nüfusu olduğu ve iskele civarında dükkânlar bulunduğu kayıtlıdır (Eyice, 1963: 148-149). 19. yüzyıl sonları 20. yüzyıl başlarında Enez'e gelen Avrupa'lı araştırmacılar, Enez'de bulunan kiliseler ve küçük buluntular üzerinde araştırmalar yapmışlar ve yayınlamışlardır (Sarıoğlu, 2012: 56). Hasluck, yüzyılın başlarında kenti ziyaret ettiğinde, eski kasaba hala balıkçılık ve keramik yapımcılığıyla belli bir önem sahipti (Isaac, 1986: 141).



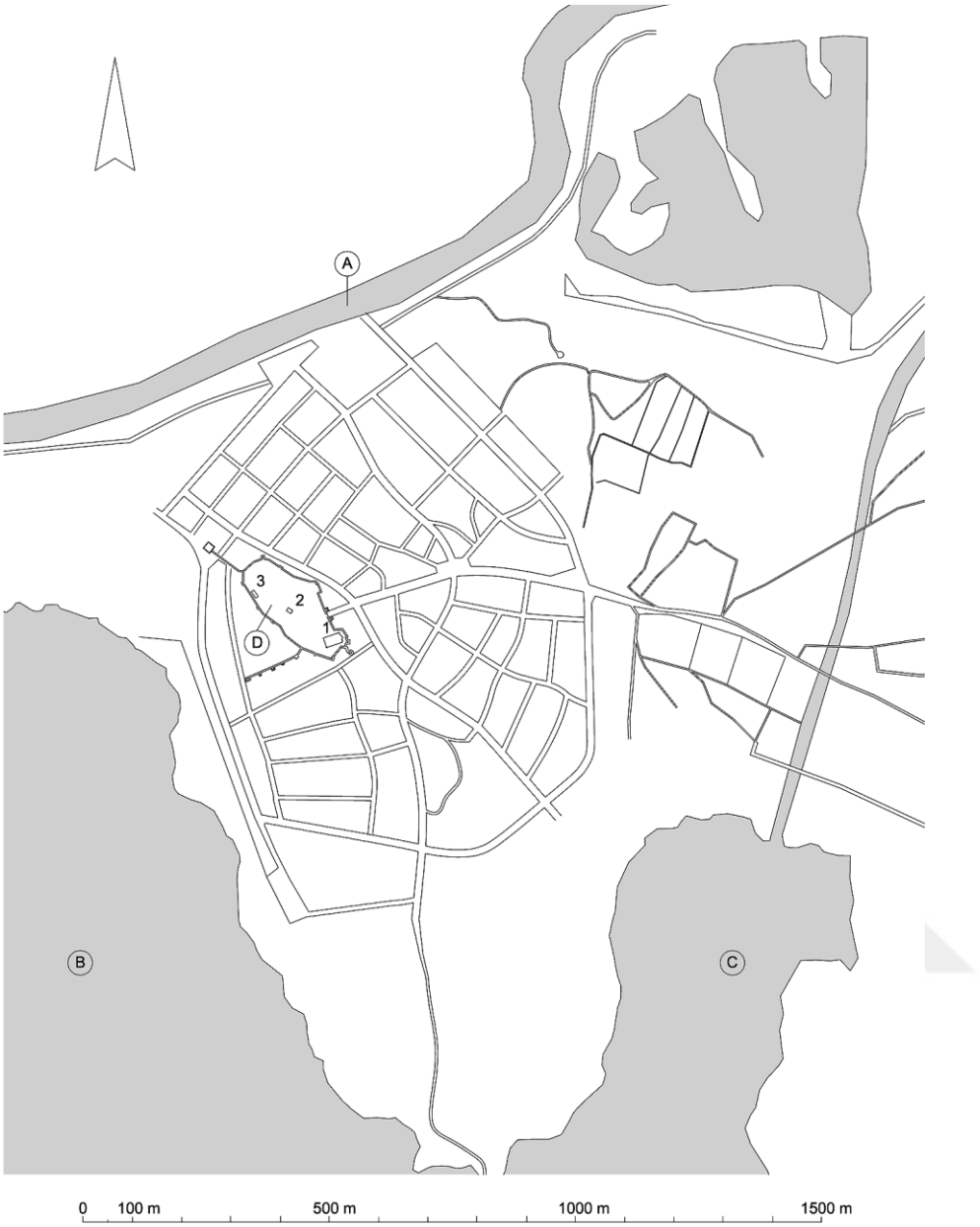
Çiz. 45. Piri Reis'in Kitab-ı Bahriye'sinde Enez'in haritası (www.google.com, 2018).

Enez' de halen devam etmekte olan, Kültür Bakanlığının izni ve İstanbul Üniversitesi'nin katkılarıyla yapılan bilimsel kazılar, şehrin İlk Çağ, Orta Çağ ve Osmanlı İmparatorluğu dönemiyle ilgili geniş bir bilgi skalası sunmaktadır. Kazı başkanlığınca, birçok farklı alanlara ve zaman dilimine ait çıkan buluntular değerlendirilmekte ve her yıl yayınlanan bildiriler ve raporlar, bilim dünyasıyla paylaşılmaktadır.

3.1.14.2. Kalenin Bulunduğu Arazinin Durumu

Enez (Ainos), Türkiye Trakya'sının uzak batı bölgesinde, Yunanistan'da bulunan Dedeağaç kenti ve Türkiye arasında 180 km²'lik geniş bir delta taşkınlığı oluşturarak Ege Denizi'nin içine dökülen, Meriç (Hebros) nehir ağzının hemen yakınında yer almaktadır. Modern nehir rotasının 215 km. lik terminali, Türkiye ve Yunanistan arasındaki sınırı oluşturmaktadır. Enez, selefi Ainos yerleşimi yanı sıra, güneyde Taşaltı-Gölü lagünü, batıda Dalyan–Gölü lagünü ve kuzeyindeki Meriç'in en güneydeki dalı ile çevrili 25 m. yüksekliğindeki kireç taşı burnu üzerinde yer almaktadır (Çiz. 46).

Uzakta, Geç Tersiyer volkanik kayalardan oluşan Hisarlık Dağı yaylaları 385 m.'ye kadar çıkmaktadır. Günümüzde Dalyan Gölü, Ege Denizinden karmaşık bir bariyer plaj sistemi ile ayrılmakta, sonbaharda her yıl balıkçılık amacıyla açılmaktadır. Enez'in çevresi bataklıkları ve küçük kıyı gölleri ile karakterizedir. Kısa ömürlü olan göller, su kaynaklarını yağış ve Meriç kanal akışı ile alırlar (Seeliger, Pint, Frenzel, Weisenseel, Erkul, Wilken, Rabbel, 2018: 3), (Fot. 511).



Çiz. 46. Enez Şehir planı. A. Meriç Nehri, B. Lagün, C. Lagün, D. Kale, 1. Fatih camii (Katholiké Ekklesia), 2. Hagios Gregorios Kilisesi, 3. Theotokos Chrysopege Kilisesi (Mamaloukos, Perrakis, 2011: 537).



Res. 511. Enez'in coğrafi konumu (Google Earth, 2019).

Enez'deki en önemli Bizans kalıntısı kentin akropolisidir. Dört tepe üzerine kurulu olan Enez kentinin akropolisi bu tepelerden birinin üzerinde kurulmuştur[85]. Antik şehir merkezi, akropolisin doğusunda bulunuyordu. Kentin orta Çağ kalesi, kiliseler ve diğer binalar bu alandadır. Prokopius'un, I. Iustinianus'un kalede yapılan tamiratlardan bahsetmesi, burada daha önceye ait bir kalenin bulunduğunu göstermektedir. Antik Yunan yerleşimi muhtemelen akropolisin yüksek bir noktasındaydı ve fazla yayılmamıştı. Bu alan, akropolisin girişinde, Fatih Camii'ne doğru olan sol kısımlarıdır. Bugün, akropolis (kale) surlarının temelleri muhtemelen I. Iustinianus (M.S.482-565) döneminden kalmadır. Akropolis'in doğusundan nehrin bataklıklarına doğru uzanan alan, düzensiz aralıklarla inşa edilmiş kulelerle sınırlandırılmış, böylece kaleye oval şeklini vermiştir. Akropolis'in ana kapısı batıdadır, yan kapısıysa güneybatı yönünde bulunur. Surlar özellikle tepe kısmında geçit vermez bir mimariye sahiptir. Akropolis'in kuzeybatı

[85] Bir başka kaynakta, Ainos kenti miyosen kalkerden oluşmuş üç tepe üzerinde kurulmuştu. Akropolis (bu günkü ortaçağ kalesinin bulunduğu tepe) güneybatıdaki en yüksek tepede yer alıyor. Ainos antik kenti akropolis ve çevresindeki diğer iki tepe üzerinde şekillendi denilmektedir (Başaran, 2013: 27).

duvarı boyunca muhtemelen eski devirlere ait bir saray bulunuyordu (Sarıoğlu, 2012: 55), (Fot. 512).



Res. 512. Eski antik yerleşim alanının üzerinde yer alan, Ortaçağ Kalesi (Google Earth, 2019).

Enez'in bugün görülemeyen ve toprak altına gömülmüş daha erken devirlere ait duvar kalıntılarının tespit edilebilmesi için manyetik gradiometre (MG) ve elektriksel direnç tomografisi ölçümleri yapılmış, Helenistik dönemi işaret eden duvar kalıntıları tespit edilmiştir (Seeliger, Pint, Frenzel, Weisenseel, Erkul, Wilken, Rabbel, 2018: 1-17).

Kale, eski akropol'ün olduğu yüksek alanda bulunup, eskiden denize bitişik bir konumdaydı ve limanı bulunmaktaydı. Bugün denizi dolduran toprak tabakası sebebiyle denizden içerde bir konumda yer almaktadır.

3.1.14.3. Kalenin Durumu

Enez kalesinin surlarının büyük bir bölümü ayakta kalmış olarak günümüze ulaşmıştır. Surların ana yapısı Orta Çağ sürecini içerse de, farklı duvar örgü tipleri zaman içinde surlarda onarımlar yapıldığını göstermektedir (Fot. 513). Kale, uzun yaşam süresi

içinde çeşitli onarım ve tadilat çalışmalarına maruz kalmış olmalıdır. Bu günkü kalenin ana yapısını I. Iustinianus zamanında yapılan surlar oluşturmaktadır. Ancak surlar üzerinde Bizans'ın daha geç dönemlerinde, Ceneviz'li Gattelusio ailesinin yönetimindeyken ve Osmanlı zamanında çeşitli onarımlar görmüş olmalıdır.

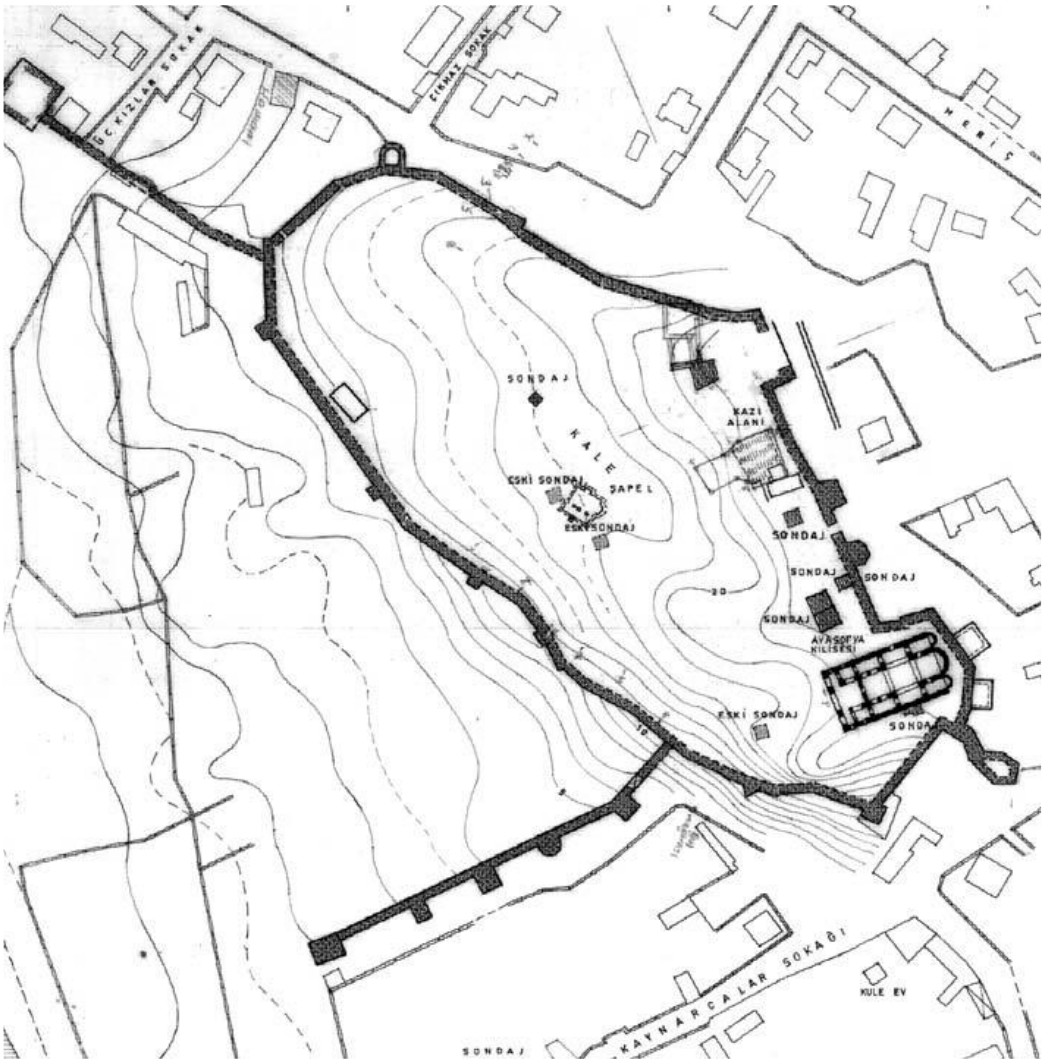


Res. 513. Kalenin kuzeydoğu surunda, farklı duvar işçiliği gösteren duvar dokusu (İ.H. Kurtuluş, 2018). Sağ altta şpoli kullanılmış büyük blok taşlarla oluşturulan, üst kısmında daha küçük taşlarla yapılan duvar örgüsü vardır. Sol tarafta çağımızda yapılan yenilenmiş duvar görülmektedir.

3.1.14.4. Kalenin Planı

Kale uzunlamasına güneydoğu-kuzeybatı ekseninde uzanmaktadır (Çiz. 47; Fot.512). Bugün büyük bir kısmı ayakta duran kalenin duvarları, tepenin doğal yapısına uygun bir biçimde örülmüştür. Kale duvarı 780 m. uzunluğunda, kalınlığı ise bazı yerlerde 3 m.'ye yaklaşmakta, yüksekliği ise doğu tarafta 25 m.'yi bulmaktadır. Kalenin ne zaman yapıldığı konusu kesin olmamakla birlikte, aşağıda değineceğimiz IV numaralı açmanın batısında yer alan kale duvarının taban seviyesinde, M.Ö. 5. yüzyıla ait duvar kalıntısının bulunması, akropolisin kuruluş aşamasında sur ile çevrili olduğu, bugünkü

kale duvarlarının bunun üzerinde inşa edildiği sonucu ortaya çıkmaktadır (Başaran, 2013: 27). Eski Yunan kentlerinin tarihsel çekirdeğini akropol denen ve rahatlıkla savunabilen bir tepedir (Wycherley, 1991: 5)[86].



Çiz. 47. Enez Kalesi Planı (Başaran, 2008: 204).

Enez kalesinin erken dönemlerine ait sur kalıntılarından bazıları günümüzde toprak altında bulunmaktadır ve bunların tespit ve değerlendirilmeleri için farklı çalışmalar yapılmaktadır.

[86] Başlangıçta "polis" ile "akropol" sözcükleri aynı anlamı verebiliyordu. Akropol, kente tepeden bakan bir kale, ekilebilir toprağıyla değerli bir arazi parçası, bir sığınak ve ilk zamanlarda Hellen topluluklarının başında krallar varken, kralların oturdukları yerdi. Kentin geriye kalan bölümü akropolün yamaçları çevresinde kümelenirdi. Kentin akropolün çevresinde ya da çoğunlukla bir yanında sürekli genişleyen daireler halinde büyümesini göz önüne getirebiliriz (Wycherley, 1991: 5).

Helenistik dönemlerde Ainos, birkaç kule ile donatılmış muazzam bir sur ile takviye edilmiştir. Bu amaçla, kent sakinleri bu binayı inşa ederken, sağlam bir zemin oluşturmak için şehrin güneyindeki kıyı şeridi bölgesini sağlamlaştırmak zorunda kaldılar. Jeofizik, sedimentolojik, mikrofaunistik ve tarihsel verilerin analizine dayalı çok yönlü bir yaklaşım uygulayarak, bu duvarın içine yerleştirildiği çevresel koşullar tanımlanabilmiştir. Dahası duvarın daha az araştırılan bölgelere doğru uzandığı ve Helenistik dönemlere tarihlenen duvarın yapım yaşı için *"terminus post quem"*[87] i tespit edilebilmiştir. Duvarın yaşının son kanıtı sadece arkeolojik bir kazı ile belirlenebilir (Seeliger, Pint, Frenzel, Weisenseel, Erkul, Wilken, Rabbel, 2018: 14)

Kale duvarları, 6. yüzyılda İmparator Iustianus döneminde kuzeyden gelen akınlara karşı tamir ettirdiğini kaynaklardan öğreniyoruz. Kale duvarları üzerinde, bir yuvarlak, bir altıgen, bir beşgen, diğerleri dörtgen biçimli 12 kule ile desteklenmektedir. Kulelerden dört tanesi iç liman tarafında diğerleri ise doğu tarafta ve özellikle Fatih Camii'nin (Aya Sofya Kilisesi) arkasında, surların zayıf oldukları yerdedir (Çiz. 47). Güneybatı tarafında yer alan duvarlar çok iyi korunmuştur ve denizden bakıldığında, fevkalade ihtişamlı bir manzara gösterirler. Bu özellikten dolayı insan kendini zapt edilmesi çok güç bir deniz şehri veya Orta Çağ şehri karşısında hisseder (Başaran, 2013: 27-31) (Fot. 514).

[87] Bazı eserleri zamanı, tarihi bilinen olaylardan yararlanarak tarihlendirme yöntemi.



Res. 514. Enez kalesi surlarının deniz tarafından görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kaleye, biri doğuda diğeri ise kuzey surlarında yer alan iki kapıdan girilmektedir. Kuzeyde yer alan kapı, kalenin batısında yer alan iç limana açılmaktadır (Fot. 515).



Res. 515. Enez Kalesinin iç limana açılan kapısı (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Doğu surlarında yer alan ana kapı akropolü antik Ainos kentine bağlayan tek kapı özelliğini taşımaktadır (Fot. 516). Kapı 3 m. genişliğinde kemerlidir. Dışarıdan yarımdaire biçiminde taş örgülü kemerin iç kısmı tuğladan sivri olarak yapılmıştır. Bu durum kemerin Osmanlılar döneminde tamir edildiğini göstermektedir. Kemerin alt kısmında, kapının üstüne ahşap lento yerleştirilererek, kemerle kapının üst kısmı taşlarla örülerek kapatılmıştır (Fot. 517). Kapı sağında ve solunda yer alan iki kule ile korunmaktadır. Sağdaki dikdörtgen biçimli kule günümüze temel seviyesinde ulaştığından, özgün yapısına uygun biçimde aynı malzeme kullanılarak 4 m. yüksekliğe kadar restore edilmiştir. Kapının solunda yer alan kule dış taraftan çok köşeli, içden yarımdaire şeklindedir. Yaklaşık 25 m. yüksekliği olan bu kule birkaç kez onarım görmesine rağmen özgün yapısını korumaktadır (Başaran, 2013: 31) (Fot. 516).



Res. 516. Enez Kalesinin ana kapısı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 517. Enez Kalesi giriş kapısı üzerinde Osmanlı dönemi sivri kemer uygulaması (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kule ile kapının yer aldığı duvarın üstünde dendaneler, mazgal delikleri ve seyirdim yeri günümüze sağlam ulaşmıştır. İçden kuleye çıkışı, duvarın seyirdim seviyesinde açılan kapı sağlıyordu (Fot. 518). Geç Bizans Döneminde, kuleye dış taraftan bir kapı açılmış ve zindan olarak kullanılmıştır. Kuleye ve seyirdim yerlerine çıkışı, kapının güneyindeki duvara yapılmış merdivenler sağlıyordu. Kale duvarlarında yer yer hatıl yuvaları, dolap olarak kullanılan kör pencereler ve çatılara ait izler görülmektedir (Başaran, 2013: 31) (Fot. 519, 520).



Res. 518. Enez kalesi ana girişin iç ten görünümü. Duvarın üstünde dendaneler, mazgal delikleri ve seyirdim yeri günümüze ulaşmıştır (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 519. Enez kalesi girişinin doğusunda bulunan kulenin kale içinden görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 520. Kale içinde seyirdimliye çıkan taş merdivenler (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kalenin batısında yer alan iç liman oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır. Güney ve kuzey tarafı kalın duvarlar ve kulelerle korunmuştur. Limanı güney taraftan koruyan duvar günümüze kısmen sağlam durumda koruna gelmiştir. Doğu-batı yönünde 130 m. uzanan duvarın üzerinde biri yuvarlak diğerleri kale planlı beş kule yer almaktadır. Kare planlı kulelerin ikisi bazı hasarlarına rağmen sağlam durumdadır (Çiz. 47; Fot. 521-522, 523). Kulelerden birinin üzerinde, Gattelusio ailesine ait 1413 tarihli arma yer almaktadır[88] (Fot. 524). Kale duvarına yakın olan kulenin doğusunda liman giriş kapısı yer alır. Genişliği 3 m. olan kapının kemer kısmı yıkılmış durumdadır (Fot. 525). Limanı kuzeyden koruyan duvarın ancak 80 m.'lik bölümü izlenebilmektedir. Burada Helenistik döneme ait bir kulenin doğu cephesinde Gattelusio ve Doria ailelerinin sembollerini

[88] Arma, Semavi Eyice tarafından yayınlanarak tanıtılmıştır (Eyice, 1963: 161).

içeren bir armanın yer alması[89] ve duvarlarda kullanılmış olan devşirme malzemeler, kulenin Bizans Döneminin sonlarında tamir ettirildiğini gösteriyor (Başaran, 2013: 32)



Res. 521. Kale tarafından limanı güney yönden koruyan duvar üzerinde bulunan dairesel ve dörtgen kulelerin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 522. Kale tarafından limanı güney taraftan koruyan duvar üzerinde bulunan diğer dörtgen kulelerin görünümü. Öndeki kulenin cephesinde 1413 tarihli Gattelusio ailesine ait arma bulunmaktadır (İ.H. Kurtuluş, 2018).

[89] Arma, Semavi Eyice tarafından yayınlanarak tanıtılmıştır (Eyice, 1963: 161).



Res. 523. Liman güney duvarının ve kulelerin kale yönünde genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 524. Dörtgen kule üzerinde yer alan 1413 tarihli Gattelusio ailesinin arması (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 525. Kemeri yıkılmış durumda olan liman geçiş kapısı (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Enez kalesinin bugünkü şehir yönüne bakan surlarının büyük bölümü, farklı yüksekliklerde günümüze ulaşmıştır (Fot. 526). Taş malzemeyle yapılan surların üzerinde farklı zamanlarda yapılan onarım izleri, değişik duvar örgü stili sebebiyle anlaşılmaktadır. Moloztaş duvar örgüsü devam ettirilse de, dış kaplama taşlarının farklı kullanımı görülmektedir. Ancak bu onarımların zamanını belirlemek için harç örnekleri alınarak, labaratuvar ortamında zaman tayinleri yapılarak belirli sonuçlara ulaşmak mümkün olacaktır. Çok belirleyici ve bilinen kullanımlar dışında, özellikle moloztaş duvar örgüsünde, taş malzemenin farklı kullanımlarını belirli bir kültürle bağdaştırmak mümkün değildir.



Res. 526. Enez kalesinin, şehir yönüne bakan surunun genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kalenin batı suru da, kuzey surunda görülen duvar dokusuyla devam etmektedir. Duvarın içyapısı, bol harç kullanılarak farklı büyüklükte kabaca kesilmiş taşların yığılmasıyla oluşturulmuş, dış ve iç cephe ise görece daha düzgün kesilmiş farklı büyüklükte taşlarla kaplama yapılmıştır Farklı yüksekliklerde korunmuş şekilde ayaktadır (Fot. 527, 528).



Res. 527. Enez Kalesi batı surunun genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 528. Batı surunda duvar örgü detayı (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kalenin Liman kapısı yakınındaki sur yapısında kullanılan taş malzeme daha farklıdır. Muhtemelen antik dönem bir yapı kalıntısına ait büyük taş bloklarla küçük taşların karışık şekilde kullanıldığı bir duvar dokusu bulunmaktadır. Duvarın bu bölümü bir onarıma işaret etmektedir (Fot. 529). Surların bazı bölümlerinde, alttaki yüksek dolgu tabakası içinde bulunan çömlek yığınları, kalenin uzun geçmişinin birikintileri olarak dikkat çekmektedir (Fot. 530, 531).

Kalenin doğu ve güney surunun köşesi bir kuleyle güçlendirilmiş, doğu suru iç tarafında ve yüksek bir kodda bulunan Fatih Camii (Ayasofya Kilisesi) doğusundaki savunma duvarı yüksek ve sağlam yapısıyla, heybetli görünümüyle ayaktadır (Fot. 532). Surların bu bölümünde daha itinalı bir işçilik uygulandığı görülmektedir. Farklı büyüklükte şpoli ve döneminde kesilmiş taşlar daha sistematik olarak yerleştirilmiştir (Fot. 533).



Res. 529. Enez Kalesinin batı surunda farklı taş malzemelerle yapılan onarım izi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 530. Surun alt kısmında görülen dolgu toprak (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 531. Surun alt kısmındaki dolgu toprak içinde bulunan yoğun çömlek parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 532. Enez Kalesinin güneydoğu köşesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 533. Enez Kalesinin doğu cephesinin dıştan görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Kalenin güney duvarının batı tarafına yakın bir bölümünde, kale bedeninin eteklerine ve dip kısmına düşmanın yaklaşmasını önlemek için, surun alt bölümleri şev'li yapılmıştır (Fot. 534). Surların muhtelif kısımlarında birçok düz mermer blokların yanısıra yazıtlı ve kabartmalı mermer şpoli malzeme bulunmaktadır. Bunlar daha önce de belirtildiği gibi tespit edilmiş ve yayınlanmışlardır (Fot. 535, 536, 537, 538).

Kalenin iç bölümü yüzyılların yaşanmışlığı sonucunda kalın bir dolgu tabakasıyla kaplıdır. Burada yapılan kazılar sırasında tarih öncesi çağlara kadar inen tabakalar tespit edilmiştir. Kaleiçinde de kalenin surları takip edilebilmekte, sınırladığı alan anlaşılabilmektedir. Ancak zemindeki yoğun dolgu tabakası sebebiyle duvar yükseklikleri daha az görülebilmektedir. Yayıldığı geniş alanı sınırlayan surlar, çokgen yapıya sahip olmakla beraber, uzunlamasına doğu-batı yönünde uzanmaktadır. Surların dış kısmındaki gibi sur yüzeyleri çoğunlukla sağlam kalmış, yer yer kaplama taşları dökülerek, duvarın iç moloztaş yapısı açığa çıkmıştır (Fot. 539, 540, 541).



Res. 534. Enez Kalesinin güney surunun doğu tarafındaki şevli duvar (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 535. Güneybatı burçta, üzerinde atlı figürü bulunan şpoli kullanılmış antik mermer parça (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 536. Güneybatı burçta şpoli kullanılmış, üzerinde monogramlar bulunan erken ortaçağ dönemi mermer parça (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 537. Kalenin güneyinde, limanın güneyini sınırlayan sur üzerinde bulunan mermer yazıt (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 538. Kalenin güneyinde, limanın güneyini sınırlayan sur üzerinde, muhtemelen erken ortaçağ döneminden, şpoli olarak kullanılmış, işlenmiş mermer parçalar (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 539. Kale içinin doğudaki kuleden batı kısmının görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 540. Kale içinin doğudaki kuleden güneybatı kısmının görünümü. Arkada solda lagün, sağda Meriç Nehri (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 541. Kale içindeki dolgu yer yer neredeyse ayakta kalmış olan duvarların üst kısmına kadar ulaşmaktadır (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Enez kalesi, kuruluş planını koruyarak günümüze kadar ulaşmıştır. Edirne il sınırları içindeki en iyi durumda olan kaledir.

3.1.14.5. Kalenin Değerlendirilmesi

Enez Kalesi, içinde ve çevresinde uzun yıllardır kazı ve araştırmalar yapılan bir mimaridir. Ancak içinde barındırdığı kültür katlarının sağladığı çok önemli bilgiler sebebiyle, ağırlıklı olarak bu yapı katlarına yoğunlaşarak çalışmalar devam etmiştir. Kalenin geçmişi ise kaynakların bize sağladığı bilgilerle ve kazılar sırasında ele geçen nadir ipuçlarıyla tanımlanmıştır. Aslında direkt kalenin geçmişinin araştırılmasına yönelik sondaj çalışmaları yapılarak, kalenin zaman içinde uğradığı yıkımlar ve bunlar sonrasında yapılan onarım faaliyetlerinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu tespit çalışmaları yüzey araştırmalarının yetersiz gözlemleriyle belirlenecek bir durum değildir.

Bugün genel hatlarıyla kalenin geçmişi bilinse de, kale hakkında yapılacak arkeolojik kazı çalışmalarıyla bilinmeyen birçok farklı bilgi ortaya çıkacaktır.

Kazılar sırasında bulunan duvar kalıntıları ve yüzeyden yapılan elekromanyetik duvar tespit çalışmaları sonucunda elde edilen verilere göre, kalenin geçmişinin M.Ö. 5. yüzyıla kadar indiği, bu ilk dönemde şehir suru olarak yapıldığı, Bizans zamanında, 6. yüzyılda çoğunlukla yıkılmış olan bu duvarların üzerine mevcut duvarların örüldüğü bilinmektedir (Başaran, 2013: 27-31; Seeliger, Pint, Frenzel, Weisenseel, Erkul, Wilken, Rabbel, 2018: 1-17). Ayrıca özellikle kale girişindeki izlerden de, Osmanlı döneminde kale üzerinde onarıma dönük müdahaleler olduğu anlaşılmaktadır (Başaran, 2013: 31). Kaledeki kazı çalışmalarının ileriki safhalarında surlar hakkında bugün bilinmeyen daha yeni bilgilere ulaşılacağı düşünülmektedir.

Enez kalesi sadece Trakya ve Edirne arkeolojisi için değil, Ege ve Saros Körfezi bağlantılı Marmara, Karadeniz ve tüm Akdeniz boyunca uzanan deniz ticaret ağının bir parçası olarak çok önemlidir. Meriç Nehri ulaşım ağıyla iç bölgelere olan suyolu bağlantısı sebebiyle de özel bir konumu bulunmaktadır. Çağlar içinde, özellikle Meriç Nehrinin akıntılarıyla, denize çıkış kısmını dolduran alüvyon ve buna bağlı olarak buradaki konumda bulunan Enez kalesinin, deniz ticareti etkilenmiştir. Ayrıca ilkçağ'dan itibaren birçok siyasi ve ticari sebepler de, zaman zaman Enez'in konumunu etkilemiştir. İlerleyen zamanlarda elde edilen verilerle Enez'in bu özel ve güçlü konumunun çağlar içindeki fazlalaşan ve azalan öneminin nedenlerini daha fazla ortaya çıkaracaktır. Sadece kale özelinde yapılacak çalışmalarla, Enez kalesinin bilinmeyen birçok yönünün keşfedileceği anlaşılmaktadır.

3.1.15. Hisarlıdağ Tahkimatlı Alanı

Hisarlıdağ Tahkimatlı Alanı, Hisarlıdağı'nın doğu tarafındaki geniş bir arazi üzerine kurulmuştur ve Hisarlı Köy'üne bağlıdır. Köy Edirne'ye 145 km., Enez'e 25 km. uzaklıktadır. Köy'ün yaklaşık 4 km. batısında, Hisarlıdağı'nın üzerinde, çok geniş bir sahaya yayılmış olan düz alan üzerindedir.

Hisarlıdağı volkanik kayaları, yaklaşık 25 km. çapında geniş bir alana yayılmıştır (Alpar, 2001: 100). Meriç vadisinin doğusunda alçak plato sahasında, 423 m. yükseltisiyle Hisarlıdağ kütlesi yer almaktadır. Hisarlıdağ kütlesinin çapı kuzey-güney yönünde 10 km., doğu-batı yönünde 15. km.'yi bulmaktadır (Akova, 2008: 5).

Tarihi Enez şehrinin kurulduğu tepe eski bir tombolo[90] olup, Hisarlıdağ'ın güneybatıya doğru uzantısı şeklindedir (Gazioğlu, Yücel, Erel, Alpar, 1998: 230). Bu durum uydu görüntüsünden tespit edilebilmektedir (Fot. 542).

Hisarlıdağ, tarihsel süreç içindeki geçmiş zamanların bir bölümünde, ovadaki deniz suyu seviyelerinin daha yüksek olduğu zamanlarda, denizden yüksek konumuyla stratejik bir alan olarak çok daha önemli bir yere sahip olmalıdır. Doğal korunaklı alanda bulunan tahkimat kalıntıları, etrafında bulunan daha düşük koddaki tüm araziyi kontrol edecek niteliktedir. Burada bulunan tahkimatlı geniş alan, Edirne il sınırları içinde bulunan tahkimatlı yapılar içinde farklı konumu, geniş bir alanı sınırlayan boyutları ve taş işçiliğiyle özel bir kalıntıdır.

[90] Tombolo, kıyı oku ile açıktaki bir adanın karaya bağlanması ile ortaya çıkan şekil. Bağlama seti kıyı okları karaya yakın adalara doğru oluştuklarında, zamanla ada ile anakara birbirine bağlanır. Oluşan bu şekle tombolo denir. Örneğin Marmara bölgesindeki Kapıdağ Yarımadası bir ada iken, tımbolo ile anakara ya bağlanmıştır. Ayrıca Sinop İli'de bir tombolo üzerine kurulmuştur. Coğrafya Terimleri Sözlüğü (coğrafya.gen.tr).



Res. 542. Enez ve Hisarlıdağ'ın uydudan genel görünümü (Google Earth, 2019**).**

3.1.15.1. Tarihsel Veriler

Hisarlıdağ üzerinde bulunan tahkimatlı alan hakkında, ufak tefek bilgi kırıntıları haricinde tarihsel bir kaynağa ulaşılamamıştır.

Hisarlı köyünün eski isminin Asarlē (Asarlı) olduğu, burada eskiden bulunan manastırın yıkılmış olduğu bildirilmektedir (Kuezler, 2008: 270).

Hisarlıdağ'ın eski isminin Mērizos (Morizos) olduğu, ayrıca Çataltepe olarak bilindiği ifade edilmektedir. Yüksekliği 356 m. veya 385. m.'dir ve Enez'e 10 km. uzaklıktadır. 1. yüzyılda, Trakya'nın bir listesinde anlatılır. 6. yüzyılda Hieroklēs, 10. yüzyılda Kōstantinos Porphyrogennētos'ta bir şehir (polis) bu adı karşılar, ama kesin olarak lokalize değildir. Çevredeki köylerden birine (Amygdalia, Asarlē "Hisarlı", Maistros "Çandır") bağlantılı olabilir (Kuezler, 2008: 530). Hisarlıdağ ve Çataltepe birbirine yakın konumda, ancak farklı yerlerdedir. Bugün Enez'de Çataltepe isimli bir mahalle bulunmaktadır. Mērizos (Hisarlıdağ) ismiyle bir yerleşim yeri olduğu bilgisi bulunmakla beraber, şehrin nasıl bir yer olduğu, kesin lokasyonu ve içeriği hakkında bilgi bulunmamaktadır.

Diğer bilgi ise, eski çağ yazılı kaynaklarının bildirdiği, 7. yüzyıldan önce Ainos'un yerinde Trakyalı kabilelerin *Poltyobria ve Apsinthos* adlarıyla kurdukları köy kentler bulunduğudur (Başaran, 2012: 90; Özyıldırım, 2002: 87; Cordano, 2011:4; Lozanova-Stantcheva, 2012: 132-134; Beksaç, 2014: 81). Burada "Ainos'un yerinde" ifadesi, konum olarak aynı alanı ifade ediyor olma özelliği taşıyabileceği gibi, Ainos kurulmadan önce onun yerine, Trakyalılara ait bir yerleşim yeri bulunmaktaydı olarak da anlaşılabilir. Burada, önceki kent ya da yerleşmenin kuruluş yeri için Ainos'un kurulmuş olduğu alanın kastedilip edilmediği, Hisarlıdağ üzerindeki tahkimatlı alanın anlamlandırılması açısından büyük önem taşımaktadır.

Enez yöresinde birden fazla Trak kabilesinin bulunduğu bilinmektedir. Bunlardan bir tanesi olan *Apsinth* kabilesi, Enez'in doğusunda, Güney Trakya'da yerleşmişler ve Gelibolu Yarımadası'na kadar yayılmışlardı (Çiz. 48). Bölgenin en büyük ve güçlü kabilesi oldukları bilinmektedir (Mansel, 1938: 19-20; Erzen, 1994: 28-30). Apsinth kabilesinin Ainos'tan önce *Apsynthos* olarak adlandırılan bir kentleri olduğu tarihi kaynaklar tarafından bildirilmektedir. Ayrıca hangi kabilenin şefi olduğu bilinmeyen ancak bir Trak kralı olduğu bilinen Poltys adına Ainos'un yerinde *Poltyobria* isimli kent bulunduğu anlatılmaktadır (bkz. dipnot: 65-66).

Burada birçok olasılık vardır ancak bu günkü bilgilerle kanıtlanması mümkün değildir. Örneğin Poltys Apsinth'lerin kralı olabilir ve kurmuş oldukları kent bazen kralın adıyla, bazen de kabilenin adıyla anılmış olabilir (*Poltyobria- Apsynthos)*. Başka bir olasılık farklı kabilelere ait farklı iki kent'ten bahsediliyor olabilir. Veya Traklar zamanında tek bir kent, farklı zamanlarda farklı sebeplerle farklı isimlerle anılmış olabilir. Tüm bu soruların cevapları, kısıtlı tarihsel veriler sebebiyle bilinememektedir. Bu sebeple, klasik anlayış doğrultusunda Ainos'un kurulmasından önce yerinde bir Trak kenti bulunduğunu ve burası için farklı kaynakların iki isim (*Poltyobria- Apsynthos)*

zikrettiğini kabul etmek durumundayız. Her durumda Ainos'un kuruluşundan önce burada Traklar'a ait bir yerleşim olduğu kesin olarak bilinmektedir. Eğer bu yerleşim bugün Enez'in kurulduğu yerde ise devam eden arkeolojik kazıların devamında bir izine rastlanması olasıdır. Ancak bu güne kadar Enez'de yapılan kazılar sırasında, Ainos öncesi, Traklar'la ilgili bir kent kalıntı izinden bahsedilmemektedir. Dolayısıyla Traklar'la ilişkili olduğu anlaşılan Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesinin farklı açılardan incelenme zorunluluğu vardır.



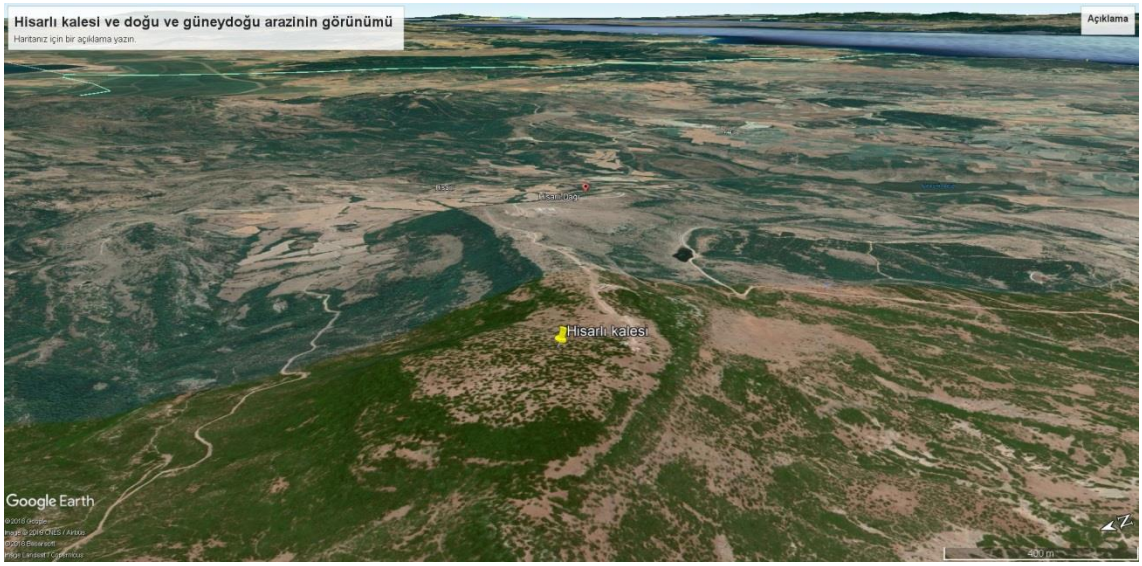
Çiz.48. Trakyalı Apsinthii kabilesinin Enez'in doğusunda yerleşik olduğu alan (https://tr.pinterest.com/pin).

Hisarlıdağ üzerindeki tahkimatlı yerleşimin, Apsinthiler ile ilgili bir şeflik *oppida*'sı olabileceği, yapılan bir yüzey çalışması sonucunda ifade edilmiştir (Beksaç, 2014: 90). Kalıntılar üzerinde yaptığım çalışma sırasında elde edilen verilere göre, burası Traklar ile ilgili tahkimatlı bir yerleşim olduğunu kanıtlayan izlere sahiptir ve bir *oppida* olma kriterlerini de sağlamaktadır. İlgi çekici bir durum olarak, Beksaç'tan önce bölgede

yapılan diğer yüzey araştırmaları sırasında, Hisarlıdağ'da bulunan tahkimatlı alandan hiç söz edilmemiştir. Aslında Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi, sadece Edirne il sınırları içinde değil, Türkiye Trakya'sı içinde de, Traklar'a ait tahkimatlı yerleşme türü bir yapılaşmanın izlerini günümüze taşıyabilmiş tek yer olması sebebiyle çok önemlidir.

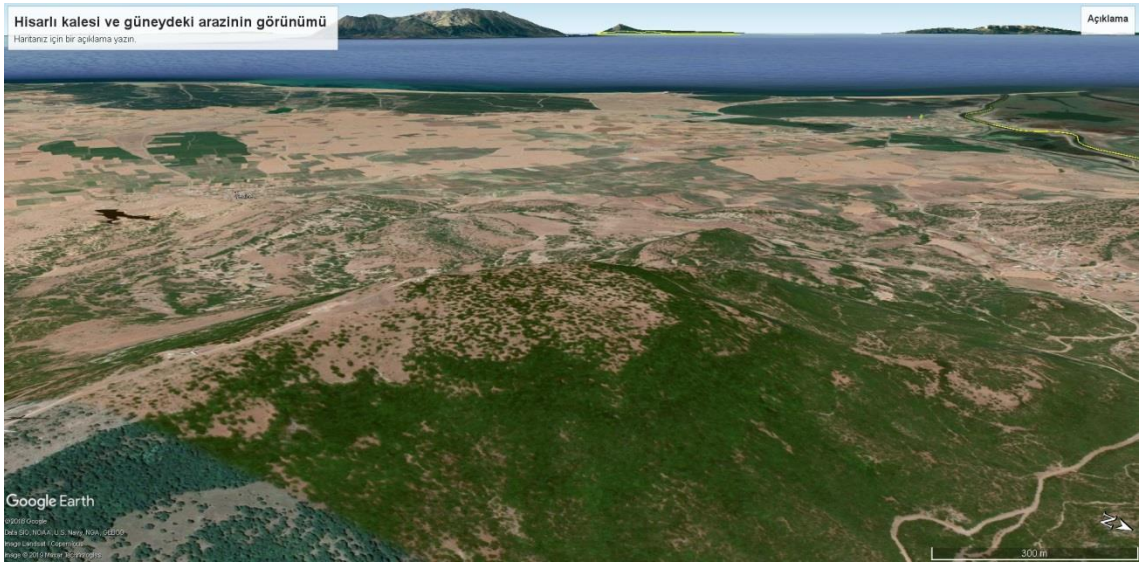
3.1.15.2. Tahkimatlı Alanın Bulunduğu Arazinin Durumu

Hisarlıdağ tahkimatlı alanı, Hisarlıdağ'ın üstünde bulunan geniş arazinin bir kısmını sınırlayacak şekilde yapılmıştır. Etrafındaki araziden çok yüksek bir konumda olan dağın zirvesi üzerinde yerleşime uygun geniş bir alan bulunmaktadır. Tepe'ye ulaşım doğu yönündeki dik bir rampa şeklindeki doğal olarak uygun bir eğimle devam eden yolla sağlanmaktadır. Tepeye ulaşıldığında batı yönünde devam eden, iki tarafı çok dik meyilli, üstü düz bir sırt bulunmaktadır. Günümüzde bu sırtın üzerine elektrik üreten rüzgâr türbinleri kurulmuştur. Bu sırt batıya doğru devam ederek, kuzey yönüne doğru gelişim gösteren daha geniş bir alanla son bulur. Bu geniş alanın batı, kuzey ve güney kısımları da ulaşılamaz biçimde dik ve uçurumla çevrilidir. Tahkimatlı alan da bu kuzeybatı uçtaki geniş alanda yer almaktadır (Fot. 543).



Res. 543. Hisarlıdağ ve doğusunda kalan alanın görünümü (Google Earth, 2019**).**

Hisarlıdağ, dört yöndende tüm araziye hâkim bir konumdadır. Kuzey, güney, doğu ve batı'da bulunan tüm araziyi kontrol edebilecek görüş açısı sunmaktadır. Özellikle Enez ve limanı çok yakında olup, tüm şehir tam bir görüş alanı içindedir. Ancak Enez'e ulaşım, tepenin doğusunda bulunan, doğal durumuyla daha az eğimli olan kısımdan inilerek sağlanabilmektedir. Tepenin, Enez'in bulunduğu güneybatı yönü çok dik uçurum şeklinde olduğundan, buradan aşağıdaki geniş ovaya direkt bir bağlantı yoktur (Fot. 544,545).



Res. 544. Önde Hisarlıdağ üzerinde bulunan tahkimatlı alan, sağ arkada Meriç kenarında Enez ve Saros Körfezi (Google Earth, 2019**).**



Res. 545. Hisarlıdağ tahkimatlı alanından Enez'in görünümü (İ.H.Kurtuluş, 2018).

Hisarlıdağ üzerinde, doğu kısmında bulunan sırt da dâhil olmak üzere geniş bir alan bulunmaktadır. Tahkimatlı yerleşim, kuzeybatı'da bulunan geniş alanın ortasında yer almaktadır. Tahkimatlı alanın güney bitişiğinde çağdaş orman yangın kulesi bulunmaktadır. (Fot. 546). Bu alanın batı yönünde, tepenin doğal yapısı sebebiyle daha düşük kodlu bir bölüm vardır. Bu düşük kodun başladığı sınır, tahkimatlı alanın da sınırıdır. Tahkimatlı alanın dış güney e kuzeybatı kısmında ise teras şeklinde küçük açık alanlar uçurum ile son bulmaktadır (547, 548).

Hisarlıdağ bölgedeki en yüksek alandır ve doğal korumaya sahiptir. Neredeyse her yönden ulaşılmaz ve korunaklı konumuyla, savunma yapıları için ideal bir alan sunmaktadır. Tahkimatlı alan dışında bulunan, kısıtlı da olsa tarımsal üretime özellikle hayvancılığa uygun alanlar bulunmaktadır. Özellikle doğu ve batı dış kısımlarında oldukça geniş teraslı bir araziye sahiptir (Fot. 548a). Bu durum, tahkimatlı bir alanın *oppida* karakterini kazanabilmesi için önemli özelliklerden biridir.



Res. 546. Hisarlıdağ tahkimatlı alanının bulunduğu arazi (Google Earth, 2019**).**



Res. 547. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının güneyinde uçurumla son bulan küçük teras (İ.H.Kurtuluş, 2018).



Res. 548. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının güneyinde uçurumla son bulan eğimli yapısıyla doğal bir teras. Arka planda Enez görünmektedir (İ.H.Kurtuluş, 2018).



Res. 548a. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının kuzey batı tarafında bulunan teras alanlarından birinin görünümü (İ.H.Kurtuluş, 2019).

3.1.15.3. Tahkimatlı Alanın Durumu

Hisarlıdağ'ın batı tarafındaki geniş arazinin üzerinde bulunan tahkimatlı alan çok geniş bir araziye yayılmaktadır. Bu tahkim edilmiş geniş arazinin, kuzeydoğu, güneybatı sınırlarının tamamı, güney ve batı sınırlarının bir kısmı yüksek uçurum şeklinde doğal savunmaya sahiptir. Diğer kısımları hafif meyilli ve düz arazidir. Tüm bu bahsedilen kısımdaki arazinin sınırları duvarlar örülerek koruma altına alınmıştır. Alanı sınırlayan duvarların haricinde, bu alanın içinde farklı bölümler meydana getiren duvarlar bulunmaktadır. Surla çevrelenen bu alanın dışında, doğu ve batı dış kısımlarda çok geniş boş alanlar bulunmaktadır. Sur dışında kalan bu geniş alanların bir kısmı orman, bir kısmı otlak olarak kullanabilecek çimenlik açıklıklardır. Tahkimatlı alanın dışında, doğu tarafı, kuzey ve güney yönü uçurum şeklinde geniş bir sırttır. Batı tarafı ise hafif meyilli ve dalgalı bir arazi yapısına sahiptir ve teraslar şeklinde otlak alanlara sahip ağaçlı bir arazidir.

Tahkimatı oluşturan duvarlar kurutaş *(drystone)* tekniğiyle yapılmışlardır. Duvarlar yıkılmıştır. Ayakta izleri kalan duvarların tespit edilen en fazla yüksekliği 70-80 cm.'yi aşmamaktadır. Farklı bölgelerde ki duvarlar aynı teknikle yapılmış olsalar da, duvarların dış cephelerinde büyük boyutlarda kesilmiş taşlar kullanılmıştır. Tahkimatın çoğu bölümlerinde çok büyük taşlar kullanılırken, bazı bölümlerinde daha küçük boyutlu taşlar kullanılmıştır. Her iki durumda da cephede kullanılan taşlar, duvar içini oluşturan dolgu taşlarından daha büyük boyutludur. Bu büyük boyutlu taşların dış yüzeyleri düzgünleştirilmiştir. Duvarın iç ve dış cephelerinde bu taşlar kullanılmış, düzeltilmiş kısımları cepheye gelecek şekilde yerleştirilmişlerdir. Duvarın iç kısmı ise daha küçük boyutlarda kabaca kesilmiş taşların birbirine kaynaşacak şekilde yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. Hiçbir duvarda harç kullanılmamıştır.

Tahkimatın yapımında kullanılan taşlar bölgede bulunan yerel kayaçlardan elde edilmiştir. Hisarlıdağı oluşturan kayaçlar volkanik içeriklidir (Güçtekin, 2017: 143) [91].

Tahkimatlı alanı sınırlayan duvarların hepsi yüzeyde görünür durumda değildir. Kuzeydoğu duvarları yüzeyden görünmemekle beraber, toprak altında bir kabartı şeklinde izlenebilmesi ve dik eğimli bir araziyle sınırlanması sebebiyle bu hat takip edilebilmektedir. Güney duvarlarının bir kısmı batı yönünde izlenebilse de, doğu yönünde devam etmesi gereken duvardan çok zayıf ipuçları veren yoğun şekilde dağılmış taş kalıntılarından başka hiçbir duvar izi kalmamıştır (Fot. 549).



Res. 549. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının güneyinde yoğun miktarda görülen dağılmış yapı taşları. Arkada yangın kulesi, en arka planda güney ova ve Saros Körfezi (İ.H.Kurtuluş, 2018).

[91] Enez civarında, Hisarlıdağ volkaniti olarak adlandırılan volkanizma, andezitik ve dasitik kayaçlar ile tüf ardalanmalarından oluşmaktadır. Yaklaşık 800 m. kalınlığa sahip volkanizma; riyodasitik tüfler, andezit, altere andezitik tüfler ve kırmızımsı yeşil renkli lahar akması ile oluşmuş tüflerle başlar, üste doğru beyaz renkli riyolitik tüf, riyodasit, andezilt, bazalt ve bazaltik aglomeralar, ignimbiritler ve ortaç aglomeralar ile devam eder. Bölgede geniş bir zaman aralığında gelişen volkanizmanın üst seviyelerini temsil eden andezitik kayaçlardan yapılan yaş tayini sonucu 35 ± 9 milyon yıllık bir yaş saptanmıştır.

Tahkimatlı alanın iç kısmında, alanı çeşitli bölgelere bölen, farklı uzunluklarda ve yönlerde duvar izleri bulunmaktadır. Bu duvar dizilerinin bazıları son noktalarına kadar takip edilememektedir. Takip edilebilenler izlenmiş ve kaba hatlarıyla yaklaşık planı çıkarılmıştır[92]. Anlaşıldığı kadarıyla tahkimatlı alanın iç kısmında da farklı amaçlarla kullanılan alanlar, birbirinden duvarlarla ayrılmışlardır. Ayrılan bu alanların büyük ölçülere sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Tahkimatlı alanın dış güney kısmında bulunan orman gözetleme kulesi ve doğusunda sırt boyunca yerleştirilen rüzgâr türbinlerinin yapımı sırasında, arazi üzerinde düzleştirme ve temel açma çalışmaları yapılmıştır. Buralarda bulunan yoğun taş yığınlarının, bir tahkimata ait yapı malzemelerinin kalıntıları mı, arazideki çalışmalar sırasında parçalanan kayalar mı olduğu anlaşılamamaktadır. Bu sebeple, tahkimatlı alan, bugün tespit edebildiğimiz duvarların içinde kalan alanla sınırlıdır.

Tahkimatlı alanı çevreleyen ve iç kısımda bölümlere ayıran duvarlar çok zarar görmüş ve yıkılmıştır. Günümüze sadece temel seviyesinde izleri ulaşmış olsa da, bölgede tek *Oppida* ya da *horia* örneğinin izleri olması sebebiyle, kalıntılar çok önem arzetmektedir.

3.1.15.4. Tahkimatlı Alanın Planı

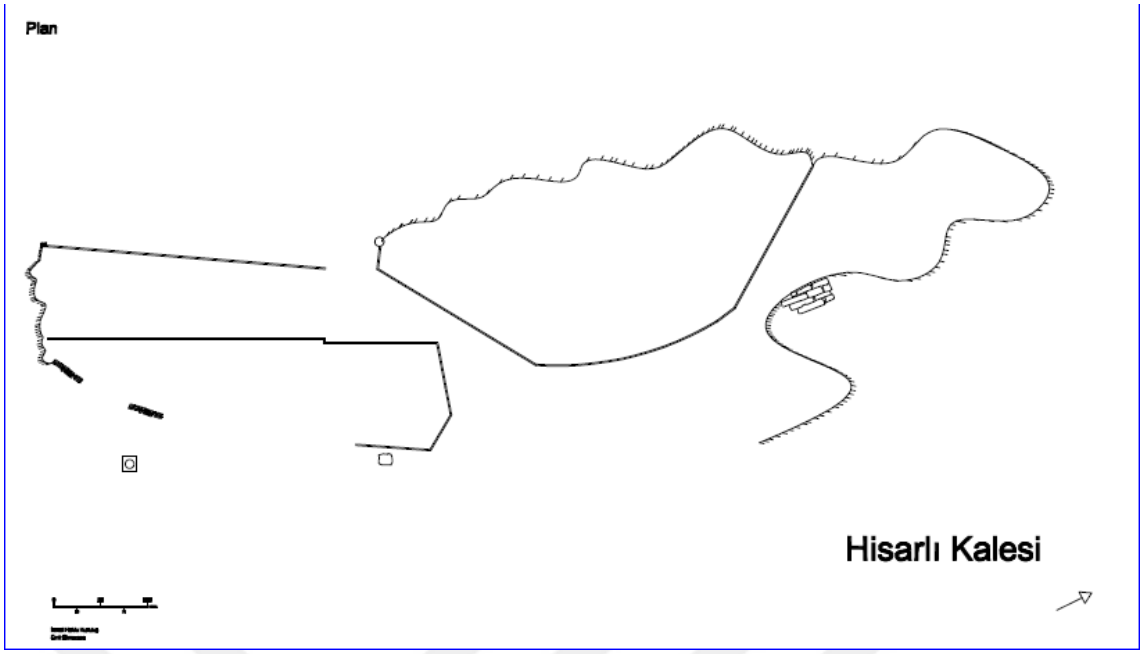
Çok geniş bir alana yayılmış durumda bulunan duvar izleri, burada geniş bir yerleşim alanı olduğunu göstermektedir. Yerleşimin etrafını çeviren duvarların izleri birçok yerde kaybolmakta, bazı bölgelerde duvar yapısını verecek şekilde, bazı yerlerde

[92] Diğer kalelerden farklı olarak çok geniş bir araziyi sınırlayan Hisarlıdağ tahkimat duvarlarının ölçüleri çok sağlıklı olarak kesin hatlarıyla alınamamıştır. Metre ile alınan ölçümleme sırasında duvarların birbirine olan sapmalarını teyit edecek çapraz ölçülerini almak, çok geniş alan olması sebebiyle yapılamamıştır. Dolayısıyla duvar yönlerinde sapmalar olması kaçınılmazdır. Belirlenen plan, kısıtlı imkânlarla elde edilen verilere dayanarak kabaca oluşturulmuş, devasa alanın ana hatlarını belirleme çabası olarak değerlendirilmelidir. Alanda iki tam gün ve üç kişiyle çalışılarak ölçüler alınmıştır.

toprak altında olduğunu belirten kabarık bir hat halinde izlenebilmektedir. Tahkimatlı yapı çok geniş bir alanı sınırlamakta, kuzeybatı tarafı hafif meyilli, güneybatı ve güney tarafı çok dik bir yar şeklinde, kuzeydoğu kısmı, bugün ormanla kaplı çok dik bir arazi, güneydoğu kısmı ise Hisarlıdağ'ın doğuya doğru sırt oluşturan geniş alanıdır (Çiz. 49). Batı güneybatı köşe kısmında başlayan ve kuzeydoğu yönünde uzanan ilk duvardan itibaren, tahkimatı oluşturan duvarlar tanıtılacaktır.

Duvar 1.

Tahkimatlı alanın güneybatı köşesinden itibaren başlayan ve kuzeydoğu yönünde düz bir şekilde uzanan duvarın başlangıç kısmı, batı ve güney dış tarafı yüksek bir eğimli alana bakmaktadır. Burada bulunan doğal kaya bloklarının iç bitişiğine inşa edilen duvar, kuzeydoğu yönünde uzanırken, güneybatı kısmında da olması gereken duvarlar yıkılarak, izlenebilecek bir kalıntı bırakmadan yok olmuştur (Çiz. 49; Fot. 550, 551). Kaya bloklarına bitişik olarak başlayan ve kuzeydoğu yönünde ilerleyen duvar, büyük blok taşların harçsız bir şekilde dizilmesiyle oluşturulmuştur. Doğal kayalarla tam bir uyum içinde başlayan duvar, kaya bloklarıyla tam bir bütünlük sağlamıştır. Neredeyse doğal kayaç yapının bir parçası gibidir (Fot. 552). Bu bölgede, duvarın daha sonraki bölümlerine göre ayakta kalan alt kısımlarında çok büyük boyutlu taşlar kullanılmıştır (Fot. 553).



Çiz. 49. Hisarlıdağ tahkimatlı alanın planı. Sol en üstteki düz biçimde devam eden 1. no'lu duvar. Onun sağ karşısında bulunan 2. no'lu duvar. Sol alt kısımda bulunan 3. no'lu duvar. (İ.H. Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019).



Res. 550. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının güneybatı köşesindeki kayalık alanda başlayan 1 no'lu duvarın başlangıç noktasının içerden görünümü (İ.H.Kurtuluş, 2018).



Res. 551. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının güneybatı köşesindeki kayalık alanda başlayan 1 no'lu duvarının başlangıç noktasının dışardan görünümü (İ.H.Kurtuluş, 2018).



Res. 552. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının güneybatı köşesindeki (sol) doğal kaya bloklarına bitişik olarak başlayan 1 no' lu duvar (İ.H.Kurtuluş, 2018).



Res. 553. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının güneybatı köşesindeki (sol) doğal kaya bloklarına bitişik olarak başlayan 1 no' lu duvarda kullanılan büyük boyutlu taşlar (İ.H.Kurtuluş, 2018).

Tahkimatlı alanın 1 no'lu duvarı 2, 00 m. kalınlığa ve 320 m. uzunluğu sahiptir. Kurutaş tekniğiyle harçsız olarak yapılan duvarın iç ve dış cepheleri, yüzeyleri kabaca düzeltilmiş büyük boyutlu taşlarla örülmüş, arada kalan boşluk ise daha küçük boyutlarda kesilmiş taşların birbirine kaynaşacak şekilde yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur (Fot. 554, 555). 1 no'lu duvar düz bir hatta kuzeye doğru ilerlerken batı tarafındaki arazide çok dik karakterini kaybederek, duvarın bulunduğu alandan daha düşük kodda ve hafif eğimli bir arazi halini almaya başlamaktadır. Dolayısıyla duvarın kuzeye yakın kısımlarında, tahkimatlı alanın batı dış arazisi kullanılabilir hafif engebeli bir yapıdadır. Duvar yapısı ise aynı karakterde devam etmektedir (Çiz. 49; Fot. 556, 557). Uzun 1 no'lu duvarın birçok bölümünde yıkılan duvara ait taşlar, duvarın iki tarafına akma yapmış ve birikmiş durumdadır (Fot. 558). Ancak bu bölümlerde bile temel seviyesinde duvar yapısını

koruyan kısımlar bulunmaktadır (Fot. 559). Kuzey-güney aksında devam eden duvarın orta kısmına yakın bir yerde, iş makinasıyla duvarın bir bölümü yıkılmıştır (Fot. 560).



Res. 554. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarının dış cephesinden bir görünüm (İ.H.Kurtuluş, 2018).



Res. 555. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanı 1 no'lu duvarının güneye yakın bir kısımda üstten görünümü. İki yanda büyük taşlarla örülen duvarın iç kısmında daha küçük taşlar kullanılmıştır (İ.H.Kurtuluş, 2018).



Res. 556. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarına ait bir bölüm (İ.H.Kurtuluş, 2018).



Res. 557. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarının temel seviyesinde ayakta kalmış olan bir bölümü (İ.H.Kurtuluş, 2018).



Res. 558. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarında yıkılmış duvara ait taşların iki yana akarak biriktiği bir bölüm (İ.H.Kurtuluş, 2018).



Res. 559. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarında yıkılmış duvara ait taşların iki yana akarak biriktiği bir bölümde altyapısını korumuş kısım (İ.H.Kurtuluş, 2018).



Res. 560. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarının orta bölümüne yakın bir yerde iş makinasıyla yıkılan kısım (İ.H.Kurtuluş, 2018).

Tahkimatlı alanın 1 no'lu duvarı, iş makinasıyla yıkılan bölümden sonra kuzeye doğru yine yer yer temel izleri takip edilebilecek biçimde, iki yana akmış duvara ait yoğun taş birikintileriyle devam eder (Fot. 561, 562). Duvarın bazı bölümleri, duvar bütünlüğü bozulmuş şekilde yıkılmıştır. Ancak etrafa dağılmış yapı taşları, yıkılmış duvara ait izler olarak varlıklarını sürdürmektedirler (Fot. 563). Duvarın büyük bölümünde özellikle dış cepheden bakıldığında, temel seviyesinde duvar yapısını korumuş şekilde devam ettiği görülür (Fot. 564, 565). Tahkimatlı alanın 1 no'lu duvarı, kuzey bitim noktasına yaklaşırken giderek zayıflamaktadır ve muhtemelen bağlanması gereken 2 no'lu duvarla kavuşamadan son bulmaktadır. Bu son bölüm toprakla örtülmüş düz bir arazi yapısına sahiptir (Fot. 566, 567). Çok zayıf izlere dayanarak, bu duvar 60 m. uzağında yer alan ve ikinci duvarın başladığı, yıkılmış kule kalıntısında son buluyor olmalıdır. Ancak kesin bir tespit arkeolojik bir kazı ile mümkündür (Fot. 568, 569).



Res. 561. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarının kuzeye doğru devam eden bir bölümünde yıkılan duvara ve içyapısına ait taşlar görülmektedir, solda büyük taşlarla sınırlanmış cephe korunmuştur (İ.H.Kurtuluş, 2018).



Res. 562. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarından görünüm (İ.H.Kurtuluş, 2018).



Res. 563. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarında, duvar bütünlüğünün yıkılarak bozulmuş bir bölümü (İ.H.Kurtuluş, 2018).



Res. 564. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarının büyük bölümünde temel seviyesinde izlenebilen kısmından bir görünüm (İ.H.Kurtuluş, 2018).



Res. 565. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarının kuzey uca yakın bir bölümde duvar temel yapısının cepheden görünümü (İ.H.Kurtuluş, 2018).



Res. 566. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarının kuzey uca yakın giderek izlerinin kaybolduğu bölüm (İ.H.Kurtuluş, 2018).



Res. 567. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarının kuzey uca yakın giderek izlerinin kaybolduğu bölümün genel görünümü (İ.H.Kurtuluş, 2018).



Res. 568. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının 1 no'lu duvarının 60 m. uzağında bulunan, muhtemelen bir kuleye ait yıkıntı bölgesi (İ.H.Kurtuluş, 2018).



Res. 569. Muhtemelen yıkılmış bir kuleye ait alanın genel görünümü (İ.H.Kurtuluş, 2018).

Duvar 2.

Tahkimatlı alanın 2. duvarı, 1. duvardan farklı bir yönden gelerek, yıkılmış kule'ye ulaşamadan son bulmaktadır. 2. duvar, tahkimatlı alanın iç kısmında geniş bir yay çizerek, alan içinde belirli bir noktada artık görünemez şekilde tahrip olmuştur. Ancak kesik ve zayıf bazı duvar benzeri kalıntılara dayanarak, duvarın sola dönerek dik sınır çizgisine ulaştığı düşünülmüştür (Çiz. 49). Ancak duvar düz devam edip hemen karşısındaki doğal kaya blokları ile de birleşiyor olabilir. Bu durum ancak bir arkeolojik sondaj çalışmasıyla netlik kazanabilir.

2. duvar yıkılmış kulenin yakınında başlayarak 25 m. içeri doğru devam edip, sonra güneydoğuya dönerek 400 m. uzanmaktadır. Sonra bir dönüş daha yaparak 25 m. devam edip sonra görünmez olmaktadır. Ancak çok zayıf bazı izlere dayanarak kuzeye doğru devam ettirilmiş ve dik arazide son bulur şekilde gösterilmiştir. Ancak bu durum

net değildir (Çiz. 49). Duvarın devamı tamamen tahrip olmuştur. Bu iç duvar toplam 450 m. uzunluktadır.

2. duvarın kalıntıları çok tahrip olsa da, izleri belirli bir yere kadar izlenebilmektedir (Fot. 570, 571, 572). Duvar bazı kısımlarda daha iyi durumdadır ve duvar kalınlığı 1,50 m. olarak ölçülmüştür (Fot. 573, 574). Bu duvarda da iki taraf büyük taşlarla sınırlandırılmış, iç kısmı daha küçük taşlarla dolgulanmış ve kurutaş tekniğiyle yapılmıştır. Harç kullanılmamıştır (Fot. 575, 576). Çok uzun bir devamla geniş bir alanı sınırlandıran duvar yer yer izlerini belli eder şekilde yer yer dağılmış taşlar halinde takip edilebilmektedir. Ancak son bulduğu ve artık takip edilemez duruma geldiği noktaya kadar kesintisiz devam etmektedir (Fot. 577, 578, 579). Duvarın son bulduğu noktaya yakın yerde, arazinin sınırını oluşturan dik yamaçlı bölüm vardır ve duvarında bu sınırda son bulduğu düşünülmektedir (Fot. 580).



Res. 570. İkinci duvardan, yıkılmış kulenin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 571. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının ikinci duvarına ait, yıkılmış kuleye yakın kalıntıları (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 572. İkinci duvardan koparak çevreye dağılmış olan taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 573. İkinci duvara ait kalıntı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 574. İkinci duvara ait kalınlık ölçüsü alınan bölüm (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 575. İkinci duvara ait, blok taşların korunup küçük taşların dağıldığı bir bölüm (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 576. İkinci duvar yapısından bir detay (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 577. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının ikinci duvarına ait yıkılmış ve taşları dağılmış şekilde bulunan bir bölümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 578. İkinci duvara ait cepheden izlenebilen bir bölümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 579. İkinci duvara ait sınırları belirli olarak kalmış bulunan bir bölüm (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 580. İkinci duvarın son bulduğu nokta. Geri planda, arazinin kuzeydoğusunda dik yamaçla sınırlandığı alan görülmektedir (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Duvar 3

3. duvar, 1. duvarın yaklaşık 100 m. uzağında yer almaktadır. Alanın dik bir yamaçla çevrili güney sınırında başlayan 3. duvar, 1. duvarla paralel olarak kuzeye doğru uzanmaktadır. Bu iki duvar arasında, yüksek bir uçurum şeklindeki güney sınırı boyunca bulunan bir duvarın zayıf izlerine rastlanmıştır. Ancak tam tespiti yapılamadığından, planda gösterilmemiştir (Çiz. 49; Fot. 581).

3. duvar da, alanın doğal korunaklı güney sınırında bulunan doğal kaya bloklarına bitişik şekilde başlamaktadır (Fot. 582, 583). Bu noktaya yakın kısımda net bir şekilde izlenebilmektedir (Fot. 584, 585). 3. duvar da diğerleri gibi kurutaş tekniğiyle yapılmış, duvarın iç ve dış cepheleri büyük blok taşlarla sınırlandırılarak, iç kısmı daha küçük taşlarla dolgulanmıştır (Fot. 586, 587). Bazı yerlerde duvar bütünlüğünü koruyarak bazı yerlerde ise dağılmış bir şekilde günümüze ulaşmıştır (Fot. 588, 589, 590).



Res. 581. Birinci duvar başlangıcından üçüncü duvarın bulunduğu alana bakış. İki duvar arasındaki duvar izleri yok olmuştur (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 582. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının üçüncü duvarının başladığı noktadaki doğal kaya blokları (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 583. Doğal kaya bloklarına bitişik olarak başlayan üçüncü duvar (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 584. Kaya bloklarından üçüncü duvarın başlangıç bölümünün görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 585. Üçüncü duvarın başlangıç kısmına yakın bir başka bölümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 586. Üçüncü duvar da uygulanan kuru taş tekniği (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 587. Büyük blok taşlarla yapılan üçüncü duvarın ayakta kalmış bir bölümünün cepheden görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 588. Üçüncü duvarın sınırları belli olan bir bölümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 589. Üçüncü duvarın çok hasar görmüş bir bölümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 590. Üçüncü duvarın bir bölümünün cepheden görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Alanın iç kısmına uzanan duvar 297 m. sonra bir mekânın kalıntısına ulaşır (Çiz. 49; Fot. 591). Bu mekânın doğuya dönen iç duvarından 4,50 m. uzunluğunda bir kısım toprak üstünde izlenebilmektedir (Fot. 592). Yine doğuya dönen dış duvar ise 22, 40 m. devam etmekte ve son bulmaktadır (Çiz. 49; Fot. 593, 594). Buranın bir mekân olduğunu düşündüren ise iç kısımda devam eden 4, 50 m. uzunluğunda olan ve ana duvardan ayrı duvarın varlığıdır. Tam köşede bulunması sebebiyle küçük bir kule veya bina temeli olma ihtimali bulunmaktadır. Konuya yapının değerlendirmesi bölümünde geniş olarak değinilecektir. Bu duvarın devam edip etmediği yüzeyden takip edilememektedir. Mekânın işlevi, kalıntının bu günkü durumundan tam olarak anlaşılamamaktadır.



Res. 591. Üçüncü duvarın köşesinde bulunan mekânın (arka planda) duvar üzerinden genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 592. Üçüncü duvarda köşe yapan mekânın görünümü. Önde sağa doğru devam eden 4,50 m. lik duvar, arkada 22,40 m. devam eden dış duvar görülmektedir (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 593. Üçüncü duvar üzerindeki mekânın içinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 594. Üçüncü duvarın köşe mekânının 22, 40 m. devam ederek son bulan dış duvarının görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Duvar bu mekânın bulunduğu noktadan sonra doğu yönünde 122 m. daha düz devam etmektedir (Çiz. 49). Duvarın bu kısmı çok fazla tahribata uğramış olmasına rağmen, yer yer toprak üstünde kalıntılarla yer yer etrafa dağılmış taşlarla takip edilebilmektedir (Fot. 595, 596). Ancak toprak altında temel seviyesinde duvarın bulunduğunu hissettiren, toprak üstünde kabarık iz görülebilmektedir (Fot. 597). Doğu batı aksında uzanan bu duvarın toplam uzunluğu 419 m., kalınlığı ise 1, 50 m.'dir. Duvar burada sona ermeyip güney yönünde dönme yaparak 48 m. boyunca sadece dağılmış taşların takibiyle izlenebilir şekilde devam etmektedir. Çok az yerde duvar bütünlüğünün kalmış olduğu görülmektedir (Fot. 598, 599). Daha sonra 30 m. boyunca toprak altında kalmış olan duvar bir kabartı şeklinde izlenebilmektedir. Duvar bu noktada yine güneybatı yönünde hafif bir dönme yaparak 43 m. daha devam etmektedir (Fot. 600). Üçüncü duvar batı yönünde son bir dönüş yapıp 80 m. devam ederek son bulur (Fot. 601).

Duvarın bu son kısmı çok tahrip olmasına rağmen takip edilebilmektedir (Fot. 602, 603, 604, 605). Kapalı bir alan oluşturan bu duvarın toplam uzunluğu 620 m.'dir (Çiz. 49).



Res. 595. Üçüncü duvarın dörtgen mekândan sonra devam eden çok tahrip olmuş bir kalıntısı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 596. Üçüncü duvara ait izlerden bir bölüm (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 597. Üçüncü duvara ait bir kısmı toprak altında kalmış, bir kısmı yüzeyde dağılmış bulunan duvar izi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 598. Üçüncü duvarın güney yönüne dönme yaptığı köşenin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 599. Üçüncü duvarın güney yönünde devam eden ve dağılmış taşlarla izlenebilen bölümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 600. Üçüncü duvarın 43 m. uzunluğundaki güney yönünde devam eden bölümünde izlenebilen duvar izi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 601. Üçüncü duvarın batıya doğru dönüş yaptığı köşenin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 602. Üçüncü duvarın batıya uzanan kalıntısından bir görünüm (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 603. Üçüncü duvarın batıya uzanan duvar kalıntısının yer yer kesintiye uğramasına rağmen görülebilen izlerinden bir bölüm (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 604. Üçüncü duvarın batıya uzanan kalıntısının batı tarafına yakın kısımda kalan izi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 605. Üçüncü duvarın batıya uzanan kalıntısının batı uçtaki bitim noktasının görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Genel olarak tahkimatlı alanın durumuna bakıldığında, bahsedilen bu üç duvar üç farklı kapalı alan meydana getirmektedir. 1. duvar kuzeye doğru tek parça halinde uzanmakta ve kuzeydeki muhtemel kule de son bulmaktadır. Tahkimatlı alanın kuzeybatı sınırını oluşturur. 3. duvarın kuzeybatı hattındaki bölümü ile arasında kalan boş kapalı alan birinci bölgeyi oluşturmaktadır. Güneybatı da bulunan bu bölge, 320 m. uzunluğu ve 100 m. genişliğiyle 32 000 m² lik bir alan oluşturmaktadır. (Çiz. 49). 2. duvar da tek parça olup, kuzey'de bulunan kule yıkıntısından itibaren ve doğal korunaklı sert eğimli arazi sınırında başlayıp, iç bölgeye doğru iki yerde kırılma yaparak bir yay şeklinde kapalı bir mekân oluşturup tekrar kuzeydoğudaki dik eğimli arazide son bulmaktadır. Bu alan da metreyle alınan kaba ölçümle, 425 m. uzunluk ve 100 m. derinliğe sahip olarak yaklaşık 42.000 m²' lik bir kapalı alan oluşturmaktadır (Çiz.49). Üçüncü duvar ise kesintisiz bir devam ile 3 yerde dönüş yaparak kendi içinde bir kapalı alan oluşturmaktadır. Ancak alanın güney tarafındaki duvarın tam olarak hangi noktayla

birleştiği tespit edilemediğinden kapalı alanın büyüklüğü tam olarak belirlenememektedir. Ancak 100 m. genişliği ve 419 m.'lik duvarın uzun kuzeybatı kısmı ile 80 m.'lik kısa kısmının kabaca ortalamasıyla, iç alan genişliği yaklaşık 30.000 m² civarında olmalıdır. Toplamda kabaca 100.000 m² (1 km² ya da 10 hektar) gibi çok geniş bir alanın çevrelenerek, korunaklı bir iç bölge oluşturulduğu görülmektedir.

Tahkimatlı alanın dış sınırları ise, 1. duvarın oluşturduğu kapalı alanın güneybatı köşesi ve güneyi dik uçurum şeklinde teraslı bir arazidir. 2. duvarın oluşturduğu kapalı alanın kuzey ve kuzeydoğusu ormanla kaplı ulaşılamaz dik bir araziyle sınırlanıp, geri kalan kısmı ise iç arazi ile sınırlıdır. Muhtemelen bu dik arazi sınırında da önceden duvar olmalıdır. Ancak bugün toprak üstünde duvar izi kalmamıştır. Bu dik yamaçlı doğal alan daha sonra güneye doğru devam edip sonunda batıdaki sırt araziyle birleşerek onun bir parçası olarak devam eder. 3. duvarın başlangıç noktası güneydeki sarp uçurum olsa da, sınırladığı kapalı alanın diğer sınırları iç bölgede yer almaktadır. Duvarların sınırlamasıyla meydana getirilen kapalı alanın dışında, kuzeybatı ve güneydoğu taraflarındaki arazi kullanılabilir düz ve hafif engebeli bir yapıya sahip olup, burada yaşayanlar için hayvancılık ve kısıtlı sebze ekimi için uygun durumdadır (Çiz. 49).

Ayrıca kabaca hatları tespit edilebilmiş olan bu kapalı alanlar, bugün yüzeyde görülüp izlenebilen duvarların verdiği genel bir görünümdür. Tahkimatlı alan içinde, bu devamlılığı olan ve bağlantı kurulabilen duvarların haricinde, birbirinden bağımsız çeşitli uzunluklarda, çoğunlukla zayıf izler olarak kalabilmiş olan başka duvar izleri de bulunmaktadır. Bunları tespit ederek hepsini alan içinde anlamlandırabilmek çok daha kapsamlı, arkeolojik bir kazı çalışmasıyla mümkündür (Fot. 606, 607, 608).



Res. 606. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının içinde, yıkılan duvarlardan dökülen taşların yoğun olduğu bir alan (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 607. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının içinde devamlılığı tespit edilemeyen, iki farklı koddaki alanların arasında bulunan zayıf duvar izi (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 608. Hisarlıdağ Tahkimatlı alanının içinde geniş ve farklı kodda bulunan arazi yapısından bir görünüm (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.1.15.5. Tahkimatlı Alanın Değerlendirilmesi

Enez'in kuzeydoğusunda yer alan Hisarlıdağ üzerinde bulunan tahkimatlı alan, dağın üzerinde bulunan geniş bir alana yayılmaktadır. Özellikle Enez ve Meriç havzasına hâkim konumuyla, önemli bir yerleşim yeri olduğu anlaşılmaktadır (Fot. 609).

Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi aşağıda gerekçeleri belirtilen Demir Çağ dönemine ait Traklar ile ilgili bir yerleşmedir. M.Ö. 5. ve 4. yüzyılda Traklar'da iki tip iskân görülmektedir. Bunlar kale iskânı ve açık alan iskânıdır. Eski kaynaklarda bunları teyit etmektedir. Homeros'ta, Trakya'nın Ege kıyı bölgelerinde kale iskânlar olduğu *"polis"* teriminden anlaşılmaktadır. Ama bunların Yunan siteleriyle benzerliği yoktur. Homeros'un bahsettiği şehirler büyük köyler *komai* veya tahkimli *horya* iskânlarıdır. Muhtemelen bunlar değişik Trak kabilelerinin merkezleridir. Strabon, Arrien, Dieon, Cassius gibi antik yazarlar iskânlara *horia* veya *teihoi* derler. Ksenophon, Trak tahkimatlı

yerleşmelerine *horia* der. Sadece Karadeniz kıyısındaki Yunan yerleşmelerine *polis* der. Çok sık olarak Trak köylerinden *komai* olarak bahseder ki, bunlar tahkimsiz köylerdir. Tukidides'te de aynı isim görülür. Köyler için genel olarak *kome* ya da *komai,* tahkimatlı yerleşmeler için *horion,* kale için ise *teihos* ismi kullanılmıştır. Yunan şehirlerine (polis) Traklar *bria* diyorlardı. Komai'ler (Trak köyleri) nehir yakınlarında ve tarımın gelişmesine paralel olarak kurulmaktaydı. Yunan kolonileri ile ilişki halindedirler. Bu tür yerleşmeler, genellikle Balkanların güneyindeki bereketli topraklarda dağılım gösterirler (Çiçikova, 1974: 17). Özellikle M.Ö. 5. ve 4. yüzyıllarda toplumsal, ekonomik ve politik gelişmeler, Traklar'ın şehirleşmelerinde önemli rol oynamıştır. Yoğun nüfuslu, tahkimatlı şehirler oluşmaya başlamıştır. Ayrıca bunlar tarım alanları ve bereketli toprakları koruma işlevini de yüklenmişlerdir. Seuthopolis bu tür kraliyet merkezi şehirlerinin bir örneğidir. M.Ö. 4. yüzyıl sonunda III. Seuthes[93] (M.Ö. 4. yüzyıl) tarafından kendi *Tursis*' i kurulmuştur (Çiçikova, 1974: 20).

Hisarlıdağ üzerindeki tahkimatlı alan, Türkiye Trakya'sında şimdiye kadar başka örneği bulunmayan farklı yapısıyla dikkat çekici bir örnektir. Antik kaynakların ifade ettiği Traklar'a ait tahkimatlı bir yerleşme, *horia* ya da *horion* 'dur. Ancak *horia*'nın tahkimatlı bir yerleşim olduğu dışında, nasıl bir yerleşim düzenine sahip olduğu ve özellikleri açık olarak belirtilmemiştir. Traklar döneminde yapılan, antik yazarlar tarafından *horia* ya da *horion* olarak isimlendirilen ve mahiyetleri çok açık olarak belirtilmeyen tahkimatlı yerleşmelerin *oppida* olarak ifade edilen tahkimatlı yerleşmelerle benzer oldukları düşünülebilir. Sadece farklı çağlarda farklı gözlemcilerin verdikleri değişik isimler olmalıdır. Sonuçta her iki isimle anılan *(horia-oppida)* tahkimatlı yerleşmeler, benzer olarak, kabile devletlerinin kurmuş olduğu yerleşim birimleridir. Ancak *oppida* olarak adlandırılan tahkimatlı yerleşmelerde yapılan çok

[93] III. Seuthes, M.Ö. 331-300 yılları arasında Odrys Krallığı'nın hükümdarı oldu.

sayıdaki çalışmalar ve sonucunda ulaşılan verilerin, Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi ile arasında bulunan çok sayıdaki benzerliği sebebiyle, karşılaştırma yapılarak ortak özelliklerinin belirlenmesi önemlidir.

Bu tür yerleşim yapılarının güney, orta ve kuzey Avrupa'da çeşitli kültürlere ait örnekleri bulunmaktadır. Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi, *oppida* olarak adlandırılan bu yerleşim yerlerinin birçok özelliklerini içinde barındırmaktadır. Avrupa'da bulunan birçok *oppida* üzerinde arkeolojik kazı çalışmaları yapılmış, bu buluntular değerlendirilerek yapıları ve kuruluş sebepleri hakkında bilgiler edinilmiştir. Bu bilgiler, Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesinin anlaşılabilmesi için önemli ipuçları sunmaktadır. *Oppida*'ları diğer tahkimatlı yerleşmelerden ayıran belirli özelliklerin birçoğunun Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesinde görülmesi dikkat çekicidir.



Res. 609. Hisarlıdağ'ın güney cephesinden, zirvedeki düz arazide bulunan tahkimatlı alanın bulunduğu bölgenin dıştan genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

"Oppidum" terimi Latince kökenlidir (*op-pedum*) ve kapalı alan anlamına gelir (Pandzhanova, 2014: 16). Latin dönemindeki *oppidum*, klasik kaynaklardan gelir. En önemlisi, Julius Caesar, M.Ö. 1. yüzyılın ortalarında Gaul'de karşılaştığı birçok yeri tarif etmek için kullanmıştır[94]. Yirminci yüzyılın başlarında *oppida*'nın bir Pan-Avrupa anıtı kategorisi olduğu ileri sürüldü ve bu terim daha sonra Avrupa çapında bir dizi alana uygulandı. *Oppidum*'un "şehir" olarak tekrarlanan çevirisi, o zamandan beri, Roma İmparatorluğunun genişlemesi öncesinde, şehirciliğin ortaya çıkması olarak kabul edilip edilemeyeceği tartışıldı (Moore, 2017: 288-289). Bu büyük müstahkem yerleşimlerin ortaya çıkışı bilinmeye başlayan bir süreçtir ve coğrafi konum, boyut, form, fonksiyon ve kronoloji açısından muhtemelen farklılıklar vardır. Bunlar ekonomik bölgelerdi, malların üretildiği, depolandığı ve ticareti yapılan yerlerdi ve bazen Roma tüccarları yerleşmişti ve Roma lejyonları mal tedarik edebiliyorlardı. Bunlar aynı zamanda politik merkezlerdi (Sanchís, 2016: 402). Tahkimatlar, geleneksel olarak inanıldığı gibi sadece sığınak noktaları değildi. Geçici korumanın yanısıra, aktif savunma için de yer ve ayrıca çevredeki kırsal alanın kontrol edilmesini de sağladılar (Olausson, 2009: 40).

Oppida'nın tanımları değişiklik göstermektedir. Genel bir tanımlamayla büyük boyutlu (25-50 hektar ve üzerinde), korunaklı (genellikle geniş surlarla çevrili), siyasi faaliyetlerin olduğu, yoğun insan nüfusu barındıran, iç mekânsal organizasyona sahip, ticaret merkezi rolü bulunan ve bir ritüel merkez olarak işlev gören yapıya sahiptirler. Birçok *Oppida*, genellikle kısa sayılabilecek süre boyunca varlıklarını devam ettirmişlerdir. *Oppida* olarak sınıflandırılan siteler, çeşitli biçimlerde mevcutturlar. Bu arada İngiltere'de "*oppida*" gibi benzer sosyal rolleri paylaşmış olabilecek kompleksler,

[94] Julius Sezar, *Commentarii de Bello Gallico*' da, M.Ö. 58 Galya'ya resmi görevli olarak atanıp, bölgeyi tamamen ele geçirdiği M.Ö. 51 yılına kadar geçen süredeki icraatlarını ve anılarını anlatmıştır. Bu günlükte, Galya'da karşılaştığı Kelt Demir Çağı yerleşimlerini *oppida* olarak isimlendirmiştir. Sezarın *oppida* adını verdiği yerlerin çoğu, şehir büyüklüğünde müstahkem yerleşimlerdi.

genellikle açık bir gerekçe olmaksızın dâhil edilir veya hariç tutulur. *Oppida* bazen önerilen kadar belirgin değildi. (Moore, 2017: 289-290). Bir başka kaynakta, kurulum ölçü sınırları daha küçük tutulmuştur. Genellikle 10 hektardan daha büyük müstahkem yerleşmelerdir. Geniş bir kırsal çevrenin popülasyonları için siyasi ve dini odak noktaları olarak da önemli bir rol oynayan üretim ve ticaret merkezleriydi. *Oppida*'nın gelişimi M.Ö. 3. yüzyıl ile ilişkilidir. (Martínez, Götz, Velasco, Madrid, Millán, 2016: 364). Birçok kabilenin siyasi ve ekonomik merkezleri, en önemli ticari işlemlerin yapıldığı yer *oppida* idi. Bu yüzden yabancı tüccarları cezbettiler (Sanchís, 2005: 271).

Arkeolojik anıtın bir biçimi olarak *oppida,* hem belirli siteleri temsil etmede sıradışı, aynı zamanda geçmişteki ölçek ve rolleri nedeniyle, kendi içinde kültürel manzaraları temsil ediyor. Surları olan *oppida*'lar açık sitelerden daha fazla görülmektedir (Sanchís, 2016: 402). Daha küçük boyutta ve öncelikli savunma işlevine sahip, zorunlu olarak, kısıtlı yerleşime sahip olan Tepe Kaleleriyle karıştırılmamalıdır.

Politik ve idari merkez olarak *oppida*, doğal savunmalı, bazı durumlarda surlarla çevrili, büyük boyutta, uygun bir alana yerleşir. Stratejik konumlarından dolayı peyzajda bir referans haline gelirler. Farklı işlevlere ve iletişim yollarına sahip yerleşimleri içeren geniş bir bölgede ekonomik ve ticari faaliyetleri yönetirler (Vizcaíno, 2018: 220).

Şehircilik kavramları artık nüfus büyüklüğü gibi katı kriterlerden uzaklaşmakta, bunun yerine ekonomik, dini ya da yönetim yerleri olarak bir iç bölgeyle ilişkilerine odaklanmaktadır. *Oppida*'yı sıra dışı yapan büyük ölçekleri, karmaşık ve genellikle yayılan formu ve gelişiminde ekonomik ve politik güçlerin rolü olmasıdır. En temel olarak bu kompleksler, kentsel ve kırsal arasındaki ayrımı bulanıklaştırmakta, tarım ve açık alanları kendi sınırları içinde birleştirmektedir. Geleneksel şehirciliğin önemli bir bileşeni olarak sıkça anılan yiyecek sağlamak için kırsal bir hinterlanda güvenmek yerine,

oppida, büyük ölçülerde kurulmuşlardır ve çoğu zaman kendi kendine yeter oldukları görülmektedir. Yine de bu hepsi için tam olarak geçerli değildir ve kısmen dış hinterlanda bağımlı olabileceklerini gösteren örnekler vardır (Moore, 2017: 298).

Kentleşme (bir noktaya kadar *oppida*) için temel olan belirli koşulların oluşması gerekmektedir. Çünkü kent ile oppida birbiriyle tam olarak örtüşen kavramlar değildir.

1. Üretici olmayanları beslemek için yeterli bir tarımsal fazlalık olasılığı. Ancak yerleşim ne kadar büyük olursa, hemen yakınındaki hinderland'dan temin edilen ihtiyaçlar yetmeyebilir. Dolayısıyla daha uzaklardan ve daha büyük bir ölçekte bölgesel ticaret için toplanan haraç ihtiyacı vardır.
2. Kurulan ticari faaliyetler. Ticaret kasabayı daha önemli kasabalara entegre etmeye hizmet eder. Bir pazarın organizasyonu kısa sürede depolama, taşıma, kayıt tutma uzmanlarının yanı sıra, yaşam araçlarını toplama ve yeniden dağıtma konusunda uzmanlaşmış bir tüccar sınıfının varlığını ima eder.
3. Grup uyumu (siyasi, kültürel ve benzeri) belirgin nüfusu çekmek için gereklidir.
4. Siyasi bir iktidarın ortaya çıkması yani üreticilerin fazlasının kullanımını organize edebilen bir yönetim sınıfı. Bu güç aynı zamanda yaşam araçları ile üretim ve akışını kolaylaştırarak istikrar getirilmesine olanak verir

Her kentsel fenomenin ortak kriteri tamamen ekonomi üzerinedir. Toynbee (M.S.1889-1975), şehrin sakinleri, şehir sınırları içinde yiyecek arzını yükseltemezler. Sakinleri besleyen ve daha genel olarak yerel tarımsal pastoral faaliyetler temelinde değil, ticari değişim faaliyetleri ve tüketimlerini organize eden bir yerleşim olarak tanımladığı şey budur. Bu sonuç olarak bir grup esnafın ortaya çıkmasına yol açar. Paradoksal olarak bir "kırsal ekonomiden" bir "kentsel ekonomiye" geçiş, grubun ve /veya değişim

şartlarının sağlanması için tarımsal üretimin yoğunlaşmasını veya en azından bir üretim biçimini içerir (Garcia, 2005:176).

Oppida'nın boyutunu değerlendirmek zordur. Çoğu durumda, alansal kapsamları surların belirlediği sınırlardır. Bazı yerlerde surlar, tutarlı bir koruma sınırı oluşturmaz veya kompleksin tamamını tanımlayamazlar. Bazı yerlerde ise hiç sur yoktur ve bunlar da *oppida* olarak tanımlanmışlardır. Potansiyel kendi kendilerine yeterliliklerine rağmen *oppida*'nın çoğunlukla tarımsal arazi kullanımına erişmediği açıktır. Genellikle büyük yollara yakın (büyük nehirler) konumlandılar ve bu ticareti kontrol etmede rollerinin kanıtı olarak tartışılmıştır. Birçok *oppida*'nın ekonomik rollerinden ziyade, merkezi toplantı yerleri olarak amaçlandıkları düşünülmektedir. Gelişmelere rağmen, çoğu *oppida*'nın iç düzeni hakkında hala yetersiz detaylara sahip olunabilmiştir. Formlarının karmaşıklığını çözebilecek şekilde nadiren araştırılmışlardır (Moore, 2017: 298, 302).

Kapsamlı kazı yokluğu ve elde yeterli sayıda örnek bulunmaması, Bronz Çağı sonu ve Demir Çağı başında toplumların kurmuş oldukları sosyal sistemin ürünleri olan yerleşim türleri hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Ancak tam yerleşik olmayarak, binaların inşası için ahşap ve kalın bitkileri kullandılar. Kentleşmenin gelişimi için gıda üretim faaliyetleri olması gerekmektedir. Dönem ile ilgili yapılaşma hakkında izole binalar, yayla ve ova köyleri, mağaralar görülmektedir (Garcia, 2005: 169).

Oppida'lar, Demir Çağı ile ortaya çıkarlar. Bölgelere göre değişiklik göstermekle birlikte M.Ö. 800 yılından itibaren görülmeye başlarlar. M.Ö. 1. yüzyılda, Roma genişlemesiyle terk edilirler (Garcia, 2005: 176; Sanchís, 2000: 66-77). Genellikle *oppida* olarak bilinen büyük tahkimatlı yerleşmeler, Geç Demir Çağı Avrupa'sının ana özelliklerinden biridir. Fransa ve Macaristan arasında bugüne kadar tanımlanan M.Ö. 2. ve 1. yüzyıllardan kalan 150'den fazla oppida vardır (Martínez, Götz, Velasco, Madrid,

Millán, 2016: 363). İspanya'da birçok oppida bulunmuş ve bunlar üzerinde arkeolojik araştırmalar yapılmıştır. Bunlar 15 hektar ile 70 hektar arasında değişen büyüklüklerde *oppidalar*'dır. Bazılarının yerleşim yeri olarak geçmişleri daha erken dönemlere dayansa da, *oppida* olarak en erken M.Ö. 4. yüzyılda kurulmuşlar, M.Ö. 2. ve 1. yüzyıllarda terkedilmişlerdir. Bu sitelerin bazılarında ele geçen buluntular sayesinde toplumsal yaşam hakkında bilgi edinilebilmiştir. M.Ö. 4. ve 3. yüzyıllarda Vetton toplumunun daha basit bir sosyal tabaka ile daha büyük bir savaşçı gurubunun başında ve konumlarını gösteren atlara ve görkemli silahlara sahip aristokrat bir elit tarafından yönetilen tabakalı bir toplum oldukları anlaşılmıştır (Sanchís, 2005: 255-285).

Trakya bölgesinde ve özellikle Kırklareli ile Edirne il sınırları içinde çok sayıda Demir Çağı dönemi kalıntıları bulunmaktadır. Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ve Türkiye Trakya'sında bu konuda araştırmalar yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Türkiye Trakya'sında Dolmenler, Kaya Sunakları (Beksaç, 2006: 183-200; Beksaç, 2007, 71-83, Beksaç, 2014, 76-90), Tümülüsler (Yıldırım, 2008: 1-223) ve daha çok savunmaya dönük, çeşitli büyüklüklerde tepe kaleleri bulunmaktadır (Kurtuluş, 2014: 107-179). Ancak sınırlarını belirleyecek duvarlara sahip, Hisarlıdağ'daki tahkimatlı yerleşim kalıntısı dışında bir *horia* ya da *oppida* kalıntısı halen bilinmemektedir.

Trakya bölgesinde, 1. binin başlarından itibaren, dağlık bölgelerin zirvelerine yapılmış iskânlar ve kaleler görülmektedir. Bunun nedeni kabileler arasında sıkça yapılan savaşlardır. Bu kalelerin duvarları harçsız taşlarla yapılmıştır ve Miken şehirlerinin şehir duvarlarını anımsatmaktadır. Kaleler, çevrede bulunan yerleşmelerin, tehlike anında sığınma noktalarıdır. Bulgaristan'ın güneydoğusundaki kalelerin çoğunluğu M.Ö. 1. binin ortalarında ortaya çıkmıştır, ancak bir kısmı günümüze ulaşmıştır. M.Ö. 5. yüzyıl ile birlikte *tahkimatlı yerleşmeler* çoğalmaktadır (Çiçikova, 1974: 19). Bu tür kaleler, Kırklareli il sınırları içinde bulunan Yıldız dağlarının üstünde, kuzey ve güney

yamaçlarında ve düzlükler üzerindeki yükseltilerde bulunmaktadır Geç Bronz çağa ait bir örnek dışında, çoğunlukla Geç Demir Çağına ait kalelerdir (Kurtuluş, 2014: 107-181).

Ancak Trakya'nın iç dağlık bölgeleriyle, Ege kıyı şeridi arasındaki gelişim ve ticari faaliyet dinamikleri farklı bir seyir izlemektedir. Özellikle kıyı şeridi deniz ticareti, deniz kavimlerinin kıyı bölgelerde kolonizasyon faaliyetleri, iç bölgelerde yaşayan halklar için daha erken dönemlerde, içe kapalılıktan dışa dönük ticari ve sosyal ilişkiler geliştirme fırsatları sunmuştur. Dolayısıyla bu durum, iç kesimlerin daha kısıtlı üretim ve tüketim dinamikleri yerine, kıyı bölgelerinde görülen daha canlı bir ticaret trafiği, tahkimatlı yerleşim yerleri ve kalelerin yapılma zamanlarını ve içeriklerini de etkilemiştir. Özellikle Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi *(horia-horion, oppida),* Eski Yunan kolonizasyonu ve Ainos sebebiyle oluşan hareketli ticari ortamla ilgili olmalıdır.

Bu durum Akdeniz dünyasının iç bölgeleriyle olan ilişkisiyle aynı sebeplerle benzerlik göstermektedir. Trakya bölgesinin kadim halklarının (Trakların) Ege kıyı şeridi ile iç kısımları arasındaki sosyal ve ticari ilişkilerini belgeleyecek arkeolojik kazı ve araştırmaları henüz yapılmadığından, bilinenlerin de tarihi kaynakların ilettikleri ve yapılan yüzey gözlemleriyle sınırlı olması sebebiyle, bu ilişkiler tam anlamıyla çözümlenememiştir. Avrupa kıtası iç kısımlarında ve Akdeniz havzasında yer alan *oppida* ve diğer yerleşimler hakkında yapılan araştırmalar sonucu ticari ve sosyal iletişim hakkında ortaya çıkan sonuçlar, Trakya bölgesi Ege kıyıları ve iç kısımları arasındaki ilişkileri anlamak için de ipuçları sunmaktadır. Çünkü bu iki dünya (dağ, ova-sahil) içinde yaşayan topluluklar, birçok farklı sebepten dolayı değişik kültürel özelliklere sahiptir ve dünyanın tüm bölgelerinde benzer süreçleri yaşamışlardır. Özellikle yakın coğrafi bölgelerde bu iki kültür grubunun temasları sonrası benzer sosyal, ticari, askeri gelişmeler ve sonuçları olmuştur.

Dağ ve alçak bölgelerdeki yaşam her zaman birbirini beslemiştir. Dağ çoğu zaman aşırı nüfusludur veya en azından, zenginliklere oranla fazla nüfusu vardır. "İskân yoğunluğuna" buralarda çabuk ulaşılmakta ve aşılmaktadır. Dağ, periyodik olarak insan fazlasını ovalara doğru boşaltmak zorundadır. Sert hayat kadar fakirlik, daha rahat bir yaşam umudu, yüksek ücret oltası dağlıyı inmeye teşvik etmektedir. Dağın kaynakları çeşitli olsa bile her zaman kıttırlar. Kovan kalabalıklaşınca yetersiz hale gelmektedir; barışçıl veya değil, bazı salkımları buradan dışarı atmak gerekmektedir. Ona ferahlık sağlayacak bütün yöntemler iyidir. Yetişkin, çocuk, zenaatkar, çırak, dilenci ve bütün yararsız boğazları dışarı atmaktadır (Braudel, 1989:12,14). Bu, Ege dünyasında çok erken dönemlerde meydana gelen bir olgudur. Trakların bazen Yunanlılar ve daha sonra Romalılar için paralı asker olarak çalışmalarının yanısıra, Yunan koloni kıyı kentlerini çalışan insan gücüyle besledikleri, yaşanan barışçıl dönemlerle ilgili verilen tarihi bilgilerle desteklenmektedir (Veligianni, 1995: 159). Ayrıca kölecilik sıkça görülen bir olgudur. Yunanistan'daki köleler arasında çok sayıda Trakya'lı iyi bilinmektedir. Atina'da el konulan ve satılan kölelerin anlatıldığı iki parçalı liste korunmuştur (Isaac, 1986: 145).

Akdeniz'in tam göbeğinden, Toskana'dan bir örnek: burası ovaları dar, doğal olarak bataklık, doğudan güneye doğru gittikçe yükselen tepelerin arasındaki vadilerden kopuk, bir ülkedir. Bu ülkede kentler vardır. İlkler ve en eskiler acaba nerede bulunmaktadır? Bugün bağlar ve zeytinliklerle kaplı olan bayırlarda, Etrüsk kentleri *oppida*-kentler tepelerin sırtına binmişlerdir (Braudel, 1989:18). Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesinin vadiden kopuk ve tecrit yüksek tepedeki konumuyla benzerlik dikkat çekicidir.

Roma Canpagna'sının etrafında bu düzeyde (200 ile 400 m. arasında) Volscia tepelerinin üzerinde, Antik Etruria'nın oldukça çöle benzeyen kıyılarına egemen olduğu Pontie bataklıklarının kıyısında yer alan eski kentleri *oppida*'ları barındıran *castelli*

romani hattı uzanmaktadır. Eski tahkim edilmiş surlar olan *oppida*'lar işlenmesi mümkün olmayan kısımlardaki mahmuzların üstünde yuvalanmaktadır. Kent yaşamı kendine burada ortam bulamamıştır, ama güçlü bir kasaba hayatı vardır. Havanın saflığı ve canlılığı, eskiden Roma'ya *legion*'larının en iyi birliklerini sağlamış olan ve bugün de Campagna'nın işlenmesi için işe alınan kol gücünün en iyisini sağlayan bir insani malzemeyi muhafaza etmekte ve yeniden biçimlendirmektedir (Braudel, 1989:21). Anlaşıldığı üzere, *oppida* yerleşimleri içindeki ticari faaliyetler arasında, kol gücü sağlayan insan potansiyelide yer almaktadır.

Trakya'da, Traklarla başlayan Demir Çağ süreci, Avrupa'daki yerel kültürlerin Demir Çağ döneminde yaşadığı evrimsel süreci yaşamıştır.

Demir Çağı'nın kökenleri iki ayrı gelişmede görülmüştür. Bir yandan yeni tür araçlar ve bunları üretmek için gerekli teknoloji, diğer yandan arazi edinimi ve yeni ürünlerin tanınması. Demir Çağı'na geçiş, aynı zamanda, geçmişin iki farklı şekilde kavranması arasındaki değişimi de işaret ediyor. Konutların geçici niteliği, daha sonra kalıcı işgali gösteren tahkimatlı yerleşimlere yol açmıştır. Bu tahkimatlı tepelerin ortaya çıkışı önemli bir gelişmeydi, belki de doğal dönüşümde en önemlisiydi. Yeni bir yer ve zaman duygusu yaratmaya yardımcı oldular ve bir dereceye kadar genel bir ekonomik yoğunlaşma sürecinin bir parçası oldular ve yeni teknolojilerin benimsenmesinin sonucu istikrarlı bir yaşam biçimi geliştirdiler. Ancak M.Ö. 500-400'den sonra ticaret ve diğer faaliyetlerin olduğu kalıcı ve karmaşık toplumlar olduğu kabul edilmektedir (Sanchís, 2000: 66). Trakya'da da, Traklar tarafından M.Ö. 5. yüzyılla birlikte tahkimatlı yerleşmelerin çoğaldığı, çok sayıda kalelerin sıradağların zirvelerine yapılmaya başlandığı görülmektedir (Çiçikova, 1974: 19; Kurtuluş, 2014: 253).

Küçük uydu toplulukları tarafından beslenen çekirdek *oppida*'da, siteler arasında uzmanlık ve hiyerarşik ilişkiler sistemi kurulmuştur. *Oppida*, fonksiyon ve hiyerarşisi farklı siteler, kollektif hizmet alanları ve sanayi alanları, ibadet için tasarlanan yerler, çiftlik hayvanlarının muhafazasına dayalı mekânlarla karmaşık bir iç organizasyona sahiptir. Birçoğunda yapılan areolojik kazılarla elde edilen verilere göre, maddi kültürde bulunan değişikliklerin kanıtları bulunmuştur. Endüstriyel çömleklerin ve yüksek sıcaklık fırınlarının kullanımı, karmaşık üretim sistemleri, uzman ustalar gerektiren çok çeşitli demir aletlere ulaşılmıştır. Bütün bunlardan edinilen genel izlenim, "kentsel" bir organizasyon modeline işaret eden gelişen bir ekonomidir. Ancak, bu yerleşimlerin daha karmaşık olan diğerlerine (gerçek şehirlere) dönüştürüldüğü süreç hala belirsizdir (Sanchís, 2000: 77).

İber yarımadası, Cantabrian bölgesinde bulunan Monte Bernorio'nun *oppida*'sı yaklaşık 90 hektarlık bir alanı sınırlayan çok karmaşık ve kapsamlı olan çok sistemli sur sisteminin varlığını ortaya koymuştur. Yerleşme, 1173 m. yüksekliğindeki kireçtaşından Bernorio Dağının üst kısmını ve yanını kaplar. Geç Demir Çağ *oppida*'sı çoğunlukla M.Ö. 3. yüzyıldan itibaren gelişmiştir. Yerleşmeden geri kazanılan maddi kültür bulunmaktadır. Bunlar büyük miktarda çanak-çömlek, hayvan kalıntıları, metal nesneler ve cam boncuklardır. Bulunan eşyalar hem yerel üretimi hem de uzun mesafeli ağları ifade etmektedir. Roma ordusu tarafından kuşatma ile alındığını göstermektedir (Martínez, Götz, Velasco, Madrid, Millán, 2016: 363, 370).

Ayrıca bu *oppida*'da bulunan yapı kalıntıları, Hisarlıdağ'da bulunan tahkimatlı yerleşme ile benzerliklerinden dolayı, arkeolojik bir kazı sonucu bulunabilecek yapı kalıntıları hakkında da fikir vermektedir. Ancak, Monte Bernorio'nun *oppida*'sının, Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesinden 9 kat büyüklüğüne sahip devasa bir alanı kaplaması önemli bir farklılıktır.

Yerleşmenin içyapısı, yapıların bulunduğu duvarların istiflenmesiyle güçlendirilmiş bir dizi doğal terastan oluşmaktadır. Bu teraslar dağın en üst ve güney tarafında yer almaktadır. Jeomanyetik araştırmalar, muhtemelen *oppida*'nın tüm yüzeyinin düzenli değil, farklı boyutlardaki yapılara sahip olduğunu göstermektedir. Bu farklı faaliyetler ve transit alanlar için boşluklarla "yapı hatları" veya bloklar inşasını gösterir (Martínez, Götz, Velasco, Madrid, Millán, 2016: 370). Bu yapılaşma şekli, şaşırtıcı şekilde benzer bir durum olarak Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesinde de görülmektedir (Çiz. 49).

Oppida içinde yapılan kazılar sırasında evlerin taş temelleri, iç direkleri ve ince sıvalı duvarları olduğu tespit edilmiştir. Sıva çamur, saman ve diğer bitkiler kullanılarak oluşturulmuştur. 20.000 kadar evcil hayvan kalıntısı bulunmuştur. Hayvancılığın bu alan için önemini göstermektedir. Sonuç olarak bu merkezin olabildiğince geniş bir bölgenin merkezi olduğu ve Demir Çağı'nın son aşamalarında bir kabile devletinin merkezi olarak hareket ettiği önerilmiştir (Martínez, Götz, Velasco, Madrid, Millán, 2016: 382). Hayvancılık faaliyeti Traklar zamanında önemli olduğu bilinmektedir. Sığır, inek, eşek, domuz, koyun ve keçi yetiştiriyorlardı (Mansel, 1938: 9; Kurtuluş, 2014: 32).

Geç Demirçağı'na gelindiğinde toplum, zengin gömü ve adlandırılmış bireylerin sikkeler üzerinde ortaya çıkması ve statü farklılıklarının artmasıyla kanıtlanan önemli bir değişiklik geçiriyormuş gibi görünüyor. Bu tür toplumlarda dağınık nüfusun periyodik olarak toplanmasının gerekliliği vardı. İnsanlar, bölgeler ve kaynaklar üzerinde kontrolün müzakeresi için yer gerekecektir. *Oppida*'nın çoğunluğunda büyük açık alanların bulunması, toplanma alanı olmasının, başlıca rollerinden biri olduğunu göstermektedir. Bu durum, dönem için sahip olduğumuz sınırlı metin kaynakları tarafından desteklenmektedir. *Oppida*, doğrudan kontrollü veya büyük kalıcı nüfus merkezleri olmaksızın geniş alanlarda müşteri ağlarına izin verecekti. Kutsal yerlerin birçok

oppida'nın merkezi olduğu gerçeği, Geç Demir Çağı toplumunda ritüel ve sosyal otoritenin bir araya getirildiği, çekişmelerin böylece önlenmeye çalışıldığı ileri sürülebilir. Birçok durumda, sosyal müzakerenin ve iktidarın sürdürülmesinin baskısı, onların doğuştan istikrarsız oldukları anlamına gelmekteydi (Moore, 2017: 299-300).

Antropologlar için dini kült faaliyeti, sedentarization[95] sebebiyle dağınık toplulukların kaynaşmasının temeli olduğu için, kentleşme sürecinin gerekli bir özelliği olarak görülüyor. Toplumsal tabakalaşması zayıf ve toplumsal bakış açıları sebebiyle ortak çalışmalarının sınırlı olduğu bu popülasyonlar için sabit bir meskende yer almak, bir tür dini merkezin kalıcı varlığıyla teyit edilir. Stelai (stel) yazısız ve çoğu kez resimsiz olarak, neredeyse tamamı yerel yumuşak kayaçtan (kumtaşı, kabuklu kireçtaşı gibi) üretilir. Hemen hemen hepsi, devre duvarlarının alt kısmında veya erken istinat duvarlarında açığa çıktı ve bu nedenle sitede tanınan en eski kalıcı işgalin öncesine veya zamanına tarihlendi. Bu stellerin kökenine dair bazı hipotezler devam etmektedir, ancak adak işlevi, çoğu keşiflere göre en muhtemeli görünüyor. Anıtlar (stel) bir yerleşim yerinde veya daha büyük bir olasılıkla boş bir doğal alanda, yerleşme yerinin yaratılmasından önce dikilmiş ve yerel kutsallıklara ait bir kutsal alanın varlığını işaretlemekteydi. Bu nedenle sorun, yerleşim yerinde daha önce prehistorik popülasyonaların olup olmadığıdır. Sonrakiler bir yerleşim yeri kurduklarında, bir kutsal alanı korudukları için ya da başka sebeplerden dolayı ve dini karakterini dikkate almadan bölgeyi seçtiler. Ancak stel'in bazı durumlarda neden tekrar kullanıldığı sorusu sorunludur. Onların dini karakteri unutulmuş olabilir ve savunma duvarının inşaatçıları onları sadece malzeme olarak kullanmış olabilirler. Ancak stel'in özel binalarda neden asla eşik, lento veya şpoli blok olarak hizmet etmediğini anlamakta zorlanılmaktadır. Buna göre stel'ler, kutsal karakterini koruyabildiler ve ritüel olarak yeni yerleşimin

[95] Göçmenlerin bir yaşam alanına yerleştirilmesi.

sınırlarını belirleyen ve sosyal grubun bütünlüğünü teyit eden savunma duvarının içinde yer aldılar (Garcia, 2005: 178-179).

Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesinin güney duvarının sınırında, orman gözetleme kulesinin güneybatısında, yıkılmış durumda, üzerinde küçük delikler bulunan blok taş parçası bulunmaktadır. Bu işlenmiş taşın tam duvar sınırında bulunması, duvarın yapımından daha eski bir zamana ait olup, duvarda bir parça mı olarak kullanıldığı yoksa özerk olarak yapılan ve duvarlarla aynı döneme ait bir altarın yıkılmış halimi olduğunu teyit edebilmek mümkün değildir. Bu bölgede savunma duvarları tamamen yıkılmıştır (Fot 610, 611).



Res. 610. Hisarlıdağ güney duvarı sınırında bulunan ve kutsal alanı işaret eden üzeri delikli blok taşın genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 611. Hisarlıdağ güney duvarı sınırında bulunan ve kutsal alanı işaret eden üzeri delikli blok taşın detay görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Bu taş kalıntı hakkında yapılan araştırmada, kaya oyma kutsal bir alan olarak tanımlanmıştır. Tahribata uğramasına rağmen güneydoğu yönüne doğru kurgulanmış altar olduğu belirtilmiştir (Beksaç, 2014, 90; Beksaç, 2017: 611).

Şehirleşmeden önce dağınık yerel nüfus tarafından düzenli olarak ziyaret edilen bu kutsal alanlar, ilk işgal ölçeğini haklı çıkaracak, geniş bir grup insanı kritalize etmek için önemli bir rol oynayabilirdi. Kurulan kasaba, kendisini zaten var olan ağa sokardı ve yerleşim kutsal alanda bulunduğu sürece ilahi korumadan yararlanacaktı (Garcia, 2005: 180).

Bazı yerleşimler büyük kent merkezlerine benzemeye başladı ve bu bir dereceye kadar bölgenin kabile yapısını tehdit etti. Böylece M.Ö. 3. yüzyılın sonunda sosyo-ekonomik sistem o kadar karmaşık bir hal aldı ki, dönüşümü kaçınılmaz görünüyordu (Sanchís, 2000: 83).

Tüm *oppida*'lar, Roma fethinin çağdaş dış yaratımları değildi. İber yarımadasının iç kesimlerindeki arkeolojik kanıtlar, M.Ö. 4. ve 3. yüzyıllarda zaten büyük merkezler olan ve bölgesel ticaretin önemli bir faktör olduğunu ima eden yerleşim yerlerinin varlığını göstermektedir (Sanchís, 2000: 77). Bununla birlikte, tüm alanların *oppida* çevresinde yerleşim kalıpları geliştirmediği unutulmamalıdır. Küçük vadilere sahip dağlık bölgelerde Demir Çağı'nın tamamı boyunca büyük merkezler olmadan dağınık bir yerleşim deseni buluyoruz (Martínez, Götz, Velasco, Madrid, Millán, 2016: 363). Gerçekten de Kırlareli bölgesinde çok kısıtlı çevresel ve ticari bir ortama sahip olan, küçük vadiler bulunan Yıldız Dağları silsilesi etrafında çok yoğun bir şekilde yer alan ve yayılım alanı gösteren Demir Çağı dönemi kaleleri içinde, *oppida* tipi büyük bir tahkimatlı alan bulunmamaktadır (Kurtuluş, 2014: 107-227).

Türkiye Trakya'sının genelinde ise durum daha farklıdır. Tarihi kaynaklar ve yapılan yüzey araştırmalarından edinilen bilgilere göre, Roma öncesinde, büyük ovaların ve iletişim kanallarının bulunduğu alanlarda, Traklara ait tahkimatlı yerleşim yerleri bulunmaktadır. Ancak bu tahkimatlı yerleşmeler belirli zamanlarda yoğunlaşmaya başlamış her dönemde aynı sayıda olmamışlardır. Bunun sebebi, kabileler halinde yaşayan Traklar'ın birbirleriyle olan sürekli çekişmeleri, güvensiz bir ortamın devamını sağlamış olmasındandır. Muhtemelen bu kabilelerden birinin çok fazla güçlenip diğer bazı kabileleri bir birlik altında toplaması sonucu oluşan daha sakin dönemlerde tahkimatlı yerleşimler kurulabilmiş ve çoğalabilmiştir.

Philip V (M.Ö. 238-179) ve ordusu Odrysai, Bessi, Thyn ve Dentheleti Trak kabilelerine saldırırken, bir kasaba dışında karşı saldırıya uğradılar. Bu sırada orada oturanlar sarp bir tepe üzerine kaçıp kurtuldular (Eumolphia'da her tepe doruğunda bir Trak kalesi vardır). Traklar sadece bir tane *tahkimatlı şehir ya da kasaba* inşa etmelerine

rağmen (belki de bunlar *oppida* türü yerleşimlerdi), memleketlerinin her yerinde birçok tepe kalelerine sahiptir (Webber, 2001: 42).

Bunlardan biri, Bizye (Vize) çevresinde hâkimiyet kurmuş olan Ast kabilesinin yönetim merkezi olarak Vize' de bulunan şehirdir (Mansel, 1938: 6). Bugün hiçbir duvar izi kalmamış olan tahkimatlı alan muhtemelen Karakoçak Tepe üzerinde bulunmaktaydı. Burası ayrıca dini ritüellerin yapıldığı bir alandı (Beksaç, 2005: 19). Ancak Karakoçak Tepe tahkimatlı yerleşmesi, boyutlarının küçüklüğü ve tahkimatlı alanın dışında büyük boşluklar içeren bir alan sahip olmadığından *oppida* özellikleri taşımayan, yönetim kalesi olarak sınıflandırılabilecek bir yapı olmalıdır. Kale dışındaki yerleşim de muhtemelen, yüksek alandaki tahkimatlı alanın güneyindeki arazidedir. Ancak bugün yüzeyde kalmış bir izi bulunmamaktadır.

Edirne'nin bulunduğu yere yakın bir alanda, Hadrianopolis kale kenti kurulmadan önce Traklar'ın Bettegerry ya da Odrys kabilesine ait bir açık pazar alanı ya da kasabası bulunduğu tarihi kaynaklarca bilinmektedir (Mansel, 1993: 21-22; Darkot, 1993: 4; Yıldırım, 2016: 182; Umar, 2003: 149). Nasıl bir yerleşim düzenine sahip olduğu, tahkimatlı olup olmadığı bilinmese de, Meriç ve Tunca nehirleri sebebiyle, ticaret açısından bulunduğu stratejik mevki sebebiyle tahkimatlı bir yapısı olma ihtimali bulunmaktadır. Tahkimatlı olmasa bile, Traklar'ın Roma öncesi dönemde ticari faaliyetlerinin yoğun olduğunu göstermesi açısından önemlidir. Bu kasabanın ya da yerleşimin de, Antik Yunanlı yazarların *horia* ya da *horion* olarak isimlendirdikleri bir *oppida* olma ihtimali bulunmaktadır.

Tarihi kaynaklarda bahsedilen diğer bir Trak yerleşmesi İpsala'dır. İpsala (Kypsela), Ptolemaios (M.Ö. 367-3-283) ve Plinius'da (M.S. 23-79) anılan eski bir Trak kentidir. M.Ö. 4. yüzyılda basılmış paraları bulunmuştur (Umar, 2003: 170; Erzen, 1994:

91). M.Ö. 4. yüzyılda Kypsela şehrinin başkent olması muhtemeldir (Mansel 1938: 27). Odrys devletinin dağılmasından sonra da gelişen olaylara paralel olarak İpsala, bir Trak kenti olarak kaynaklarda anılmaya devam edilmiştir. Makedonya hâkimiyeti ve Romalıların bölgeye tazyikleri sırasında da ismi geçmektedir (Umar, 2003: 172). İpsala'nın Traklar döneminde bir şehir olarak isminin geçtiği ve önemli bir konumda olduğu görülmektedir. Ancak diğerlerinde olduğu gibi bu yerleşmenin de nasıl bir kuruluma sahip olduğuyla ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

M.Ö. 5 yüzyıldan itibaren ve Roma hâkimiyetinin başladığı 2. yüzyıllar arasında, Türkiye Trakya'sının Karadeniz'den Ege ve Marmara Denizi'ne kadar tüm alanının içinde Traklar tarafından kurulmuş, yukarda bahsedilen ana kentleri ya da kent benzeri kalabalık yerleşim alanları bulunduğu anlaşılmaktadır. Muhtemelen bu şehirleri ticari, insan varlığı ve kültürel olarak besleyen köy ölçeğinde birçok yerleşim yeri bulunuyor olmalıdır. Bahsedilen eski kentlerin fiziki yapısıyla ilgili kalıntılar günümüze ulaşamamıştır. Ancak bölgenin her yanında Demir Çağı'na ait çok sayıda tespit edilen kaleler, tümülüsler, dolmenler, kaya sunakları yanısıra yerleşim yeri lokasyonlarında bulunan seramik parçaları, yoğun yaşanmışlığın izleri olarak günümüze ulaşmıştır.

Güney bölgelerin yerleşimlerinin temeli ve gelişimi, Tunç Çağı'nın sonunda ve Erken Demir Çağı'nın başında daha fazla hiyerarşi gösteren sosyal yapılara sahip popülasyonların varlığı göz önüne alındığında, bu dönemde ortaya çıkabilir. Diğer şeylerin yanısıra, toplumları bir araya getirme, bir yerleşme alanı oluşturma, bir devre duvarı inşa etme, toprakların sömürüsü ve değişim ilşkilerinin yönetimi, yalnızca yapılandırılmış toplumlarda gelişebilirdi. M.Ö. 6. ve 5. yüzyılların kentsel ağı hem siyasi bir güç hem de bölgesel bir idari gücü yansıtır. Azar azar gelişen gerçek bir siyasi örgüt, Demir Çağı'nın başlangıcının akrabalık ve etnik kökene dayanan bağlar için ikame edildi ve bu şekilde toplumsal bir gelişme kentsel gelişimle birlikte gitti. Tüm dönemlerde ve

tüm dünyada kentsel büyüme, üreticilerin fazlalığının kullanımını organize edebilen ve hammadde üretimi ve dağıtımı için uygun olan istikrarı empoze edebilen bir yönetim sınıfının ortaya çıkmasıyla birlikte ilerledi (Garcia, 2005: 180).

Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi, Meriç nehri ulaşım ağı ve tam bu nehrin denize döküldüğü alanda bulunan Ainos'un (Enez) hemen yakınında ve bu alanı kontrol eder bir konumda yer almaktadır. Tahkimatlı yerleşim yeri, burada bulunan ticari potansiyelin dışında düşünülmemelidir. Farklı zamanlarda farklı ihtiyaçlar doğrultusunda gelişim göstererek son halini almış olmalıdır. Bu durum Akdeniz dünyasının farklı alanlarında, farklı iç bölge toplumları tarafından, benzer ilişkiler sebebiyle, *oppida'*lar kurulmasını sağlamıştır.

Akdeniz dünyasıyla yapılan büyük ticaret sistemi, metaller, hayvancılık, tuz, diğer hammaddeler, paralı askerler ve köleler için muazzam bir talep karşılamak anlamına geliyordu. Yerli şehirlerden, haraç ödemesi olarak sıklıkla erkekler, koyunyünü, öküz derileri, altın ve gümüş şeklinde talep edildiğini biliyoruz. Öte yandan şarap, zeytinyağı, parfüm, kumaş ve lüks seramik gibi ürünler iç mekâna doğru ilerledi (Sanchís, 2000: 83).

Özellikle Romalılar ve Traklar arasındaki ilişkiler, diğer bölgelerdeki kabile devletleri ile Romalılar arasındaki ilişkilere, çok benzemektedir. Kırılgan bir yapıya sahip olan kabile devletleri, kurdukları benzer düzenleriyle, organize olmuş ve çok geniş ölçekli her türden tüketim malzemesini talep eden Romalılarla girdikleri ticari faaliyetler ve bunu sağlamak için oluşturdukları tahkimatlı yerleşmeler benzerlik göstermektedir.

Roma ordusunun, tedarik edilen yiyeceklerin ve diğer ürünlerin potansiyel bir tüketicisi olarak rolü büyüktü. *Oppida*'nın atölyelerinde elde edilen mallar ve yeni ithal malların satın alınması köylüleri giderek daha fazla gıda fazlalığı üretmeye teşvik etti. Vergi ödemeleri, tarımsal üretimi, madenciliği ve ormanların yok edilmesini teşvik etti.

Bu sürecin bir göstergesi olarak, Demir Çağı'nın sonunda ortaya çıkmış olan vadi tabanlarındaki çiftçiliğe adanmış küçük açık yerleşimler ile daha büyük yerleşimler arasında yeni bağımlılık ilişkilerinin gelişmesi mümkündür. Bu faktörlerin üretimin eski değişim sistemlerini güçleştirdiğini ve bozduğunu, daha büyük bir iş gücü isteyen endüstriyel süreçlerle, fazlalıklara dayanan ekonomik bir modelin sadece merkezi gücün organizasyonu ile çalışabileceğini ima eder. Sonuç olarak bazı tepe kaleleri başkalarının lehine üstünlüklerini kaybetti. Ana iletişim güzergâhlarında oturmanın avantajı vardı ve tedarik sağlanması kolaydı. Bu süreç *oppida*'nın gelişimini daha da hızlandırdı (M.Ö. 200). Özellikle yerli kabileler arasındaki çatışma bir yüzyıl boyunca gelişti. Bu merkezlerin zenginlikleri farklı bölgelerden insanları cezbedecekti ve buda yeni pazarlara erişim için rekabet derecesini tehlikeli bir şekilde artıracaktı. Bu değişiklikler mülkiyet üzerinde gerginliklere yol açmış olmalı ve akrabalık gruplarının krizini anlamak için- küçük topraklara bağlı- yalnızca ekonomik çıkarlara dayanan yeni ve kişsel olmayan ilişkiler sisteminin ortaya çıkmış olabileceği dikkate alınmalıdır. Buralarda bulunan kişisel süs eşyaları, silahlar, gümüş eşyalar ve madeni paraların özel istiflenmiş olması bu bağlamda anlaşılmalıdır. Bunlar, değişen sosyal rütbenin statü sembollerinin arkeolojik kanıtlarıdır. Diğer uçtakiler ise haydutluk, sığır baskını ve göç gibi uygulamalar yapmak zorunda kalacaktı (Sanchís, 2000: 83-84). Değişimin gerçek mekanizmaları henüz tam olarak anlaşılmasa bile, klasik yazarlar tarafından sağlanan verilere bakılırsa, mallar öncelikle diplomatik hediye alış verişi, organize ticaret ve yağma yoluyla elde edildi (Sanchís, 2005: 271).

M.Ö. 1. yüzyılda Roma talebi, artan üretim ve *oppida*'nın gelişimi arasındaki ilişki belirgindir. Demir Çağı'ndan gelen genel yaşam koşulları birçok yönden değişmeye başladı. Nüfus, Roma fethinden öncekinden daha büyüktü ve şehirlerde öncekilere göre daha büyük ve karmaşıktı. Bu bölgelerdeki faaliyetler, çevre bölgelerden göçü harekete

geçirdi. Zenginlik birikimi, daha fazla insanı *oppida*'ya çekti ve bu da aile ve mülkiyet ilişkilerini ciddi anlamda istikrarsızlaştırmış olmalıdır (Sanchís, 2005: 272).

Ancak sistem çok uzun ömürlü olmayan bağımsız bir kalkınmaya sahipti. Roma hâkimiyeti, yerli habitatın özelliklerini belirledi ve özellikle de uyumlu hareket edecek olan diğer faktörler ve gelişmeler arasında uyarıcı oldu. Bunlar, arazinin tarımsal kullanımları temelinde toprakların organizasyonu, bölgede benzeri görülmemiş siyasi ve idari merkezileşme, kentsel gelişim için çok önemli bir odak noktası ve teşvik olduğunu kanıtlayan askeri kampların rotası, yerli toplumu manzarayı algılamaya ve farklı bir şekilde hareket etmeye zorlayan yeni bir iletişim ağıydı. Bu unsurlar yerleşik olanların topraklarının yeni "bilişsel haritasını" oluşturacaktı. Bu değişikliklerin kırsal alanın sömürülmesini ve geçim stratejilerini ne ölçüde etkilediğinin belirlenmesi kolay değildir. Ancak arkeolojik açıdan önemli bir gerçek vardır. Madeni kaynak ve tarım kaynakları açısından zengin toprakların tarihsel dönemlerde örtüşen durumları ancak tarihini yeterince detaylı olarak bildiğimiz tahkimatlı yerleşimler tarafından sağlanan kanıtlarla anlaşılabilir (Sanchís, 2000: 83-84).

Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi bulunduğu konum, tarihsel dinamikler, ticari ilişkiler bağlamında, daha çok Roma öncesi dönemle ilgilidir ve Antik Yunan uygarlığı, Ege ve Trakya ilişkileri bağlamında daha fazla bir anlam taşımaktadır. Bölgenin Romalılar tarafından işgaline kadar faal kalmış olmalıdır. Ancak Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi, *oppida*'ların genellikle kısa ömürlü olmasına rağmen uzun bir süreç içinde kullanıldığını gösteren ipuçları sunmaktadır. Bu durumda korunaklı yapısıyla bu uzun süreç içerisinde zaman zaman bir kale gibi askeri amaçla kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir.

Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesinin tarihi geçmişini ve niteliğini belirlemek için yazılı kaynak bulunmaması yanısıra çok az yüzey verisi bulunmaktadır. Bu nedenle tek referansımız arkeolojik materyallerdir. Arazide yapılan yüzey araştırmaları sırasında duvar izleri dışında, özellikle en önemli verilerden biri olan seramik buluntularına rastlanmıştır. Ancak tahkimatlı alan içinde bulunan seramikler daha çok yerli üretimler ve Roma dönemi ile ilgilidirler. Sırsız, günlük kullanım eşyalarına ait etüdlük küçük parçalardır. Kırmızı hamurludurlar ve çömlekçi çarkıyla yapılmışlardır. Kil kalitesi açısından birbirinden farklı örnekler bulunmaktadır. (Fot. 611a, 611b). Özellikle seramik buluntularının yoğunlukla kendini gösterdiği, orman yangın kulesinin hemen kuzey bitişiğinde yıkılmış izleri görünen yapı kalıntısı çevresidir. Burada Geç Roma dönemine tarihlenebilecek seramik parçalarına rastlanmıştır (Fot. 611c, 611d). Demirçağ dönemi ile ilgili seramik bulunamamıştır. Bunun nedeni, muhtemelen çok uzun zaman boyunca terk edilip kullanılmaması sebebiyle, yüzeyde biriken çok fazla miktardaki orman döküntüsü ve toprak birikmesi sonucu, bu tür materyalin daha derinde bulunmasıdır.



Res. 611a. (Üstte) kapaklı bir mutfak kâsesinin üst kısmına ait parçalar. (Altta) Roma dönemi küçük bir kabın dip parçası (İ.H.Kurtuluş, 2019)



Res. 611b. Üstte, pişmiş toprak taban döşeme parçaları, altta sırsız kullanım eşyalarına ait kenar ve gövde parçaları (İ.H.Kurtuluş, 2019).



Res. 611c. Orman gözetleme kulesinin kuzey bitişiğinde bulunan, etrafında yoğun etütlük seramik parçaları bulunan yıkılmış mekânın görünümü (İ.H.Kurtuluş, 2019).



Res. 611d. Alanda bulunan testi sapı ve kırmızı hamurlu, sırsız seramik parçalar (İ.H.Kurtuluş, 2019).

Burada daha önce kapsamlı bir araştırma yapılmamış olmasından dolayı, kalıntının detayları hakkında bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak özellikle Avrupa'da, benzeri yapılar olan *oppida*'lar ile ilgili yapılan çalışmalar, bu tahkimatlı yerleşmeyi karşılaştırma yaparak anlamlandırmamıza yardımcı olabilecek ipuçları sağlamaktadır. Yukarıda verilen, *oppida*'ların özelliklerini içeren çalışmalara ait bilgiler, Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesini anlamak açısından yol gösterici bir niteliğe sahiptir.

Öncelikle Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi, tipik Demir Çağ anlayışıyla meydana getirilmiş yapısıyla, Trakya'da hâkim olan Traklar'la ilgili olduğunu, birçok benzer özellikteki kalıntıların karşılaştırmasıyla kanıtlayabilecek niteliktedir. Trakya'nın erken dönem topluluklarıyla (Traklar) ilgili olduğunu, öncelikle bulunan duvarların yapısıyla ortaya koymaktadır. Yukarıda bahsedildiği üzere, *oppida*'lar Demir Çağ dönemiyle ilgili yapılardır. Traklar özelinde, antik kaynaklarca verilen ismiyle *horia* ya da *horion* olarak

isimlendirilen tahkimatlı yerleşmeler gibi. Gerçekten de, tahkimatlı yerleşmeyi oluşturan duvarların yapısına bakıldığında, Traklar'ın Demir Çağ dönemi kalelerinin benzer duvar tekniğiyle yapıldığı görülmektedir. Demir Çağ tahkimatları kurutaş tekniğiyle yapılmış, duvar kalınlıkları kalın tutulmuş, harç kullanılmamış yapısıyla karakteristiktir. Ancak duvarları inşa eden topluluğun maddi zenginliği ve dış dünya ile olan iletişiminin yoğunluğuyla bazı küçük farklılıklar gösterebilmektedir. Türkiye Trakya'sında yapılan kale çalışmaları sırasında, Demir Çağ dönemine ait bulunan tahkimatların ve kalelerin tümünün benzer duvar yapısına sahip olması dikkat çekicidir (Kurtuluş, 2014, 107-179). Örneğin Kırklareli bölgesinde, dağlık alanlarda kısıtlı ekonomik bir ortamda yaşayan Trak kabilelerinin duvar tekniği ile denize yakın konumda bulunan, deniz yoluyla çok farklı bölgelerden gelen fikirlerin ve malların taşındığı Yunan dünyasıyla komşu bulunan Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesinin duvar tekniği çok benzer olmakla birlikte, bire bir aynı değildir. Hisarlıdağ tahkimatında duvarların daha da güçlendirilmesi için blok taşların daha büyük boyutlarda olduğu görülmektedir. Bu ayrıca daha fazla maddi imkân ve iş gücüne işaret etmektedir. Ayrıca, Kırklareli'nin ova bölgelerinde bulunan kalelerle, dağlık kısımda bulunan kaleler arasında da, aynı nedenlerden dolayı, duvar işçiliğinde küçük farklılıklar dikkat çekicidir. Tahkimatlı alanlardaki bu küçük farklılıklara göre, tarım alanlarına yakın ve hâkim olan kabilelerin kale ve tahkimatlı alanlarının daha güçlü ve itinalı işçiliğe sahip olduklarını göstermektedir. (Fot. 612, 613, 614).



Res. 612. (Ova'dan uzakta tepe kalesi).Kırklareli, Yıldız Dağları, Evciler Köyü, Karakoçan Tepe Kalesi'nin duvar yapısı. Kurutaş tekniğiyle yapılan harçsız duvarlar, birbirine yakın boyutlarda kesilmiş, çok büyük olmayan taşlarla oluşturulmuştur.(İ.H. Kurtuluş arşivi, 1995)



Res. 613. (Ova'ya yakın tepe kalesi). Kırklareli, Düzorman köyü kalesinde, Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesindeki duvar örgüsü ile daha yakın benzer işçilik görülmektedir. Duvarın iki cephesinde büyük boyutlu taş kullanımı, iç kısımda küçük taşlarla dolgu görülmektedir (İ.H. Kurtuluş arşivi, 1995)



Res. 614. Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesinde, kuru taş tekniğiyle yapılmış duvarların iç ve dış cephelerinde çok büyük boyutlu taşlar kullanılmıştır. Duvarın iç kısmı küçük boyutlu taşlarla dolgulanmıştır (İ.H.Kurtuluş, 2018).

Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi, duvar işçiliği açısından, Türkiye Trakya'sının farklı bölgelerinde bulunan Demir Çağ kaleleriyle benzer özelliklere sahiptir. Trakya genelinde Traklar'ın kabileler halinde yaşadığı bilgisini veren tarihi kaynakları, Kırklareli bölgesindeki Demir Çağ dönemine ait kalelerle, Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesinin duvar yapısındaki benzerlikler bu yönüyle teyit etmektedir.

Demir Çağ kaleleri ile benzer olan bir başka özellik, savunma duvarlarının bir veya birkaç doğal kaya bloğu arasında yapılmasıdır. Benzer özellik Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesin de de görülmektedir. 1 ve 3 no'lu duvarlar bir kaya bloğuna bitişik olarak başlamaktadırlar. Bu büyük kaya blokları, genellikle tepe ya da dağın sınır bölgelerinde yer aldığından, doğal yapı tahkimatın bir parçası olarak değerlendirilmiştir. Türkiye Trakya'sında yapılan kale çalışmaları sırasında, Demir Çağ tepe kalelerinin kurulduğu yerlerde birbirine benzer özellikler taşımaktadır. Farklı örneklerin bulunmasına rağmen,

genellikle aşağıdaki araziye bağlantıyı sağlayan bir sırtın devamında bulunan geniş ve yüksek alana kaleler kurulmaktadır. Bu alan genellikle üç yönden doğal savunmaya sahip bir tepedir (Kurtuluş, 2014: 249-250). Çok daha büyük bir alana yayılmış olsa da, Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesinin yer seçimi, kalelerle aynı özelliklere sahiptir. Bu ve diğer özellikler Trakya'nın Türkiye sınırları dışında bulunan kısmının Bulgaristan, Yunanistan ve Romanya bölgelerindeki Demir Çağı kalelerinde de görülmektedir (Goçeva, 1974: 34-39; Çiçikova, 1974: 15-33; Balkanski, 1974: 168-172; Panayotov, 1976: 306-314; Daicoviciu, 1978: 230-238). Bütün bahsedilen bu özelliklerin, Traklara ait kalelerde ve Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesinde ortak özellikler olarak görülmesi, aynı kültür çevresinin ürünleri olduklarını teyit etmektedir.

Avrupa'nın çeşitli bölgelerinde de görüldüğü gibi, Demir Çağ sürecinde, bir şefin yönetimi altında yaşayan kabile toplumlarının büyümesi ve zaman zaman organize olmuş birleşik yönetimler oluşturdukları zamanlarda, elde toplanan zenginliklerin ticaretini yapabilmek için ticari faaliyet alanlarına ihtiyaç duyulmuştur. Birçok farklı yan faktörlerin yanısıra en önemli ihtiyaç olarak ekonomi görülmektedir.

Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi, bugünkü durumuyla sınırları tespit edilebilen duvarların oluşturduğu toplam kapalı alan yaklaşık 10 hektar' dır. Büyüklük açısından bakıldığında, *oppida* olma kriterlerinden birine sahip olduğu anlaşılmaktadır. Ancak bu gün tespit edebildiğimiz duvarlara göre kabaca sınırları belirlenen kapalı alanın dışında gelişen başka duvarlar olup olmadığını bilemiyoruz. Tahkimatlı alanın bulunduğu Hisarlıdağ'ın tepesindeki düz alanda, rüzgâr tribünlerinin yapımı sırasında çok büyük bir harfiyat çalışması yapılmış olduğundan, özellikle alanın doğu sırt bölgesinin önceki durumu bilinememektedir. Dolayısıyla bu bölgede daha önce duvar kalıntılarının varolup varolmadığı hakkında da bir fikir üretemiyoruz. Dolayısıyla tahkimatlı yerleşmenin çevre duvarlarıyla sınırlandığı alan olarak, bugün tespit edebildiğimiz duvarların oluşturduğu

sınırlı alanı kabul edebiliriz. Bu alanın sınırları bile bir *oppida* olabilmesi için gerekli büyüklükte alana sahip olduğunu teyit etmektedir. Tahkimatlı alanın dışında kalan büyük açık arazi, hayvancılık yapmak için uygun bir açık alan sunmaktadır.

Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi, önemli bir suyolu olan Meriç Nehri'nin yakınında bulunan konumuyla, buranın stratejik önemi göz önünde bulundurularak seçildiğini göstermektedir. Bulunduğu hâkim konum, bu suyolu üzerinde etkili olduğunu göstermektedir. Muhtemelen Edirne'ye kadar teknelerle yapılan ulaşım için faal olan bu suyolu, onlar için önemliydi. Ayrıca, tepenin aşağısında bulunan verimli ovada yetişen ürünler üzerinde etkisi olmalıdır. Tahkimatlı yerleşme içinde yaşayanlar için aşağıdaki ovada yetiştirilen tahıl önemlidir. Bu sadece kendi kullanımları için değil, çok verimli ve geniş olan alandan alınan ürün, ticari değeri sebebiyle de önemlidir. Muhtemelen bu geniş ve verimli ova ihtiyaç fazlası ürün sağlayabilecek kapasitededir. Ancak bu alandaki suyolu ve tarım alanlarına hâkimiyetleri hangi süreçler içinde olmuştu, bunu tam olarak belirlemek zordur. Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesinin bu hâkim durumu, muhtemelen Ainos antik kentinin kurulması (M.Ö. 7. yüzyıl) zamanına kadar devam etmiş olmalıdır. Ancak daha sonra arazi üzerinde hâkim güç olma durumu hakkında kaynaklar Traklar hakkında kesinlik içeren bir bilgi sunmamaktadır. Ainos'un yapısal ve ticari açıdan güçlü bir kent olarak, Meriç nehrinin denize döküldüğü alanda yer alması ve suyolunun iletişim sistemini kontrol etmesi, sahip olduğu limanla deniz ticareti ile dış bölgelere açılabilmesi yanısıra bereketli ovaya yakın olan konumu, buradaki yönetim ve tarım faaliyetlerinin yürütülmesinde baskın güç olması gerektiğini göstermektedir.

Oppida'ların diğer özelliği, içinde birbirinden ayrılmış çeşitli ürünlerin üretildiği işlikler, ticari faaliyetler için alanlar, dinsel ritüeller için kutsal alan, depolar bulunması gerekmektedir. Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi içinde, duvar izlerinden anlaşıldığı kadarıyla bölünmüş alanlar bulunduğu anlaşılmakla birlikte, bunların işlevlerini ve daha

küçük parçalara ayrılmış bölümlerini izlemek mümkün değildir. Ancak yerleşim içinde bölünmüş alanların varlığının anlaşılması bile, tahkimatlı alanın *oppida* şartlarından bir diğerine sahip olduğunu kanıtlamaktadır.

Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesinin, karşılaştırmaların ortaya koyduğu verilere göre bir *oppida* olduğu, Demir Çağ döneminde Traklar tarafından yapıldığı sonucuna varmak en makul sonuç olarak görülüyor. Bu anlaşılıyor, ancak alanın geçirdiği süreci açıklamak için, erken dönemlerden itibaren toplumlar için ne ifade ettiğini, ne zaman tahkimatlı yerleşim kurulduğunu bulmak gerekiyor.

Hisarlıdağ'ın üzerinde bulunan geniş ve düz alan, çok erken dönemlerden itibaren kullanılmaya başlanarak, bir süreç sonunda bugün izleri görülen *oppida* inşa edilmiş olmalıdır. Bu uzun sürecin siyasi, ekonomik ve sosyal sebepleri bulunmaktadır. Üzerlerinde araştırma yapılan bazı *oppida*'larda bu tarihsel süreç tespit edilmiştir.

Öncelikli olarak Trakların bölgeye gelmelerinden önce, Neolitik Dönem'de, Hisarlıdağ yakınında farklı insan topluluklarının yaşadığı bilinmektedir. Enez ilçesinin 7 km. doğusunda bulunan Hoca Çeşme höyüğünde bulunan yerleşim, ana çizgileriyle Balkanlar'da özellikle iç kesimlerinden bilinen ve Karanovo Kültürü olarak tanınan süreci yansıtan bir yerleşmedir. Burada ayrıca farklı kültür katlarına rastlanmıştır. Balkan Neolitik kültürlerinin Anadolu'dan nasıl yayıldığını ve özellikle Ege kıyı bağlantısının bu yayılımda ne denli büyük önem taşıdığını göstermektedir (Özdoğan, M; Özdoğan, E, 2007: 18-21). Ayrıca, Enez kale içinde bulunan ve M.Ö. 4. bin yıla tarihlenen keramikler, buradaki yerleşimin Kakolitik Çağ'a kadar geri gittiğini kanıtlamaktadır (Başaran, 2008: 186). Bu en erken evrede yaşayan topluluklar için Hisarlıdağ'ın ne anlama geldiğini bilemiyoruz. Hisarlıdağ'da henüz arkeolojik bir kazı yapılmadığından, buraya bir

kutsallık atfedip etmedikleri, yaşam alanı olarak kullanıp kullanmadıkları hakkında bir bilgiye sahip değiliz.

Araştırmacılar çoğunlukla, Traklar'ın M.Ö. 2. binden itibaren bir süreç içinde Doğu Avrupa'da geniş bir alana yayılmış olduklarını kabul etmektedirler. Trakya'ya dışardan gelen Traklar yerli halkla karışmış bölgede yaklaşık iki bin yıl sürecek kültürlerini yaşatmaya başlamışlardır. Demir aletler ve silahlar kullanan Traklar, bu madenin yoğun olarak bulunduğu Trakya bölgesinde hâkimiyetlerini kurmuşlar, değişik ve kendilerine has kültürlerini yerleştirmişlerdir. Antik Yunan kaynaklarında bu bölgede yaşayan kültür birliğine sahip insanların tamamı için bu ad kullanılmıştır. Aslında Traklar kendilerini kabile adlarıyla ifade etmekteydiler. Trakya'da Demir Çağı üç safha göstermektedir. Erken dönem M.Ö. 12. yüzyıldan M.Ö. 9. yüzyıla kadar devam eder. Orta dönem M.Ö. 8. ve M.Ö. 7. yüzyıllardır. Geç demir Çağı ise M.Ö. 6. yüzyıldır (Çiçikova, 1974: 56; Kurtuluş, 2014: 40).

Hisarlıdağ'da oppida ya da horia'nın kurulmasından önce bu alanın, muhtemelen Geç Bronz Çağı ile Erken Demir Çağı dönemlerinde, Trakların bölgeye yayılmasıyla birlikte, kültürlerinin bilinen bir yansıması olarak, kutsal bir yer kabul edildiği, yakınında bulunan kabile topluluklarının ortak ziyaret ettiği bir alan olduğu düşünülebilir[96]. Bu tür alanların daha önce kutsal alan olarak kullanılması, diğer *oppida*'lar üzerinde yapılan arkeolojik çalışmalar sırasında tespit edilmiştir (Garcia, 2005: 178-180). Nüfusun ve tarımsal üretiminin az olduğu, ihtiyaçların bir kısmının toplayıcılık ve avcılıkla karşılandığı az çok kendi kendine yetebilen toplulukların yaşadığı bu dönemde, çevredeki

[96] Ancak bu genel bilgiler göz önünde bulundurularak ileri sürülen bir varsayımdır. Çünkü tarihi kaynakların aktardığı bilgiler dışında, Enez yöresine ilk Trak topluluklarının kesin olarak ne zaman geldiği bilinmemektedir. Yapılacak arkeolojik bir kazı, belki de Traklar'ın daha erken dönemlerini işaret edecek buluntular sağlayabilir. Ayrıca, bölgede yaşayan Traklardan önceki toplulukların Hisarlıdağ'da bir iz bırakıp bırakmadıklarını da bilemiyoruz, bu döneme ait izlere de rastlanması olasıdır.

toplulukların ziyaret ettiği, ortak kutsal bir alan olarak işlev görüyor olmalıdır[97]. Bu durumu teyit edebilecek arkeolojik bir kanıt olmasa da (henüz arkeolojik bir kazı çalışması yapılmadığından), zayıf bir iz olarak, Hisarlıdağ tahkimatlı alanının içinde bulunan delikli taş parçasının dini ritüel[98] ile ilgili olması, en azından alanın kutsal kabul edildiğini göstermektedir. Buradaki sorun ne zamandan beri sorusudur. Diğer örneklere dayanarak büyük olasılıkla M.Ö. 1. binin sonlarından beri kutsal alan olarak kabul ediliyor olmalıdır. Bu zamanlarda tepede tahkimatlı alan yoktur ve belirli zamanlarda toplanılan bir alandır. Dinsel törenlerin yanısıra, civarda yerleşik olan kabilelerin birbirleriyle iletişimini sağlayan, siyasi kararların alındığı bir merkezdir.

En önemli sorunlardan biri, Hisarlıdağ'a tahkimatın ne zaman yapıldığıdır. Alanda duvar kalıntılarından ve dini ritüellerle ilgili işlenmiş parçalardan başka Demir Çağ dönemiyle ilgili bir yüzey buluntusuna ulaşılamaması, bu konuda yorum yapabilmeyi çok kısıtlamaktadır. Buna rağmen bazı net olmayan tarihsel aktarımlar, belirli fikirler yürütmeye olanak sağlamaktadır.

Öncelikle Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi, hemen yakınında bulunan ve M.Ö. 7. yüzyılda kurulan Ainos antik kentinin sahip olduğu kültür çevresinden farklı bir kültür çevresine aittir. Trakya'nın Ege kıyılarının iç kısmına hâkim olan Trak kültürünün bir parçasıdır. Ancak Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesinin (*oppida* olarak) Ainos'a yakın bir şekilde konuşlanmış olması, ticari, siyasi ve sosyal ilişkiler kurulması zorunluluğu sebebiyle, Yunan kültür çevresinden bağımsız olamayacağını göstermektedir. Dolayısıyla Hisarlıdağ üzerinde bulunan ve belirli ekonomik ve siyasi dinamikler

[97] Eski çağların yazılı ve kaynak kitabeleri, Trakya'nın her türlü vahşi hayvanla dolu olduğunu bildirmektedir. Herodotos, Aristoteles ve Plinius aslanların dahi bulunduğunu yazmaktadır. Av hayvanları olarak ise, yaban öküzü, yaban domuzu, geyik ve karacalar sayılabilir. Bu sebeple avcılık Traklar'ın hayatında önemli bir yer tutmaktaydı (Mansel, 1938: 9).

[98] Beksaç, kaya anıtının kutsal bir anıt olduğunu, yamaca doğru çıkıntı yapan kaya üzerinde yer alan bir ateş çukuru ile teşhis edilen bu kaya anıtının, güneydoğu yönüne bakdığını belirtmektedir. Bunun birçok Trak anıtından tanınan bir özellik olduğunu ifade etmektedir (Beksaç E, Beksaç, Ş.N., 2017: 611).

sonucunda tahkim edilen *oppida*'nın, bu yakın ilişkiyle ilintili olabileceği düşünülmektedir. Yani *oppida* fenomeni, Roma öncesi toplumların sadece (gelişmiş tarım teknolojisi v.b) iç gelişimiyle bağlantılı değildir. Ainos (Enez), sahip olduğu ticari talep yoğunluğundan dolayı, Hisarlıdağ'da *oppida* kurulmasının en önemli sebeplerinden biridir. Bunun benzer örnekleri Akdeniz dünyasında görülmektedir.

Örneğin, Marsilya Yunanlıların gelişiyle yeni bir ekonomik sürece girdi. Kasaba, Akdeniz'de yeni bir fikirdi ve bölgesel biçimiyle *oppida* olarak adlandırılmaktadır. Kesinlikle tahıl tarımının gelişimini tetikleyen ve M.Ö. 6. yüzyılın sonunda ortaya çıkan yerleşim ağının değişerek örgütlenmesine yol açan, Yunan ticari talebidir. Böylece, iç kısımdaki üretim merkezleri, kıyıdaki dağıtım merkezlerinin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Fakat bu basit güney-kuzey ekonomisi ilişkileri üzerine, bazı merkezlerde belirgin bir politik ağırlık gösteren etnik ve dini bağlar bulunmaktadır (Garcia, 2005: 182). Aslında benzer bir sürecin, Ainos ile Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi arasında da kurulduğu ve yürütüldüğü çok kuvvetli bir olasılıktır.

Daha önce de bahsedildiği gibi, M.Ö. 7. yüzyıldan daha önce, Ainos'un yerinde, Trak kabilelerinden *Apsint'*lerin *Apsinthos*[99] adıyla kurdukları bir kasaba ya da kentten eski çağ yazılı kaynakları bahsetmektedir. Apsint kabilesi, Güney Trakya'da, Gelibolu Yarımadasında ve Ainos (Enez)'un doğusunda yerleşmişlerdi (Mansel, 1938: 19; Erzen, 1994: 28). Buna göre *Apsinthis*'de Ainos'un doğusunda olmalıdır ve Ainos'un bulunduğu yerdeymiş gibi anılmasıda belki de çok yakınında olduğunu ima etmektedir. Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi de Enez'in doğusundadır ve çok yakınındadır. Ancak bu kentin yeri net olarak belli değildir. Enez'de, kaleiçinde yapılan kazılar sırasında Traklar ve onların kenti ile ilgili bir buluntu belirtilmemiştir. Bu durum, *Apsinthis* kentinin Enez'in

[99] Apsinthos kenti hakkında antik kaynaklardaki bilgi için bkz. Dipnot 65.

yakınlarında olabileceği fikrini güçlendirmektedir. Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesinin, tipik Trak kalelerinden tanıdığımız yerleşim yeri seçimi ve duvar kullanım tipiyle, ayrıca geniş bir alana yayılmış tahkimatlı yerleşim alanı özelliğiyle, antik kaynakların belirttiği *Apsinhis*[100] kenti olma olasılığı çok yüksektir.

M.Ö. 7. yüzyıldan, Ainos'un kuruluşundan önceki *Apsinthis* kentinin nasıl bir görünüme sahip olduğu ve yapılaşması hakkında bilgi verilmemektedir. Dolayısıyla bu erken tarihte, böylesine doğal korunaklı bir alanda varolan kentin tahkimatının olup olmadığı meçhuldür. Ancak kabileler halinde yaşam süren Traklar'ın bu dönemde çok fazla insan kalabalıklarını iskân ederek, yoğun ticari ilişkilere girebilecek ticari ortama sahip olmaları zayıf bir ihtimaldir. Bu erken dönemde Hisarlıdağ üzerinde belki daha küçük boyutlu bir tepe kalesi ve etrafında açık iskân alanı bulunuyordu. Muhtemelen M.Ö. 7. yüzyılda Ainos kurulduktan sonra Hisarlıdağ yerleşmesi de, burayla kurulan ticari ilişkiler sebebiyle gelişmeye ve büyümeye başlamış, böylece M.Ö. 6. yüzyıldan itibaren *oppida*'yı ya da (*horia-horion*) meydana getiren duvarlar yapılmış olmalıdır. Burada geniş bir alanın surlarla çevrilmesinin sebebi, daha çok buraya getirilen ticari malların korunaklı bir alanda muhafaza edilme isteğidir. Hareketlenen ticari hayat, buraya belirli bir nüfusu da çekmiş olması gerekmektedir. Daha sonra M.Ö. 5. yüzyılda Odrys'lerin yönetimi altında bir birleşik Trak Krallığı kurulmuştur[101]. Odrys Krallığının Enez ile ilişkileri hakkında çok genel bilgiler dışında detaylı bir bilgi bulunmamaktadır. Muhtemelen Apsinth kabileside, şefleri önderliğinde bu krallığa katılmışlardı[102].

[100] Beksaç, buranın bir oppida ve *Apsinthis* yerleşmesi olabileceğini ilk defa dile getiren araştırmacı olmuştur (Beksaç E, Beksaç, Ş.N., 2017: 611).
[101] M.Ö. 5. yüzyılda maden yatakları sebebiyle Atina ve Trak kabileleri arasında çekişmeler ve savaşlar oldu. Bu yüzyılda, Mariç havzasında yerleşmiş bulunan Odrysler'in yönetiminde bir Trak krallığı kurulmuştur (Archibald, 1998: 93-125).
[102] Odrys şeflerinden Temes (M.Ö. 460-440) başkanlığında teşekkül eden devlet, Pers yönetim sistemini esas olarak kabul etmişti. Merkeze bağlılığını bildiren yöneticiler etrafında şekillenen bu sistem içinde küçük çiftçilik yapan halk, yöneticilerin malikâneleri etrafında yaşıyordu. Orduya ise Trak halkı piyade,

Odrys kabilesinin Ainos ile olan ilişkileri hakkında bir ipucu olarak, bulunan bir Ainos sikkesi üzerinde, Odrysler le ilgili balta motifi bulunmasıdır (Veligianni, 1995: 155).

Sonuç olarak Hisarlıdağ yerleşmesi, bu günkü sur sınırlarıyla küçük bir *oppida*'dır. Ancak antik kaynakların belirttiği *horia* ya da *horion*'un benzer tahkimatlı yapıyı ima etmesine rağmen, içerik olarak verdiği hizmet hakkında, yeterli arkeolojik kazılarla desteklenmiş bilgi birikimine sahip olmadığımızdan, Hisarlıdağ yerleşmesinin tüm özellikleri göz önüne alındığında *oppida* olarak kabul edilmesi mümkündür. Bu sebeple, genellikle çok büyük boyutlarda olan ve içinde yoğun yerleşim bulunan *oppida*'lardan, kurulumu ve işlevi açısından biraz farklı olduğu düşünülmelidir. Ainos ile ticari ilişkilerin yoğunlaştığı M.Ö. 6. yüzyılda, Apsinth kabilesi tarafından *oppida*'yı oluşturan çevre duvarlarının yapılmış olması en yakın olasılık olarak görülmektedir. Bu dönemde Traklar tarafından iç bölgelerden çeşitli yollarla (tarım üretimi, el işleri yapımı, hayvancılık ürünleri "et, yağ, yün v.b." ve yağma yoluyla) getirilen malların biriktirildiği, korunduğu ve ticaretinin yapıldığı bir merkez olmalıdır. Antik kaynaklar tarafından daha sonra buradan hiç bahsedilmemesinin sebebi, belki de Yunanlılar geldiğinde gördükleri bu yerleşim yerini ilk başta bir kent olarak tanımlamışlar, daha sonra bu alanın bir kentleşme süreciyle gelişmemesi, aynı konumunu korumaya devam etmesiyle artık bir kent olarak tanımlamaya gerek duyulmayacak bir yer olarak gördükleri düşünülebilir[103]. Bu sırada Ainos kurulduktan sonra, bu liman kenti kamu binaları, sosyal yapıları ve yerleşim yerleriyle gelişmiş, bölgenin baskın ticaret merkezi olarak ön plana çıkarak varlığını devam ettirmiştir. Hisarlıdağ *oppida*'sı (*horia* ya da *horion*) alt sınırdaki

yöneticiler ve seçkin asiller ise süvari olarak katılıyordu. Meriç ve Ergene ovalarında oturan kabileler bu orduya asker vermekle yükümlüydü. Daha batıda olan kabileler bağımsızdı (Beksaç, 1998: 76).

[103] Pausanias, M.S. 2. yüzyılda çıktığı Hellas gezisinin sonuna yaklaşırken Phokis'te Panopeus adında küçük bir yere geldi. Buraya kent (polis) demeye dili varmadı. Çünkü *"ne resmi kurumu, ne gymnasionu ne tiyatrosu, ne agorası, ne de çeşmeye ulaşan suyolu vardı (X.4.1); yalnızca birkaç yoksul evle bir iki kutsal alan yer alıyordu* (Wycherley, 1991: 1). Burada da görüldüğü gibi Yunan ve Roma dünyasında kent kavramı için belirli kıstasların önemsendiği görülmektedir.

boyutuyla bir yerleşim yeri ağırlığından ziyade ticareti yapılacak malların toplanıp, tasniflendiği ve korunduğu bir alan olmalıdır[104]. Aslında bir bakış açısıyla Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi, malların sergilendiği ve alım-satımının yapıldığı bir fuar alanı ya da malların el değiştirdiği limanlar gibi düşünülebilir. *Oppida* işlevi her an değişebilen ilişkiler sebebiyle uzun süreli kalıcılıkla değil, kısa sürelilik ve geçicilikle tanımlanmıştır. Ticaretin yoğunlaştığı zamanlarda, içindeki yerleşim birimleriyle ticari amaçla kullanılmış, ilişkilerin gergin olduğu anlaşmazlık dönemlerinde, surları ve bulunduğu doğal korumalı alanda bulunan savunmalı yapısı sebebiyle askeri amaçlara da (kale olarak) hizmet etmiş olmalıdır. Bu sebeple uzun bir süreçte varlığını bu farklı amaçlar doğrultusunda devam ettirerek, muhtemelen M.Ö. 1. yüzyıl sonlarında Traklar'ın siyasi gücünü yitirmesiyle, Roma'nın bölgede meydana getirdiği güçlü askeri sistem, yol ağları ve iskânlaşma politikalarıyla oluşan değişimle önemini tamamen yitirerek terk edilmiştir. Alanda ele geçen seramik buluntularının verilerine göre, Romalılar tarafından işgal edildiğini ve *oppida* vasfının dışında bir amaçla, belki de bir garnizon olarak bir müddet daha kullanılmış olduğunu düşünmek mümkündür. Ortaçağ sürecinde de değişik amaçlarla kullanılmış olması mümkündür.

Yakın coğrafyada, Demirçağ dönemi tahkimatlı alanlarının Ortaçağ sürecine kadar aynı ya da farklı amaçlarla, Ortaçağ sürecinde ve sonrasında farklı amaçlarla kullanıldığını gösteren örnekler bulunmaktadır (Damyanov, 2012: 27-48; Damyanov, 2014: 83-94; Michael, Ols, Zamir, 2008: 13-24). Bu tür tahkimatlı yerleşmelerin Orta Çağ döneminde ticaret yerlerine, idari merkezlere veya kasabalara dönüşmediği

[104] Bazı *oppida*'lar, doğrudan kontrollü veya büyük kalıcı nüfus merkezleri olmaksızın geniş alanlarda müşteri ağlarına izin vermekteydi (Moore, 2017: 300).

gözlemlenmiştir (Olausson, 2009: 61). Surların ne zaman yıkıldığıyla ilgili bir fikir ileri sürmek zordur. Bu durum yapılacak arkeolojik kazıların verileriyle tespit edilebilecektir.

Hisralıdağ *horia* veya *oppida*'sı, şu anda kaderine terkedilmiş bir durumdadır. Henüz bazı izleri görülebilirken ve daha fazla tahrip olmadan burada arkeolojik kazılar yapılması gerekmektedir. Şu anda Türkiye Trakya'sında izleri günümüze ulaşabilmiş tek *oppida* (*horia* ya da *horion*) örneği olması sebebiyle, buradan elde edilecek arkeolojik malzeme hem bölgenin geçmişini, hem de diğer *oppida*'lar ile benzer ve farklı özelliklerini anlamamıza yardımcı olacaktır. Ayrıca Trakya'nın Ege bölgesi ticaret trafiğine ışık tutması yanısıra, *oppida*'nın kendisi (mimari detayları, gelen ve giden malların içeriği, ticareti yürütme organizasyonu v.b.) hakkında bilinmeyen birçok soruya cevap verecektir.

3.1.16. Yazır Köyü (Çandır) Dairesel Tahkimatlı Yapı

Yazır köyü, Edirne ilinin Enez ilçesine bağlıdır. Enez'e 23 km.ve Keşan'a 48 km. uzaklıktadır. Komşusu olan Hisarlı Köyü ve Hisarlıdağı kuzeybatısında yer almaktadır. Köyün ekonomisi tarım ve hayvancılıktır. Köyün şimdiki yerleşimcilerinin 19. yüzyılın ikinci yarısında Bulgaristan ve Yunanistan'dan gelen göçmenler olduğu bilinmektedir. Yazır köyünün kuzeyinde, geniş bir orman arazisi içinde taş bir dairesel tahkimatlı yapı kalıntısı bulunmaktadır (Fot. 615). Dairesel tahkimatlı yapının kuzeyinde Çandır köyü bulunmaktadır ve yapı bu iki köyün tam ortasındaki arazide yer almaktadır. Çandır Köyü Merası içindedir.



Res. 615. Yazır (Çandır) köyü ve dairesel tahkimatlı yapının arazideki konumu (Google Earth, 2019**).**

3.1.16.1. Tarihsel Veriler

Köy ve dairesel tahkimatlı yapı hakkında tarihsel bir veriye ulaşılamamıştır. Sadece bir kaynakta Yazır köyünün eski isminin *Kurgiannē* olduğu ve Saros Körfezi'ne (Melas Kolpos) 11 km. mesafede bulunduğu bildirilmiştir (Kuezler, 2008: 694). Çandır köyünün eski ismi ise *Athanasios* olarak verilmiş, Balkan savaşları sırasında yıkılmış olan H. Athanasios kilisesinin küçük kalıntılarının bulunduğu anlatılmıştır (Kuezler, 2008: 303-304). Yakın zamanda yapılan yüzey araştırmaları sırasında Yazır ve Çeribaşı köylerinin çevresinde *Fırınkaya* olarak adlandırılan çok sayıda kaya oyma anıtlar bulunmuştur (Beksaç, 2014: 85, 88). Çandır köyü merasında yer alan dairesel yapı hakkında ise, yakın zamanda yapılan yüzey araştırması sırasında gözlemlenen veriler yayınlanmıştır. Çandırkale olarak adlandırılan kalıntı, ulaşımı zor bir tepe üzerinde, oldukça iyi korunmuş Trak Dönemi tahkimatlı (Hillfort) kale örneği olarak betimlenmiştir. Kuru yığma taş duvarlara sahip, oval planlı bir tahkimat olduğu belirtilmiştir (Beksaç, 2019: 502). Enez bölgesi ile ilgili taranan kaynaklar içinde, bugün

temel seviyesinde kalıntıları görülebilen yıkılmış kule ilgili başka bir bilgiye ulaşılamamıştır.

3.1.16.2. Dairesel Tahkimatlı Yapının Bulunduğu Arazinin Durumu

Dairesel tahkimatlı yapı, Yazır köyünün kuzeyinde, Çandır Köyü'nün güneyinde, etrafı daha yüksek tepelerle çevrili daha alçak bir tepe üzerinde bulunmaktadır. Genel olarak engebeli bir arazi ortasında bulunan küçük tepe, dairesel tahkimatlı yapıya ev sahipliği yapmaktadır. Tahkimatlı yapının bulunduğu tepe günümüzde ormanla kaplıdır. Bu günkü yerleşim birimlerinden uzakta ıssız ve doğal bir arazi içinde bulunan kalıntı, düşük kodlu tepenin zirvesindedir. Tepenin güney, kuzey ve doğu tarafı dik bir yamaç şeklinde, batı tarafı ise daha hafif bir meyile sahiptir (Fot. 616, 617). Tahkimatlı yapının bulunduğu tepenin kuzey ve doğusunda bulunan daha yüksek tepelerin hemen arkası verimli tarım arazisi olan düz ovalardır. Batı tarafında ise bölgenin en yüksek noktası ve üzerinde tahkimatlı alan bulunan Hisarlıdağ yer almaktadır. Güneyinde ise engebeli arazi arkasında, birkaç kilometre uzakta Ege denizi bulunmaktadır.



Res. 616. Dairesel tahkimatlı yapının bulunduğu tepenin güneyden genel görünümü (ön planda). Tepenin etrafı daha yüksek tepelerle çevrilmiştir (Beksaç arşivi, 2017).



Res. 617. Dairesel tahkimatlı yapının bulunduğu tepenin yakın görünümü (Beksaç arşivi, 2017).

3.1.16.3. Dairesel Tahkimatlı Yapının Durumu

Tahkimatlı yapı, bulunduğu tepenin üst noktasında yer almaktadır ve tüm duvarları yıkılmış durumdadır. Tahkimatı oluşturan duvar tüm yapı boyunca kesintisiz bir biçimde çok net olarak izlenebilmektedir. Dairesel yapı duvarına ait taşlar yoğun biçimde duvar boyunca birikmişler ve uydudan görülebilecek kadar belirgin bir hat oluşturmuşlardır (Fot. 618). Bazı bölgelerde temel seviyesinde ayakta kalmış bölümleri bulunmaktadır ve devasa boyutta taşlarla yapıldığı görülmektedir (Fot. 619). En fazla 3 m. duvar yüksekliği ölçülebilmiştir. Yapı boyunca dağılmış taşlar duvar içine birikmiş, diğerleri ise çoğunlukla duvar dışındaki eğimli araziye akmış, bir kısmı tahkimatlı alanın iç kısmına dökülmüştür (Fot. 620, 621). Sağlam temel yapısı ve kalan yapı taşı yoğunluğundan geçmişte yüksek bir forma sahip olduğu anlaşılmaktadır.



Res. 618. Yazır Köyü (Çandır) Dairesel Tahkimatlı yapının uydudan görünümü (Google Earth, 2019**).**



Res. 619. Dairesel tahkimatlı yapıyı oluşturan duvar bazı yerlerde temel seviyesinde en fazla 2 m. yüksekliğiyle korunabilmiş bir bölümden görünüm. Çok büyük boyutlu kesilmiş taş blokları kullanılmıştır (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 620. Dairesel tahkimatın dışındaki eğimli araziye akmış olan yapı duvarına ait taşlardan bir görünüm (İ.H. Kurtuluş, 2018)

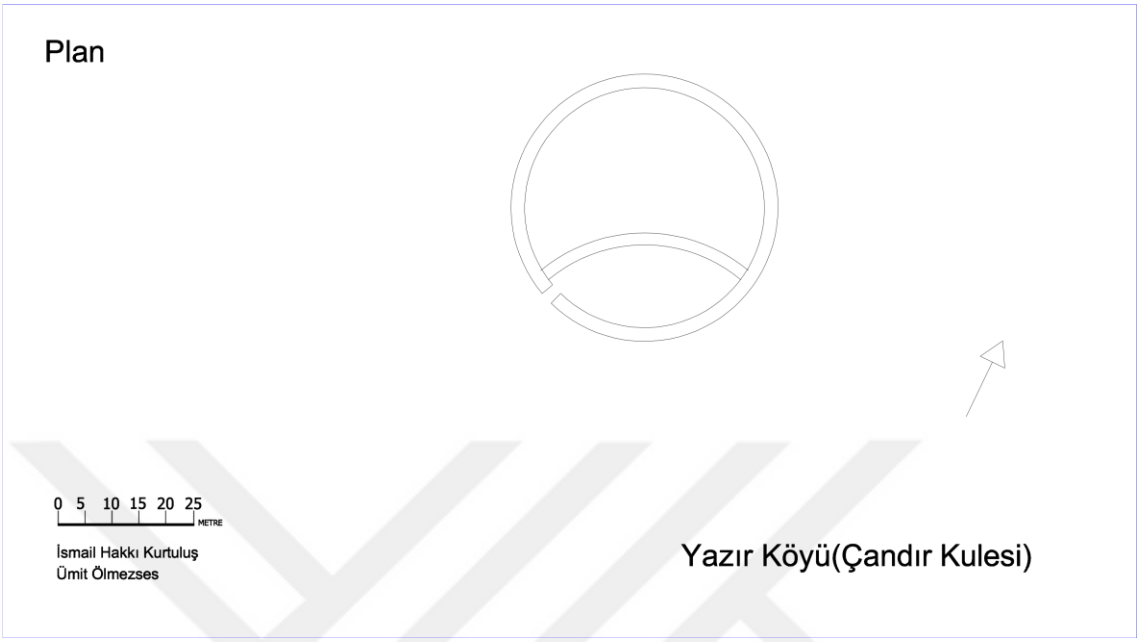


Res. 621. Dairesel tahkimatlı yapının iç kısmına dökülen duvara ait taşlardan bir görünüm (İ.H. Kurtuluş, 2018)

3.1.16.4. Dairesel Tahkimatlı Yapının Planı

Alçak bir tepe üzerinde yer alan tahkimatlı yapı, dairesel plana sahiptir. Çapı 45 m.'dir. Çevre duvarının uzunluğu 125 m.'dir. Çevre duvar kalınlığı 2,50 m.'dir (Çiz. 50, Fot. 618). Dairesel tahkimatlı yapının iç kısmında, güneydoğu-güneybatı hattında uzanan, yay şeklinde ve alanı yaklaşık ⅓ oranında bölümleyen bir duvar bulunmaktadır. Bu iç duvarın kalınlığı 2, 20 m., uzunluğu 40 m.'dir. İç duvar kurutaş tekniğiyle yapılmış olup, taşlar orta büyüklüktedirler ve kabaca yontulmuşlardır (Çiz. 50; Fot. 622, 623, 624). Bazı bölümlerinde, temel kısımlarında daha büyük taşların kullanıldığı görülmektedir. Duvar tahrip olmuştur ve temel seviyesinde izlenebilmektedir (Çiz. 50, Fot. 625, 626, 627). Dairesel tahkimatlı yapının girişi, önüne açılan daha az eğimli ve ulaşılabilir arazi tarafında, tespit edilen açıklık izine göre güney cephesindedir. Giriş cephesinin biraz dışında, şu anki durumuyla fonksiyonu tam olarak anlaşılamayan taş duvar veya mimari

kalıntı izleri bulunmaktadır. Giriş açıklığı 2,20 m. olarak ölçülmüştür (Çiz. 50, Fot. 628, 629).



Çiz. 50. Yazır Köyü (Çandır) Dairesel Tahkimatlı Yapının Planı (İ.H. Kurtuluş, Ü. Ölmezses, 2019).



Res. 622. Dairesel tahkimatlı yapının içinde bulunan duvarın doğu başlangıç kısmının görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 623. Dairesel tahkimatlı yapının içinde bulunan duvarın doğu başlangıç kısmına yakın bir bölümünün görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 624. Dairesel tahkimatlı yapının içinde bulunan duvarında orta büyüklükte kesilmiş taşlardan yapılmış bir bölüm (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 625. Dairesel tahkimatlı yapının içinde bulunan duvarda, büyük taşlarla yapılmış kısımdan kalan parça (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 626. Dairesel tahkimatlı yapının içinde bulunan duvardan kalan yıkılmış bir bölüm (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 627. Dairesel tahkimatlı yapının içinde bulunan duvarın batı başlangıç kısmının görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 628. Dairesel tahkimatlı yapının, muhtemel girişinin olduğu güney cephesindeki açıklık (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 629. Dairesel tahkimatlı yapının giriş cephesinin dışında bulunan taş malzemeyle yapılmış duvar veya yapı kalıntı izleri (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Dairesel tahkimatlı yapının beden duvarı, kuzeydoğu kısımdan itibaren duvar üzerinden batıya doğru takip edilerek tanıtılacaktır.

Dairesel form gösteren tahkimatın beden duvarları çok sağlam bir işçilikle yapılmıştır. Doğu ve kuzeydoğu kısmında duvarlar tamamen yıkılmış, bir kısmı duvar üstünde birikirken bir kısmı dıştaki eğimli araziye doğru akmıştır. Bu bölümde cepheden duvar görünümü izlenecek çok az kısım bulunmaktadır, ancak üstten çok net bir şekilde izlenebilmektedir (Fot. 630, 631). Duvarda çok büyük boyutlu taşlarla iç ve dış cephenin oluşturulmuş, taşlar birbirine kaynaşacak şekilde yerleştirilmiştir. Duvarın iç kısmında dolgu malzemesi işlevi gören, daha küçük taşların birbirine kaynaştırılacak şekilde yerleştirildiği görülmektedir. İç kısımda kullanılan taşlar da, diğer benzer örneklerine göre farklı olarak daha büyük boyutludur (Fot. 632). Kuzeydoğu duvarının doğuya döndüğü noktaya kadar, yoğun taş kalıntılarıyla yıkılmış duvar açıkça izlenebilmektedir

(Fot. 633, 634). Yapının doğuya dönen kısmında ve doğu cephesinde, yer yer ana kayayla birleşen çok büyük kesilmiş taşlarla duvarın oluşturulduğunu gösteren bölümler bulunmaktadır (Fot. 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641). Aynı duvar örgü sisteminin izleri daha az bir bölümde, güney cephenin batı kısmında da görülebilmektedir (Fot. 642, 643, 644, 645).



Res. 630. Dairesel tahkimatlı yapının doğu cephesinde (solda) duvara ait cepheden izlenebilen bölüm, (arkada) yıkılmış ve eğimli araziye akmış olan duvar taşları (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 631. Dairesel tahkimatlı yapının doğu duvarına ait, cephesi izlenebilen kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 632. Duvarın dış cephesinde kullanılan çok büyük boyutlu taşlardan bir görünüm (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 633. Kuzeydoğu duvarının yoğun yıkılmış taş yığınlarıyla üstten izlenebilen kısmının görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 634. Kuzeydoğu cephesinde yıkılmış büyük blok taş ve daha küçük yapı taşlarından görünüm (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 635. Kuzey duvarının batı dönüş bölümü yönünde üstten genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 636. Kuzeybatı ve batı dönüşünün üstten genel görünümü. (sağda) duvarın dış cephesini oluşturan büyük blok taşlar görülmektedir (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 637. Dairesel tahkimatlı yapının kuzeybatı bölümünde, ana kayayla birleştirilmiş bölümünün dıştan cephe görünümü. (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 638. Dairesel tahkimatlı yapının kuzeybatı bölümünün duvar örgüsünün, dış cepheden detay görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 639. Dairesel tahkimatlı yapı duvarının kuzeybatı-batı dönüş kısmının cepheden bir görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 640. Dairesel tahkimatlı yapıyı oluşturan duvarın batı kısmının cepheden detay görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 641. Güney duvarının batı bölümünün üstten görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 642. Güney duvarının batı bölümünde, kuru taş örgüsünün cepheden görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 643. Güney duvarının batı bölümünden başka bir kısım (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 644. Güney duvarının batı bölümünden genel görünüm (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 645. Güney duvarının batı bölümünden başka bir parçanın cepheden görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Dairesel planda olan tahkimatlı yapının güney duvarının doğu tarafı, cephede duvar yüksekliği verecek nitelikte izlere sahip değildir. Ancak yıkılmış yoğun taş yığıntıları sebebiyle girişin olduğu açıklığa kadar rahatlıkla izlenebilmektedir (Fot. 646, 647). Duvar güney doğuya yakın bir konumdaki girişten sonra devam ederek doğu yönünde kesintisiz bir şekilde devam eder. Bu bölüm tamamen yıkılmıştır ve yoğun yapı taşı yığınlarıyla net bir şekilde izlenebilir. Ancak bu ara kısımda cepheden duvar dokusunu verecek iz bulunmamaktadır (Fot. 648, 649). Daha sonra başlangıç yaptığımız noktada bulunan, cepheden izleri görülebilen duvar dokusunun olduğu noktaya ulaşılmaktadır (Fot. 650).

Dairesel tahkimatlı yapının beden duvarı kesintisiz olarak izlenebilmektedir ve duvar yapım tekniği hakkında ipuçları sunacak kesitler vermektedir. Çok uzun bir

zamanın yıkıcı etkileri göz önüne alındığında, günümüze ulaşan bu kalıntı çok önemli bir örnek olarak kıymetlidir.



Res. 646. Güney duvarının üstten genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 647. Güney duvarının giriş kısmına yakın bölümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 648. Güneydoğu duvarının giriş kısmına yakın bölümü ve doğuya doğru devam eden kısmının genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 649. Doğu duvarının kuzeye doğru döndüğü kısım (İ.H. Kurtuluş, 2018)



Res. 650. Dairesel tahkimatlı yapının kuzeydoğu bölümünde, duvar çevresini tanıtırken başlanılan noktadan güneydoğu kısma doğru görünüm (İ.H. Kurtuluş, 2018)

Geniş bir alana yayılmış olan dairesel tahkimatlı alanın doğu ve güneydoğu yönünde bulunan meyilli alanın bitimindeki düz arazi hattında, çok hasar görmüş, çoğunlukla toprak altında olduğunu hissettiren kabartı şeklinde bir tahkimat izi bulunmaktadır. Yer yer toprak üstünde izleri tespit edilebilen bu duvarın tamamı izlenememektedir. Ana tahkimatın yaklaşık 25-30 m. dışında bulunan bu duvarın yapı kalıntısı ile aynı döneme ait olup olmadığı net değildir. Ancak benzer örnekler göz önüne alındığında, tahkimatlı yapıyı çevreleyen ikinci bir tahkimat duvarının varlığını teyit ettiği düşünülebilir. Bu duvarın kalınlığını ölçebilecek nitelikte iz bulunamamıştır. Güneybatı-kuzeydoğu aksında küçük bir kısmı izlenebilmektedir (Fot. 650a, 650b).



Res. 650a. Dairesel tahkimatlı yapının dışında bulunan, ikinci bir dış tahkimat olabilecek duvara ait kalıntı (Beksaç arşivi, 2017).



Res. 650b. Dairesel tahkimatlı yapının dışında bulunan, ikinci bir dış tahkimat olabilecek duvar izleri (Beksaç arşivi, 2017).

3.1.16.5. Dairesel Tahkimatlı Yapının Değerlendirilmesi

Dairesel tahkimatlı yapı kalıntısı, Yazır (Çandır) köyü sınırları içindeki ormanlık bir arazide, dar bir ovanın içinde bulunan çok yüksek olmayan bir tepenin üzerindedir. Daire planlı yapı kalıntıları, çok farklı amaçlarla Avrupa'nın hemen her yöresinde, Yunanistan'da, Ege Adalarında (çok fazla sayıda) ve Türkiye Trakya'sında bulunmuştur. Bu daire planlı yapılar, bulundukları bölgeye göre farklı amaçlarla ve farklı çağlarda yapılmışlardır. Bazıları düz alanlarda inşa edilmişler, bazıları farklı yüksekliklerdeki tepelerde kurulmuşlardır. Bulundukları kültür çevresi ve ihtiyaçları doğrultusunda savunma amaçlı (kale, gözetleme kulesi), ticari amaçlı (mal veya eşya stoklama), konut (barınma) amaçlı veya birden fazla amaca hizmet etmesi için inşa edilmişlerdir.

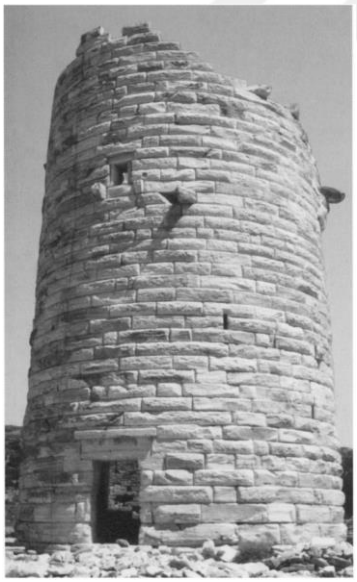
Daire ve dörtgen planlı bağımsız kuleler, Yunanistan ana karası ve Ege adalarında çok sayıda bulunmaktadır. Bu yapılar üzerinde çalışmalar yapılmış, dağılım alanları tespit edilerek, bazılarında kazılar yapılıp elde edilen arkeolojik malzemenin değerlendirilmesiyle işlevleri hakkında bilgi edinilmeye çalışılmıştır. Çoğunlukla bunların bir kısmının gözetleme ve haberleşme kuleleri oldukları tespit edilmiştir. Bulundukları konumlar göz önüne alınıp, yerleşim yerleri ve yol ağları ile ilişkileri kurularak, amaçları belirlenmeye çalışılmıştır (Mc. Kesson, 1991: 193-202). Euboean kulelerinin hepsi güçlü gözlem noktalarına yerleştirilmişler, muhtemelen sinyal amaçlı kullanılmışlardır (Lock, 1986: 102). Ancak, Attika ve Yunan dünyasının başka yerlerinden de bilinen, düşük konumda, gözlem ve iletişim için uygun konumda bulunmayan kuleler için çiftlik kulesi olabilecekleri teorisi ileri sürüldüğü belirtilmiştir (Mc. Kesson, 1991: 201).

Yunan dünyasındaki kuleler ile ilgili geniş bir çalışmada, tek başına bulunan bu kulelerin farklı sebeplerle, özellikle ticari amaçlarla yapılmış olabileceği ileri

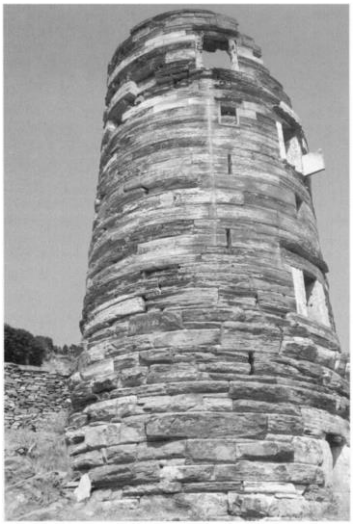
sürülmüştür. Yunanistan'ın kırsal manzarasında ayakta kalan ve en göze çarpan antik anıt, yuvarlak veya kare şeklinde olan Klasik ve Hallenistik taş kulelerdir. Özellikle bazı Ege Adalarında çok sayıda (Tasos'ta 33, Siphnos'ta 56, Keos'ta 70'in üzerinde) bulunmaktadırlar ve "ada kuleleri" olarak adlandırılmışlardır. Ancak Klasik Yunanistan'ın her bölgesinde düzenli olarak görülmektedirler. Kiklad Adalarından Naxos'daki Cheimmarrou'da hala duran yuvarlak kule bu tür yapıların standart özelliklerini vermektedir. Kulenin inşa edilmesinden yüzyıllar sonra kurulan, zeytinleri preslemek için kullanılan binalar taş duvarla çevrili bir avlunun içinde duruyor. Orta Naxos dağlarının güney yamaçlarında yer alan bu kule, yüksekliğe hâkim konumda değildir. Kazıyla tespit edilen en eski kuleler Attika'da bulunur ve M.Ö. 5. yüzyıla kadar uzanır. Bunlar genellikle yuvarlak şekildeydi, genellikle taş kaide üzerine kerpiçten inşa edilmişlerdi. Bu şekil M.Ö. 4. yüzyıla, hatta Helenistik döneme kadar devam eder. Örneğin Siphnos'taki 56 kulenin tamamı yuvarlaktır. Kuleler, 4-6 m. çapında yuvarlak yapılardan, öte tarafta 7-9 m. genişlikte kare yapılardır (Fot. 651, 652, 653) (Morris, Papadopoulos, 2005: 155-156). Kırsal kesimdeki kuleler hala "savunma" ve "koruma" amaçlı olarak görülmektedir, ancak kamu güvenliği yerine, aile üyeleri, ev çalışanları ve köleler de dâhil olmak üzere özel arazi mülkleridir. Bu mülklerin alınıp satılabiliyor ve kiralanabiliyordu. Kulelerin, maden ocakları yakınında örnekleri bulunması, buradaki ticari yoğunlukla ilgili olabileceklerini düşündürmüştür. Ayrıca asma (şarap için) ve zeytin yetiştirilen bölgelerde de yoğunluk göstermektedirler. Mimari açıdan kulelerin girişinde bulunan izlerle hem içerden hem dışardan kilitlenebilir özellikler taşıması da göz önüne alınarak, bunların yakınlardaki üretim alanlarında çalışan köleler için yapılmış olabileceği de düşünülmüştür. Daha yaygın olarak konuşlandırılan köleler vardı. İster üzüm bağlarında, madenlerin tehlikeli derinliklerinde, ister taş ocaklarında taş kırma işlerinde olsun, cezalandırıcı ve özgür olmayan koşullar altında emekçi güçlerin varlığı,

bu anıtsal kulelerin inşasında zaman ve yer olarak açıkça bağlıdır. M.Ö. 317-307 yılları arasında Phaleron Demetrios'a atfedilen bir nüfus sayımı, Attika'da 21.000 vatandaş ve 10. 000 metics'in yanında 400.000 köle bildirmiştir. Trakya'nın kölelerin yakalanması ve satılması konusunda uzmanlaşmıştır. (Morris, Papadopoulos, 2005:181-182).

Bu tür kuleler ile Yazır (Çandır) köyü kırsalında bulunan kule şeklindeki dairesel planlı yapı kalıntısı, çevre araziye hâkim durumda bulunmaması yönüyle benzerlik gösterse de, boyutları açısından çok farklı olduğu anlaşılmaktadır. Yazır (Çandır) köyünde bulunan dairesel planlı yapı kalıntısı 45 m.'lik yarıçapı ve 125 m. çevre uzunluğuyla, yukarıda bahsedilen 4-6 m. çapındaki kulelerden, çok büyük yapısal oranlarıyla önemli bir farklılığa sahiptir. Ayrıca taş işçiliği de farklı bir anlayışın ürünüdür.



Res. 651. Cheimarrou Kulesi, Naxos, güneyden. (Morris, Papadopoulos, 2005:156).



Res. 652. Güneybatıdan Agios Petros, Andros Kulesi (Morris, Papadopoulos, 2005: 158).

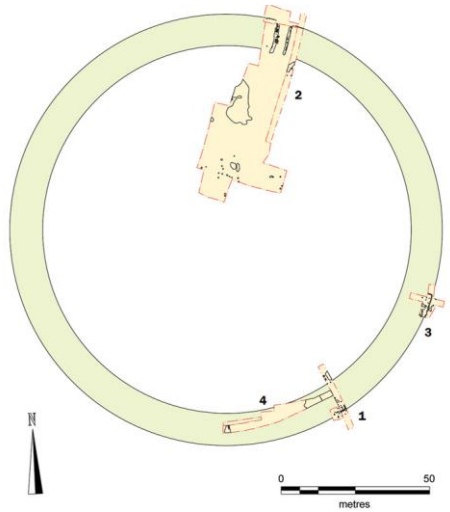


Res. 653. Batıdan Agios Petros, Andros'taki kuleye bakış (Morris, Papadopoulos, 2005: 157).

Yine Yunanistan'da Haçlı seferleriyle ilintili Frankish kuleleri bulunmaktadır. Ancak bunlar genellikle kare veya dikdörtgen planlı olup, moloztaş duvar işçiliğinde ve harçlı yapılardır ve 13-14. yüzyıllara tarihlenirler (Lock, 1986: 101-123).

Kuzey Avrupa'da, *daire* planlı benzer kale yapıları bulunmaktadır. Bunlar tespit edilmiş, ancak henüz çok azının üzerinde akeolojik kazı çalışmaları yapılmıştır. Özellikle İsveç, Västmanland'da ayrıca Södermanland'da, topografik dezavantajının bir ya da iki dış sur ile telafi edilmiş olan, düşük yükseltiler üzerinde birçok tahkimat vardır. Tunç Çağı ve Roma öncesi Demir Çağı'na ait toprak altında kalmış örnekler bulunmaktadır.

Bu model yapılar Norveç'tede bulunur. Gerçekte bu İskandinav'yaya özgü olmayıp, Avrupa'da da bilinmektedir. Kalelerin dışsal bir tehdit için yapıldığını savunanların yanısıra, tehditin yakındaki yerleşim yerleşim bölgelerinden geldiği anlaşılmaktadır. Geleneksel olarak hemen hemen tüm tahkimatlar, yaşı ne olursa olsun, "sığınak kaleleri" olarak adlandırıldı. Ancak bölgedeki herkes için sığınacak yerler olarak kullanılamazlar (Olausson, 2009: 44-45). İngiltere'de, tamamen taştan halka (dairesel) kaleler çok boldur, daha büyük ve daha geniş örnekleri iki halkalıdır. Genellikle girişleri bozulmuştur, iki yığın kapı geçitlerinin varlığını gösterir, büyük çoğunlukla lentolar çıkarılmıştır (Westropp, 1908: 371). Danimarka, Kopenhag'ın güneyindeki Borgring'de 10. yüzyıldan kalma büyük bir halka (dairesel) kale tespit edildi. Viking Çağı askeri örgütlenme ve çatışma tipini araştırmak için fırsat sunmuştur. Trelleborg tipi halka kaleler, Viking Çağı İskandinavya arkeolojisinde bilinmezliklerle doludur. Çapı yaklaşık 140-250 m.'dir. Bu kalelerin kısa ömürlü doğasıyla birlikte, kalelerin başarısız veya iptal edilmiş bir stratejiyle ilişkili olduğu veya kısmen iktidarın sembolik ifadeleri olarak hizmet ettikleri görüşü oluştu. Borgring' halka kalede 1971-1972 yıllarında yapılan sondaj kazılarında, Roma ve Demir Çağına ait çömlekler içeren veriler sunmuştur (yaklaşık M.S. 1-400). Kazıcılar Viking Çağı ile ilgisi yok sonucuna vardı. 2014'te yapılan kazılarla 144 m. dış çapı olan bir daire şeklinde olduğu anlaşılmıştır (Goodchild, Holm, Sinbaek, 2017: 127-134) (Çiz. 51). Bu daire planlı kalenin büyüklüğü, Yazır (Çandır) köyündeki daire planlı tahkimatlı yapı kalıntısından daha büyük ölçülerdedir. Plan tipinin benzerliği dikkat çekicidir.



Çiz. 51. Borgring. Kazılan açmalar sonrası çıkarılan planı. (Goodchild, Holm, Sindbaek, 2017: 1034) Grafik: N. Holm, Güney Doğu Danimarka.

Avrupa Demir Çağ kültürlerinde plan tipi açısından görülen bu benzerliklerin yanısıra, ileride bahsedilecek olan, Yazır (Çandır) dairesel tahkimatlı yapısı ile yakınındaki Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi (horia veya oppida) arasındaki yakınlık ve ilişkiye benzer örnekler de bulunmaktadır.

Avrupa Demir Çağına ait La Tène kültürünün[105] kentleşme sürecinin ilk aşamaları kapalı alanlarla karakterize edilmezler. Tahkimat M.Ö. 2. yüzyılın son çeyreğinde yayılmaya başladığında, farklı tip ve rollere sahip yereleşim bölgelerini kapsıyordu. Sadece büyük aglomerasyonlar değil, aynı zamanda, Fransa'nın merkezi gibi bazı bölgelerde, 1-5 hektarlık, *oppida*'nın çevresinde yer alan "aristokrat konutları" bir *murus gallicus* bulunur (Moret, 2018: 172).

Bu durum ilginçtir. M.Ö. 5-4. yüzyılda Doğu Fransa, İsviçre, Güney Almanya ve Avusturya bölgelerinden güneye doğru göç hareketlerine başlayan Kelt kökenli

[105] La Tène, bir Avrupa Demirçağ kültürüydü. Geç Demirçağ boyunca (M.Ö. 450'den M.Ö. 1 yüzyıla, Roma işgaline kadar) gelişmiştir. Eski Galya merkezli kültür çok yaygınlaştı ve çok çeşitli yerel farklılıkları kapsamaktadır. Genellikle La Tène tarzı, Kelt sanatı tarzıyla ayırt edilir. Bölgesel kapsamı, Fransa, Belçika, İsviçre, Avusturya, Güney Almanya, Çek Cumhuriyeti, Kuzey İtlaya'nın bazı bölgeleri, Slovenya ve Macaristan, ayrıca, Hollanda ve Slovakya'nın bitişik bölgeleri, Transilvanya (batı Romanya) ve Transkarpatya (batı Ukrayna) dır.

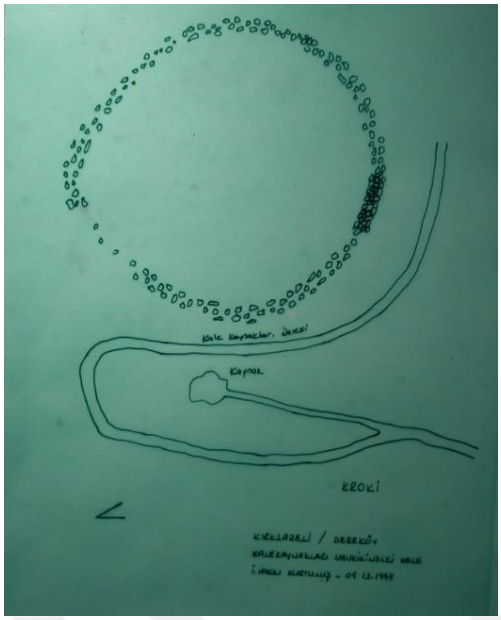
topluluklar, Trakya'nın kuzey sınırlarına kadar ulaşmışlardır. M.Ö. 3. yüzyılda Trakya'da etkin olmuşlardır. Kelt kökenli bu topluluklar, Kereithos önderliğinde büyük yığınlar halinde Trakya'nın iç bölgelerine doğru akın etmişlerdir (Collis, 1997: 71). Bu göçlerin sonucunda Ptolemaios Keranus (M.Ö. 318-279) öldürüldü ve ordusu ağır kayıplar verdi (M.Ö. 279). Amaçları Anadolu'nun iç bölgelerine ilerlemek olan Keltler, M.Ö. 277 yılında Antigonos Gonatas (M.Ö. 319-239) tarafından Lysimakheia yakınında yenilgiye uğratılmıştır. Keltlerin bir göç kolunu yöneten Komontorios M.Ö. 278 yılında, Haimos Dağlarının güneyinde Tylis Krallığını kurmuştur. Krallık, Styrmon Nehri ve Karadeniz kıyılarından başlayıp, Hebros'un (Meriç) ağzına kadar olan sahillerdeki Grek kentleri ve Byzantion'a yağmalama amaçlı sefer düzenlemişlerdir. Ptolemaios'lar, Trakya sahillerini hâkimiyetleri altında tutarken, Trak kabileleri Keltler ile savaşarak, onlara büyük kayıplar verdirmişlerdir. Bunlar, Keltlerin, Tylis krallığının yavaş yavaş ortadan kalkmasına neden olmuşlardır (Şahin, 1998: 19; Mansel, 1938: 31-34). Sadece 66 yıl sonra, M.Ö. 213 yılı dolaylarında, Keltler tarafından itaat altına alınmış bulunan Trak dağ kabileleri ayaklanarak, aralıksız yağma akınlarıyla zayıflamış bulunan Kelt Krallığını yıkmışlardır (İreçek, 1990: 3). Doğu Trakya'da Keltlere ait izler bulunmaya, son zamanlarda araştırma konusu olmaya başlamıştır (Stoyanov, 2010: 115-119).

Kırklareli il sınırları içinde dairesel kale-ev olabilecek yapılar bulunmaktadır. Keltler, Türkiye Trakya'sının Yıldız Dağlarında yerleşim yerleri kurmuşlarmıydı? Bu dairesel kale-ev yapıları kuracak kadar yerleşikmiydiler? Bu dairesel kaleler onlara ait olabilir mi? Yıldız Dağları üzerindeki dairesel kaleler üzerinde henüz hiç arkeolojik kazı yapılmadığından, yüzey araştırması sırasında seramik ve başka buluntulara ulaşılamadığından bu tür soruları cevaplayacak materyallerden yoksunuz. Ancak Keltler Trakya bölgesinde çok uzun ve yerleşik kalamadıklarından, bölgede kalıcı ticari faaliyetlerin içinde bulunabilmeleri pek mümkün gibi görünmemektedir. En yakın

ihtimal, belki de, Trakya'nın kıyı bölgelerinde gördükleri bu ticari faaliyetler ve kale-ev için kullanılan tahkimatlı yerleşmelerden etkilenip, Avrupa'da uygulamış olmalarıdır. Ya da, benzer özellikler içeren dairesel kale-ev mimarisi, her iki kültürde de, kendi gelişim süreçlerinin sonucu olarak, birbirinden bağımsız olarak yapılmışlardır.

Türkiye Trakya'sında, kurutaş tekniğiyle benzer duvar işçiliğiyle yapılmış, daire ve daireye yakın planda kalıntılar bulunmaktadır. Bunlar, Geç Demirçağ'ın farklı dönemlerine ait ve farklı konumlarda bulunsalar da, Yazır (Çandır) da bulunan dairesel tahkimatlı yapı kalıntısıyla yakın benzer özelliklere sahiptir.

Kırklareli, Dereköy kırsalında, orman içinde, bir tepe üzerinde bulunan düz alan, daire şeklinde örülen duvarlarla sınırlandırılarak, tahkimatlı bir alan meydana getirilmiştir. Bu daire şeklindeki tahkimatlı alanın çapı 60 m.'dir. Duvar kurutaş tekniğiyle yapılmıştır ve kalınlığı 2,50 m.'dir. Çok fazla tahrip olmuş duvarların üzerini orman döküntüsü kaplamıştır. Kurulduğu tepe doğal korunaklıdır ve hemen alt kısmında bir su kaynağı bulunmaktadır. M.Ö. 6. yüzyıla tarihlenen kalıntı Traklar'a ait (hillfort) bir tepe kalesidir (Kurtuluş, 2014: 12-129) (Çiz. 52). Dereköy Tepe Kalesi, kurutaş duvar işçiliği, dairesel olması, bir tepe üzerinde yer alması, yakın ölçüdeki boyutu gibi özellikleriyle Yazır (Çandır) dairesel tahkimatlı yapı kalıntısıyla benzer özelliklere sahiptir. Ancak birbirlerinden farklı özellikleride bulunmaktadır. Dereköy Tepe Kalesini oluşturan duvarlarda orta büyüklükte kesilen taşlar kullanılırken (Fot. 654), Yazır (Çandır) köyü kırsalında bulunan kulede çok büyük boyutlarda kesilen taşlar kullanılmıştır. Dereköy Tepe Kalesi, tepenin sınırlarını dolaşan tek parça duvarla çevrelenmiştir. Yazır (Çandır) dairesel tahkimatlı yapının ise dış kısmını, daha düşük koddaki arazi seviyesinde dolaşan muhtemelen ikinci bir tahkimat duvarı daha bulunmaktadır. Ayrıca Dereköy Tepe Kalesi, Yazır (Çandır) dairesel tahkimatlı yapının bulunduğu tepeye göre, daha korunaklı ve ulaşılması güç bir tepe üzerinde yer almaktadır.



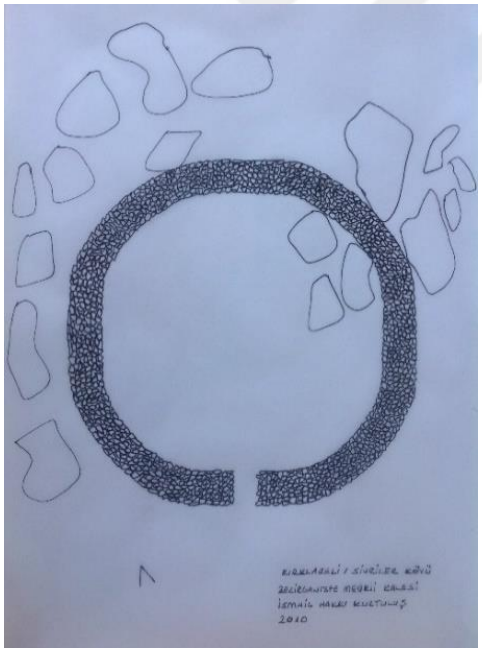
Çiz. 52. Dereköy Tepe Kalesi'nin krokisi (Kurtuluş, 2014: 127).



Res. 654. Dereköy Dairesel planlı Tepe Kalesinin kuru taş duvar işçiliği (Kurtuluş, 2014: 128).

Diğer bir dairesel kale, Kırklareli, Sivriler Köyü, Bezirgân Tepe Mevkisinde bulunmaktadır. Bu tepe, Yazır (Çandır) dairesel tahkimatlı yapısının bulunduğu tepe ile

daha az korunaklı ve ulaşılabilir olmasıyla benzer özellikdedir. M.Ö. 5. yüzyıla tarihlenen bu kalenin planı, bir karenin köşelerinin kesilmesiyle oluşturulmuş dairesel bir biçim göstermektedir. Çapı 40 m.'dir. Güney yönüne bakan bir girişi vardır (Çiz. 53). Giriş açıklığı 3,50 m.'dir. Kurutaş tekniğiyle yapılmış duvar örgüsüne sahiptir. Yapı malzemesi yöresel kayalardan kesilen taşlardır. Orta büyüklükte kabaca kesilmiş taşlar, duvarın dış ve iç cephesinde kullanılırken, iç kısmı daha küçük taşlarla dolgulanmıştır (Kurtuluş, 2014: 174-179) (Fot. 655). Bulunduğu coğrafi alan özellikleri, planı, duvar yapım tekniği, girişinin konumu ile Yazır (Çandır) Köyü dairesel tahkimatlı yapı ile dikkat çekici bir şekilde büyük benzerlik göstermektedir. Duvar yapım tekniği olarak çok benzer olsa da, sadece, farklı olarak, Yazır (Çandır) Köyü dairesel tahkimatlı yapıda daha büyük boyutlu taşlar kullanılmıştır.



Çiz. 53. Kırklareli, Sivriler Köyü, Bezirgân Tepe Mevkiinde bulunan Trak kalesinin krokisi (Kurtuluş, 2014: 175).



Res. 655. Kırklareli, Sivriler Köyü, Bezirgân Tepe mevkiinde bulunan Dairesel planlı Trak kalesini oluşturan duvarın taş işçiliği (İ.H. Kurtuluş arşivi, 2012).

Kırklareli bölgesinde, dairesel planlı son kale kalıntısı ise Vize ilçesine bağlı Kızılağaç köyünde bulunan Çingene Kale'dir. Bu kale Kızılağaç köyünden 8 km. uzakta bulunan tepenin üzerindedir. Kale, etrafındaki araziye hâkim konumda bulunan yüksek bir tepenin merkezindedir. Bir iç ve bir dış olmak üzere iki savunma duvarından oluşmaktadır (Çiz. 54). Bir doğal sırt vasıtasıyla ulaşılabilen kalenin bulunduğu alanın diğer kısımları dik meyil ve uçurumla çevrildiğinden doğal korunaklı ve ulaşılamaz arazi yapısına sahiptir. Dış araziden soyut yapısıyla dikkat çeker. Duvar kalınlığı 2,50 m.'dir. Dış dairesel alan büyüklüğü yaklaşık 40 m. çapındadır. Kurutaş tekniğiyle yapılan duvarların kalan bazı kısımlarında, kabaca kesilmiş büyük boyutlu taşların kullanıldığı, duvar iç kısımlarının ise daha küçük boyutlu taşlarla dolgulandığı görülmektedir (Kurtuluş, 2014:153-159) (Fot. 656, 657). Duvar yapısı, duvar kalınlığı ve çift tahkimatlı duvarlarıyla, Yazır (Çandır) Köyü dairesel tahkimatlı yapısıyla benzer özelliklere sahiptir.



Çiz. 54. Kırklareli, Vize ilçesine bağlı Kızılağaç köyünde bulunan Çingene Kale'nin planı (Kurtuluş, 2014: 154).



Res. 656. Kırklareli, Vize ilçesine bağlı Kızılağaç köyünde bulunan dairesel planlı Çingene Kalenin kuru taş tekniğiyle yapılmış duvarından görünüm (İ.H. Kurtuluş arşivi, 2000)



Res. 657. Kırklareli, Vize ilçesine bağlı Kızılağaç köyünde bulunan Çingene Kalenin kuru taş tekniğiyle yapılmış duvarında kullanılan büyük boyutlu taşlar (İ.H.Kurtuluş arşivi, 2000).

Yazır (Çandır) köyünde bulunan dairesel tahkimatlı yapı ile Kırklareli bölgesinde bulunan dairesel planlı kale kalıntıları ile genel olarak benzer özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Öncelikle, dairesel planlı tahkimatlı yapıların, Traklar arasında yaygın olduğu anlaşılmaktadır. Boyutları açısından yaklaşık büyüklükte olmaları, dikkat çekici bir benzerlik olarak görülmektedir. Bunları genel olarak kale sınıflaması içinde değerlendirilmiştir. (savunma amacı sebebiyle). Ancak, dairesel planlı kalelerin, hâkim tepeler üzerinde, tepelerin topografik yapısına göre şekillenmiş (tehlike anında sığınılan kaleler) kale yapılarından farklı bir amaca hizmet eden işlevleri bulunmaktadır. Dairesel kaleler daha çok, yerleşim amacıyla yapılmış, kabile şeflerinin yaşadıkları savunmalı kaleler (mülkler)'dir. Ancak bölgemizde bunlar üzerinde henüz arkeolojik kazılar yapılmadığı için, içlerindeki yerleşim düzeni hakkında bilgimiz bulunmamaktadır. Ancak

diğer bölgelerde benzeri kalelerde yapılan araştırmalardan anlaşıldığı kadarıyla, şeflerin kontrolü altındaki topraklarda bulunan üretimlerin sömürülmesi, ticari ilişkilerin yürütülmesi ve saldırı sonucu elde edilen ganimetlerin elde edilerek paylaştırılması işlevinin merkezi oldukları bilinmektedir. Sonuç olarak bu kaleler şefin ailesi, yakın çevresi, korumaları, hizmetlileri ile yaşadığı ev olarak düşünülmelidir. Çok daha sonra, M.S. 9. yüzyılda Avrupa'da yaygınlaşacak olan feodal beylerin şatolarının öncülleri gibidirler.

Türkiye Trakya'sının kuzeyinde, Kırklareli il sınırları içinde bulunan dairesel kaleler, korunaklı ve yüksek noktalarda kurulmuşlardır. Şefin konutu işlevinin dışında, bulundukları doğal savunmalı alan ve çevreye hâkim konumları ile savunma işlevinin de ön planda tutulduğunu göstermektedir. Yazır (Çandır) köyü kırsalında bulunan dairesel tahkimatlı alan ise yüksek tepeler arasındaki küçük bir vadi içinde, alçak bir tepede, doğal savunmaya sahip olmayan bir alanda kurulmuştur. Bunun sebebi bulunduğu coğrafi bölge, bölgenin ticari, askeri ve sosyal dinamikleriyle ilgilidir.

Türkiye Trakya'sında bulunan (Dereköy'deki hariç) tüm dairesel tahkimatlı yapıların, Karadenize ve limanlara yakın konumlanması dikkat çekicidir. Tepe üzerinde ve hâkim konumda yer almaları, bölgenin dağlık yapısı nedeniyle savunmaya öncelik vermeleri zorunluluğuyla ilgilidir. Sivriler köyü kırsalında bulunan dairesel kale ile İğneada limanı arası, bu günkü yol güzergâhı ile (Demirköy üzerinden) uzaklığı 39 km.'dir. Kızılağaç köyü kırsalında bulunan Çingene Kale ile Kıyıköy arasındaki mesafe, günümüzdeki yol güzergâhı ile 26 km.'dir. Bulundukları konumları, dairesel kalelerin Karadeniz deniz ticaretiyle ilgili olduklarını göstermektedir. Karadeniz kıyı limanları olan İğneada ve Kıyıköy'e deniz yoluyla gelen malların iç bölgelere ulaştırılmasında ve iç bölgelerden gelen malların limanlara ulaştırılmasında rolleri olmalıdır. Bu ticaretin önemli parçasıdırlar. Eski yol güzergâhı farklı bir rotayla ve doğal geçitlerin kullanılması

ile daha yakın ulaşım imkânları olabilme ihtimali bulunmaktadır. Yıldız Dağları içinde araştırma yaptığım sıralarda, orman içinde bulunan kale yapılarına bugün için ulaşım rotaları olmamasına rağmen, geçmişte mutlaka bağlantılar bulunmaktaydı. Demirçağ döneminde kullanılan yollar muhtemelen doğal geçitlerin elverdiği ve hayvanlarla yapılan yolculuklara izin veren doğal patikalardı. Dolayısıyla kullanılan bu eski güzergâhlar muhtemelen iki nokta arasında daha kısa rotaları takip ediyor olmalıdır.

Yazır (Çandır) köyü kırsalında bulunan dairesel tahkimatlı yapı ile Ege Denizi kıyısında bulunan Enez arasındaki mesafe, günümüzdeki yol güzergâhı ile 17 km.'dir. Karadeniz kıyısına yakın olan dairesel kaleler ile çok da farklı olmayan bir uzaklıktır. Yazır (Çandır) kırsalındaki dairesel tahkimatlı yapı da Ege deniz ticaretinin bir parçasıdır.

Yazır (Çandır) köyü kırsalında bulunan dairesel tahkimatlı yapı, öncelikle bulunduğu yerle bağlantılı olarak ele alınmalıdır. Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesinin *(horia veya oppida)* doğusunda ve muhtemelen bu yerleşmeye giden antik yolun yakınında bulunan dairesel tahkimatlı yapının, biribirleriyle ilişkisi olmalıdır. Bu iki tahkimatlı alan birbirlerine yürüme mesafesinde yakındırlar. Yapılarını oluşturan duvar işçiliğindeki yakın benzerlik, çağdaş olabileceklerini göstermektedir. Yakınında bulunan Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi (*horia* veya *oppida*), Enez vasıtasıyla Ege deniz ticaretinin Traklar için merkezi iken, Yazır (Çandır) da bulunan dairesel tahkimatlı yapı, bu verimli ticaretin bölge klan şefine sağladığı zenginliğin sonucunda kendisi için yaptırdığı tahkimatlı malikânedir.

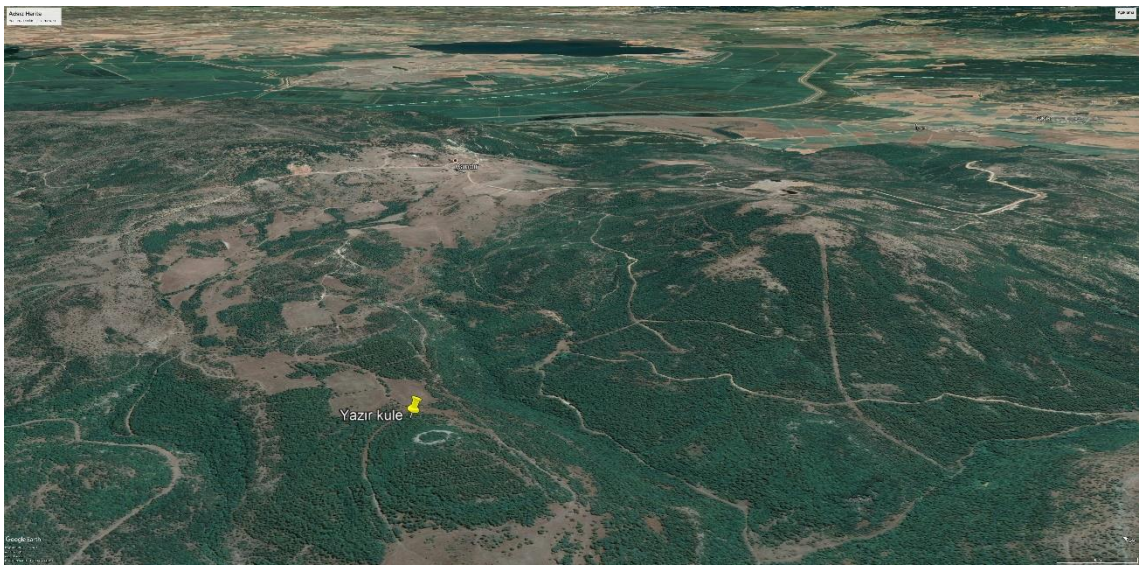
Karadeniz kıyısına yakın konumda bulunan ve M.Ö. 5. yüzyıla tarihlenen Sivriler Köyü Bezirgantepe mevkiindeki dairesel kale ile M.Ö. 6-5. yüzyıla tarihlenen Kızılağaç Köyü Çingene Kale, Ege Denizi kıyısına yakın konumda bulunan Yazır (Çandır) dairesel tahkimatlı yapıyla, duvar işçiliği, 2,50 m. duvar kalınlığı, plan tipi ve boyutlarının

benzerliğiyle aynı kültürün bakiyeleri olduklarını kanıtlamaktadırlar. Sonuç olarak Yazır (Çandır) kalesi, M.Ö. 6. yüzyılda, yakınındaki Hisarlıdağ üzerinde tahkimat yapılıp ticareti genişleten belki de Apsinth kabile şefine ait bir tahkimatlı malikânedir. Muhtemelen Hisarlıdağ'da yapılan tahkimattan bir süre sonra, M.Ö. 5. yüzyıl başlarında Yazır (Çandır) tahkimatlı yapı inşa edilmiş olmalıdır. Bu tahkimatlı yapı kale olarak nitelenebilir. Ancak sadece savunma amaçlı askeri bir kale olmayıp, kabile şefinin ve maiyetinin ikamet ettiği tahkimatlı kale-ev kategorisinde inşa edilmiş bir yapıdır. Kabilenin askeri gücü sahada ve büyük alana yayılmış olan Hisarlıdağ'da bulunurken, kabile şefi Yazır (Çandır) daki tahkimatlı konutunda yaşayarak, idari işleri yürütüyordu.

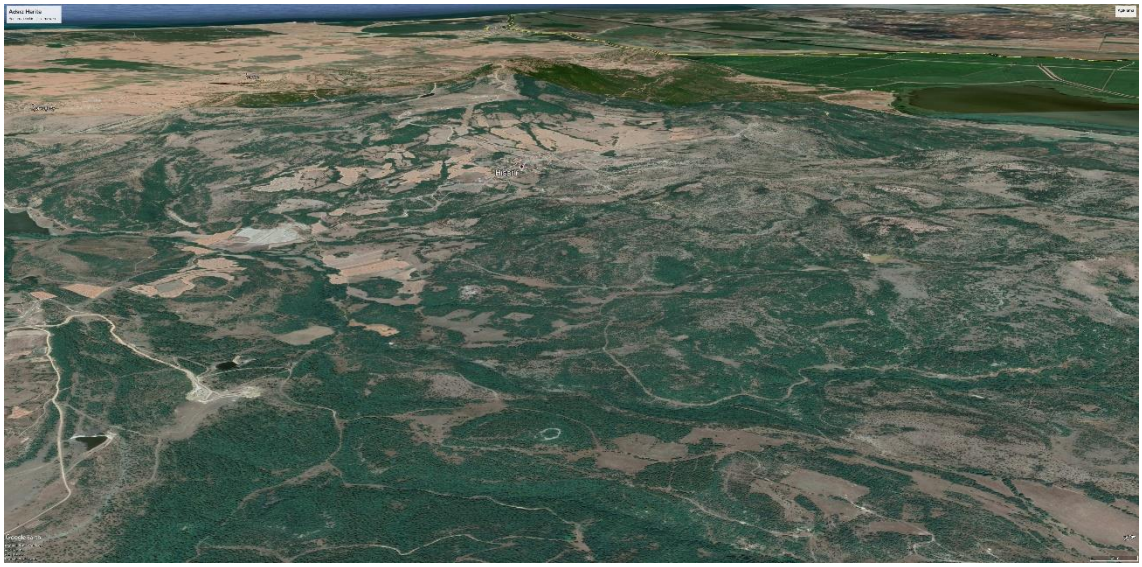
Dairesel tahkimatlı yapının yakın çevresinde, etrafını çevreleyen daha yüksek arazinin arkasında çok verimli ve geniş tarım arazileri bulunmaktadır. Dıştaki düz ve ekilebilir araziden, bu alanın sınırında bulunan yüksek arazinin hemen arkasına gizlenmiş durumdadır (Fot. 658, 659). Dairesel tahkimatlı alanın doğusu ve kuzeyinde bulunan bu verimli arazilerden elde edilen ürünlerin Yunanlılar ya da Traklar arasında kimlerin kontrolünde olduğu hakkında çok net bilgiler bulunmamaktadır. Özellikle Hisarlıdağın doğu ve kuzey tarafındaki geniş araziler Trakların kontrolünde olmalıdır. Muhtemelen Enez ve Meriç Nehri havzası boyunca kuzeye doğru olan kısımların bir kısmı Yunanlıların kontrolünde olsa da, diğer bölgeler (özellikle iç bölgeler) Trakların kontrolündedir. Zaten haritalarda da bu durum gösterilmektedir (Çiz. 4).

Sonuç olarak, Yunan dünyasının, Ege, Marmara ve Karadeniz de kurdukları koloniler vasıtasıyla deniz ticaretini hareketlendirmesiyle, kıyıya yakın iç bölgelerde de buna paralel olarak ticari faaliyetler yoğunlaşmış olmalıdır. Çünkü bu fazladan mal ihtiyacı, iç bölgelerde yetiştirilen ürünlere talep doğurmuştur. İç bölgelerde bulunan ve kabile yapısına sahip olan Traklar, çeşitli kabile şefleri vasıtasıyla Yunanlılarla olan bu ticareti yürütmüşlerdir. Bu ticaretin sonucunda elde ettikleri zenginliklerin bir göstergesi

olarak, Türkiye Trakya'sının Karadeniz ve Ege kıyı şeridine yakın benzer planda dairesel planlı kaleler inşa etmişlerdir. Enez yakınında bulunan Hisarlıdağ tahkimatlı alanı, Traklar tarafından Ege deniz ticareti için üs olarak kullanılırken, yakınındaki Yazır (Çandır) kalesi, Trak şefinin ikametgâhı olarak kale-ev şeklinde inşa edilmiştir. Bulunduğu düşük kodlu bir tepede ve doğal koruması olmayan bir alanda bulunması, yöneticinin kendini güvende hissetmesinin bir göstergesidir. Bunun sebebi, hemen takınında bulunan kalabalık nüfuslu, Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesidir. Muhtemelen, Karadeniz kıyısına yakın olan dairesel planlı kaleler her iki işlevi (Kale-ev, şefin kişisel ticari mallarının toplanıp, sevk edilmesi) birlikte üslenmişlerdir. Burada Yıldız Dağları ve çevresindeki tahıl ve diğer üretim malzemelerinin, güneydeki daha uygun hava şartları ve geniş arazilere sahip olan Ege bölgesinden daha kısıtlı olduğunu belirtmek gerekmektedir. Dolayısıyla Ege kıyı ticareti, Karadeniz'e göre daha fazla ürün ve mal alım-satımına açıktır ve buradaki ticaret daha kârlı olacaktır. Ayrıca Ege dünyası, içinde bulunan adalar, Akdeniz kıyılarındaki üretim fazlalıklarının ve çeşitliliğinin yakınında olması avantajıyla daha hareketli bir ticari ortam sunmaktadır.



Res. 658. Yazır (Çandır) Köyü Dairesel tahkimatlı yapının doğusundaki arazi yapısı (Google Earth, 2019**).**



Res. 659. (Önde) yüksek tepelerin arasında Dairesel Tahkimatlı Yapı Kalıntısı, (Arkada) en yüksek tepe Hisarlıdağ, (En Arkada) Enez ve ovası (Google Earth, 2019**).**

Yazır (Çandır) da bulunan dairesel planlı kale, daha önce Kırklareli il sınırları içinde bulunan dairesel kalelerle hem mimari hem de konumları sebebiyle kayıp olan halkaları tamamlayacak niteliktedirler. Dairesel kaleler, M.Ö. 7. yüzyıldan itibaren, Karadeniz ve Ege kıyılarında kurulmaya başlanan Yunan kolonileriyle birlikte artan ticari malzeme talebinin getirdiği gelişmeler sonucu, M.Ö. 5. yüzyılda, Trak toplumlarının bu ihtiyaca cevap vererek ticari faaliyete ortak olma sürecini açıklamaktadır. Yazır (Çandır) kalesi'de bu halkanın bir parçası olarak, M.Ö. 5. yüzyılda bir Trak kabile şefinin ihtiyaçları için kale-ev olarak yapılmış olmalıdır.

Kalıntı üzerinde ve çevresinde, yaz aylarında ve kurak mevsimde yaptığımız iki ziyaret esnasında yapılan yüzey araştırmaları sırasında, hiç seramik kalıntısı bulunamamıştır. Ulaşılması zor bir arazide bulunduğundan, yağmur sonrası girilebilecek bir alan değildir. Dolayısıyla çok önemli seramik kalıntısı verilerine ulaşılamamıştır. Kalıntı üzerinde yapılacak arkeolojik kazı çalışması sonucunda, dairesel kalenin iç yerleşimi, hangi süreçler arasında kullanıldığı, gibi birçok soruya daha net biçimde cevaplar verecek kanıtlara ulaşılabilecektir.

3.2. Savunma Duvar İzi Bulunmayan Muhtemel Kale Alanları

Edirne il sınırları içinde yaptığım kale araştırmaları sırasında, ziyaret edilen bazı köylerde kale olduğu söylenmiş, ancak bu alanlar incelendiğinde, hiçbir tahkimat izine rastlanmamıştır. Gösterilen yerlerin bazıları, coğrafi mevki olarak kale yapılmaya müsait olup, bölgede yaşayanların geçmiş hafızalarında yer almakta, bazıları ise hiçbir gerekçesi olmadan, sadece yüksek bir konumda bulundukları için kale mevkii olarak anılmaktadır. Duyumlar göz ardı edilmeden tüm bahsi geçen yerlere gidilerek, araştırılmıştır. Bu bölümde, sadece, geçmişte kale olabilme olasılığı taşıyan, çok zayıf izlere sahip ve kalıntıları görüldüğü rapor edilen yerler, çok kısa açıklamalarla ve birkaç görselle verilecektir. Ayrıca, kaynaklarda çok zayıf imalarla kale yapısı olduğu düşünülebilecek İpsala, Uzunköprü, Havsa gibi alanlar bulunmaktadır. Ancak günümüzde kale mimarisi ile ilgili ipucu verebilecek hiçbir izleri bulunmadığı ve lokasyonları da bilinmediğinden kataloğa dâhil edilmemişlerdir.

3.2.1. Hamzabeyli, Savunma Duvar İzi Bulunmayan Kale Alanı

Hamzabeyli köyü, Edirne'nin Lalapaşa ilçesine bağlı, Bulgaristan sınırında yer almaktadır. Edirne'ye 41 km., Lalapaşa'ya 17 km. uzaklıktadır. Köyde yaşayanlar burada bir kale bulunduğunu ifade etmektedirler. Köyün batı tarafında bulunan bahsi geçen alanda yapılan incelemeler sırasında kale ile ilgili en ufak bir duvar izi bulunamamıştır (Fot. 660). Ayrıca aynı alanda faaliyet gösteren bir taş ocağı, kale olduğu ifade edilen alanın yarısından fazlasını yıkmış durumdadır (Fot. 661). Ancak tepelik arazinin alt kısımında bir ayazma ve biraz üst tarafında mezar yapılarına ait tuğla kapak parçalarına rastlanmıştır (Fot. 662). Mevki olarak kale olmaya müsait bir alan olsa da, geçmişte kale olduğunu kanıtlayacak herhangi bir bilgi, resim, yazıt veya duvar izi bulunmamaktadır. Bu sebeplerden ötürü bahsedilen alanda önceden bir kale olduğu teyit edilememiştir.



Res. 660. Hamzabeyli köyünde kale olduğu söylenen araziden görünüm. Bölgede hiçbir duvar izi bulunmamaktadır (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res.661. Hamzabeyli köyünde kale olduğu söylenen arazide, taş ocağı işletmesinin çalışmaları sonrası değişen doğal yapı (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 662. Hamzabeyli köyünde, kale arazisi olarak gösterilen alanın aşağısında bulunan su kaynağı ve su haznesi (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.2.2. Dereköy, Savunma Duvar İzi Bulunmayan Kale Alanı

Dereköy, Edirne İlinin, Uzunköprü İlçesine bağlıdır. Edirne il merkezine 83 km., Uzunköprü ilçesine 16 km. uzaklıktadır. Eski ismi *Monastēraikon*'dur (Kuezler,2008: 328). Köyün güneydoğusunda bulunan bir tepe üzerinde kale olduğunu köyde yaşayanlar söylemişler ve bunun üzerine alana gidilerek incelenmiştir. Yine burada yaşayanlar, 1980'li yıllarda kale olduğu söylenen tepenin yakınında bir baraj inşa edildiğini, o tarihlerde tepeninde orman idaresi tarafından ağaç ekilerek ormanlaştırıldığı söylenmiştir. Bugün ağaçlar arasında büyümüş olan karaçalı bitkileri sebebiyle içinde dolaşması bile çok güç bir orman örtüsüyle kaplı olan tepede yapılan incelemeler sonucunda, yüzeyde herhangi bir duvar izine rastlanmamıştır. Ancak kalenin, Çamlıca kalesinde olduğu gibi toprak altına gömülmüş olma ihtimali bulunmaktadır (Fot. 663, 664).



Res. 663. Dereköy kalesinin bulunduğu söylenen tepenin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 664. Dereköy kalesinin bulunduğu tepenin üzerindeki arazinin bir bölümünün görünümü (Beksaç arşivi, 2015).

3.2.3. Beğendik Köyü Savunma Duvar İzi Bulunmayan Kale Alanı

Beğendik köyü, Edirne İli, Keşan İlçesine bağlı bir köydür. Edirne merkezine 115 km., Keşan İlçesine 10 km. mesafededir. Beğendik Köyünün eski isminin Hērōikon olduğu, köyün 4 km. uzağında "Hisartepe" olarak bilinen yerde bir kale bulunduğu ancak tamamen tahrip olduğu bildirilmiştir (Kuezler, 2008: 281). Bahsedilen alana gidilmiş ve burada, geniş çaplı kazı çalışması yapılmış olan taş ocağı bulunduğu anlaşılmıştır. Tepenin büyük bir bölümü taş çıkarma sırasında yok edilmiştir (Fot. 665, 666) . Kale ilgili hiçbir duvar izi bulunmamaktadır. Alanda Orta Çağ dönemi tuğla ve günlük kullanım eşyasına ait sırsız seramik parçaları bulunmuştur (Fot. 667). Günümüzde kale ile ilgili bir duvar izi bulunmamaktadır.



Res. 665. Beğendik köyü kalesinin bulunduğu alanın (tepenin) günümüzdeki durumu (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 666. Beğendik köyü kalesinin bulunduğu alandan (tepeden) çevredeki arazinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 667. Beğendik köyü kalesinin yer aldığı alanda bulunan, ortaçağa ait sırsız tuğla ve seramik parçaları (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.2.4. Mercan Köyü, Savunma Duvar İzi Bulunmayan Kale Alanı

Mercan, Edirne İlinin, Keşan İlçesine bağlı bir köydür. Edirne merkezine 127 km., Keşan İlçesine 17 km. uzaklıktadır. Köyün adının, burada türbesi de bulunan Mercan Baba'dan geldiği bilinmektedir. Köyün yakınında, Saros körfezinden gelen eski yolun buradan geçtiğini gösteren, birçok gözlü, diğeri tek gözlü iki köprü bulunmaktadır (Fot. 668, 669). Köyün yakınındaki bir tepe üzerinde, köyün sakinleri tarafından kale olduğu söylenmiştir. Kale olduğu söylenen tepeye gidilerek alan incelenmiş, herhangi bir duvar izine rastlanmamıştır (Fot. 670). Sadece alanda birkaç tane Orta Çağa ait tuğla parçalarına rastlanmıştır. Her ne kadar alan kale yapılmaya müsait bir konumda olsa da, tarihsel kaynak araştırmaları sonucu bilgiye ulaşılamaması ve yüzey buluntularının yetersiz verileriyle burada bir kale bulunduğunu teyit edecek kalıntılar bulunmamaktadır. Ancak, bu alanda yapılacak arkeolojik sondaj ya da kazı çalışmasıyla, kale olup olmadığı anlaşılabilecektir.



Res. 668. Mercan köyü yakınında bulunan çok gözlü köprü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 669. Mercan köyü yakınında bulunan tek gözlü köprü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



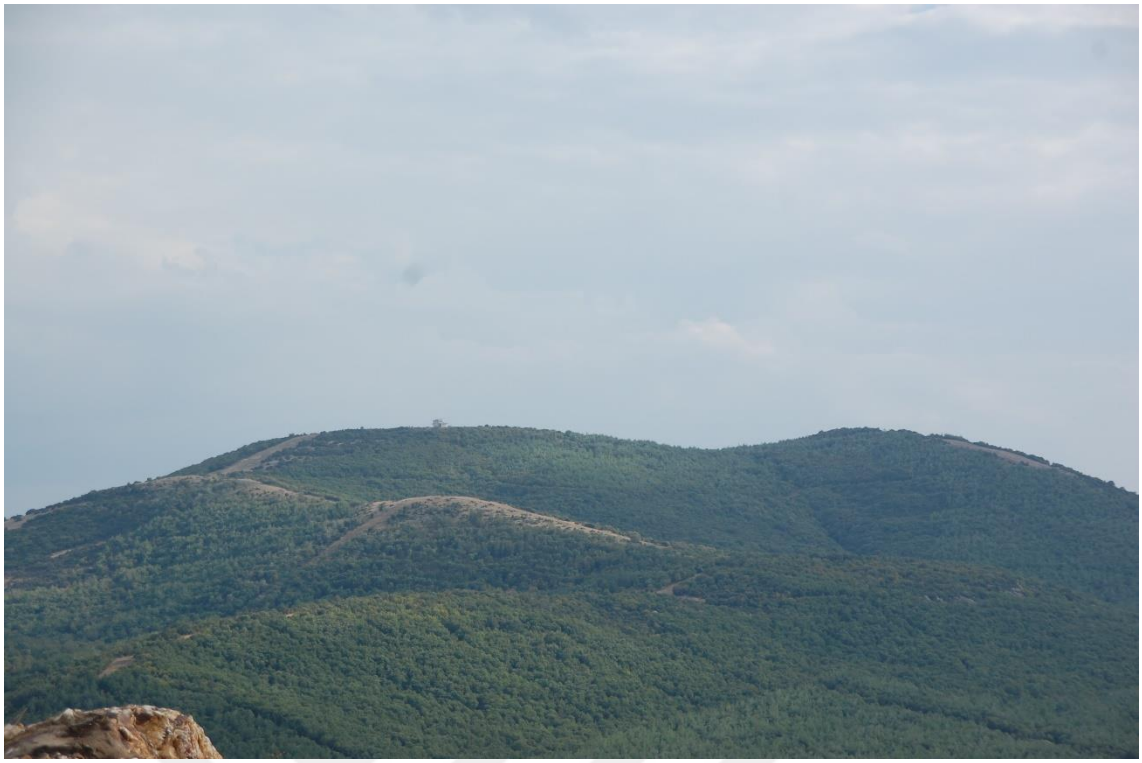
Res. 670. Mercan köyünde kale olduğu söylenen tepenin üstündeki alan (Beksaç arşivi, 2015).

3.2.5. Hızır İlyas Tepe'de, Savunma Duvar İzi Bulunmayan Kale Alanı

Hızır İlyas Tepe, Yeşilköy ve Kızkapan köyleri arasında yer alan yüksek bir tepedir. Yüksekliği 364 m.'dir. Keşan' a yaklaşık 20 km. uzaklıktadır. Kale olduğu söylenen alan, tüm çevreye hâkim konumda bulunan, Hızır İlyas Tepenin en üstündeki düz alandır. Günümüzde burada bir yangın gözetleme kulesi bulunmaktadır (Fot. 671, 672). Tepede yapılan incelemeler sırasında, önceden bir yapı kalıntısını teyit edecek çok sayıda taş bulunduğu görülmüştür. Ancak bu kalan taşlar bir yapının izlerini verebilecek durumda değildir. Alanın her tarafına yayılmış durumdadırlar (Fot. 673, 674). Bulunduğu yüksek konum sebebiyle, hemen yakınındaki Karahisar Kalesi, doğusundaki Keşan Kalesi ve Çamlıca Kalesi ile göz teması kurulabilecek konumdadır. Yüzeyde dağılmış durumda bulunan bir yapıya ait taş kalıntılarına dayanarak, eskiden burada bir kale olduğu düşünülebilir. Muhtemelen askeri amaçlı olarak, aşağıdaki geniş arazinin ve yol şebekesininin güvenliğini kontrol etmek için kurulmuş gözetleme ve savunma ağının bir parçası olmalıdır. Günümüzde yapının mimari durumu hakkında ipucu verecek hiçbir iz kalmamıştır (Fot. 675).



Res. 671. Hızır İlyas tepenin uydudan görünümü (Google Earth, 2019).



Res. 672. Hızır İlyas Tepenin, Karahisar Tepeden görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 673. Hızır İlyas Tepede, dağılmış durumda bulunan yapı taşlarından bir görünüm (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 674. Hızır İlyas Tepenin üzerindeki alanın, orman gözetleme kulesinin üstünden, doğu bölümünün görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 675. Hızır İlyas Tepenin güneydoğu bölgesinde bulunan, bir yapıya ait dağılmış taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.2.6. Teslim Tepe'de, Savunma Duvar İzi Bulunmayan Kale Alanı

Teslimtepe, Edirne İli, Keşan İlçesine bağlı olan Yenimuhacir Köyünün yakınındadır. Yenimuhacir köyü, Edirne'nin güneyinde, Keşan'ın doğusunda yer almaktadır. Edirne merkeze 114 km., Keşan'a 8 km. uzaklıktadır. Köyün 2,5 km. yakınından, Tekirdağ – Keşan arasında bağlantıyı sağlayan E-84 karayolu geçmektedir.

Teslimtepe, Yenimuhacir köyünün güneydoğusunda bulunan, etrafındaki ovaya hâkim bir konumda, yüksek bir tepedir. Üzerinde, çağımızda yapılmış orman gözetleme kulesi bulunmaktadır (Fot. 676, 677). Köyde yaşayanlar bu tepenin üstünde eskiden bir kale olduğunu ifade etmektedirler. Kalenin bulunduğu alana gidilerek inceleme yapılmıştır. Tepenin üzerinde bulunan düz ve hafif eğimli arazide iş makinasıyla yapılan düzeltme çalışmaları sırasında, tepenin eğimli orman arazisi içine yoğun bir şekilde, bir yapı için çeşitli büyüklüklerde yontulmuş taşların süpürüldüğü görülmüştür (Fot. 678, 679). Düzlenen geniş alanın iki tarafındaki, meyilli arazide birikmiş olan bu taşlar, burada eskiden bir yapı kalıntısı olduğunu kanıtlamaktadır. Kabaca, çeşitli büyüklüklerde kesilmiş taşlar, burada moloztaş duvar örgülü bir yapı olduğunu göstermektedir.



Res. 676. Teslimtepe'nin uydudan görünümü (Google Earth, 2019**).**



Res. 677. Teslimtepe üzerinden kuzeydoğu arazinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 678. Teslimtepe'nin üzerindeki düz alanın kuzeyindeki eğimli arazi içinde tespit edilen yapı taşları (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 679. Teslimtepe üzerinde yapılan tesviye çalışmaları sırasında, etrafındaki eğimli araziye sürülen yapı taşı kalıntıları (İ.H. Kurtuluş, 2018).

Teslimtepe üzerinde, yangın gözetleme kulesi ve çevresinde düzeltme çalışmaları yapılan alan içinde hiç duvar izi bulunmamaktadır (Fot. 680). Muhtemelen, bu alanda bulunan yapı kalıntıları, yapılan düzleme çalışmları sırasında tepenin etrafında bulunan meyilli araziye sürülmüştür. Tepenin üzerindeki alanın özellikle kuzey ve kuzeybatı yönündeki dik eğimli orman kaplı arazi sınırında, çok fazla sayıda birikmiş yapı taşları bulunmaktadır (Fot. 681, 682). Alanda herhangi bir duvar izi kalmadığından, burada önceden yer alan yapı hakkında bir bilgi vermemektedir. Ancak bulunduğu yüksek alan, Keşan kalesinin bulunduğu tepeyle göz teması kurulabilecek konumu ve etrafındaki araziye hâkimiyeti, burada önceden varolan yapının, bir kaleye ait olabileceğini desteklemektedir (Fot. 683). Muhtemelen, Bizans dönemine ait, Keşan Kalesi, Çamlıca Kalesi, Karahisar Kalesi, Hızır İlyas Tepe ile bağlantılı olarak, Teslimtepe'de önceden bulunan yapı, bu aşırı yükseklikteki tepeler üzerinde kurulan ve askeri amaçla oluşturulan birbiriyle bağlantılı kaleler zincirinin bir halkası olmalıdır.



Res. 680. Teslimtepe üstünde bulunan yangın gözetleme kulesi ve etrafında hiç taş kalıntısı yoktur. Doğu yönünde temizlenen alanın görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 681. Teslimtepe'nin kuzeyindeki eğimli araziye atılmış taşların bir bölümünün görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 682. Teslimtepe'nin kuzeydoğusundaki eğimli araziye atılmış taşların bir bölümünün görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 683. Teslimtepe'den, Keşan kalesinin bulunduğu tepenin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.2.7. Akhoca Köyünde, Savunma Duvar İzi Bulunmayan Kale Alanı

Akhoca Köyü, Edirne İlinin, Keşan İlçesine bağlıdır. Edirne il merkezine 138 km., Keşan'a 28 km. uzaklıktadır. Kale olarak nitelenen yer, köyün yaklaşık 1 km. kuzeyinde, Kaletepe mevkiinde bulunan ve verimli bir ovanın güney sınırında, yüksek konumda bulunan düz bir alandır (Fot. 684, 685). Kalenin sınırlarını belirleyecek herhangi bir duvar izi bulunmamaktadır. Kale olduğu söylenen alan, köyün yer aldığı güneydeki araziye göre, kuzeyindeki ovanın bulunduğu kısımda nispeten daha yüksek bir konumdadır (Fot. 686). Alan içinde küçük taşlar bulunsa da, bunlar kale inşa etmek için yeterli büyüklükte taşlar değildir (Fot. 687). Daha büyük taşların köye götürülerek bina inşasında kullanıldığı düşünülse bile, kale olduğu söylenen alanda hiç bulunmaması dikkat çekicidir. Mevcut durumdaki alanda, kale yapısına işaret edecek bir duvar veya başka iz bulunmamaktadır. Bu yetersiz yüzey verileriyle önceden burada bir kale bulunduğunu söylemek zordur. Net bir yorum yapabilmek, ancak yapılacak arkeolojik bir sondaj veya kapsamlı bir kazı çalışmasıyla mümkündür.

Kaletepe alanı içinde, birkaç tane, dönemini tam yansıtmayan, küçük kırmızı hamurlu parça bulunmuştur. Ancak bölgede yakın zamanda yapılan bir çalışma sırasında, Kaletepe alanında Roma İmparatorluk Dönemi ile sonrasına buluntular olduğu, 3. yüzyıl sonrası yerleşim için bu alanın tercih edildiği ileri sürülmüştür (Karaca, 2019: 101).

Kalepenin hemen kuzeydoğu yanında, biraz daha alçak kodda Kuğuburnu mevkii bulunmaktadır (Fot. 688). Bu alanda çok sayıda seramiğe rastlanmıştır. Helenistik döneme ait bu seramikler, yüzeyde bile yoğun şekilde kendini göstermektedir. Bu konu ilgili yapılan bir çalışmada, alanda bulunan seramik parçaları değerlendirilmiş, M.Ö. 7-6 ve 4. yüzyıllara ait oldukları bildirilmiştir (Karaca, 2019: 100-101).



Res. 684. Akhoca köyü, Kale Tepe mevkiinde kale olduğu söylenen alanın iç kısmının genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 685. Akhoca köyü, Kale Tepe mevkiinde kale olduğu söylenen alanın kuzeydoğu bölümü ve arkasında yer alan ova (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 686. Akhoca köyü, Kale Tepe, ovadan yüksek bir konumdadır (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 687. Akhoca köyü, Kale Tepe'de, arazi içinde görülen küçük taşlar (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 688. Akhoca köyü, Kale Tepe'den, Kuğu burnu mevkiinin görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2018).

3.3. Üzerinde Arazi Çalışması Yapılmayan, Önceden Üzerinde Çalışılan ve Hakkında Bilgi Bulunan Kale Alanı

Saros körfezi içinde, Gökçetepe Kalesinin güneydoğusunda üç ada bulunmaktadır (Fot. 689). Askeri bölge olan adaya gidilmemiştir. Ancak, bu adalardan en büyük olanının üzerinde arazi çalışması yapılmış ve bazı duvar izlerine rastlanarak, belgelenmiş ve yayınlanmıştır (Türker, 2015: 316).



Res. 689. Gökçetepe Kalesinin güneydoğusundaki, Saros Körfezi Üç Adalar (Google Earth, 2019).

3.3.1. Saros Körfezindeki Büyük Ada

Ege Denizinin kuzeyinde bulunan, Antik Çağda Melas Kolpos, Osmanlı Döneminde Muarız Körfezi, günümüzde ise Saros Körfezi adıyla anılan bölgenin güneyinde Gelibolu Yarımadası, kuzeyinde Trakya kıyıları yer almaktadır. Saros körfezi 75 km. uzunluğunda ve 35. km. genişliğindedir. Saros Körfezi, Osmanlı döneminde önce Rumeli Beylerbeyliğine bağlı Derya Beyliği niteliğindeki Gelibolu Sancağının bir parçasıyken daha sonra Barbaros Hayrettin Paşa'nın 1533'te Osmanlı İmparatorluğu'nun hizmetine girmesiyle teşkil ettirilen Cezayir-i Bahri-i Sefid Eyaletine dâhil edilmiştir. 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesiyle, Edirne Vilayetinin bir sancağı (livası) haline dönüştürülen Gelibolu ile birlikte Saros Körfezi ve çevresinin de bu düzenleme ile Edirne Vilayetine bağlanmıştır. Saros Körfezinin kuzey tarafında sırasıyla Minikada, Küçükada ve Büyükada (Panagia-Panaia) olmak üzere üç ada bulunmaktadır. Mera vasfındaki Büyükada 301.000 m².'lik yüzölçüme sahip adanın güneybatısında doğal bir liman bulunmaktadır (Durmuş, 2018: 35-36).

Saros'daki Büyükada'da bir savunma yapısının varlığı 19. yüzyılın gravürlerinde görülür. Büyükada 3 tepeden oluşmaktadır. Kuzeydoğudaki ilk tepe 52 m. yüksekliğindedir. Bu tepenin kuzeybatı ve kuzeydoğusundaki savunma duvarlarının izleri tespit edilebilmiştir. Ayrıca, güneyde dikdörtgen planlı bir kalıntı tespit edilmiştir. İkinci tepe 30 m. yüksekliğindedir. Duvar parçaları kısmen her iki tepeyi birbirine bağlamaktadır ve doğu sınırında takip edilebilmektedir. 30 m. yüksekliğindeki tepenin güneybatısında 16 m. yüksekliğe kadar uznanan duvar izleri kısmen görülebilmektedir. Bu noktada küçük bir savunma yapısı var. Bu yapı, Osmanlı döneminin malzeme ve teknik özelliklerini gösterir. Öte yandan, adanın doğu, güneydoğu ve kuzeydoğusundaki yüzeyde parçalar halinde tespit edilen duvar izleri, tepedeki 52 m. yükseklikten başlayarak güneybatı cepheye kadar uzanan, Bizans dönemi savunma duvarlarına ait olmalıdır. Yüzeyde bulunan seramikler de, bunu desteklemektedir. Adanın batısındaki üçüncü tepe 27 m. yüksekliğindedir. Güneybatıdaki ilk tepeden üçüncü tepeye uzanan duvar parçaları tespit edilmiştir. Buna göre, yaklaşık 20 m. yükseklikteki bir sınırla, adayı çevreleyen bir sur duvarı olduğu belirtilebilir (Türker, 2015: 316) (Fot. 690, 691). Tanımlanan adadaki bu yapı izleri, Osmanlı arşiv belgelerinde geçen başta Manastır olmak üzere, Kale-i Cedid, Kale Camii, Camii Cedid ve Kale-i Cedid Tabyası'na ait olmalıdır (Durmuş, 2018: 37).



Res. 690. Saros Körfezindeki Büyükada (Google Earth, 2019).



Res. 691. Saros Körfezindeki Büyükada'nın Kuzey cephesinin Görünümü (http//www.sadillikoyu.yetkin-forum.com/t289-saros-adalar-geziyoruz)

Piri Reis'in Kitab-ı Bahriye'sinin ikinci bölümünde yer alan, 16. yüzyılın başına ait Saros Körfezi haritasında Üç Adalar gösterilmiş olsa da, adaların adları belirtilmemiş, Büyükada üzerinde de her hangi bir yapıya yer verilmemiştir. Aikaterini Laskaridis

Foundation Library koleksiyonundaki Fransız arkeolog ve gezgin Jean-Baptiste Lechevalier'in (M.S.1752-1836) 1800 yılına ait Marmara haritasında Büyükada, I. Panaia Monastère (Panaia Manastırı) olarak gösterilmiştir (Durmuş, 2018: 37)

Kalenin inşa tarihiyle ilgili elimizde herhangi bir belge bulunmamaktadır ancak 1731 yılına ait Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgesinde, adada yer alan manastırın bir bölümünün kaleye dönüştürülmüş olduğu anlaşılmaktadır. Yine aynı belgede manastırdaki eşya ve hayvanların keşişlere ait olduğu belirtilmiş ve kale dizdarı tarafından bu mallara müdahale edilmemesine dikkat çekilerek, bu mallar, her ne şekilde ve kim tarafından olursa olsun alıkonulmaktan men edilmiştir. Kale-i Cedid (Manastır) Kalesinde görev yapan yeniçerilerin ulufeleri ise 1746 yılı kayıtlarına göre Gelibolu Gümrüğü tarafından karşılanmış ve bir senelik üç bin küsur akçeyi bulmuştur. 1759 tarihli belgeden ise kalede 35 askerin görev yaptığı öğrenilmektedir. Dergâh-ı Ali Topçu sınıfı tarafından tahkim edilen kalede 1759 yılında kalenin surları ile diğer yapıların da tamiratları yapılmıştır. 1765 tarihli belgeden adada biri kale içerisinde olmak üzere iki adet caminin olduğu öğrenilmektedir. Söz konusu bu belgeden Manastır Kalesi Camii'nin mevcut olduğu ya da camiye dönüştürülen bir yapı olduğu, Camii Cedid'in ise adından da anlaşılacağı üzere yeni inşa edildiği anlaşılmaktadır (Durmuş, 2018: 37-38).

Saros Körfezi sahil şeridinin ve Gelibolu Yarımadası'nın güvenliğinin sağlanması adına Büyükada, Osmanlı Döneminde hem bir çeşit erken uyarı merkezi görevini üstlenmiş hem de olası saldırılarda bir ön cephe vazifesinde bulunmuştur. Çanakkale Savaşları sırasında açık bir hedef durumunda olan Büyükada, İtilaf Devletleri donanması tarafından Saros Körfezi'nin sürekli olarak bombardımana tutulduğu düşünülürse, Büyükada'daki başta Kale-i Cedid olmak üzere diğer yapıların da bu dönemde büyük bir tahribat yaşadığı söylenebilir (Durmuş, 2018: 39; Erickson, E.J. 2001, 981-1012).

Yapılan bu araştırmalar sırasında, Saros Körfezinde yer alan Büyükada'da, önceden tahkimat duvarı bulunan bir manastır olduğu, daha sonra Osmanlı İmparatorluğu zamanında, 18. yüzyıl ortalarında bir kale inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, bugün çok az kalmış birkaç duvar izi bulunduğu tespit edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DEĞERLENDİRME

Edirne il sınırları içindeki kalelerin anlatıldığı katalog bölümünde, her kale için geniş bir değerlendirme yapıldığından, aynı konular tekrar edilmeyecektir. Tez çalışması sonucunda, bulunan kalelerin fiziki ve işlevsel durumu, arazideki yayılım alanları gibi istatistik açısından ortaya çıkan genel görünüm değerlendirilecektir.

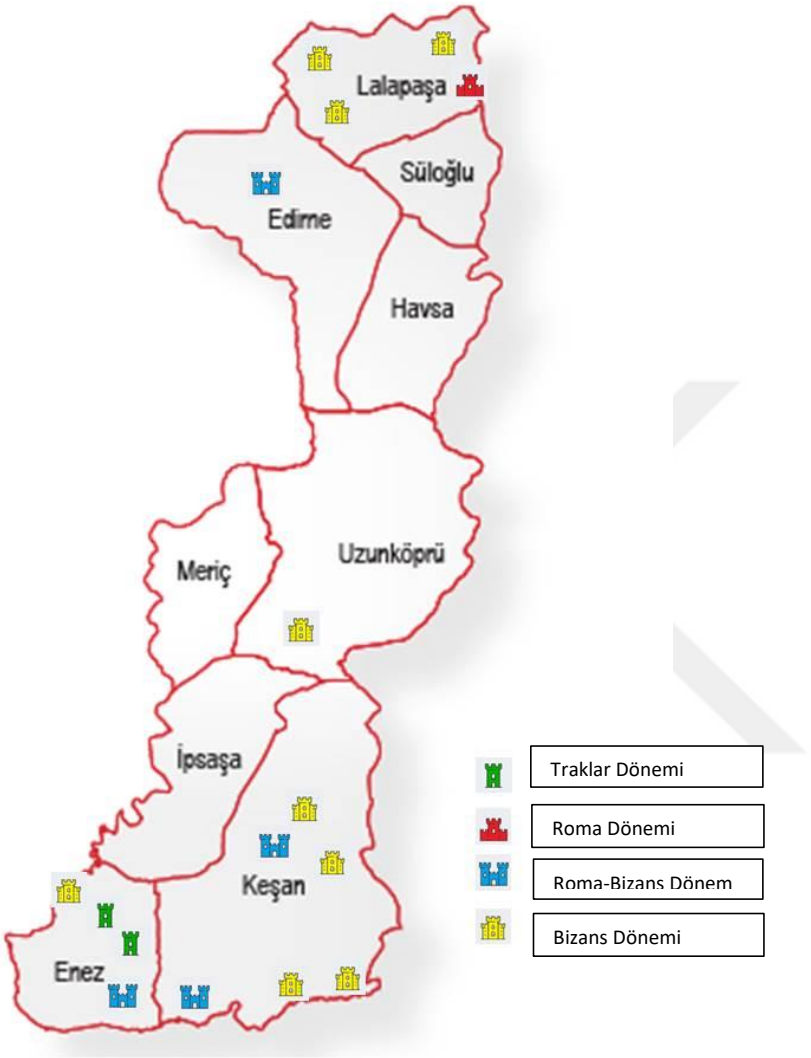
Edirne il sınırları içinde, Edirne merkezde olan Edirne Kalesi haricindeki diğer kaleler, Lalapaşa, Uzunköprü, Keşan ve Enez ilçe sınırları içinde yer almaktadır. Süloğlu, Havsa, Meriç ve İpsala ilçe sınırları içinde kale kalıntısı günümüze ulaşmamıştır. Kalelerin Edirne il sınırları içinde kuzey ve güney bölgelerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Muhtemelen bu durum, Via Egnetia ve Via Militaris ana yollarıyla ilgilidir. Bu iki ana artere yakın bölgelerde kale yapılarının daha çok inşa edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca, güneyde, Saros körfezi sahil şeridininde, mevcut olan hareketli ticari ortam sebebiyle, kale kurmak için her çağda önemli olduğunu gösteren çok sayıda kale kalıntısı bulunmuştur. Edirne il sınırları içinde, savunma duvar izi bulunan 16 adet kale ve tahkimatlı alan vardır (Çiz.55; Tab.1). Savunma duvar izi bulunan kalelerin Edirne il sınırları içinde yayılımı, Edirne merkezde 1 kale (Edirne Kalesi), Lalapaşa ilçesinde 4 kale (Vaysal Kalıntısı, Ömeroba Kalesi, Dombay Kalesi, Sinanköy Kalesi), Uzunköprü ilçesinde 1 kale (Altınyazı Kalesi), Keşan ilçesinde 6 kale (Keşan Kalesi, Çamlıca Kalesi, Karahisar Kalesi, Gökçetepe Kalesi, Mecidiye Kalesi, Yayla Kalesi), Enez İlçesinde 4 kale (Enez Kalesi, Karaincirli köyü Kulesi, Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi ve Yazır dairesel tahkimatlı yapısı) olarak tespit edilmiştir.

Savunma duvar izi bulunmayan muhtemel kale alanları (Lalapaşa'da, Hamzabeyli kale alanı, Uzunköprü'de, Dereköy Kale alanı, Keşan'da, Beğendik köyü kale alanı,

Mercan Köyü kale alanı, Hızır İlyas Tepe kale alanı, Yenimuhacir köyü, Teslim Tepe kale alanı, Akhoca köyü kale alanı olmak üzere 7 tanedir. Böylece Edirne il sınırları içinde kale olan ve olabilecek 23 alan incelenmiştir (Çiz. 56). Ayrıca, Saros Körfezi'nde bulunan Üç Adaların en büyüğü Büyükada üzerindeki, Osmanlı İmparatorluğu Döneminde yapılan (18. yüzyılın ilk yarısı) ve bugün çok az izleri kalmış bulunan kale, daha önce yapılmış çalışmaların verileriyle anlatılmıştır. Böylece toplam 24 kale ve kale alanı çalışmaya dâhil edilmiştir. Edirne il sınırları içinde kale kalıntısı bulunan alanlar, kale olabilecek alanlardan daha fazladır (Tab. 2).

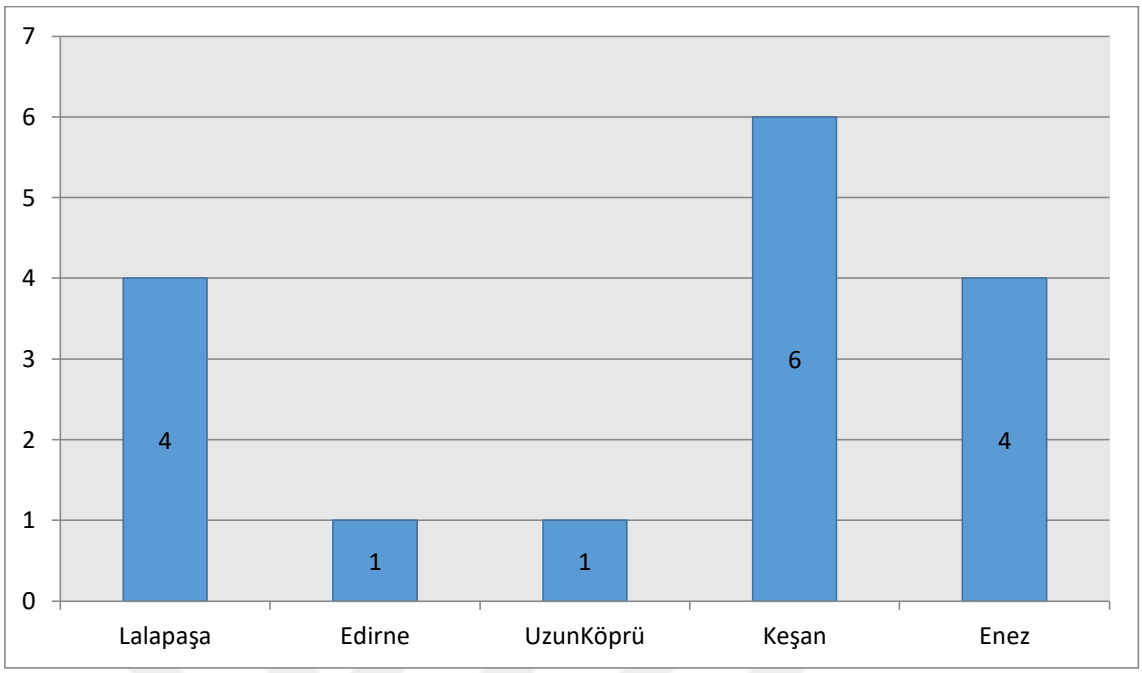
EDİRNE İL SINIRLARI İÇİNDEKİ SAVUNMA DUVAR İZİ BULUNAN

KALELERİN ARAZİDEKİ DAĞILIMLARI

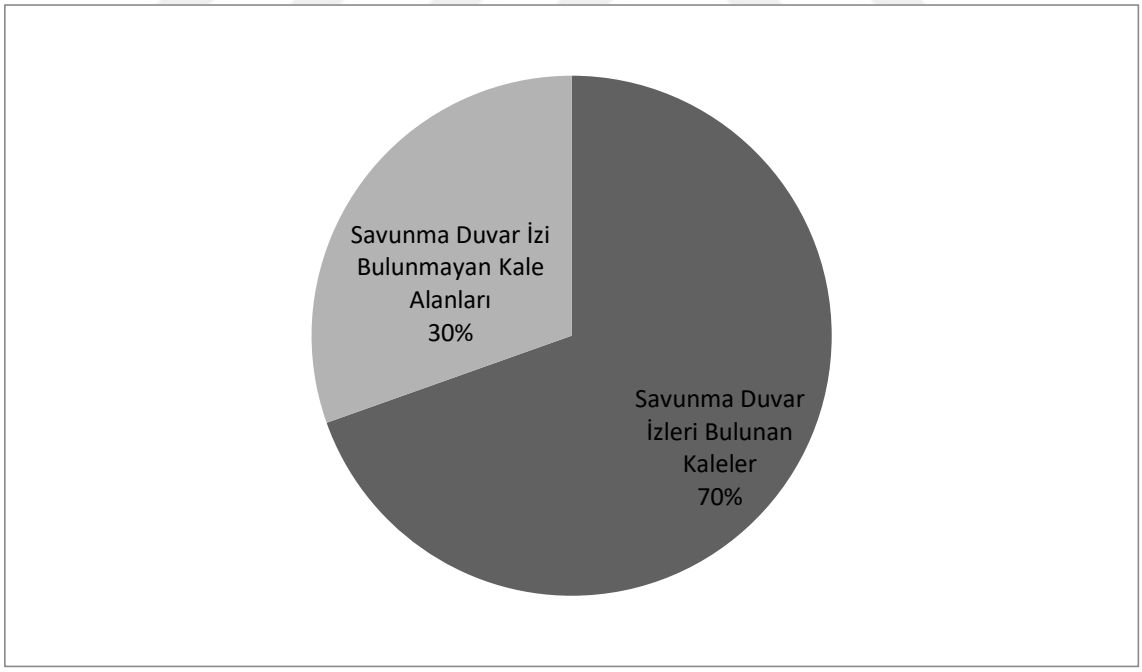


Çiz.55. Edirne İl Sınırları İçindeki Savunma Duvar İzi Bulunan Kalelerin Arazideki Dağılımları (A. Neslihan Kurtuluş, 2019)

KALELERİN BULUNDUKLARI İLÇELERE GÖRE SAYISAL DAĞILIMI

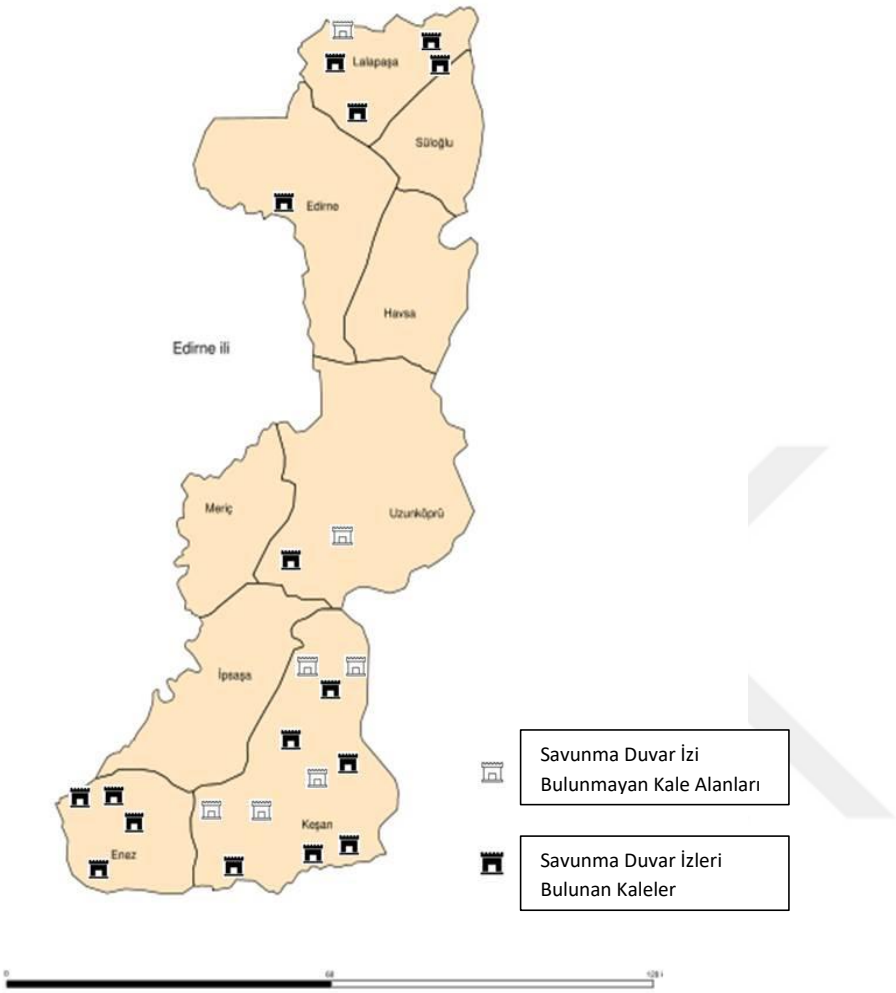


Tab. 1. Kalelerin Bulundukları İlçelere Göre Sayısal Dağılımı (A. Neslihan Kurtuluş, 2019).



Tab. 2. Savunma Duvar İzleri Bulunan Kaleler ve Savunma Duvar İzi Bulunmayan Kale Alanlarının Yüzdelik Dağılımı (A. Neslihan Kurtuluş, 2019).

EDİRNE İL SINIRLARI İÇİNDEKİ TÜM KALELER VE KALE ALANLARI



Çiz. 56. Edirne İl Sınırları İçinde Tespit Edilen Tüm Kale ve Kale Alanları (A. Neslihan Kurtuluş, 2019).

Edirne il sınırları içinde tespit edilen kalelerin, dağılım sayıları farklı olsa da, genel olarak üç kültür çevresiyle ilgili oldukları anlaşılmaktadır. Bulunan kaleler, Traklar, Roma ve Bizans dönemlerine aittirler. Ancak, kaleler kuruldukları zamandan, terk edildikleri zamana kadar değişmeden kalabilecek en son yapılardır. Zaman içinde çoğunlukla birden fazla saldırıya uğramışlar, surlarında meydana gelen tahribatlar sebebiyle birçok kez tamir edilmişledir. Bazı durumlarda, kısa süreçler arasında da olsa, başka bir topluluk tarafından ele geçirilmişler, başka bir kültür çevresinin anlayışıyla

onarılmışlardır. Bazen farklı kültür çevresine verilmişler, bakımları kaleyi kullananlar tarafından yapılmış, bu durum duvar işçiliğinin farklı ögelerini içinde taşımasına sebep olmuştur. Ya da kalenin kurulduğu arazinin, sonradan başka bir kültür topluluğu tarafından ele geçirilmesiyle, yeni gelenler, yaptıkları tamirat sırasında, kaleyi kendi kültür ve zamanının bilinen teknikleriyle onarmışlardır. Bu sebeplerden dolayı kale surları, uzun bir süreç içinde kullanıldıklarında, farklı duvar izlerini barındırırlar. Örneğin Edirne Kalesi, Romalılar zamanında yapılmış, sonradan gelen Bizanslılar ve Osmanlılar tarafından kullanılırken, çeşitli dönemlerde tamir görmüştür. Dolayısıyla surların üzerinde farklı çağlara ve kültürlere ait duvar kalıntılarına sahiptir.

Edirne il sınırları içinde bulunan kaleler, Enez Kalesi hariç, temel seviyesinde kalıntılarıyla günümüze ulaşabilmiştir. Belki biraz da Edirne Kalesi. Temel seviyesinde duvarları görülebilen kale kalıntılarının duvar dokusunun tamamı hakkında bilgi edinebilmek, kısıtlı veri sebebiyle mümkün değildir. Çoğunun uzun süreçler içinde kullanıldığını bilmemize rağmen, kalenin yaşamı boyunca geçirdiği değişim, yetersiz yükseklikteki duvar dokusundan izlenememektedir.

Edine il sınırları içinde bulunan kaleleri çok çeşitli sınıflamalar altında değerlendirmek mümkündür. Kaleler, tezin katalog kısmında tanıtılan kalelerden elde edilen verilerle, aşağıdaki beş ana başlık altında değerlendirilecektir.

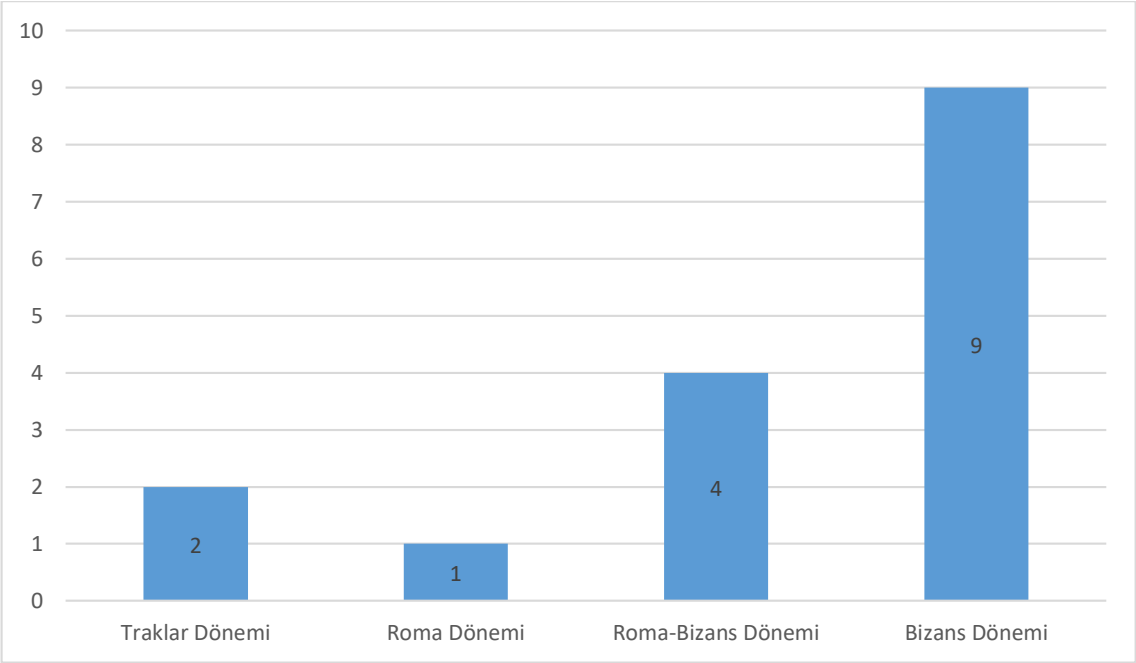
1. Kalelerin yapıldığı dönem
2. Kalelerin yapılma amaçları (işlevleri)
3. Kalelerin yapıldığı malzeme
4. Kalelerin bulunduğu araziler
5. Kalelerin Plan Özelliklerinin Değerlendirmesi

Edirne il sınırları içinde bulunan kaleler, farklı çağlara, farklı işlevlere, farklı kurulum alanlarına, farklı taş duvar tekniğine sahiptir. Ayrıca ortak noktaları da bulunmaktadır.

4.1.Kalelerin Yapıldığı Dönemlerin Değerlendirilmesi

Bölgede yapılan çalışma sırasında Traklar, Romalılar ve Bizanslılar'dan kalan farklı çağlara ait kaleler bulunmuştur (Tab.3). Ancak, dört kale, Bizans döneminde faal olmakla beraber, geçmişinin Roma dönemine kadar gittiği-gidebileceği değerlendirilmiştir. Bunlardan Edirne Kalesinin Roma dönemi kesinlikle bilinmekte, Karahisar Kalesi, Yayla Kalesi ve Karaincirli Gözetleme Kulesinin ilk kuruluşunun Roma dönemi olabileceği yüzey verileri ve tarihi olaylarla desteklenmekle beraber kesin değildir. Bu sebeple bu kaleler Roma-Bizans dönemi olarak sınıflandırılmışlardır. Ömeroba Kalesi ise, plan tipi ve yüzey buluntularıyla Roma Kalesi olma ihtimali güçlü bir kalıntı olarak öne çıkmaktadır. Bu sebeple yapı formu ve taş işçiliği gibi özellikleri birbirlerinden farklıdır. En fazla kale kalıntısının Bizans döneminden günümüze ulaştığı anlaşılmıştır (Tab. 3).

KALELERİN TARİHİ DÖNEMLERE GÖRE SAYISAL DAĞILIMI



Tab. 3. Kalelerin Tarihi Dönemlere Göre Sayısal Dağılımı (A. Neslihan Kurtuluş, 2019).

4.1.1.Traklar Dönemi Kalelerinin Değerlendirilmesi

Türkiye Trakyası, M.Ö. 7. yüzyıldan önce, bölgeye hâkim olan ve küçük kabileler halinde yaşayan geniş bir araziye yayılmış bulunan Traklar'dan oluşmaktaydı. Bu topluluklar dışa kapalı, kendi kendilerine yeten kısıtlı bir ekonomik ortamda yaşıyorlardı. Vadi tabanlarındaki düz alanlarda kısıtlı tarımın yanısıra, hayvancılık ve bakir doğa ortamı içinde yapılan avcılık diğer besin kaynaklarıydı. Tahkimatı ve savaş ganimetleri bulunmayan Demir Çağ toplumu, nispeten huzurlu bir toplum olarak kabul edilebilirdi. Bu dönemde Meriç Nehri kıyıları, verimli tarım arazileri sebebiyle, önemli bir yerleşim alanı bölgesi olması yanısıra, ulaşım için de önemli bir yer tutuyor olmalıdır. Bu dönemde gelişmiş ve kapsamlı ticaretten ziyade, yakın kabilelerin takas yoluyla gerçekleştirdikleri küçük boyutlu bir ticari ortamdan bahsedilebilir. İhtiyaçlar da, tüketim de kısıtlıdır. Yol olarak, doğal patikalar ve geçitler kullanılmaktadır. Ancak bu dönemin anlayışı ve gelişen olayları hakkında yazılı bilgi yoktur. Traklar dönemi ile ilgili çalışmalar, günümüzde farklı ülkelerin sınırları içinde kalan, Trakya'nın farklı alanlarında yapılan arkeolojik kazı ve yüzey araştırmaları henüz yetersiz olduğundan ve kordine edilmediğinden çok az bilgi sunmaktadır.

Bazı araştırmacılara göre, Trakya hala yerleşim kalıpları ve hiyerarşileri üzerine araştırmalar açısından "kaybedilmiş" bir kıtadır (Archibalt, 2010: 165).

M.Ö. 7. yüzyıldan sonra, Ege, Marmara ve Karadeniz kıyılarına Yunan kolonileri kurulmaya başlanmıştır. Bu durum, Trakya bölgesinde yaşayan Trakların yaşamlarında önemli değişikliklere yol açmış olmalıdır. Kıyı bölgeleriyle temas içinde olan Trak kabile reisleri, kurulan Yunan koloni merkezleriyle ticari ilişkilere başlamışlardır. Bu durum, önceden de anlatıldığı gibi tarihi kaynaklar tarafından da teyit edilmektedir.

Özellikle M.Ö. 5. yüzyıldan itibaren, değişen bu ekonomik koşullar, Trakların sosyal ve askeri anlayış tarzlarının da değişmesine sebep olmuştur. Kıyı bölgelerde, koloniler sebebiyle artan mal talebi, Trak şeflerinin iç bölgelerde yapılan üretimlerin artırılması yoluyla ayrıca daha güçsüz diğer kabilelere saldırarak daha fazla malı ganimet yoluyla elde etme sürecini başlatmıştır. Bu durum bazı topluluklar için muhtemelen kargaşa yaratmıştır. Böylece Trakya bölgesinde bu dönemde Dağların ve yüksek tepelerin üzerinde çok sayıda tepe kalelerinin inşa edildiği görülmektedir. Bu kaleler, yerel ve bölgesel savunma ihtiyaçlarının bir ürünüdürler. Bu tür kaleler, tüm Trakya bölgesinde bulunmasının yanısıra, Kırklareli il sınırları içinde, Yıldız dağlarının iç kısımları ve eteklerinde de bulunmaktadır. Trak toplumunun bu dönemde hiyerarşik bir yapıya sahip olduğu, güç ve zenginliğin belli guruplar tarafından yönetildiği bilinmektedir. Bazı tahkimatlı alanlarda, belirli durumlarda, hegemonya veya dış tehdide karşı savunma yapmaya çalışan, çeşitli genişleyen politik gurupların güç merkezleri ve savunma odakları olarak hizmet vermiş olmalıdır. Kaleler, hem yerel hem de bölgesel birkaç elit için önemli odak noktaları olarak görülebilir. Kırklareli bölgesinde çok sayıda örnekleri bulunan Demirçağ tepe kalelerinin, muhtemelen Edirne il sınırları içinde de birçoğu bulunmaktaydı. Ancak günümüze ulaşamamışlardır.

Edirne bölgesi il sınırları içinde, Traklara ait olduğu anlaşılan iki tahkimatlı kalıntı bulunmaktadır. Bunlar, Enez'in kuzeydoğusunda, Hisarlıdağ üstünde bulunan geniş tahkimatlı alan ve onun biraz daha doğusunda Yazır (Çandır) köyünün kırsalında bulunan dairesel tahkimatlı yapıdır. Bu iki tahkimatlı kalıntının çok benzer duvar yapım tekniği dikkat çekicidir.

Hisarlıdağ üzerinde bulunan tahkimatlı alan, önceden de belirtildiği gibi kuruluşu ve yaşamı süresince farklı amaçlarla kullanılmış olmalıdır. Tahkimatlı yapılar, özellikle çevreye hâkim konumda ve doğal korumalı alanlarda olanlar, öncelikli olarak savunmayı

ön planda tutmaktadırlar. Bölgenin düşmanları, düşman komşu topluluklar veya diğer bilinmeyen dış tehditler tarafından ortaya konan, bölgedeki ilk sakinlerin hissettiği sürekli bir yakın tehlike algısı ile şekillenir. Savunma yapılarının inşası, aynı zamanda yerleşimcilerin, tüm toplumu destekleyen ortak hedeflerin gerçekleştirilmesi için birlikte çalışmasını ve ortak çabalarını da yansıtmaktadır. Evlerinin, geçim kaynaklarının, doğal ve kültürel kaynaklarının korunması gerekiyordu. Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi, bir süre ticari bir amaca *(oppida)* hizmet etmiş olsa da, savunma önceliğini *(kale)* sürekli muhafaza etmiş olmalıdır.

Yazır (Çandır) Köyü kırsalında bulunan dairesel tahkimatlı yapı ise, daha büyük bir alanı sınırlayan tahkimatın iç bölgesinde yer alan dairesel bir yapı kalıntısıdır. Ancak arkeolojik bir kazıyla ortaya çıkarılabilecek olan, bugün zayıf izlerine rastladığım dış tahkimatlı alan, benzer örnekleri göz önüne alındığında, muhtemelen 2-3 hektar bir alanı çevreliyor olmalıdır. Önceden açıklandığı gibi burası, bölgeye hâkim olan Trak şefinin özel konutudur. Düşük kodlu bir alanda, küçük bir tepe üzerinde bulunması, güvenlik endişesi taşımadığını göstermektedir. Bu güvenliği sağlayan, büyük olasılıkla, hemen yakınındaki Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesinin güçlü surlarıdır. Tehlike anında yukarıda bulunan ve çok sağlam surlarla çevrili Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi çok kısa sürede ve kolayca ulaşılabilecek bir mesafededir. Kabile reisi elde ettiği ticari ve diğer gelirleriyle ayrıcalıklı konumuna uygun olarak yaşadığı kaledir (kale-ev). Edirne il sınırları içinde, Traklar dönemine ait bu iki tahkimatlı kalıntıdan başka, kale mimarisiyle ilgili başka bir tahkimat izi bulunmamaktadır.

Traklar dönemi tahkimatlı alanların duvar örgüleri karakteristik olarak farklıdır. Edirne il sınırları içinde Traklara ait bulunan iki tahkimatlı alanın duvarları da kurutaş tekniğiyle yapılmıştır. Duvarlarının iç ve dış cepheleri çok büyük taşlarla kasetlenmiş, iç

kısımları daha küçük taşlarla dolgulanmışlardır. Edirne bölgesinin tümünde tespit edilen diğer tahkimatlı yapıların hepsinin duvarları harçlıdır.

Aslında Traklar döneminde, Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesini (özellikle ticari amaçla kullanıldığı dönem düşünüldüğünde) insan sayısı ve gücü ile üretim yönünden besleyecek, iç bölgelerde (kuzey) bulunan alanlarda, yerleşim yerleri ve daha küçük kabilelerin, küçük boyutlu tahkimatlı alanları bulunuyor olmalıdır. Bunların izlerine Kırklareli il sınırları içindeki alanlarda rastlanırken, Edirne'de bulunmamaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri, Edirne ilinin iç bölgeleri çok büyük oranda tarım ekimine açılmış, bir kısım tahkimat kalıntıları bu sebeple yok olmuş olmalıdır. Tüm alanlarda görülen yaygın bir davranış şekli olarak, bölgeye yeni yerleşenlerin, eskiden kalan ancak kendi zamanlarında kullanılmayan yapılara ait taşların yeni inşa faaliyetlerinde kullanılmasıdır. Çok uzun yılların getirdiği toprak örtüsü ve ormanlaşma sonucu bazı kalıntıların yüzeyin altına gömülmesi, başka bir etkendir.

4.1.2. Roma İmparatorluğu Dönemi Kalelerinin Değerlendirilmesi

Roma imparatorluğunun Trakya'ya en büyük yatırımı kurmuş oldukları yol ağları olmuştur. Roma döneminde, önceleri Trakya'nın iç bölgelerinde kalıcı yerleşimden ziyade yerel Trak kabile şefleriyle kurulan ittifaklar yoluyla, burada bulunan ticari potansiyelden faydalanma amacı güdülmüştür (Mansel 1938: 34-37). Götürülen ulaşım hizmeti çeşitli mallarla birlikte kültür değişimini de tetiklemiş, bölge yavaş yavaş Romalılaşmaya başlamıştır. M.Ö. 2. yüzyıl başlarında, Trakya'nın en önemli kale-kentelerinden biri olan Hadrianopolis (Edirne) kurulmuştu.

Edirne haricinde Roma dönemiyle ilgilisi olan ve bilinen ikinci tahkimatlı alan Enez kalesidir, burada bulunan kalenin surlarında, Romalılar tarafından yapılan bir tamirat ya da yeniden yapım ile ilgili bilgi yoktur. Mevcut surların çok büyük bir bölümü

daha sonraki Bizans dönemine aittir ve kalenin değerlendirme bölümünde açıklanmıştır. Roma döneminde kent bağımsızdı, bu sebeple, muhtemelen surlarının bakımını kendi imkânlarıyla yapıyordu.

Romalılar, Trakya'da kendilerinden önce Makedonyalılar tarafından düzenlenmiş olan mülki taksimatı olduğu gibi bıraktılar. Hadrianopolis ve diğer şehirler, idari özerkliğe sahip bir çeşit şehir devletleriydiler. Bunlar kendilerini doğrudan ilgilendiren bir takım mahalli ve sosyal problemlerle karşı karşıya geliyor ve bu problemleri kendi imkân ve vasıtaları ile halletmeye çalışıyorlardı. M.S. 2. ve 3. yüzyıllarda Roma İmparatorluğu bu şekilde yüzlerce şehirden meydana gelen bir birlikti. Fakat idari özerkliği bulunan bu şehirlerin üstünde Roma'daki merkezi idare bulunuyordu. Bununla beraber, imparatorluk idaresi eyalet şehirlerinin iç işlerine hemen hemen hiç karışmaz, bunlardan sadece vergi ve gerektiği zaman asker toplamak ve bazı konularda hukuki işlere müdahale etmekle yetinirdi. Fakat dış siyasete ait bütün işleri merkezi idare tarafından görülür, Bu sahada alınan kararlar üzerinde şehirlerin hiçbir etkisi olmazdı (Mansel, 1993: 23-24).

Romalılar Trakya'da zayıf bir askeri güç bulundurmuşlardır. Bir tehlike durumunda Tuna havalisindeki savunma hattında bulunan lejyonlar, Trakya'ya sevk edilirlerdi. Yazar Justinus[106] (M.S. 2. yüzyıl), M.S. 1. yüzyılda Trakya'daki Roma kuvvetlerinin miktarını 2000 kişi olarak göstermektedir. M.S. 2. yüzyılın sonunda ve 3. yüzyılda "Cohors III Lucensum" ismini taşıyan bir alayın Trakya'da bulunmuş olduğu tespit edilebilmektedir. Romalılar, Traklar'ın savaş kabiliyetlerinden istifade etmek üzere, bunları geniş oranda ordularına almışlardır. Traklar ilk zamanlar "ala" ya da "cohors" ismini taşıyan ihtiyat kıtalarına alınmışlardı. 2. yüzyıldan itibaren Traklara

[106] Marcus Junianus Justinus Fontinus. Justinus'un kişisel tarihi hakkında neredeyse hiçbirşey bilinmemektedir. İsmi sadece eseri adında görünmektedir.

lejyonlarda dahi rastlanabilmekteydi. 3. yüzyılda ise Traklar, Roma ordularının önemli bir bölümünü teşkil ediyorlardı. Trakya hattı savunmasındaki lejyonların himayesinde bulunan Trakya, 3. yüzyıla kadar sakin bir devir geçirmişti (Mansel, 1938: 39).

Trakya'da Roma döneminde çok fazla tahkimatlı yapılar ve kaleler kurulmadığı anlaşılmaktadır. Gerçekten de, tez çalışması sırasında tespit edilen ve Roma dönemiyle ilgisi olduğu düşünülen beş kalıntı bulunmaktadır (Tab. 3). Bunlardan ilki, Roma Dönemi kesin olarak bilinen Edirne Kalesi'dir. İkincisi ise, Ömeroba kalesidir ve gerekçeleriyle, kalenin değerlendirme bölümünde anlatılmıştır. Üçüncüsü, Karaincirli köyünün sahil kesiminde bulunan kuledir. Yine bu kulenin değerlendirme bölümünde, kulenin Roma dönemiyle ilişkisinin sebepleri açıklanmıştır. Dördüncüsü, Karahisar kalesinin merkezini oluşturan kule kalıntısıdır. Bu dört kale ve kale ve kale kalıntısı, daha sonraki dönemlerde kullanılmış olduğundan, üzerlerinde farklı değişim ve eklemelerin izlerini de barındırmaktadır. Sonuncusu ise Yayla kalesidir. Ömeroba kalesi hariç, diğerleri, kalelerin yanlarında bulunan seramik verileri, mimari yapının özellikleri ve tarihi olayların gelişiminin bölgeleriyle olan ilgileri sebebiyle, ilk kuruluşlarının Roma dönemine uzanabileceği değerlendirilmiştir.

Edirne il sınırları içinde bulunan Roma dönemiyle ilişkili olan kalelerin ortak özellikleri, hepsinin taş malzemeyle yapılmış olması ve bağlayıcı malzeme olarak harç kullanılmasıdır. Dağılım alanları olarak, Ömeroba Köyü kalesi, Edirne il sınırlarının kuzeyinde, Lalapaşa ilçesi sınırları içindedir. Edirne Kalesi, şehir merkezini oluşturmaktadır. Karahisar Kalesi, güneye yakın, Keşan ilçesi sınırlarındadır. Diğer buluntu güney sınırda yer alan bir kuledir ve Ege (Saros Körfezi) kıyısında, Enez'e bağlı Karaincirli köyü sınırları içindedir. Sonuncusu olan Yaylaköy kalesi, Karaincirli kulenin doğusunda ve ona yakın bir konumda, deniz seviyesinde, kumsal bir sahilin kenarındadır.

Tüm Roma dönemi kalelerinin, Yaylaköy Kalesi hariç, ilk kuruluşlarında askeri amacın ön planda tutulduğu görülmektedir.

4.1.3. Bizans İmparatorluğu Dönemi Kalelerinin Değerlendirilmesi

Edirne il sınırları içinde, günümüze en fazla Bizans dönemine ait kaleler ulaşmıştır. Bu kalelerin il sınırlarının kuzeyinde, Keşan ilçe sınırlarında ve Saros Körfezi kıyı şeridinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bizans dönemi kaleleri, Via Militaris (merkez istasyonlardan biri Edirne), Via Egnetia (merkez istasyonlardan bir Keşan) karayolu ve Saros Kıyı Şeridi deniz yolu ticareti ile ilgili olarak bu bölgelerde çok sayıda inşa edilmişlerdir. Edirne il sınırları içinde bulunan kaleler, bu ana yolları birbirine bağlayan yan yol ve anayol rotaları üzerinde bulunmaktadırlar (Çiz. 55).

Via Militaris'e bağlanan en önemli yollardan biri, Madytos (Eceabat) tan başlayarak, Thrakia Chersonese (Gelibolu Yarımadası) yi katedip Keşan'a ulaşan yoldur. Çanakkale ile bağlantılı çok sayıda limana sahip olan yarımada, Ege ve Akdeniz ticaretinde önemli bir bölgeydi. Hem bölgesel üretimlerini hem de dışardan gelen malları iç bölgelere ulaştırmak için bu yol önemliydi (Kuezler, 2016: 407-424).

Bizans döneminde, Hadrianopolis (Edirne) ise, Konstantinopolis'ten (İstanbul) başlayıp, Belgrad'da son bulan Via Militaris anayolunun üzerinde, buraya bağlanan kuzey ve güney tali yollarıyla bir kavşak konumundaydı ve merkezdi. En önemli özelliklerinden birisi, Meriç Nehri vasıtasıyla, Enez'e kadar olan suyolu bağlantısıydı. Bu durum Edirne'yi çok önemli bir ticaret merkezi haline getirmiştir. Edirne çevresinde bulunan ve bir kısmı bugün Yunanistan ve Bulgaristan topraklarında kalan kaleler, Edirne çevresinde olmanın ticari açıdan karlı bir iş olduğunun kanıtlarıdırlar. Çünkü bu çevre bölgelerde yetişen ürünler, dağıtım merkezi konumundaki Edirne'den, güney kıyılarına nehir yoluyla, doğu, batı, kuzey ve güney iç bölgelere kara yoluyla ulaştırmanın odak

noktasıydı. Bu sebeple askeri açıdan da birinci derecede korunması gereken bir konumdaydı. Edirne'nin savunulması yönüyle, çevresindeki bu kaleler destek işlevi görmektedir. Edirne ve çevresindeki tüm kaleler ticari işlevleri yanısıra askeri açıdanda önemli savunma noktalarıdırlar. Ayrıca genel bakış açısıyla, başkent İstanbul'un, batıdaki en stratejik savunma noktasıdır. Edirne ve çevresinde kurulan güçlü savunma hattı, aynı zamanda başkent İstanbul'un en önemli ön savunma hattıdır. Edirne il sınırları içinde, Edirne'nin kuzeyindeki Sinanköy, Dombay ve Vaysal kalelerinin kalıntıları, bu sistemin parçaları olarak günümüze ulaşmış izlerdir.

Bölgedeki savunma yapılarını anlamlandırmak için yollar önemli bir yer tutmaktadır. Bölgedeki yol bağlantıları üzerine yapılan çalışmalar, Edirne il sınırları içinde bulunan kalelerin dağılımını anlamak için fikir vermektedir.

Yazılı kaynaklar, güzergâhların detaylarından neredeyse hiç bahsetmezler. Yollara ait arkeolojik kalıntılar, Balkanların diğer bölgelerine kıyasla nadirdir. Örneğin, Tuna nehri boyunca ya da Haimos Yarımadasının batı kısımlarında çok yaygın olan kilometre taşları, Doğu Trakya'da nadiren korunmuşlardır (Kuezler, 2011: 180).

Bizans döneminde, sıklıkla ana yollar küçük tali yollarla bağlantılıydı ya da kaynaklarda bahsedilmeyen yollar vardı. Bazen daha yüksek dini, askeri ya da ekonomik öneme sahip yerleşimlerin kesinlikle bir ulusal yol sisteminin parçası olduğu göz önünde bulundurularak rotaların tahmin edilmesi gerekmektedir. Bu yüzden Rusē (Keşan) piskoposluğu yakınlarındaki Nike (Havsa) ve Pamfilon'un (Uzunköprü), Rusion'un (Keşan yakınlarında), Aphrodisias'ın (Evreşe) ve Hexamilion'un (Ortaköy) birbirine kesinlikle bağlantısı vardı. Bununla birlikte, bazı bağlantıların kullanılması teorik olaral mümkündü. 1977 de Friedrich Hild tarafından geliştirilen modele göre, Doğu Trakya'nın yol sistemi şu şekilde sunulmuştur: Kuzeybatı'dan – Güneydoğu'ya bağlantılar A ile tarif

edilmiştir. Güneybatı'dan – Kuzeydoğu'ya B ile Batı'dan-Doğu'ya C ile ve son olarak Kuzey'den-Güney'e D ile gösterilmiştir (Kuelzer, 2011: 180) (Çiz. 56).

Harita üzerinde, Edirne'nin batı ve kuzey bağlantıları verilmemiştir. Edirne il sınırları içinde bulunan özellikle güney bölgesinde bulunan kalelerin, özellikle Gelibolu, Saros Körfezi, Keşan ve Edirne yol bağlantılarıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Örneğin harita üzerinde bulunan B1 hattı, Enez'den direkt Garella (Altınyazı) kalesine uzanmaktadır. Altınyazı (Garella) kuzey-güney aksında uzanan D1 yoluyla Havsa'da doğu-batı aksında uzanan A1 yoluyla birleşip, hemen yakın batısındaki Adrianopolis (Edirne) ye bağlanmaktadır. Büyük bir ticaret merkezi olan Ainos'dan (Enez), Garella'ya (Altınyazı) olan bu karayolu bağlantısı, Garella kalesinin ticari önemini ön plana çıkarmaktadır. Ayrıca, Enez C2 olarak kodlanmış ve Saros Körfezi kıyısı boyunca doğuya doğru devam eden yol vasıtasıyla, Gelibolu Yarımadası, Marmara ve kuzeyden gelen yollarla iletişim kurabilmiştir. Saros körfezi C2 kıyı hattı yolu, bu kıyı şeridinde bulunan çok sayıdaki kale kalıntılarıyla, bölge için önemli bir rota olduğunu ve Enez'in önemli bir dağıtım noktası olarak öne çıktığını ortaya koymaktadır (Çiz. 57).



Çiz. 57. Doğu Trakya Yol Sistemi (Kuezler, 2011: 193).

Edirne il sınırları içinde bulunan kalelerin, büyük çoğunlukla Bizans dönemine ait olması, bu dönemde Doğu Trakya'nın yoğun bir yerleşime sahip bulunduğu, üretimin önceki dönemlere göre daha fazla olduğu, ticari mal hareketliliğininin iç yollar vasıtasıyla hareketlendiği, bu yollar sayesinde, kıyı ticaretinin iç bölgelerle daha çok entegre olduğunu göstermektedir.

4.2. Kalelerin Yapılma Amaçlarının (İşlevleri) Değerlendirilmesi

Edirne il sınırları içinde bulunan kaleler, sadece askeri işleve sahip kaleler değildir. Yapılan çalışma sonucunda, bulunan kalelerin büyük bir çoğunluğunun birden fazla işlevi yerine getirecek şekilde inşa edildikleri anlaşılmıştır. Sadece askeri işleve sahip 4, birden fazla işleve sahip 10, sadece ticari işleve sahip 1, sadece yöneticinin ikameti işlevine sahip 1 olmak üzere, duvar izleri takip edilebilen toplam 16 kale bulunmaktadır (Tab. 4).

4.2.1. Askeri Kaleler

Edirne il sınırları içinde bulunan kalelerden sadece askeri amaca hizmet eden dört kale bulunmaktadır (Tab. 4). Bazı kaleler önceden sadece askeri amaçla, belirli bir alanı kontrol etmek (gözetleme) ve iletişim amacıyla bir kule şeklinde yapılmışlardır. Daha sonra etrafında güçlü tahkimat yapılarak kale haline getirilmiştir. Ya da yine aynı amaçla, yüksek alanlara, geniş bir tahkimat içinde kale olarak kurulmuşlardır. Bu tür kaleler sadece askeri amaçla yapılmışlardır ve çoğunlukla araziye hâkim yüksek tepe üzerlerinde yer almaktadırlar. Çalışma sırasında bulunan ve izleri tespit edilebilen, sadece askeri işlevli kaleler Vaysal kalıntısı, Ömeroba Kalesi, Karahisar Kalesi ve Karaincirli Kulesi'dir. Savunma duvar izi bulunmayan muhtemel kale alanları içinde değerlendirilen, yapısal olarak dağılmış, sadece dağılmış vaziyetteki taş izleri görülebilen Hızır İlyas Tepe

ve Yenimuhacir Teslim Tepe'de bulunan taş kümeleri de, muhtemelen bu tür askeri amaçlı kale kalıntılarına aittir.

4.2.2. Yöneticinin İkametgâhı Olan Kaleler

Diğer bir kale tipi olarak, sadece yöneticiye ait, tahkimatlı bir alanla çevrelenmiş konut tipi yapılar bulunmaktadır. Edirne il sınırları içinde bu tür kale kalıntısı, Yazır (Çandır) köyü kırsalında bulunan dairesel tahkimatlı yapıdır ve tek örnektir (Tab. 4). Traklar dönemine ait bir şefin tahkimatlı konutu olarak yapılmıştır.

4.2.3. Ticari Kaleleri

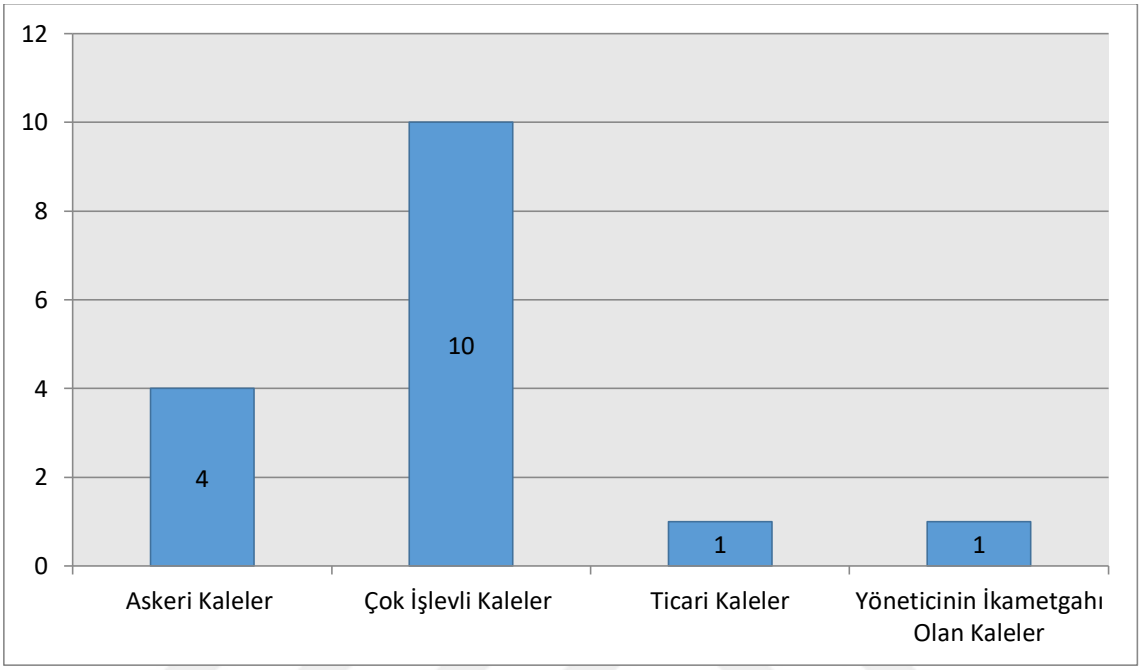
Edirne il sınırları içinde, Saros Körfezi sahilinde, Yaylaköy kıyı şeridindeki Yayla Kalesi, sadece ticari amaçla yapılmış takimatlı bir yapı olarak bu sınıfa giren tek kalıntıdır (Tab. 4).

4.2.4. Çok İşlevli Kaleler

Çok işlevli kaleler, Edirne il sınırları içinde bulunan kalıntılar içinde en fazla sayıda olanlardır (Tab. 4). Bu kaleler, askeri, yerleşim yeri, ticari, yöneticinin ikametgâhı gibi işlevlerin birkaçını içinde barındıran kalelerdir. Bu tür kaleler yukarda belirtilen işlevlerin bazılarını veya tümünü içinde barındırmaktadır. Edirne (Adrianopolis) Kalesi, Dombay Kalesi, Sinanköy (Probaton) Kalesi, Altınyazı (Garella) Kalesi, Keşan (Rousion) Kalesi, Çamlıca Kalesi, Gökçetepe Kalesi, Mecidiye (Magarisi) Kalesi, Enez (Ainos) Kalesi, Hisarlıdağ Tahkimatlı Yerleşmesi bu tip kalelerdir. Bu kalelerden Gökçetepe, Mecidiye (Magarisi), Enez (Ainos) kaleleri deniz kenarında, Hisarlıdağ Tahkimatlı Yerleşmesi ise denize çok yakın bir konumda bulunmaktadır. Diğerleri ise iç bölgelerdedir. Birden fazla işleve sahip olan kaleler, çok işlevli kaleler olarak

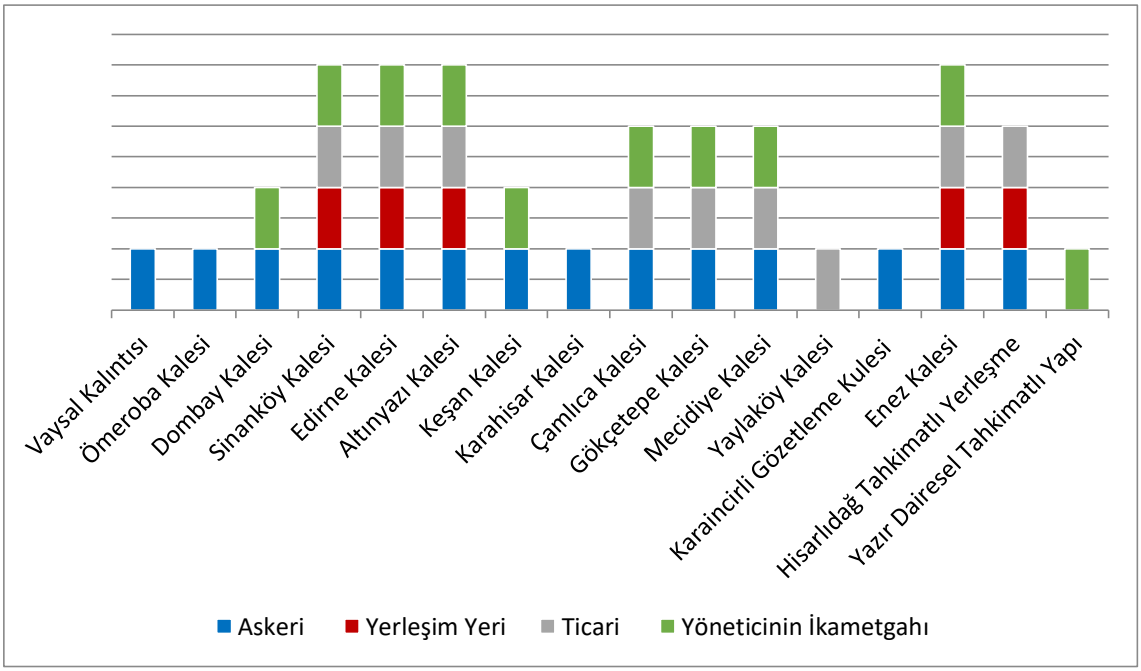
sınıflandırılmışlardır. Edirne il sınırları içinde tespit edilen, birden fazla işleve sahip kalelerin hangi hizmetleri karşıladıkları şematik olarak verilmiştir (Tab. 5).

KALELERİN İŞLEVLERİNE GÖRE SAYISAL DAĞILIMI



Tab. 4. Kalelerin İşlevlerine Göre Sayısal Dağılımı (A. Neslihan Kurtuluş, 2019).

KALELERİN İŞLEVLERİNE GÖRE DAĞILIMI



Tab. 5. Edirne İl Sınırları İçinde Bulunan Kaleler ve İşlevleri (A. Neslihan Kurtuluş, 2019)

Edirne il sınırları içinde bulunan kalelerin, büyük bir kısmının çok işleve sahip kaleler olduğu anlaşılmaktadır. Traklar dönemiyle ilgili tahkimatlı iki alandan Hisarlıdağ Tahkimatlı Yerleşmesinin çok işlevli bir savunma yapısı olduğu, Yazır (Çandır) Dairesel Tahkimatlı yapının savunmalı bir şef ikametgâhı olduğu görülmektedir. Roma dönemi geçmişi olan Edirne Kalesi, kuruluşundan itibaren çok işlevlidir. Bizans döneminde de uzun bir süreç içinde kullanılan Karahisar Kalesi ve Karaincirli gözetleme kulesi sadece askeri amaçlarla yapılmışlardır. Roma geçmişi olma ihtimali bulunan Yaylaköy Kalesi, Bizans döneminde uzun süre kullanılmış ve ticari amaçla yapılmıştır. Bizans dönemine ait kaleler ise istisnasız çok işlevli kaleler olarak öne çıkmaktadır. Farklı sayılarda işlevlere sahiptirler (Tab. 5).

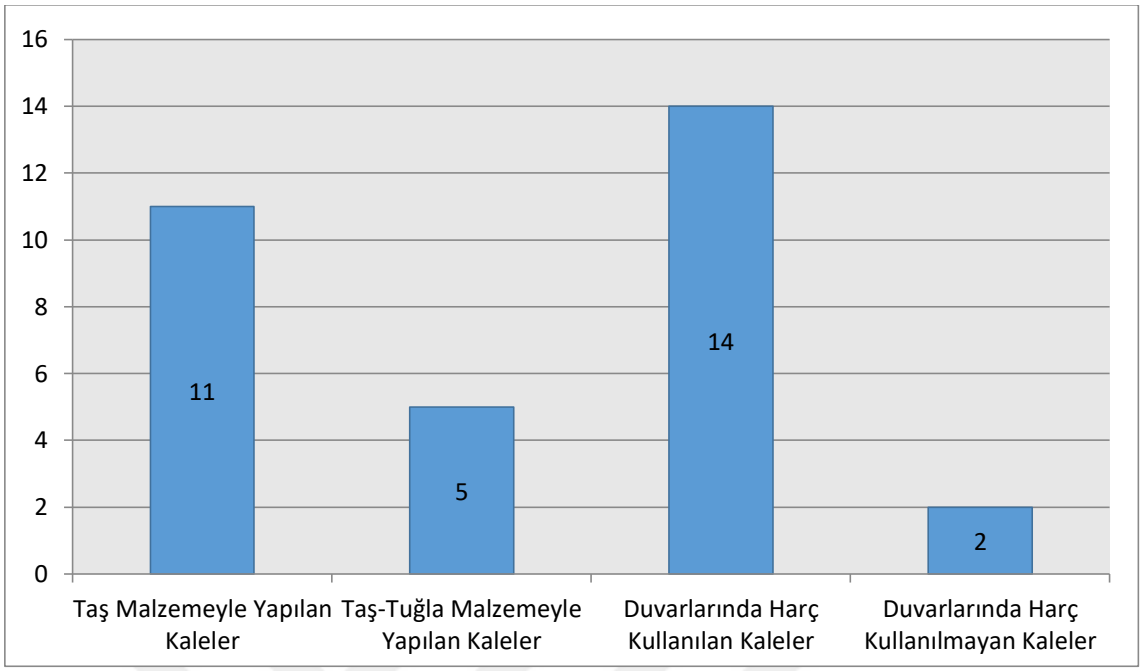
4.3. Kalelerin Yapı Malzemelerinin Değerlendirilmesi

Edirne il sınırları içinde günümüze ulaşan kale kalıntılarının hepsi taş malzeme ile yapılmıştır. Kalelerin duvar yapısını inşa edildiği çağ, kültür çevresi, ekonomik zenginlik, kalenin önemi, araziden görülebilme faktörleri gibi birçok etken belirlemektedir. Kaleler, savunma yapıları olmalarının gerektirdiği korunaklı alan, sağlam surları olma özelliklerini sağlama zorunluluğu yanısıra, kaleyi inşa eden imparator, kral, kabile şefi, derebeyi gibi yöneticilerin gücünü, otoritesini ve zenginliğini de dışa aksettirme eğilimiyle yapılmışlardır. Örneğin, Edirne Kalesi Roma Döneminde yapıldığında, birbirine yakın eşit blok taşlarla yapılmıştır. Bu pahalı ve kaliteli iş gücü gerektiren inşaat, askeri öncelikler açısından sağlam yapılma kaygısı yanısıra, ziyaretçilere veya yakınında ve içinde yaşayan insanlara, imparatorluğun gücünü, zenginliğini ve prestijini hissettirmektedir. Traklar döneminde yapılan Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi (kalesi), araziye hâkim konumuyla güvenlik gerekçelerinin yanısıra, civardaki geniş bir alandan görünüşüyle bir güç göstergesi olarak da algılanıyor olmalıdır.

Edirne il sınırları içinde bulunan kalelerin hepsinde ana malzeme olarak taş kullanılmıştır. Bazı kalelerin savunma duvarında, taş malzeme yanısıra tuğlanın da kullanıldığı görülür. Traklar dönemine ait iki kale kurutaş tekniğiyle, harç kullanılmadan yapılmıştır ve en az sayıda bulunmaktadırlar. Diğer tüm kalelerde harç kullanılmıştır. Sadece taş malzemeyle yapılan kaleler, sayıları en fazla olanlardır. Edirne il sınırları içinde bulunan 16 kale kalıntısının 11 tanesi taş malzemeyle, 5 tanesi taş-tuğla malzemeyle yapılmıştır. 14 kalenin duvarlarında bağlayıcı malzeme olarak harç kullanılmış, 2 kalede harç kullanılmamıştır (Tab. 6). Her kalenin yapı malzemesi ve bağlayıcı malzeme kullanılma kriterlerine göre dağılımı şematik olarak verilmiştir (Tab. 7).

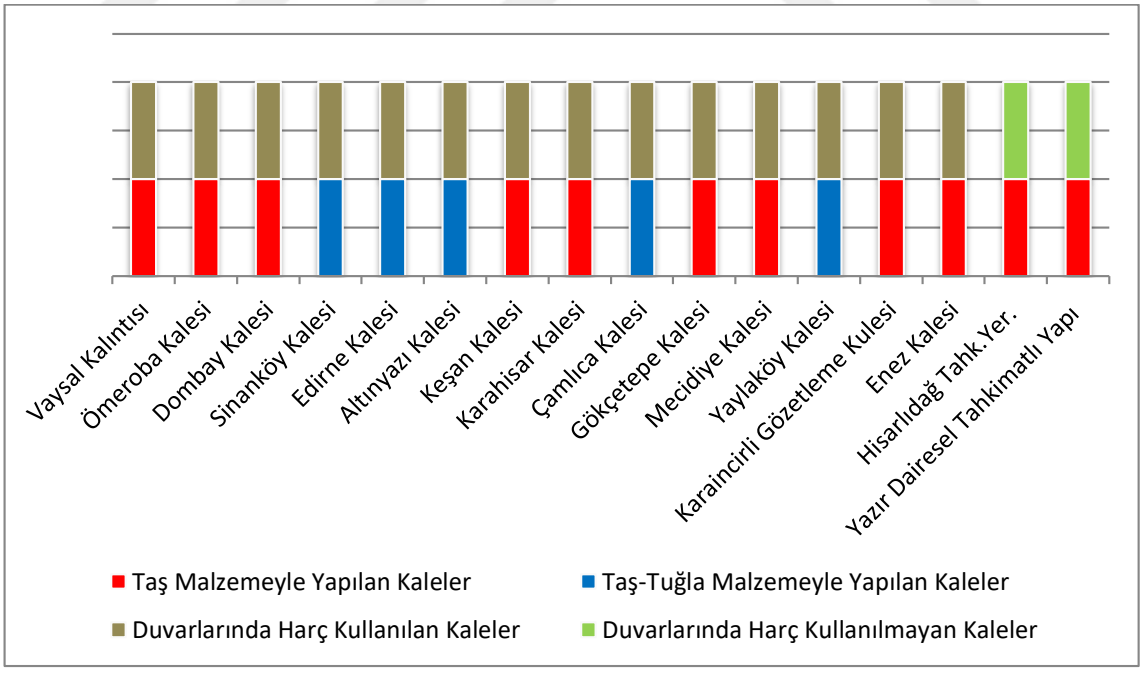
Tespit edilen kalelerin tümünde taş malzemenin ağırlıklı olarak kullanılması, bu malzemenin sağlam olma özelliği yanısıra bölgede çok miktarda kolay işlenebilir kayaç arazi bulunması da önemli bir faktördür. Tüm kalelerin duvarlarında kullanılan taşlar yakınlarında bulunan taş ocaklarından çıkarılmış olmalıdır. Bu çok sık başvurulan bir durumdur. Taş malzemeyi uzak noktalardan taşımak oldukça maliyetli bir iştir. Örneğin Gökçetepe Kalesinin, duvar yapımı için zor olan bir taş türü ile yapılmasının sebebi, yakınında bulunan kaynağın değerlendirilerek, maliyeti düşürme kaygısıdır. Özellikle maliyet kaygısı sebebiyle, çalışma bölgesinde tespit edilen kalelerin çoğunluğunun, bulundukları alandaki kayaç stoklarının değerlendirildiği görülmektedir. Bu nedenle farklı içeriklere sahip kayaç formasyonlarından elde edilen taşlarla inşa edildiklerinden, farklı renk ve görsel etki yaratan görünümlere sahiptirler. Ayrıca kültüre ve zenginliğe bağlı olarak değişen taş kesim teknikleri görülmektedir. Simetrik ve asimetrik kesilmiş büyük taş bloklarıyla yapılmış olandan, orta boy kesilmiş taşlarla yapılmış olana kadar farklı duvar işçilikleri görülmektedir.

KALELERİN DUVAR YAPILARINA GÖRE SAYISAL DAĞILIMI



Tab. 6. Kalelerin Duvar Yapılarına Göre Sayısal Dağılımı (A. Neslihan Kurtuluş, 2019).

DUVARLARDA KULLANILAN YAPI MALZEMELERİNİN KALELERE GÖRE DAĞILIMI



Tab. 7. Duvarlarda Kullanılan Yapı Malzemelerinin Kalelere Göre Dağılımı (A. Neslihan Kurtuluş, 2019).

4.3.1. Traklar Dönemi Kalelerinin Yapı Malzemelerinin Değerlendirilmesi

Traklar dönemine ait, Enez'in yakınında ve birbirine yakın bir konumda bulunan iki tahkimatlı alan vardır. Bu iki kalıntının duvar yapıları birbirine benzer özelliktedirler. Her ikisi de, kurutaş duvar tekniğiyle yapılmışlardır. Kaba şekilde büyük boyutlarda kesilmiş, bir yüzeyleri görece daha düzgün hale getirilmiş ve bu yüzeyler cephelerin dış yüzüne gelecek şekilde yerleştirilmiş duvarlardır. İç kısımları daha küçük taşların birbirine kaynaşacak şekilde yerleştirilmesiyle oluşturulmuştur. İki tahkimatlı kalıntıda da harç kullanılmamıştır (Tab. 7). Temel seviyesinde günümüze ulaşan duvarların, geçmişte ne kadar bir yüksekliğe sahip olduğu bilinmemektedir. Benzer örneklere dayanarak yaklaşık 5-7 m. aralığında bir yüksekliğe sahip olduğu söylenebilir. Traklar döneminde yaygın olarak kullanılan kurutaş (drystone) tekniği, Trakya'nın başka bölgelerinde de çok sayıda bulunmaktadır.

4.3.2. Roma Dönemi Kalelerinin Yapı Malzemelerinin Değerlendirilmesi

Roma dönemine ait olan veya ilk kuruluşu Roma döneminde olduğu düşünülen kale kalıntılarının istisnasız taş malzeme ile yapıldığı anlaşılmaktadır (Tab.7). Edirne Kalesi bir *castrum* olarak, bulunan kaleler içinde istisnai bir örnektir ve Roma döneminde, düzgün kesilmiş ve dış cepheleri bosajlı blok taşlardan inşa edilmiştir. Arazide bulunan ve küçük ölçülerdeki Ömeroba Kalesi, bir *castra* olarak, orta büyüklükte kabaca kesilmiş taşlarla ve zayıf bir beyaz harç kullanılarak, moloztaş duvar örgüsüyle yapılmıştır. Karahisar Kalesi, Karaincirli köyünde bulunan kule ise dış cepheleri düzleştirilmiş orta büyüklükte taşlarla ve kuvvetli bir beyaz harç kullanılarak, moloztaş duvar örgüsüyle yapılmışlardır. Bu durum, aynı kültür çevresine ait olsa da, savunma yapılarının ihtiyaçlar doğrultusunda plan, kullanılan malzeme ve teknik açıdan farklılıklar içerdiğini göstermektedir.

4.3.3. Bizans Dönemi Kalelerinin Yapı Malzemelerinin Değerlendirilmesi

Bizans dönemine kurulan ve kullanılan kalelerin, malzeme açısından önceki toplulukların kullandığı taş malzemeyi yaygın şekilde kullandıkları anlaşılmaktadır. Çok sayıda, sadece taş malzemeyle yapılmış, Bizans dönemi kalesi bulunmaktadır. Bu döneme ait tüm kale kalıntıları moloztaş duvar örgüsüyle yapılmışlardır ve kuvvetli bir harç kullanımı görülmektedir (Tab. 7). Çoğunlukla beyaz renkli güçlü bir harç kullanılırken, bazı kale kalıntılarında tuğla kırıkları karıştırılmış harç da görülmektedir.

Bizans dönemine ait kalelerin bazılarında, taş malzemenin yanısıra tuğla malzemenin de kullanıldığı görülmektedir (Tab. 7). Tuğla malzeme kalelerin duvarlarında farklı şekillerde kullanılmıştır. Bazı yapılarda taş duvarın arasında, cepheden görülecek şekilde, bir veya birkaç bordür halinde yapıyı enlemesine dolaşacak şekilde kullanılırken (Edirne ve Altınyazı Kalelerinde olduğu gibi), bazı kalelerde bir cephenin moloztaş duvar yapısının üzerinin tuğla ile kaplandığı örnekler de (Sinanköy Kalesinde olduğu gibi) görülebilmektedir. Ayrıca tuğla taş bloklarının yer yer kasetlenmesinde kullanılmıştır. Bir kısım kalede ise cepheden görülmeyecek şekilde duvar içinde, gizli hatıl olarak kullanılmıştır. Tuğlanın nem çekme özelliği sebebiyle kale duvarlarında, özellikle tabana yakın kısımlarda, gizli hatıl şeklinde kullanımı yaygındır. Tuğla, yapım süreci sebebiyle pahalı bir malzemedir. Bu sebeple bir zenginlik ve itibar göstergesi olarak değerli bir malzemedir. Tuğla, statik açıdan yapıya sağlamlık kazandırması yanısıra yapıyı dıştan görenlere karşı hareketli ve renkli bir görsel imaj sunma özelliğine sahiptir.

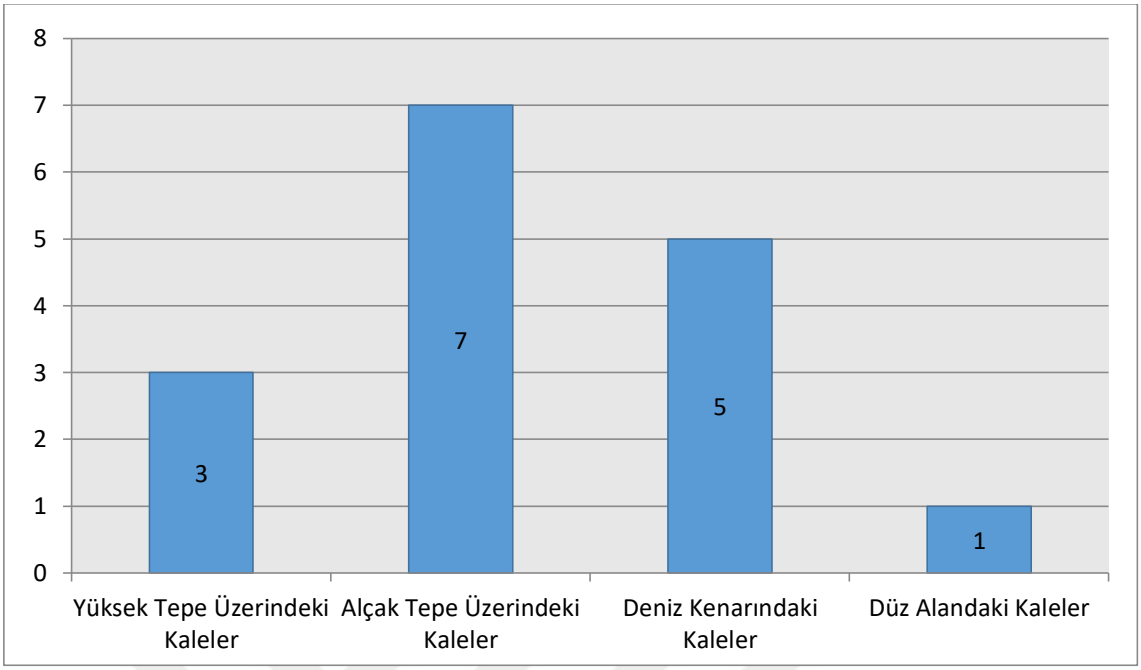
4.4. Kalelerin Bulunduğu Arazilerin Değerlendirilmesi

Edirne il sınırları içinde bulunan kaleler farklı coğrafi konumlara sahip arazilerde kurulmuşlardır. Genel bir sınıflamayla yüksek bir tepe üzerinde, alçak bir tepe üzerinde, deniz kenarında ve düz bir arazide yer almaktadırlar. Edirne il sınırları içinde yer alan, duvar izleri ve yapı kalıntısı bulunan kalelerden, 3 tanesi yüksek bir tepe üzerinde, 7 tanesi alçak bir tepe üzerinde, 5 tanesi deniz kenarında, 1 tanesi düz bir alandadır. (Tab. 8). Kalelerin işlevleri ile konumları arasında ilişki vardır.

4.4.1.Yüksek Tepe Üzerindeki Kaleler

Genellikle yerleşim birimlerinden uzakta ve yüksek bir tepe üzerinde yer alan kaleler askeri amaçlı olup, görüş alanındaki arazileri gözlemlemek ve tehlike anında en yakın ve daha büyük kaleye haber göndermek için iletişim amacıyla yapılmışlardır. Yapı izleri bulunan, Geç Demirçağ dönemi Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi (kalesi), Roma-Bizans ve Bizans dönemi Keşan Kalesi, Karahisar Kalesi, yapı izleri bulunmayan Hızır İlyas Tepe ve Teslim Tepe alanları bu tür kalelerin bulunduğu yüksek tepelerdir. Yüksek ve araziye hâkim bir tepe üzerinde yer alan, Traklar dönemine ait Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi, kale haricinde üstlendiği işlev sebebiyle çok işlevli kaleler sınıfında bulunmaktadır. Diğerleri askeri amaçla yapılmış kalelerdir. Yüksek tepede yer alan kalelerden biri (Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşme) Enez ilçe sınırları içinde diğerleri Keşan ilçe sınırları içinde yer almaktadır. Edirne il sınırları içinde, yüksek bir tepede kurulmuş ve izleri bulunan 3 adet kale kalıntısı bulunmaktadır (Tab. 8).

KALELERİN BULUNDUĞU ARAZİLERE GÖRE SAYISAL DAĞILIMI



Tab. 8. Kalelerin Bulunduğu Arazilere Göre Sayısal Dağılımı (A. Neslihan Kurtuluş, 2019).

4.4.2. Alçak Tepe Üzerindeki Kaleler

Daha düşük kodlu tepelerde bulunan ve yerleşim yerlerinden uzakta bulunan kalelerde genellikle askeri amaçlıdır. Ömeroba Kalesi ve Vaysal kalıntısı alçak bir tepe üzerinde, yerleşim yerlerinden uzakta, askeri kalelerdir. Ancak, alçak bir tepe üzerinde ve yerleşim birimlerinin bitişiğinde ya da yakınında yer alan kaleler çok işlevli kalelerdir. Sadece askeri amaçlarla yapılmamışlardır. Çalışma sırasında, alçak bir tepe üzerinde ve çok işlevli kaleler bulunmuştur. Dombay, Sinanköy, Altınyazı, Çamlıca kaleleri bu tür içine girmektedir. Özel ve tek bir örnek olarak alçak bir tepe üzerinde yer alan Yazır (Çandır) dairesel tahkimatlı yapı, savunma içeriği olmakla beraber, yöneticinin ikametgâhı olarak yapılmıştır. Alçak bir tepe üzerinde yer alan kaleler, çalışma sırasında en fazla bulunanlardır ve 7 tanedir (Tab. 8).

4.4.3 Deniz Kenarındaki Kaleler

Deniz kenarında yer alan kaleler, bulundukları sahilin stratejik ve yapısal durumuna göre konumlanmışlardır. Enez, Mecidiye, Gökçetepe, gibi kıyı kaleleri, deniz kıyısında ama denizden yüksek bir alandadırlar. Karaincirli kule ise, denize yakın ancak denize hâkim yüksek bir yarın üstünde yer alan düzlük arazide bulunmaktadır. Yine bir kıyı kalesi olan Yaylaköy Kalesi ise, deniz kenarında, kumsal sahile bitişik düz bir arazide inşa edilmiştir. Bulundukları konum itibarıyla, deniz kenarında bulunan kaleler en fazla ikinci yoğunluğa sahip grubu oluşturmaktadırlar (Tab. 8).

Deniz kenarında yer alan kaleler, her çağda ve her bölgede, askeri ve ticari işlevlerinin yanısıra ulaşım ağları olarak da çok önemliydiler. Kara yolculuğuna göre daha hızlı ulaşım sağlaması sebebiyle, denize veya büyük nehir ağlarına kıyısı bulunan devletlerde yaşayanlar deniz yolculuklarını tercih etmişlerdir. Saros Körfezi ve Ege Denizi, adalarda ve kıyılarda bulunan birçok kalıntıya göre tarih öncesi çağlardan beri buralarda kıyı kaleleri ve limanlar kurulduğu, yoğun bir trafiğe sahip gemicilik faaliyetlerine sahip olduğu bilinmektedir. Yunan Kolonileri, Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu zamanlarında da Saros Körfezi vasıtasıyla, Trakya sahillerinin deniz ticareti için önemli bir bölge olduğu bulunan kale kalıntılarıyla teyit edilmiştir.

4.4.4. Düz Alandaki Kaleler

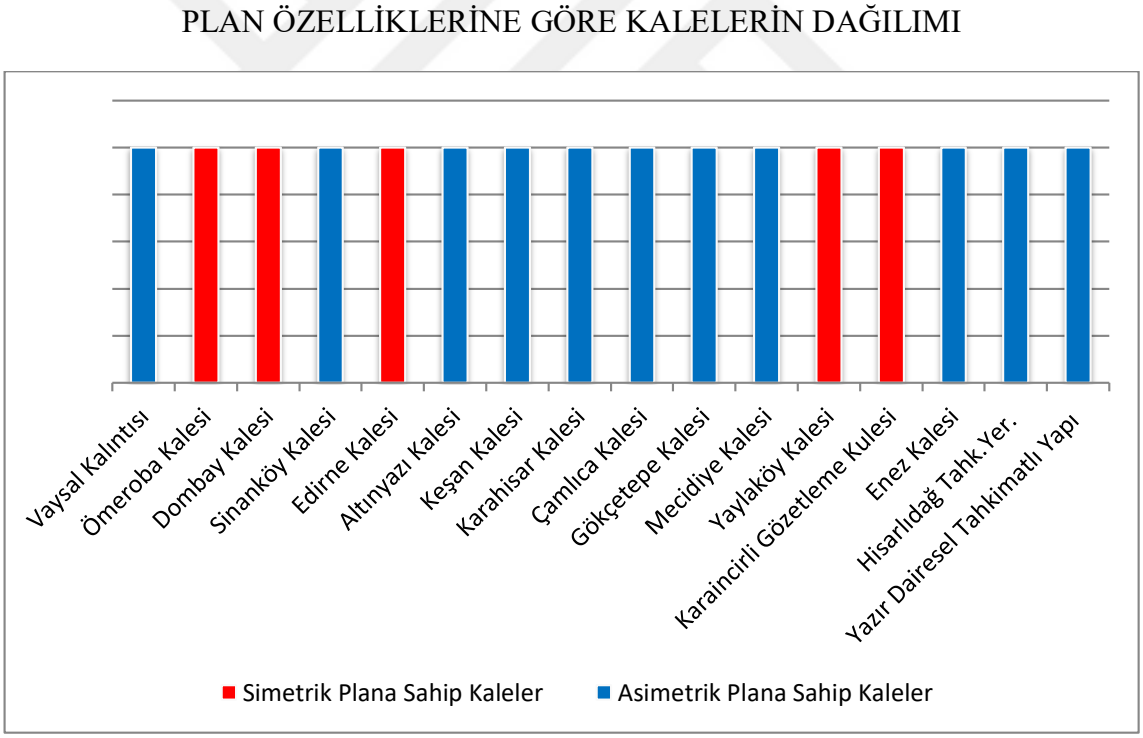
Hafif meyilli bir arazide bulunsa da, düz sayılabilecek bir araziye yerleştirilmiş olan Edirne Kalesi, bu sınıfa giren bir örnektir. Ancak deniz kenarında, sahile bitişik düz bir arazide bulunan Yaylaköy Kalesi'de ayrıca düz arazide bulunan kaleler sınıfı içine de dâhil edilebilir. Edirne il sınırları içinde tespit edilen kaleler içinde en az sayıda olanlar, düz alanda yer alan kaleledir (Tab. 8).

4.5. Kalelerin Plan Özelliklerinin Değerlendirilmesi

Edirne il sınırları içinde tespit edilen kalelelerin, duvar izleri takip edilebilenlerinin planları çıkarılmış ve tezde kullanılmıştır. Ortaya çıkan duruma göre, tüm kaleler standart bir plan şeması göstermezler. Çok farklı şekillerde kaleler bulunmaktadır. Bu kaleler plan tiplerine göre iki ana başlık altında toplanabilirler.

1. Simetrik Plana Sahip Kaleler
2. Asimetrik Plana Sahip Kaleler

Çalışma sırasında tespit edilen ve kataloğa alınan 5 kale simetrik planda, 11 kale ise asimetrik planda inşa edilmiştir (Tab. 9).



Tab. 9. Kalelerin Plan Tiplerine Göre Dağılımı (A. Neslihan Kurtuluş, 2019).

Tespit edilen kalelerin, plan açısından hangi çağda veya kültür çevresinde yapılmış olursa olsun, plan şeması açısından ana belirleyici unsurun, kurulduğu bölgenin topografik yapısı olduğu anlaşılmaktadır. Kaleler, kuruluş amaçları doğrultusunda

belirlenen stratejik mevkilere yapılmışlardır. Dolayısıyla seçilen bu mevki bazen inşaat için çok uygun bir yapıya sahip olabilmektedir. Bu sebeple alanda düzleştirme çalışması, sınırları belirleyen doğal yapının değerlendirilmesi, kullanılacak yapı malzemesinin kalenin kurulacağı yere ulaştırılması, yerel veya başka yerden getirilecek taş ve duvar ustalarının bulunması gibi birçok sorunun çözülmesi gerekmektedir. Tüm bunlar göz önüne alındığında, kale yapımı oldukça maliyetli bir iştir. Kaleler hangi işlev için yapılmış olurlarsa olsunlar, en önemli kuruluş amaçları savunma ve korumadır. Bu sebeple en önemli yanları, güçlü ve sağlam surlarıdır. Tehlikeyi dışarda tutmak ve buraya yaklaşmanın göz önüne alınamayacağı imajıyla tasarlanmışlarsa da, çoğu zaman bu heybetli görünümleri saldırıya uğramalarına engel olamamıştır.

4.5.1. Simetrik Plana Sahip Kaleler

Simetrik plana sahip ilk ve en önemli kale Edirne Kalesidir. Bir *castrum* olarak inşa edilen kale, Roma dönemi aynı tür yapılarla aynı özellikleri göstermektedir. Kareye yakın planlıdır ve diğer *castrum*'lardan farklı olarak ekseni biraz kaydırılmış bir dörtgen şeklindedir (Çiz. 20; Tab.9). Muhtemelen Tunca Nehrinin konumu ve arazinin durumuyla ilintili olarak bu şekilde inşa edilmiştir. Standart Roma kale planının uygulandığı bir yapı olarak günümüze izleri ulaşmıştır. Katalog bölümünde geniş olarak incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Diğer simetrik planlı kale kalıntısı Ömeroba Köyünde bulunmaktadır. Gerekçeleri katalog bölümünde geniş bir şekilde anlatılan ve *castra* olduğu düşünülen kale kalıntısı, Roma döneminde yapılmıştır. Bu kale kalıntısı 60X60 m. ölçüleriyle kare bir plana sahiptir ve simetrik yapısıyla dikkat çekmektedir (Çiz. 24, Tab.9).

Dombay Köyü Kalesi, Bizans dönemine ait olduğu kesin olan bir kalıntıdır. Çok az izleri günümüze ulaşmıştır. Bugün izleri görünebilen kısmının çıkarılan planı,

Bulgaristan sınırları içinde bulunan Matochina Kalesi ile benzerlikler göstermektedir. Belli bir standart plana göre yapıldığı anlaşılan kale, simetrik plana sahip kaleler içinde değerlendirilecek nitelik taşımaktadır (Çiz. 29; Tab 9).

Yaylaköy Kalesi, Saros Körfezi sahilinde, düz bir alanda kurulmuştur. Dört duvarı, köşelerindeki tahribatlardan dolayı birbirine yakın farklı ölçülere sahiptir. En uzun güney duvarına dayanarak 240X240 m. ölçülerinde kare plana sahip olduğu ileri sürülebilir. Ticari bir kale olarak inşa edilen yapı, simetrik plana sahiptir (Çiz. 42; Tab.9).

Edirne il sınırları içinde bulunan simetrik plana sahip son yapı, Karaincirli köyünde bulunan kuledir. Kulenin duvar ölçüleri çok az bir fark göstermektedir. İki kenarı, 7, 60 m., diğer iki kenarı 7, 40 m. uzunluğundadır. Kulenin köşelerindeki yıkılmalar göz önüne alındığında, kulenin orjinalinde kare bir plana sahip olduğu söylenebilir. Gözetleme kulesi olarak inşa edilen yapı, Edirne il sınırları içinde tespit edilen simetrik planlı son buluntudur (Çiz. 43; Tab.9).

Simetrik plana sahip olan kalelerin ortak özellikleri olarak, çok dikkat çekici bir şekilde, hepsinin Roma dönemine ait ya da ilintisi olabileceği tespit edilen yapılardır. Katalog bölümünde her kale için yapılan tespit ve değerlendirmeler içinde, Roma ile bağlantısı kesin olan ve olabilme izleri taşıyan yapılarla, simetrik planlı kaleler olarak sınıflandırılan yapıların örtüşmesi önemli bir tespit olarak dikkat çekicidir.

4.5.2. Asimetrik Plana Sahip Kaleler

Asimetrik planlı kalelerin herbiri kendine has özelliklerde, birbirine benzemeyen, farklı plan tiplerine sahiptirler. Bu kalelerin plan tiplerini, büyük çoğunlukla kuruldukları

alanın topografik yapısı belirlemiştir. Geç Demirçağ (Traklar) ve Bizans dönemine ait kale kalıntılarının hepsi asimetrik plana sahip kaleler sınıfı içinde yer almaktadır.

Vaysal köyü kalesi, orta yükseklikte bir tepenin üzerinde kurulmuş ve bulunduğu arazinin topografik yapısına göre şekillenmiştir. Badem şeklindeki kalıntı, çok büyük olmayan boyutları ve farklı duvar uzunluklarıyla asimetrik bir plana sahiptir (Çiz. 23; Tab.9).

Sinanköy (Probaton) Kalesi, orta yükseklikteki bir tepenin üzerinde bulunan geniş arazide kurulmuştur. Çok işlevli ve Bizans dönemine ait olan kale, bulunduğu alanın topografik yapısına göre şekil almış, farklı duvar uzunluklarına sahip, kuzey-güney doğrultusunda gelişmiş bir kaledir. Asimetrik plana sahip kalelerden bir tanesidir (Çiz. 32; Tab. 9).

Altınyazı (Garella) Kalesi, çok az izi günümüze ulaşmış yapısından anlaşıldığı kadarıyla, bulunduğu tepenin üzerindeki düz alanın topografik yapısına göre şekillenmiş, asimetrik planlı bir kaledir. Kalenin, doğu ve batı kısımlarında kalan arazi, taş ocağının faaliyetleri sırasında tamamen yok olduğundan, tam planı çıkarılamamıştır (Çiz. 34; Tab.9).

Keşan (Russion) Kalesi'de günümüze ulaşan çok az izleri ulaşan kalıntılardan biridir. Yüksek bir tepe üzerinde bulunan kaleden kalan izlerden anlaşıldığına göre, duvarların belirli bir simetrik oluşumu desteklemediği, arazinin topografik yapısına göre kurulduğu görülmektedir. Çok kısıtlı duvar izlerinin yetersiz verileri sebebiyle, yapının tam planı çıkarılamasa da, kalan duvarların verileri, asimetrik planlı bir kale olduğunu göstermektedir (Çiz 36; Tab. 9).

Çamlıca Köyü Kalesi, orta yükseklikte bir tepe üzerindedir. Kale tamamen orman ve toprak dolgusu altında gömülü durumdadır. Birbirinden uzak noktalarda, yüzeyden

görülebilen bir-iki iz dışında, savunma duvarlarıyla ilgili kalıntı yoktur. Sadece kale içinde, define kazıları sonucu ortaya çıkmış, kalenin içinde bulunan yapılara ait duvar izleri bulunmaktadır. Yüzeyde izlenebilecek savunma duvar izi bulunmadığından planı çıkarılamamıştır. Ancak, asimetrik kalelerin bulunduğu alanların topografik yapısına benzerliğinden dolayı, asimetrik kaleler grubunda olduğu değerlendirilmiştir (Tab. 9).

Karahisar Kalesinden günümüze dairesel planlı bir kule kalıntısından başka, çevresinde bulunan tahkimatın planını verecek bir duvar izi kalmamıştır (Çiz. 38; Tab.9). Araziye dağılmış yapı taşları, kuleye bağlı ya da özerk başka duvarların varlığını gösterse de, nasıl bir plan oluşturduğunu verecek izleri barındırmamaktadır. Ancak arazinin topografik yapısı ve etrafa yayılmış olan yapı taşlarının konumu değerlendirildiğinde, asimetrik planlı bir kale yapısı olduğu anlaşılmaktadır.

Gökçetepe Kalesi, Saros Körfezine üçgen şeklinde çıkıntı yapan bir burun üzerinde kurulmuştur. Güneydeki burundan kuzeye doğru genişleyen bir planda, gemi omurgasının ön kısmına benzer bir şekle sahiptir. Ölçüleri alınabilen iç savunma duvarlarından ve dış duvar kalıntılarından anlaşıldığına göre arazinin topografik yapısına göre inşa edilmiş bir kale olduğu görülmektedir. Farklı duvar uzunluklarıyla, asimetrik plana sahip kaleler sınıfındadır (Çiz. 39; Tab.9).

Mecidiye Köyü Kalesi, günümüze ulaşan surları ve yüzey buluntularıyla, Bizans dönemi kalalerinden biri olduğunu göstermektedir. Saros Körfezi kenarında, denize bitişik konumda, hafif yüksek bir arazide yer almaktadır. Edirne il sınırları içinde bulunan kaleler arasında, duvar izlerinin tamamının izlenebildiği nadir kalelerden biridir. Bu sebeple kalenin planını tam olarak veren bir planı çıkarılmıştır. Kalenin, bulunduğu arazinin topografik yapısına göre şekillendiği açıkça görülmektedir. Özellikle kalenin kıyı şeridinin batı kısmındaki, kumsaldan ve denizden yüksekte, çok köşeli arazi, surla

çevrilerek kalenin bu yöndeki sınırı belirlenmiştir. Araziyi sınırlayan savunma duvarları, çokgen bir plandadır. Mecidiye Köyü Kalesi'de asimetrik plana sahip kaleler sınıfında yer almaktadır (Çiz. 41; Tab.9).

Bugünkü surlarının Bizans döneminde yapıldığı bilinen Enez (Ainos) Kalesi, çok büyük bir bölümü ayakta kalmış olarak günümüze ulaşmış olmasıyla, Edirne il sınırları içindeki en önemli kaledir. Deniz kenarında yer alan ve fazla yüksek olmayan bir tepededir. Bu hafif yüksek alanın sınırlarının belirleyici olduğu bir plana sahiptir. Doğu-batı yönünde uzunlamasına gelişmiş olan kale, arazinin yapısına göre dönmeler yaparak, çok köşeli bir plan oluşturmaktadır. Büyük boyutlardaki kale, asimetrik planlı kaleler sınıfında yer almaktadır (Çiz. 47; Tab.9).

Hisarlıdağ üzerinde bulunan, Traklar dönemine ait ve çok geniş bir araziye yayılan tahkimatlı yerleşme, Edirne il sınırları içinde bulunan önemli kalıntılardan biridir. Hisarlıdağ üzerinde bulunan büyük ve geniş alanın sadece bir bölümünü işgal etmektedir. İşgal ettiği arazi bile, Edirne il sınırları içinde bulunan en büyük tahkimatlı alanlardan biridir. Tahkimatlı alanın sadece batı dış surunun izleri kalmıştır. Güney, kuzey ve doğu kısmında doğal korumalı, ulaşılması güç sınırlarda, olması gereken surlar yıkılmıştır. Ancak bazı bölgelerde toprak altında olduğunu belirten, üzeri toprakla örtülmüş, kabartı şeklinde algılanabilen duvar izleri vardır. Takip edilen bu dış sur hattı, arazinin de sınırlarını oluşturmaktadır. Arazinin girinti ve çıkıntılarıyla oluşan bu hat, geçmişte, tahkimatlı alanın çok köşeli bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Bu tahkimatlı arazinin iç kısmında da birden fazla duvarlarla birbirinden ayrılmış hiç de küçük olmayan bölünmüş alanlar bulunmaktadır. Hisarlıdağ tahkimatlı yerleşmesi de, asimetrik plana sahip kaleler içinde yer almaktadır (Çiz. 49; Tab.9).

Son kale, Yazır (Çandır) Köyünün arazisinde bulunan, dairesel tahkimatlı yapıdır. Günümüze, simetrik dairesel bir yapıya sahip olan, kabile şefine ait kule şeklindeki kale-konutun izleri rahatlıkla takip edilebilirken, bu yapının etrafını, muhtemelen bulunduğu çok yüksek olmayan tepenin topografik yapısıyla uyumlu asimetrik planlı bir dış savunma duvar hattı çevrelemektedir. Dış savunma hattını oluşturan duvarların pek az izine rastlanmış, ancak birbirini tamamlayacak izler toprak altında kaldığından takibi yapılamamış, planı çıkarılamamıştır. Sadece içerde bulunan dairesel planlı simetrik kule-kale olan bölümün planı çıkarılmıştır. Dış savunma duvarlarının, arkeolojik bir kazı sonucu netleştirilmesiyle asimetrik planlı bir dış savunma duvarlı, simetrik bir içyapı ile karşılaşabileceği düşünülmektedir. Bu sebeple asimetrik planlı kaleler sınıfına dâhil edilmiştir (Çiz. 50; Tab.9).

4.6. Edirne İle Enez Yakınında ve Meriç Nehri Boyunca Yer Alan Türkiye Dışındaki Kalelerin Değerlendirilmesi

Edirne il sınırları içinde tespit edilen kalelerin yakınında veya birbirleri arasında yer alan, bugün Yunanistan ve Bulgaristan sınırları içinde bulunan birkaç kale, özellikle Bizans dönemi savunma hattının parçasıdır. Bazıları Osmanlı döneminde de kullanılmaya devam edilmiş olan bu kalelerden kısaca konumları belirtilerek bahsedilecektir.

4.6.1. Mezek Kalesi (Bulgaristan)

Bu kalalerden bir tanesi, bugün Bulgaristan sınırları içinde, Mezek köyü sınırları içinde bulunan Mezek Kalesi'dir. Edirne Kalesinin batısında yer almaktadır ve kuşuçumu yaklaşık 35 km. uzağındadır. Svilengrad'ın 6 km. güneybatısında, Yunanistan sınırına 1 km. uzaklıktadır. Tarihi 11. yüzyıl sonu ve 12. yüzyıl başına tarihlenen kale, büyük

olasılıkla Bizans İmparatoru Alexios Komnenos I[107] zamanında yapılmıştır. Bizansın dış sınırında bulunan kale sıkça saldırılara maruz kalmıştır. Kale, Bizans kalesi olup Arda ve Meriç nehirleri arasındaki toprakların korunması amacı ile kuruldu. Aslında yakındaki Mezek köyü'nün adı da oradan geliyor, çünkü Yunanca'da bu kelime aralık anlamına geliyor. Kaleden bakınca bütün Meriç ovası enine boyuna görülüyor. 7 dekarlık alan üzerine kurulu olan kalenin 9 kulesi ve kalın taş duvarları olduğu için zamanında muazzam bir yapı olarak görülüyordu. Yerleşke ise duvarların önünde yer alıyordu. İnsanlar tehlike gördü mü kale duvarları arkasında saklanıp müdafaaya geçiyordu. Yıllar sonra köy kaleden uzaklaştı. Kale duvarları arkasında bulunan ok başlıkları, mahmuz, nallar, bronz Tatar paraları ve Ortaçağ seramiği o dönemde garnizon hayatının nasıl olduğuna ilişkin fikir vermektedir. Mezek kalesi, Osmanlı fethine kadar varlığını sürdürdü. Dördüncü haçlı seferi sırasında haçlıların burada bulunduğu, onlara ait tespit edilen materyalerle anlaşılmıştır (Trendafilov, 2018: 226-227). Kanuni Sultan Süleyman zamanında Mustafa Paşa tarafından onarılmıştır. Kale, Osmanlı döneminde derbent[108] olarak kullanılmıştır. Edirne-Belgrad yolu üzerinde bulunması sebebiyle bir menzil[109] ve derbent merkezi haline gelmiştir (Fot. 692, 693).

[107] Alexios Komnenos I, 1081'den 1118'e kadar Bizans İmparatoruydu. İmparatorluğu zor bir durumdayken devraldıktan sonra, yaptığı reformlarla imparatorluğun düşüşünü durdurarak askeri, mali ve bölgesel toparlanma sağladı.

[108] 1. Osmanlılarda uç boylarında bulunan küçük kaleler verilen ad 2. Osmanlı döneminde dağ geçitlerinde kurulan karakol binası. Mezek kalesi birinci gurupta değerlendirilmelidir (Sözen, Tanyeli, 1986: 65).

[109] Menzil veya Menzilhane, Geçmişte yollar üzerinde yaklaşık 50 fersah arayla kurulan ve ulakların yorulan hayvanlarını değiştirip konakladıkları yapı. Menzilhaneler Osmanlı yol şebekesinin ve devletin resmi haberleşme örgütünün temel ögelerindendir (Sözen, Tanyeli, 1986: 158).



Res. 692. Mezek Kalesinin genel görünümü (https://bnr.bg/tr/post/100518531)



Res. 693. Mezek Kalesinde burç ve kule (https://bnr.bg/tr/post/100518531)

Mezek Kalesi, bulunduğu mevki ve kullanıldığı dönem göz önüne alındığında, Edirne Kalesi için önemli bir noktadadır. Askeri açıdan, Edirne Kalesinin batısındaki konumuyla, bu yönden saldırganlara karşı bir engel teşkil ederken, ekonomik açıdan bölgesindeki üretimlerin toplanması ve ticaretinin yapılması içinde önemli bir konumdadır. Bizans dönemindeki, Edirne Kalesi çevresinde oluşturulan savunma ağının bir parçasını teşkil etmektedir.

4.6.2. Dimetoka (Didimoticho) Kalesi (Yunanistan)

Bugün Didymóteikhon veya Demotika adıyla anılmakta olup Türkiye sınırına yakın, Edirne'nin 40 km. güneyinde ve Uzunköprü'nün 20 km. batısında Evros vilâyetine (Nomos) bağlı yaklaşık 10.000 nüfuslu bir kasabadır. Kasabanın bir kısmı kayalık plato, bir kısmı ise Kızıl Deliçay'ın (Erythropotamos) Meriç nehrine bağlandığı yerdeki düzlük arazi üzerinde kurulmuştur. Plato kısmında büyük bir Bizans ve Osmanlı kalesinin kalıntıları bulunmaktadır. Dimetoka Bizans döneminde Trakya'nın en önemli müstahkem kasabası olup Osmanlı döneminde (1361-1912) bir ilim merkezi ve Osmanlı sultanlarının zaman zaman gelip kaldıkları bir yerdi. Bu sebeple kalenin bulunduğu tepede sultanlar için büyük bir saray yapılmıştı. Edirne'nin fethine kadar I. Murad'ın (M.S. 1326-1389), daha sonra da Şehzade Mûsâ Çelebi (M.S. 1388-1413) ve Fâtih Sultan Mehmed'in (M.S. 1432-1481) burada ikamet ettiği söylenmektedir. Fâtih'in oğlu Bayezid (M.S. 1447-1481) burada doğmuştur. Yıldırım Bayezid'in (M.S. 1360-1403) inşasına başladığı ve oğlu I. Mehmed'in (M.S. 1389-1421) 824'te (1421) tamamladığı Rumeli'nin en büyük camii Dimetoka'dadır. Küçük şehrin silüetine hâkim olan bu cami hâlâ ayaktadır (Kiel, 1994: 305).

Dimetoka'nın, İmparator Trajanus (M.S. 53-117) tarafından düzlük arazide kurulan Plotinopolis'in yerini aldığı belirtilir. Plotinopolis, barbar istilâları sırasında tahrip olunca Bizans İmparatoru I. Iustinianus (doğum tarihi bilinmiyor- ölümü M.S. 565) tarafından Kızıl Deliçay nehriyle çevrili platoda tekrar kurulmuş, yeni şehir çift surla çevrildiği için buraya "çift surlu" anlamına gelen Grekçe Didymóteichon adı verilmiş ve bu isim Türk hâkimiyeti döneminde Dimetoka şeklini almıştır. 813'te Türk/Bulgar Hanı Krum tarafından ele geçirilen şehrin adı eski bir kitâbede Kastron Didymóteichon olarak zikredilir (Kiel, 1994: 305).

III. Haçlı Seferi sırasında 1189'da Alman İmparatoru Friedrich Barbarossa (M.S. 1122-1190) tarafından alınan, kadınlar ve çocuklar hariç bütün halkı katledilen (yaklaşık 1500 kişi) Dimetoka, bundan sonra Bulgarlar'ın saldırılarına uğradı. 1206'da Çar Kaloyan (1172-1207) kumandasındaki Bulgar ordusu Dimetoka'ya iki defa saldırdı; ikinci hücumda kuşatma altına alınan şehrin surları yıkıldı ve birçok kişi hayatını kaybetti. Bundan az sonra Konstantinopol'ün Haçlı idarecileri tarafından geri alınarak yeniden inşa edildi. 1230-1246 yılları arasında Bulgarlar'ın hâkimiyetinde kaldıysa da bu son tarihten itibaren Bizans'ın yönetimi altına girdi. V. Ioannes Palaiologos (M.S. 1332-1391) ve Ioannes Kantakuzenos (M.S. 1292-1383) arasında çıkan Bizans iç savaşları sırasında önemi daha da arttı. Bu dönemde Bizans ordusunda bulunan ücretli Türk askerlerinin, özellikle Aydınoğlu Gazi Umur Bey idaresindeki kuvvetlerin askerî üssü haline geldi ve Enverî tarafından kaydedildiği üzere Umur Bey'in (M.S. 1309-1348) Sırplar'a karşı saldırılarında harekât noktası olarak kullanıldı (Kiel, 1994: 305).

Bizans kroniklerine göre Dimetoka'nın Osmanlılar tarafından zaptı 1361'de, Hacı İlbey (doğum tarihi bilinmiyor-ölümü M.S. 1363) liderliğinde yarı bağımsız hareket eden akıncılar tarafından gerçekleştirilmiştir. Floransalı tarihçi Matteo Villani (M.S. 1283-1363), Osmanlı gazilerinin Dimetoka'yı alış tarihini 1359 ve 1361 olarak vermektedir. Dolayısıyla Villani'den alıntı yapan tarihçiler 1359 tarihini kabul etmişlerdir. Babinger, Schreiner ve Vogiatzis ise Kasım 1361 tarihinin daha doğru olacağını savunmaktadır. Osmanlı kroniklerine göre kale, dışarı çıkan tekfurunun yakalanması sonucu Hacı İlbey'e teslim olmuş, buna karşılık halkın can güvenliği ve malı teminat altına alınmıştır. Burayı ele geçiren Osmanlılar, Orta Meriç bölgesinin tamamını kontrol altına alarak Kuleli Burgaz (Pythion), Efremköy (Feruggion) ve Şeyh Bedreddin Simâvî'nin (M.S. 1359-1418) doğum yeri olan Simavna (Ammovounon) gibi küçük kaleleri zaptettiler. Osmanlılar Dimetoka'yı aldıktan sonra burayı kaza haline getirdiler. XVI. yüzyılın

başında bu kazaya bağlı en az 198 köy vardı. Edirne'nin fethinden önce Osmanlı sultanlarının burada oturmaları ve Yıldırım Bayezid'in Rumeli'nin en büyük camiini bu şehirde inşa ettirmesi Dimetoka'nın bu ilk dönemlerindeki önemini ortaya koyar. Eski Bizans yapısı olan iç kaledeki Osmanlı sarayı ise uzun yıllar varlığını sürdürmüştür. Gregoras ve Kantakuzenos tarafından kesin şekilde belirtildiği üzere Bizans'ın son döneminde surların dışı da yerleşmeye açılmış durumdaydı; fakat 1342 yılındaki Bizans iç savaşları sırasında burasının ortadan kalktığı sanılmaktadır. Osmanlılar'ın eline geçtikten sonra dışarıdan getirilen Türk aileleri, eski kale dışında yeniden oluşturulan mahallelere yerleştirilmişlerdi. Surla çevrili kesimde özellikle kiliselerin etrafında hıristiyan gruplar toplanmıştı. Bu durum, Osmanlı kroniklerinin şehrin savaşmaksızın teslim olduğu şeklindeki bilgilerini doğrulamaktadır (Kiel, 1994: 306).

Dimetoka'nın Osmanlı dönemindeki durumu hakkında ilk bilgi, 1433'te burayı iki defa ziyaret eden Bertrandon de la Broquière tarafından verilmektedir. Ona göre Dimetoka güzel bir kaleye sahip iyi bir kasaba hüviyetini taşıyordu ve burada yaklaşık 400 kadar ev bulunuyordu. İkinci gelişi sırasında şehri "Dimotiq" adıyla zikreden Broquière burayı ilk gelişinden daha iyi bulduğunu, padişahın hazinelerini burada sakladığını ve burayı muhafaza ettiğini de belirtir. Bu yüzyılda şehirde bazı eserler de inşa edildi. XV. yüzyıla ait olup kaynaklarda adı geçen eserler arasında II. Murad'ın adamlarından Kutluca Bey Mescidi, II. Bayezid'in veziri Karagöz Bey (sonra paşa) Mahallesi Mescidi, Karagöz Paşa Medresesi ve Nasuh Bey Camii, imareti, zâviyesi ve hanı sayılabilir. Ancak bu eserlerden hiçbiri günümüze kadar gelmemiştir. Silistre ve İskenderiye sancak beyliklerinde bulunan Nasuh Bey II. Bayezid'in kızı Şah Hatun'la evlenmiş ve 910'da (1504-1505) kendilerine Beyköy temlik edilmişti. Bunların bu köyde bir camii ve bir de sıbyan mektebi mevcuttu. 1327 (1909) tarihli Edirne Vilâyeti Salnâmesi Nasuhbey köyünde Kara Baba Tekkesi'nden de bahsetmektedir ki bu tekke

Nasuh Bey vakfına sonradan ilâve edilmiş olmalıdır. Trakya'nın iç kesiminde kurulmuş olmasından dolayı askerî önemi fazla olmayan ve 1530'larda sadece bir dizdar kethüdâ ve imam ile on sekiz askerin bulunduğu Dimetoka, Osmanlı yönetiminde kaldığı sürenin büyük bir kısmında II. Bayezid'in Edirne'deki külliyesine bağlı bir vakıf durumundaydı. 1528-1530 tarihli tahrir defterlerine göre örfî vergi gelirleri devlete, şer'î gelirler de vakfa aitti. Şehir yanında kazada da on iki vakıf köyü vardı (Kiel, 1994: 306-307). Balkan savaşları sırasında ve Bulgar işgalinden sonra Dimetoka bir Türk-İslâm merkezi olmaktan çıktı. 1922'de kasaba Yunanistan'a bağlandı. Müslümanların şehri terketmesi ve sonradan gereken önemin verilmemesi yüzünden Dimetoka eski önemini tamamen kaybetti (Kiel, 1994: 308)

Kalenin ovaya hâkim bir tepe üzerinde kurulduğu, tepenin topografik yapısına göre şekillendirildiği, birçok burç ve kule ile desteklendiği görülmektedir. Savunma duvarları taş ve tuğla malzeme kullanılarak yapılmıştır (Fot. 694, 695, 696).

Dimetoka Kalesi, Edirne'nin güneyinde, Meriç Nehrinin batısında ve yakınında bulunan konumuyla, Edirne merkez kalenin yakınında yer almasıyla, Bizans döneminin, bu bölge için savunma hattının ve ticari iletişim ağının bir parçasıdır. Meriç nehrinin her iki yakasında da, güney kıyı şeridine bağlanan farklı rotalar bulunduğunu kanıtlamaktadır. Edirne Kalesinden başlayıp, Meriç nehrinin doğu kısmında Altınyazı (Garella) Kalesi üzerinden, Keşan (Russion) ve Enez'e (Ainos) kadar ulaşan yolun karşılığında, Meriç Nehrinin batı kısmında, Dimetoka Kalesi üzerinden, Meriç Nehri batısında ve kıyı şeridiyle bağlantılı Ferecik (Ferez) Kalesine bağlantı sağlandığı anlaşılmaktadır.



Res. 694. Dimetoka (Didimoticho) Kalesinin genel görünümü (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 695. Dimetoka (Didimoticho) Kalesinin surları (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 696. Dimetoka (Didimoticho) Kalesinin duvar dokusu (İ.H. Kurtuluş, 2019).

4.6.3. Pythion (Kuleliburgaz) Kalesi (Yunanistan)

Pythion kalesi, Dimetoka'nın (Didymoteichon) 16 km. kuzeyindedir. Edirne'nin güneyinde, Meriç Nehrinin yakınında, batı tarafında, Yunanistan sınırları içindedir. Türkiye sınırlarına çok yakın olan Meriç (Evros) nehrinin yanında, Pythio köyünün kuzeydoğu ucunda alçak bir tepe üzerinde kuruludur. Pythion Kalesinin karşısında, Meriç Nehrinin doğusunda, Türkiye tarafında, Çakmakköy bulunmaktadır. Yine Türkiye tarafında, biraz kuzeydeki Sığırcılı köyünde, burada yaşayanlar tarafından, bugün sürülen bir tarlanın olduğu alan, kale mevkii olarak belirtilmiştir. Ancak alanda yapılan araştırmalar sırasında, birkaç seramik dışında kale olduğunu ima edecek hiçbir duvar izine rastlanmamıştır (Fot. 697).

Pythion Kalesi, Yunanistan'daki askeri mimarinin en önemli ve en iyi korunmuş örneklerinden biridir. 1331-1341 yılları arasında Meriç (Evros) Nehri vadisinden geçişleri

kontrol etmek için kullanılan Ioannis Kantakouzenos VI (M.S. 1292-1383) tarafından yaptırılmıştır. İmparator John III Palaiologos'a (M.S. 1288-1326) karşı iç savaş sırasında, ikametgâh ve kale görevi yaptı. Bizanslılar zamanında bu büyük nehir, Filipoipoli'ye kadar gezilebilir nitelikteydi ve kuzeyden güneye ana ticari arterdir. Bugün, küçük ölçekli ancak güçlü kaleden iki büyük kule ve tahkimatın bazı unsurları ayakta kalmıştır. Kale, 1391'de Dimetoka'ya karşı operasyonlar için üs olarak kullanılmak üzere Osmanlılar tarafından alınmıştır. Kalenin ana kulesi hala durmaktadır. Tamamen savunma amaçlı inşa edilen ikinci kulenin üç katı vardı ve ana kulenin avlusundan merdivenler ve erişim noktalarıyla ulaşılabiliyordu. Kuzey sınırında, üçüncü bir kule olabilir. Askeri ve savunma amaçlı bir yapı olması yanısıra, imparator için görkemli bir anıtsal tesis olarak inşa edilmiştir (Fot. 698). (https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=pythio)[110].

Pythion Kalesi, Edirne'nin kuzeyinde bulunan Dombay Kalesi ve Bulgaristan sınırları içindeki Matochina Kalesi ile benzer özellikler taşımaktadır ve hem askeri hem de yöneticinin ikametgâhı olarak inşa edilmiştir. Meriç Nehri sınırlarını korumak, nehir üzerinde devam eden ticari trafiği ve yakınından geçen yollardaki ticari faaliyetleri kontrol altında tutmak ve güvenliğini sağlamak amacıyla yapılmış bir dizi kaleler ağının parçasıdır.

[110] Pythion kalesi için geniş bilgi için ayrıca bakınız, KORRES, M. (1989) The Architecture of the Pythion Castle, *Hakkert,* Amsterdam.; HETHERİNGTON, P. (1995) "Pythion: A Thracian Frourion of John VI Kantakouzenos, *Österreichische Akademie der Wissenschaften,* Wien.



Res. 697. Sığırcılı köyünde, kale mevkii denilen, günümüzde tarla olarak kullanılan alan (İ.H. Kurtuluş, 2018).



Res. 698. Pythion Kalesi, (https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=pythio)

4.6.4. Gümülcine (Komotini) Kalesi (Yunanistan)

Bugün Komotini adıyla anılmakta olup, Türkiye-Yunanistan sınırının 98 km. batısında, Yuanistan-Bulgaristan sınırının 23 km. güneyinde, güneydeki Ege Denizine 40 km. uzaklıkta yer almaktadır. 1371'den 1912'ye kadar kesintisiz olarak Osmanlı idaresi altında kalmıştır (Kiel, 1996: 268).

1207'de meydana gelen Bulgar istilası sırasında bugünkü şehrin 5 km. batısındaki Mosinopolis şehrinin ykılmasından sonra küçük bir kasaba olarak kurulan Gümülcine'nin ilk çekirdeğini, 380-385 yılları arasında Roma İmparatoru Thedosius (M.S. 347-395) tarafından yaptırılan ve 1331'den beri Koumoutsina adıyla bilinen kale teşkil eder. Buranın ilk sivil sakinlerini de Mosinopolis'ten kaçanlar oluşturmuştur. Günümüzde şehrin merkezinde bulunan ve büyük bir bölümü ayakta kalan bu kale dikdörtgen şeklinde olup (125X140 m.), Bizans dönemi sonlarında 350-450 kişiyi barındırabilecek büyüklükteydi. 1344 yılında Aydınoğlu Umur Bey tarafından zaptedilen şehir bu tarihten itibaren Gümülcine adıyla anıldı. Bu günkü Yuananca adı ise Koumoutsina'dan gelmekte olup ilk defa 1344 yılında Gregoras tarafından Umur Beyin (M.S. 1309-1348) şehre olan saldırıları anlatılırken kullanılmıştır. İlk Osmanlı kroniklerinde, Gümülcine'nin Osmanlı hâkimiyetine girişiyle ilgili olarak Gazi Evrenos Bey'in (M.S. 1330-1417) 1361 yılı civarındaki akın faaliyetleri gösterilir. Bazı kaynaklarda ise 1363 tarihi verilir. Yunan bilim adamları 1361 yılını kabul etmektedirler. Ancak son zamanlarda yapılan araştırmalarda, buranın zaptının, Osmanlıların Trakya'yı kontrol altına aldıkları 1371 Maritsa (Meriç, Çirmen) savaşından biraz önce gerçekleştirildiği üzerinde durmaktadır. Evrenos Bey 1371'den 1383 yılına kadar Gümülcine'yi uç merkezi üssü olarak kullandı. 1383'te uç merkezini yeni fethedilen Siroz'a (Serres) nekletti. Gümülcine'de kaldığı dönemde İslami hayatın başlangıcını simgeleyen birçok bina yaptırdı. Bunlar arasında imaret, kubbeli bir cami ve çifte hamam vardı. Günümüzde Evrenos Bey İmareti ve Eski

Cami hala ayaktadır. Her ikis'de Balkanlar'daki en eski Türk yapılarındandır (Kiel, 1996: 268-269).

Gümülcine Kalesi, Türkiye sınırlarına biraz uzak olsa da, Balkanlar ve Ege Denizi bağlantılı Bizans dönemi kalelerinin yayılım alanlarını gösteren örnek olarak önemlidir. Kıyıdaki Maroneia Kalesi, Türkiye'ye (Enez) yakın Ferecik (Feres) Kalesiyle hem Ege hem de iç kısımlarla bağlantı sağlayan önemli bir konumdadır. Meriç'in batısında kalan alanın kaleler ağı zincirinin bir parçasıdır (Fot. 699). Bulunduğu bölgenin, merkezi konumlu bir geçmişe sahip olduğu anlaşılmaktadır.



Res. 699. Gümülcine (Komotini) Kalesinin sur ve burçlarından bir görünüm (https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=komotini).

4.6.5. Feres (Ferecik) Kalesi (Yunanistan)

Feres (Ferecik), Ege Denizi kıyısında, Meriç Nehrinin doğu kıyısında bulunan Enez'in (Ainos) kuzeyinde, Meriç Nehrinin batısındadır.

Meriç Nehrine bakan bir tepede ve bugün Dedeağaç'tan (Alexandropolis) Türkiye sınırında İpsala'ya ulaşan otoyol üzerinde bulunan küçük bir kasabadır. Osmanlılar döneminde (1358-1912) Türk-İslam hayat tarzının hâkim olduğu önemli bie yer ve büyük bir kaza merkeziydi. Bizans hâkimiyeti sırasında Slavca'da "bataklık" anlamına gelen *Vira* adını taşımaktaydı. Bu ad Osmanlılar zamanında önce *Fere* veya *Fire*, daha sonra *Ferecik* şeklini almıştır. Ferecik'in bulunduğu yerin ne zamandan beri iskâna açık olduğu hakkında bilgi yoktur. Ancak kasaba olarak gelişmesinin Bizans döneminde gerçekleştiği bilinmektedir. 1152 yılında Bizans İmparatoru II. Ioannes'in (M.S. 1087-1143) kardeşi Isak Komnenos'un (M.S. 1155-1196) vakfı olarak kurulan, daha sonra Osmanlı hâkimiyeti sırasında Gazi Süleyman Paşa Camii olarak hizmet veren Panaya Kosmosoterie Manastırı buranın iskânında önemli bir rol oynamıştır. 14. yüzyılın ilk yarısındaki Bizans iç savaşları sırasında yöredeki köylerin halkının etrafı sağlam duvarlarla çevrili bu manastıra sığınması ve yerleşmesi sonucu burası bir kasaba olarak gelişmeye başlamıştır (Kiel, 1995: 371) (Fot. 700).



Res. 700. Feres (Ferecik) Panaya Kosmosoterie Manastırı (İ.H. Kurtuluş, 2019).

Buraya yönelik ilk Türk akını, 1342-1343 kışında Aydınoğlu Umur Bey tarafından gerçekleştirilmişse de bundan bir sonuç alınamamıştır. Nitekim aynı zamanda tarihçi olan Ioannes Kantakuzenos'un 1352-1353'de Ferecik'e geldiği bilindiğine göre o sıralarda kasabanın Bizans idaresinde olduğu anlaşılmaktadır. Kantakuzenos eserinde, tahttan feragatinden sonra 1355'te halefi V. Ioannes Palaiologos döneminde buranın artık bir manastır olmaktan çıktığını ve bazı "vahşi köylülerin" yaşadığı bir yer haline geldiğini yazar (Historia, III, 310). Kasabanın Osmanlı idaresine geçiş tarihi tam olarak bilinmemekle birlikte, buranın Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından Rumeli'de ilk fethedilen yerlerden biri olduğu, bunun da 1357 veya 1358 yılında gerçekleştiği tahmin edilmektedir (Kiel, 1995: 371).

Osmanlı hâkimiyetinde Ferecik küçük bir kasaba durumunda kaldı. Ferecik'i 1433 yılında ilk defa gören Bertrandon de la Broquière, *Vira* adıyla andığı kasabanın vaktiyle güzel bir *kalesi* bulunduğunu, fakat şimdi bazı yerlerinin harap halde olduğunu, camiye dönüştürülen kiliseyi gördüğünü, kale etrafında geniş bir sahada kasabanın uzandığını ve burada Türk ve Rum ahalinin yaşadığını yazar. 1553'te burayı gören Fransız seyyahı Pierre Belon kasabayı *Vire* adlı bir *kalenin* aşağısında iyi bir mevkide, etrafı yer yer harap olmuş eski bir duvarla çevrili güzel bir yer olarak anar. Ayrıca nehir kıyısındaki bir iskeleden ve Meriç'te gezen teknelerden de söz eder. 17. yüzyılda Ferecik hakkında en geniş bilgiyi Evliya Çelebi vermektedir. Ona göre burası yedi mahalleli, 500 haneli bir kasaba durumunda olup, Hıristiyan nüfus *kalenin* aşağısında, kenar mahallelerde oturuyordu. Evliya Çelebi fetih sırasında yıkıldığını belirttiği kalenin büyük bölümü Bertrandon de la Broquière'e göre 1433'te ayakta idi. Kâtip Çelebi ise çok kısa bahsettiği Ferecik'in bir cami ile altı hanı olduğunu yazar. Aynı şekilde Fransız seyyahları Robert de Dreux 1699'da, Paul Lucas'da 1714'te *Virra* adıyla andıkları Ferecik hakkında geniş bilgi vermezler. Baron Felix de Beaujour 1817'de Ferecik'ten Edirne ve İstanbul'a

giden yol üzerinde, 2000-3000 kişilik önemli bir kasaba şeklinde söz eder. Balkan savaşları ve 1912, 1919 Bulgar işgali sırasında Ferecik çok tahribata uğradı. Bu sırada Müslüman ailelerin çoğu kasabayı terk etti ve İslam yapılarının hemen hepsi yıkıldı. Gazi Süleyman Paşa Camii kiliseye çevrildi. 1920 Haziran ayından itibaren Yunanlılar'ca işgal edildi ve bu fiili durum 1923 Lozan Antlaşması ile hukuken tanınmış oldu (Kiel, 1995: 372-373)

Ferecik kalesinden günümüze fazla bir şey kalmamıştır. İki burç kalıntısı ve yer yer izlenebilen duvar parçaları bulunmaktadır. İtinalı ve sağlam bir işçilikle yapıldığı anlaşılan duvarlar, taş ve tuğla malzeme ile inşa edilmiştir. Batı burç kalıntısının cephesinde, enlemesine uzanan üç sıra tuğla şeridinde, tuğlalar da üst üste üç sıra halinde yerleştirilerek kullanılmıştır (Fot. 701). Aynı burcun arka kısmında ise üst taraftaki seğirdimliğe çıkan taş merdivenler bulunmaktadır (Fot. 702). Güneydoğu burcu ise sadece taş malzemeyle yapılmış, arka kısmı ise çok tahrip olmuştur (Fot. 703, 704). Duvarlar moloztaş duvar tekniğiyle yapılmış, güçlü beyaz bir harç kullanılmıştır.



Res. 701. Feres (Ferecik) Kalesinden kalan güneybatı burcu (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 702. Feres (Ferecik) Kalesinden kalan güneybatı burcun iç kısmı ve burca çıkan taş merdivenler (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 703. Feres (Ferecik) Kalesinden kalan güneydoğu burcu (İ.H. Kurtuluş, 2019).



Res. 704. Feres (Ferecik) Kalesinden kalan güneydoğu burcun iç kısmı (İ.H. Kurtuluş, 2019).

4.6.6. Maronia Kalesi

Maronia M.Ö. 7. yüzyılda Sakız adasındaki kolonistler tarafından kuruldu. Kent antik dönemde olduğu gibi erken Hıristiyanlık dönemlerinde de gelişti. Sakinleri tarihin çok erken döneminde deniz ticaretiyle uğraşmaya başladı. Maronia, Pers savaşları sırasında, Perslere karşı direndi. Birinci Atina ittifakında yer alırken, M.Ö. 4. yüzyılda asıl gelişmesini gösterdi. Roma döneminde, Romalılar tarafından uzun süredir tercih edilen Maronia, ticari ve finansal olarak büyük bir yükseliş yaşamıştır. İmparator Hadrianus'un (M.S. 76-138) ziyaret ettiği şehirlerden biridir. Kent, M.S. 3. yüzyılda Piskoposluk merkezi haline geldi. M.S. 4. yüzyılda başpiskoposluğa terfi etti. M.S. 6. yüzyıldan itibaren küçülmeye başladı ve denize yakın alanlarla sınırlı kaldı. Müstahkem bir *şehir kalesinin* özellikleriyle gelişti. M.S. 9-10. yüzyılda Maronia şehir merkezinde yeniden yapılanma ve yeniden düzenleme faaliyetleri oldu. Maronia, 13. yüzyılın ilk

yarısına kadar önemli bir tarımsal, ticari ve endüstriyel merkez olmaya devam etti. Daha sonra, 15. yüzyıl Venedik haritalarında gösterilmiş, bir Venedik belgesinde bahsedilmiştir. 17. yüzyılda korsan istilaları, sakinlerini deniz kenarından geri çekilmeye ve yerleşim alanlarını 4 km.'lik modern Maronia köyünün bulunduğu iç bölgeye doğru inşa etmeye zorlamıştı (https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=maronia).

Bizans döneminden kalma Maronia kalesinin savunma duvarları, Ferez kalesinde olduğu gibi taş malzemeyle inşa edilmiş, cepheyi enine kesen iki sıra halinde üç sıra tuğla ile yapılmış bir düzenleme görülmektedir. Feres Kalesinden farklı olarak yöresel taşların yapısı sebebiyle Gökçetepe kalesindeki gibi daha renkli bir cephe sunmaktadır ve tuğla kuşağı üç sıra halinde değil iki sıra halindedir. Diğer Bizans kaleleriyle benzer özellik olarak, moloztaş duvar örgüsüne sahip kalede güçlü harç kullanılmıştır. Maronia Kalesinden günümüze az sayıda kalıntılar ulaşabilmiştir (Fot. 705-706).



Res. 705. Maronia Kalesinden Kalan Moloz Taş Duvar Örgülü Sur Parçası (https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=maronia).



Res. 706. Maronia Kalesinden Kalan Sur Parçasının cepheden görünümü (https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=maronia).

4.6.7. İki Avantas Kalesi (Yunanistan)

Aslında Avantas ismiyle anılan ve birbirine çok uzak olmayan iki kale vardır. Birinci kale Potamos ismiyle de anılmaktadır. Alexandropolis'in (Dedeağaç) 10 km. kuzeyinde, Avas veya Avantas (Derbent) köyünün yakınında bir Ortaçağ kalesi bulunmaktadır. Hakkında geniş kapsamlı bir yayına ulaşılamayan kale, taş malzeme ile yapılmış, moloztaş duvar örgüsüne sahiptir. Günümüze üç burç kalıntısı ve bazı sur parçaları ulaşmıştır. Alexandropolis (Dedeağaç), Ferez'e (Ferecik), dolayısıyla Ege Denizine yakın konumuyla, Bizans dönemi Ortaçağ kaleler zincirinin bir parçasıdır (Fot. 707).

İkinci kale ise Avantas köyünden 100 m. uzakta kayalık bir tepe üzerindedir ve görülmesi zor bir konumdadır. Avantas Kalesi, Kereopyrgos veya Boz Tepe Kalesi gibi birçok isimle anılmaktadır. Kale sistematik olarak araştırılmamıştır. Yapının kronolojik

evreleri bilinmemektedir. Ancak çeşitli yüzey buluntuları 14. yüzyıldan kalmadır. Diğer Avas Potamou) Kalesine, çok yakındır.



Res. 707. Avantas (Potamos) kalesinden kalan burç ve duvarların genel görünümü (https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=potamo).

İki kale, Trakya ve Rodop Dağının iç kısımlarına geçişi kontrol ediyordu. Bölge aynı zamanda güneye doğru olan ve denize yakın olan Egnetia yoluna alternatif olan Konstantinopolis geçidi üzerindedir. Bu kadar yakınlarda iki güçlü kaleye sahip olmak biraz sıra dışı. Belki de geçit bir dönemde çok önemliydi ve bir kale yeterli değildi. Başka bir açıklama, belki de kalelerin rekabetçi olduğu ve farklı yerel yöneticilere ait olduğu yönündedir. İlginç olan yabancı ve Türk gezginler Potamou Kalesinden bahsetseler de, tahkimi ihmal edilemez olsa da, Avas Kalesinden bahsetmezler. Bir teoriye göre, şimdiye kadar yeri belirlenememiş *Kereopyrgos* şehri olabileceğidir. Buda etimolojik sebeplere dayanılarak ileri sürülmüştür. Ancak kesin değildir. Kale, tepenin sınırlarına paralel ilerleyen 140 m. lik bir duvar ve ona dik 40 m. lik başka bir duvarla birleşmektedir.

Takviye alanı genellikle eğik bir dikdörtgen şeklindedir ve büyüklüğü 1 hektardan biraz azdır. Sur, tepe üzerinde yükselmenin mümkün olduğu yamaçta gelişirken, geri kalan kısımlar duvarlarla korunmaz çünkü engebeli arazi yeterlidir. Tahkimat dikdörtgen kule ile güçlendirilmiştir. İki kapı vardır. Biri duvarın dibinde bir kule ile korunurken, diğeri duvarın ortasında olup, iki kule arasındadır. Konut işgalini kanıtlayabilecek hişbir mimari kalıntı yoktur[111] (https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro= avas). (Fot.708, 709).



Res. 708. Avas Köyünün çok yakınında bulunan Avantas veya Kereopyrgos ya da Boz Tepe Kalesinin genel görünümü (https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=avas).

[111] Daha geniş bilgi için bakınız: Tsouris, K., Brikas, A. (2006) Evros'ta Bizans Tahkimatları (Yunanca), Selanik.

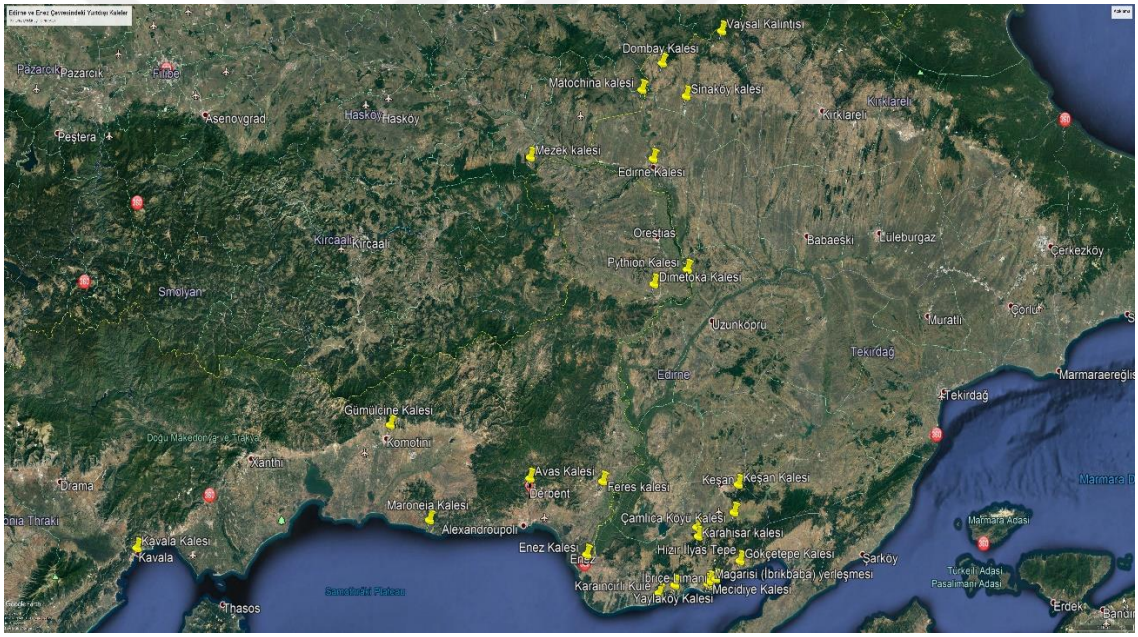


Res. 709. Avantas Kalesinin tahribat uğramış girişlerinden birinin kale içinden görünümü (https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=avas)

İmparatora bağlı yöre beyleri veya direkt imparator vasıtasıyla kurulmuş Türkiye dışındaki bu kalelerin, Edirne il sınırları içinde bulunan kaleler gibi, bazıları yerleşim yeri, askeri ve ticari işlevler görürken, bazıları askeri, ticari ve yönetici ikametgâhı işlevi gördüğü anlaşılmaktadır. Kalelerin mimari yapıları çoğunlukla bulundukları alanın topografik yapısına göre şekillenmiştir. Bizans dönemi kalelelerinin genel özellikleri olarak, taş veya taş tuğla malzemeyle, moloztaş duvar örgüsüsüyle, sağlam harç kullanılarak yapılmışlardır.

Ege denizi ve iç bölgelerle olan irtibat yolları üzerinde olmaları, Edirne il sınırı içindeki kalelerle benzer şekilde konumlanma alanları, aynı düşüncenin sonucudur. Bizans İmparatorluğu döneminde, Meriç Nehrinin, kuzey-güney aksında çok önemli bir ticari arter olduğu, nehrin iki tarafında yoğunlaşan kale yapıları vasıtasıyla teyit edilmektedir. Ege Denizi boyunca, Edirne il sınırları içinde bulunan, Saros körfezinin

doğusundaki Gökçetepe Kalesinden itibaren, batıya doğru, Kavala Kalesine kadar birçok kale bulunması, doğuya doğru Gelibolu Yarımadası üzerinde kaleler olması, Ege kıyı şeridinin her çağda ve özellikle Bizans zamanında çok aktif olduğunu göstermektedir. Gökçetepe Kalesi ile Kavala Kalesi arasında, Enez Kalesinin Meriç Nehri ağzında olması, nehir yoluyla iç kısımlara daha kolay ulaşma imkânı ve tam orta noktada bulunmasıyla, çok önemli bir merkez olduğu anlaşılmaktadır. Ege kıyı şeridi ticaret rotasında, Edirne il sınırları içinde, deniz kenarında bulunan Gökçetepe Kalesi, Mecidiye Köyü Kalesi, Yaylaköy Kalesi, Karaincirli Köyündeki gözetleme kulesi ve Enez Kalesi'nin önemli alanlar olduğu anlaşılmaktadır (Fot. 710).



Res. 710. Edirne İl Sınırları İçindeki Tüm Kaleler ve Meriç Nehri Kıyısında, Edirne ve Enez'e Yakın Türkiye Dışındaki Kaleler (Google Earth, 2019**).**

Trakya bölgesinde bulunan (Strymon ve Macedonia dâhil) Bizans Kaleleri, imparatorluğun savunma hattında özel bir duruma sahip olduğunu göstermektedir (Çiz. 9). İşlevleri açısından, Konstantinopolis'i (İstanbul) koruyan tahkimat ağının birer parçasıydılar. Via Egnatia üzerinde 30 veya 40 km. lik aralıklarla kale ya da tahkimatlı yerleşim birimleri bulunmaktaydı. Kesin sayıları bilinememekle birlikte Prokopius'a göre

Balkanlar'da en az 600 tahkimat vardı. 10. yüzyılda kale terimi, tahkimatlı kasabaları belirtmek için kullanılmıştı, daha sonra sakinlerinin güvenliğini sağlamak için kalelere dönüştürüldü. Bazıları Helenistik dönemden kalmaydı, bir kısmı Romalılar zamanında tahkim edildi. Bizans döneminde ise 6. yüzyılda Justinianus (M.Ö. 527-565) zamanında, 11 ve 12. yüzyılda Komnenoslar zamanında, 13 ve 15. yüzyıl arasında Paleologos zamanında yeni tahkimatlar ve kaleler inşa edilmiştir. Bu kaleler, taş ve taş-tuğla malzeme ile yapılmış, geç antik çağ ve ortaçağ özellikleri taşıyan kaleler ve tahkimatlı yapılardır. Yapılan bu çalışma sırasında, Bizans dönemi geniş bir alana yayılmış kaleler savunma ağının birçok parçasının Edirne il sınırlarında bulunduğu anlaşılmıştır.

SONUÇ

Edirne il sınırları içinde bulunan kalelerin tespiti ve değerlendirilmesi sonucunda, kalelerin yerlerinin bilindiği, tescillendiği ancak çok azı haricinde, üzerlerinde geniş kapsamlı bir bilimsel çalışma yapılmadığı görülmüştür.

Sadece Edirne Kalesi ve Enez Kalesi hakkında arkeolojik kazı ve bilimsel çalışmalar yapılmış ve yapılan çalışmalar yayınlanmıştır. Ayrıca, Edirne Müzesi tarafından ve Trakya Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü katılımıyla yapılan Sinanköy Kalesinde ki kurtarma kazılarının sonuçları yayınlanmıştır[112]. Tespit edilen diğer kaleler hakkında geniş kapsamlı bir araştırma yapılmamıştır. Bu sebeple "Edirne il sınırları içindeki kalelerin tespit ve değerlendirmesi" başlığı altında yapılan bu tez çalışması ile ilk defa tüm kaleler ele alınarak, geniş kapsamlı olarak incelenmiştir.

Edirne il sınırları içindeki kalelerin değerlendirilebilmesi için geniş bir kaynak taraması yapılmıştır. Elde edilen yüzey bulguları ve kaynakların direkt ve dolaylı verileriyle belirli sonuçlara ulaşılmış, hem kalelerin değerlendirmesinde hem de genel değerlendirme bölümünde yaklaşık dönemleri, yapı tipleri, kullanılan malzeme, bulundukları mevkiler belirlenmiştir. Buna göre Edirne il sınırları içinde savunma duvar izi bulunan 16, savunma duvar izi bulunmayan muhtemel kale alanları 7, üzerinde arazi çalışması yapılmayan, hakkında bilgi bulunan kale alanı 1 tane olmak üzere 24 alan üzerinde çalışılmış ve değerlendirilmiştir. Ulaşılan bu sayısal sonuca göre, Edirne il sınırlarının içinin, kale mimarisi açısından çok yoğun bir yapılaşmaya sahip olduğu anlaşılmıştır.

[112] Tez çalışması sırasında Sinanköy Kalesi hakkında geniş bir kaynakça taraması yapılmış, kalenin geçmişi hakkında çok miktarda bilgiye ulaşılmıştır. Tezde, Sinanköy Kalesi anlatılırken sunulan bu bilgiler, kale üzerinde yapılacak kazı çalışmaları sırasında bulunacak mimari ve küçük buluntuları anlamlandırmada büyük faydalar sağlayacaktır.

Edirne il sınırları içindeki kalelerden Enez Kalesi, surları en fazla korunarak günümüze ulaşan kaledir, Edirne Kalesinin ise kısmen izleri ayaktadır. Sinanköy Kalesi ise yapılacak kazılar sonrası duvarlarının büyük kısmının belirli bir seviyede yüksekliklerine ulaşmak mümkündür. Bölgedeki diğer tüm kaleler temel seviyesinde günümüze ulaşabilmiştir.

Edirne il sınırları içinde bulunan kalelerin, farklı çağlara ait örnekler olduğu anlaşılmıştır. Traklar'ın Geç Demirçağ, Roma ve Bizans dönemine ait kaleler bulunmuş ve üzerlerinde çalışılmış, Ancak üzerinde çalışmadığım, daha önce çalışılmış olan, Saros Körfezi içinde, 18. yüzyılda yapılmış, Büyükada üzerindeki Osmanlı Dönemi Kalesi tanıtılmıştır. Bu kaleden günümüze çok zayıf izlerin ulaştığı anlaşılmaktadır. En fazla kalıntının Bizans döneminden günümüze ulaştığı tespit edilmiştir. Böylece geniş bir zaman dilimine ait, farklı plan özellikleri içeren zengin bir kaleler ağıyla karşılaşılmıştır. Aslında bu örnekler, Edirne özelinin dışında, tüm Trakya'nın farklı çağlardaki savunma mimarisinin eksik halkalarının birer parçasıdır. Dolayısıyla, tez çalışması sırasında bulunan ve tarihlendirmeleri yapılıp, planları çıkarılan kaleler, Trakya tahkimat sisteminin, sınırlarımız dışındaki parçalarıyla oluşturduğu bütünlüğün değerlendirilebilmesi için karanlıkta kalan kısmının ortaya çıkarılması açısından önemli bir eksikliği gidermektedirler.

Bulunan kaleler plan açısından çok farklı tipler içeren zengin bir içerik sunmuşlardır. Genellikle bulundukları arazinin topografik yapısına uygun olarak şekillenmişlerdir. Çokgen planlı bu kaleler, çok farklı şekiller oluşturmaktadırlar. Çok geniş alanları kapsıyanlar ve küçük boyutlu kalelerin yanısıra, çoğunluğu orta büyüklükteki kaleler oluşturmaktadır. Belirli bir plan dâhilinde yapılan simetrik planlı örneklerde vardır.

Geçmişleri, ulaşılabilen kaynaklar, kale kalıntısının verdiği ipuçları ve yüzey buluntuları ışığında değerlendirilen kaleler, işlevleri açısından da farklı amaçlarla kurulmuşlardır. Bulunan tüm kaleler sadece askeri amaçlarla yapılmamışlardır. Çoğunlukla, ticari, yerleşim yeri, yöneticinin ikametgâhı gibi farklı ihtiyaçları da karşıladıkları anlaşılmıştır. Değerlendirme bölümünde, bulunan tüm kalelerin işlevleri belirlenerek, hangi işlev veya işlevleri üstlendikleri belirtilmiştir. Genel olarak çoğunlukla çok işlevli kaleler oldukları anlaşılmıştır.

Kaleler bulundukları konumları ile bir manzara sunmuştur. Özellikle Saros Körfezi kıyı şeridinde fazla sayıda kale bulunmuştur. Bu kıyı kalelerinin Gelibolu Yarımadası bağlantılı olarak Karadeniz, Marmara, Güney Ege ve Batı Ege kıyı şeridi boyunca kurulmuş bulunan Antik Çağ Yunan kolonileri ticaretinin, Bizans döneminde, aynı güzergâhlardaki İmparatorluk ticaret rotasının bir parçası olduğu anlaşılmaktadır. Birbirine yakın konumda ve çok sayıda olmaları, ticaretin yoğunluğunu ve bu kalelerin önemlerini göstermektedir. Yukarda bahsedilen yönlerde kıyı boyunca çok hareketli bir ticaretin varlığı söz konusudur. Ayrıca, bu kıyı kalelerinin sadece deniz hattı boyunca değil iç bölgelere çok sayıda çeşitli tali yollarla bağlantılı olduğu, iç kısımlarda bulunan bağlantılı kalelerle anlaşılmaktadır. Kıyı kaleleri, kuzey iç bölgedeki kalelerle bağlantılı bir şekilde nihai olarak Via Egnetia ana karayoluna ulaşımı sağlayan sistemin önemli parçalarıdırlar. Daha kuzeyde, Edirne üzerinden geçen doğu-batı anayolu Via Militaris anayolu ve daha kuzeyde bulunan, Karadeniz kıyısına yakın bulunan, kuzey yolu arasında da, güneydeki bu sistemin kuzey sınıra kadar bir bağlantı zincirinin parçaları olarak görev yaptıkları anlaşılmaktadır.

Edirne il sınırları içinde bulunan kalelerin ana yapı malzemesi istisnasız taştır. Bazı kaleler de, tuğla ikinci yapı malzemesi olarak kullanılmıştır. Geç Demirçağ kalelerinde

harç kullanılmamış, kurutaş tekniğiyle yapılmışlar, ilkçağ ve ortaçağ kalelerinde ise harç kullanılmıştır. Kalelerin büyük çoğunluğu moloztaş duvar tekniğiyle inşa edilmişlerdir.

Kaleler içinde, Türkiye Trakya'sında henüz bir başka örneği tespit edilmemiş olan ve Enez Kalesi'ne yakın bir konumda bulunan, Hisarlıdağ tahkimatlı alanı özel bir yere sahiptir. Çok geniş ve doğal korunaklı yüksek bir alanda yer alması, büyük bir arazi parçasını çevreleyen savunma duvarları, içinde bulunan ve yerleşime işaret eden bölünmüş kısımlarıyla tek örnek olarak çok önemlidir. Tahkimatının ilk kuruluşu, Traklar'ın geç demirçağ dönemine ait olduğu değerlendirilen ve bir *horia* ya da *oppida* yerleşimi olması çok güçlü bir olasılık olarak görülen yapı kalıntısı, kullanımda olduğu dönemler için sayısız soruya cevap verebilecek nitelikte birçok veriyi toprak altında saklamaktadır.

Edirne il sınırları içinde bulunan kaleler çeşitli zenginlikleriyle günümüze ulaşmıştır. Bunların içinde, toprak altında gömülü bulunan Çamlıca Kalesi de önemli bir yer almaktadır. Kale alanında kaçak olarak kazılan yerlerde, toprak altında hala korunmuş durumda çok fazla mimari yapı olduğunu gösteren kalıntılar ortaya çıkmıştır. Bölgede bulunan kaleler içinde, kaleiçi yapılaşma kalıntıları açısından (yüzeyde izlenebilen mimari yapı kalıntısı) en zengin materyale Çamlıca Kalesi'nde rastlanmıştır. Burada yapılacak arkeolojik kazılar sonucunda kaleiçi yerleşimine ait çok çeşitli ve zengin mimari veriler elde edilebileceği anlaşılmaktadır.

Bir başka önemli kalıntı Mecidiye Kalesi'dir. Duvarları takip edilebilir olması yanısıra, bölgede çalışılan kaleler içinde farklı dönemlere ait en fazla sayıda ve kaliteli seramik örneklerine sahip olması önemlidir. Çok uzun bir süreç içinde, hareketli bir ticari geçmişi olduğunu kanıtlamaktadır. Arkeolojik kazı çalışmları için öncelik alması gereken bir tarihsel miras olarak öne çıkmaktadır.

Genel olarak bakıldığı zaman, Edirne il sınırları içinde bulunan ve her çağda çok önemli bir ulaşım kanalı olan Meriç Nehri'nin, kalelerin konumlanması açısından belirleyici bir fonksiyonu olduğu anlaşılmaktadır. Meriç Nehrinin Türkiye tarafında kalan doğu kıyıları Edirne il sınırları içindedir. Aynı zamanda bugünkü Türkiye-Yunanistan sınırını oluşturmaktadır. Dolayısıyla, eski zamanlarda Meriç Nehrinin üzerinde hem nehir, hem de karayoluyla yürütülen ticari faaliyetlerin kontrol altında tutulması ve güvenliğinin sağlanması için yapılan kale ağının izleri vardır. Yapılan araştırma sırasında, Meriç Nehri yakınında oluşturulan bu tahkimat ağının daha çok Yunanistan tarafında kalan batı yakasında örneklerinin günümüze ulaştığı, Türkiye tarafında kalanların daha çok tahribata uğradığı anlaşılmıştır. Belki de Meriç Nehrinin, Osmanlı İmparatorluğu için en gerideki en güvenli doğal sınır olması sebebiyle, Meriç'in doğusundaki kaleler kullanılmadığı için bakımları yapılmadığından daha çok tahrip olarak büyük bir kısmı yok olmuştur. Sadece bulunduğu stratejik konum ve bir liman olarak ticari faaliyetlerini devam ettiren Enez Kalesi, bakımları yapılarak günümüze kadar ayakta kalmıştır.

Bölgede tespit edilen kaleler ve tahkimatlı alanların bazıları, sadece belirli bir dönemde kullanılmamışlardır. Üzerinde çalıştığım tüm kaleleri arkeolojik ve kültürel nesnelerdir, arkeolojik kazılar yapıldığında çoğunun farklı tarihsel dönemleri içerdiği görülecektir. Yüzey buluntuları ve kaynakların elverdiğince, sadece kabaca sınırları belirlenebilen bu bilgiler, arkeolojik kazılar sonucu elde edilecek toprak altında bulunan duvar dokusu, yerleşim kalıntıları, küçük buluntularla çok detaylı bilgiler verecektir. Bu sebeple daha fazla tahrip olmadan, en azından henüz tam sınırlarını koruyan kaleler koruma altına alınıp, üzerlerinde arkeolojik kazılar yapılmalı ve belirli plan çerçevesinde kültürel merkezler olarak korunmalıdırlar.

Kaleler ve tahkimatlı alanlar, içerdikleri birçok farklı özellik, bulundukları konumları, plan yapıları ve boyutları sebebiyle, dışardan bakanlar için anıtsal bir

görünüm sunmaktadırlar. Onları sadece askeri yapılar olarak görmemelidir. Yapıldıkları çağın farklı özel ihtiyaçları için inşa edilmiş, birçok sorunun cevabını barındıran anıtsal mimarilerdir. Ne yazık ki, birçok arkeolojik alan yanısıra özellikle kale kalıntıları da kültürel miras olarak yeterli ilgiyi görmemiştir. Sadece konuyla ilgili bilim insanlarının ilgi konusu olarak düşünülmüştür. Aslında kaleler kapladıkları geniş alanlar ve bulundukları özel konumlarıyla günümüzde de değerlendirilebilecek yapı türleridir. Ancak bunlar sadece turistik amaçlı düzenlemelerle yaşatılması amacıyla değil, bir kültür varlığı olarak bilimsel arkeolojik kazıları yapıldıktan sonra amacına uygun kültürel merkezler ve müzeler olarak değerlendirilmelidir. İçerdikleri güç, görkemli geçmiş ve barındırdıkları zenginlikler, kaleleri kurtarılması gereken tarihi bir miras yapmaktadır. Özellikle bir yerleşim birimine yakın, deniz veya nehir kenarında, ulaşılabilirliği ve görünebilirliği mümkün olan kaleler, hem çevredeki insanların kültürel yaşam ve üretimlerini paylaşabileceği, hem de dışardan gelenlere kendilerini tanıtabileceği odak noktaları olma ayrıcalığına sahip yapılardır. Çok yönlü olarak değerlendirilebilecek kültürel miraslardır.

Yapılan bu tez, kapsamlı bir çalışma sonucu, Edirne il sınırları içinde bulunan kalelerin sayısal durumunu ve yaklaşık dönemlerini belirleyerek, ortaya çıkarılan plan ve işlevlerini inceleyip, bulundukları konumları ile anlamlandırıp, önemli bir boşluk doldurulmuştur. Yapılan çalışma ile Edirne il sınırları içindeki kaleler topluca incelenip, yorumlanmıştır ve daha sonra yapılması gereken arkeolojik kazı faaliyetlerinden önce bir başlangıç olarak değerlendirilmelidir. Tez içinde tanıtılan ve değerlendirilen kalelerde daha sonra yapılacak detaylı arkeolojik kazı çalışmaları, burada ileri sürülen tezleri çoğunlukla teyit edeceği gibi, daha farklı ve detaylı bilgiler de edinmemizi sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

ADRİANA, P., GELU, F., RAZVAN, M., PAUL, P., CATALİN, C., CHRİSTİNA, B., EUGEN, P. (2014) "The Dacian Fortress from Costeşti-Blidaru-Recent archaeological resarch. The towers from la Vămi, Poiana lui Mihu, Platoul Faeragului". *Journal of Ancient History and Archeology,* (1), p.p. 3-28.

Ahmed Bâdî Efendi (2014) Riyâz-ı Belde-i Edirne, 20. Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirne'si, 3 Cilt, *Trakya Üniversitesi Yayını:148*, Edirne.

AGELARAKİS, A. (2015) "Abdera/Polystlon: A Byzantine Town in Western Thrace in The Context of Historical Developments During The 6th-14th Centuries as Depicted by its Archaeo-Anthropological Record", *Byzantina Symmeikta,* (25), Athens, p.p. 11-56.

AĞAOĞLU, B. (1982) Kervansaray, Han, Kale ve Hisarlar Hakkında Bibliyografya, Ankara.

AHRWEILER, H. (1988) "Géographie Historique du Monde Méditerranéen" *Publications de la Sorbonne, Byzantina Sorbonensia*, 7, Paris, p.p. 221-309.

AKANSEL, S. (2004) "Edirne Kaleiçi Geleneksel Konutları ve Kaleiçi'nin Günümüzdeki Görünümü", Trakya Üniversitesi Bilim ve Araştırma Dergisi, 5 (2), s. 199-207

AKARCA, A. (1998) Şehir ve Savunması, *T.T.K.B.,* 3. Baskı, Ankara.

AKIN, G. (1990) Asya Merkezi Mekan Geleneği, *K.B.Y.,* Ankara.

AKOVA, S.B. (2008) "Enez'in Kalkınmasında Coğrafi Faktörlerin Rolü (Doğal Faktörler)", *İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, Coğrafya Dergisi*, S. 16, İstanbul, s. 1-25.

AKŞİT, O. (1985) Roma İmparatorluk Tarihi (M.Ö. 27 – M.S. 395), *İ.Ü.E.F.Y.:*2052, İstanbul.

AKYÜREK, E. (2011) Seventeen years of experience in archaeological inventory: TAY Project completed Byzantine period of Thrace and Bithynia. *4 th International Symposium on Thracian Studies, Byzantine Thrace Evidence and Remains, Komotini, 18-22 April 2007, Proceedings,* Verlag Adolf M. Hakkert, Amsterdam, p.p. 43-56.

ALPAR, B. (2001) “Plio-Quaternary history of the Turkish coastral zone of the Enez-Evros Delta: NE Aegean Sea” *Mediterranean Marine Science,* Vol. 2/2, p.p. 95-118.

ALTAN, A. K. (1934) “Bizans Surları, Türk Kaleleri”, *Arkitekt,* S. 12, İstanbul, s. 343-347.

ANDERSON, W. (2009) “Late Byzantine Occupation of the Castle at Tios”, *Anatolia Antiqua,* 17 (1), p.p. 265-277.

ANDREAS, B. (1976) Die Provinzen des Osmanischen Reiches. Reichert, Weisbaden.

ANGOLD, M. (1984) The Byzantine Empire 1025-1204, London.

ARCHİBALD, Z.H. (1994) “Thracians and Schythians”, *Cambridge Ancient History,* VI-2, p.p. 444-475.

ARCHİBALD, Z.H. (1998) The Odrysian Kingdom of Thrace, *Oxford University Press,* New York.

ARCHİBALD, Z. H. (2002). A river port and emporion in central Bulgaria: an interim report on the British Project at Vetren. *The Annual of the British School at Athens,* p.p. 309-351.

ARCHİBALD, Z.H. (2010) “A Lost Continent: The Political Communities of Ancient Thrace”, *Eirene,* 46, p.p. 163-168.

ARİSTOTELES (Çev: Mete Tuncay) (1990) Politika, *Remzi Kitabevi,* 3. Basım, İstanbul.

ARSLAN, M. (1999) “Trakya Kent Sikkeleri (Bizye, Hadrianopolis, Perinthus)”, *Anadolu Medeniyetleri Müzesi 1998 Yıllığı,* S. XIII, Ankara, s. 257-276.

ASHBY, T., GARDNER, R. (1919) “An Ancient Hill Fortress in Luciana”, *The Journal of Roman Studies,* Vol. 9, s. 211-215.

ASLANAPA, O. (1986) Osmanlı Devri Mimarlığı, *İnkılap Kitabevi*, İstanbul.

ASLANAPA, O. (1993) “Edirne’de Türk Mimarisinin Gelişmesi”, *Edirne’nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı,* T.T.K. Basımevi, s. 223-232, Ankara.

AŞKIN, S (2007) Balkan Savaşlarında Edirne, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,* (Danışman: İlker ALP), EDİRNE.

ATABAY, M. (2018) "Gelibolu Vilayetinde Mübadele ve Mübadele Sırasında Yaşananlar", *Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi*, I/2, s. 97-116.

ATANASOV, G.G., RUSSEV, N.D. (2014) "Fortress Gate of the Early Byzantine Dorostol and the Medieval Drăstăr (6th-10th AD)", *Stratum Plus Journal,* 6, p.p. 1-13.

ATHANASSOPOULOS, E. F. (2010). Landscape archaeology and the medieval countryside: settlement and abandonment in the Nemea region. International Journal of Historical Archaeology, 14(2), p.p. 255-270.

AVARY, M. (1986) "Stoning and Fire at Hillfort of Southern Britain*", World Archaeology,* Vol. 18, No. 2, s. 216-230.

AYBEK, S. (1997) "Edirne'nin Tarihi Coğrafyası", *Sanatsal Mozaik*, C.3, İstanbul, s. 34-41.

BAFGHİ, B.T.; ZAD, H.N.; KHALİLABAB, H.K., (2016) "Typology of The Historical Castles of Central Iran" *Mediterranean Archaeology & Archaeometry*, 16(1), s. 9-21.

BAKHUIZEN, S.C. (1992) A Greek City of the Fourth Century BC., *L'erma di Bretschneider,* Roma.

BALKANSKİ, İ. (1974) "La Forteresse Thrace (Ostar Kamak) Pres du Village D'oustra, Department de Kardzali", *Pulpudeva,* Plovdiv, s. 168-172.

BALLMER, A., FERNÁNDEZ-GÖTZ, M., MİELKE, D. P. (Eds.) (2018). "Understanding ancient fortifications: between regionality and connectivity". *Understnading Ancient Fortifications Between Regionality and Connectivity*, *Oxbow Book,* s. 1-5.

BAŞAĞAÇ, Ö., ALTINÖZ, G.B. (2018) "Önemli Bir Denizcilik Kültür Mirası: Türkiye'nin Ege Kıyılarındaki Deniz Fenerleri", *TÜBA-KED*, (17), s. 141-159.

BAŞARAN, S. (1996) "Ainos Kazıları 1971-1994", *Anadolu Araştırmaları,* (14), s. 105-141

BAŞARAN, S. (1996b) "Ainos'un Geç Hellenistik–Erken Roma Dönemi Seramik Buluntuları".

BAŞARAN, S. (1997) "Enez (Ainos) 1995 Yılı Kazı ve OnarımÇalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* (18), 2, s. 489-513.

BAŞARAN, S. (1998a) "Orta Çağda Enez (Ainos)", *Sanat Tarihi Dergisi*, (9), s. 1-12.

BAŞARAN, S. (1998b) " Enez (Ainos) 1996 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* (19), 2, s. 593-624.

BAŞARAN, S. (1999) "Enez Çevresinde Yapılan Arkeolojik Araştırmalar" *Zafer Taşlıklıoğlu Armağanı, Anadolu ve Trakya Çalışmaları I,* İstanbul, s. 169-197.

BAŞARAN, S. (2000a) "Enez (Ainos) 1998 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları, *Kazı Sonuçları Toplantısı*, (21), 2, s. 405-416.

BAŞARAN, S. (2000b) "Enez (Ainos) Kazıları", *Türkiye Arkeolojisi ve İstanbul Üniversitesi (1932-1999)*, Ankara, s. 251-259.

BAŞARAN, S. (2000c) "Aeolische Kapitelle Aus Ainos (Enez)", *İstMitt,* (50), p.p. 157-170.

BAŞARAN, S. (2001) " Enez (Ainos) 1999 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı*, (22), 2, s. 371-386.

BAŞARAN, S. (2002a) "Enez (Ainos) Kazısı 2000 Yılı Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* (23), 2, s. 373-380.

BAŞARAN, S. (2002b) "Enez (Ainos) 2001 Yılı Kazı ve OnarımÇalışmaları", *Anadolu Araştırmaları Dergisi*, (16), s. 59-86.

BAŞARAN, S. (2003a) "Enez (Ainos) 2001 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* (24), 2, s. 283-294.

BAŞARAN, S. (2003b) "Ainos'un Geç Hellenistik-Erken Roma Dönemi Seramik Buluntuları" *Publications de I'Institut Français d'Études Anatollienes*, 15 (1), p.p. 71-77.

BAŞARAN, S. (2005) " Enez (Ainos) 2003 Yılı Kazı ve Onarım Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* (26), 2, s. 115-128.

BAŞARAN, S. (2006) "Enez (Ainos) 2004 Yılı Kazı, Onarım ve Koruma Çalışmaları", *Kazı Sonuşları Toplantısı,* (27), 2, s. 409-420.

BAŞARAN, S. (2007a) "Enez'de Ortaya Çıkan Klazomenai Tipi Lahitler", *Refik Duru'ya Armağan Kitabı*", İstanbul, s. 271-276.

BAŞARAN, S. (2007b) "Ainos (Enez)" *Aktüel Arkeoloji,* (3), s. 58-66.

BAŞARAN, S. (2008) "Enez (Ainos) 2006 Yılı Kazısı ve Onarım-Koruma Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* (29), 3, s. 185-210.

BAŞARAN, S., Uçar-Çakan, F.B., Emre, G., Kurap, G., Karwiese, S., Yılmaz, R. (2010) " Enez (Ainos) 2008 Yılı Kazısı Onarım-Koruma Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* (31), 2, s. 117-144.

BAŞARAN, S. (2008) "Trakya'da Bir Prenslik Merkezi" Ainos Kenti, *Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi,* İstanbul.

BAŞARAN, S., ÇAKAN, B., Karwiese, S., Yılmaz, R., Kurap, G. (2011) "Enez (Ainos) 2009 Yılı Kazı ve Onarım-Koruma Çalışmaları", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* (32), 4, s. 145-168.

BAŞARAN, S., BAŞARAN, B. (2012), "Enez-Fatih Camii", *Vakıf Restorasyon Yıllığı,* S. 4, s. 89-98.

BAŞARAN, S. (2013) Enez Doğal, Kültürel ve Turistik Güzellikleri, İstanbul Üniversitesi, *Anadolu Ofset*, İstanbul, s. 11-90. (Editörler: Ahmet Yeşil, Adnan Uzun, Gül Aslı Aksu).

BAŞARAN, S., KURAP, G. (2013) "Enez (Ainos) 2011 Yılı Arkeoloji Kazısı", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* (34), 2, s. 375-390.

BAŞARAN, S., KURAP, G. (2014a) "Enez (Ainos) 2012 Yılı Kzı Çalışmalarıyla İlgili Rapor", *Kazı Sonuçları Toplantısı,* (35), 3, s. 249-261.

BAŞARAN, S., KURAP, G. (2014b) "Enez (Ainos) 2013" *Kazı Sonuçları Toplantısı,* (36), 3, s. 207-230.

BAYHAN, İ. H. (1969) Şehir Planlaması, *İskender Matbaası*.

BEKSAÇ, E. (1997-1998) "Traklar ve Vize", *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi,* S.14, İstanbul, s. 74-77.

BEKSAÇ, E. (2005) "Traklar'ın Güçlü Sesi ve Kutsanmışın Nefesi: Trak Döneminde Vize'nin Kutsal ve Politik Kimliği", *Vize II. Tarih ve Kültür Sempozyumu (10 Haziran 2015) Bildiriler Kitabı*, s. 9-23.

BEKSAÇ, E. (2006) "Kuzeybatı Anadolu ve Trakya'da Erken Kültistik Kaya/Kaya Oyma ve Megalit/Anıtlar ve Kült Alanları Projesi: Edirne ve Kırklareli İlleri 2005 Yüzey araştırması", *24. A.S.T.* Ayrı Basım, Çanakkale, s. 183-200.

BEKSAÇ, E. (2006a) "Balkanlarda Tarih Öncesi ve Erken Uygarlıklar", Balkanlar El Kitabı I, *Karam&Vadi Yayınları,* Ankara.

BEKSAÇ, E. (2007) "Doğu Trakya'da Traklar", *Aktüel Arkeoloji,* S.3, s. 25-41.

BEKSAÇ, E. (2008) "Kuzeybatı Anadolu ve Trakya'da Megalitik, Kaya-Oyma Anıtlar ve Kült Projesi, Edirne-Kırklareli Yüzey Araştırması 2006 Çalışmaları", *A.S.T.* (25), 3, Kocaeli, s. 71-84.

BEKSAÇ, E. (2009a) " Kuzeybatı Anadolu ve Trakya'da Erken Kültistik (Kaya-Oyma ve Megalit) Anıtlar ve Kült Alanları Projesi, 2007 Yılı Edirne ve Kırklareli Yüzey Araştırması" *A.S.T.* (26), 1, s, 181-190.

BEKSAÇ, E. (2009b) " Sinanköy Kalesi ve Yerleşim Alanı", *Yöre,* S. 113, Edirne, s. 6-21.

BEKSAÇ, E. (2010a) "Trakların Anıları. Trakya'nın Anıtları I", *Yöre,* S. 118, Edirne, s. 3-18.

BEKSAÇ, E. (2010b) "Trakların Anıları. Trakya'nın Anıtları II", *Yöre,* S. 119/120, Edirne, s. 59-76.

BEKSAÇ, E.; BEKSAÇ, Ş. N., (2012) "Keşan ve Çevresinin Trakya'nın Erken Tarihindeki Yeri", *Yöre,* C. 13, S. 145, Edirne, s. 3-12.

BEKSAÇ, E. (2014) "Bir Başka Enez, Bir Başka Öykü: Traklar'ın Enezi", *Yöre Dergisi*, s. 76-90, Edirne.

BEKSAÇ, E. (2015) "Kuzeybatı Anadolu ve Trakya'da Erken Kültistik Kaya (Kaya Oyma ve Megalit) Anıtları ve Kült Alanları Projesi Edirne, Kırklareli Yüzey Araştırması 2013", *A.S.T.* (32), 1, Gaziantep, s. 253-268.

BEKSAÇ, E., ERTUĞRUL, Ö., KARAKAYA, H. (2017) "Sinanköy Çalışmaları", *38. Kazı Sonuçları Toplantısı, 23-27 Mayıs 2016, Edirne)*, C.2, Ankara, s. 213-222.

BEKSAÇ, E., BEKSAÇ, Ş.N. (2017) "Kuzey Batı Anadolu ve Trakya'da Erken Kültistik Kaya (Kaya Oyma Megalitik) Anıtlar ve Kült Alanları Projesi Edirne ve Kırklareli İlleri Yüzey Araştırması ve Bağlantılı Kült Alanları Çalışmaları", *A. S. T.* (34), C.1, s. 609-622.

BEKSAÇ, E. (2019) "Kuzeybatı Anadolu ve Trakya'da Erken Kültistik Kaya Anıtları ve Kült Alanları Yüzey Araştırması Projesi 2017 Yılı Edirne ve Kırklareli İlleri Çalışmaları", *A. S. T.* (36), C.1, s. 501-512.

BELLİ, O. (2003) "Doğu Anadolu Bölgesinde Erken Demir Çağı Kale ve Nekropolleri (Early Iron Age Fortesses and Necropolises in East Anatolia", *Arkeoloji ve Sanat Yayınları,* İstanbul.

BENEVOLO, L. (1995) Avrupa Tarihinde Kentler, *Afa Yayıncılık*, İstanbul.

BENT, J.T. (1889) "The Lords of Chios", *The English Historical Review*, Vol. 4, (15), Oxford University Press, p.p. 467-480.

BERESFORD, M. (1988) New Towns of The Middle Ages, Alan Sutton.

BESELIEV, V. İlk Bulgarca yazıtlar. // SU Yıllığı, IFF (31 - 32). Sofya, Sofya Üniversitesi, 1935 - 1936, s. 1-17.

BLACKMAN, D., RANKOV, B. (2013). Shipsheds of the Ancient Mediterranean, *Cambridge University Press.*

BOAS, A. (2006) Archaeology of the Military Orders: A Survey of the Urban Centres, Rural Settlements and Castles of the Military Orders in the Latin East (c. 1120-1291). *Routledge.*

BOCCARDI, L., GILETTI, F. (2014). "Taranto Saint Angelo Castle: a new approach to the cultural stratification of the landscape". *Proceedings of the 2nd ICAUD*

International Conference in Architecture and Urban Design Epoka University, Tirana, Albania, 08-10 May 2014 Paper No. 195, 1-10.

BOIADZHIEV, S. (1999) "Frurio Sti Matohina, Bulgaria", *Kosmiki Meseoniki Arhitektoniki Sta Balkania 1300 – 1500, Ke i Diatirisi Tis,* University Studio Press, 3. Baskı, s. 162-165, Thessaloniki.

BOURAS, C. (2014) "On the Urbanism of Roman Harbours – The Evolution of Space Organization in Harbours of The Aegean Sea, *Byzas,* (19), p.p. 669-682.

BORZA, E.N. (1995) "Map 51 Thracia" *Barrington Atlas,* Princeton.

BOYADZHİEV, K. (2018), "Environmental and Cultural Factors in the Development of Chalcolithic Fortifi cations in Bulgaria", *Understnading Ancient Fortifications Between Regionality and Connectivity, Oxbow Book*, s. 5-12.

BRUCE, D., CREIGHTON, O.H. (2006) "Contestedidentities the Dissonant Heritage of European Town Walls and Walled Towns", *International Journal of Heritage Studies,* 12 (3), p.p. 234-254.

BURNS, T.S. (1973) "The Battle of Adrianople: a Reconsideration", *Zeitschrift für Alte Geschichte,* (H.2), s. 336-345. (https://www. jstor.org).

BÜKTEL, Y. (2006) "Edirne Kalesinin Surlarının Yerlerinin Belirlenmesine Dair Notlar", *Sanatta Anadolu, Asya İlişkileri, Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı'ya Armağan Kitabı,* H.Ü.Y., s. 91-96, Ankara.

BÜKTEL, Y. (2012) "Edirne Arkeoloji Müzesinde Bulunan Bir Kurşun Lahit Kapağı ve Figürlü Bir İmpost Başlık Üzerine Notlar", *İsmail Fazlıoğlu Anı Kitabı,* 61- 65, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayını, Edirne.

CAMP, J. M. (1991). Notes on the towers and Borders of Classical Boiotia. *American Journal of Archaeology*, 193-202.

CAMPBELL, Duncan B. (2009) Roman Auxiliary Forts (BC 27 - AD 378), *Osprey Publishing,* London.

CAN, C., BİLAR, E (2009) Edirne Bibliyografyası, *Trakya Üniversitesi Rektörlüğü Yayınları,* 94, Edirne.

CARVER, M. O. H. (1993) Arguments in Stone Archaeological Research and the European Town in the First Millenium", Oxford.

CASSON, S. (1926) Macedonia, Thrace and Illyria, Oxford.

CHASE-DUNN, C., LERRO, B. (2016). Social change: Globalization from the stone age to the present. *Routledge.*

CHURCH, C. M., MYRES, J. L. (1908). A Contribution to the Topography of North-Western Greece. *The Geographical Journal*, *32*(1), 47-54.

CİCİKOVA, M. (1972) Thracia, Sofia. CİCİKOVA, M. (1974) "Habitats Et Forteresses Thraces Du I er Millenaire AV. N. Ere", *Pulpudeva*, Plovdiv, 4-19, s. 15-33.

COHEN, G.M. (1995) The Hellenistic Settlements in Europe the Islands and Asia Minor, Berkeley-Los Angeles-Oxford.

COLLİS, J. (1997) The European Iron Age, London.

CONSTANTİNESCU, D., CARLAN, B. A. (2017) "Heritage concerning the water resources usage in the ancient Roman Empire defence sites". https://www.researchgate.net/publication/320434276

CORDANO, F. (2011), "Citta Greche Della Tracia", (scholar. google. com.tr) unimi.it. s. 1-13.

COTOI, O. (1999) "Contributions to the Evolution of the Fortification Systems at the East of Carpathians During the Iron Age". *Studia Antiqua et Archeologica,* VI, Iaşi. p.p. 61-77.

CRABTREE, P., PAM, J., BOGUCKI, P. (2003) "The European Iron Age, Ancient Europe 8000 BC to AD 1000", *Encyclopedia of the Barbarian World,* Volume II, Chareles Scribners&Sons.

CROW, J. (2013) " Fortifications and the Late Roman East: From Urban Walls to Long Walls", *War and Warfare in Late Antiquity: Current Perspectives,* Leiden, p.p. 397-432.

D'AMATO, R. (2010). "The Last Marines of Byzantium Gasmouloi, Tzakones and Prosalentai a Short History and a Proposed Reconstruction of their Uniforms and Equipment". *Journal of Mediterranean Studies*, 19 (2), 219-248.

DAMYANOV, D. (2012) "Smolyan Bölgesi Gela'daki Trak Kalesi (Gradishte)", *Thracia 20 In Honour of The 40th Anniversary of The Institute of Thracology, Sofia, Publishing House "Ral Kolobar",* p.p. 27-48.

DAMYANOV, D. (2009). Thracian sanctuary-fortress at the village of Strashimir–The Middle Rhodopes. *B: Thracia, 18*, 451-467.

DAMYANOV, D. (2014) "Archaeological Complex Passage Cave at The Village of Koshnitsa, Municipality of Smolyan", *Advances in Bulgarian Science*, p.p. 83-94.

DAMYANOV, M. (2015) "The Greek Colonists", *A Companion to Ancient Thrace,* p.p. 295-307.

DARKOT, B. (1971) "Edirne'nin Coğrafyası maddesi" *Meydan Larousse*, s. 67.

DARKOT, B. (1993) "Edirne. Coğrafi Giriş", *Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2. Baskı, s. 1- 12, Ankara.

DAİCOVİCİU, H. (1978) "Les Forteresses Daces Des Monts D'Oroştie", *Pulpudeva,* Plovdiv, s. 230-239.

DELEV, P. (1978) "Stranca'da ve Doğu Koca Balkanda 1977 Yılında Arkeoloji Araştırmaları", *Thracia Antiqua,* Sofya, s. 64-73.

DEVRİES, K.R. (1992) Medieval Military Technology, Lewiston, N.Y.

DIPASQUALE, L., ROVERO, L., FRATİNİ, F. (2016) "Ancient Stone Masonry Constructions". *In Nonconventional and Vernacular Construction Materials*, s. 301-332.

DİRİMTEKİN, F. (1963) "Pınarhisar Kalesi", A.M.Y., S.5, İstanbul, s. 37-41.

DİRİMTEKİN, F. (1965) " Selymbria (Silivri) Bizans Kalesi", A.M.Y., S.6, İstanbul, s. 19-34.

DİRİMTEKİN, F. (1967) "Böğürdelen (Sabaç) Kalesi, T.T.O.K.B., S. 12/291, s. 2-4.

DİRİMTEKİN, F. (1967a) "Erağli-Perinthus, Heraqkleia, Mygdonia ve Batısındaki Liman Kalıntısı", A.M.Y., C.7., İstanbul, s. 1-18.

DİRİMTEKİN, F. (1968) "Leylekkale Un Aquaduc Byzantin 60 km. N. Ouest d'Istanbul", *Byzantinische Forschungen,* s. 117-119.

DİRİMTEKİN, F. (1969) "Çatalca Surları", A.M.Y., S.8, s. 41-43.

DİRİMTEKİN, F. (1974) "Ortaçağ Trakya'sı", *T.T.O.K.B*., 43/322, Eylül, s. 5-8.

DİRİMTEKİN, F. (1974a) "Zesuthera Bizans Kalesi", *Mansel'e Armağan, T.T.K.B.* C.2, Ankara, s. 695-698.

DJAMBOV, I. (1989) "Un centre chrétien découvert récemment en Thrace. L'oppidum prés de Sopot (du Vleau XIIIe siècle) et l'identification de Kopsis. *Publications de I' École Française de Rome,* 123.1, p.p. 2511-2519.

DOĞER, L. (2004) "Anaia-Kuşadası Kadıkalesi Kazısı 2002 Yılı Bizans Dönemi Seramik Buluntularının Ön Değerlendirmesi", *Sanat Tarihi Dergisi*, XIII/1, s. 1-31.

DOMARADSKİ, M. (1986) "Sanctuaries Thraces du II-I millénaire av.n.e", *Acta Archaeologica Carpathica,* XXV, s. 89-104.

DOMARADSKİ, M. (1994) "Les Lieux De Culte Thrace", *Helis,* III, Sofia, s. 69-109.

DURMUŞ, İ. (2007) İskitler, *Kaynak Yayınları,* İstanbul.

DURMUŞ, F. (2018) "Osmanlı Arşiv Belgeleriyle Muarız (Saros) Körfezi Cedid Kalesi", *Külliyat Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, (4), s. 35-45.

DÜNDAR, A. (2007) "Edirne Şehri ve Tarihi Eserleri (1918 Yılına Ait Bir Haritaya Göre)", *Dini Araştırmalar (Mayıs-Ağustos),* C. 10, s. 28, s. 119-140.

EBERSOLT, J. (1936) Monuments d'architecture Byzantine, Paris.

ELAM, N. (2015) "Byzantine Eye-Witnesses od Anatolian Power-Breakers During the Years 1421-1423". *International Journal of Arts and Commerce*, Vol.4,No.3, s. 30-49.

ENDOUX H.P. (1982) Les Châteaux du Soleil: Forteresses et Guerres des Cróisés, Paris.

ERDOĞAN, E., KUTER, N. (2010) "Edirne Kenti Kültür Varlıklarının Kent Estetiği Açısından Değerlendirilmesi", *Tekirdağ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 7(3), s. 137-145, Tekirdağ.

ERDOĞU EMEKLİGİL, R. (2013) Geçmişin İzinde Karaağaç, *Edirne Valiliği Kültür Yayınları,* İstanbul.

ERDOĞU, B. (1997) "Edirne İli 1995 Yılı Yüzey Araştırması", *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* C.1, Ankara, s. 273-291.

ERDOĞU, B. (2000) "The Problems of Dating Prehistoric Axe Factories and Neolithisation in Turkish Thrace", *Documenta Praehistorica*, XXVII, Ljubljana, p.p. 155-166.

ERICKSON, E. J. (2001) "Strength against weakness: Ottoman military effectiveness at Gallipoli, 1915", *The Journal of Military History*, Lexington, Vol. 65, (4), p.p. 981-1012.

ERİŞMİŞ, M. C., & GEZERMAN, A. O. (2013). Rumeli fortress from the perspective of architecture history. *Frontiers of Architectural Research*, *2*(4), p.p. 409-419.

ERŞEN, D. (2010), Literatür'de Doğu Hellen Orientalizan Seramiğinin İncelenmesi ve Değerlendirmesi, *T.C. Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Arkeoloji Programı, Yüksek Lisans Tezi,* (Danışman: Prof. Dr. Meral AKURGAL).

ERTUĞRUL, Ö. (1995) Bizans Kültürü, İstanbul.

ERTUĞRUL, Ö. (1999) Bizans sanatına Giriş, *Troya Yayıncılık,* İstanbul.

ERTUĞRUL, Ö. (2011) "Edirne –Uzunköprü Ioannes Prodromos Manastırı ve Restorasyon Projesi", *Restorasyon Yıllığı Dergisi*, 2, s. 127-141.

ERTUĞRUL, Ö. (2013), Mitoloji İkona ve İkonografya, Paradigma Akademi Yayınları, İstanbul.

ERTUĞRUL, Ö. (2017) "Edirne-Uzunköprü, Karapınar Köyü Post-Bizans Devri Kilisesinin Altar Kitabesi", *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi",* C.1, S.2, s. 58-62.

ERTUĞRUL, Ö. (2019) “Dedeağaç (Alexandropolis) ve Etnoloji Müzesi”, *Meriç Uluslararası Sosyal ve Stratejik Araştırmalar Dergisi”*, C.3, S.1, s. 67-119.

ERTÜRK, A. A. (2002) “Enez’den Roma’ya”, *Yöre*, S. 22, Edirne, s. 33-34.

ERZEN, A. (1994) İlkçağ Tarihinde Trakya, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları,* İstanbul.

ERZEN, A. (2011) “1981 Yılı Enez Kazısı Çalışmaları”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi,* (10-11), s. 59-88.

Evliya Çelebi (Çev. Mehmet Zillioğlu) (1986) Tam Metin Seyahatname”, *Üçdal Neşriyat*, C. 1-10, İstanbul.

EYİCE, S. (1963) “Enez’de Yunus Kaptan Türbesi ve Has Yunus Bey’in Mezarı Hakkında Bir Araştırma”, *Tarih Dergisi*, 13.17-18, s. 141-158.

EYİCE, S. (1965) “Bizans Devrinde Edirne ve Bu Devre Ait Eserler”, *Edirne’nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı,* Ankara, s. 39-76.

EYİCE, S. (1969) “Trakya’da Bizans Devrine Ait Eserler”, *Belleten,* C. XXXIII, S. 131, Ayrıbasım, T.T.K.B. Ankara, s. 324-407.

EYİCE, S. (1974) “Kale”, *Türk Ansiklopedisi*, C. XXI, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, s. 137-148.

EYİCE, S. (1980) “Edirne Saat Kulesi ve Üzerindeki Bizans Kitabesi”, *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları,* (8-9), s. 1-22.

EYİCE, S. (1983) “Türkiye’de Bizans Sanatı”, *Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi,* C. 3, Görsel Yayınlar, s. 513-564.

EYİCE, S. (1993) “Bizans Devrinde Edirne ve Bu Devire Ait Eserler”, *Edirne’nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı,* T.T.K. Basımevi, s. 39-76, Ankara.

EYİCE, S. (2001) “Kale maddesi” T.D.V. İslam ansiklopedisi, C. 24, s. 234-242.

FACHARD, S. (2016 a) “Studying Rural Fortifications: A Landscape Approach”, *Ancient Fortifications: A Compendium of Theory and Practice* (Vol.1), Oxbow Books, s. 207 – 230.

FACHARD, S. (2016 b) “Regional Fortifications and The Fortification of Regions”, *Ancient Fortifications: A Compendium of Theory and Practice, Fokus Fortification Studies* (Vol.1), Oxbow Books, s. 413 – 416.

FAROQHI, S. (Çev: Neyyir Kalaycıoğlu) (1993) Osmanlıda Kentler ve Kentliler, *T.V.Y.Y*, İstanbul.

FASSBİNDER, J.W. (2010) “Geophysical Prospection of the Frontiers of the Roman Empire in Southern Germany, UNESCO World Heritage Site”, *Archaeological Prspection*, 17(3), s. 129-139.

FAZLIOĞLU, İ. (2007) “ Relation Between Caria and Ionia on Basis of Orientalizing Pottery”, Frühes Ionien: eine Bestandsaufnahme; Panionion Symposion Güzelçamlı, 26 September – 1 Oktober 1999, *Milesische Forschungen* (5), p.p. 253-261.

FEDDEN, R. (1957) Crusaders Castles, London.

FİORİNO, D.R., GİANNATTASİO, C., GRİLLO, S., PINTUS, V. (2017) “Investigation Protocols for Dating Defence Architecture”, *International Journal of Heritage Architecture*, 1 (2), s. 203-215.

FLETCHER’S, Sir Banister (1996) A History of Architecture, *The Royal Institute of British Architects and The University of London*, Twentieth Edition.

FOL, A., MAROZOV, I (1977) Thrace and Thracians, London.

FOL, A. (1988) “La Colonization Grecque en Thrace-Croisement de Deux Culture”, *Thracia Pontica*, IV, s. 3-14.

FOL, A. (2001) Ancient Thrace, Sofia.

FOSS, C., WINFIELD, D. (1986) Byzantine Fortifications, Pretoria.

FRANCOVICH, R., VALENTİ, M., TRONTI, C., BARTOLINI, G. (2005) Sistema dei castelli e delle fortificazioni in terra di Siena, *Dalla ricerca alla valorizzazione, All’Insegna del Giglio.*

FREDERIKSEN, R., LAUFER, E., MÜTH, S. (2016) “Source Criticism: Fortifications in Written Sources And The Visual Arts” *Ancient Fortifications: A Compendium of Theory and Practice* (Vol.1). Oxbow Books, s. 173 – 195.

GACEK, A., LANDAU, A., SMITH, S., BOCKRATH, D., BARRERA, C., EMERY, D., TOTH, M.B. (2013) Walters Ms. W. 658, Book on Navigation.

GALATARİOTOU, C. (1993) "Travel and Perception in Byzantium", *Dumbarton Oaks Papers,* (47), s. 221-241.

GALİNSKY, K., LAPATİN, K. (2016). Cultural memories in the Roman Empire. Getty Publications.

GANCHOU, T. (1998) "Héléna Notara Gateliousaina d'Ainos et le Sankt Peterburg Bibl. Publ. Gr. 243." *Revue des études Byzantines*, 56 (1), p.p. 141-168.

GARCİA, D. (2005) "Urbanization and Spatial Organization in Southern France and North-Eastern Spain During The Iron Age", *Proceeding of The British Academy*, (126), s. 169-186.

GAUSS, W. (2018), "Fortifications Systems of The Aegean Bronze Age. The Early and Middle Bronze Age", *Understanding Ancient Fortifications Between Regionality and Connectivity, Oxbow Book*, p.p. 43-62.

GAZİOĞLU, C., YÜCEL, Z.Y., EREL, L., ALPAR, B. (1998) "Uydu Verileri İle Hızlı Bir Delta Gelişiminin İncelenmesi, Aşağı Meriç ve Enez Deltaları", *Türkiye'nin Kıyı ve Deniz Alanları II. Ulusal Konferansı(22-25 Eylül 1998), Türkiye Kıyıları 98 Konferansı Bildiriler Kitabı:* ODTÜ, Ankara, s. 227-238. Editör, E. Özhan.

GEORGİEVA, R. (1980) "South East Bulgaria in the Early Iron Age", *Expeditio Thracica",* Sofia, s. 173-180.

GINALIS, A. (2014) Byzantine Ports: Central Greece as a Link Between the Mediterranean and the Black Sea, PhD. Thesis, University of Oxford (Prof. Dr. Michael Vickers, Dr. Archie W. Dunn).

GOÇEVA, Z. (1974) "Les Fortresses Thraces", *Pulpudeva,* Plovdiv, s. 34-40.

GOODCHİLD, H., HOLM N., SINDBAEK, S.M. (2017) "Borgring: The Discovery of a Viking Age Ring Fortress", *Antiquity,* 91 (358), p.p. 1027-1042.

GÖÇMEN, K. (2012) "Enez Limanının Değişen Öneminde Meriç Deltasının Etkileri", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları,* (2-3), s. 253-266.

GÖKBİLGİN, M.T. (1952) Edirne ve Paşa Livası", İstanbul.

GÖKBİLGİN, M. T. (1971) "Edirne" *Meydan Larousse*, C. 4, İstanbul, s. 67-70.

GÖKBİLGİN, M.T. (1993) "Edirne Şehrinin Kurucuları", *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı,* T.T.K. Basımevi, s. 161-178, Ankara.

GÜÇTEKİN, A. (2017) "Hisarlıdağ (Enez-Trakya) Volkanizması Ortaç ve Asidik Kayaçlarının Jeokimyasal ve Petrolojik Özellikleri", *Yerbilimleri Dergisi*, 38. (2), s. 141-160.

GÜNER, İ., ERTÜRK, M. (2004) "Türkiye İl Merkezi Kent Adlarının Kaynakları Üzerine Bir Araştırma", *Muğla Üniversitesi, SBE Dergisi,* S. 12, s. 39-62.

HAHEU, V. (2015) "Siturile de habitat ale tracilor septentrionali (cetăţi, aşezări, deschise) structuri spaţial-temporale". *Revista Archeologică, seria nouă,*Vol XI, (1-2), p.p. 89-100.

HAHEU, V. (2016) "Fortificatiile şı probleme de tactică şı strategie militară la Traco-Geti". *Revista Militară,* 1 (15), p.p. 81-89.

HAMEL, D. (1998) Athenian Generals: Military Authority in the Classical Period. Vol. 182, Brill.

HASLUCK, F.W. (1908) "Monuments of The Gattelusi", *ABSA XV*, p.p. 248-269.

HEROLD, H. (2012) "Fortified Settlements of the 9th and 10th centuries A.D. in Central Europe: structure, function and symbolizm", *Medeval Archaeology*, 56(1), s. 60-84.

HETHERİNGTON, P. (1995) "Pythion: A Thracian Frourion of John VI Kantakouzenos, *Österreichische Akademie der Wissenschaften,* Wien.

HIGHAM, N.J. (1994) "Literary for Villas, Towns and Hillforts in Fifth-Century Britain", *Brittania*, Vol.25, s. 229-232.

HODDINOT, R.F. (1981) The Thracians, *Thames and Hudson.*

HOMEROS (Türkçesi: A. Erhat, A. Kadir) (1992) İlyada, Can Yayınları, 6. Basım, İstanbul.

HOMEROS (Türkçesi: A. Erhat, A. Kadir) (1992) Odysseia, Can Yayınları, 6. Basım, İstanbul.

HRISTOV, I. (2018) Mare Ponticum Coastral Fortresses and Harbour Zones in the Province of Haemimont 5th-7th Century. *UNICART.*

HUPCHICK, D.P. (2017) The Bulgarian – Byzantine Wars for Early Medieval Balkan Hegemony: Silver-Lined Skull and Blinded Armies, *Palgrave Macmillan, Springer Nature,* Switzerland.

HUXLEY, G.L. (1987) "Onomakles and The Alopekonnesians" *The Journal of Hellenic Studies*, (107), p.p. 187-188.

HÜLDEN, O. (2018) "Greek Fortifications Before The Persian Wars. An Overview", *Understanding Ancient Fortifications Between Regionality and Connectivity*, Oxbow Book, p.p. 93-109.

IRMAK, E.N. (2009) Enez'de *(Ainos)* Ele Geçen Orientalizan Seramikler, *T.C. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tez,* Danışman: Yrd. Doç. Dr. İsmail FAZLIOĞLU, Edirne.

ISAAC, B. H. (1986) The Greek Settlements In Thrace Until The Macedonian Coquest, (Vol.10), *Brill*, Leiden.

İNALCIK, H. (1993) "Edirne'nin Fethi", *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı,* T.T.K. Basımevi, s. 137-159, Ankara.

İREÇEK, K. Y. (çev. Ali Kemal Balkanlı) (1990) Belgrad-İstanbul Roma Askeri Yolu, *K.B.Y.,* Ankara.

JANIN, R. (1928) "La Fortresse Byzantine a'Aetos", *Echo d'Orient,* 27, p.p. 295-299.

JEAN-DENIS G.G. LEPAGE (2002) Castles and Fortified Cities of Medieval Europe, *Mc Farland&Company, İnc. Publishers, Jefferson North Carolina and London.*

JONES, A.H.M. (1971) The Cities of The Eastern Roman Provinces", Oxford.

KANSU, Ş. A. (1993) "Edirne'nin Tarih Öncesine Ait Araştırmalar*", Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı*, T.T.K. Basımevi, s. 13 – 19, Ankara.

KARACA, E. (2019) Milattan Önce Birinci Binde Doğu Trakya, *Homer Kitabevi,* İstanbul.

KARAİSKAJ, G. (1981). Pesë mijë vjet fortifikime në Shqipëri. *Shtëpia botuese* "*8 nëntori".*

KARAKAYA, H. (2010) "Edirne (Hadrianapolis) Kalesi Zindanaltı 4 Pafta, 15 Ada, 21-53 Parseller 2009 Yılı Kurtarma Kazısı", *19. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu (29.04.- 01.05.2010) Ordu*, s. 47-78, K.B.Y., 3269, Ankara.

KARAKÖK, T. (2018) "Osmanlı-Bizanas Ucunda İki Savaşçı Grup: Gaziler ve Akriatiler", *Kesit Akademi Dergisi*, Yıl: 4, S.13, s. 210-226.

KARDULIAS, P. N. (1988) The Byzantine fortress at Isthmia, Greece and the transition from late antiquity to the medieval period in the Aegean, *Doctoral dissertation,* The Ohio State University.

KARDULIAS, P. N. (1992) " Estimating Population at Ancient Military Sites: The Use of Historical and Contemporary Analogy", *American Antiquity,* 57(2), p.p. 276-287.

KARPOV, S.P. (1993) "The Grain Thrade in the Southern Black Sea Region: The Thirteenth to the Fifteenth Century", *Mediterranean Historical Review*, 8, p.p. 55-73.

KÂTİP ÇELEBİ (Haz. Orhan Şaik GÖKYAY) (1980) Tuhfetü'l Kibar fi Esrafi'l Bihar (Deniz Savaşları Hakkında Büyüklere Armağan), *Tercüman 1001 Temel Eser*, No.146, İstanbul, 1980.

KAYA, H. (1997) The Byzantine Fortresses of Yoğuntaş, Keçikalesi and Pınarhisar in the Kırklareli Region, Bilkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji Bölümü Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

KAZANCIGİL, R., GÖKÇE N., BİLAR E. (2009) Edirne'nin Sağlık ve Sosyal Yardım Tarihi, 2 Cilt, *Trakya Üniversitesi Yayınları,* Edirne.

KAZHDAN, A. (1991) The Oxford Dictionary of Byzantium, *Oxford University Press,* New York.

KILIÇ, R. (2003) "Fatih Devri (1451-1481) Osmanlı-Akkoyunlu İlişkileri", *Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(14), s. 95-118.

KILIÇ, Ş. (2012) "Önemli Bir Bizans Kısa Kroniği ve Osmanlı Tarihine Katkıları", *Tarih Dergisi,* S.55, İstanbul, s. 31-80.

KİEL, M. (1994) "Dimetoka", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C.9, İstanbul, s. 305-308.

KİEL, M. (1995) "Ferecik", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C.12, İstanbul, s. 371-373.

KİEL, M. (1996) "Gümülcine", T.D.V. İslam Ansiklopedisi, C.14, İstanbul, s. 268-270.

KİRİLOV, C. (2009). The reduction of the fortified city area in late antiquity: some reflections on the end of the "antique city" in the lands of the Eastern Roman Empire. *Byzantium, Pliska, and the Balkans*, p.p. 3-24.

KONTOLAIMOS, P. (2016) "The Transformation of Late Byzantine Adrianople to Early Ottoman Edirne", *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association,* 3 (1), p.p. 7-27.

KORRES, M. (1989) The Architecture of the Pythion Castle, *Hakkert,* Amsterdam.

KOUNTOURA-GALAKİ, E. (1997) "New Fortresses and Bischoprics in 8th Century Thrace", *Revue des études Byzantines,*55(1), s. 279-287.

KÖSE, V. (2017) "Nehirler, Kıyılar, Limanlar ve Kentler", *Anadolu/Anatolia*, 43, s. 179-210.

KSENOPHON (Çev. Tanju Gökçöl) (1984) Anabasis (Onbinlerin Dönüşü), *Sosyal Yayınlar, Dünya Klasikleri Kültür Dizisi 8*, İstanbul.

KUEZLER, A. (2008) Ostthrakien (Eurōpē), *Österreichische Akademie Der Wissenschaften Philosophisch – Historische Klasse Denkschriften,* 369. Band, Wien.

KUEZLER, A. (2011) "The Byzantine Road System in Eastern Thrace: Some Remarks", *4th International Symposium On Thracian Studies, Byzantine Thrace Evidence and Remains,* Komotini, 18-22 April 2007, s. 179-201, Amsterdam.

KUEZLER, A. (2012) Byzantinische Festungen im Grenzgebiet der Thrakischen Provinzen Eurōpē und Haimimontos. *Bulgaria Mediaevalis,* (3), s. 3-20.

KUEZLER, A. (2014) “Verkehrsrouten am Melas Kolpos (Saros Körfezi). Land-und Seeverbindungen im Grenzgebiet der Thrakischen Provinzen Rodopē und Eurōpē”, *Sanat Tarihi Dergisi,* C. XXIII, S.2, s. 49-60.

KUEZLER, A. (2016) “Die Thrakische Chersones Als Geschichts-und Wirtschaftsraum İn Frühbyzantinischer Zeit”, *Eleventh International Congress of Thracology, 8th-12th November, 2010*, İstanbul, p.p. 407-424.

KURAN, A. (1996) “A Spatial Study of Three Ottoman Capitals: Bursa, Edirne and İstanbul”, Muqarnas, Vol. 13, s. 114-131.

KURTULUŞ, İ.H. (2006) Tekirdağ Mürefte-Şarköy Kıyı Şeridi Monografisi, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul.

KURTULUŞ, İ. H. (2011) “ Edirne Saat Kulesi”, *Yöre,* S. 134, Edirne, s. 33-39.

KURTULUŞ, İ. H. (2014) Kırklareli’nin Bilinmeyen Trak, Roma, Bizans Kaleleri, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları,* İstanbul.

KURTULUŞ, İ. H. (2015) “Altınyazı (Harala) Köyü Kalesi Üzerine Gözlemler”, *Arkeoloji ve Sanat Dergisi,* S.150, s. 181-194, İstanbul.

KÜÇÜK, C. (1998) “Hurşid Ahmet Paşa”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, s. 395-396.

LAWRENCE, A.V. (1979) Greek Aims in Fortification, *Oxford Clarendon Press.*

LAZAROV, M. (1998) “Certaines observations sur la circulation monétaire en Thrace de nord-est pendant l’epoque hellénistique”, *Atken des XIII. Internationalen Kongresses Für Klassiche Archäologie, Deutsches Archaologisches hes Institut,* Berlin, s. 603-604.

LENSKI, N. (1997) “İnitum Mali Romano İmperio: Reactions to the Battle of Adrinople”, *Transactions of the American Philological Association,* (127), p.p. 129-168.

LEPAGE, J.D.G. (2010) Castles and Fortified Cities of Medieval Europe: An Illustrated History. *Mc. Farland.*

LERİCHE, P. (2016), ” Studying Ancient Fortifications: A promising and expanding field” Focus on Fortifications, *New Research on Fortifications in the Ancient*

Mediterranean and the Near East, Monographs of the Danish Institute at Athens, Volume 18, pp.9-20.

LIAKOPOULOS, G.C. (2002) The Ottoman Conquest of Thrace: Aspects of Historical Geography, *Bilkent Üniversitesi, Tarih Bölümü Doktora Tezi*, Ankara.

LİDDİARD, R. (2003) Anglo-Norman Castles, *The Boydel Press.*

LOCK, P. (1986) "The Frankish Towers of Central Greece", *The Annual of The British School at Athens,* (81), p.p. 101-123.

LOUKOPOULOU, L.D. (1989) "Contribution Al'historie De La Thrace Propontique Durant La Periode Archaique", *Meletemata*, 9, Athens.

LOUKOPOULOU, L.D. (2002) "The "Prososdos" of the Thracian Kings", *Proceeding of the Eight International Congress of Thracology, Thrace and Aegean, Sofia-Yambol, 25-29 September,* s. 345-353.

LOZANOVA – STANTCHEVA, V. (2012) "ПРОРОЧЕСТВАТА НА МНОГО(НА)ДАРЕНИЯ", *Thracia 20, In Honour of The 40th Anniversary of The Institute of Thracology*, Sofia, Publishing House "Ral Kolobar", s.132-134.

Маджаров М., Маджаров М., "Четвъртият кръстоносен поход и Родопската област по долината на река Арда", s. 1-25. (www. thrabyzhe.com).

MADJAROV, M., MADZHAROV, M., "Dördüncü Haçlı Seferi, Arda Nehri ve Rodop Vadisi (Arkeolojik Verilere Göre)", s. 1-25. (www. thrabyzhe.com).

MAMALOUKOS, S., PERRAKİS, I. (2011) "The Church of Theotokos Chrysopege at Ainos (Enez)" 4th International Symposium on Thracian Studies (18-22 April 2007, Komotini), *Byzantine Thrace Evidence and Remains Proceedings,* Amsterdam, p.p. 503-537.

MANSEL, A. M. (1938) Trakya'nın Kültür Tarihi, En Eski Zamanlardan M.S. 6. Asrın Ortasına Kadar, İstanbul.

MANSEL, A. M. (1988) Ege ve Yunan Tarihi, *T.T.K.B*, 5. Baskı, Ankara.

MANSEL, A. M. (1993) "İlkçağda Edirne" *Edirne'nin 600. Fethi Yıldönümü Armağan Kitabı,* T.T.K. Basımevi, s. 21 – 37, Ankara.

MARCİAK, M. (2014) “The Cultural Landscape of Sophone from Hellenistic to Early Byzantine Times”, *Göttinger Forum Für Altertumswissenchaft,* 17, p.p. 13-56.

MARGORZATA-BIERNACKA-LUBAŇSKA (1982) “The Roman and Early Byzantine Fortifications of Lower Moesia and Northern Thrace”, *Biblioteca Antiqua,* (17), Warszawa.

MC. KESSON, J. (1991) “Notes On The Towers and Borders of Classical Boiotia”, *American Journal of Archaeology,* 95,(2), p.p. 193-202.

MERRIL, G. E. (1897) “The Hilltops of Palestine”, T*he Biblical World,* Vol. 10, No. 5, s. 333-341.

MICHAEL, L.G., OLS, L., ZAMIR, T. (2008) “Grunas Shala: A New Fortified Prehistoric Site In The Northern Albanian Mountains” *L’Illyrie méridionale et l’Épire dans l’Antiquité-V, Actes du Ve collegue international de Grenoble (8-11 octobre 2008), p.p.13-24.*

MICHON, J.L. (1990) “Mud castles (kasbas) of South Morocco-will they survive?”, *In 6th International Conference on the Conservation of Earthen Architecture:* Adobe 90 preprints: Las Cruces, New Mexico, USA, October 14-19, s. 99-104.

MILLER, W. (1915) “ The Genoese in Chios, 1346-1566”, *English Historical Review,* p.p. 418-432.

MISIRLI, N., KİPER, T., KORKUT, A. (2019) “Kırsal Kimlik Değerlerinin Tespiti İle Kalkınma Odaklı Stratejilerin Belirlenmesi: Edirne İli, Keşan İlçesi, Gökçetepe Köyü Örneği”, *Artium* (1), s. 70-81.

MOOR, T. (2017) “Beyond Iron Age “towns”: Examining oppida as examples of low-density urbanism. *Oxford Journal of Archaeology,* 36(3), s. 387-305).

MORET, P. (2018) “The Purpose of Gallic Oppida Ramparts: A Reappraisal”, *Understanding Ancient Fortification Between Regionality and Connectivity,* Oxbow Book, p.p. 171-180.

MORRİS, S.P., PAPADOPOULOS, J.K. (2005) “Greek Towers and Slaves: An Archaeology of Exploitation”, *American Journal of Archaeology,* 109, (2), p.p. 155-225.

NICOL, D.M. (2002) The Reluctant Emperor: A Biography of John Cantacuzene, Byzantine Emperor and Monk, c. 1295-1383, *Cambridge University Press.*

NİJBOER, A.J. (2018) "Fortifications in and Around Rome, 950-300 BC)", *Understanding Ancient Fortification Between Regionality and Connectivity, Oxbow Book,* p.p. 111-122.

OLAUSSON, M. (2009) "At Peace With Walls-Fortification and Their Significance AD 400-1100", *The Martial Society,* s. 35-70.

OLARU, I. (2017) "The Evolution of Civil and Military Habitat in the Period Latène on the Territory of Romania", *Arhipelag XXI Press, Tîrgu Mureş.* p.p. 437-446.

OLGİATİ, G. (Çev. Mahmut H. Şakiroğlu), "Osmanlı Genişlemesi Karşısında (1453-1475) Cenova Kolonileri", *Erdem,* 7, (20), s. 699-707. (dergipark.org.tr).

OLMSTED, G.S. (1994) The Gods of the Celts and the Indo-Europeans, Budapest.

OSBORNE, R., CUNLİFFE, B. (2005) Mediterranean Urbanization 800-600 BC., *Oxford University Press.*

OSMAN, R. (1920) Edirne Rehnüması, Edirne.

OSTROGORSKY, G. (1959) "Byzantine cities in the early middle ages", *Dumbarton Oaks Papers,* 13, s. 45-66.

OSTROGORSKY, G. (Türkçesi: Fikret Işıltan) (1991) Bizans Devleti Tarihi, *T.T.K.B.,* Ankara.

OUSTERHOUT, R., CHARALAMBOS, B. (2007) The Byzantine Monuments of The Evros/Meriç River Valley, *European Center for Byzantine and Post-Byzantine Monuments,* Thessaloniki.

ÖTÜGEN, Y., OUSTERHOUT, R. (1989) "Notes on the Monuments of Turkish Thrace", *Anatolian Studies,* 39, s. 121-149.

ÖTÜGEN, Y. (1990) "Bizans Duvar Tekniğinde Tektonik ve Estetik Çözümlemeler", *Vakıflar Dergisi*, 21, İstanbul, s. 395-410.

ÖZBEK, O. (2012) "Sea Level Changes and Prehistoric Sites on The Coasts of Southern Turkish Thrace, 12000-6000 BP", *Quaternary International*, 261, p.p. 162-175.

ÖZDAŞ, A. Harun (1995) "Antik Çağda Liman Olgusu", In Memoriam İ. Metin Akyurt, Bahattin Devam Anı Kitabı: Eski Yakın Doğu Kültürleri Üzerine İncelemeler, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları*, İstanbul.

ÖZDOĞAN, M. (1982) "Doğu Marmara ve Trakya Bölgesi Araştırmaları", *Türk Arkeoloji Dergisi*, XXVI, s. 37-49.

ÖZDOĞAN, M. (1983) "Trakya'da Tarihöncesi Araştırmalarının Bu Günkü Durumu ve Bazı Sorunlar", G.A.A.D., İ.Ü.E.F.B., C.10-11, İstanbul, s. 21-58.

ÖZDOĞAN, M. (1994) "Marmara Bölgesi, Balkanlar-Orta Anadolu Arasındaki Kronoloji Sorununa Yeni Bir Yaklaşım, *XI. Türk Tarih Kurumu Kongresi*, I, s. 69-79.

ÖZDOĞAN, M. (1998) "Tarih Öncesi Dönemlerde Anadolu İle Balkanlar Arasındaki Kültür İlişkileri ve Trakya'da Yapılan Yeni Kazı Çalışmaları", TUBA-AR, I, s. 63-93.

ÖZDOĞAN, M. (1999) "Anadolu'dan Avrupa'ya Açılan Kapı Trakya", *Arkeoloji ve Sanat Dergisi*, S.90, İstanbul, s. 2-29.

ÖZDOĞAN, M., ÖZDOĞAN, E. (2007) "Tarih Öncesi Dönemde Trakya", *Aktüel Arkeoloji*, S.3, İstanbul, s. 12-24.

ÖZGÜVEN, B. (2001) Osmanlı Macaristan'ında Kentler, Kaleler, *Efe Yayınları*, İstanbul.

ÖZGÜR, Ö. (2018) "Byzantine Churces of Enez (Ainis) in Eastern Thrace", *Chronos*, 31, p.p. 141-151.

ÖZÖZEN, K. S. (2013) "Transformation of Gallipoli Based Administrative Geography From Ottoman Empire to Today", *Electronic Turkish Studies*, 8(12), Ankara, p. 1043-1065.

ÖZYILDIRIM, M. (2002) "Antik Kaynaklarda Ainos", *KAAM, OLBA*, (VI), s. 85-102.

PALİGA, S. (1987) "Thracian Terms for Township and Fortress and Related Place-Names", *World Archaeology*, Vol. 19, No. 1, p.p. 23-29.

PANAYOTOV, İ. (1976) “New Data About The Thracian Fortresses In The Rodope Mountains”, *Pulpudeva*, Plovdiv, s. 306-315.

PANDZHANOVA, V. A. (2014) АРХИТЕКТУРА НА СРЕДНОВЕКОВНИЯ ЗАМЪК В ЕВРОПА – XI / XIV ВЕК, *Mimarlık Tarihi, Doktora Tezi,* Sofya.

PARADISSIS, A. (1972) Fortresses and Castles of Greece, *Efstathiadis Group.*

PARLAK, S. (2010) Osmanlı Öncesi Anadolu Kalelerinde Kapılar, *İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi,* Danışman: Prof. Dr. M. Baha TANMAN, İstanbul.

PARLAK, S. (2011) “Une citadelle du Moyen Âge: Fortresse de Tzamandos”, *Synergies Turquie*, no.4, pp. 59-68.

PARLAK, S. (2015) “Mithridates Eupator’un Şatolarından Mengücekli Kalelerine Divriği ve Kesdoğan Kaleleri”, *KADEM*, s. 57-62.

PARLAK, S. (2016) “Orta Karadeniz’in Savunmasında Stratejik Öneme Sahip Bir Kale: Niksar Kalesi”, *Sanat Tarihi Yıllığı,* C. 25, s. 105-148.

PARLAK, S. (2017) “Arşiv Belgeleri Işığında 17-19. Yüzyıllarda İstanbul Boğazı’nın Savunma Ağı”, *İstanbul Araştırmaları Yıllığı,* C.6, s. 79-110.

PARVONİČOVÁ, L. (2016) Environmental changes and human land-use interactions in ancient Thrace during the Iron Age: the impact of Greek colonization, Univerzita Karlova V Praze, Filozofická Fakulta, Ústav Pro Klasickou Archaeologii Diplomova Práce, Praha.

PATULLO, S. (2016) “La fortificazione Otomana tra continuità ed evoluzione, *Universitá Ca’Foscari, Corso di Laurea Magistrale in Scienze Dell’Antichitá: Letterature, Storia e Archeologia, Tesi di Laurea, Relatore:* Ch. Prof. ssa. Christina Tonghini, Venezia.

PEHLİVAN, E (2010) Doğu Trakya’da Roma Dönemi Yolları, *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi,* (Danışman: Sümer ATASOY), EDİRNE.

PEREMECİ, O.N. (1940) *Edirne Tarihi*, İstanbul.

PIERRE D. (2016) "Defence, Attack and The Fate of The Defeated: Reappraising The Role of City-Walls", *Focus On Fortifications,* Vol.2, *Owbow Books,* s. 332-336.

PIGGOTT, S. (1965) Ancient Europe, Edinburgh.

PITTS, M., VERSULYS, M. J. (2014). Globalisation and the Roman World: world history, connectivity and material culture, *Cambridge University Press.*

PLINIUS (İng. Çev. Philemon Holland) (1848) Pliniy's Natural History, *Printed For The Club by George Barclay, Castle Street, Lecister Square*.

PONTUS, H.E.D. (1987) Paradeisos: A Late Neolithic Setlement in Aegean Thrace, *(Memoir 7), Medelhausmuseet,* Stockholm.

PROKOPIUS (Türkçesi: Orhan Duru) (1990) Bizans'ın Gizli Tarihi, *Ada Yayınları,* İstanbul.

PROCOPIUS (1996) Buildings (Dee Aedificiis), Book IV, Ed. and Tr. H. B. Dewing, *Harvard University Press,* Cambridge.

RABOVYANOV, D. (2011) The Provincial Stone Fortresses of the First Bulgarian Empire (9th-Begining of 11th Century), *Bulgarian Academy of Scinces National Institute of Archeology with Museum,* Vol.5, Sofia.

RADUSHEV, E., İVANOVA, S., KOVAÇEV, R. (İng. Çev. R. Gradeva) (2003) Inventory of Ottoman Turkish Documents About Waqf Preserved in the Oriental Department at the St. Cyril and Methodius National Library, Part 1, Registrations, Sofia.

RAFTERY, B. (1972) "Irish hill-forts, The Iron Age in the Irish Sea Province", *C.B.A. Research Report*, 9, s. 37-58.

RAYÇANOVSKİ, D. (1974) Bizans Arkeolojisi Çalışmaları Bakımından (Hellenikos Philologikos Syllogos) İstanbul'da Rum Edebiyat Kurumu ve Bunun Dergisi, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Sanat tarihi Bölümü yayınlanmamış lisans tezi,* İstanbul.

RICHMOND, A. (1961) "Romans in Scotland (The Story of Inchtutil). *Glasgow Steel Nail.*

RILEY-SMİTH, J (1990) The Atlas of The Crusades, Guild Publishing.

RIZOS, E. (2011) " The Late – Antigue Walls of Thessalonica and Place in the Development of Eastern Military Architecture", *Journal of Roman Archaeology,* (24), p.p. 450-468.

RUSSELL, B. (2013). The economics of the Roman stone trade. OUP Oxford.

SAKAOĞLU, N. (2008) "Kaleler ve Şehir Surları", *Tarihi Kentler Birliği Dergisi"* Yerel Kimlik, S.14, İstanbul, s. 22-25.

SANCHİS, J.R.Á (2000) "The Iron Age in Western Spain (800 B.C. – A.D. 50): An Owerview", *Oxford Journal of Archaeology,* 19(1), s. 65-89.

SANCHİS, J.R.Á (2005) "Oppida and Celtic Society in Western Spain", *Journal of Interdisciplinary Celtic Studies*, 6, p.p. 255-285.

SANCHİS, J.R.Á (2016) "Engagement strategies for Late Iron Age oppida in North-Central Spain/Estrategias de compromiso en los oppida de la Edad del Hierro de la Meseta Norte Española", *Complutum,* 27(2), p.p. 401-415.

SARIOĞLU, Ö.Ö. (2012) "Trakya'da Roma ve Bizans Dönemi Yerleşmeleri, Anıtları, Erken Cumhuriyet Döneminde Koruma ve Restorasyon Modaliteleri Üzerine Bir Araştırma (1923-1950)", *Trakya Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, Doktora Tezi*, Danışman: Prof. Dr. Nevzat İLHAN, Edirne.

SAYAR, M. H. (2000) "Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1998", *17. Araştırma Sonuçları Toplantısı (24-28 Mayıs 1999)*, C.1, Ankara, s. 245-250.

SAYAR, M. H. (2002) "Doğu Trakya'da Epigrafi ve Tarihi Coğrafya Araştırmaları 1998", *19. Araştırma Sonuçları Toplantısı (28 Mayıs-1 Haziran 2001),* C.2, Ankara, s. 99-110.

SAYAR, M. H. (2006) "Kırklareli'nde Persler: Dareios'un Kırklareli Üzerindeki Seferi", *Yıldız Dağları ve Yakın Çevresi Tarih Araştırmaları Sempozyumu (22-23 Mayıs 2006), Sempozyum Bildiriler Kitabı*, s. 40-43.

SAYAR, M. H. (2009) ," Siedlungsarchäologische und historisch-geographische altertumskundliche Forschungen in Südostthrakien", Beiträge des Humboldt-Kollegs Interdisziplinäre Forschungen zum Kulturerbe auf der Balkanhalbinsel 19-22 November, 2009, Sofia, Bulgarien.

SAYAR, M. H. (2011) "Siedlungsarchäologische und historisch-geographische altertumskundliche Forschungen in Südostthrakien", *Beiträge des Humboldt-Kollegs Interdisziplinäre Forschungen zum Kulturerbe auf der Balkanhalbinzel (19-22 November 2009),* Sofia.

SCHIBILLE, N. (2009) "The profession of the architect in Late Antique Byzantium", *Byzantion,* s. 360-379.

SCHMID, K. (çev: Rüstem Aslan) (2012) Taş Çağı Avcılarının Gizemli kutsal Alanı Göbekli Tepe – En Eski Tapınağı Yapanlar, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları,* İstanbul.

SDROLIA, S. (2016). Habitation in the region of Mount Ossa during the Early Byzantine period. *Archaeological Reports, 62,* 125-132.

SEELİGER, M., PINT, A., FRENZEL, P., WEISENSEEL, P., ERKUL, E., WİLKEN, D., RABBEL, W. ve diğerleri (2018) "Using a multi-proxy approach to detect and date a buried part of the Hellenistic City Wall of Ainos (NW Turkey)", *Geosciences,* 8(10), s. 1-17.

SEVGEN, N. (1959) Anadolu Kaleleri, Ankara.

SEZGİN, İ. (2006) "17. Yüzyılda Keşan Kazasında Yerleşme ve Nüfus", *Keşan Sempozyumu Bildiri Tam Metinleri (15-16 Mayıs 2003)*, Mart Matbaacılık, s. 243-248, İstanbul

SHIRLEY, Elizabeth A.M. (1996) "The Building of The Legionary Fortress At Inchtuthill", *Brittania,* Vol.27, s. 111-128.

SİMENOVA, L. V. (2006) "Russion (Keşan): "An Important Medieval Fortress On The Via Egnatia", *Keşan Sempozyumu Bildiri Tam Metinleri* (15-16 Mayıs 2003), Mart Matbaacılık, s. 252-255, İstanbul.

SOUTHERN, P. (1990) "Signals Versus Illumination on Roman Frontiers, *Brittania,* (21), p.p. 233-242.

SÖNMEZ, Z. (1997) “The Main Lines of Turkish Castle Architecture”, *Military Architecture in the Geo-Cultural Region, Central and South Asia, Unesco World Heritage Centre,* London, p.p. 97-128.

SÖNMEZ, Z. (2000) “Balkanlar ve Karadeniz Çevresindeki Osmanlı Kale Mimarisi Hakkında Bazı Görüşler”, *Balkanlarda Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri (17-19 Mayıs 2000),* C.II, s. 649-666, Bulgaristan, Şumnu.

SÖZEN, M., TANYELİ, U. (1986) Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü, *Remzi Kitabevi,* İstanbul.

STARR, C.G. (1943) “Coastral Defence in The Roman World”, *The American Journal of Philology,* 64, (1), p.p. 56-70.

STEPHANSON, P. (2000) Byzantium’s Balkan Frontier: A Political Study of the Northern Balkans, 900-1204, *Campridge University Press.*

STEVENS, S. (2016) “Candentia Moenia. The Symbolism of Roman City Walls”, *Focus On Fortifications,* s. 288-299.

STOKEN, H.J. (1989) “Mycenean Thrace from the Fifth Till the Third Century BC”, *j.Best N. De Vries: Thracians and Myceneans,* Leiden, s. 181-191.

STOKSTAD, M. (2005) Medieval Castles, *Greenwood Press,* London.

STOYANOV, T (2010), “The Mal-Tepe Tomb at Mezek and the Problem of the Celtic Kingdom in South - Eastern Thrace”, *Bulgarian Academy of Sciences National Archaeological Institute and Museum,* p.p. 115-119.

STRABON (çev. Adnan Pakman) (2005) Geographika, *Arkeoloji ve Sanat Yayınları,* İstanbul.

SUHA, M. (2007) The Walls of Agios Donatos Zervochoriou: A Case Study od a Fortress in Thesprotia, North Western Greece, *Pro Gradu University of Helsinki, Department of Cultural Research Archaeology,* Helsinki.

SULLIVAN, D. (1994) “Was Constantine VI ‘Lassoed’ at Markellai”, *Greek, Roman and Byzantine Studies,* 35 (3), s. 287-291.

ŞAHİN, Ç. (2016) " Çanakkale Savaşlarında İtilaf Kuvvetleri Üssü İmroz Adası (Gökçeada)" *Savaş ve Toplum-Savaş Üzerine Yazılar,* Eğitim Yayınevi, Konya, s. 219-244.

ŞAHİN, F. (1998) "Doğu Thrakia ve Thraklar ile İlgili Antik Kaynaklar", *İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,* İstanbul.

ŞAHİN, I. (2006) "Roma Yolu Via Egnetia", *Keşan Sempozyumu Bildiri Tam Metinleri (15-16 Mayıs 2003)*, Mart Matbaacılık, s. 70-74, İstanbul.

TALBERT, Richard, J.A. (1985) Atlas of Classical History, *Croom Helm. Ltd*.

TAŞLIKLIOĞLU, Z. (1961) Trakya'da Epigrafya Araştırmaları, *İ.Ü.E.F.B.,* İstanbul.

TAŞLIKLIOĞLU, Z. (1971) Trakya'da Epigrafya Araştırmaları, *İ.Ü.E.F.B.,* İstanbul.

TAYANÇ, M. M. (1972) "Türkiye İle İlgili Seyahatnameler", *Belgelerle Türk Tarih Dergisi,* S. 58., İstanbul, s. 42-47.

TEKİN, O. (2007) " Excavation Coins From Ainos-A Preliminary Report", *In Thrace in The Graeco-Roman World: Proocedings of The 10th İnternational Congress of Thracology (Komotini-Alexandroupoli, 18-23 October 2005).* Athens, p.p. 596-601.

TEKİN, O (2016) Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş, *İletişim Yayınları,* İstanbul.

TEKİR, H. (2016) "20. yüzyıl başlarında Enez (Inoz) ve Çevresinde Çetecilere Yardım Faaliyetleri", *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 6.2., s. 427-436.

THEOCHARİS, D. (1971) Prehistory of Eastern Macedonia and Thrace, AGC. 9.

THEODOSİEV, N. (1995) "The Sacred Mountain of the Ancient Thrace", *Thracia,* 11, s. 371-384.

TOMASCHEK, W. (1980) Die Alten Thrakien, Wien.

TONCEVA, G. (1980) "Chronologie du Hallstatt Ancien Dans la Bulgarie du Nord-Est", *Studia Thracica,* 5, s. 7-49.

TORRES-MARTİNEZ, J.F., FERNANDEZ-GÖTZ, M., MARTİNEZ-VELASCO, A., VACAS-MADRİD, D., RODRİGUEZ-MİLLAN, E. (2016) " From The Bronz Age To

The Roman Conquest: The Oppidum of Monte Bernorio (Northern Spain)", *In Proceeding of the Prehistoric Society,* Vol.82, Cambridge University Press, s. 363-382.

TOY, S. (1985) Castles: Their Construction and History, Courier Corporation.

TRENDAFİLOV, A.D. (2018) Crusaders against the cross: The Fourth Crusade Depicted in Ortodox-Slavonic Written Sources and Archaeological Evidence, *A thesis submitted in fulflment of the requirements fort the degree of Doctor of philosophy in History at the University of Cantenbury.*

TRETHEWEY, K. (2016) "Ancient Lighthouses" 16 Ağustos 2019 tarihinde researchgate. net. adresinden erişildi.

TRETHEWEY, K. "Ancient Lighthouses, Part 2: The Mariners", pp. 1-37. 16 Ağustos 2019 tarihinde researchgate. net. adresinden erişildi

TRETHEWEY, K. "Ancient Lighthouses, Part 3: Early Greek Aids to Navigation", pp. 1-41. 16 Ağustos 2019 tarihinde researchgate. net. adresinden erişildi.

TRETHEWEY, K. "Ancient Lighthouses, Part 5: The Pharos", pp. 1-73. 16 Ağustos 2019 tarihinde researchgate. net. adresinden erişildi.

TRETHEWEY, K. "Ancient Lighthouses, Part 7: A Catalague", pp. 1-37. 16 Ağustos 2019 tarihinde researchgate. net. adresinden erişildi.

TRETHEWEY, K. (2018) Ancient Lighthouses: And Other Aids to Navigation, *Jazz-Fusion Book.*

TSOURİS, K., BRİKAS, A. (2006) Evros'ta Bizans Tahkimatları, Selanik. (Yunanca).

TUNAY, M. İ. (1972) "Sur Kapıları", *Arkitekt,* S. 31/347, s. 124-130.

TUNAY, M. İ. (1988) "Türkiye'deki Bizans Mimarisinde Taş ve Tuğla Tekniğine Göre Tarihlendirme", *Sanat Tarihi Yıllığı XIII,* İ.Ü.E.F.B., İstanbul, s.227-230.

TÜRKER, A. Ç. (2006) "The Gallipoli Castle in the Byzantion Period", *Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Dergisi,* 23 (2), p.p. 175-198.

TÜRKER, A. Ç. (2015) "An Archaeological Survey of the Early Christian Period on the Valleys That Reached the Hellespont: 2014 Research", *33. Araştırma Sonuçları*

Toplantısı, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü Yayınları, C.1, Erzurum, s. 301-324.

TÜRKSOY, N. (2018) Saros Bölgesi'nin Kırsal Kalkınmasında Turizm Aktivitelerinin Rolü, T.C. Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, Doktora Tezi, (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Harun HURMA).

UHNÉR, C., KALMBACH, J., HANSEN, S., CIUGUDEAN, H. (2018) "Geophysical Investigation and Settlement Structure of the Teleac Hillfort". *Bronze Age Connectivity in the Carpatian Basin,* p.p. 295-304.

UMAR, B. (2003) Trakya, Bir Tarihsel Coğrafya Araştırması ve Gezi Rehberi, *İnkılap Kitabevi*, İstanbul.

UTKULAR, İ. (1954) Çanakkale Boğazında Fatih Kaleleri, İ.T.Ü.M.F.Y., İstanbul.

ÜÇER, D. (2012) "Life Cycle Assessment of Masonry Wall Types Using Simulation Technique" *Doctoral dissertation, Master Thesis, Middle East Technical University,* Ankara.

ÜRETEN, H. (2018) "Kitap tanıtımı/Book Review: Gaius Plinius Secundus, Doğa Tarihi (I. ve II. Kitap), Latinceden Çeviren: İnanç Pastırmacı, İstanbul: Say Yayınları, 2017, 256 sayfa. ISBN: 978-605-02-0555-8." *Tarih Araştırmaları Dergisi*, *37*(64), s. 413-420.

VAN NORT, RICHARD M. (2007) The Battle of Adrianople and The Military Doctrine of Vegetius, *City of University of New York*. UMI.

VASİLOPOYLOY, A.D. (1914) Othomanikh Thraikhi, Konstantinoypolei.

VASSİLEVA, M. (1998) "Thracian-Phrygian Cultural Zone. In: Thracians and Phrygians: Problem of Parallelism", *Proceedings of an International Symposium the Archaeology, History and Ancient Languages of Thrace and Pgrygia, 3-4 June 1995, Ankara,* Middle East Technical University, s. 13-17.

VELIGIANNI, C. (1995) "Abdera, Maroneia, Ainos und der Odrysenstaat", *Tekmeria,* (1), p.p. 136-172.

VENEDİKOV, I. (1974) "L'architecture Sepulerale en Thrace", *Pulpudeva,* s. 56-62.

VENEDİKOV, I. (1977) “Thrace”, *The Metropolitan Museum of art Bulletin,* New Series, (35), 1, p.p. 72-80.

VILLEHARDOUIN, G., VALENCIENNES H. (2008) (Çev. A. Berktay), IV. Haçlı Seferleri Kronikleri, *İş Bankası Yayınları*, İstanbul.

VITRUVIUS (Çev. Suna Güven) (1990) Mimarlık Üzerine On Kitap, *Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.*

VIZCAINO, C., L. (2018) “Aproximación al poblamiento, recursos y vías de comunicación del territorio de los Oppida de La Peña (Peñas de San Pedro) y Saltigi (Chinchilla) en la época ibérica” *Convergencia y transversalidad en humanidades, Actas de las VII Jornadas de Investigación de la Facultad de Filozofía y Letras de la Universidad de Alicante* (Alicante, 6 y 7 de abril de 2017), s. 219-227.

VLASSOPOULOS, K. (2013) Greeks and Barbarians, *Cambridge University Press*.

VON PETRIKOVITZ, H. (1971) “Fortifications in the north-western Roman Empire from the third to the fifth centuries A.D.” *The Journal of Roman Studies,* 61, s. 178-218.

WANNER, R. (2010) Forts, fields and towns: Communities in Northwest Transylvania from the first century BC to the fifth century AD. *Thesis submitted for degree of Doctor of Philosophy at the University of Leicester.*

WEBBER, C. (2001) The Thracians 700 BC-Ad 46, *Osprey Publishing.*

WEBER, M. (çev. D. Martindale and G. Neuwirth) (1958) The City, London.

WELLS, P.S. (2001) Beyond Celts, Germans and Scythians, *Gerald Duckworth Co. Ltd.,* London.

WELLS, P.S. (2008) “Iron Age”, *Encyclopedia of Archaeology,* Vol.2, AP.

WESTROPP, T.J. (1908) “Types of The Ring –Forts and Similar Structures Remaining in Eastern Clare (Quin, Tulla and Bodyke), *Proceedings of The Royal Irish Academy.* Section C: Archaeology, Celtic Studies, history, Literature (27), p.p. 371-400.

WİESNER, J. (1963) Die Thraker, Stutgard.

WİNTER, F.E. (1971a) Greek Fortifications, *Routledge University of Toronto Press.*

WİNTER, F.E. (1971b) “The Indented Thrace in Later Greek Fortifications, *American Journal of Archaeology*, 75, p.p. 413-426.

WYCHERLEY, R.E. (Çev. Nur NİRVEN, Nezih BAŞGELEN) (1991) Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu? *Arkeoloji ve Sanat Yayınları,* İstanbul.

YANAKİEVA, R.E. (1980) “Appearing of the Thracian Settlement Names of the Type Aiza”, *Expeditio Thraciaca”,* 1, Sofia, p.p. 181-186.

YANAKİEVA, S. (2018) “Language and Ethnic Identity of the Thracians During The Roman Age and Late Antiquity”, *Bulletin of The National Archaeological Institute*, 44, s. 131-139.

YELER, S., SEÇKİN, N. (2014) “Construction Systems and Problems of Protection of Bastioned Fortifications in Anatolian/Thrace Region”, *SAHC 2014-9th International Conference on Structural Analysis of Historical Constructions*, Mexico, s. 1-11.

YEROLYMPOS, A. (1993) “A contribution to the topography of 19th century Adrinople”, *Balkan Studies*, 34(1), s. 49-72.

YILDIRIM, Ş. (2004) “Makedonya Kulesi Kurtarma Kazısı 2003” *14. Müze Çalışmaları ve Kurtarma Kazıları Sempozyumu (30 Nisan-2 Mayıs 2004)* Ürgüp/Nevşehir, s. 243-250, K.B.Y. 3031, Ankara.

YILDIRIM, Ş. (2007) “Hadrianopolis” *Aktüel Arkeoloji*, S.3, Edirne, s. 53 – 57.

YILDIRIM, Ş. (2008) “Doğu Trakya’da Mezar Tepelerinin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi”, *Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Arkeoloji (Klasik Arkeoloji) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi,* Ankara.

YILDIRIM, Ş. (2016) “Hadrianapolis: Trakya’da Bir Kale Kent”, *TUBA-AR*, 18 (1), s. 181 – 204, İstanbul.

YILMAZ, L. (2017) “Tarihsel Kaynaklarda Roma, Bizans, Osmanlı Devri Limanlarının Anlatımı”, *Yeditepe University Department of History Research Journal*, Vol. 1, (2), p.p. 55-71.

YILMAZ, R., SERBEST, D. (2005) “Saros Körfezi Kıyı Kumulları Üzerindeki Çevresel Etkilerin Araştırılması”, *Trakya University J Sci.* 6 (2), Edirne, s. 83-90.

YÜCEL, Ç. (2018) “Savunma ve Saldırı Sistemi Olarak Kulelerin Tarihsel Gelişimi” *JASSS*, Number:70, p. 417-434.

ZANOCİ, A. (2015) “Tipologia şi evoluţia zidurilor din piatră ale fortificatiilor hallstattiene târzii din spaţiul tiso-nistrean”. *Revista Archeologică, seria nouvă,* Vol. XI, (1-2), p.p. 68-81.

İNTERNET KAYNAKLARI

http://www.ancient.bulgaria.com/2007/03/01

https://auzefalmsstorage.blob.core.windows.net/auzefcontent/ders/yunan_roma_mimarisi_ve_sanati/2/index.html

https://bnr.bg/tr/post/100518531

http:/www.buergerstiftung-rheingautaunus.de/projekte

https//www.bulgariancastles.combgnode1037

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Map_Byzantine_Empire_1025_en.sug

https://edirne.ktb.gov.tr/TR-76439/enez-ilcesi.html

www.edirnekultur.gov.tr

https://www.edirnetarihi.com

https://www.edirnetarihi.com/index.php/2013/01/29/edirne-kalesi-ve-kuleleri-osman-nuri-peremeci

http://fotogeograf.blogspot.com/2015/01/malbork-worlds-largest-brick-castle.html

https://www. gettyimages.com

http://getyourimage.club/reize-january-21.html

https://www.glasgowsteelnail.com/romans2

https://www.google.com/search?q=Byzantine+Empire+maps&tbm=isch&source

https://www. hristosvinaroff.blogspot.com

https://www.jstor.org/stable/1291128

https://hvg.hu/kultura/20180511_Video_Virtualis_turan_latogathatunk_el_egy_XI_szazadi_magyar_eroditmenybe

https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=pythio

https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=komotini

https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=maronia

https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=potamo

https://www.kastra.eu/castleen.php?kastro=avas

https://www.kesanpostasi.com.

https//www.llanellich.org.uk

https://www.luggat.com/kulle/1/1

https://www.pixabay.com/de/photos/römer-römerturm.limes-arzbach-3834987/

https://tr.pinterest.com/pin

https://www.prezi.com

https://www.researchgate.net/publication/320434276

https://www. thrabyzhe.com

https://www.trakyanet.com

https://www.turkiyerehberi.gen.tr

https://twitter.com/trakyabalkan/status

https://en.wikipedia.org/wiki/Diocese_of_Thrace/

https://en.wikipedia.org/wiki/Via_Militaris

https://en.wikipedia.org/wiki/First_Bulgarian_Empire

https://en.wikipedia.org/wiki/Byzantine_Empire/

https://www.wikiloc com

https://www.wikiwand.com/it/Castra_Praetoria

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: İsmail Hakkı KURTULUŞ

Doğum Tarihi / Yer : 20.05.1963 Bostankaya

Adres : Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, EDİRNE

E- Mail: ismail.kurtulus@gmail.com, ihakkikurtulus@trakya.edu.tr.

Eğitim

1985 – 1989 **:** İstanbul Üniversitesi, Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümü, Sanat Tarihi Bölümü, Lisans.

1989 – 1992 **:** İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi A.B.D. Yüksek Lisans

2020: İstanbul Üiversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi A.B.D. Doktora

Tez Çalışmaları

Lisans Tezi : *"Altunizade, K. Çamlıca, Kısıklı, Acıbadem' deki Tarihi ve Kültür Mirasımız",* İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul 1989. (Danışman: Prof. Dr. Ara ALTUN).

Yüksek Lisans Tezi : *"Tekirdağ Kıyı Şeridi Yüzey Araştırması (Mürefte, Yukarı Kalamış, Tepeköy, Çengelliköy, Hoşköy, Gaziköy, Uçmakdere, Yeniköy, Kumbağ, Barbaros) ",* İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Bölümü, İstanbul, 1992. (Danışman: Prof. Dr. Ara ALTUN)

Doktora Tezi : *"Edirne İl Sınırları İçindeki Kalelerin Tespit ve Değerlendirilmesi",*başlığıyla İstanbul Üniversitesi, Soyal Bilimler Enstitüsü, Sanat Tarihi Anabilim Dalında, Doç.Dr. Simge Özer PINARBAŞI başkanlığında tez çalışması tamamlanmıştır.

Kazılar ve Arazi Çalışmaları

1988 – 1993 : Prof. Dr. Oktay ASLANAPA, Prof. Dr. Ara ALTUN yönetimindeki " İznik Çini Fırınları Kazısında" uzmanlık görevi.

1992: Azerbaycan' a yapılan mesleki gezi ile *Bakü, Apşeron, Şeki, Şamahı, Kabala, Zagatala* şehirlerindeki Sanat Tarihi kalıntıları üzerinde incelemelerde bulunuldu.

1993-1994: Yrd. Doç. Dr. Özkan ERTUĞRUL başkanlığında yapılan *" Vize Ayasofyası"* temizlik ve restorasyon çalışmalarında uzmanlık görevi.

1992: Yrd. Doç. Dr. Özkan ERTUĞRUL başkanlığında, Yalvaç müzesi ile ortak yapılan *" Pisidia Antiokhia Antik Kenti Kurtarma Kazısında"* uzmanlık görevi.

1992: Kültür ve Turizm Bakanlığı izni ile kendi başkanlığında "*Trakya Bölgesinde Bulunan Türk Dönemi Kaleleri"* projesini, yüzey araştırmaları yaparak çalıştı.

1995: Samsun Müzesi Müdürü Mustafa Akaya ve Yrd. Doç. Dr. Özkan Ertuğrul Başkanlığında yapılan *"Amisos Antik Kenti Kurtarma Kazısı ve Mozaik Kaldırma Çalışmalar"* nda uzmanlık görevi.

1995-1996: Yrd. Doç. Dr. Özkan ERTUĞRUL başkanlığında, Kırklareli müzesi ile ortak olarak yapılan *" Vize Tiyatro Kazısı"* çalışmalarında uzmanlık görevi.

2004: Kültür ve Turizm Bakanlığının izni ile İzmit Müzesi ile Yrd. Doç. Dr. Özkan Ertuğrul başkanlığında "*İzmit Bölgesi Yüzey Araştırması"* çalışmaları.

2005: Kültür ve Turizm Bakanlığının izni ile Edirne Müzesi ve Trakya Üniversitesinin Katkılarıyla yürütülen *"Edirne Sarayı Kazısında"* Prof. Dr. Engin Beksaç ve Yrd. Doç. Dr. Özkan Ertuğrul ile kazı ekibinde uzmanlık görevi.

2005: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü' nün izni ile Prof Dr Engin Beksaç Başkanlığında yapılan *"Kuzeybatı Anadolu ve Trakya' da Erken Kültistik Kaya (Kaya Oyma Megalit) Anıtları ve Kült Alanları Projesi"*, yüzey araştırması çalışmaları ekibinde uzmanlık görevi.

2006: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü' nün izni ile Prof Dr Engin Beksaç Başkanlığında yapılan *"Kuzeybatı Anadolu ve Trakya' da Erken Kültistik Kaya (Kaya Oyma Megalit) Anıtları ve Kült Alanları Projesi"*, yüzey araştırması çalışmaları ekibinde uzmanlık görevi.

2007: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü' nün izni ile Prof Dr Engin Beksaç Başkanlığında yapılan *"Kuzeybatı Anadolu ve Trakya' da Erken Kültistik Kaya (Kaya Oyma Megalit) Anıtları ve Kült Alanları Projesi"*, yüzey araştırması çalışmaları ekibinde uzmanlık görevi.

2008: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü' nün izni ile Prof Dr Engin Beksaç Başkanlığında yapılan *"Kuzeybatı Anadolu ve Trakya' da Erken Kültistik Kaya (Kaya Oyma Megalit) Anıtları ve Kült Alanları Projesi"*, yüzey araştırması çalışmaları ekibinde uzmanlık görevi.

2010: Ödemiş Müzesi müdürü Sevda Çetin ve Yrd. Doç. Dr. Özkan Ertuğrul Başkanlığında 15.07.2010 – 15.09.2010 tarihleri arasında yapılan "Beydağ Kalesi Kazısı" ekibinde uzmanlık görevi.

2010: Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü' nün izni ile Prof Dr Engin Beksaç Başkanlığında yapılan *"Kuzeybatı Anadolu ve Trakya' da Erken Kültistik Kaya (Kaya Oyma Megalit) Anıtları ve Kült Alanları Projesi"*, yüzey araştırması çalışmaları ekibinde uzmanlık görevi.

Yayınlar

1990: "Karagümrük te İki Çeşme Ağlarken" *Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi,* S: 7, İstanbul, Nisan 1990, s: 51.

1990: " İlgiye Muhtaç Bir Belde: Uçmakdere"**,** *İlgi Dergisi,* S: 62, İstanbul 1990, s: 13–17.

1990: " Uçmakdere; A Region That Invites Your Interest", *İlgi,* Number 62, İstanbul 1990, s: 13–17.

1994**:** "Tekirdağ Kıyı Şeridinde Osmanlı Dönemi Buluntuları"**,** *İlgi Dergisi,* S: 76, İstanbul 1994, s: 3–9

1994 **"** A Brief Description of the Ottoman (Turkish – Islamic) Find on the Tekirdağ Coastral Strip"**,** *İlgi,* Number 76, İstanbul 1994, s: 3–9.

1997**:** " Tekirdağ Kıyı Şeridinde Bizans ve Osmanlı Buluntuları", *Sanatsal Mozaik Dergisi,* S: 17, İstanbul 1997, s: 64–71.

1997: " Trakya Bölgesi Kırklareli, Edirne, Tekirdağ, Çanakkale illerinde Türk Dönemi Kaleleri", *XIV. Araştırma Sonuçları Toplantısı,* C: II, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1997, s: 31–54.

1999: "Trakya' nın Trak Dönemi Kaleleri (Düzorman Köyü Kalesi)"**,** *İlgi Dergisi,* Bahar; 1999, s: 22–27.

2002: "Kırklareli, Mahya Dağı Güneyindeki Trak Kalesi Hakkında", *6. Müzecilik Semineri Bildiriler (25–27 Eylül 2002),* T.C. Genel Kurmay Başkanlığı Harbiye Askeri Müze ve Kültür Sitesi Yayınları, İstanbul 2002, s. 79–83.

2004: "Dünden Bugüne Bağlarbaşı, Altunizade ve Kısıklı' da ki Kültür Mirasımız"**,** *Üsküdar Sempozyumu Bildiriler I-II (23–25 Mayıs 2003),* C.I, Üsküdar Belediyesi, Üsküdar Araştırmaları Merkezi yayını, İstanbul, Ocak 2004, s. 382–408.

2005: "Dünden Bugüne Bağlarbaşı, Altunizade ve Kısıklı' da ki Kültür Mirasımız II"**,** *II. Üsküdar Sempozyumu Bildiriler I-II (12–14 Mart 2004),* C.I, Üsküdar Belediyesi, Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayını, İstanbul, Mart 2005, s. 354–368.

2006: "Bir Trak Kalesi: Çingene Kale", *Yöre Dergisi,* S. 74, Mayıs, s. 29 – 32.

2006: "Kırklareli Demircihalil Köyündeki İki Trak Kalesi Hakkında", *Yıldız Dağları ve Yakın Çevresi Tarih Araştırmalar Sempozyumu Bildiriler Kitabı (22–25 Mayıs 2006)* Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 2007, s. 112–119.

2007: "Traklar da Savunma ve Kale", *Aktüel Arkeoloji,* S. 3, Kasım, s. 67- 71.

2008: "Three Iron Age (Thracian) Castles From Çukurpınar, Kırklareli in Northwestern Turkey (Big Castle, Little Castle, Ömer Castle)" *12 Th Symposium on Mediterranean Archaeology(SOMA) March 5 – 8, 2008.* Özet Basım.

2008: "Trakların Kültür Coğrafyamızdaki Yeri", *İnşaat Sanayi,* Yıl 17, S. 106, Ankara, Mart-Nisan 2008, s. 70–71.

2010: "Edirne' de Namazgâhlı Çeşmeler I", *Yöre Dergisi,* S. 118, Ocak 2010, s. 30- 33.

2010: “Edirne’ de Namazgâhlı Çeşmeler II”, *Yöre Dergisi,* S. 119, Şubat, Mart 2010, s. 76 – 85.

2011: “Şarköy – Kumbağ Arasındaki Kültür Mirasımızın Korunmasının Önemi Hakkında”, *Tekirdağ İli Değerleri Sempozyumu Bildiriler Kitabı (18 Eylül – 21 Ekim 2010),* Ege Basım, Şubat, 2011, s. 49 – 60.

2011: “Edirne Saat Kulesi”, *Yöre Dergisi,* S. 134, Mayıs 2011, s. 33 – 39.

2012: “Kırklareli, Çukurpınar Köyü Trak (Demir Çağ) Tepe Kaleleri ve Bir Mimari Kalıntı”, *İsmail Fazlıoğlu Anı Kitabı,* Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayını, Edirne, 2012, s. 177–187.

2013: “Trakya’nın Karadenizi Kırklareli: En Eski Halkı Traklar ve Onlardan Kalan Tepe Kaleleri*”, I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi Bildiri Kitabı (06 – 09 Ekim 2011),* Karabük, 2013, s. 417 – 430.

2014: “Kırklareli, Sivriler Köyündeki Roma-Bizans Kalesi”, *XVI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Kitabı (18–20 Ekim 2012),* Sivas, 2014, s. 513-528.

2015: “Altınyazı (Harala) Köyü Kalesi Üzerine Gözlemler” *Journal of Archaeology & Art, Arkeoloji ve Sanat Dergisi,* S. 150, s. 181-194, İstanbul.

2015: ”Wiev on Iconography of Still Life Painting Portrayal on Table in 17 th Century Holland Art” International Conference On the Changing World and Social Research I, (25-28, 2015) Bildiriler Kitabı, s. 564-575. (Aralık 2015) Vienna, Austria,

2016: “Impact of Wars And Un-Planned Urbanization on Islam Architecture and Collective Memory” *SSHIF- Internatinal Symposium on Global Perspectives on Social Sciences and Humanities (16-18 Eylül 2015),* Polonya, Varşova, Bildiriler Kitabı, s. 227-247, Detay yayıncılık, Ankara, 2016.

2017: ”Osmanlı Minyatürleri Savaş Sahneleri Hakkında Kısa Bir Derleme” *RessCongress 1. Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu,* Bildiriler Kitabı, s. 599-617, Bandırma 17 Eylül Üniversitesi, Bandırma.

e yayınlar

dizgesanat@com. *"Bir Trak Kalesi: Çingene Kale"*

insaatsanayi@com. *"Trakların Kültür Coğrafyamızdaki Yeri"*

Kitaplar

2007: **Tekirdağ – Mürefte - Şarköy Kıyı Şeridi Monografisi**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, Eylül, 2007

2014: **Kırklareli'nin Bilinmeyen Trak-Roma-Bizans Kaleleri,** Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, Nisan, 2014

Bildiriler / Konferanslar

1996: " Trakya Bölgesi Kırklareli, Edirne, Tekirdağ, Çanakkale İllerinde Türk Dönemi Kaleleri" konulu, Kültür Bakanlığı izni ile yapılan yüzey araştırmasının, tamamlanan Kırklareli ile ilgili bölümünün *"Arkeometri ve Yüzey Araştırmaları Sonuçları Sempozyumu"* nda bildiri olarak sunulması.

1996: Trakya Üniversitesinin 15. Kuruluş Yılı Etkinlikleri nedeniyle Türkan Sabancı Kültür Merkezinde *"Trak Kaleleri"* konulu konferans sunumu.

2002: " Kırklareli Mahya Dağı Güneyindeki Trak Kalesi Hakkında" konulu bildirinin *İstanbul Askeri Müzesinde yapılan 6. Müzecilik Seminerinde* sunumu.

2002: Trakya Üniversitesinin 20. Kuruluş yılı etkinlikleri nedeniyle Türkan Sabancı Kültür Merkezinde *" Osmanlı Minyatürlerinde Savaş Sahneleri"* konulu konferans sunumu.

2002: "Dünden Bugüne Bağlarbaşı, Altunizade ve Kısıklı' da ki Kültür Mirasımız" konulu bildirinin *Üsküdar Belediye Başkanlığı, Üsküdar Sempozyumu I (23–25 Mayıs2003)* Bildiri sunuldu.

2003: " Dünden Bugüne Bağlarbaşı, Altunizade ve Kısıklı' da ki Kültür Mirasımız II", konulu bildirinin *Üsküdar Belediye Başkanlığı, Üsküdar Sempozyumu II (12–14 Mart 2004)* Bildiri sunuldu.

2006: "Kırklareli Demircihalil Köyündeki İki Trak Kalesi Hakkında Notlar", konulu bildirinin, *Yıldız Dağları ve Yakın Çevresi Tarihi Araştırmalar Sempozyumu (22 – 25Mayıs 2006)* Bildiri sunuldu.

2006: 07 Kasım 2006 tarihinde "Üsküp Kalesi" isimli bildirinin *"1. Pınarhisar Tarih ve Kültür Sempozyumu"* Bildiri sunuldu.

2007: 03Ekim 2006 tarihinde Prof. Dr. Engin Beksaç' ın, Kırklareli Hareketi Derneğinde verdiği konferansın ardından, İsmail Hakkı Kurtuluş tarafından "Trak Kalelerinin Genel Özellikleri" konulu konferans verildi.

2007: 10 Ekim 2006 tarihinde, Pr. Dr. Engin Beksaç' ın Çorlu İşadamları ve Sanayicileri Derneğinde verdiği konferansın ardından**,** İsmail Hakkı Kurtuluş tarafından "Düzorman Köyü Trak Kalesi Bağlamında Trak Kalelerinin Genel Özellikleri" konulu konferans verildi.

2007: Trakya Üniversitesi, Biyoloji Bölümünün TUBİTAK ile ortak olarak düzenlediği *"Longoz' dan Meriç' e Doğal Çevre Yaz Okulu"* kapsamında, İğneada' da "Trak Kaleleri Hakkında Birkaç Not" konulu ders verildi.

2007: "Çukurpınar (Sazara) Köyünde Bir Trak Kalesi: Büyük kale" *Trakya ya Adlarını Verenler: Uluslararası Trakoloji Konferansı (28 – 29 Eylül 2007)* Bildiri sunuldu.

2007: "Trakya' da ki Trak Kalelerinin (Demirçağ) Kalelerinin Tipolojik Özellikleri"**,** *I. Ulusal Kaynarca Sempozyumu (17 Ekim 2007).*Bildiri sunuldu.

2007: "Vize Çevresindeki Örnekler İle Trak Kaleleri Hakkında Görüşler" *III. Uluslararası Vize Tarih ve Kültür Sempozyumu (02–04 Kasım 2007).* Bildiri sunuldu.

2008:Trakya Üniversitesinin 25. Kuruluş Yılı Etkinlikleri kapsamında, Sanat Tarihi Bölümünün Düzenlediği *"Trakya Çalışmaları Paneli"* nde "Edirne' de ki Namazgâhlı Çeşmeler Hakkında Notlar" konulu seminer sunumu.

2008: “Three Iron Age (Thracian) Castles From Çukurpınar, Kırklareli in Northwestern Turkey (Big Castle, Little Castle, Ömer Castle)” *12 Th Symposium on Mediterranean Archaeology(SOMA) March 5 – 8, 2008.* Bildiri sunuldu.

2008: Trakya Üniversitesi Bahar Şenlikleri Kapsamında 13 Mayıs 2008 tarihinde Türkan Sabancı Kültür Merkezinde “Keramik Sanatının Oluşumu ve Osmanlı Keramikleri” Konulu Konferans Sunumu.

2008: “Trakya’ da İki Trak Kalesi”**,** *I. Tozaklı Tarih ve Kültür Sempozyumu (17 Mayıs 2008).* Bildiri Sunuldu.

2008: “Trakya Kalelerinin Korunma Sorunları ve Çözüm Önerileri”, *Kırklareli Müzesi, Müzecilik Haftası Etkinlikleri, Konferans,* 22 Mayıs 2008. Kırklareli, Bildiri Sunuldu.

2008: “Some Observations On The Thracian Castle In Eastern Thrace”, *11th Annual Mediterranean Studies Association International Congress (May 28–31, 2008)* Leuphana Universität, Lüneburg. Bildiri Sunuldu.

2010: “Şarköy – Kumbağ Arasındaki Kültür Mirasımızın Korunmasının Önemi Hakkında”, *Tekirdağ Değerleri Sempozyumu, (18 Eylül – 21 Ekim 2010),* Şarköy, Bildiri Sunuldu.

2011: “Edirne Saat Kulesi”, *IV. Trakya Tarihi Araştırmaları Sempozyumu (16 Mayıs 2011),* Edirne, Bildiri Sunuldu.

2011: “Trakya’ nın Karadenizi Kırklareli; Eski Halkı Traklar ve Onlardan Kalan Tepe Kaleleri”, *I. Uluslararası Karadeniz Kültür Kongresi (06 – 09 Ekim 2011),* Sinop, 2011, Bildiri Sunuldu.

2012: “Kırklareli, Sivriler Köyündeki Roma-Bizans Kalesi”, *Uluslararası Katılımlı XVI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu (18–20 Ekim 2012),* Sivas, 2012, Bildiri Sunuldu.

2012: “Antik Savaşların Sessiz Tanıkları: Trak Kaleleri”, *II. Uluslararası Trakya Megalit Çalışmaları Sempozyumu “Kayalarda Ses Verir” (29 Kasım 2012),* Edirne, 2012, Bildiri Sunuldu.

2014: “Keşan Bölgesi Kalelerinden, Harala Kalesi”, *II. Uluslar Arası Keşan Tarih Sempozyumu: Osmanlı Öncesi ve Sonrası Keşan (7-8 Kasım 2014),* Keşan. Bildiri sunuldu.

2015:”Kırklareli Kaleleri” *Kırklareli’nin Kültür ve Turizm Potansiyeli Konulu Panel(05/02/2015), T.C. Kırklareli Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Kırklareli.*

2015:”Wiev on Iconography of Still Life Painting Portrayal on Table in 17 th Century Holland Art” *International Conference On the Changing World and Social Research I 25-28 Ağustos 2015,* Avusurya, Viyana. Bildiri sunuldu.

2015: “Impact of Wars And Un-Planned Urbanization on Islam Architecture and Collective Memory” *SSHIF- Internatinal Symposium on Global Perspectives on Social Sciences and Humanities*, Varşova, 16-18 Eylül 2015. Bildiri sunuldu.

2016: ”Osmanlı Minyatürleri Savaş Sahneleri Hakkında Kısa Bir Derleme” *RessCongress 1. Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu, Bandırma 17 Eylül Üniversitesi,* Bandırma. Bildiri sunuldu.

2017: ”Uzunköprü, Harala (Altınyazı köyü) Kalesi” *I. Uzunköprü Kültür, Sanat ve Tarım Festivali (29 Eylül - 1 Ekim, Uzunköprü Tarih Paneli (29 Eylül),* Bildiri sunuldu.

2018: ”Edirne Kaleleri” Uluslararası Edirne Tarih ve Kültür Sempozyumu (12-14 Ekim 2018), Edirne. Bildiri sunuldu.

Diğer Faaliyetler

2007: *Trakya ya Adlarını Verenler: Uluslararası Trakoloji Konferansı (28 – 29 Eylül 2007)* Düzenleme Komitesi Üyeliği.

2010: *Tekirdağ İli Değerleri Sempozyumları 18 Eylül – 21 Ekim 2010 kapsamında “Tekirdağ Şarköy İlçesi Değerleri Sempozyumu 14 Ekim 2010”* da Bilim Kurulu Üyeliği.

2011-2013: Bologna Süreci Birim Komisyon Üyesi

2011–2014: Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Araştırma Görevlileri temsilcisi.

2016: Tekirdağ Büyükşehir Belediyesi tarafından, Ermiş İnşaat San. Tic. Ltd. Şti. ne yaptırılan "Güzelköy Cami, Çeşme ve Hamamın Restorasyonu" için Sanat Tarihi raporu yazıldı.

2018: Tekirdağ Belediyesi tarafından yaptırılan " Güzelköy Camii Haziresi, Çengelliköy' de bulunan Ayazma ve tarihi konutun restorasyonu" için Sanat Tarihi raporu yazıldı.

Yabancı dil: İngilizce

Verdiği Dersler

Sanat Tarihi Bölümünde;

Sanat Tarihine Giriş (1. Sınıf) *(1999–2003)*

İslam Öncesi Mısır ve İran Sanatı (1. Sınıf) *(1994–1996 / 2006-2012*

İslam Öncesi Türk Sanatı (1. Sınıf) *(2001–2003)*

İslam Sanatı (1. Sınıf) *(2001- 2009)*

Tarihi Coğrafya (1. sınıf) *(2006- 2009)*

Bilimsel Çalışma Yöntemleri (2. Sınıf) *(2001–2003)*

Osmanlı Devri El Sanatları ve Süsleme (4. Sınıf) *(2001–2004, 2007- 2009)*

Klasik Arkeoloji Bölümünde;

Klasik Arkeolojinin Tarihi Coğrafyası (1. Sınıf) *(2001–2004)*